



R  
164



7  
TRATADO DE  
MÉTODOS ROMANA

Edición de...



...  
...  
...  
...  
...

...

...

...





*Caf. H. n.º 4º*

IVSTI LIPSI  
DE

19420

MILITIA ROMANA  
LIBRI QVINQVE,

COMMENTARIJS AD POLYBIUM.

Editio tertia, aucta variè & castigata.



ANTVERPIÆ,  
EX OFFICINA PLANTINIANA,  
Apud Ioannem Moretum.

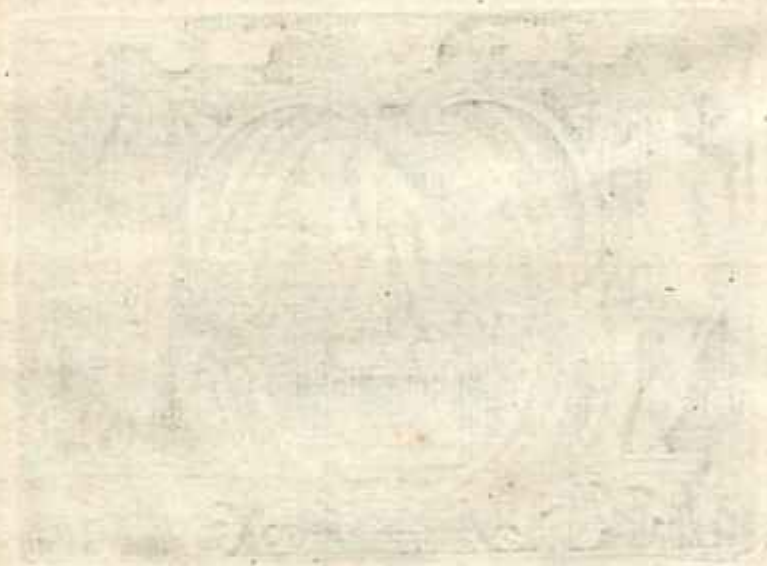
CLD. MDCL.

*Cum Privilegijs Cæsareo & Regio.*

DE  
MILITIA ROMANA  
LIBRI QVINQUE

COMMENTARIIS AD HOS LIBROS

ADDITIONE TERTIA, AUCTA VARIIS & CORRIGATA



ANVERSIAE  
EX OFFICINA PLANTINIANA  
Apud Johannem Moretum  
cla. 1641  
Cum Privilegio Caesaris & Regis



PHILIPPO III.  
HISPANIARVM  
ET INDIA RV M  
PRINCIPI.



QVÆ de MILITIA scripti,  
magne Princeps, etiam  
tunc cū scripti, animo  
tibi destinaui & inscripti,  
& suspendi, vt sic dicam,  
ad tuam aram. Multa me  
incitabant. sed precipua:  
quod tuus essem, in solo  
& vetustissimo patrimonio tuo natus: quod  
res militaris, & ideò magnitudine & fortunà  
tuà non indigna. Enimuerò quem magistra-  
tare aut scire hæc deceat, quàm Principem?  
& verissimè prudens ille noster Cornelius:  
*Cetera utcumque dissimulari, sed ducis boni Impera-*  
*toriam esse virtutem.* Quid verò talem Princi-  
pem? Nihil blandimur tibi, nec publicè lo-  
cus sit, aut gratia: sed ab orbe condito non  
fuit, qui maior in re aut spe fuerit, quàm te  
fata videntur destinasse. Præst iam diu maxi-  
mus Regum pater tuus tot regnis; in vtro-  
que orbe iura reddit, veteri & nouo; atque



4  
ecce nouam ad potentiam viam fortuna nuper aperuit, adiectâ Lusitaniâ: quæ sola adhuc lacinia deerat pulcherrimæ & solidæ Hispaniarum vesti. Adfuta est, & vnâ cum eâ Africa & Asia portus aut insulæ: id est, claustra atque aditus, quibus ipsas illas inuadatis, & totas subiiciatis in leges & iura vestra. Pietas iamdiu huc vocat & religio: sed recenter etiam iniuria, quam immanis ille hostis Austriacis tuis infert, factus & solens violare, rapere, & regna regnis adiicere, nullo nisi armorum iure. O exergiscere tu aliquando, adolescens & vegete, & magno PHILIPPO tuo esto magnus ALEXANDER. Omnes isti Asiatici Darij se contrahent, & ad motum tuum timebunt quantum nunc timentur. Exempla tibi adsunt fortiter & feliciter capiendi imperij à maioribus illis tuis, quos immensâ serie è Cæsaribus & Regibus nectis. Sed eminent inter istos FERDINANDVS & ISABELLA proavi (fæminam nihil me pudet addere; non fæminam, sed vero verbo heroinam) eminent, inquam, primi auctores magnitudinis & claritudinis Hispanæ. Ij in Italiam arma intulerunt, ij in Galliam: ij nouum orbem tibi aperuerunt, arcanum depositum, & quid nisi limitem ad nouum imperium à Prouidentia diuinâ? Sed & CAROLVS inter istos luce suâ fulget, auus tuus, vir bello maximus,



ximus, & idem moderati bonique exemplar  
imperij. Quid PHILIPPVS pater? cuius vt  
ceteræ virtutes fideantur (viuit enim, & po-  
steritas magis hæc dicet,) at certe LENITAS  
& CONSTANTIA non omittentur, illustra  
sidera in illo virtutum choro. Non fuit à na-  
tis regibus (te Fides & Veritas appello) qui  
magis propriè hæc sibi vindicauerit: & addo  
ab illis fontibus scaturiginem, Sedatum re-  
gimen & quietum. Vt gubernator in magnâ  
naui, flectit & regit omnia, paruo motu. quid  
ad minuta eo? vt summus ille mundi rector  
Deus, machinam hanc quatit & mouet, ipse  
inconcussus: talis tuus ille genitor, vetus re-  
gnandi & securus. Tu succede, sed serò (pie-  
tas tua hoc postulat:) & illum atque illos no-  
bis redde, quorum sanguinem & partem  
præfers. Rapitur ad similitudinem suorum  
excellens quaque natura, & simulacrum cæ-  
lestium animorum refert decerpta ab iis au-  
ra. En orbem Christianum turbatum bellis  
aut dissidiis: in te oculos coniicit, & aliorum  
aperta inclinatio est, aliorum occultus me-  
tus. Quid hæc nisi maxima, iam magno tibi,  
præfagiunt? tu vttere aduocante fortunâ; sed  
ita vt nihil ei debeas, & fecisse eam virtus  
tua videatur. Absque hac, Princeps, magnam  
famam habere potes, non potes bonam: sed  
nec firmam aut diuturnam potes, nisi nixa sit



6  
eo fulcro. Nam viuos & superstites premere  
in rectè factis etiam Liuor aut Inuidia potest,  
& plebeij sermones: at mortuos, & cùm tra-  
ctu Veritas inualefcit, splendor ille Famæ &  
Virtutis irradiat, & seria scripta ad memo-  
riam tradunt posterorum. Hæc ad te: de me  
& meo munere, exiguum hoc vtrumque fa-  
teor, etsi in re magnâ. Quid enim maius Mili-  
tiâ? quæ sola orbem temperat, nec regna so-  
lùm dat aut adimit, sed ipsam vitam. Nulla  
respublica aut status sine eâ floruit, nulla per-  
ennauit: & vt quæque melioribus legibus  
aut moribus fuit, ita hanc habuit meliorem.  
Talem ROMANAM apud te audacter profi-  
temur: quâ nihil cultius, sanctius, amplius,  
moribus, disciplinâ, imperio fuit. Igitur nec  
Militiâ. & hæc est illud telum, quo, Virtute  
comite, terras sibi sub vtroque Sole subiece-  
runt, & subiectas in sacula aliquot tenuerunt.  
O si mens tibi sit Princeps (facultas adest, &  
probæ institutioni hoc debes, vt intellegas)  
si mens, dico, sit vagandi per eorum Annales  
& gesta: quos flores virtutum colligas? quæ  
præcepta paci & bello? Sed huic maximè, in  
quo excelluisse eos super omnes gentes, di-  
cere possumus cum gentium consensu.  
Tuam illam consule, & ipsos Hispanos. qui  
etsi robore & bello semper validi, tamen ab  
arte destituti sunt: & ea fecit vt caderent,  
quam-



7

quamuis ægrè & ferò, sub Romanas leges.  
 In laudem eorum hoc dixerim. nulla natio  
 vetustiore hanc gloriam sibi vindicat, nul-  
 la diuturniorem: non ipsi illi, quos laudatum  
 imus, Romani. Ecce ab antiquo, & prius-  
 quàm Romana virtus se exfereret, bello Pe-  
 loponnesiaco fama eorum ad Gracos ipsos  
 venerat: & Alcibiades in oratione quapiam  
 apud Thucydidem, *fortissimos testatur & pu-*  
*gnatissimos omniū\* barbarorum.* Quid Liuius? *gen-* \* Sic Gra-  
*tem natam instaurandis reparandusq; bellis:* & alibi, *ci appel-*  
*qui nullā uitam rentur sine armis esse.* Annæus Flo- lant om-  
 rus, ipsam Hispaniam indigetat *bellatricē, uiris* nes non  
*armisque nobilem, Annibalē eruditricem.* Velleius Gracos,  
 Paterculus, ita fortem, ut duce Sertorio, *per*  
*quinquennium diiudicari non potuerit, Hispanis Ro-*  
*manisne in armis plus esset roboris, & uter populus al-*  
*teri imperaturus esset.* Quid plus dici potest, id-  
 què à Romanis: id est, & hostibus & super-  
 bis? Nec verba sunt: res docuit bello Anni-  
 balico, qui præcipuas suas victorias Hispano  
 militi non inuitus referet acceptas. Sed &  
 Romani, cùm primam prouinciarum Hispa-  
 niam inierint, postremam domuerunt: du-  
 centos per annos in eà, & de eà, pugnantes,  
 variè victi aut victores. Sed victores tamen  
 ad extremum, idq; ab hac militari arte quam  
 adferimus: quam vel nunc si adsumitis, quis  
 ambiget quin cum æternâ laude fructuque  
 vestro?



uestro? In parte tamen adsumitis: nam vt  
vniuersam, non suadeo aut probo. Multa di-  
uerfa à moribus armisque nostris, quædam  
& aduersa: iudicio opus est, quod tu & tui  
Duces facile interponent. Mihi quidem ani-  
mus fuit, in tui gratiam è tenebris hæc erue-  
re, & res mortuas sepultasque protrahere: fa-  
xit Deus vt haud in vanum, & fedandis hæc  
in Europâ turbis sint, & extra eam imperio  
tuo propagando. Vires si pro animo non fue-  
runt, ignosci postulo: & hunc laborem stu-  
dio potius mei cultus, quàm sui pretio æsti-  
mari. Ego quidem in te, ô Principum maxi-  
me, vel veterum Gallorum more adficio, &  
lege illâ priscâ me tibi sacro DEVOTIONIS.



LE-





V M opus aliquod iam diu meditarer & sollicitè quaerem, quod compendio esset tot scriptiōibus, & lucem praeferret ad historias: repperi cuius specimen & primitias nunc praebeo, quod FACEM HISTORICAM non ex superbiā, sed ex proposito, appellavi. Id est, ut mores Romanos publicos priuatosque proferam (alibi & Gracos:) atque eos ita illustrem, ut simul loca scriptorum veterum, qui alludunt vel tangunt. Hoc cum diffusum, imò & confusum sit (negare non possum:) placuit excerpere primum ex omni cumulo quidquid ad MILITIAM facit, & id iunctim proponere, & serie aliqua ac cohaesione rerum. Ideo quae ad Militiam: quia ea non creberrimè, sed assiduò, in historiā occurrit, & omnem in eā paginam, ut sic dicam, facit. Ut enim vita nostra publica est, sic scriptio: illa ab auro in aenum, turba & bella: ergo & Annales, qui eum repraesentant. Atque ego sciens & gnarus dico, nihil esse quod magis sistat aut remoretur iuuentutem, quam militie priscae ignorantia: cui malo ante omnia medemur, & hanc caliginem nostrā FACE (pro copiā quidem ingenij) minus depulsam. In tres partes totum hoc DE MILITIA diuisi: prima est, quam vides, AD POLYBIVM: in qua generalis eius notificatio, & siquid ad ordinem, arma, leges facit, aperimus & reuelamus. Sunt libri quinque, quos habes. Altera, POLIORCETICON, siue De machinis, tormentis, telis, libri totidem: qui parati, & subsequuntur. Tertia, DE TRIUMPHO, latissima pars, & clausula felicitis belli. Tum ad reliqua FACIS ordine ibimus, si auctor ille vitae nostrae dabit vitam, sed & vires. Nam voluntas quidem & materies adest, sed valetudo saepe intercedit, plures hos annos hostilis & aduersa. Ah, quam in hoc ipso scripto saepe me ligauit, & ad scamma deductum retinuit? Scio, & apud me magis quam publicitū queror. Tamen & publicitū tango, ut venia & miseratio aliqua sit, sicubi quod volumus non fecimus, & euēnit nobis in isto cursu quod dicitur, Caballus in Cliuo. Tamen ut Flauiorum ille primus dicere solitus, Imperatorem stantem mori oportere: sic nobis sensus, Hominem in opere deficere: nec desinere potius, quod suadebat olim priscus aliquis censor. Certè vel in istis alibi languidis, fructus & usus suus erit iuuentuti, & nostro labore quaesitum aliquid aut erutum, in quo nonne-



mo inueniendo sudasset. Totum enim hoc Polybii scriptum perplexum & caligine obsitum: nec industria solum, sed acritate ingenij opus ad per-  
 uadendum. Speramus, imò proſitemur, in parte fecisse: idque non adiu-  
 tos à prioribus, nisi fortè à Franc. Patricio Italo, quem solum vestigia  
 pressisse in hac semita equidem scio. Quid nos præter eum, lector vide-  
 rit: quid alius præter nos, sequens item ætas. Nec enim nescio, ubi semel  
 opus cæptum est, & velut fragmina aut sentes amota, concursum fieri,  
 & postremos quosque priorum etiam laudem in se deriuare. Aliquid  
 nempe reperient, & vnus sæpe locus aut remotior lectio est quæ rem  
 conficit: quod non tam doctrinæ dixeris, quàm fortune. Ego verò &  
 hoc excuso, quòd antè publica iudicia subire nobis opus, quàm priuata  
 experiri: nec vllæ recitationes aut inter amicos lectiones sunt, sapientis-  
 simo consilio vsurpatæ antiquis. Typographia ista nos statim protrahit,  
 & irrevocabiler protrahit: nec fas, etiam cùm respueris, respuisse.  
 Alia tamen editio relinquitur, & mederi potest: sub eam vos equi &  
 iniqui aduoco, iuuate. Siue laudi nostræ fauetis, suggerite: siue carpere  
 gaudetis, corrigite. ego utroque affectu vtar in vnum sinem, emendan-  
 di & discendi. Erunt ex verbo veteri, <sup>δὲ τὰ παλαιὰ ὅπου ἴδωμεν</sup> Jam, quod ad  
 Polybii ipsum hoc opusculum spectat, re non mole magnum, haud ambi-  
 gendum arbitror quin Polybii sit, & ipse agnoscit, <sup>ὡς</sup> alibi notamus.  
 Sed tamen ab aliena manus contractum aut recisum aliquid videri, non  
 nego: & est cetera Polybiana scriptio vber magis & diffusa. Titulus  
 etiam qui Librum Sextum Historiarum præfert, mihi est falsus:  
 cùm nec ista sic continua, vllò modo aut veniæ historiæ sint, & ipse fa-  
 teatur è libro an libris De rebus publicis esse. Fuit videlicet introdu-  
 ctio in Historias, & grande adiumentum, nosse quid Romani, Cartha-  
 ginenses, Spartani, pace aut bello vsitarint: & tum, cùm breuiter inter  
 narrandum tangitur, habere vnde doctior sis, & petas. Satis de meo &  
 Polybii instituto: vtile vtrumque sit voueo, & hoc quoque, vt istis  
 absolutis pedem mihi porrigere & promouere fas ad serium illum Sa-  
 pientie callem, quò adspiro. Da hoc Deus, & in omni vitâ non mihi  
 solum vixisse.

a Cure  
 secundæ.

a Lib. v.  
 Dialog. xv.

IVSTI



11

# IVSTI LIPSI DE MILITIA ROMANA LIBER I.

## DIALOGISMVS I.

*Prefatiuncula & occasio dicendi, tum laus aliqua militiae Romanae.*



**A**MERIDIE, vt ferè mos meus est, iuambula-  
bam, cupidis honestarum artium me præbens,  
& velut domesticas quasdam scholas habens,  
respondendo aut differendo. Venit ad me hone-  
stæ frontis & mentis adolescens, **AUDITOR** *Initium sermonis.*  
meus (nec aliter nunc appellem) qui salute di-  
ctâ, Illud de Militiâ promissum Lipsi, inquit,  
quando expungis? Tardum nomen es, ne dicam  
malum. Ego, Cum otii erit, inquam. Longa res  
est, nec paucarum aliquot horarum. Ille iterum, De otio ne obtende, fe-  
riæ sunt, & tam vacui nos nunc, quàm ipsa Vacuna. Quando etiâ aptius?  
feruent omnia bellis, nec alij magis in mensis aut in circulis sermones. *Opportuni-  
tas.*  
Quàm volupe sit, inter ista veterem illam seriò intellegere, & decerpere  
ex eâ aliquid quod sit in hodiernum vsum? Ego risi, & Quid ais, inquam,  
decerpere? sæculum hoc ignoras, aut dissimulas. Nam contemnunt no-  
stri Martes hæc talia, & nãnias & ludos ea habent puerorum. Fortassis,  
inquit ille, vel ideo quòd parum norunt. Nam plerisque horum iure il-  
lud occinas: *Πεὶ γὰρ ἐστὶν αὐτὸ, κατὰ φύσιν ἐκείνων.*  
Et quid de illis mirer? pauci nostrum, qui libelliones habemur, scitè hæc  
scimus, & in nos quoque conuenit senis Cui dictum:

*\* Πολλοὶ θαυμάζουσιν, ὁλίγοι γινώσκουσιν.*

Ne inter eos diutiùs ego sim, tu effice & adiuta. Nam pleraq. video, non  
video, & vt in confinio lucis ac noctis positus, parum certo oculo discer-  
no. Iam facis? Volo, inquam: sed, nisi vt tibi grauficer, quâ spe fructus?  
Imò verò de plicis, inquit ille, Certi & Incerti. Certi quidẽ, quod vera ea  
fax ad historias: quarum quæ alia ferè materies, quàm bella & pugna? In-  
certi autem, quòd & hodierni Duces aliquid ex iis fortasse haurient, ad  
suum & præsentem vsum. Moui caput, & De hoc quidem diffido, in-  
quam, illud priùs spero. Subiecit, Non ego: & meo animo ac vaticinio,  
aut iam est aut erit Princeps aliquis magnus, qui prauam & laxam hanc  
militiam corrigat, & ad veterem illam ordinet atque adstringat. O si ille  
dies! quas laureas & victorias videam? quàm longè latequæ sparsa Chri-  
stiana signa? Iniice hanc mentem Deus, & ad priscam illam ac Roma-  
nam

*\* Priusquàm  
sapere, didi-  
cisti eorum  
vera.  
Chæremb.*

*\* Multi ad-  
mirantur,  
pauci intel-  
legunt.*

*\* Vtilitas  
ad histo-  
riam.*

*Ad vsum.*



Romana  
militia  
laus.

Lib. I.

Lib. I.

Plot. in Lu-  
cul.

Depravatio  
eiusdem.

Accessio ad  
explicandam.

Cum excu-  
satione.

Cum inuo-  
catione.

Lurcet.

nam maximè militiam flecte: cum cuius Dilectu, Disciplinà, Ordine, si nostra hæc nouitia arma iungantur, quæ vis aut acies resistat? Ego hic manum sustuli, Euge, inquam, me quoque hac commemoratione incendis. Et ut scintilla in aridam materiem incidens faciliè comprehendit: sic ego inflammor in nomine & virtute Romanâ. Et bonâ fide, quæ gens in militiâ fortior aut felicior? Dilectum vide; nihil accuratius. Ordinem; nihil aptius. Disciplinam; nihil seuerius sanctiusque. Itaque per annos septingentos, tot triumphos penè quot annos numerant, & imperio suo subiecerunt quidquid validum aut bonum in orbe terrarum. Nam alios quosdam latius imperasse fortasse dixeris, aut nunc imperare (certè magnum nostrum Regem: ) sed in tam selectis gentibus aut terris, non dices. Pœnos, Macedonas, Assyrios vicerunt, & imperium in eos vsurparunt qui ante imperarant. Quid Hispanos, aut Gallos? quos vincere non gloriæ fortassis maioris, sed operæ fuit. Ita paullatim molem illam *maximi secundum deorum opes imperij* (Liuij verba agnoscis) constituerunt, idque in optimâ Europæ, Asiæ, Africæ parte. Quâ autem aliâ re, nisi militiâ hac, quam laudamus? Nam ingenia, numerum, robora hominum si vides; singulis, aut omnibus, sæpè vincebantur: superabat Ordo & Disciplina. Ergo haud vanè olim varicinaturs apud Liuium Romulus: *Nullas opes humanas armis Romanis posse resistere*. Quid Romulus loquor? ipse Romanorum hostis Taxiles, ille à sinu & latere Mithridatis, libero ore apud Tigranem fassus: *Ἀμύχρον ἀνέστη, τὰ ποναλέον ὄντα: Rem inuictam, Romana arma*. Atque hæc ita olim fuerunt, quamdiu disciplina & sanctitas quædam, ut ita dicam, armorum viguit: postquam sanguine ciuili infecta ea & corrupta sunt, postquam rapere & lancinare, atque etiam lasciuire, in morem vertit; resedit illa virtus, & quod sequitur, fortuna, nec aliud quam vmbra & nomen fuit militiæ Romanæ. Ideo si vis me illustrare hanc & explicare; de Veteri modò promitto, nec inferiorem istam, nisi parè, tangam. Ille alacer, Ergo promittis? ô me beatum! Et sedeo, an porrò ambulo? Imò tu sede, inquam: ego vtrumuis fecero, ut animus hic aut valetudo suadebunt. Atque vti nam ista sit quæ solet; & cum eâ vigor & alacritas etiam, quæ solent! Nunc vereor ut ipsa & atas, sed ipsa maximè, libauerint in me latum illud aut lepidum etiam, siquid olim fuit. Quid tamen est? ut in Vere anni flores scilicet plures gignuntur, Autumnus tamen est qui dat fructus: sic in priori illâ ætate amœniora fortasse quædam dedimus, nunc vtiliora, si Deus & Tempora volent. De istis quidem non frustra ambigo, quæ apud nos malarum ferè aut turbidarum artium, nostras istas honestas & pacis oppressum eunt aut expulsam. Sed Deus videbit: quem, priusquam ordiar, veneror atque inuoco. & tu Lux æterna, Sol sine ortu aut occasu, per has antiqui æui tenebras euntem dirige,

— clara meæ præpandens lumina menti,  
Res quibus occultas penitus conuifere possim.

DIALOG.



## DIALOG. II.

*Modus & Ordo dicendorum, tum de Dilectu, de Tribunis  
de Stipendiis.*

**A**T tu iam sedisti. **AVD.** Animo & corpore compositus ad audien-  
dum. **LIPS.** Audi igitur, sed Modum atque Ordinem prius,  
quem tenebo in differendo. *Modus* hic erit, vt Polybij verba eligam &  
insistam, qui vnus superest eorum qui de veteri militiâ scripserunt. Nam *Modus tra-*  
Vegetius quidem nihil habet meri, ac sui & superioris æui instituta aut  
mores miscet ac confundit. Polybium adhærebimus igitur. & vt ij qui  
iter ignotum suscipiunt, limitem aut aggerem aliquem comprehen-  
dunt, quem insistant: sic nos illum, tuti ab errore aut lapsu. Sed *Ordo no-*  
tamen eius quia haud aptus vbique ad docendum, aut etiam plenus: sug-  
geram alium, atque eum quem definitio hæc nostra dabit. Ab eâ enim  
appositè Militiam exorsuri videmur: quæ est, **M VLTITVDO APTA**  
**ET COMPOSITA IN ARMIS, AD VIM FACIENDAM AVT**  
**ARCENDAM, SVB CERTA LEGE.** Quinque in definitionem *Partes eius*  
istam partes inclusi, **DILECTVM, ORDINEM, ARMA, ACIEM,**  
**DISCIPLINAM:** quas singulas ordine, & totidem Sermonibus, edu-  
cam. Polybij ipsa verba secundum has partes aptabo, vbi ea quidem  
erunt: quâ deficient, velut laciniam huic vesti à me aut ab aliis adtexam.  
Omnia deinde explanabo & illustrabo, sed breuiter: quia iam diu nobis  
illud sedit, \* *Oὐ τὸ μέγα εἶ, ἀλλὰ τὸ εὖ μέγα.* Ita olim Demosthenes, valde  
pro meo sensu. Sed Polybium ipsum iam audiamus, qui sic de Dilectu.  
Vin' tu legere? cape. **AVD.** Et vtrâque manu quidem: sed Græcis adscri-  
pta quæ hæc versio? **LIPS.** Nostra est. nam etsi Ianus Lascaris, homo  
Græcus, aptè & doctè pleraque iam verterat: tamen reuera alibi aliter, &  
quod caput est, non semper pressè & adstrictè. Id autem adprimè mihi  
placet in scriptoribus qui stilo tales, maximè cum de re agitur: in quâ  
verbum additum, aut omissum, aut laxius etiam redditum, magnas facit  
vel mutationes vel errationes. At tu lege.

Ἐπεὶ δ' αὖν ἀποδείξωσι τῶν  
ὑπάρχοντων, μὲν ταῦτα χαλκί-  
χοις καὶ δισσάσι, τέσσαρας καὶ  
δέκα μὲν ἐκ τῶν πέντε ἐνιαυ-  
σίαις ἐχόντων ἤδη στρατείας, δέ-  
κα δ' ἄλλοις σὺν τῇ τοῖς ἐν  
τῶν δέκα τῶν λοιπῶν, τῶν μὲν  
ἵππειος δέκα, τὰς ὅ πεζῶν ἐξ ἑξ  
δαί στρατείας τελείων κατ' ἀνά-

*Cum vero Consules desi-* **POLYB.**  
*gnauerint, tum Tribunos mi-*  
*litum constituunt, quattuor-*  
*decim quidem ex iis qui iam*  
*quina stipendia annua confe-*  
*cerint; decem alios prætereā ex*  
*iis qui dena. At reliquorum,*  
*equites quidem dena, pedites*  
*vicena stipendia explere opor-*

B 3 ter



γκλῶ, ἐν τοῖς τετραράκοντα & ἑξήτεσιν ἀπὸ γενεᾶς, πλὴν τῶν ὑπὸ τὰς τετρακοσίας δραχμὰς τελευτημένων. τῆς δὲ παρίας πάντας, εἰς τὴν ναυκλῶν χρεῖαν. ἐὰν δὲ ποτε κατεπίγῃ τὰ τῆς ἀεισέσεως, ὀφείλοσιν οἱ πέλοι στρατεύειν εἴκοσι στρατείας ὀκταετίας. πολίτικῶν δὲ λαβεῖν ἀρχὴν ἐκ ἑξῆς ἐξ ἐνὶ πεντήτεσσι, ἐὰν μὴ δέκα στρατείας ὀκταετίας ἢ τετελεώς.

tet necessario in annis quadraginta sex à natiuitate. Excipio eos qui infra drachmas quadringenascēsi sunt; quos omitunt, & reseruant omnes ad nauticum usum. Quod si quando res & circumstantes necessitas eò adigunt, debent pedites facere annua vicena stipendia. Urbanum verò magistratum non antè capere cuiquam fas, quàm decem stipendia militis adimplerit.

Satis: insiste. Orditur Polybius à Dilectu, quem in Definitionis meæ verbis primis incluseram, ΜΟΥΛΤΙΤΥΔΟ ΑΡΤΑ. Quomodo enim talis sine illo? quia nisi eligis & excerpis, non militem sed turbam habes. De eo tria dicit. *Qui elegerint, Quos, Quomodo.* Duo prima sunt in verbis, quæ legisti: & quia Tribuni sunt qui eligunt, de ipsis, & numero eorum nunc præmittit.

In Dilectu  
tria spe.  
banda.

„ Cum Consules designauerint, tum Tribunos militum constituunt. ] Quod fit scilicet principio cuiusque anni. Et meritò Consules prius designantur, quia ij sunt qui in parte Tribunos faciunt, in alià parte ipse populus, postea dicendum.

\* Lib. 11.  
Dialog. 12.  
Diuisio  
Tribunorum.

„ Quattuordecim quidem ex iis. ] Diuisio hæc est & numerus Tribunorum, qui scripti in quattuor legiones. Nam ad tot istas accommodat sua Polybius: quia quotannis ferè ita scriptæ, singulis nempe Consulibus binæ. Ergo ait quattuordecim Tribunos factos ex iis.

„ Qui iam quina stipendia annua confecerint. ] Qui sunt isti? Tribuni equestres, id est ex equitum corpore lecti. Nam semel mihi hoc nota: Duo genera Tribunorum Polybius facit, *Iuniores & Seniores*: quos à stipendiorum numero sic appellat. Iuniores sunt, Equites quibus hoc datum, ut prius citiusque Tribuni fiant, quàm plebeij. Quid ita? tum quia reip. interesse videtur, ut isti ex optimis statim ad eam accedant: tum etiam, quia stipendiorum ratio & æqualitas sic poposcit. Moris enim erat, post dimidiata stipendia confecta, Tribunalium capi, nec ante: ecce Equites dena conficiebant, Pedites vicena: ergo proportionem illi post quina stipendia lecti, hi post dena. Hæc vera Polybij mens & sententia, & causa diuisionis. Sunt autem quattuordecim iuniores siue ex equite

Iuniores  
Tribuni.



equite, decem tantum è plebe: quia plures nimirum habere voluerunt honestiores.

„ Decem alios prater ea ex iis qui dena. ] Ego ita reddidi, pro sententiâ <sup>Seniores</sup> iam dictâ: at vulgò legunt & vertunt implicatè. Lascaris quidem sic: <sup>Tribuni.</sup> Decem autem alios, prater hos, ex iis qui decem reliqua fecerint. Quæ ergo hæc decem reliqua? an quinque illis prioribus addenda, vt fiant quindecim annorum stipendia? nugatoria, aut falsa. Quin Græca leuiter corrigenda sunt. <sup>Correptio</sup> δ' ἔργα δ' ἄλλας, σὺν ταῖς ἐκ τῆς δ' ἑκα. τῶ λοιπῶν τὰς μὲν ἰππεύς ἐκκα; <sup>Textus.</sup> sententiâ à me versâ. Nam hoc ait: Tribuni quidē fieri possunt ex equite, qui quina stipendia fecerint; ex plebe, qui dena: at reliqui iam milites in vniuersum stipendia conficiunt, equites dena, pedites vicena. Non etiam displiceat: τὸ λοιπὸν, τὰς μὲν ἰππεύς: quod esset, Ceterum, equites quidem. formulâ & modo sermonis deflectendi.

„ Pedites vicena stipendia explere oportet. ] Iterum à meâ correctione, vulgatam non est vt expeditas: certè qui adnili, hætenus non fecerunt. <sup>Præter sententiâ, cum Lascaris.</sup> Lascaris ita reddidit: pedites verò ex iis qui sextum & quadragesimum ætatis attigerunt annum. Quam lectionem secutus sit, nescio: vulgatam non expressit, atque amplius, sententiam bonæ mentis nullam expressit. Sigonius & Gruechius, viri talium curiosi & docti, ita hæc citant: <sup>Tum Sigonij & Gruechij.</sup> Quatuordecim ex iis qui quinque stipendia annua habeant, decem verò ad hos ex iis qui decem: equites quidem qui decem, pedites verò qui sex. Et explicant, Neminem qui equo meruisset (sunt ipsa Gruechij) Tribunum fieri potuisse nisi decem stipendia haberet, cum interim satis esset peditibus vel sex annos meruisse. Nego quidquam magis aut à Polybio, aut à ratione abire. Istud quidem de sex annis vbi lectum aut scriptum? quin disertè de quinque & decem in Polybio est. Quæ etiam ratio, vt equites tardiùs ad honores, quàm plebei perueniant: idque tot annis? Omnia contrà sunt, vt dixi: & profectò Græcanica hæc emendanda: τὰς δ' ἰππεύς εἰκὼν δ' ἰππεύς τελεῖν: <sup>Iterum scriptura correctio. Lib. xx. II. Equitum quos stipendia.</sup> pedites viginti oportet stipendia implere. Nihil verius. Quòd equites dena, ecce Liuius docuerit: <sup>Quot peditum.</sup> Addiderunt acerbitati & tempus, ne præterita stipendia procederent iis qui equo publico meruerant, sed dena stipendia equis priuatis facerent. Loquitur de iis qui ad Cannas fugerant, & hac ignominia affectos à Censoribus, vt ne in numerum veniret stipendia præterita, vtque iterum à nouo stipendia sua dena facerent, & quidem equis suis ac priuatis. Idem ex Plutarcho clarius, apud quem Gracchus in Oratione quâdam iactat, <sup>Linus explicatus.</sup> Ἐξατὸν ἔτος δ' αὖ δ' ἑκατὸν, τῶ ἄλλων δ' ἑκατὸν ἔτος ἐν ἀνάγκῃ: Militasse se annos duodecim, cum alij non nisi decem necessitate militent. Quis ambigit quin Gracchus hic inter equites? & in gloriâ suâ ponit & studio in patriam, quòd duodecim stipendia confecerit, præter morem & legem dena exigentem. Iam verò pedites vicena dicimus meruisse. Qui auctores? Ipse Polybius palàm, qui mox subiungit: ὁ πόλις οἱ τὰς δ' ἰππεύς εἰκὼν ἑκατὸν ἔτος ἐν ἀνάγκῃ: Pedites debent conficere annua stipendia viginti. Idem ex Liuius est colligere. apud quem Sp. Ligustinus quidam detractat militiam Macedonicam, & sic se excusat:



Lib. xlii. excusat: *Viginti duo stipendia in exercitu emerita habeo, & maior sum annis quinquaginta.* Duplex causa. quod & stipendia largiter confecerit (duo supra numerum, uti & Gracchus:) & quod ætatis iam beneficio debeat vacare. Rescribere & mutare eum numerum alibi volui: male, & Seruius mihi dux in errorem. Nam apud eum legas, *eos qui sacramento rogantur & plenam militiam habent, viginti quinque annis teneri.* Quod nec veteri nec sequenti ævo vniuersè verum fuit, & corrigere humanius Seruium sit quàm corripere: *viginti quoque annis teneri.* Res quidem ita fuit. atque apud Tacitum, cum milites per seditionem expressissent, ut *sextusæcimus stipendij annus finem adferret*; displicuit Patribus & Principi, & eo abrogato, mos priscus repositus, decretumque *ut vicesimo militia anno veterani dimitterentur.* Atque ita deinceps factum. Suidas: *Βετεραι οὐκ ἔτι πολεμικοῦ ἀπολυθεῖς τῆς στρατίας. ὅτι εἰκοσάτειος δὲ ἐστὶ λόβος: Veterani Romanis dicitur militia dimissus. in viginti autem annos merebant.* In Codice Iustiniano consimiliter Veterani definiuntur, qui *post vicesima stipendia honestam, vel causariam missionem sunt consecuti:* quod ita interposita distinctione legendum est: quia certè causaria missio post expleta stipendia non datur. Idem numerus in Codice Theodosij aliquoties, etsi in eodem etiam de *viginti quinque aut quattuor stipendiis* leges: sed in certo genere militum, & conditionis deterioris. Hæc mihi ita videntur. quid erudito viro, qui in Polybio hic corrigi voluit: *πυλὸς δὲ πρὸς τὴν ἑξήκοντα στρατίας τῶν ἐπὶ:* non equidem scio, nec scintillam lucis in iis verbis video.

Ann. milit. viles. *In annis quadraginta sex.* Est hæc Seruii regis definitio, qui annos eos viles militiae fecit. Nam distinxit Classes in Centurias Juniorum & Seniorum: illos qui militarent, hos qui vacarent, nisi in magnâ necessitate. *Iuniores, ad annum quadragessimum sextum* (ita Tubero apud Agellium) *supràque eum Seniores appellauit.* Censorinus anno vno minus numerare videtur: *Vsq̃ue quinque & quadraginta annos Iuvenes appellatos, quòd temp. in re militari possent iuuare.* Hoc ergo Polybius nunc dicit, *vicesima illa stipendia complenda fuisse in orbe tot annorum.* Sed cur non principium etiam militiae ponit, cum dixerit finem? Licet ex eodem Tuberone apud Agellium addas: *Seruius ab anno decimo septimo, quod idoneos iam esse reip. arbitrabatur, milites scripsit.* Atque istud mansit. & in Punico secundo bello, cum necessitas violasset: tum decretum *ut Tribuni plebis* (Liuii verba) *ad populum ferrent, ut qui minores annis septem & decem sacramento dixissent, iis proinde stipendia procederent, ac si septem & decem annorum, aut maiores, milites facti essent.* Ecce, in iuuentutis inopiâ, quidam tunc etiam prætectati milites capti: id ne fraudi iis esset, & quia præter Seruii ac vetus institutum, lege subuentum fuit, & anni illi in stipendia venerunt, haud secus quàm si à decimo septimo cœpissent. Atqui ambitio etiam interuenisse videtur, & quidam, ut citò ad honores & Tribunatus venirent, ante id tempus militiae ascripti. quod Gracchi lex postea cauit, & interdixit *ναὺτες ἐπὶ τῶν καὶ δὲ ἐπὶ μὴ κατὰ λήγοντες*



λεγαδὲ στεγνὸν τὸν: iuniorē annis septem & decem militem non legi. Plutarchus id ita in Gracchis. Vegetium ergo miror scribere: Si antiqua consuetudo seruanda sit, incipientem pubertatem ad dilectum vocari. Quod districtè verum non est, nec decimusseptimus certè annus incipiens pubertas. At Silius magis etiam intendit:

*Pubescit miles castris, galeaque teruntur*

*Nondum signata flaua lanugine mala:*

quasi impuberes ad ea venirent. Habes carceres, habes metam militiæ.

Sed an non igitur plura vicienis stipendiis? imò triginta erunt, si totum id tempus militarunt, ab anno xv i i. ad xlv i. Caue erres. Continua olim militia non fuit (sicuti cum legiones perpetuæ institutæ: ) sed per annos ferè, aut certè singula bella, inibant militiam, & desinebant. Lex igitur volebat, ut in annis illis triginta utilibus, quisque necessariò impleteret stipendia sua viginti. Poterat quidem prius: & exempli causâ, qui continuo militabat, implebat ea trigessimoseptimo anno: sed poterat, non debebat. Hi sunt anni triginta illi, de quibus lex Tullia capienda, cum iuniorum aetatem annis triginta desinit. Item Sallustius ad Cæsarem, cum monet illum ut videat ne militia iniusta sit, cum alij triginta, pars nullum stipendium faciat. Itemque in Tacito, veterani queruntur tricena aut supra stipendia se numerare. Nec virum doctum audiemus hinc colligentem (Carolus Sigonius is est) legitima stipendia fuisse triginta annorum. Sed iterum hic aliqua hæsitatio ad annum quadragesimum sextum: quem finem militiæ dicti scriptores faciunt: at alij dilertè quinquagesimum. Seneca De breu. vit. cap. vlt. Lex à quinquagesimo anno militem non cogit. Fabius: Ut militiâ vacaret ex lege, quòd quinquagenarius esset. Legem vterque nominat: an posterioribus temporibus latam? an potius iam olim illa lex, siue mos? Nam & in Liuiο, bello Macedonico decretum, nulli qui non maior annus quinquaginta esset, vacationem militiæ esse. Qui igitur conciliamus ista cum instituto Serui? bellè. Nam existimo mansisse quidem illud de annis quadraginta sex communiter: sed pone aliquem, casu aut morbo, stipendia sua intra id tempus non impleisse, dico cogi potuisse usque ad annum quinquagesimum. Iste igitur quinquagesimus plenè liberabat, siue facta stipendia siue infecta. Ex verbis Ligustini supra colligas, qui in clausulâ, velut decretorium id ponit: Et maior sum annus quinquaginta. Hi anni in militiâ Romanâ: nec dissimiles admodum in Gracâ. In Demosthene lego, iussos omnes conscendere triremes, usque ad eos qui quadragintaquinque annorum essent. In quem tamen locum Vlpianus Scholiastes notat, Nonum hoc fuisse, quia Lex apud Athenienses ad annum quadragesimum dumtaxat iubet militare, exorfos à decimo octauo. Idg. his gradibus, ut ad vigesimum circa urbem militent & castella custodiant, tutiori scilicet militiâ: à vigesimo autem, ad longinqua bella & extra limites etiam eant. Ita ferè Vlpianus. & dixeris Macrobius, Atticum hoc institutum adspicere, cum de vi Septenarij numeri scribit: Nonnullarum rerum publicarum is mos est, ut post

C

sextam

Lib. i in  
Sōn. Scip.



*sextam hebdomadem ad militiam nemo cogatur, in pluribus detur remissio post septimam. Sexta hebdomas, quadragesimus secundus annus est, & tangere Athenienses videtur: septima quadragesimus nonus, & ad Romanos pertinet. cum dicat post septimam: qui est quinquagesimus annus. Plato in sua republica, paullo serius quam alij, & admittit & dimittit. Nam legem fert, statuitque ἀνδρῶν ἐκαστος μὲν τῶν ἑξήκοντα ἔτην ζῶντων ὅτι ἐπὶ τοῖς ἑξήκοντα ἔτεσιν ἀνδρῶν οὐδὲν ἔστιν ἄν τινα δὲ πάλαι ἔχοντες μὲν τῶν ἑξήκοντα ἔτην ζῶντων. viro quidem annos viginti, usque ad sexaginta; femina vero cum pepererit, usque ad quinquaginta. Quæ ille de Militia, in quam & feminas scilicet adscribit.*

Platonis  
proprrium  
scitum.  
vi. de Leg.

Accusum-  
les caput.

Lib. xxxvii.

Huic rei  
classis.  
Obscuritas  
in Polybio.

Ea depulsa.

Sexta clas-  
sis divisio  
eruta.

Ex Agellio  
adstruata.

Lib. xvi.  
cap. ix.

„ *Excepit eos, qui infra drachmas quadringenas censu.* ] Prima nota legendorum, fuit *Ætas*: altera nunc *Census*. Tangit eam magis, quam explicat, quia tunc nota. Nam Ser. Tullius rex cum censum instituisset, in classes populum diuisit, idque pro opibus: ex quibus dilectus atque alia reip. munia administrarentur. Non enim profecto viliores quosdam in militiam legebant, nec erat hoc inopie asylum: sed diuites, honestos, & quos res priuata rei quoque publicæ alligaret. Nabis tyrannus apud Liuium, cum diuersa ostendit Spartana instituta à Romanis: *Vos*, inquit, *à censu equitem, à censu peditem legitis.* Et exstant ipsa discrimina & modus opum in classibus Seruianis, quas Liuius & Dionysius descripsere. Sed enim hic nodus in Polybij verbis. Ait, *qui infra drachmas quadringentas*: quæ sunt Romano more & eloquio, *quaterna millia aris*. An ergo talis aliqua finitio census in classibus? nusquam. Vide & examina. Imò illa infima. *Quinta classis undecim millia habuit, ut Liuius, siue duodecim quingenta*, ut verius à Dionysio scriptum. Infra hanc autem qui essent, *immunes fuisse militiam*, ut Liuius ait. Quid dicendum igitur? quid, nisi mutationem aliquam, ut solet, interuenisse? Nam cum olim tota *Sexta* classis vacua feriataque esset, Polybij & supra æuo, aliter: nec placuit tantam multitudinem munerum omnium esse expertem. Itaque instituta noua aliqua diuisio (quando, nescio: crediderim sub bella Punica) & *Sexta* illa numerosa classis distributa quasi in tres iterum classiculas, pro ratione census. Prima fuit, de quâ hic Polybius, eorum qui à *mille ducentis drachmis* (siue *duodecim millibus aris*) pertingerent ad *quadringentas*. Altera, qui ab istis ad *centum quinquaginta*. Tertia denique, qui ad *triginta tres*, paullo supra. Hæc non à coniecturâ merâ ponimus, sed Iulij Paulli verbis apud Agellium firmamus. Quærebatur qui essent *Proletarij* in versu Ennij: atque ille sic explicat: *Qui in plebe Romanâ tenuissimi pauperrimique erant, neque amplius quam mille quingentum aris in censum deferabant, Proletarij appellabantur: qui verò nullo aut perquam exiguo ære censebantur, Capitecensi vocabantur. Extremus autem Capitecensorum census aris fuit trecenta sexaginta quinque.* Hæc si attente cum Polybianis istis confers, necessario inferis & elicis diuisionem à me dictam. Sunt enim certè aliqui supra istum Proletariorum censum *mille quingentum aris*: qui autem nisi illi *Quatermillenarij* à Polybio dicti? Atque est etiam proportio aliqua in his gradibus, quod primus ille à duodenis millibus

sic



sic descendit, ut sit eius quasi triens; alter, trientis huius iterum triens, cum leui excessu, tertius, non iam triens, sed iustus quadrans, si tamen legas in Agellio trecenta septuagintaquinque. quod faciendum arbitror, & video libros quoque variare.

„ Quos omittunt. ] Clarè habes, tenuiores istos ad militiam non vocari. Nunquā igitur: imò verò, sed in necessitate aut tumultu. Idem loco dicto Iulius Paullus: *Quoniam res pecuniæque familiaris obsidis vicem pignorisque apud remp. esse videbatur, amorisque in patriam fides quædam in eâ & firmamentum, neque Proletarij, neque Capitecensi, milites, nisi in tumultu maximo, scribebantur.* Itaque Ennii versus huc ducit, & explicat:

*Proletarius publicitus scutisque feròque  
Ornatur ferro, muros, urbemque, forumque  
Excubiis curant.*

Duo ibi notes, & quòd arma iis data è publico Ennius dicit, & quòd muros dumtaxat custodierint & urbem. Nam etiam cum necessitas adigeret, non tamen in aciem hoc genus educebant, aut legionibus miscebant, sed in vrbe habebant sub oculis & curâ seniorum: qui & ipsi in armis solent adiungi. Paullatim tamen & eò ventum (sed post Polybij) ut Proletarij atque etiam Capitecensi in militiam vulgò scriberentur. Salustius de Mario: *Ipsè milites scribere non more maiorum, neque ex classibus, sed vni libido cuiusque erat, Capitecensios plerosque.* Ecce, humiles eos ipse iam Consul legit, per eos ex humili talis factus. Plutarchus de eadem re: *Ἀναγορεύει δὲ λαμπρῶς, οἷός τις ἐκ πολέου ὡς τὰ νόμον καὶ τὴν συνήθειαν, πολὺν τὸν ἀπορρὴν καὶ δαλὸν καταγράφων, τὸν ποσὸν καὶ ἡλικίαν οὐ ποσὸν δὲ χρόνον τὴν ποιούσαι, ἀλλ' ὡς περ ἄλλοι πταὶ καλῶν, τὰ ὅπλα κατὰ πῦλιν τὴν ἀξίαν τιμῶνται, ἐν ἧσιν τὴν ὑπὸ τὴν πείραν δουλεύοντες.* Consul declaratus splendide, statim Dilectum habuit præter legem & morem, plurimos è pauperibus & servili genere conscribens: cum antea Duces hostes tales non susceperent, sed arma quoque, ut aliud aliquid honestorum, non nisi honestis dignisque darent, cum quisque velut pignus rem familiarem opponere videretur. In cuius verbis servile genus verti, quod alij servos fecerunt: parum verè, neque unquam ipsos servos Marius legit, sed libertinos & tales qui nati è servis. Quo sensu tamen clariùs scribatur, πολὺν τὸν ἀπορρὴν καὶ δαλὸν: siue ut Ios. Scaligero placet, καὶ ἀδελόν. Sed à Mario, ut dixi, principium, mox progressus. Nam bello Sociali cœpere iam in militiam scribi, & mansère. Eà mente Liuij epitomen exaudio: *Libertinos tunc primùm militare cepisse.* Quid? non etiam antea? non sub Mario? Ita, sed pauci, nec ita vulgò. Nam quod in Liuvio est iam olim, *Nec ingenui modò aut iuniores sacramento adacti sunt, sed seniorum etiam cohortes factæ, libertinique centuriati:* id scilicet excuses, quòd in tumultu, nec nisi ad tutelam vrbs. Sed propriè etiam Liuvius *Libertinos intellegit,* τὸς ἐξ ἐλευθέρων, id est qui nati ex libertis: at Epitoma fortasse capienda de libertis ipsis. Ego suspicor, nec vocem eam notione priscâ ibi usurpatam. uti nec in Macrobio, eâ ipsâ re: *Bello sociali cohortium duodecim è liberti-*

*Pauperes non nisi in necessitate scripti.*

*In Iug. Capitecensios scripti.*

*In Mario.*

*Incauta versio in Plutarcho.*

*Lib. lxxij: Libertini in militiâ. Lib. x.*

*Et liberti.*

*1. Saturn. cap. xi.*



\* Vt illa  
et passim.

Navalis  
militia vi-  
li.

III. de  
Legib.

Lib. XXXI.

I. Hist.

Lib. XXI.  
E libertinis  
sunt electi.

Lib. XXVI.

nis conscriptarum opera memorabilis virtutis apparuit. Puto \* libertos intellegi: & Appianus I. Ciuil. in hac historia ἀπὸ δούλων nominat, qui sunt profecti isti. Ita vides paullatim, quod dixi, tenuiores etiam ciues admissos: tamen ciues, quid ni? cum etiam socij paullò post ciuitate donati, & ex iis milites in legiones scripti.

„ Reseruant ad nauticum usum. ] Quæ militia scilicet vilior, & talis habita semper. An quia periculorum ibi plus, & metus etiam ignauæ mortis? an quia parùm loci virtuti & robori militari? ars & nautæ pleraque administrant. An quia paullatim animos quoque dehonestat & corrumpit? Tale aliquid Plato indicat, & optat ciues suos Athenienses (et si militiâ eâ solâ claros) res maritimas numquam attigisse. Sed Romanis quidem perpetuum hoc iudicium: & pro eo Liuius: Ἐuales σοὶ, inquit, relictis nuper classibus ad spem honoratioris militiæ transgressi: id est, terrestris. Sic Tacitus: Facta & reliquis (classicis) spes in posterum honoratioris militiæ. Ergo isti Sextani & viles, ait Polybius, ad mare sepositi & asseruati. Exemplum in Liuiio: Magna vis hominum conscripta Romæ, libertini etiam, quibus liberi essent & atas militaris, in verba iurauerant. Ex hoc urbano exercitu, qui minores quinque & triginta annis essent, in naues impositi, alij vt urbi præsidere relictæ. Vbi silentio non transeo, quod addit, quibus liberi essent: vt scilicet quos opes reip. non adstringerent, caritas ista liberorum & alterum pignus vinciret. Et an non isti, quos Proletarios Ennius dixit? Sed nefas fortasse à Paulo & Grammaticis dissentire. Exemplum aliud in eodem Liuiio: M. Iunio Prætori datum negotium, vt in classem socios navales libertinos legeret. Et alibi: Naues ciuibz Romanis qui seruitutem seruissent completa, ingenui tantum præfecti.

„ Urbanum magistratum non antè capere cuiquam fas. ] Mira & ad militiam bona lex, nescio an alibi legenda. Obseruetur. Ab honoribus exclusi, qui tot stipendia non fecissent: & miramur frequentem & volentem militiam illam fuisse? Sed ait, urbanum magistratum: non ergo militarem: & certè Equites, Tribuni in legionibus facti, post stipendia quina. Definit etiam decem stipendia. cur illa? quia hic modus & finis militiæ equestris, è quo genere plerique ad magistratus. An rigidè autem seruata hæc lex, non lubet nunc inquirere, & vereor vt perruptæ eius (quid non auit & possit Ambitio?) sint exempla.

### DIALOG. III.

Ratio & modus legendi. Signa proposita, dies edictus. Tribuni per legiones distributi. Sortitio tribuum, & alia.

QVI legerint, & Quos, è Polybio vidimus: nunc ex eodem, Quomodo. An aliquid habes, aut interpellas? A V. D. Ego verò nihil, & vt ij qui valde sitiunt, silentio adhuc bibo. Sed didici etiam à viro Termaximo: Συνοεῖν δ' εἶν τὸν ἀκούοντα τῶν λόγων καὶ συμπόσιον, καὶ ὁμοῦ τῶν ἑχόντων ἀκούειν τῆς τῶν λόγωντος φωνῆς: Consentire dicenti discitem & conspirare debere,

Trifling.  
cap. I.



debere, ac celeriore acutioreque auditum habere eius linguâ. LIPS. Hoc verè, & in philosophicis maximè, ubi instructio aut cura est animorum: hic, ubi delectatio aut doctrina exterior, cur obnoxium te præbeas aut silentem? Nolo, veto, & interloqui te cupio atque etiam obloqui, siquid visum. Fræna tibi laxo, & do plenum ius. AVD. In tempore igitur utar, nunc perge. LIPS. Imò tu perge, & Polybiana hæc consequenter lege. Interea quieuero.

Ἐπὶ δὲ μέλλωσι ποιεῖσθαι  
τὴν κατὰ γραφὴν τῶν στρατιωτῶν,  
ὅτι τὰς ὑπάτας ἔχοντες ἀρχὰς,  
καθ' ἑκάστην ἐν τῷ δήμῳ τὴν ἡμέ-  
ραν, ἐν ἣ ἡλῆσσι παρὰ γένεσθαι οὖ-  
τον ἐν ταῖς ἡλικίαις ῥωμαίοις ἀπαν-  
τας. ποιοῦσι δ' ἕτερον καὶ ἕκαστον ἐν-  
αὐτὸν. τὸ δ' ἡμέρας ἐπελθούσης, καὶ  
τῶν στρατοσύμων παρὰ γένεσθαι  
εἰς τὴν ῥώμην, ἔμψαυτα συνα-  
θροισθέντων εἰς τὸ καπετώλιον,  
διείλον σφᾶς αὐτῶν ὅτι νεώτεροι  
τῶν χιλιάρχων, καὶ ἀπὸ τοῦ  
τοῦ δήμου κατὰ σταθῶν, ἢ τῶν  
στρατιωτῶν εἰς τέτταρα μέρη, διὰ  
τὸ τέτταρα παρ' αὐτοῖς στρατόπεδα  
τὴν ὁλοκληρὴν καὶ πρῶτον διαιρέσιν  
τῶν διωάμεων ποιεῖσθαι. καὶ οὖν  
μὲν πρῶτοι κατὰ σταθῶν τέτ-  
ταρας, εἰς τὸ πρῶτον καλούμενον  
στρατόπεδον ἐνέειμαν. οὖν δ' ἐξῆς  
τρῆς, εἰς τὸ δεύτερον. οὖν δ' ἐπο-  
μένους τοῦτοις τέτταρας, εἰς τὸ τρί-  
τον. τρεῖς δ' ἐπὶ τελευταίοις, εἰς τὸ  
τέταρτον. τῶν δὲ πρεσβυτέρων, δύο  
μὲν οὖν πρῶτοι, εἰς τὸ πρῶτον

Cum verò Dilectum POLYB.  
habitura sunt, Cōsules pu-  
blice diem prodiciunt, quâ  
die Romanos omnes adesse  
oporteat, quibus ætas sit  
militaris. Faciunt hoc pe-  
nè quotannis. Cum igitur  
dies adest, & militaris  
omnis iuuetus in urbe, &  
mox in Capitolio congre-  
gati, tum diuidunt se Iu-  
niores Tribuni eo ordine  
quo à populo siue ab Impe-  
ratoribus sunt facti, in  
quattuor partes. Quia ni-  
mirum quattuor apud eos  
legiones totæ & præcipuâ  
copiarū diuisionē faciunt.  
Et primos quidē designa-  
tos quattuor Primæ legio-  
ni dictæ adtribuunt; tres  
proximos Secundæ, quat-  
tuor alios Tertiæ, denique  
tres ultimos Quartæ. Se-  
niorū verò Tribunorum,  
duos quidem primos Pri-



τρεῖς ὃ δὲ δούτερες, εἰς τὸ δούτε-  
 ρον πῦλασι στρατόπεδον· δύο ὃ δὲ  
 ἐξῆς, εἰς τὸ τρίτον· τρεῖς ὃ δὲ τελευ-  
 ταίως, εἰς τὸ τέταρτον, τὰν ὃ πρεσβυ-  
 τέρων. ἡγομένης ὃ τὴ διαρέσεως ἔ-  
 κατὰ τάσσεως τὰν χιλιάρχων βι-  
 αύτης, ὥστε παῖτα τὰ στρατόπεδα  
 δὲ ἰσὺς ἔχον ἄρχοντας, καὶ ταῦτα  
 κατίσαντες χωρὶς ἀλλήλων καὶ  
 στρατόπεδον, κληροῖσι τὰς φυλαῖς  
 καὶ μίαν, ἔπερσκαλῶνται τὴν αἰ-  
 λαχθσαν. ἐκ ὃ ταύτης ἐκλέγεται  
 τῶν νεανίσκων τέτταρες ἐπικαὶ  
 τὲς ὡρα πλησίον ταῖς ἡλικίαις καὶ  
 ταῖς ἐξέσιν. προαχθέντων ὃ τούτων,  
 λαμβάνουσι πρῶτοι τὴν ἐκλογὴν  
 οἱ ὃ πρώτοι στρατόπεδοι, δούτεροι δ'  
 οἱ ὃ δούτεροι, τρίτοι δ' οἱ ὃ τρίτοι,  
 τελευταῖοι δ' οἱ ὃ τέταρτοι. πάλιν  
 δ' ἄλλων τετάρτων προαχθέντων,  
 λαμβάνουσι πρῶτοι τὴν αἰρεσιν οἱ  
 ὃ δούτεροι στρατόπεδοι, ἔξῃς,  
 ἕτως. τελευταῖοι δ' οἱ ὃ πρώτοι. καὶ  
 οἱ ταῦτα πάλιν ἄλλων τετάρτων  
 προαχθέντων, πρῶτοι λαμβάνου-  
 σιν οἱ ὃ τρίτοι στρατόπεδοι, τελευ-  
 ταῖοι δ' οἱ ὃ δούτεροι. καὶ αἰὲ καὶ  
 λόγον ἕτως ἐκ τοῦ αἰόλου τῆς ἐκλο-  
 γῆς γινομένης, ὡρα πλησίον συμ-  
 βαίνει λαμβάνεσθαι δὲ ἄνδρας  
 εἰς ἕκασον τῶν στρατόπεδων.

*ma; tres alios Secunda; duos  
 sequentes Tertia; denique  
 tres ultimos Quarta. Fa-  
 ctâ autem diuisione Tribu-  
 norum eiusmodi, ut omnes  
 legiones iam pari numero  
 habeant duces, tum sedentes  
 seiuncti & seorsim Tribuni  
 cuiusq; legionis, tribus for-  
 tiuntur singillatim, & euo-  
 cant ut in quamq; sors ce-  
 cidit. Ex ea eligunt quattuor  
 iuuenes ætate & habitudine  
 propemodum æquales. Qui-  
 bus productis, primi electio-  
 nem faciunt Prima legionis  
 Tribuni; secundi Secun-  
 da; tertij Tertia; ultimi  
 Quarta. Iterumque quat-  
 tuor productis, primi ele-  
 ctionem habet Secunda le-  
 gionis Tribuni; & sic de-  
 inceps; ultimi verò Prima.  
 Post hac denuò quattuor  
 productis, primi capiunt  
 Tertia legionis Tribuni,  
 ultimi verò Secunda. At-  
 que ita semper electione al-  
 ternante & in orbem eun-  
 te, fit ut pares admodum ca-  
 piatur in quamq; legionem.*

Iam



Iam sustine, & audi. Tribunos creauit, numerauit, de ætate & censu adiunxit: nunc denique Modum & formam exponit Dilectus.

„ *Consules diem publicè prodicunt.* ] Etsi enim Tribuni electi, tamen <sup>Consules</sup> præcipua dilectuum Consules ipsi obeunt, & summæ rei præsent, <sup>Dilectum</sup> Tribuni administrant & exsequuntur per partes. Polybius de rep. Romanâ, inter munia consularia hoc recenset, <sup>præsent,</sup> καταγράφειν γεγονότες καὶ τοὺς ἐν τῷ δήμῳ ἐκλεγέντας <sup>tribuni</sup> ἐκλεγεῖν: <sup>eligunt.</sup> Conscribere milites, & idoneos diligere. Liuius non semel narrat: *Consules postis sellis dilectum habebant.* Vbi & ali- <sup>Lib. III.</sup> quid de formâ. nam in curulibus suis sedebant, specie magistratus. Dio- <sup>sedent in</sup> nysius lib. VIII: *Consules in subiecto campo curules sellas* (τοὺς ἐκατὰ μέγας <sup>curulis.</sup> διαπέποι) *posuerunt, ubi & dilectum habuerunt.* Vt nouum notat, quod in campo. nam solent in Capitolio, vt iam dicemus: sed eò factum, quod Tribunitiæ intercessionibus vitarentur, quibus non ibi locus.

„ *Diem prodicunt.* ] Voce præconis, an scripto, an utroque? De scripto <sup>Dies prod-</sup> credo, cum ordinaria res fuit: de voce etiam, cum aliquid subitum, & <sup>ictio:</sup> scriptum videbatur tardum. Scriptum Dionysius ingerit: <sup>Lib. VII.</sup> ἀεὶ ὁπότε <sup>aut pro-</sup> ἡ πόλις <sup>scriptio.</sup> diem proscripserunt, in hac re. & Liuius, qui *Edictum* nominat: <sup>Lib. VI.</sup> *Iuniores Romam ad edictum sine detractatione conuenerunt.* Sic etiam ali- <sup>Item signi</sup> bi: *Silentio patrum edicitur dilectus.* Nunquid & aliud huic rei signum? <sup>sublati.</sup> ita, sed non nisi sub ipsum conuentus diem. Nam signum tunc ex arce <sup>Lib. VIII.</sup> tollebant, seruabantque donec is solutus. Arnobius inter ea, quæ olim visitata, postea aboluerant: *Cum paratis bella, signum monstratis ex arce?* Virgilius allusit:

*Vt belli signum Laurenti Turnus ab arce  
Extulit.*

Dionysius apertissime: <sup>Lib. VIII.</sup> ἀπὸ δὲ τῆς ἀρχῆς τὰ πρὸς τὸν πόλεμον σημεῖα, καὶ τὰς διωμάδας <sup>Lib. XXVII.</sup> τῆς πόλεως καταγράφει: *Proposuerunt belli signa* (Consules) & *copias urba-* <sup>Lib. XXVIII.</sup> *nas conscripserunt.* Ex quo suspicere, hæc signa sola aliquando proposi- <sup>Lib. XXVIII.</sup> ta, & fortasse præcones circummissos, cum res non ferret moram. Sanè Seruius in Virgilianum illum locum vult non nisi in Tumultu id fa- <sup>Lib. XXVIII.</sup> ctum: & agnoscit non signum, sed signa (quo numero & Dionysius) du- <sup>Lib. XXVIII.</sup> plex scilicet vexillum, rufum & caruleum, illud ad pedites, hoc ad equites <sup>Lib. XXVIII.</sup> conuocandos. Non ausim subsignare, cum Liuius vnus tantum memi- <sup>Lib. XXVIII.</sup> nerit: *Cum, inquit, vexillo in arce posito, comitiorum causâ, exercitus indi-* <sup>Lib. XXVIII.</sup> *ctus esset.* Festus in voce Iusti: *Iusti dies dicebantur triginta, cum exercitus* <sup>Lib. XXVIII.</sup> *imperatus, & vexillum in arce possum esset.* Dio Cassius diffusè satis super <sup>Lib. XXVIII.</sup> hoc ritu scribit (tu vide) idemque notat in comitiis centuriatis solere <sup>Lib. XXVIII.</sup> seruari, etiam Tulliano æuo: at centuriata quædam comitia fuere hæc <sup>Lib. XXVIII.</sup> nostra, ad Dilectum. Quod autem idem *arcem Ianiculi* definiat, am- <sup>Lib. XXVIII.</sup> bigo: cum sic *Arx* sine definitione posita Capitolinam magis designet, <sup>Lib. XXVIII.</sup> ἡ ἀρχή: & Seruius disertè de eâ adfirmet. Quid quod ipse Dilectus in <sup>Lib. XXVIII.</sup> Capitolio: id enim iam sequitur.

„ *In Capitolio.* ] Siue in eius arçâ, vt i opinor. Sed in loco tamen augu- <sup>In Capito-</sup> sto, sa- <sup>lio dilectus.</sup>



sto, sacro: & quare? nisi ut ante oculos religio & Iupiter opt. max. obnoxios magis omnes fractionesque redderet ad parendum. Nam sæpe hic controuersia & turbæ. Pertinet ad hunc ritum, quod Liuius de Marcello Consule: *Ipse dimissis Siculis, in Capitolium ad dilectus discessit.* Nec Dilectus solum, sed alia quæ ad bellum, illic agitata, si credis Appiano: ἡ δὲ βουλὴ ἐς τὸ καπιτώλιον ἔπαρσι δασι καὶ πολέμου σκοπεῖν, συώλδν: *Senatus in Capitolium, ubi super bello deliberare solent, conuenit.*

„ *Iuniores Tribuni.*] id est, equites: ab ætate tales, aut stipendiis.

„ *Eo ordine quo à populo aut Imp. sunt facti.*] Ne æmulatio scilicet existat aut ambitus de locis. Nam in primis, aliquis honos. Ita in Liuiio: *L. Atius Tribunus primus legionis secunda*, quasi per laudem dicitur. Hoc igitur cauerunt, inquit, & locarunt eos ut designati. Atqui miscella ista designatio: pars à populo, pars à Consulibus: ergo & plures loci primi, aut secundi. Quæ hic decisio: ego pro meo sensu dabo. Primum vnus generis omnes vno loco sunt, id est Equestres aut Plebei. Iam in Equestribus si duo primi (vnus videlicet à populo, alius à Consule:) me arbitro præeat ille Popularis. Nam publica illa suffragia semper honestissima habita, & viri clari ferè à populo hunc ipsum Tribunatum petierunt. Historiæ docebunt, cum obseruabis. Idem in Plebeiis censeo, præisse inquam Populares ubi idem gradus.

„ *Quattuor apud eos legiones.*] Ita plerunque sub id æui factum: & cuique Consuli adtributæ duæ legiones. Polybius ita ferè numerat, & metationem castrorum, aliaque, ad hunc modum aptat. Sed & Liuius: *Voluntius in Etruriam cum iusto consulari exercitu profectus.* Et alibi: *Duo Consulares exercitus scripti.* Vtrobique hos intellegit duarum legionum. At postea crescente imperio, & Prætoribus creatis qui in prouincias mitterentur, & sæpe ad bella: notum testatumque est plures legiones scriptas. Quid postea? imò iam ante Polybij æuum, quoties magnum aliquod aut dignum discrimen esset. Ita sub initium statim liberatæ urbis, M. Valerio Dictatore, *quantus numquam exercitus* (sunt verba Liuij,) *decem legiones effecta.* Quin idem generatim prodidit lib. ix. *in omni sociorum defectione, urbano propè dilectu, decem scriptas legiones.* Sunt profectò magnæ copiæ, & præsertim capitum sic electorum: idque ex vnâ Romanâ urbe. Quid tamen admirationem hic defigam? cum bellis Punicis, atque adeò post cladem Cannensem, ciuibus tam multis illis & alibi amissis, sociis passim deficientibus, legam duodeniginti legionibus rem gestam. Et statim post, *Summam trium & viginti legionum effectam.* Hæc ita suis locis Liuius. At illud iam parè supra fidem, cum in expectatione & metu bellum Gallicum esset, Romanos & socios armasse numerum quem Plinij verbis magis est ut dicam. Ille sic: *Italia L. Emilio Paulo (Papo legendum) C. Atilio Regulo Consulibus, nuntiato Gallico tumultu, sola sine externis vllis auxiliis, atque etiam tunc sine Transpadanis, equitum octoginta millia, peditum septingenta millia armauit.* Quid adstupescis?



peſcis? Oroſius auget etiam hunc numerum, & quidem Fabio auctore. Lib. 1118.  
*In vtriusque Conſulis exercitu octingenta millia armatorum fuere, ſicut* cap. 111.  
*Fabius Hiſtoricus, qui eidem bello interfuit, ſcripſit. Ex quibus Romanorum*  
*& Campanorum fuerunt peditum trecenta quadraginta octo millia ducen-*  
*ti, equitum vero vigintiſex millia ſexcenti. Cetera multitudo ſociorum fuit.*  
 Sed Polybius (fideliffimus in talibus ſcriptor) ad Plinianum calculum Lib. 11.  
 accedit, ſummâ etiam per ſingulas gentes conceptâ. Si voles, vide. Iam  
 verò per bella ciuilia Romana, quæ copiæ? Vnus Cornelius Cinna, vt  
 Velleius ait, ex nouorum ciuium dilectu trecentas amplius cohortes ſcripſit, Lib. 11.  
 & triginta legionum inſtar effecit. Pompeij & Cæſaris bello, ſpartas in Legion  
 variis locis pluſquam quadraginta legiones memini adnotare. Quid in triginta.  
 Mutinenſi & Philippenſi? (bonâ fide numero) ſupra quinquaginta,  
 Imò malâ fide numero, & deminuo. Appianus enim auctor, ſoli Octa- r. Ciuiſ.  
 uiano Cæſari fuiſſe quadraginta legiones, cum bellum pararet in Anto- Quadra-  
 nium, Domitium ſenobarbum, & Sextum. Et quid cenſes de tribus illis ginta.  
 aliis, copias pares aut maiores non habuiſſe? Verè ſtupenda iſta: ſicut &  
 hoc eiufdem Appiani, in vnâ Sicilia, vno tempore, legiones fuiſſe qua-  
 dragintaquinque, equitum viginti quinque millia, leuis armaturæ tantun-  
 dem & plus dimidio, naues longas & militares ſexcentas, onerarias ſine nu-  
 mero. Hæc ſcriptor ille narrat & adfirmat, cum Sextus Sicilia pulſus fuit, vtilitat  
 & Lepidus ab Octauiano exarmatus. Et quid ais de potentiâ Romanâ? ri dilectus.  
 nōne hoc ſpecimen? & nōne ille verè, qui ſcripſit, Romanis viros &  
 ſobolem militarem, tanquam è perenni fonte, domi affluſiſſe? Nōne & Plut. in  
 Pyrrhus haud iniuriâ queſtus, videri ſibi pugnam cum Lerneâ quadam hy- Pyrrho.  
 dra ſuſcepſam, cui capite vno reſecto, aliud aliudq; duplicetur & accreſcat? Ibid.  
 Atqui hæc à pulcherrimo iſto Dilectu fuerunt, in quo pergamus.

„ *Primos designatos quattuor primæ legioni attribunt.* ] Ingenioſa di- Mixtio  
 uiſio, vt omnia in hac militiâ, nec prudentiæ tantum, ſed acuminis ple- Tribunorū.  
 na. Miſcuerunt plebeios cum equeſtribus: ſed ita vt hi, alternante nu-  
 mero, aut pares eſſent aut ſuperiores. Ita primorum ciuium par aut ma-  
 ius ſemper imperium. Quid autem ſi plures legiones? eadem ratio. Pone  
 ſex: erunt Tribuni Iuniores viginti & vnus: Seniores quindecim. Mi-  
 xtio eadem. Quid ſi vna legio tantum? credo Iuniores numero præſtitif-  
 ſe, & quaternos fuiſſe.

„ *Seniorum vero Tribunorum.* ] Cauſſam nominis intellegis, quia an- Seniores  
 nis aut certe ſtipendiis maiores. Vir benè doctus Grucchiuſ cenſet hos Tribuni.  
 eoſdem *Veteres* à Cicerone appellatos: *Hi tres homines, veteres Tribuni* 11 an. Veti,  
*militares ſunt designati.* At Aſconius aliter, qui explicat, *Veteres, graues* Cicero ali-  
 & ſeueri. Diſtinctiuncula igitur mutanda, ſcribendumque *Homines* ter inter-  
*veteres.* ſuū. fuit.

„ *Sedentes ſciunt.* ] Hoc vult, ſenos & ſenos diſcretos fuiſſe & inter-  
 uallis diuiſos: eo fine, vt quique ad ſe vocarent & ſeponerent ſuos.

„ *Tribus ſortiuntur.* ] Itâne Tribus? at ego claſſes & centurias exſpe-  
 ctabam,



Quomodo  
tribus  
lectis:

Et à class.  
bus.

Lib. III.

etabam, quia secundum eas, imò ex eis milites lecti. Verum est: sed & hoc quoque, in omnibus comitiis centuriatis populum diuisum fuisse per Tribus: at in ipsis deinde tribubus, centuria & discrimen classis. Crede hoc (ne longius à re abeam) facile & prolixè aliter docturo. Sed ecce in ipsa nostra re quòd iam olim tribus, Linius satis auctor: *Dilectum haberi non ex toto populo placuit, decem tribus sorte ducta, ex his scriptos Iuniores duo Tribuni ad bellum duxere*. Hoc ille non longè post Decemuiros exactos. Et nota inibi, non omnes semper tribus vocatas ad Dilectum, si exigua aliqua manus scribenda. Quid opus, cum tam multæ (xxxv. erant) & tam frequentes? quod ex censibus posterioris æui satis liquet. At quæras, Cur hîc fors adhibita? cur non hanc illamve vocabant, arbitrio Consulum? Causâ duplici, vel ut æmulationi tolleretur, ne hæc posthabita illi videretur: aut querela, ne ista aut alia onerari, si fortè dilectus non iret per omnes.

„ *Singillatim.* ] Ita capio, ut non solum alia post aliam sorte ducta sit, sed etiam Capitolium ingressa. Nam iunctim plures aut omnes non ceperit locus. Et opus laxitate aliqua, ut Consules præsiderent, Tribuni sederent, milites seiungerentur componerenturque.

Ratio &  
modus eli-  
genti.

„ *Ex eâ verò eligunt.* ] En iam electio, nec sortis ultra mentio. Tribus sic vocata in centurias suas iuit. omissis tamen senioribus: quos aduocari in superuacuum, nihil opus. Ex singulis tum centuriis, & pro censu ac classe, milites citati nominatim. Dico *nominatim*: & aliquoties in hac re leges. Itaque Tabulas ad manum fuisse opus est, in quibus nomina, ætates, & opes. Ista igitur electio: nec aliter potuit, aut debuit. Appianus tamen immutatum id ostendit bello Hispanico L. Lucullo Consule, qui fuit annus urbis DCII. Ait: *καὶ στρατὸν οὐδὲν ἐκλεῖψαν ἐκ τῆς ἐλευθέρου ἀπὸ τῆς κατατάξεως*: Et exercitum sorte scripserunt in Hispaniam, tunc primum loco dilectus. Obserua, atque etiam quam edit causam. Cum enim multi, inquit, accusarent Consules quod iniuste & iniquè dilectus haberent, & quosdam ad leuiiores aut minus periculosas expeditiones caperent, visum tunc Senatui sorte milites scribere. Causa speciosa, nec ambigo quin sæpe vera. Sicui enim factum vellent Consules, non in longinquam eum aut asperam militiam scribebant, sed reseruabant in mitiorem, ut per opida militiam expleret (vtar Taciti verbis in re simili) *nitidus & quæsuosus*. Cum id sæpiculè fieret, animaduersum, & publicè culpatum. Sed enim duo hîc quæro. Prius, an tunc primum milites sorte capti? Negat Valerius, qui adhibet in dilectu M'. Curij, ætatibus aliquot antè. M'. Curij, inquit, Consul cum dilectum subito edicere coactus esset, & Iuniorum nemo respondisset, coniectis in sortem omnibus tribubus, Pollia quæ proxima exierat, primum nomen urnâ extractum citari iussit. Vides sortitionem tibuum fieri, nec id tantum, sed ipsum nomen extrahi urnâ. Respondeo, id hic præter morem paullo, atque ex occasione factum. Res enim subita fuit, & scripti velut in tumultu, non curioso dilectu, sed sorte. Itaque vocauit, & sortitus est tribus, ex tribu quæ prima, hunc aut illum

Sorte ali-  
quando ca-  
pti.  
In Iberic.

Valerij lo-  
cus excus-  
sus.  
Lib. vi.  
cap. 111.



lum iuuenem : siluerunt & detrectarunt : quid ipse exemplo & seueritate esse opus vidit. Ergo iterum (ne in primam illam tribum aut citatos videretur destinatus scire : siue etiam ut locus pœnitentiæ esset) iterum inquam tribus coniecit in sortem. Tunc proxima (nota *proxima*, id est secunda: alioqui certè hæc *prima* esset, atque ita scribenda) exiit Pollia. Ex hac ipsâ, ut omnia sorti permetteret, & nequis diceret se in plurimum culpâ eximie electum ad pœnam, iterum militem sortitus est: & quem fors dedit, vocauit. Renuentem, vendidit. Ergo rarum hoc exemplum, nec nisi in re tumultus. Alterum, super quo ambigo, An postea sortitio ista semel usurpata manserit? Minimè. ipse Appianus admonet, quinquen-  
*Sors statim desita.*

„ Quattuor iuuenes, ætate & habitudine propemodum æquales. ] An id ex aspectu, an è tabulis? Imò verò è tabulis. Nam ut ætatem ex aspectu diiudicare potuerint, non certè censum, cuius habita maximè ratio. Et ait, *iuuenes*: significans, quod ab infimo genere militum orî, id est, Velitari. In hac autem citatione seruatum per religionem, ut primus miles boni nominis esset. Captabant enim ex eo omen. Cicero: *In dilectu Consules obseruant, ut primus miles fiat bono nomine*. Festus: *Lacus Lucrinus in veltigalibus publicis primus locatur eruendus* (puto, fruendus. nec terram aut rudera quotannis, sed pisces ex eo fructumque capiebant) *ominis boni gratiâ, ut in dilectu censu primi nominantur Valerius, Saluius, Statorius*.  
*Tabulis lecti.*  
*Miles bono nomine. i. de Dignitat.*

„ *Primi electionem faciunt primæ legionis Tribuni.* ] Negari non potest, quin hæc commoda & ingeniosa electio, & ut viri ac vires æqualiter in legiones distribuantur, sine querelâ.

## DIALOG. IIII.

*Quædam Polybio non dicta. Subitarij milites. Pœna & coërcitio non parentium. Item de Vacationibus.*

**A**B SOLVI Polybiana hæc & illustrari: estne quod requiras? AVD. O te benignum! utar hac comitate, & subiiciam quod animo volo. Vtrum semper curiosus hic Dilectus: & in omni bello? L. I. M. Minimè. Pone in vicino hostem: pone repens alibi periculum, & auxilium subito ferendum: omittebant tribus, centurias, sortes, & militem confusè ac raptim capiebant, educebant. Id genus *Subitarios* vocabant. Liuius: *Senatum Consules vocant, iubentur subitarium scribere exercitum*, atque in *Algidum* ducere. Idem: *Hernici & Colonia Antium dare Quinctio subitarios milites* (ita tum repentina auxilia vocabant) *iussi*. Ac solent istos scribere in tumultu. Liuius: *Senatum censere subitarios milites, tumultus causâ conscriptos, primo quoque tempore dimitti*. Atque ita scribere, ut sine discrimine aut exultatione sæpe cogerentur, iuuenes senesque



- Lib. x. que. Liuius: *Iustitium iudici, Dilectum omnis generis hominum haberi*  
 Lib. v. *Senatus iussit. Iterum: Nec Iuniores modo conscripti, sed Seniores etiam*  
*coacti nomina dare, ut urbis custodiam agerent. Erat ibi: Dictator omnes*  
*Iuniores nullo detractante militiam, sacramento adegit. Tale fuisse dico in*  
*M. Curi dilectu, de quo supra: & ideo sortem adhibitam, non electio-*  
*nem, quia res festina. Satis tibi factum? A. y. d. Hic satis: posco aliud. Di-*  
*xisti citatos nominatim singulos: quid si non prodirent? & quæ coactio?*  
 Decitatis, qui. *L. i. p. s. Iure hoc quaris, & miror Polybio omissum: sed ego reponam.*  
 Interuim volentes. *Inuenio igitur pronos interdum & spontaneos valde in militiam fuisse,*  
 Lib. x. *interdum contra. Pronos, cum aut dux gratiosus, ut de Q. Fabio Liuius:*  
*Concursus inde ad Consulem factus omnium ferme Iuniorum, & pro se*  
*quisque nomina dabant. Tanta cupido erat sub eo duce, stipendia faciendi.*  
 Lib. xxi. *Aut bellum aliquod in spe lucri. ut de bello Persico idem Liuius: Lici-*  
*nus veteres quosque scribebat milites, & multi voluntate nomina dabant,*  
 Interdum refractarij. *quia locupletes eos videbant qui priore bello Macedonico, aut aduersus An-*  
 Responder ad nomen. *tiocum in Asia, stipendia fecerant. In his talibus igitur vix citatione*  
 Lib. i. i. *opus. At contra in alijs, & sæpe citati ad nomen nec respondebant. Pro-*  
 Lib. xlii. *pria ea hic locutio, Liuius: Iuniores cum sine prouocatione imperium esset,*  
*ad nomina responderunt. Et sæpe in eodem. Dionysius alibi vertit, & ego*  
*lib. i. tñ & tñ & tñ, accedere ad dilectum: quia non voce solum & respon-*  
 Poena de- *so, sed corpore & progressu se sistebant Tribunis. Sicut contra, non re-*  
 tra militiã. *spondebant, qui silebant & se subtrahebant. Sed nunquid poena his ta-*  
 An multa *libus fuit. Polybius nec id dixit: ego breuiter, siquid legi alibi aut colle-*  
 fuerit *gi. Ac video esse qui de Multa hic suspicentur, quia Varro ita apud*  
 Lib. ci. c. i. *Agellium: M. Terentius Varro, quando citatus neque respondit, neque ex-*  
*cusatus est, ego ei unum ouem multam dico. Sed profecto pro reliqua seue-*  
*ritate in militiã, leue istud & lene sit: ac potius Varroniana ceperim de*  
*citatione iudiciariã & ad magistratuuum tribunal. In Dilectu quidem re-*  
*perio coërcitionem magis arctam, & poenam, non multam. Primum*  
 Potius vin- *Vincla, ut in Dionysio: Πολλοὶ δὲ τῶ ποτὶ τῶν αὐτοῦ τῶν τοῦ δὲ τῶν τοῦ δὲ τῶν*  
 cla. *αὐτοῦ τῶν τοῦ δὲ τῶν τοῦ δὲ τῶν τοῦ δὲ τῶν τοῦ δὲ τῶν τοῦ δὲ τῶν τοῦ δὲ τῶν*  
 Lib. x. *αὐτοῦ τῶν τοῦ δὲ τῶν τοῦ δὲ τῶν τοῦ δὲ τῶν τοῦ δὲ τῶν τοῦ δὲ τῶν*  
 Lib. i. i. *αὐτοῦ τῶν τοῦ δὲ τῶν τοῦ δὲ τῶν τοῦ δὲ τῶν τοῦ δὲ τῶν τοῦ δὲ τῶν*  
*Multi ciuium inusserunt (ipsi Consules) in vincla & carcerem*  
*duci. Itaque prehendi eos iubebant, & sic in Liuius: Quemcumque licitor*  
*iussu Consulis prebendisset, Tribunus mitti iubebat. Nam Tribuni etiam,*  
 Lib. i. i. *prauo certamine, sæpe interueniebant, & vim Consularem frangebant.*  
 Lib. i. i. *Legas & collum iis tortum, ut scilicet ducerentur. In eodem Liuius:*  
 Et verbera *Hoc decreto Consul armatus, cum paucis appellantis Tribunum collum*  
 Lib. vi. *torsisset, metu ceteri sacramento dixere. Sed & interdum Virga adhibitæ*  
*in contumaces. Liuius: Acerbitas in dilectu, non damno modo ciuium, sed*  
*laceratione corporum, partim virga, castis qui ad nomina non respondissent,*  
*partim in vincla ductis, inuisa erat. Sed interdum, nec nisi à Consulibus*  
 Bonorum *immodicè seueris. Magis illud, quod ibidem tangitur, Damno affectos*  
 melatio. *ciues: est, direpta aut vendita eorum bona. Dionysius hoc diducit, &*  
*copiosè narrat de Valerio & Fabio Consulibus, qui dilectum extra vr-*  
*bem habebant (nouo more) ne potestas eorum à Tribunis interpellaretur.*



tur. Atque illi, inquit, eos qui non parebant, si ipsos ducere non poterant  
(absentes scilicet) in bonis damno afficiebant. Qui pradia agrisque habe-  
bant, excidebant, deieciebant; qui in conducto habitabant, eorum agebant se-  
rebantque suppellectilem, boues, pecora, iumenta, & instrumentum omne ru-  
sticum. Imò verò interdum extremam pœnâ affecti, & morte civili, id est ve-  
nundati in seruitutem. Valerius: Tunc M. Curius, praefatus non esse opus  
reip. eo ciue qui parère nesciret, & bona eius & ipsum vendidit. Varro in  
hoc ipso facto: Curius Consul, in Capitolio cum dilectum haberet, nec cita-  
tus in tribu ciuis respondisset, vendidit tenebrionem. Vterque, vt vides,  
clare de venditione eius. Eò miror in Liuij epitomâ scriptum: Curius  
Dentatus cum dilectum haberet, eius qui citatus non respondebat, bona ven-  
didit. Bona tantùm mutilum arbitror, & iuuat lectio scripta: bona pri-  
mus vendidit. Imò verò, bona primùm, mox eum vendidit. Sic aut fuit, aut  
esse debuit: & adfirmat hunc ordinem Valerius, qui multa sua è Liuiio  
haufit. Sed hæc quidem pœna acris, & rata: ab Augusto tamen etiam  
vsurpata in eo, qui duobus filiis adolescentibus, causâ detrectandi sacra-  
menti, pollices amputasset, ipsum (ait Suetonius) & bona subiecit hasta.  
Sed idem Augustus detrectantes militiam, & bonis & famâ multauit, Ignominia  
apud Dionem, sortitione tamen factâ. Καὶ τότε, inquit, ὡς εἰς τὴν στρα-  
τὴν πρὸς ἡλικίαν ἐχόντων καταλεχθῆσαν οὐκ ἔδυνοντο, ἐκλήθησαν αὐτοὺς, καὶ τοῦ  
μὲν μισθοῦ τὸν τε καὶ σιδήροντα ἐπὶ γαζονότους τὴν περικτιομένην δὲ ἀριστευέσθαι  
τὸν δὲ ἄλλον αἰεὶ λαχόντα, τλῆν τε ἑστάναι ἀδείδετο καὶ ἠρίμωκε: Et quoniam Iunior-  
um nemo in militiam allegi vellet, sortitus est eas: & eorum qui nondum  
quinque & triginta annos expleissent, quintum quemque; eorum qui maio-  
res, decimum sorte ductos, & bonus primauit, & infamia notauit. Vbi dif-  
ferimen pœnæ factum in iis qui minores trigintaquinque annis, quia hæc  
ætas pauciorum stipendiorum, & vegeta maxime, & gestire ad militiam  
debabant. Ista olim, & agnoscit Menander I. C. illam seruitutis pœ-  
nam, etsi aruo suo mutatam. Quis ad dilectum olim, inquit, non responde-  
bant, ut proditores libertatis, in seruitutem redigebantur: sed mutato statu  
militie, recessum à capitis pœnâ est, quia plerumque voluntario milite nu-  
meri supplentur. Habes pœnas, quas tamen sæpe Tribuni tardabant, aut  
tollebant. Illi enim intercedebant, & de causis etiam cognoscebant. Lib. i. tit. lxxviii.  
Itaque hac arte dilectus sæpe impediēbant, cū aliquid à Patribus vel-  
lent expressum. Liuius: Tribunus, suo more, impedire dilectus. Dionsysius:  
Et cū nomina, inquit, non darent, impotentes erant Consules eos iuxta le-  
ges punire. Πεγεῖς ἤκειται ὃ δὲ τὰ πλήθος οἱ δημαρχοὶ καὶ κοινὸς συνέμενον εἰς  
ἐπιχειρήσεις ἢ τὰ σώματα τῶν ἀδικούντων τλῶν στρατὸν ἀγειν, ἢ τὰ χρήματα  
φάσαι: Stabant enim pro plebe Tribuni, & impedituri erant si quis tentasset  
aut corpora eorum ducere qui militiam detrectabant, aut bona auferre. Ac-  
que obiter istic nota duplicem illam pœnam. Sed & cognitio ipsa sæpe  
ad Tribunos tracta. ve in Liuiō: Cū milites Tribunos plebei adficerent,  
viri causas cognoscerent eorum quibus aut emerita stipendia, aut morbus  
causae essent, quò minus militarent. Etsi prima & propria hæc cognitio



- Lib. XLII. Consularis. Ipse Liuius: *Centuriones citati Tribunos plebis appellarunt. duo ex collegio ad Consules reijciebant, eorum cognitionem esse debere quibus dilectus quibusque bellum mandatum esset. Ceteri cognituros se de quo appellati essent, aiebant. & si iniuria fieret, auxilium ciuibus laturus. Et statim addit: Ad subsellia Tribunorum res agebatur. Coercita tamen interdum*
- Lib. XXXIV. *hæc Tribunorum licentia, præcunte decreto Patrum. In Liuius: Tribunos plebis non placere causas militares cognoscere, quò minus ad edictum*
- Causa de  
trahendi.  
Vacatio  
Senes im-  
munes.  
Magistra-  
tus  
In Camillo
- conueniretur. At enim haud iniuriâ quæres, Quæ causæ igitur iustæ ad detrectandum? Triplices. nam & hoc huic notitiæ addam. Prima, Vacatio. atque ea triplex, ab Aetate, ab Honore, à Beneficio. Ab ætate, ut cum aliquis supra quinquagesimum annum, siue impleuit stipendia sua seu non impleuit (puta non scriptum semper, aut aliàs ægrotasse) is talis vacat. Suprà dictum. Ab honore, ut si quis in magistratu, aut sacerdos. Nec enim aut illi à rep. aut isti abducti à sacris. De illis ratio & exempla dicant, de istis & auctoritas: Nam Plutarchus clarè, *ἡ δὲ αἰὶν ἀφ' ἧς οἱ ἀρχιερεὺς τῆς ἰσθμίας τῆς ἐστίας, ποιεῖν ἀμνηστὰς ἐστὶν ἡ πόλις*: legem positam, quæ soluebantur militiâ sacerdotes, nisi si Gallicum bellum esset. Iam à Beneficio, ut sicui Senatus populûve dedisset. Factum id sæpe pro meritis, aliàs in annos, aliàs in æuam. In annos, ut apud Liuium, Prænestinis militibus Senatus duplex stipendium, & quinquennij militiæ vacationem decreuit. In quinque ecce annos decreuit, qui de legitimo stipendiorum numero deducerentur. Aliàs tamen largiûs, & in æuam. ut apud Cicero- nem indefinitè, *P. Vatienus & agro à Senatu, & vacatione donatus est.**
- Philip. V. *Apud eundem: Militibus veteranis, qui libertatem populi R. defendissent, his liberisque eorum vacationem militiæ esse. Ista Senatus, sed dedit & populus. ut apud Liuium: Consul cum Tribuni plebis ageret, ut P. Aebutio emerita stipendia essent, neu inuitus militaret. Atque hæc de primâ causâ, quæ est Vacatio. Altera, Emeritum. Qui enim stipendia sua viginti finisset, tutò non dabat nomen. Suprà dictum. Causa tertia, Morbus aut Vitium, quæ latè patet. Nam & manci aut debiles, non habiles ad militiam iudicati: & nominatim ij, quibus pollices aut digiti non essent. Ex*
- Lib. VI. *Suetonio suprà adduxi de patre miti & immiti: & simile in Valerio, C. Vettienum sinistra manus digitos, ne bello Italico militaret, sibi abscidisse. Nota, sinistra etiam. quid ita? quia ea manus inepta tunc ad scutum*
- cap. III.
- Lib. XV. *tenendum, sicut dextra ad gladium. Ammianus de Gallorum moribus: Nec illorum quisquam, ut in Italiâ, munus Martium eximescens pollicem*
- Lib. III. *sibi præcidit, quos ioculariter Murcos appellant. Sed & Menander I. C<sup>us</sup>. Eum qui filium debilitauit, dilectum per bellum indicto, ut inhabilis militiæ sit, præceptum D. Traiani deportauit. Dixi hoc genus latè patuisse: addo & fraudes interuenisse. Idèd non statim accepta quæcunque causa, sed*
- Lib. III. *discussa, sæpe & plurimum ante bellum, interdum post illud. Liuius: Cognitio vacantium militiæ munere post bellum differitur. ita dubij quoque*
- Lib. III. *inclinant ad nomina danda. Idem alibi: Consules in concione pronuntiant, tempus non esse causas cognoscendi, omnes Iuniores postera die, primâ luce,*  
in



in campo Martio adessent. cognoscendis causis eorum qui nomina non dedissent, bello perfecto, se daturus tempus. pro desertore futurum, cuius causam non probassent. His talibus volentes reddebant etiam non volentes. *Sublata causa in tumultu.* Nec verò dilatae solùm causae, sed & sublatae. Hoc in magno tumultu, & cum publicum discrimen. *Lib. vii.* Liuius: Cum, quod per magnos tumultus fieri solitum erat, iustitio indicto, dilectus sine vacationibus habitus esset. Eidem rei Cicero: Gravius esse Tumultum quàm Bellum vel hinc intellegi potest, quòd bello vacationes valent, tumultu non valent. Quidam ibi libri bello Gallico edunt, non rectè. Nam id profectò olim eximium, & habitum ferè pro tumultu. *Lib. viii.* Liuius: Mamercinus Consul, cui bellum Gallicum euenisset, scribere exercitum sine ullà vacationis venià iussus. Ipse Cicero, iam suo æuo: Consules duas Gallias sortirentur, dilectus haberetur, vacationes ne valerent. *Lib. i. ad Attici.* Atque etiam aliàs in metu id factum, & causae pro non causis. *Lib. vi.* Liuius: Exercitus ex Caussariis Senioribusque à L. Quinctio scribitur, qui urbi mœnibusque presidio sit. Caussarios istic dicit, quibus morbus aut talis causa, & à Senioribus distinguit. Seneca in hanc mentem scripsit, *Caussarij pro morbidu.* In animo nostro esse caussarias partes, quibus adhibenda curatio sit. *Epist. lxxix.* nempe morbidas & vitiosas. Nec aliter Sex. Empiricus Caussarium dentem, Caussarium oculum, qui afficitur & dolet. Ipsa Caussaria missio nomen habet istinc.

## DIALOG. V.

Equitum dilectus, genera & discrimen. De equo publico accuratè dissertum, & transuectione.

**H**ÆC de Dilectu peditum Polybius: Equitum adiungit.

Μετὰ ταῦτα οὗτοι ἰππεῖς, τὸ *Olim quidem equites* POLYB.  
 μὲν παλαιὸν ὑστέρους ἐκείνων δο- *solent legere post pedites*  
 κιμάζαν. Ἐπὶ τοῖς τετρακιχ- *quatermillenos duceños,*  
 λίοις διακοσίοις. νῦν δὲ πρὶ- *nunc verò priores capiunt,*  
 οῖς, πλουτίδων ἀπάν γεγε- *iuxta opes secretionem corū*  
 νημένης ὑπὸ τῇ πρὸς τῆς ἐνλο- *à Censore facta. & consti-*  
 γῆς, καὶ ποιοῦσι τετρακοσίους εἰς *tuunt in quamque legio-*  
 ἑκάστην ἑκατόπεδον. *nem trecentos.*

Pauca verba, sed nobis ad lucem totius rei diffundenda. Primum de tempore lectionis notat, id variasse. &

„Olim, inquit, solent legere post pedites. Credo ideo, quòd facilis ista *Tempus huius*  
 lectio, nec ita ut perditum operosa. Seruabant igitur in finem. Mutatum *dilecti.*  
 tamen sub Polybij æuum, ut indicat: quâ causâ? an non ambitione? &  
 quia ut dignitate præbant, sic ipsâ lectione voluerunt

„ Iuxta



„ *Iuxta opes secretionem eorum à Censore factâ.* ] Ostendit quomodo lecti, & facile id fuisse, quippe è corpore vno. Nam Censores iamantè, equites à reliquis separarant, & in tabulis habebant hoc genus. Separarant, inquit, ab opibus: id est, quicumque *quadringenta* habebant, & vita non improbabatur, in equites referebant. Sed tamen hic sciendum, ipsorum equitum duplex etiam corpus fuisse: alios Equo publico, alios sine eo. Illi vetustissimi, & propriè ac soli equites olim dicti. Plinius: *Anuli planè medium ordinem tertiumque plebi & patribus inferuere, & quod antè militares equi nomen dederant, hoc nunc pecunia indices tribuunt.* Significat, solos equites dictos olim ab ipsâ re, & quibus militares siue publici equi: sed postea ac suo æuo, omnes quibus anuli aurei, pecuniæ indices ac testes. *Indices*, inquam: & hoc legi quàm *indices* malim. Pro eadem sententiâ idem Plinius: *Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum.* Et Festus: *Equitare antiqui dicebant, equo publico merere.* Certum igitur hoc genus, & mansit ad inferiora tempora distinctum.

Philipp. vi. Cicero in Antonium: *Altera statua est equitum Romanorum equo publico.* Et in lapidibus Principum æuo, sæpe occurrit inter dignitates. Asconius eos *Militares* dixit: *His decem annis, victore Sullâ, spoliatus est populus Romanus iudicandi iure quod habuit per equites Romanos militares.* Non quia soli tunc isti, sed quia necessariò & plurimum militabant: & quibus equus publicus non esset, poterant etiam inter pedites merere. Sed olim isti soli videntur in equis militasse: quod tamen mutatum, & bello Veienti etiam alij in eam militiam admissi. Liuius originem rei sic aperit: *Cùm repente quibus census equestris erat, equi publici nondum erant assignati, Senatum adeunt, factâ dicendi potestate, equis se suis stipendia facturos promittunt.* Atque addit, gratum id Senatui fuisse, & equis certum numerum aris assignatum: *iumque primum equis merere equites capissè.* Quid vult in eâ clausulâ, nisi tunc primum institutum ut etiam alij quibus census equestris esset, etiam si equos publicos non haberent, tamen militarent & æra mererent? Sed æra, non ut illi Equo publico, sed, ad exemplum peditum, annua stipendia, nec nisi cùm militarent. Hanc equidem mentem puto, & conditionem priorum illorum meliorem, aut certè digniorem. Nam accipiebant è publico pecuniam & ad emendum equum, & ad alendum: illam semel, hanc annuam. estque vtraque summa à Liuiio in censu Seruiano (tam vetus res est) sic expressa: *Ad equos emendos dena millia aris ex publico data; & quibus equos alerent viduæ attributæ, quæ bina millia aris in annos singulos penderent.* Habes dena millia ad emendum, id est Philippicos nostros circiter centum: bina millia ad alendum, id est Philippicos viginti. Satis grandis, pro illo æuo & opibus, vtraque summa: sed cogitandum, quòd prior illa non nisi semel data, & onera etiam huic militiæ plura adiuncta, calones, alij equi aut muli ad sarcinas, tentoria, & cibarium ferendum. Sed in summâ priore abire à nobis Varro videtur, qui clarè definit, *Equum publicum mille assarium esse.* Atqui *decem milium* è Liuiio verum esset, & puto notâ numerali immisâ

Duplex  
equites.  
Prior e-  
quus publicus.  
Lib. xxxii  
cap. i.

Lex em-  
diti in  
Plinio.  
Ibid.

Militares  
equi.

Lib. v.  
Quando  
equo suo  
merere co-  
eperint.

Summa ad  
equum pu-  
blicum.  
Lib. i.

Varronis lo-  
cus adur-  
sarius.  
v. i. de LL.



missa sic legendum : *Equum publicum x. mille.* At in altera summâ concors testimonium Catonis reperio apud Charisium, ex Oratione quâ suasisit uti plura æra equestria fierent. Ex eâ adfert : *Nunc ego arbitror oportere restitui, quo minus duobus millibus ducentis sit ærum equestrium.* Credo & hic immissa negatione scribendum : *oportere institui ne quo minus.* Augeri enim vult & luadet (titulus indicat) æra equestria, atque ita ducenta illa addit. Ipsa autem vetus summa in eodem Catone, ibidem : *De æribus equestribus, de duobus millibus actum est.* Atque hæc de præmio : nisi quis malit Catoniana illa ad numerum ipsum referri equitum, & ut si ualerit tot æra institui, totidemque capita quæ haberent. Non absurdum sit : nec longe ab hoc numero fuisse arbitror illo æuo. Seruius quidem rex octodecim centurias instituit, ex Liuius : & quanquam intra numerum illum manserint, tamen ipsæ Centuriæ largiter & valde auctæ. Aded ut Dionysius suo æuo (id est Augusti, & circa) ad quinque millia numeret eorum quibus equus publicus esset. Magnæ vires. nec frustra iis fisci Romani, quod apud Liuium Perses indicat, qui leui equestri prælio victor suos excitat : *Præiudicatum euentum belli habetis. meliorem partem hostium, equitatum Romanum, quo inuictos se esse gloriabantur, fudistis.* Nec tamen temerè aut omnes ad equum publicum rescripti, sed cum dilectu & examine etiam morum. In Excerptis Glossarij veteris legi : *Dicente quodam esse sibi substantiam equestris dignitatis, sed cum equum publicum peteret, prætermisissum se esse : securum crimine quod ipsi concitauerunt : Hadrianus dixit, Qui equum publicum petit, emendatus esse debet, cetera autem vitæ tuæ ipse probabis.* Itaque non Censor aut Imperator, sed Censor olim cum dabat iudex scilicet morum. In Liuius, de Sex. Ebutio, cui præmij loco Vacatio data : *Ne inuitus militaret, neue Censor ei equum publicum assignaret.* Atque ille ipse Censor, cum iam haberent, recognoscebat, & si quid vitij in iis, adimebat. Liuius : *His superioribusque illis equi adempti, qui publicum equum habebant : quod de Censoris notis narrat.* Aspexitque eò Perseus :

*Censor emue tuum vel quod trabeate salutas.*

Obiter ad Transuersionem etiam alludens, quam trabeati solent obire. Sed ibi Commentator vetus : *Cognitio equitum Romanorum Censoribus erat subiecta, quæ nunc Consulibus est officij.* Miror de Consulibus, nec exemplum legi : sed Principes ipsos id usurpasse inferioribus temporibus, satis clarum. Suetonius in Caligulâ : *Equites Romanos seuerè curioseque recognouit, palam adempto equo quibus aut probri aut ignominie aliquid inesset.* Et in eodem scriptore alibi exempla. Faciebat ad hoc examen ipsa Transuectio, propria equitum istorum pompa : de quâ operæ pretium audire Dionysium loquentem : *Pugnæ, inquit, ad Regillum plura monumenta sunt, sed ante omnia insigne, pompa & transuectio equitum Romanorum qui equum publicum habent. I per centurias & turmas diuisi, ordine equis insidentes vehuntur omnes quasi è pugna venientes, ramis oleæ coronati, & purpureas palmas togas induti, quas Trabeas dicunt.* Incipiunt



piunt autem ab ade quadam Martis extra urbem sita, transeuntésque cum alia loca urbis, tum forum, & ad eam Castorum prateriunt, interdum ad quinque virorum millia, gerentes premia & dona militaria quaecumque à Ducibus in bello acceperint. Egregium sanè dignumque magnitudine imperij spectaculum. Clarè & liquidò omnia habes: quæ apud alios breuius.

Lib. 11.  
cap. 11.  
Lib. 11.

ut apud Valerium: Trabeatos equites, Idibus Iuliis Q. Fabius transuehi instituit. Apud Liuium: Ab eodem (Fabio) institutum dicitur, ut equites Idibus Quinctilibus transueherentur. Sed & Plinium in viris illustribus: Fabius Rullianus primus instituit, ut equites Romani Idibus Quinctilibus ab ade Honoris, albis equis insidentes in Capitolium transirent. Qui ta-

Plinij à  
Dionysio  
dissensus.

mamen ab ade Honoris eos deducit, at Dionysius à Martis: concilies, quòd Honoris ædes extra portam Collinam fuerit, nec longè ab eà Martis. Idem in albis equis omnes collocat: & quis credat tot vnus coloris fuisse: quæue causâ? Rescripserim: alii equis insidentes. nec aliud vult quàm sublimes & conspicuos fuisse in equis. Quod etiam in Dionysio est de oleaginis coronis, idem in Plinio: Olea honorem Romana maiestas magnum tribuit, equitum turmas Idibus Iuliis ex eà coronando. Ait Turmas. inces-

Illo & cor-  
rectus.  
Olea coro-  
nabantur.  
Lib. xv.  
cap. 111.  
Per Tur-  
mas & ve-  
xilla dissi.  
11. Annal.  
Lib. 11. c. 1.

sisse igitur apparet turmatim, idque sub vexillis. E Tacito est colligere, qui inter honores mortuo Germanico decretos refert: *Uti turma Idibus Iuliis imaginem eius sequerentur*. De hac ipsâ Transuectione Valerius capiens: *Equestris verò ordinis iuuentus, omnibus annis bis urbem spe-*

Probatio ea-  
dem Trans-  
uectioni.  
cap. xxxvii

ctaculo sui sub magnis auctoribus celebrabat, die Lupercalium, & Equitum probatione. Et qui hic magni auctores? puto vel ipsi qui præbant & ducebant, è primoribus ciuium: vel potius qui instituerunt, ut Romulus Lupercalia, Fabius Transuectionem: Quam nunc Probationem Valerius dixit, quia, ut tetigi, in eà examen & discussio vitæ. Suetonius clarè: *Augustus equitum turmas frequenter recognouit, post longam intercapedinem reducto more Transuectionis*. Sed neque detrahi quemquam in transuehendo ab accusatore passus est, & senio vel aliquâ corporis labe insignibus permisit, præmissò in ordine equo, ad respondendum, quoties citarentur, pedibus venire. Vides in ipsâ Transuectione accusatos, citatos, imò & detractos ignominiosè, quod tamen Augustus fieri vltèrã interdixit. Spectat eò

Ouidij ex-  
plicatus.  
Lib. 11.  
Trif. Eleg. 1

Ouidij carmen excusantis se apud Augustum: *At memini, vitamque meam morèsque probabas*

*Illo, quem dederas, prætereuntis equo.*

Et tu, inquit, sæpe in Transuectione tacitus me probasti, cum transirem & præterucherer, nemine accusante: transirem illo ipso equo, quem tu assignaras. Iterum idem:

Ibid.

*Carminaque edideram, cum te delicta notantem*

*Præterij toties irrequietus eques.*

Eodem *Prætereundi* verbo utitur, & palam indicat neminem se stitisse. Hærebant enim & quiescebant accusati: quo sensu fortasse illud *irrequietus* adiunctum. Etsi quidem malim, & verius arbitror, *ille quietus*: nempe ingenio & vitâ talis, in otio, ac nemini molestus. Quod si igitur

Fortasse  
correctus.

sine



sine culpâ, abibant, & equum traducebant: si aliter, sistebant & iubebantur vendere equum. Solenne in vtriusque re vtrumque verbum. Valerius *Lib. III.* Traduc equum, inquit, Sacerdos, & lucrifac censoriam notam. Liuius: *cap. I. Lib. XLII.* Claudius Liuium vendere equum iussit. Et plura exempla, & in re censoriâ tibi prompta. Hæc igitur Transuectio, quæ ad ima etiam tempora mansit, etli Neronis ævo aliquid in eâ mutatum. Dionis epitome ita narrat: καὶ γὰρ ἐν ταῖς ἡδὴ παρνούμεναι, ὥς κ' ὁ ζῶντις μεταναίει ἐν τῇ δημοσίᾳ ἐδύνειδε, λέγεται δὲ ὅτι καὶ οἱ ἱππεῖς οἱ ἐν τῇ τέλει, ὅπ' αὐτῷ παρώτρ' ἐφ' ἱπποῖς ἐν τῇ ἐπιστάτῳ ἐξέτασεν ἐξήσαντο. Quæ verba, vt scriptio quidem ista est, sic reddidero: Iam & in istis ita à moribus patriis abibat Nero, vt & discinctas tunicas indueret in publico. Feruntur & equites equo publico, sub illo primùm equis insidentes in recognitione annuâ, iis esse vsi. Sic inquam reddo, in nouam inopinatamque sententiam: cùm hæc verterint: Feruntur equites sub illo ephippiis primùm vsi: quasi in Græco esset ἐφ' ἱπποῖς. Atquin de ephippiis quis id crederet? cùm constet sæculis aliquot antè Romanos, & vulgò, iis vsos. Nostra sententia magis pro hac re. & vult equites trabeis, siue etiam tunicis solutis vsos, & Neronis exemplo in iis transuectos. Atque hæc de equo publico. quem confectis stipendiis restituebant, & reducebant ad Censorem. Eius mentis Varronianum hoc fragmentum arbitror: In castris permansi, inde caballum reduxi ad Censorem. Et optimè de eo ritu Plutarchus, in Pompeio: Ἄτος ἐστὶν, inquit, Romanis equitibus, vbi legitima stipendia impleuerint, ducere in forum equum suum ad Duumuiros, quos Censores appellant, & commemorantes Imperatores quosque sub quibus meruerint, militiâ solui. Quod inibi factum etiam à Pompeio narrat: & Nummi in hanc rem hodieque exstant. vt iste Claudij, in recognitione equitum. Satis de hoc equo, quem lapides etiam memorant. VI: CN. POMPEIO: POMPEIA NO. EQVO. PVBLICO. TRIBVNO. LEGIONIS. Iterum: CVRATORI. REIP. MANT. EQVO. PVBL. PRÆF. FABR.



Inquamque legionem trecentos. ] De hoc numero commodiùs infra dicam.

\* Vide lib. III. Dial. VII.

Redditio equi. Non in Caball.

\* Lib. II. Dialog. VI.

## DIALOG. VI.

Sacramentum militie. Qui exegerint: quomodo datum aut dictum: quibus verbis.

DILECTVI ciuium consequens est & adheret Sacramentum. Itaque de eo Polybius sic adiungit: Tu verò lege.

Επιτελεδείσης δὲ τῆς κατὰ- Finitâ iam conscriptione POLYB. γραφῆς τὸ ἀποφθιμένον τέρας, ad modum dictum, Tribu-

E 2

nimi-



\* Scal.  
ἐπιθυμῶ-  
ναι.

ἀθροίσαντες δὲ \* ἡπλεγόμε-  
νοις (4) ἀθροήκοντες τῶν χιλιαρ-  
χων καθ' ἑκάστον στρατὸν πῆδον, &  
λαβόντες ἐν πάντων ἓνα τὸν ἡπ-  
τηδεύοντα, ἐξορκίζουσιν ἢ μὴ  
πειθαρχήσῃν & ποιήσῃν τὸ ἀθ-  
ροήκον ἐπὶ τῶν ἀρχόντων  
κατὰ δυνάμιν. (4) ὃ λοιποὶ πάν-  
τες δαίνουσι καθ' ἓνα ἀθρο-  
εὐόμοι, τέτ' αὐτὸ δηλωῦντες,  
ὅτι ποιήσουσι πάντα, καθάπερ ὁ  
πρῶτος.

*nimilitum sua cuiusque le-  
gionis, eos congregantes &  
vnum ex omnibus maximè  
idoneum eligentes, Sacra-  
mento adigunt, Obtempe-  
raturum se & facturum  
quidquid mandabitur ab  
Imperatoribus, iuxta vires.  
Reliqui autem omnes ad-  
iurāt singillatim prodeun-  
tes, hoc ipsum affirmantes  
se facturos ut ille primus.*

Tribuni  
exigebant.

„ *Sue cuiusque legionis.* ] Obserua legiones singulas iurasse, & apud  
suos quamque Tribunos. An non Consules ipsi exigebant? non appa-  
ret. tamen in verba eorum iurasse certum est, & iis obtemperaturos se,  
ad formulam mox dicendam. Sed Tribuni, ut alia vice Consulium, sic  
hoc quoque administrarunt.

Vnus & le-  
gione iura-  
bat.

„ *Vnum ex omnibus maximè idoneum eligentes.* ] Palàm & signanter  
hoc dicit, vnum ex totà legione electum qui singula iuramenti verba  
conceperit præiueritque: alios deinde secutos, hoc saltem dixisse, *iurare*  
*se idem.* Hoc est quod Festus notauerat: *Præiurationes facere dicuntur, qui*  
*ante alios conceptis verbis iurant, post quos in eadem verba iurantes tan-*  
*tummodo dicant, Idem in m.* Ita Polybius: sed in Livio an non aliter?

Livij locus  
expensus:

Nam ille, post seditionem Hispaniensem ad Sucronem: *Citati*, inquit,  
*milites nominatim apud Tribunos militum in verba P. Scipionis iurant.* De  
Tribunis, idem est quod in Polybio: sed de militibus *nominatim citatos*  
facit, & iurasse. Potest tamen flecti ad hanc sententiam, ut singuli citati  
& progressi, iurauerint in ea quæ unus aliquis præisset. Si hinc aliter, fa-  
ctum noviter esto, & maiori vinculo ob priorem fidem in seditione vio-  
latam. Tale aliquid in Appiano lego à Fimbriâ tentatum, cuius milites

Et Appia-  
ni.

cum ad Sullam spectarent, ipse, subornatis quibusdam, novâ religione  
sacramenti adstringere voluit: *ἐκ τῶν ἀντὶ τῶν δ' ἐστὶν ἡμετέρων, ὅτι δ' ἐστὶν κατὰ τὸν  
τὸν ὅρκον ὅτι ὁ νόμος, ὁ μὲν ἐκέρχεται τὸς αὐτὸς πρὸς τὸν νόμον ὡς αὐτὸς: clamanti-*  
*bz autem Venetis, oportere nominatim citare ad Sacramentum, ipse quosdam*  
*ex beneficiariis suis citabat.* Ecce & hic nominatim vocandi erant, eodem

Corruptus  
Appiani.

illo fine. Sed enim in Appiani verbis qui isti Veneti? falsi, nec in suo lo-  
co: & rescribendum τῶν ἀντὶ τῶν. quod est, *clamantibus corruptis illis &*  
*venalibus.* Rem & narratiunculam totam vide, agnosces: & pretio  
quosdam iamantē huc induxerat Fimbria, ut id vellent. Ergo virum iu-  
rarunt



rarunt plurimum: nescio an semper. Dixeris quòd per centurias etiam, ex Cæsare: *Petreibus princeps in hæc verba iurat, ipse idem Sacramentum adigit Afranium, subsequuntur Tribuni militum Centurionesque: centuriatum producti milites idem iurant.* Sed potuit & in Centuriis præiuratio esse, & mox viritim coniuratio.

„ *Obtemperaturum se & facturum.* ] Formulam tangit Sacramenti militaris, vellem ut religiosè verba. Nam ea, quidquid quæsiuerim, parùm mihi certa sunt. Dionysius aliquoties commemorat, sed verbis non iisdem. Alibi ad Polybij hoc scriptum ferè accedit: *Ο στρατιωτικὸς ὅρκος, ὃν αἱ πάντων μάλιστα ἐμπροσθεν Ῥωμαῖοι, τοῖς στρατηγοῖς ἀκολουθεῖν κελεύει ὅποι ποτ' αὐτὸν ἀγῶσι: Sacramentum militiæ, quod omnium maximè Romani seruant, iubet sequi Duces quocunque duxerint.* Alibi discedit, aut certè plura adiungit: *Ακολουθήσειν τοῖς ὑπαταῖς, ἐφ' ὧς ἀν' ἡγεῖσθαι πολεμοῖ, καὶ μήτ' ἀπολίσσειν τὰ σημεῖα, μήτ' ἄλλο πρᾶττειν μηδὲν ἐναντίον τοῦ δήμου: Secuturos se Consules ad quæcumque bella vocauerint, neque signa deserturos, neque aliquid aduersum populum facturos.* Triabì complectitur. & postremum illud de Populo, nusquam temerè legas: de Signis alterum, sæpius. ut in eodem Dionysio: *ἥ δ' ἱερὸν ἔστι ταγματικὸν κύριος καὶ τοῖς στρατιωτικοῖς ὅρκοις κατὰ φύσιν ὁρίζων, καὶ ἐδ' εἰς ἀπολείπειται ἥ δ' σημεῖων ἡγεῖται: Sacrarum enim legionum dominus etiam erat, quæ sacramento militari adstrictæ, nec quisquam signa relinquere ausit.* Vbi sacras legiones nec intellego, nec retineo: transpono magis Græcam vocè, & lego: *ἥ δ' ἱερὸν σημεῖον: & Signis addo, quæ dicta & habita sacra.* Ad hoc ipsum autem, de Signis in Sacramento, Seneca aspexit: *Primum militis vinculum est religio, & signorum amor, & deserendi nefas.* Hæc ita in Dionysio: at in Liuiò diuersam etiam formulam reperio, & breuem istam: *Conuenturos se iussu Consulum, neque iniussu abituros.* Hoc ille statim à regibus pulsus ita prodidit, ubi P. Valerius Capitolium recuperat. Iterat & reponit ipsa verba in bello Punico secundo: *Milites tum primum, quod numquam antè factum erat, iureiurando adaecti à Tribuni militum, iussu Consulum conuenturos, neque iniussu abituros.* Quid ais Liui? numquam antè id factum? Tu aliter docuisti, & dedi iam totidem verba. Sed discriminat ipse, etsi non sine ambage & nodo. Nam subdit: *Ad eum diem nil præter Sacramentum fuerat, & ubi decuriatum aut centuriatum conuenissent, suâ voluntate ipsi inter se equites decuriati, pedites centuriati coniurabant, sese fugæ atque formidinis ergo non abituros, neque ex ordine recessuros, nisi teli sumendi aut petendi, aut hostis ferendi, aut ciuis seruandi causâ. Id ex voluntario inter ipsos fædere à Tribunis ad legitimam iuristurandi adactionem translatum.* Dicit hic duo. nec vinclum æquè validum fuisse, nec eadem verba. Non vinclum, quia Sacramentum & velut fœdus spontaneum quoddam inter ipsos erat, nec Tribuni adigebant. Non verba, quia formula tota diuersa, nec quidquam ibi de sequelâ Ducum aut Signorum. Ita hîc quidem Liuius: sed quis eum Dionysio conciliet, qui palam de ducibus & signis habet? Quin habet etiam ipse Liuius, ut dedi suprâ. At inquires, non tamen iur-



rarunt. Cur igitur idem Liuius sic locutus? *Omnes qui in verba iurastis.*  
 Lib. vi. Item: *In verba sua iuratos centuriavit.* Atque hæc olim, & diu ante Pu-  
 nica. Præfatus sum intricatè hæc scripta, nec ego plenè & ad meum vo-  
 tum extrico. Implicat & aliquid L. Cincius apud Agellium, qui iura-  
 Lib. xvi. mentum aliud suggerit: *Cum dilectus antiquitus fieret, & milites scribe-*  
 cap. lxxx. *rentur, in iusurandum eos Tribunus militum adigebat hoc modo. In magi-*  
*stratu C. Lelij C. F. Consulis L. Cornelij P. F. Consulis, in exercitu decemque*  
*millia prope furtum non facies:* & alia quæ addit aliena à iam dictis. Sed  
 moneo, alterum hoc, & posterius priore iuramentum esse. Hoc enim  
 præstabant iam milites, & educendi: imò, si Polybium audimus, in ipsis  
 iam castris: at illud prius, statim à conscriptione. Istud ad Disciplinam  
 modò pertinuit, illud ad militiam ipsam. Alia etiam verba sub Impp.  
 \* Vide lib. v. Dial. xv.  
 \* Ad An-  
 nal. Taciti. vt \* alibi scripsi.

## DIALOG. VII.

*Sociorum electio. Discrimen inter Auxilia. Præfectus eorū, & Quæstor.*

**D**E ciuibus finiuit, & iam ad focios se confert. Vide, & lege:

POLYB. Κατὰ τὸ αὐτὸν καιρὸς οἱ τὰς ὑπάρχεις ἀρχὰς ἔχοντες, Sub hoc ipsum tempus  
 τὰς ἀπαγγέλλουσι τοῖς ἀρχαῖς τοῖς στρατίβυς sociarum in Ita-  
 δὲ πᾶν συμμαχίδων πόλεων λιὰ ciuitatum, è quibus au-  
 πᾶν ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐξ ὧν αὐτὰ βέλ-  
 λωνται συστρατεύειν αὐτὸν συμ-  
 μάχοις, διασαφύντες τὸ πλῆθος & numerum, & diem, &  
 καὶ τὴν ἡμέραν καὶ τὸν τόπον, εἰς locum in quem conuenire de-  
 ὃν δεῖται παρῆναι αὐτὸν κεκερμέ-  
 νοις. αἱ δὲ πόλεις ἀπὸ πλησίαν ciuitates similem facientes  
 ποιησάμεναι τῇ ἀπειρημένῃ iam dicto dilectum, itémque  
 τὴν ἐκλογὴν καὶ τὸν ὄρκον, ἐκ-  
 πέμπουσιν, ἀρχόντας συστήσασθαι tunc eos, Præfectum consti-  
 καὶ μετ' οὐδὲν. tuentes & Quæstorem.

Pars altera Romanarum virium, Socij, qui pari numero legionibus iun-  
 cti, aut & maiori. De horum igitur Dilectu quoque tangit, sed breuiter,  
 quia multa paria iam dictis.

„ Sub hoc ipsum tempus. ] Nouorum Consulum.

„ Denunciant magistratibus. ] Aut coràm ipsis, aut eorum legatis, qui  
 ferè



ferè tunc Romæ. Veniebant enim sponte aut aduocabantur, ob has tales causas. Liuius: *Consul sociis & Latini nominis magistratibus, legatisque eorum qui milites dare debebant, edixit ut in Capitolio se adirent.* Latini in urbe, noua anno, aut ante.

[ *Sociarum ciuitatum in Italiâ.* ] Tota Italia sub hoc Polybij tempus subiecta Romanis, sed ita ut in prouinciam nulla pars redigeretur: liberi manebant, suis legibus plerique & magistratibus (excipio paucas Præfecturas:) & *Socij* appellabantur, quasi confœderati, & consortes armorum. Discrimen autem inter *Socios* & *Auxilia*, apud eos qui signatè & cautè sunt locuti: quòd *Socij*, semper Italici; *Auxiliares*, externi. Varro: *Socij & Auxilium ab auctu, cum accesserant qui adiumento essent alienigenæ.* Socij & Auxiliares discreti. *Difertim addit, alienigenæ.* Festus: *Auxiliares dicuntur, in bello socij Romanorum, exterarum nationum.* Etiam ipse ad externos refert. Et socij quidem semper gratis militarunt, id est sine impèdio Romanorum (frumentum excipio:) *Auxiliares* aliter, & quanquam sæpe à regibus missi suo proptu, tamen & pecuniâ etiam scripti. Primi in Hispaniâ, si Liuius credimus: *Id in Hispaniâ ad memoriam insigne est, quod mercenarium militem in castris neminem, antequam tum Celtiberos, Romani habuerunt.* Isti mercenarii. Qui primi Romani. Lib. xxxii. Ambiguit hoc refero, haud frustrâ: & euerit sanè Zonaras, qui diu antè initium huic rei facit. Nam illa Liuij incidunt in Annibalicum bellum, cum duo Scipiones in Hispaniâ: at iste in Siciliâ, bello Punico primo, originem assignat. *Μετὰ τὰς ἀνταρ δὲ, inquit, τὰς κυρῆς δεινὴν γαλακτὴν, καὶ ἀλ- Tom. 11.* *λοῖα τὰ ν σφῶν συμμαχῶν πινὰς, οἱ Ῥωμαῖοι ἐπὶ μισθοφορᾷ πρὸς τὰ δ' ὄντο, μὴ πρὸς τὰς ἐγγὺς ἑσθ' οὐτως ἔχοντες:* *Deficientes à Carthaginensibus Gallos, & alios quosdam sociorum, Romani stipendio conduxerunt, non antè peregrinum militem soliti alere.* Tentata concilio. Iuuat aliquid Liuium, quòd isti per occasionem adsumpti, & reperti magis quàm quæsit: at primi consilio & ex destinato, illi Celtiberi. Noto etiam *Socios* propriè dictos, post Italiâ ciuitate donatam, defecisse: & eorum vicem *Auxilia* fuisse, quæ variis gentibus solent imperare. Definuit socij, post Sociâ bellum.

[ *Significantque iis & numerum.* ] Cum multæ Italicæ gentes essent, non credo omni anno per omnes itum: maximè si paucae legiones scribenda: sed in orbem iuisse, & vicissitudine quâdam ex his illisque cepisse. In eâ tamen ipsâ re, inquires, non graues erant aut iniuriæ, cum sic numerum præscribebant? Non, quia vires propemodum sciebant, & pro iis indicebant. Liuius: *Ex coloniis quindecim millia peditum & quingentos equites, pro numero cuiusque Iuniorum, Consul scripsit.* Ratio indi- cendi. Sed unde sciuit numerum? è tabulis Censoriis, quas probabile est Romæ quoque fuisse. Imò verò tandem ipsi Romani Censores censum illic egerunt, eidem Liuiio narratum, in Liuiio & Claudio Nerone Censoribus: *Duodecim deinde coloniarum, quod nunquam antea factum erat, deferentibus Censoribus ipsarum coloniarum, censum receperunt. ut quantum numero militum, quantum pecuniâ valerent, in publicis tabulis monumenta exstarent.* Idq, pro numero & opibus. Censui habebant. Itaque pro imperio rem hîc gerebat, & tot aut tot milites imperabant. Imperabant, inquam, & sic Liuius distinctè: *Præter eum numerum militum, quos L. Quin-* Aut ipsa- piebant. Lib. xxix. *ctius* Imperari socij dici- tur. Lib. xxvi.



etius in eam provinciam scripsisset, imperassetue. Scripsisset, ad ciues referatur, imperasset, ad socios. Idem statim: Quos L. Quinctius milites conscripsisset, & quos sociis nominique Latino imperasset.

„ Diem & locum. ] Illa ipsa, quæ civibus.

„ Itémque iuramentum adigentes. ] Quale illud? in Romanos Consul-  
Iurant in  
duce & rem  
Romanam.  
les, an in præfectos suos tantum? puto in Consules & rem Romanam.  
Opus enim fuit vinculo hoc & alio, ut cum pares viribus essent, nequid

novarent aut moverent in Romanos. Denique oportuit subiectos om-

nes pariter esse vni Duci: ergo & in eum probabile iurasse. Socii itaque

Auxilia non iurabant, non tamen Auxilia. & hac mente scriptum à Dione accipio in  
iurant.  
Lib. I. bello Asiatico: Τὸταύτην περὶ δουρίαν ἀνέβητος ὁμοίως ἐχέουσιν, ὥστε καὶ ἐνόρουται τὰς συμμαχίας σφῶν ἐκατέρω ποίησαι. Tanto autem studio & promptitudine utrique agebant (Octavianus & Antonius) ut etiam auxiliares suas copias Sacramento adegerint. Narrat ut novum, nec antè receptum.

„ Præfectum constituentes. ] Quem verò illum? an ex eo genere Præfectos, qui cum Tribunis comparantur? non opinor: & contra\* Polybius  
\* Lib. II.  
Dialog. x.  
Dubius Polybij locus.  
Prætores in Latio.  
Lib. XXIII.  
mox dicet, à Consulibus eos non à sociis constitutos. In Græco est ἀρχηται. An Prætores verti melius? quos interdum nominatos hic reperio. Ut in Livio, de obsessis Casilini: Prænestini maxima pars fuere, ex quingentis septuaginta minus dimidium ferrum famēque absumpsit: ceteri incolumes cum Prætores suo Manilio (scriba is antè fuerat) redierunt. Et alibi Prætoris in hac militia mentio. An ergo singula opida sic Prætores suos dabant, qui ius aliquod in suos haberent, eosque observarent: ex omnibus tamen iunctim sociis duodecim alij, Præfecti in quodque Cornu creabantur? idque à Consulibus? dicendum videtur. Aut certe Præfectus cohortis intellegendus, non ille Tribunicio iure.

„ Et Quæstorem. ] In Græco est, ὑποδορίων: Romano ego more verti, quocunque nomine dixerint Latini. Res ita est, habuisse eos proprios suos Tribunos ærarios, siue mercedis exhibitores. Itaque suā pecuniā & omni sumptu Socij militarunt, frumentum excipio tantum, quod habuere à Romanis. Magna hæc res, & grande imperij instrumentum, fidas volentesque tot manus habere, nec suā aperire ad largiendum. Prædæ dumtaxat participes fuere, & siquid donorum aut aduentitij lucelli.

Lib. XXVII. De stipendiis igitur, queruntur ipsi Socij gravi illo bello Annibalis: Decimum annum dilectibus & stipendiis exhaustos esse. Iterumque: Nec militem qui legeretur, nec pecuniam quæ daretur in stipendium sibi esse. Video ad hanc rem pacta fœderis cum Æquis initi, quod Dionysius sic recitat:

Lib. I. Αἰκατοὺς ἐν Ῥωμαίων ὑπηκόοις, πόλεις τε καὶ χώρας τὰς ἑαυτῶν ἔχοντας, ὧν-  
ἐλλείπον δὲ Ῥωμαίοις μὴδ' ἐν, ἐπὶ μὴ στερεῖσθαι, ὅτι ἀν' αὐτοῖς παρὴν ἱελαθῇ, τέλεισι τοῖς ἰδίοις ἐκπεμπόμενοι αὐτὰς: Aequos Romanis subditos esse, urbes agrosque suos retinentes, Romanis nihil dantes præter copias quoties imperabuntur, atque eas suo ipsorum sumptu stipendioque.

DIA.



## DIALOG. VIII.

*Additum de Euocatis. Cur ita dicti, & quid, & quàm multi fuerint.*

*Dignitas eorum, & paritas cum Centurionibus.*

**N**ec plura de omni Dilectu Polybius: plurane etiam sunt? quædam, nec mihi omittenda. Neglegit de *Euocatis* verbo admonere, qui sæpe tamen exercituum robur. Ij ex ciuibus, e sociis; ex equite, ex pedite sumebantur; sed rogatione & precibus, atque ideo Euocati dicti. Vererani enim fuerunt, gnari prudentesque militiae, qui expletis stipendiis sponte in gratiam Consulum aut Ducum militiam sumebant. Et quia sæpe litteris aut nunciis nominati euocabantur, inde habuere nomen. Dio optime: *Τῶν ἡμετέρων οὐκ ἔστιν, ὡς ἀνὰ λῆτον, ἀνὰ τὴν ἐν λωίστα, ὅτι πᾶσι τοῖς τῆς ἐξουσίας ἐπ' αὐτῶν ἀνδράσι δίδονται, ὅπως δέσιν: Euocatorum manus, quos aliquis Anactetos Græcè, quasi Reuocatos; quod de sancti militiæ iterum ad eam reuocentur, dixerit. Agratius nescio quid subleues; & pro Grammatico: Aduocatus, daturus patrocinium. Innocatus, præstaturus auxilium. Euocatus, præbiturus obsequium. Parum ad nostros istos: magis hoc Donati in Terentium, ad verba: Similio, Donax, Syrisce sequimini. In Eunuc. Huiusmodi militia, ait, per tumultum repente suscipitur, & dicitur Euocatio, ubi dux alloquitur ciues, Qui temp. saluam esse vultis; me sequimini. Vnde Virgilius ait,*

*desuæque bello*

*Agmina in arma vocat subito, ferrumque retractat.*

Et similia Seruius ad hosce versus. Nec dubium est, quin Virgilius huc respexerit: etsi nescio an hoc aptè uterque Grammaticus, quod id factum velint non nisi in tumultu. Non hoc dederò, imò ordinariò & vulgò in omni ferè bello. Quod tamen origo prima a Tumultu, libes concedam: etsi desunt mihi exempla, sed ratio satis suadet. Noto autem verus hoc genus, & Liuiò indicatum bello in Volscos & Equos, ubi T. Quinctium Consulem duxisse memorat *cohortes veteres, voluntate sequentes. Voluntas*, inquit, & *veteres*: quæ duæ Euocatorum notæ. De voluntate Polybius infra, ubi castra disponit, ponit apud Prætorium *ταῖς ἐδελκυνδοῦς ἐπειροῦσιν τῇ τ' ὁ παλαιὸς γὰρ ἐστὶν: eos qui voluntate militant, in gratiam Consulum*: & intellegit sanè istos. Et cur non voluntate, cum *veteres*, id est militiâ legitimâ defuncti? Vtramque notam signatè exprimit Dionysius de L. Siccio, iam veteri rep. & sub annum vrbis trecentessimum. *Erat in istis*, inquit, *L. Siccus, qui cohortem ducebat virorum octingentorum, qui iam supra ætatem militarem erant, nec in militia leges cadebant (vix nec ipse Siccus): honorantes tamen virum, & beneficis pluribus ab eo affecti, euntem ad bellum noluerunt deserere. Atque erat hæc manus exercitus totius, siue præliorum peritiâ, siue in periculis constantiâ, longè princeps. Omnia descripta habes, multos fuisse, voluntarios, veteres & bellorum peritos: denique in gratiam etiam vnius Ducis iuisse. Quid Sallustius: breuiter, sed plene, vti eius mos est: Marius ex Latio fortissimum quemque; plerosque*

F

*militiâ,*



*militiâ, paucos famâ cognitos, accire, & ambiendo cogere homines emeritis stipendiis secum proficisci.* Et obserua, non è ciuibus solùm, sed ex Latio etiam euocatos: siue & è coloniis aut prouinciis, vt de se ipse Cæsar: *Multis præterea viris fortibus Tolosâ & Narbone nominatim euocatis.* Vides nominatim euocari, id est nunciis aut litteris missis. Et fuit ea manus sæpe grandis. In Plutarcho de T. Quinctio ituro in Macedoniam lego, collegisse veteranos, Scipionis ante milites, ἀμαζοντας ἐν τοῖς οὐδοῖς, ὡς περ στόμας, ἑτοιχοῦς: validos adhuc, & voluntarios, velut mucronem aciei, ad ter mille. Cæsar Pompeio adiungit, *Euocatorum circiter duo millia, quæ ex beneficiariis superiorum exercituum ad eum conuenerant.* Id est, ex iis qui beneficia & promotiones ab ipso habebant. Nam tales scilicet magis obstricti, atque ita Cæsar Octavianus ex colonis Campanis, patris sui beneficiariis, collegit *ad decem millia* Euocatorum, vt in Appiano leges. Quid autem isti sic collecti, in legiones sparsi & descripti? non opinor: sed propria quædam & seorsim manus fuit, per cohortes quidem aut centurias disposita: sed sub vno tamen aliquo vexillo. Iuuat Appianus, qui illos Octavianus decem mille ait, ὡς ἐς ἑκατὼν τὰ σάματα φυλάττει, ὅφ' ἐνὶ σινετοῖς, *tanquam ad solam corporis custodiam, sub vno vexillo habitos fuisse.* Dionysij etiam octingenti illi, vna cohors dicuntur. Et ab hoc exemplo passim in Tacito, *Vexillum veteranorum: vexillarij legionum,* & talia leguntur. quia scilicet exauctorati tunc milites, & nondum tamen plenè missi (dum præmia & agros expectant) velut veterani & Euocati quidam, secreti à legionibus *ad vexillum retinebantur* (verba & hæc Taciti) *ceterorum immunes, nisi propulsandi hostis.* Vbi & hoc notes in rem nostram, Euocatos immunes ab excubiis, operibus valli & castrorum fuisse. Quidni, quasi quosdam Centuriones & Principales milites, vt mox dicam? Ergo sub Vexillo erant, & seorsim. Quanquam non negem, interdum etiam aliis militibus mixtos & insertos, sed sic vt præfessent. Indicare Cæsar videtur, de Pompeij bellico apparatu: *Multi undique ex veteribus Pompeij exercitibus, spe præmiorum atque ordinum euocantur.* Nam & ordinum spes iis proponitur, quos scilicet essent ducturi. An tamen & inter ipsos, Centuriones non habuerint, quæri potest. Cicerero *Præfectum* modò attribuiere videtur, ad Appium: *Antonium Præfectum Euocatorum ad te misi.* Cæsar Centuriones etiam: & de Crastino. *Erat, inquit, in exercitu Crastinus Euocatus, qui superiore anno primum pilum in legione decimâ duxerat.* Hic signo dato, *Sequimini me, inquit, manipulares mei qui fuistis.* Manipulo præfuisse videtur: sed tamen ait, *qui fuistis*, quasi iam non essent sic vocandi, non vlti scilicet gregarij, sed veterani & insignes. Tamen in Liuiio clarius lego de Scipione traicente in Africam: *Voluntarios septem ferme millia, postquam in Siciliam venit, ordinauit centuriariisque.* Ita Liuius fine libri vigesimioctauo, & initio sequentis: etsi ambigo an veri isti Euocati, an non extra ordinem sponte sequentes, sed ætate adhuc militari. Nam video & *iuuenes florentes ætate* inter eos poni. Sed siue reuera Centuriones etiam suos habue-

E Latinis  
etiam sum-  
pta.

Grandi nu-  
mero inter-  
dum.

In Quin-  
ctio.

Lib. III.  
Ciuit.

Plerique  
beneficiis  
adstricti.

III. Ciuit.

Ordinatio  
eorum.

Sub vexillo  
habiti.

Immunes  
operum &  
munium.  
I. Annal.

I. Ciuit.  
Ordines sa-  
pe ducuntur.

III. Ciuit.

\* Aut quia  
iple iam  
non iis præ-  
erat.



habuerint, siue modò Præfectum: singuli tamen profectò velut Centuriones fuere; & hoc honore atque insignibus affecti. Glossæ illæ bonæ: *Euocatus*, ταξιάρχος, id est *Ordinum ductor*. Et Cæsar passim iungit & æquiparat utrosque istos. vt: *Pollicetur quaterna in singulos iugera, & pro rata parte Centurionibus Euocatisque*. Iterum: *Ex Pompeianis cecidisse reperiēbamus Centuriones & Euocatos complures*. Atque à Dione vites etiam iis (propriū Centurionum gestamen) tribuuntur. Vbi de Euocatis in satellitio Augusti: *καὶ εἰς τὰς αὐτῶν σὺνταγὰς ἰδοὺ, παρὰ τοὺς φάεργας ἀποπέμψαντο ταξάρχαι*: *Ac sunt etiam nunc manus propria & discreta, vites ferentes uti Centuriones*. Interpres reddidit, *Legionem, & Fasces*, neutrum rectè. Quia igitur Centurionibus comparati, interdum & miscentur. vt qui Valerio Maximo *Titinius Centurio* est in parte Cassianâ, is Velleio Paterculo dicitur *C. Cassij Euocatus*. Inde Suetonij illa dubitatio, in origine gentis Flauiae: *T. Flavius Petro municeps Reatinus, bello ciuili Pompeianarum partium Centurio, incertum sponte an euocatus, profugit ex acie Pharsalicâ, domumque se contulit*. Quæ verò hæc dictio, *incertum sponte an euocatus*? & nōne omnes Euocati (in militiâ quidem) spontanei sunt? Habeo excerpta prisca libri, quo Turnebus olim vsus: in eo nulla hæc verba, *incertum sponte*. Et profectò ab imperito addita, qui nec Euocatos nouerat, nec breue hoc dicendi genus digerebat, *Centurio an Euocatus*. Quod Suetonius omnino scripsit: estque in dubitando phrasim, Ciceroni, Plinio, Tacito, aliisque frequentata. Quin & cum Legatis iunguntur, quasi honestissimi, in Hirtij De bello Africo: *Legati Euocatisque obsecrare Cæsarem, ne dubitaret signum dare*. Ibidem & opidis præsumunt. *Cæsar ad opidum Sarsuram venit, & capit, fortiter repugnante P. Cornelio Scipione Euocato, qui ibi præerat*. Honestum igitur omnino genus. & iam vides, quid fuerint: pedites plerique haud dubiè, sed etiam Equites, quod Cæsar docet. *Germanorum aduentu, inquit, quòd minus idoneis equis utebantur, à Tribunis reliquisque equitibus Romanis, atque Euocatis equos sumit, Germanisque distribuit*. Galba etiam apud Suetonium: *dilegit equestri ordinis iuuenes, qui, manente aureorum anulorum usu, Euocati appellarentur, excubiisque vice militum circa cubiculum suum agerent*. Qui tamen non verè Euocati, sed honestiore hoc nomine affecti, & exemplo illo Augusti, in custodiam alleciti.

## DIALOG. IX.

*Conquistores ad Dilectum. Tirones possessoribus indicti. In cute puncti.*

**C**IRCUMSPICIO, siquid etiam in hanc rem non dictum: & occurrunt *Conquistores*, qui adhibiti ad dilectus. Ij fuerūt, qui in agros & extra urbem missi, ad indagandam & conquirendam iuuentutem: atque ab eâ re dicti. Multi enim sepe aut suo metu, aut parentum timido amore, militiam fugiebant, iactabant, nec dabant nomen. Ad eruentes eos & conducendos, isti. Lilius ostendit Triumuiros interdum huic rei creatos, vt aspero illo bello Punico secundo: *Creati Triumuires*



Extorſiſſi. *bin; conſiſtitionem ingenuorum per agros habuerunt. Vſurparunt & exte-*  
 Lib. xxi. *ri. atque idem Liuius de Annibale: Magone fratre ad conſiſtitionem mi-*  
 Ibid. *litum miſſo. Idem in eiſdem rebus: Duo populi dilectus acerbitate conſter-*  
 Pro Mil. *nati, retentis conſiſtoribus, cum metum defectionis feciſſent. Sed iterum*  
 Ad Att. lib. *de Romanis Cicero: Si Italia dilectus, ut nonnulli conſiſtores tui dicti-*  
 vii. ep. x. *tant, contra Milonem parati ſunt. Idem: Nec enim conſiſtores tuos ego*  
 Dilectus *ratio alia. otuere audent, cum ille adſit. Quibus locis ſimpliciter ij ſunt, qui militem*  
 ratio alia. *cogunt, & ad militiam porro adducunt. Crebrum munus inferiore æuo,*  
 Milites in *& poſt bellum Sociale. Nam cum ij tam ciuibus æquati, & ex tota Italia*  
 regionibus *ſcriberentur legiones, valde vereor ut mutata ſit tota Dilectuum forma,*  
 ſcripti. *nee Romæ iam habiti, ſed in opidis colonisq; paſſim. Ratio ſuadet:*  
 i. Ciui. *quomodo enim omnes illi, & tam diſſiti, vno tempore Romam veni-*  
 Idem per Se- *rent? Quin reuera legiones in regionibus, ut Piceno, Samnio, Etruriâ,*  
 natas aut *ſcribebant: & exempla addicunt. Caſar: Attius dilectum toto Piceno, cir-*  
 Legatos. *cummiſiſſi Senatoribus, habebat. Et vides honeſtiores quosdam, atque è*  
 Ibid. *Senatu conſiſſe: imò ipſos Legatos. Caſar idem: Cato hæc magna ſtu-*  
 vi. Gall. *dio agebat, in Lucanis Brutiſque per Legatos ſuos ciuium Rom. dilectus ha-*  
*bebat. Sed & extra bellum ciuile, idem de te: Caſar maiorem Gallie ma-*  
*tum exſpectans, per M. Silanum, C. Antiftium, T. Sextium Legatos, dile-*  
*ctum habere inſtituit. Ita paullatim alia atque alia in moribus mutant,*  
*aut ſuccedunt. ſicut ſub Principibus illud valde diuerſum, ut iam nec*  
*Dilectus eſſet, ſed indictio militum pro opibus cuiuſque & agris. Exem-*  
*pla huic rei permulta ſunt, & in Codice Theodoſiano ſolo tota res ex-*  
*plicata. Res improba, & ad perniciem militiæ germanæ inuenta. Partim*  
*enim ignauos aut ineptos tirones dabant, partim pro iis aurum inferre-*  
*bant, & mille hinc prædandi ſinus & artes. Vegetius haud falſò queritur*  
*& declamat, cauſam hanc Romani exitij. & Hinc, inquit, tot ubique ab*  
*hoſtibus illata ſunt clades, dum longa pax militem incurioſius legit, dum*  
*poſſeſſoribus indicti tirones per gratiam aut diſſimulationem probantur, ta-*  
*lesq; ſociantur armis, quales domini habere ſaſtidiunt. Itaque eò ventum,*  
*ut etiam ſeruitia & vilia capita darentur: etſi leges reprimere conaren-*  
*tur, ſed conarentur. Gratiani, Valentiniani, Theodoſij lex fuit: Quo-*  
*tieſcunque ſe aliqui militiæ crediderit offerendum, ſtatim de natalibus ipſius*  
*ac de omni vitæ conditione examen habeatur: & ad militiam nullus adſpi-*  
*ret, niſi quem penitus liberum aut genere, aut vitæ conditione, inqueſtito tam*  
*cauta deprehenderit. Eorundem alia: Inter optimas lectiſſimorum militum*  
*turmas, neminem è numero ſeruatorum dandum eſſe decernimus, nè ex cau-*  
*ponâ ductum, vel ex famoſarum miniſtris tabernarum, aut ex cocorum aut*  
*piſtorum numero, vel etiam eo quem obſequij deformitas militiâ ſecernit,*  
*nec tracta de ergaſtulis nomina. Heu rem iam hoc ipſo non Romanam,*  
*quodd hæc verentur! Olim quis fraudibus iſtis locus? cum ex ingenuis*  
*milites ſcripti, atque iis non crimine, non infamiâ aſperſis. Nam hi tales*  
*aut vrbe, aut tribu mouebantur: è tribubus autem, atque iis honeſtiori-*  
*bus, miles ferè lectus. Itaque Liuius hoc vno probat, Atellanos cenſoriâ*  
*notâ*



notâ vacuos fuisse, quod neque tribu mouerentur, neque à militaribus stipendiis repellerentur. At sub Principibus etiam ergastula intrudere cœperunt: & quid mirer? ipsi eos habuere quasi seruos. Ecce enim tirones iam captos compungebant, & in cute signabant. Vegetius: *Victuris in cute punctus milites scripti, & matriculis inserti, iurare solent.* Vera hæc stigmata fuere, & quidem manibus impressa. Aëtius medicus: *Στίγματα καλοῦσι τὰ ἐν τῷ προσώπῳ ἢ ἄλλου τῶς μέσῃς τῶ σώματος ἐπιγεφύδια, οἷα τῶ σεαυτοῦ ἐν ταῖς χερσὶ.* Stigmata vocant quæ in facie aut aliâ parte corporis inscribuntur, qualia sunt militum in manibus. Quid autem ibi scriptum, solide nescio, suspicor tamen nomen Imperatoris. Diuus Augustinus inducit: *Sic error corrigendus est ous, ut non corrumpatur in eâ signaculum redemptoris.* Neque enim si quisquam regio characterẽ à signato desertore signetur, & accipiat indulgentiam: atque ille redeat ad militiam, ille autem esse in militiâ in quâ nondum erat incipiat, in aliquo eorum character ille rescinditur, an non potius in ambobus agnoscitur, & honore debito, quoniam regius est, approbatur. Appellat enim regium characterem, vti & Chrysostomus Homil. iiii. in ii. ad Corinth. *σφραγὶς: Καθ' ἃν τὸ ὁ σφραγιστὶς σφραγὶς, ἐπὶ τῇ τοῖς πῶσις τὸ πνῶμα ἐπιτίθεται. καὶ λεγόμενα κτήνη, κατὰ δὲ ἄλλος γὰρ πᾶν:* Sicut militibus signaculum, ita fidelibus spiritus imponitur. & si ordinem deserueris, notus omnibus fias. Enimvero & in Codice de Aqueductu, Imp. sic edicunt: *Aquarios singulis manibus nomine Pietatis nostræ impresso signari decernimus, ut huiusmodi annotatione manifesti sint omnibus.* Quid, quod & olim nomen Imperatoris in scutis, hastis, vexillis solent inscribere, atque eo exemplo nunc in cute? An & à sacris hoc petita: dici possit. Nam quos deo alicui consecrabant & initiabant, hos stigmatibus inurebant. Prudentius apertè:

*Quid, cum sacrandus accipit sphragitidas?*

*Acus minutas ingerunt fornacibus,*

*His membra pergunt vrere, utq; igniuerint,*

*Quamcumque partem corporis feruens nota*

*Stigmatit, hanc sic consecratam prædicant.*

Potuit igitur exemplo quodam prauæ religionis primò hoc induci, ut talis quasi consecratus militiæ ostenderetur: tum etiam ab hac causâ, ut agnosci posset, nec latitaret. Eam Imperatores Arcadius & Honorius præferunt: *Stigmata, hoc est nota publica, fabricensium brachius, ad imitationem tironum infligantur, ut hoc saltem modo possint latitantes agnosci.* Adfatim hæc puto ad clarandum Dilectum totum: non quin aliquid defit, sed tenue, obuium, & per te videndum ac capiendum. Subtexo Tabulam memoriæ tuæ & intelligentiæ iuuandæ.

Tirones  
stigmata.  
Lib. ii.  
cap. v.

Nomine  
Principis  
in scriptis.  
Epist. i.

Augustinus  
explicat.

Initiandi  
stigmatibus  
puncti.

μελεσιφ.  
Hym. x.

C. de Fabric.



DE MILITIA ROM. LIB. PRIMVS.  
TABVLA seu BREVIARIVM  
LIBRI PRIM I.

DILECTVS est duplex.	CIVIVM	PEDITVM qui lecti	{	E tribubus honestissimis: & pericloſſis: Fir in Capitolio: Præſident Conſules, Adminiſtrant Tribuni.	{	Cognit nolentes	{	Vinclis Direptione aut venditione bonorum, Venditione ipſorum.
			{	Excusantur quibus Vacatio	{		{	Acta'is, vt quinquagenarij. Honori, vt magiſtratus & ſacerdotes. Beneficij, quibus præmium Senatui aut populo dedit.
			{	EQUITVM qui duplices	{		{	Equo publico, Equo ſuo.
	SOCIORVM qui ſunt,	{	Proprie ſocij, qui capti	{	Ex Italia, per gentes imperati: Militant ſuo ſumptu.	{		
		{	Auxiliares qui ſunt	{	Exteri: Militant ferè mercede.	{		

Hi omnes ſacramento dicunt in Conſulum verba, poſt Dilectum.  
Sunt & Euocati, veterani qui ſponte militiam ſumunt.  
Vulgò & olimiſta: poſtea Conquiſitores ſape adhibiti, qui in agris aut coloniis indagarent iuniores, cogerentque.  
Imò ſub Principibus inferioribus tirones indiſti poſſeſſionibus: ſape viles, & non pro robore aut ſplendor priſco. Iidem in cute ſignati, ſeruilem in modum.

IVSTI



# IUSTI LIPSI

## DE MILITIA ROMANA

### LIBER II.

#### DIALOGISMVS I.

*De Ordine, & is quatuor generibus militum,  
Velitibus, Hastatis, Principibus, Triariis.*

**D**IES alter erat, & is iam medius atque ad umbilicum mortuus, ut iocatur pater lepōrum Plautus: venit ad me Auditor, & vultu alacri, Quid velim scis, inquit, & quid etiam debeas. LIPSI. Scio. sed heus tu, an hodie tam bona nomina? Leges & Prætor ius suum vix obtinent: tu vnâ admonitiunculâ censes habere te rem factam? AVD. Nam fidem tuam noui. LIPSI. Blandiris. sed tamen mei, non æui huius, memor, reddam. Nolo reliquator esse tibi, quia alia probus, hic ore ferreo sis ad petendum. AVD. Scis quomodo? nisi totum & ad assem mihi reddis, nec mortuus per me quiesces. LIPSI. Heu negotium! & quàm non semel benignitas mea mihi noxæ! sed sum eo fato. Tu sede, atque audi. Hesternò de *Dilectis* satis diximus: *Ordo* excipit, qui in his definitionis nostræ verbis inclusus, *MVLTI TVDO COMPOSITA*. Nam ut *apta* ea sit per *Dilectum*, sic *composita* per *Ordinem*, qui digerit, & facit vnius corporis velut habilia quædam membra. Is *Ordo* varius est, & in *Militibus*, atque in *Ducibus* ipsis. In *Militibus* dupliciter considerandus; secundum *Genera*, & per *Partes*. *Genera* appello, *discrimina ipsa militum*, diffusa per plerasque *partes*. At *partes*, *ipsas diuisiones*, & sub certis signis ac ducibus *distributiones*. Intelleges ex sermone sequenti. *Genera* igitur sunt quattuor, *Velites*, *Hastati*, *Principes*, *Triarii*: quod tamen de *Peditibus* accipio tantum, & Polybius noster sic reuelat. Lege:

*Ordo dupliciter consideratur.*

*Iterum dupliciter.*

*Genera militum.*

Οἱ δ' ἐν τῇ ῥώμῃ χιλίρχοι, μετὰ τὸν ἐξορκισμὸν, παραγγέλαντες ἡμέραν ἐκάστην ὁπλίσαι, καὶ τόπον, εἰς ὃν δεήσει παρῆναι χωρὶς τῶν ὀπλῶν, τότε μὲν ἀφῆκαν.

*Tribuni verò Romæ cūm POLYB. Sacramento milites dixerint, diem & locum cuiusque legioni denunciantes in quem conueniant, idque sine armis, tunc quidem dimittunt.*



ὡς ἄλλοι μὲν ὀφείλουσι τὰν ἀν-  
 δρῶν ἐν μὲν νεωτάτοις ἐπεὶ  
 ἡλικίας εἰς ἐν γροσφομάχας·  
 ἐν δ' ἐξῆς τούτοις, εἰς ἐν ἀσά-  
 τοις καλεμένους· ἐν δ' ἀκμαί-  
 οτάτοις τοῖς ἡλικίας, εἰς ἐν πρί-  
 κτας· ἐν ὅτι πρεσβυτάτους εἰς ἐν  
 τεταμένους αὐτοὶ γάρ εἰσι ἐν ταῦ-  
 ται διαφοραὶ ὡς ἂν ῥωμαίοις, καὶ  
 τῶν ὀνομασιῶν, ἐν τῶν ἡλικιών, ἐπὶ  
 δὲ τῶν καθ' ὅπλισμων, ἐν ἑκάστῳ  
 στρατῷ ἐν δὲ διαίρεσι δ' αὐτῶν τὴν  
 πρόπον ἐν τῷ ὡς εἶναι τὰς μὲν πρε-  
 σβυτάτους, ἐν τεταμένους περὶ ἑκα-  
 τὸν μὲν ἐξακοσίους, τοὺς ὅτι πρί-  
 κτας χιλίους ἢ διακοσίους, τοὺς  
 δὲ τεταμένους τοὺς ἀσάτοις· τοὺς ὅτι  
 πρίκτας, ἐν νεωτάτοις, γροσφοφόρους.  
 ἐν δὲ πλείους τῶν τετρακισχι-  
 λίων ὡσιν, κατὰ λόγον ποιεῖται  
 τῶν διαίρεσιν, πλὴν τῶν τετα-  
 μένων· τοὺς τοὺς αἰ τοὺς τοὺς.

*mittunt. At ij cum ad-  
 fuerint die dicta, horum  
 iuvenes & pauperes ma-  
 xime Tribuni seligunt in  
 Velites; istis proximos, in  
 Hastatos; etate florentissi-  
 mos, in Principes; etate  
 maximos, in Triarios. Tot  
 enim & talia discrimina  
 apud eos sunt & appella-  
 tionum, & etatum, & ar-  
 morum, in quaque legione.  
 Diuidunt autem in hunc  
 modum, ut maximi etate,  
 quos Triarios dicunt, sint  
 sexcenti; Principes mille  
 ducenti, totidem Hastati;  
 reliqui & etate minimi  
 Velites. Quod si plures  
 quattuor millibus sint, pro  
 rata diuidunt, exceptis  
 Triariis, quos habent sem-  
 per numero eodem.*

Post Dilectum statim Ordo: sed quâ serie atque ordine ipse dicit.

„ Cum Sacramento milites dixerint. ] Ergo omnes iam milites & con-  
 iurati (sic quoque appellabant) sed nondum gnari in quo genere aut lo-  
 co, nisi quod ex etate & censu de se quisque opinabatur. Tum igitur,  
 addit,

„ Diem & locum cuique legioni denunciant. ] E Polybio colliges tripli-  
 cem in hac totâ re diem dictum fuisse. Primum, ad dilectum: secundum,  
 ad Ordinationem: tertium ad iter & expeditionem. Vno quidem tem-  
 pore nō potuerunt hæc omnia cōmodè peragi. Dicit etiam *locum*, quem  
 illum extra urbem, opinor, & in aliquo campo. Nam pluribus opus fuit,  
 cum quæque legio euocata sit seorsim, ne misceretur aut se impedirent.

„ Id.

*Triplex diei  
 editio.*

*Locus ordi-  
 nationis.*



„ *Idq; sine armis.* ] Merito. nam hæc pro assignatione ordinum & genere militum capienda.

„ *Horum iuvenes & pauperes maximè Tribuni seligunt.* ] A Velitibus incipiunt, & attende. A duplici eos notà excernunt, *Ætatis & Opum.* Qui vtraque ea parua habuit, in minimo isto genere militauit. Quid, qui alterum tantum? Da pauperem, sed æuo & vsu veterem: credo in Triarios translatum. Da diuitem, sed annis modicum: credo in Hastatos transcriptum. Sanè illud dignum notà est, hic vtriusque rei mentionem fieri: mox in quoque aliorum generum, *Ætatis tantum.* Quod argumentum est, nisi valdè pauperes & infimarum classium inter Velites non militasse. Hoc idcò, quia non solum parum honorata hæc militia (quippe leues, & eminus ferè pugnant) sed etiam quia parum tuta, & in fronte plurimum exponuntur hosti & in ore, vt sic dicam, belli: idque panè inermes.

„ *In Velites.* ] Ita vertendum fuit, quod in Polybio est *προπομάχοις.* At Lascaris *Pilanos* fecerat, quàm diuersos ab istis, & ipse à vero! Nam *Pilani*, Triarii sunt, vt mox videbis. Polybius autem, pro sui æui moribus, solos Velites agnoscit in leui armaturâ: & Accenti ac Rorarii, quos Liuius, iam desierant, militiâ in hac parte leuiter mutatâ.

„ *In Hastatos.* ] Quos Varro vult dictos, quod *primi pugnabant hastis.* Nec malè si *primò* legas. Olim enim ita factum adsignificat, postea mutatum, et si nomine manente. Nam Polybij æuo, atque etiam antè, Hastati pilis & gladiis pugnabant: haste iaculatoriæ apud Velites remanserant solos. Olim tamen, vt Varro, aliter, & cum eo Ennius:

*Hastati\* spargunt hastas, sit ferreus imber.*

Quinetiam Liuius, bello in Latinos, cuique Hastatorum manipulo admiscet *vicanos leues, qui hastam tantum gesaque gererent:* reliquias, vt apparet, veterum Hastatorum. Sunt & alij nouitij in Ammiano ac Vegetio, sed qui stabilibus hastis pugnant siue contis. Itaque in Glossis, *Hastatus* explicatur *Κορροφός.*

„ *Ætate florentissimos.* ] In Liuiio est, *Robustior inde ætas, quibus Principibus est nomen.* Sicut in eodem de Hastatis, *Flos iuuenum pubescentium.* Ex quo facillè colligas, Hastatos adolescentes aut iuuenes fuisse; Principes, viros aut viris proximos, Triarios grandes & maturos.

„ *In Principes.* ] Varro deriuat, qui à principio gladiis pugnabant, & post commutatâ re militari minùs illustres sumuntur. Verba obscuriuscula, sed credo sensum: Olim Principes à principio pugnabant, vnde & nomen: postea alij minùs illustres sumpti in eum locum. qui? nempe Hastati. Tale aliquid fuisse sub Scruio, & in acie steterisse ordine classium, alibi edisseretur.

„ *Ætate maximos.* ] In Liuiio, *Veteranum militem & spectatæ virtutis.*

„ *In Triarios.* ] Sic dictos, ait idem Varro, quod in acie tertio ordine extremis subsidio deponuntur. Ergo ab ordine dicti, quia tertij. Est & in



*Tertiarij.* Glossis, *Tertiarius*, ἑτεροειδής: quasi dicas subfessorem, & in vicem locum-  
que paratum. Ipsi etiam Triarii subsidebant, presso altero genu. Sed ve-  
rustam magis vocem credo Pilanos fuisse: ideò, inquit, Varro, quod pu-  
*Pilani.* gnabant pilis. Et ipse totus ille ordo *Pilus* dictus. An & *Armites*: Glossæ  
*Armites.* suggerunt: *Armites*, ἀμάρτιος οἱ ἐς ἐχθρὸν τάχιστα.

„ *Diuidunt autem in hunc modum, ut maximi etate sint sexcenti.* ] Ad-  
dit numerum cuiusque generis, & primum Triarios facit sexcentos: id-  
que semper, & legionibus etiam auctis non augent ipsi. Quæ ratio ista  
est? & cur tam dispar ab aliis partibus ista pars? Plures dari possunt. Pri-  
ma, quod robora hæc & flos ipse virorum: atque ideò, si non numero,  
tamen virtute æquarent. Altera, quod rarò aut nunquam hæc pars pu-  
gnabat sola, sed in extremo demum integrabat aciem aliis admixta.  
Tertia, quod ob adiunctas etiam copias fuit acies iusta. Nam cogita  
Imperatorem in hac parte (postea docendum) cum eo Selectos & sæpè  
Extraordinarios, item plerosque Euocatorum: hi iuncti numero priores  
superent, nedum æquent. Quarta, à nobis recenter excogitata, quod  
olim ita fuit in Pilanis: nec id mutatum, etsi in totâ re, institutione no-  
uâ Velitum, mutatum. Ad Liuium\* mox diducam: tu memento.

„ *Principes mille ducenti.* ] Quo ipso numero reliquæ duæ partes, Veli-  
tum dico & Hastatorum. Collige & consumma, reperies legionem Po-  
lybianam quater mille virorum & ducentorum. Ad numerum autem  
hunc ipsum vnus generis haud dubiè Liuij locus facit de Petilio Con-  
sule: qui auxilium laturus, ad cornu suum tendit, cum mille ducentis viris.  
Est ipsa vna pars siue Principum, siue Hastatorum. Vnde enim aliter tam  
iustus numerus: nec diuisio alia in exercitu ad hanc summam.

„ *Quod si plures quattuor millibus sint, pro rata diuidunt.* ] Genera tali  
illo numero definiunt: sed quid si legio igitur maior, & quinque aut cir-  
citer millium: nam & id fiebat. Tunc, inquit, augebant partes proportio-  
ne, Triariis modò exceptis. Facile est. Pone legionem quinque millium  
ducentorum: habebunt genera milites mille quingentos triginta quattuor:  
Triariis tamen exceptis. Sic in sexmillenariâ, aut tali.

## DIALOG. II.

De Manipulis militum. Eorum numerus, & Græca nomina.

**H**A B E S. Genera militum: eo ad Partes. Parùm enim sit sic distin-  
ctos, nisi & diuisio fiat utilis ad imperia, & ad pugnas. Erant igitur  
in quattuor his generibus *Manipuli*, ex iis *Cohortes*, ex his *Legio* tota.  
De Manipulis, doctorem nostrorum audiamus: & fac quod soles.

**POLYB.** Εἰς δὲ τοῦτοις μετὰ τὰν *Post hæc, vnâ cum Ordinum*  
τοῖς ἀρχαῖς διείδον τὰς ἑκά- *duktoribus diuidunt, etates*  
sing-



κίας, ἐκάστω εἰς δέκα μέρη, *singulas siue Genera, quam-*  
 πλὴν τῶν χροσφομάχων. καὶ *que in decem partes, exceptis*  
 πορσένειμαν ἐκάστω μέρει τῶν *Velitibus. Et adtribuūt cui-*  
 ἐκλεχθέντων ἀνδρῶν, δύο ἡγεμό- *que parti duos Duces, & duos*  
 νας, καὶ δύο ἄραγας. τῶν δ' ἡρο- *Vragos. Ipsos Velites, uti*  
 σφομάχων εἰς ἑπτά μέρη *multitudo est, equabiliter dis-*  
 καὶ τὸ πλῆθος, ἵσως ἑπτά πάντα *tribuūt in omnes partes. At-*  
 τὰ μέρη δένειμαν, καὶ τὸ μὲν *que unamquamque harum*  
 μέρος ἑκάστον ἐκάλεσαν καὶ *partium appellant Ordinem,*  
 τάγμα, & ποῖον, καὶ σημαίαν. & *Manipulum, & Signū.*

*Pauca verba, sed grauida & plena sunt, dilatemus & referemus. Ait:*

„ *Vnā cum Ordinum ductoribus diuidunt.* ] Qui diuidunt? Tribuni, de *Tribuni &*  
 quibus anterior sermo. Sed id, inquit, cum *Ordinum ductoribus*, id est *Centuriones*  
*diuidunt.* Centurionibus, quos in consilium & auxilium hic assumunt. Nam etli  
 de iis postea dicam, ut confusio vitetur, tamen scito creatos iam esse, at-  
 que id statim post Genera diuisa.

„ *Ætates singulas siue Genera, quamque in decem partes.* ] Ætates ap-  
 pellat, quia pro ætate diuisi, ut dictum. Leue est: hoc in magno, quod *Quot ma-*  
 tam disertè ait *quamque ætatem diuisam in decem partes*, Velitibus tamen *nipuli in*  
 exceptis. Ergo triginta istæ fuerunt, & tot Manipuli in legione: quos *legione.*  
 hic dicit Partes. Consentit L. Cincius apud Agellium: *In legione sunt* Lib. xvi.  
*centuria sexaginta, manipuli triginta, cohortes decem.* Et est vetustissima *cap. vii.*  
 hæc diuisio, imò à Romulo ipso, si Ouidio accredo. Is cum de anno *Manipulo-*  
 decem mensium disliceret, & quæreretur huic rei argumenta, hæc quo- *rum vetus*  
 que protulit: *res & diui-*  
*sio.*

*Inde Patres centum denos secreuit in orbes*

*Romulus, Hastatos instituitque decem.*

*Et totidem Princeps, totidem Pilanus habebat*

*Corpora, legitimo quisque merebat equo.*

III. Fast.

Et de *Patribus* ambigo an rectè scriptum, etli probè scio centum eos à *Dulitatū*  
 Romulo institutos. Sed quis me docet in decem partes, siue orbes, ut lo- *de lectioe*  
 quitur, diuisos vnquam fuisse? Quàm etiam non aptè, copulā insertā, cu- *in Quirio.*  
 riæ milites statim miscet? Ego verò cenfeo litterulā detractā rescriben-  
 dum: *Inde pares centum.* Pares ætate & habitudine, ut ferè in quoque ge- *Coniectura*  
 nere seruabant. Mens igitur poëtæ; Inde factum ut Romulus decies cen- *in eo.*  
 tum pares eligeret, faceretque decem Hastatos: idem in Principibus,  
 idem in Pilanis. Hastatos dico decem, ipsos Manipulos siue *corpora*, ut  
 benè poëta appellat. Quàm verè etiam *centum*: nam eo numero primi  
 illi Manipuli fuerunt. Plutarchus aliique asserunt: & consensu traditur



primam legionem Romuli non nisi *trium millium* fuisse. Ergo quodque dictorum generum mille habuit: etiam Pilani, nec accurata alia diuisio adhuc reperta. A v. d. Pulchra & vera (aut fallor) correctio, & in litterulâ quod momentum? L. i. r. s. Saepè in nostrâ Criticâ, vtilissimâ & saluberrimâ, si modicè adhibetur & modeste.

Velites ex-  
tra Signa.  
Subsigna-  
nus miles  
ab Auxiliis  
diuersus.

Velites  
sparsi per  
manipul. 1.

„ *Ipsos Velites, vti multitudo est, æquabiliter distribuunt in omnes partes.*] Valdè hoc notandum, Velitum nec Manipulos vlllos fuisse proprios, & quod sequitur, nec Signa. Itaque *Subsignanus miles* diuiditur & scernitur ab isto leui. Tacitus 1. Hist. *Penino subsignanum militem trinare & graue legionum agmen traduxit.* Idemque 111. Hist. *Monuit subsignano milite media firmare, auxilia passim circumfusa sunt.* Opponit Auxiliis, quæ in locum Velitum venere. Sed ipsi igitur Velites, si propria nulla corpora, quos Duces habuere? Credo Centuriones aliorum manipulorum, quo fine in eos sparsi. Nam hoc est quod hic Polybius dicit, *æquabiliter distributos in omnes partes*: id est, vt quodque genus *quadringentos* habuerit, quisque manipulus *quadraginta*. Et si rarè tamen in agmine aut acie sic incessere, & seorsim ferè positi, aut intermixti. Imperia tamen, & siquid opus, à Centurionibus illis quisque habebant, & ad hos se applicabant.

Ordo, quid.

„ *Appellam Ordinem.*] Et si propriè, ex Liuiio, Ordo manipuli pars est dimidiata. Nam cum duo Centuriones sint in Manipulo, cuique suam partem assignarunt quam duceret, vocaruntque *Centuriam* aut *Ordinem*. Ea fuit *sexaginta militum* in legione veteri & Polybianâ: atque ita Liuius *Ordinem* definit. Mox plura. nam hæc connexa inter se sunt, & alibi repetenda.

Spira, quid.

„ *Et Manipulum.*] Dixit Græcè *ἀνείρας*: sed aliter hic reddi non potest, non debet. Scio equidem *Cohortem* eâ voce Græcis vulgò notari: hic res abnuat, & Polybius ipse non semel eâ voce pro Manipulo palàm est vsus. Idem Dionysius, cuius locum operæ est recitem atque illustrem. Gloria- tur apud eum L. Siccius (Sicinium alij vocant) vir Romanus, & à robo- re notus, *triginta se annis in militiâ & in imperiis fuisse*, τρεῖς ὄντι ἀνείρας ἡγεμόνων, τρεῖς δὲ ὅλου τὰ γένητο: aliàs manipuli ductorem, aliàs legionis to- tius. Ita vertendum aio, & mecum, quibus uotè res Romanæ. Nam quod

Pro Mani-  
pulo capta.

Lib. 7.

Dionysij  
vera senten-  
tia & ver-  
sio.

Manipuli  
diu in mili-  
tiâ.  
1. Annal.

1. Hist.  
Aliâ signi-  
ficatione le-  
gati imperio  
Lib. 11.  
cap. xii.

faciunt *Cohortis Præfectum*, non potest pro istâ re militari. Inter ciues enim & in legionibus, nemo fuit, sociorum Præfecti tantum, inter quos constat hunc Siccium non meruisse. Ergo ait, aliàs se Centurionem fuisse & manipuli ducem, aliàs Primipilum & caput legionis totius. Atque hæc prima igitur diuisio est in Manipulos, quæ diutissimè in militiâ mansit. Nam & Principum æuo, Tacitus: *Concionem, quia permixta videbatur, discedere in manipulos iubet.* Idem de Prætoriis quoque cohortibus: *Manipulatim allocuti sunt Licinius Plotius & Proculus Firmus.* Et si paulò post (an sub Hadriano aut Antoninis?) mutauit, & Centurias pro Manipulis habere cœperunt, istos pro Contuberniis aut Decuriis ipsis. Vegetius: *Contubernium Manipulus vocabatur, ab eo quod iunctis manibus* pariter



*pariter dimicabant.* Ait *vocabatur*, quasi de æuo prisco: ne te hic aut alibi fallat, paullo superius æuum, vt Traiani aut talium, ille habet pro prisco. Iam in Ammiano Manipulus non alio sensu. *Conuocatis*, inquit, *cohortibus, & centuriis, & manipulis.* Postponit enim Centuriis, & vsurpat vt illud æuum.

## DIALOG. III.

*Inuoluta quædam Liuij super Ordine euoluta, partim emendata.*

**H**ÆC ira edisserui, & clara, firma videntur: nisi quod ventus à Li-  
uio, qui turbat. Ille vbi bellum inter Romanos & Latinos narrat,  
& digressiunculâ ordines (qui in vtroque populo eidem) recenset: Deus  
bone, quàm à nobis abit? Dixeris de aliâ prorsus militiâ, quàm Roma-  
nâ, aut certè Polybianâ, cum loqui. Operæ tibi videtur vt verbatim le-  
gamus, & euoluamus? A V D. Vnicè auco. nam in memoriam loci, te  
monente, redeo: quem quoties lego & insisto, apud Cimmericos agere  
me censeo, & in nigrâ nocte. L I P S. Vide igitur, & leposito paulum  
Polybio, hæc lege:

*Fuit ciuili maximè bello pugna similis, adeo nihil apud* Lib. VIII.  
*Latinos dissonum ab Romanâ republicâ, præter animos,*  
*erat. Clypeis antea Romani vsi sunt, deinde postquam sti-*  
*pendiarij facti sunt, scuta pro clypeis fecere. Et quod antea,*  
*Phalanges similes Macedonicis, hoc postea Manipulatim,*  
*structa acies cæpit esse: postremo in plures Ordines insirue-*  
*bantur. Ordo sexagenos milites, duos Cæturiones, vexilla-*  
*rium vnum habebat. Prima acies Hastati erant, Mani-*  
*puli quindecim, distâtes inter se modicum spatium. Ma-*  
*nipulus leues videnos milites aliam turbam scutatorû ha-*  
*bebat. Leues autem, qui hastam tantum gesa, gererent,*  
*vocabantur. Hæc prima frons in acie Florem iuuenû pu-*  
*bescētium ad militiam habebat. Robustior inde etas toti-*  
*dem Manipulorum, quibus Principibus nomē est, hos se-*  
*quebantur, scutati omnes, insignibus maximè armis. Hoc*  
*triginta Manipulorum agmen Antepilanos appellabant,*  
*quia sub signis iam alij quindecim Ordines locabantur, ex*  
*quibus Ordo vnusquisque tres partes habebat: earum,*



„Unamquamque Primumpilū vocabant: tribus ex vexillis  
 „constabat: vexillum centum octoginta sex homines erant.  
 „Primum vexillum Triarios ducebat, veteranum mili-  
 „tem, & spectat & virtutis: secundum Rorarios, minus ro-  
 „boris atate factisque: tertium Accensos, minima fiducia  
 „manum, eò & in postremam aciem reijciebantur.

Ne ultra affatim turbarum aut tricarum in his verbis. Ait primò:

„Adeo nihil apud Latinos dissonum ab Romanā republicā, prater ani-  
 „mos, erat.] Communiter dicit, arma, ordines, manipulos, omnia eadem  
 fuisse Latinis. Sed quod est, ab Romanā republicā: in scripto optimo libro  
 saltem erat: ab Romanā re. & malim.

Cautio in  
 Lin. 6.

\* Lib. 111.  
 Dialog. 11.

„Clypeis antea Romani vsi.] Ab capite petit & ab alto. Sed quod ta-  
 men ait de clypeis, non sic capiendum quasi solis iis antea vsi: imò verò  
 & scutis (ipse in Seruiano censu docuit) sed quòd post stipendia institu-  
 ta solum vsi sint scutis, antea etiam clypeis. Postea docebo.

Phalanges  
 olim Ro-  
 manū.

Quo sen-  
 sue

Lib. vi.  
 Athenarū  
 explicatim.

„Quod antea phalanges similes Macedonicis.] Quando antea? Nam  
 sub Romulo iam Legio, atque etiā Manipuli, vt videbo. Quid ergo vis?  
 credo hoc. Manipulos quidem fuisse, sed non in acie diuisim & distinctè  
 stetit: concurrere per totas legiones, siue, vt ipse appellat, phalanges.  
 Nam & in ipsa illā Macedonum phalange discrimina sua & sectiones  
 erant vsque ad Cēturias, Decurias: sed in acie iuncta omnia & deuincta.  
 Tale igitur fuisse vult olim. In Athenarō lego: Ἐλαβον δὲ καὶ τοὺς ὑπὸ πύλαις  
 τῶν σιδηρῶν καὶ τῶν χαλκῶν ὅσους ἐπὶ τῶν τοιῶντων. Acceperunt & à Tyrrenis statariam  
 pugnam, per phalanges incedentibus. Agit de iis, quæ Romani à variis gen-  
 tibus ad se traxerint. Sed hoc per phalanges ingredi, siue χαλκῶν ὅσους, aliter  
 equidem acceperim quàm primò sonat. Nec enim vult, credo, legiones  
 ipsas ab Etruscis sumptas: sed magis, manipulos aut sectionem potius di-  
 uisionemque per manipulos in pugna. Nec aliter ego interpretor τὸ χαλ-  
 κῶν ὅσους, quàm manipulatim. De eā re sequitur:

„Hoc postea manipulatim structa acies capit esse.] Iterum rogo, Quan-  
 do postea? incuria tua est (audeo dicere) Liui, quòd non explicasti. Quin-  
 tu natate mihi in totā istā re videris, nec vel cum aliis scriptoribus, vel te-  
 cum, satis consentire. Age, de Manipulis hoc quale est: Enimvero Ma-  
 nipuli statim ab vrbe conditā fuerunt, imò ante ipsam. Romuli primum  
 tirocinium belli, & cum eripiendo fratri Remulo pastorum manum  
 collegit, Manipulos habuit, vt fatentur prisci omnes qui hæc exsecuti.  
 Illi ipsi Manipuli, centenū hominum fuerunt. In Collectaneis de ori-  
 gine Romanā: Romulus coactā pastorum manu, eāque in centenos homi-  
 nes distributā, per vicinas manipulis feni variè vinctas dedit. Vnde institutum,  
 vt postea milites qui eiusdem signi essent, Manipulares vocarentur. Plutar-  
 chus

Manipulo-  
 rum origi-  
 nem.



chus eadem; & diserte illam totam manum facit *τοὺς ἀδελφεοὺς ἐν τῇ ἐξ-  
τος εἰς*: diuisam ordinatamque in centurias. Quidius:

*Pertica suspensos portabat longa maniplos,  
Vnde manipularis nomina miles habet.*

111 Faste

At enim desierunt postea fortasse Manipuli. Imò tu ipse Liui renouas, *Ex ipso Li-  
ui efforta.* & iam sub rege Tarquinio agnoscis: *Lib. 1.* *Miscuit manipulos ex Latinis Roma-  
nisq.* Quæ tamen mixtio non diuturna fuit, etsi habuit suas causas: me-  
tum, ut opinor, à Latinis, si soli & seorsum ordinarentur. Quin & sub pri-  
mis statim consulibus ponis, atque etiam numerosè, & discretos: *Consu- Lib. 11.*  
*lum alter T. Lucretius portâ Nexiâ cum aliquot manipulis militum est egres-  
sus.* Atque adeo vniuersè alibi, nec falsò, affirmas: *Disciplinâ militarem, Lib. 12.*  
*iam inde ab initis urbis, in artis perpetuis præceptis ordinatæ modum venissè.*  
Ita sanè, ab ipsis initiis, & Romulus decem Manipulos in classe quaque  
instituit; & Tullus Hostilius fortasse digessit magis & perpoliuit. de quo  
Florus: *Hic omnem militarem disciplinam artemq. bellandi condidit.* Sed *Lib. 1.*  
quid tamen hic pro te: quod antè dictum. non negare te de Manipulis, *cap. 111.*  
sed de eorum secretione in pugna, de quæ interuallis inter singulos, quæ *Excusatus*  
postea (Etruscorum fortasse exemplo, ex Athenæo) sunt instituta. *Liuius.*

„ *Postremò in plures ordines instuebantur.* ] Ergo Ordo aliud Liui *Ordo à Ma-  
nipulo di-  
uersus.* quàm Manipulus est, quod nexus sermonis poscit, aut potius cogit. Pri-  
mò in phalanges, inquit, diuisa acies, postea in manipulos, postremò &  
in plures ordines. Quis gradationem hanc non videt, & cum temporibus  
res distinctas? Nec enim vult sectionem ibi stetitisse: sed ipsius Ma-  
nipuli factas duas partes, quos Ordines appellarunt. Itaque adiungit  
quid sit Ordo:

„ *Ordo sexagenos milites.* ] Si Ordo hic ipse Manipulus, quod vulgò  
volunt: cedo, quis Manipulum tam exiguum (nisi forte in Triarius, de qui-  
bus non hic sermo) legit? Imò iam à Romulo centenarij illi, ut dictum,  
postea etiam auctiores. Nec tamen nego Ordinem interdum pro Ma-  
nipulo sumi: quod in hac ipsa narratione alibi Liuius: sed non hic, ubi  
palam distinguit. Quid ergo hic idem, quod *Centuriam* idem Liuius ap-  
pellat, Polybius *Partem*. Ille *Priorem & Posteriolem* in Manipulo agno-  
scit, iste *Dextram & Leuam*. Nec alio sensu *Ordines* petere, & *Impetrare*:  
item *Ordinis ductor*, pro Centurione ipso. Sequitur nodus,

„ *Duos Centuriones.* ] Itane? hoc conuenit & æquum est, ut in vno or-  
dine duo sint Centuriones? ut Sexageni milites bis diuisi, quæque pars *Absurda*  
suam habeat? nunquam factum, nec nisi hic lectum. Age, pergamus. *leuio.*  
Addit quindecim Manipulos Hastatorum fuisse: ergo triginta Ordines.  
Totidem Principum: quid consequitur? In solis duabus classibus *centum*  
*viginti* Centuriones fuisse. Hæc talia sunt, ut color iis allini nullus pos-  
sit ad fallendum. Equidem lectionem & distinctionem muto leuiter: *Or-* *Correctio.*  
*do sexagenos milites & duos, Centurionem & vexillarium vnum habebat.*  
Ipsa hæc res fuit. Primum, vetus ille & Liui hic Ordo, non Sexagenos  
milites habuit, ut Polybij; sed duobus plures, sexagenos inquam duos.

Palam



Confirmatio.

Palàm id euincit Liuij numerus infra, qui in tribus vexillis (siue Ordinibus. tot enim Vexilla, quot ordines) *centum octoginta sex* milites ponit. Vnde illi sex super rotundum numerum, nisi à duobus istis qui redundant? Attende, clarum & firmum est. Secundò, feci *Centurionem & Vexillarium vnum*. Nec hìc aliquid ambigui. vbi dux cumque, ibi Vexillum: & Polybius disertè, *In quemque Manipulum duos signiferos* capit, scilicet in Ordine vnum.

De numero manipulo-  
rum.

„ *Hastati erant Manipuli quindecim.* ] Turbidus hic Auster, qui inuoluit, & euertit dicta omnia in militià, aut dicenda. Ergòne xv. manipuli Hastatorum? totidem Principum? totidem Pilanorum? Sunt igitur in legione non *triginta*, vt prisci consensu volunt, sed manipuli *quadraginta quinque*. Si sequimur, ecce & Centurionum numerus atque ordo mutandus, & erunt in vniuersum *nonaginta*. Id quoque còtra scripta veteribus. At enim Liuius apertè, & iteratò. nam & mox sequitur, *Hoc triginta manipulorum agmen*, de duabus classibus: & deinde *quindecim* iterum adduntur. Quid dicam, aut expediam? Ades Critica, tu illa proba cum necessaria: & hic puto esse. Legam: *Manipuli decem*: aut copulà insertà, quæ errorem genuerit, *Manipulig, decem*. Et si quid de causà erroris quærò? nusquam magis aut crebrius, quàm in numeris, peccatum.

Correctio.

„ *Hoc triginta Manipulorum agmen.* ] Meà voluntate, *viginti*.

Iterum  
correctio.

„ *Antepilanos appellabant, quia sub signis iam alij quindecim ordines locabantur.* ] Mirè hæc postrema inuoluta aut fœdata. Si sana sunt, alià mente & ingenio opus (ego cedo) ad eliciendum aliquid sani. Transilit ecce à Manipulis ad Ordines: & alij, inquit, *quindecim ordines*. Quid alij? quasi & Manipuli Ordines. Vide seriem, hoc euincit. Quid refutem, aut te teneam? sine fraude sententiæ dictio mihi esto. Corrigo: *quia sub signis iam alij decem ordine locabantur*. Qui alij *decem*? nempe manipuli. Quomodo locabantur? *ordine* (ita lego) & *sub signis*. Cur hoc monet? nonne & alij sub signis? Ita. sed quia hoc postea immutatum, & Rorarij & Accensi (id est leuis armatura) sub nullis signis: idèò expresse addit *ordine* stetit (non sparsum in fronte, ad latera, aut per intervalla) idque sub signis. Qui veteris militiæ firmiter sciens est, hæc non refutabit. Quòd si quis totam vocem *Ordines* eiicit, per me licebit.

Glossa  
sublatum.

„ *Ex quibus Ordo unusquisque tres partes habebat.* ] Nec id admitto. tollo *Ordinem*, ex repetitione prauè insertum, & lego: *Ex quibus unusquisque*. Quis unusquisque? manipulus, de quo præiuit. Sententiam totam clarè mox videbis: sunt enim nexa.

„ *Earum vnamquamque Primumpilum vocabant.* ] Falsò, falsò. quid stultius, quàm singulas partes *Primas* dicere? Vbi ordo & positio est, etiam numerus variat pro situ. Lego: *Earum vnamquamque primam, Pilum vocabant*. Tres, inquit, sunt Manipuli cuiusque partes, non duæ, vt in prioribus. Primam quamque harum partium (sunt enim decem ita primæ) appellant *Pilum*. Nonne id clarum est? Tres fuere classes, *Hastati, Principes,*



*Principes, Pilani.* Sunt isti vltimi, quibus subiuncti & adiuncti *Rorarij & Accensi.* Ergo in isto vno Manipulo tres partes, singulae nominibus suis distinctae. Ecce iam complexione sententiam totius loci: *Hoc viginti Manipulorum agmen Antepilanos vocabant. quare? quia iam sub signis & ordine alij decem Manipuli sequebantur, qui tres partes singuli habebant, & earum vnaquaque prima, Pilus dicebatur. Quia igitur ante Pilum positi illi, Antepilani dicti.*

„ *Tribus ex vexillis constabat.* ] Ipse Manipulus (ὁρὸ κοῦν) constabat tribus vexillis. Quid mirum? ratio exigit, & ante dicta. Nam quisque ordo suum vexillum habuit: tres hic ordines siue partes: ergo tria vexilla.

„ *Vexillum centum octoginta sex homines erant.* ] Iterum hic vro & secundo: Diodore vbies? Nam age. decem manipuli in extremâ acie: cuiusque tres partes, & totidem vexilla: sunt igitur hæc triginta. Si autem in quoque vexillo homines *centum octoginta sex*; erunt in solâ hac acie *quinque millia quingenti octoginta*. Adde reliquas duas, quæ & quanta ista legio? Atque hæc ex nostrâ primâ correctione: si *quindecim ordines* retines, partes & vexilla magis etiam auges. Ergo iterum necessario seco, & vocem reicio *Vexilli*. Lego: *Tribus ex vexillis constabat, centum octoginta sex homines erant.* Id iustissimè & verissimè. Quisque ordo, vt ante dictum, sexaginta duo homines erant: tres sunt in hoc tali Manipulo: ergo in totum homines *centum octoginta sex*. Atque est hæc ipsa Polybiana militia & ordo, cum vnico saltem discrimine, quod est à Leui armaturâ. Nam Polybij, vt dixi, seorsim est, & extra ordines: hic in Ordinibus, & Pilanis coniuncta. Sed numerum si vides, nihil discriminis prorsus. Nam sunt Rorarij *sexcenti viginti*, totidem Accensi: ergo simul *mille ducenti quadraginta*. Nonne totidem Velites in Polybio? excipio, quod *quadraginta* isti redundant, ex supernumerariis illis duobus. Idem est in Triariis siue Pilanis. ibi sunt *sexcenti*, hic *sexcenti viginti*: & nunc vides ac discis causam (suprà tetigi) cur & vnde illi tam pauci, respectu priorum. Ab antiquo scilicet instituto est, & cum in vno Manipulo Leues habuerunt: ij postea diuulsi sunt & dirempti: manserunt igitur illi eodem numero, nec aucti. Dic sodes, quæ diuinatio hæc sic attigerit, & vndique pariauerit, nisi quia res fuit? Vt igitur consummem, habes triginta manipulos in Liuiio: priores viginti, faciunt homines *bis mille quadringentos octoginta*: posteriores decem, *mille octingentos sexaginta*. Ergo est hæc legio *quattuor millium trecentorum quadraginta*. Superat Polybianam *centum quadraginta*: qui nati sunt ex duobus supra sexaginta toties dictis. At in Liuiio mox sequitur, *Legiones tunc scriptas ferè quinis millibus peditum*: non ergo ad nostrum numerum. Aio id quoque falsò, & in Liuiio rescribendum, *quaternis*. Bonâ fide, inuitus toties rescribo: sed quæ mea culpa, si res, si Liuius ipse poscit? postea docebo. Turbinem hunc vitavi, & quanquam colligere paullum vela nos iussit & inhibere, non tamen ea scidit, nec eiecit de recto cursu. A v o. Per fidem, multa acutè, & me mirante. Vnum tamen quaero, de vltimo agmine. si tria illic vexilla, an

Cur Antepilani dicti.

Amenle-dio.

Vox cicta.

Paria hæc in Polybio. Situa leui armatura alia.

Confirmatio tota & digestio.

Obiectio.

Correctio. Dialog. v. infra.



la, an etiam totidem Centuriones? nam id apparet. Si ita est, non ergo sexaginta Centuriones, pro tuo & Polybij sensu. L I P S. Benè infero. Sed hac de re mihi non liquet, nisi quod suspicor iam tunc Pilanos solos habuisse suos Centuriones, iisque leuem illam manum pamiſſe. Itaque nec diuulſa poſtea, habuit vltos duces. Quod autem de Vexillo ais, id hîc ſefellerit, nec ſemper dux vbi illud. Hîc autem fuit, ad diſcrimè, non ad imperium: & quia armis ordines iſti inter ſe diſtincti. Habes ad Liuium locum quæ nobis viſa: ad quem ſi viros primores in doctrinâ adhæſiſſe dicam, quid faciam magnum? ego ad plures alios. & in iſto ipſo interdum Ariſtophanæum illud occurrit,

★ *Ανὰ νιὰ  
non proſus  
exerrauit  
mors*

• ἢ τῆς ὁδοῦ τὸ ὠδῶσαι ἡμαρτήκαμεν;

Vix tamen opinor, niſi ſi diuerſiſſima illa Militia ab eâ quæ ſecuta, imò quæ præceſſit. Tamen habe ſummatim & id, quod colligitur ex lectione vulgatâ. Haſtati Manipuli quindecim, totidem Principes: ſinguli ſexagenum militum, idemque quod Ordines. Sunt in quaque claſſe homines nongenti. Adde Pilanos, Rorarios, Accenſos, in quaque iſtarum claſſium nongentos triginta: erit tota legio quattuor millium quingentorum nonaginta. Sic tamen, vt poſtrema à nobis emendes, quæ nimis alioqui exorbitant.

#### DIALOG. IIII.

*Cohors, Numeri, Spira. Cohors prima, Cohors Prætoria.*

S E D in viam redeamus, Liuius iam diſmiſſo. A V D. Non hercules cum bonâ gratiâ. L I P S. Quid ita? A V D. Nimis ſecuiſti & viſiſti, nec iniuriâ timebas alium Diodorum. Nam tuus ille fuit, & ad plures abiit: homicida, occidiſti. L I P S. Rides me? ſed ſeriò. Luſi ſiue pugnaui ſemel in Diodorum; ſed ſemel, ſed in re ſeriâ. In his minutis & litterariis, impugnet qui volet, non repugno. Noſti ingenium meum? pacis eſt: & cum Theognide,

—— τὸν γ' ἐχθρὸν ἀλδύσαι

Ως κελερήτης χοιρῶδες εἰναλίας:

—— hoſtem ego viſo,

*Nauta velut ſcopulos vel vada nauifraga.*

Sed ad rem noſtram. Dictum de Manipulis, è quibus conficitur deinde *Cohors*. Ea vox origine Græcanicâ eſt, & χόρτος illis, περιουσιμὸς καὶ περιχωρηματὶ ſiue vt Heſychius, περιέβολος τῆς ἀωλῆς: Vno verbo, quod clauiſum & ſeptum in anteriore domo vel villâ, χόρτος illi dixerunt, & Latini *Cohortem*, vel *Chortem*. Nam & ſic ſcribebant, & vetuſta marmora docent. Sic in Martiali. *Rauca chortis aues*. Varro: *In plano cohors, in quâ paſcebantur gallinæ*. Vopiſcus in Aureliano: *Rofas in cuiusdem mulieris cohorte exiſſe purpureas*. Hodie quoque Galli, Hiſpani, Itali retinent, & ſuperioris paullo æui ſcripta appellant *Curtes*. Græca vox igitur, etſi Varro tamen deriuat etiam à coërcendo: quòd circa eum locum pecus coërceretur. Noſtram militarem ille idem ab hac ruſticâ deducit. quòd vt in villâ ex pluribus

*Cohors  
Græcum.*

III. de  
R. R.

III. de  
L. L.



pluribus testis coniungitur & quiddam sit vnum, sic hac ex manipulis copulatur cohors. E quot autem manipulis: tribus. Nam certum est, & prædoci, decem modò cohortes in legione fuisse. Sed quomodo è manipulis? an tribus eiusdem generis: exempli causâ Hastatorum, aut Principum? Minimè. nec commodè id potuit: superasset enim manipulus vnus in quoque genere post tres cohortes. Verius est mixtâ è triplici genere fuisse, sic quasi paruam aliquam legionem. Habuit Hastatos, Principes, Triarios, è singulis manipulum vnum: & adde Velites, qui manipulos solent comitari. Ita fuit iusta plenaque legionaria cohors, homines *quadringenti & viginti*. Quòd si pleniores manipuli aut legiones, plenior scilicet etiam ipsa: atque ita *Quingenarias & Sexcenarias* etiam leges. Græci Historici eas vulgò vocant & reddunt *Σπειρας*: quod & Ennius vsurpauit Græcillans — *spiras legionibus nexunt*: puto de Socialibus, quæ legionibus adnexæ. Nazarius etiam vsus in Panegyrico: *Cum spiris tenebrisque congressus*. Suidas interpretatur *Spiras*, etiam *Numeros*. *Σπειραι*, inquit, *πλῆθὺς στρατιωτῶν, ἀδελφεία, σύνταγμα*. Et scis *Numeros* inferiore æuo crebrò legi, siue de Cohortibus siue de Legionibus ipsis. Cohortes autem istæ omnes in legionibus numero æquales, quia & manipuli tales erant. Hoc miraris? fortasse quia dignitas aliqua *Primæ* tribuitur. vt apud Ciceronem: qui vt magnum refert, *Bibulum amisisse totam cohortem primam*. Cæsar pariter attollit: *Duabus missis subsidio cohortibus, atque his primis legionum duarum*. Sed moneo, non à numero hoc, sed à splendore & primatu fuisse. Eminebat ceteris idèd, quòd primi in eâ Centuriones generis cuiusque: fortasse & flos aliquis & electio virorum. Vegetius non te abducat. A v d. Iam rem tangis: is mihi in mente, & commouebat. L i p s. Non inquam te abducat dum scribit, in Primâ cohorte *mille centum quinque pedites* fuisse, in aliis non nisi *quingentos quinquaginta quinque*. Hæc nouitiæ militiæ sunt, procul à nostrâ priscâ. Illud modò obseruo, *Prætorias* fuisse quasdam, velut extra ordinem, edecumatas & grandes. Earum origo à P. Scipione, vt adfirmat Festus: *Prætoria cohors, à quo in quod à Prætoribus non discederet. Scipio enim Africanus primus fortissimum quemque dilexit, qui ab eo in bello non discederent, & cetero militiæ munere vacarent, & sesquiple x stipendium acciperent*. Non ergo antea? inquires. Non ordinaria, nec in istas stipendij aut vacationis leges. Alioqui & olim tale aliquid. vt in Liuius, de A. Posthumio Dictatore: *Cohortem suam dilectâ manu, presidij causâ, circa se habuisse*. & appellat statim, *Cohortem Dictatoris*. Sed & rarò factum leges, & fuit è voluntariis fortassis, aut in vnus pugnae euentum capris, illa manus. Imò nec Scipionem priorem Africanum puto instituisse. Quo argumento? quia Polybius super eâ silet, non facturus si in vsu iam tunc fuisset. Atque ad eò eius loco *Selecti* è sociis videntur fuisse, vt ex eodem discas. Igitur ipso Polybij æuo institutam verius est, ab Scipione Numantino. Indicat Appianus, qui de isto Numantiâ ituro: *Εὐνοίας πρῶτος ἀγατὸ καὶ πάλτατος ἐν πολέμῳ, φίλος πονηροῖς, & εὖ ἰσχυρὸς καὶ παλῶς ἐκάλει φίλων ἰσχυρῶν*. *Voluntarius* in Iberic.



rios quosdam & clientes amicōsque suos Romā eduxit ad quingentos, quos in cohortem conscribens appellauit Cohortem amicorum. Nec mirare si ἡλὼ Cohortem verto (scio Alam aut Turmam plurimum esse:) sed res hic suadet, & Appianus ipse atque alij Græci, qui vsi pro peditum etiam manu. Neque nescio Prætorianos etiam equites fuisse: sed cūm quingentorum hīc numerus sit, qui cohorti responderet, itemque Festus originem rei ad Scipionem referat: bellius visum sic interpretari. De Turmā sanē Prætoriā, in Sallustio est, de Mario: *Cum turmā suā, quam ex fortissimis magis, quā familiariissimis parauerat.* Vides in hoc genus adoptatos ferē & transcriptos amicos: etli alij fortibus potius viris implebant. Plutarchus de Octaviā, quæ ad Antonium vēit, adduxitque secum à fratre *ἐπιλέκτους στρατιώτας διχίλις, εἰς στρατηγικὰς ἀείρας, κεκοσμημένους ὡς πομπῇσι παρὰ τοὺς βασιλεῖς: Dilectos milites ad bis mille, in cohortes Prætorias digerendos, ornatos insignibus maximè armis.* Arma hæc fuere, thoraces squamei, & scuta imbricata. Dio ingerit in Macrino, quem scribit Prætorianis suis abstulisse τοὺς θώρακας τοὺς λεπτωτέρους, καὶ τὰς ἀπιδὰς τὰς σωλῶνεις εἰς, quò leniores in prælio essent. Ac per bella ciuilia cohortes istæ auctæ, & vnus aliquis plures habebat: quo exemplo Augustus denique Romæ circa se habuit nouem Prætorias cohortes, firmamentum imperij, & postea pestem. Veteres vt dixi non nisi vnā, nec scio an omnes. In Cæsare quidem, tot præliis, nusquam mentio (pro meā nunc memoriā) Prætorix suæ cohortis: nisi quod libro primo Gallicorum obiter scribit, *cūm solā decimā legione se iurum, sibiq; eam Prætoriam cohortem futuram.* Sallustius Petreio tribuit: *Petreius cohortem Prætoriam in medios hostes inducit.* Nec dissimile, quod Macedonibus fuit *Cohors regia*, de quā in Lioio atque aliis legas. In Ammiano etiam Sapor Persarum rex *portis obequitat, cūm cohorte regali.* Vbi tamen Cohors de equitibus est, præter vsum antiquum, sicut alibi iterum: *Reliquos ex eā cohorte ad pedestrem compegit militiam.* Aded non res solū, sed verba in militiā iam confusa: sicut & *Turmam* in eodem de Peditibus obserues.

Turma  
Prætoria.  
In Iug.

In Antonio

Arma Præ-  
torianorū.

Plures Co-  
hortes fa-  
cta.

In Catilin.  
Lib. xi.

Cohors præ-  
toriana.

Lib. xlii.

## DIALOG. V.

*Legio, & paulatim eius augmenta.*

Vide dicta.

Quanta  
primo.

Plutarchus  
excus. iiii.

**E**x Cohortibus Legio fit, atque iis denis. Dicta, ait Varro, quod leguntur milites in dilectu. Simile Plutarchus: *Εκλεχθὲν λεγεὼν τῶν λοχαδῶν, ἧς τὴν μαχίμην ἐν πάντων: Vocata est Legio, quod lecti ex omnibus essent militares.* Inuenit fecitque eam Romulus, sed quantam? *trium millium*, vt Varro, Dionysius, Plutarchus tradiderunt: cūm sumeret è singulis tribubus singula millia, atque ex tres erant. Auxit idem Romulus, si Plutarchi verba sic capienda, post Tatium & Sabinos in ciuitatem acceptos. Nam tunc, vt inquit, αἱ λεγεῶνες ἐγγύοντο πρὸς τὸν μὲν ἑξακισχίλιον, ἐπὶ τῶν δὲ ἑξακοσίων: *legiones factæ peditum sex millium, equitum sexcentorum.* Et vulgò erroris lati Plutarchum damnant, cūm certum sit diu post legiones



legiones tantas numquam fuisse. At non ego. & optimi scriptoris bonam hanc mentem malo, Romulum duplicasse legiones populo iam duplici, & binas fecisse tot millium. Sanè de sexcentis equitibus in vnam legionem, nullo æuo factum. Tamen aucta haud longè post, an à Romulo, an à Tullo Hostilio? de quo Flori hoc exstat: *Hic omnem militarem disciplinam, artémque bellandì condidit: vt appareat eum aliquid in militiâ & legionum numero, aut ordine, innouasse.* Sed cõiectura est: ista veritas, iam statim à regibus eiectis fuisse *quatermillenas*. Ita Dionysius à P. Valerio Poplicolâ scripta memorat *δέκα τὰ μύρια & ἀνδρῶν τὴν ἑκατομύριον* *Lib. vi.* *ἢ ἑκατόν:* decem legiones, è quater mille viris singulas. Sed & Liuius haud longè posteriùs, bello Volscò *quattuor legiones quaternum millium* *Lib. vi.* scribit. Auget & adiecit *ducentos*, post triginta circiter annos: *Decem legiones scripta quaternum millium & ducentorum peditum.* Hic vulgatus modus fuit, & diu mansit. Eò minùs trepidè correxi in Liuiò suprà, *quaternis millibus:* quia hæc ille bello in Latinos scripsit, id est decennio post iam dicta. Atqui si *quinque millia* scribebant vulgò: quid ita non antè, non post, commemorauit? imò cur aliter commemorauit? Excute libros omnes sub hæc tempora, *quattuor millia* reperiēs, non *quinque*. Ecce de legione quæ Rhegium occuparat, bello Pyrrhi: *Tota legio, millia hominum quattuor, in foro securi percussæ sunt.* Sed & diu infra, initio belli Annibalicì: *Sempronio data legiones duæ, & quaterna millia pedites erant, & trecenti equites.* Imò expresse tempus idem Liuius adnotat, quo modus hic adauctus. Fuit eodem isto Annibalis bello. & alij, inquit, *quattuor legiones nouas scriptas tradunt, numero quoque peditum equitumq; legiones auctas, millibus peditum & centenis equitibus in singulas adiectis.* En, tunc demum ad *quina* millia ventum, nec satis firmiter: cùm pro re aut tempore ad *quaterna* sua redirent. Quod Polybius plus semel suggerit, & variatum in occasionibus ostendit. Denique facta etiam *sex millium*, id quæ à Scipione in Africam traiekturo, qui *suppleuit ita legiones* (ait Liuius) *vt singule sena millia & ducentos pedites, trecentos haberent equites.* Iterarunt paullò post bello Macedonico. & idem Liuius: *Id præcipui prouinciæ Macedonia datum, quòd cùm alterius Consulìs legionibus quina millia & ducenti equites ex vetere instituto darentur in legiones singulas, in Macedoniam sena millia peditum scribi iussu, equites trecenti equaliter in singulas.* Vbi obserua *vetus institutum* appellari *quina* illa millia: quia nouitium istud Scipionis, nondum habebat firmitatem. At enim ibidem (monendus omnino es) *equites ducenti* adtribuuntur, quasi ex more. Falsò, vt post docebo: & iam nunc rescribe *pedites*. quod spondeo esse certum. Nam plerumque *ducenti* isti supra quattuor, quinque, sex millia addi solent: & male ex scriptor, qui in *equites* mutauit. Nam illi ecce sequuntur, *trecenti equaliter in singulas.* Variatum, inquit, in *pedites* fuit, nihil in *equite*, & *trecenti equaliter* (tam in *quina* millia, quàm in *senâ*) adscripti. Ex his vides Festum culpæ vix liberari, qui sic scripsit: *Sex millium & ducentorum hominum primus C. Marius conscripsit legionem, cùm antea quattuor*

Lib. i.  
cap. xii.Quattuor  
millium.  
facta.

Lib. vi.

Lib. vi.

Lib. vii.

Firmata  
Liuiana  
correctio.

Lib. xxxviii

Lib. xxi.

Lib. xxi.  
Quinque  
millium

facta.

Sex millia.

Lib. xxi.

Lib. xxi.

Correctus  
Liuius.Festus in-  
causè scri-  
psit.



Item Eutropius.

Caesaris legiones modica.

Lib.v.

1. Annal.

quattuor millium fuisse: unde etiam Quadrata appellabatur. Bis autem tertius falsus. primum quod C. Marius primum scripsisse ita tradit: secundum, quod antea non nisi quattuor millium: tertium, quod idem Quadrata dictam. Ego magis arbitror à formâ & ordine, quem in acie tenebat. Sed peccat in hac re aliter Eutropius, qui iam sub annum Urbis cccxcii. legiones sex millium facit: Ex Romanis tantum tirores lecti sunt, factaeque legiones decem, qui modus sexaginta vel amplius armatorum millia efficiebat. Erras o bone Eutropi, aut quod mitius est, tuus exscriptor, & quadraginta verum esset. Caesaris autem & circa æuo quid fuerit, quero. an Marianus ille modus? non persuadeor: imò ex Commentariis Iulianis legiones haud reperio (sedulò inquisivi) supra Polybianum longè modum. Quinimò veteranas infra. Ipse bello Gallico, in duabus legionibus suis vix hominum millia septem fuisse disertè scripsit. Item Hirtius bello Alexandrino, Legionem sextam veteranam adeò diminutam, ut minus mille hominum in ea esset. Nec est error in numeris. prælia scilicet attriuerant aliique casus, & tarda sæpe supplementa. Augusti etiam æuo ad Polybij modulum fuisse, euincit Taciti locus iste, in seditione & fauittâ legionum Germanicarum. Cum enim Centuriones suos verberarent & occiderent, sumpsere sibi, inquit, sexageni singulos, ut numerum Centurionum adequarent. Sunt ipsi Ordines, siue dimidiati manipuli veteres, militum sexaginta.

## DIALOG. VI.

*Equitum diuisio, Turmae, & eorum in legione numerus.*

**P**EREGI de Ordine peditum qui in legione, vis ut Equites adiungam? ratio poscit. In iis Genera nulla quaerenda, vniusmodi sunt: tantum partes. Eas ipsas paucis verbis promit Magister:

**POLYB.** Παραπλησίως δὲ καὶ οὕτως ἡ πειρὴς εἰς ἵλας δέκα διείλον.

*Consimiliter & equites in decem turmas diuidebant.*

Cum dixisset Genera singula diuisa in decem partes, infert pari diuisione in equite vsos, & secuerunt, inquit,

Ἰλῆν pro Turmâ.

» In decem turmas.] Ita vertimus ἵλας, etsi primitus ea vox *Alas* insonat, & Lascaris ita scripsit. At qui id potest? vni legioni vna Ala est, in Alâ Turmæ deinde decem. Imò Legio propriè *Alas* non habuit: & est ea vox sociorum, quod curiosus Lector obseruet. Sunt igitur Turmæ: & satis auctor sic vertendi (ne ad alios eam) ipse Lilius. qui in pugna Hispaniensi Scipionis cum Hasdrubale, è Polybio, ut solet, transscribens, cum ille subductas ex acie τρεῖς ἵλας ἰππέων dixisset: iste vertit, ternas equitum turmas. Sed & Polybius in ipso hoc scripto sapius sic vsurpat. Quid est igitur Turma? ter deni equites ex Varrone, qui & nomen à ternario illo numero petit. Turma, inquit, Terma est. E in V abiit, quod ter deni equites ex tribus tribubus Tatiensium, Ramnium, Lucerum fiebant. Eadem, paribus

Lib.xi.

Lib. xxviii.

Quarta Turma, eisdem L. L.







μαῖνα, χωρὶς τῶν συμμάχων, ἀ κατ' ἐνιαυτὸν περὶ χεῖρ' ἔχουσι, τὰ πέντε ἑκατὸν ἀνὰ  
 τετρακισχίλις πύλας, ἰππεὺς δὲ ἑκατοστίας: Sunt apud Romanos in uniuersum  
 quattuor legiones præter Socios, quas in annos singulos parant. Harum quæ-  
 que habet ad quater mille pedites, equites trecentos. Quid tu iam mi Audi-  
 tor? nōne hic locus ex diametro pugnat in alterum, atque etiam vin-  
 cit? me iudice. & immutetur ille, ἰππεὺς ἑκατοστίας, equites trecentos: quos  
 certum est semper & vulgò fuisse: imò rarò auctos, etiamsi pedites aucti.  
 Vniuersè Polybius in hoc nostro libello, ubi de Dilectu: ἰππεὺς ποῖα τι ἑκα-  
 τοστίας εἰς ἑκατὸν τετρακισχίλιον: equites faciunt trecentos in singulas legiones.  
 Atqui legiones hæc eius non nisi quaternum millium sunt. Virgilius ad  
 follennem hunc numerum respexit:

Correxit  
Polybius.

— equites ex urbe Latinâ

Lib. ix.

*Tercentum, scutati omnes, Volscente magistro.*

Iustus e-  
quitatus.  
Lib. xxi.

Et iustum hunc Liuius appellauit: *Decretæ duæ legiones cum suo iusto equi-  
 tatu*: Alibi simpliciter: *Bina legiones cum suo equitatu*: quia de numero  
 constabat, & nullâ in re minùs variatum. In Cæsaris tamen Commenta-  
 riis, bis, ter, lego de *equitibus ducentis*: an quia parùm plenus numerus, an  
 sic tunc moris? Absolui, nisi quòd Ouidij versum addo, qui facit diuisioni  
 dictæ:

Ouidius  
explicitus.

*Et totidem Princeps, totidem Pilius habebat  
 Corpora, legitimo quique merebat equo.*

Non solum, inquit, peditum genera in decem quæque partes tributa, sed  
 & eques. Nam & ille habuit decem Turmas. Hæc mens: & sunt igitur  
 Turmæ in Alâ, quod Cohortes in legione: & Decuriæ, quod Manipuli.  
 Ternæ enim in Turmâ. Quod autem scripsit *legitimo equo*, aspectare  
 equum publicum videtur, & legibus datum: et si is profectò nondum  
 sub Romulo.

## DIALOG. VII.

*Sociorum diuifio, & numerus. Extraordinarij, Ablecti, Alares,  
 & Ale.*

**A**BSOLVI Ciues, Socios admitto: nisi quid tu me tenes. **A V D.**  
 Ego te? tu me verò, vt suos à linguâ deuinctos Hercules ille Galli-  
 canus. Quin perge, & tu Sol (si imperium mihi, quod olim Ioui, sit) siste.  
**L I P S.** Polybiana hæc igitur lege:

**POLYB.** Οἱ πρῶτον μὲν τοῖς ὑπαταῖς *Præfecti primùm ex om-*  
 οὖν ὑπὸ τοῖς ὑπαταῖς πρὸς τὴν *nibus sociis aptissimos eli-*  
 ἀληθινῶν χρεῖαν ἐκ πάντων τῶν *gunt ad proprium usum*  
 ἀναγκασιότων συμμάχων ἰπ- *Consulum, τὰ equites quàm*  
 πεις ἔπεζους ἐκλέγουσι, τῶν *pedites, quos vocant Extra-*  
 καλεσμένους ἐκ τετρακισχίλιον. *ordinarios. Id valet inter-*  
*pretatum*



ὁ μετ' ἐρμῆς ὁρῶν, *Πιλέκ-* pretatum, *Electi. Multitu-*  
*do autem omnis sociorum*  
*est, peditum quidem par Ro-*  
*manis legionibus, ut pluri-*  
*timum; equitum dupla. Ex*  
*his accipiunt equitū quidem*  
*in Extraordinarios partem*  
*admodum tertiam; pedi-*  
*tum, quintam. Reliquos di-*  
*uidūt in duas partes, appel-*  
*lant q̄, alterum Dextrum,*  
*alterum Sinistrum cornu.*

Hæc ille de Sociorum diuisione, numero, & ordine breuiter, & miscet equites peditesque. Sed res intellegitur, & ego explicatiū dicam. Ait:

„ *Præfecti.* ] Ita ij dicti qui sociis præerant, vice Tribunorum, de quibus postea. Ij ergo nunc diuidunt & ordinant, sicut in legionibus Tribuni.

„ *Tam equites quàm pedites, quos vocant Extraordinarios.* ] Obserua-

bis, pedites equitesque sociorum in duo velut corpora diuisos, nec habitos omnes vnà. Id ordinis causâ factum vt non nego; ita suspicor *Diuisi & distratti socij.*

etiam securitatis. Nam cum equites dupli essent ad legionarios, pedites numero pari: viri prudentes Romani (profecto ita fuerunt) non pro bo-

no suo censuerunt coire omnes in vnum, vbi visu & æstimatione sui fiducia caperent, & animos fortasse nouandi. Occultum, sed verum dogma est, ad continendam militarem fidem, saluberrimum viribus non misceri. Itaque abiunxerunt, muneribus, & nominibus etiam, distinctos.

Pars *Alares* fuerunt; pars *Extraordinarij*, de quibus primò agit. Ea vox, *Extra ordinarij.*

inquit, notat electos & excerptos: quod verum est, & Ordinarij, qui sunt in vulgo. Suidas hunc Polybij locum adspexit: *Ἐκφαρδισαρίους, πομπῶν ἡγεῖς. Ἄλλοι δὲ ἑκπαρδισαί:* Extraordinarios, Romanus sermo significat

autem electos. Quanti isti fuerint, partitè dicit: Equites, inquit, *tertiam* *Equites inter eos.*

pars: id est, è sexcentis ducenti. Tot enim in cornu vno sociorum fuerunt. Horum equitum mentio certa in Liuij: *C. Scribonium Præfectum* *Lib. 11.*

*sociū ad vallum hostium cum Equitibus Extraordinariis sinistræ alæ mit-*

*it.* Etiam ambigua alibi: *Cedere inde ab Romanis dextra alæ & Extraor-* *Lib. xxvii.*

*ordinarij capere.* Iterumque: *Sinistra sociorum alæ & Extraordinarij in pri-* *Lib. xxxv.*

*mâ acie pugnabant.* Dico ambigua, quia etsi suspicetur quispiam ob *Alæ*

nomen adiunctum de equitibus capiendum, fortasse falletur, & magis est vtrosque pedites hic capi. Mox dicam. Certè & *Extraordinarij pedi-* *Etiam pe-*



Totum nu-  
merus.

Lib. XXXIV.

Quot istæ  
cohortes.  
Lib. XL.

Ablecti Ex-  
traordina-  
riorum.

Quam  
multi.

tes, ut Polybius palam nunc asserit, & numerum etiam pandit. Puere, inquit, *pars quinta*. Nempe totius cornu. id autem legionem plurimum æquabat: ergo è *quater mille ducentis* essent in Extraordinarios *octingenti quadraginta*. Quid si maior numerus sociorum, ut sæpe? crescebant & isti, sed ad modum dictum. Horum mentio item in Liniò: *Cohors Extraordinaria missa à Consule ad tuendum Questorium*. Et statim: *Quarta legio cum duabus Extraordinariis cohortibus portâ erupit*. Imò videtur & numerum alibi præire: *Quattuor Extraordinariis cohortibus duas adiunxit præposito M. Valerio*. Quattuor ecce facit, & duas adiungit siue Legionarias siue Alares. Sane ille numerus *octingentorum quadraginta* aptissimè diuidatur in duas cohortes plenas, singulas *quadringentorum viginti*. Adde totidem è cornu altero, habes quattuor Liuianas. Sed tamen, ne te fallam, tam plenas eas fuisse non est censendum. Nam Polybius, etsi hic nihil, tamen in castrorum positu suggerit, quod aliò nos vocet. Nam illic disertè ex utroque isto genere capit & detrahit *τὸν ὅμιλον* (ita loquitur) *ἑτολόμενος*: Extraordinariorum *ablectos*. Atque ait certam manum secerni ex istis solitam, qui semper iuxta Consulem, in viâ, in castris, in pugna, velut satellites quidam aut custodes. Nunc nota, in loco magis videbimus. Quot ergo opinamur istos fuisse? Opinamur. nam ipse numerum expressit nusquam. Si è *ducentis* equitibus (tot dixi Extraordinarios fuisse) *quadraginta* detrahas in vnâ Turmam *Ablectarum*, meo animo sit satis. Ita in Consulâri exercitu duas habebit Consul. Reliquæ erunt Turmæ Extraordinariorû quattuor, & iterum quattuor, ex utrâque Alâ. Quid in peditibus? censeo cohortes quattuor vtriusque cornu fuisse, ex Liniò: sed quales reliquæ sociorum, minùs grandes, & hominum *trecentorum triginta sex*. Ita vna cohors iusta superfit in *Ablectos*. In quoque enim cornu diximus *octingentos quadraginta* fuisse: deduc *sexcentos septuaginta duos* in cohortes binas, dimidiata vna superest, homines *centum sexaginta octo*. Nectenda deinde & explenda alterius cornu dimidiata alterâ. Frontem ad ista contrahis? tristiora aut minutiora sunt: sed semel intellegenda, ad seriâ & plenam militiæ cognitionem A V D. Non hercules mihi tristia. & si à se talia; tamen ut lupini affusâ aquâ macerantur & mitescunt: sic ista, dissectione tuâ & linguâ. L I P S. Mi auditor omitte. nam eloquentiæ quis hic locus? quin verè hæc talia sunt, quæ *ornari negant, contenta doceri*, ut olim poëta. Sed habes Extraordinarios: pergo.

Numerus  
sociorum.

Par serè  
Romanis.

Lib. VII.

Lib. XXI.

Cap. XVI.

„ *Multitudo peditum quidem par Romanis legionibus, equitum dupla.*] Vniuersè nunc definit de totis peditibus, totis equitibus sociorum. Et illi, inquit, ut plurimum, æquant legiones; isti excedunt. Linius in eadem sententia scribebantur quattuor serè legiones, alterum tantum ex Latino dilectu adiciebatur. Et alibi: *Socij duplicem numerum equitum darent, pedites æquarent*. Denique & posteriori ævo plurimum hoc seruatum. ut in Suetonii Tiberio: *Bellum per quindecim legiones, parèntque auxiliorum copiam gessit*. Et testimonia plura, quæ tute notabis. At enim in hac re

variatur



variaturum saepe, idque iam olim: ut non frustra adiectione sibi cauerit Polybius, *ut plurimum*, significans vulgò id fieri, & nisi temporis aut Patribus aliter visum fuisset. Nam hæc duo temperabant; & saepe necessitas aliqua maiorem numerum imperabat, saepe arbitrium Patrum. Equidem reperio post bellum Punicum secundum, plures Sociorum fere lectos: quidni? tota Italia iam domita, & in societatem armorum adscita. Liuij libros si vides (non onero te exemplis:) ferè inuenies tertià aut alterà parte socios excessisse, sed tertià creberrimè. Imò Liuius hoc quali certum & legitimum (aliter ac Polybius) refert: *Nequis totus exercitus Consulibus decretus, binæ legiones cum suo equitatu, & socium Latini nominis, quantus semper numerus, quindecim millia peditum, & octingenti equites*. Sed verba aut scriptio mihi incerta. Itane semper is numerus? Tu me longe aliter doces (ut Polybium hîc omittam) libros tuos singillatim euoluentem. Iam addis etiam de octingentis modò equitibus: & hoc credam semper fuisse? Imò profectò mille ducenti esse debebant, ex more. Quid faciam huic loco? corrigam, quia sententiam non dirigo, faciamque: *quantus tum semper*, voculâ istâ insertâ, quæ adstringit & alligat ad tempora illa & annos. Credo verum esse. & cum percurro eos libros & res sub bella Macedonum aut Antiochi gestas, saepe reperio talem illum numerum, etiam in equitibus ipsis. Credes tu hoc nobis, aut quæres. Ita tum igitur: at paulò post, Polybij iterum æuo reditum ad priscum morem, & pedites vulgò alteri tanti, equites dupli scripti. Luberet quærere, cur equites magis dupli? Quia, opinor, late socij per opida & agros sparsi: eoque facilius habere iis equos, & tolerare. At Romani, nec censu multi nimis equites tunc erant: & in vnâ vrbe haud tam commodè habebant.

„ Appellanti alterum Dextrum, alterum Sinistrum cornu. ] Numerum dedit, nunc diuidit. & est, inquit, distributio simplex, qualis legionum: faciuntque duas partes, etsi non legiones, sed *Cornua* appellant. Ita vox Græca sonat: an pro mente tamen Polybij reddita? itemque pro re & more? Dubito, imò non dubito. Cedò exemplum vnum, vbi *Cornu* hac significatione, & peculiariter Socios notet, ego cedo. Scio & nimis meminisse, passim *Cornu dextrum* aut *sinistrum* legi in acie: sed tam de legionibus, quam de Sociis, nec de istis seorsim. Quid ergo ego? aliam vocem Latinam suggero, quæ sit in hunc sensum. Ea est, *Ala*. Dico *Alam dextram* & *sinistram*, vocatas partes illas duas sociorum: quia plurimum, ut ala in auribus, corpus illud legionum vtriusque tegebât. Avd. Ne calor te Lipsi auferat. & scin' de peditibus, non de equitibus, sermonem hunc esse? LIPS. O tuam providentiam! abripiebar, nisi reuocasses. Quin file homo, ego de peditibus probe me scio loqui, & *Alas* iis adsigno, præter vulgi ac tuam, ut video, mentem. Atqui res firma est: & Liuiana hæc audi. Primum: *Dextera ala in alas diuisum socialem exercitum habebat* in primâ acie locata est, in subsidiis duæ Romanæ legiones. Totam narrationem vide, consenties statim de peditibus hæc palam, & altero illo cornu, scri-



nu, scripta. Atqui, inquit, ut nouum refert, *diuisum in alas exercitum habuisse*: fallor ergo, qui apto hoc ad morem. Imò litterula elapsa nos fallit, & omnino scribendum: *habebant*, numero multitudinis. Studiosè enim Liuius hoc ipsum, quod nunc ego, notat: & tunc, inquit, moris diuidi socios in duas Alas. Notat ideò, quia eius æuo & diu. antè non iam socij: nec omnibus fortasse hoc gnarum. Iterum: *Egregiè legiones, nec segniùs due ala pugnabant*. Instructionem hinc pugnae & ipsam totam vide, certum est pedites intellegi sociales. Tertium: *Prima legio & dextra ala praelium intabant*. Et ibidem: *Primæ legioni tertia, & dextra ala sinistra subiit*. Utrobique cum legionibus iungit & pariat, & nihil in iis pugnis videbit, qui hoc non videt. Sed & supra in Extraordinariis exempla quæ adduxi, faciunt istuc. Iam clarissimè & *duas npphæc*, hoc euincunt, *Alares cohortes*. Quæ enim istæ sunt? non aliæ quàm sociales, & quæ in duabus istis alis. Ecce ista Liuij: *Sp. Nautius dux alaribus cohortibus erat*. Et ne de pauculis suspicere aut cauillere, numerum ipsum expressit, qui in utroque cornu. Nam mox ait: *D. Brutum Scæuam legatum cum legione primâ, & viginti alaribus cohortibus, ire aduersum hostem iubet*. Erant ibi duæ legiones, & duæ Sociorum alæ: ergo tot cohortes. Quin ibidem etiam clare à Legionariis seiungit. Sed & in Cæsare *Alary* hoc sensu. De pugna cum Ariouisto: *Omnes alarios in conspectu hostium pro castris minoribus relinquit, quod minus multitudine legionariorum militum, pro hostium numero, valebat, ut ad speciem alariis vteretur*. Mens ibi & consilium Cæsaris, non disiungere legionarios, sed vnâ habere ad pugnam: alarios autem, id est auxiliares & socios, pro castris alteris *in speciem*, ut loquitur, relinquere, terrendo hosti aut distinendo. Reuera enim huic manui (e Gallis plerique erant) non nimis fidebat. Iterum in Cæsare hæc vox: *Legionibus completis duabus Varro, cohortes circiter triginta alarias addidit*. nempe auxiliares ex Hispanis. Idem alibi: *Crebras stationes disponunt equitum, & cohortium alariarum*. Ita in Capitolino: *Albino ex familia Cætoniorum duas cohortes alares dedi regendas*. Et iamne de pedestribus alis tibi persuasi? A v d. Non, sed extorsisti: cedo, credo, & cum meo bono. Nam hæc talia legebam magis antea, quàm capiebam. L i r s. Ergo pergamus. quò? porrò diuidere pedites, quod Polybius omittit. Quare? quia ne similia omnia Romanis, excepta tamen cohortium frequentia? Nam cum detracti sint octingenti quadraginta in Extraordinarios, palam est remanere in Alam non nisi *ter mille trecentos sexaginta*. Diuide in cohortes decem: id quoque liquet, singulas *trecentorum triginta sex* esse. Cetera igitur similia. & hoc est quod Liuius asserit, in bello cum Latinis: *Eodem ordine Latini instruxerunt aciem, nec vexilla cum vexillis tantum, Hastati cum Hastatis, Principes cum Principibus, sed Centurio quoque cum Centurione, si ordines turbati non essent, concurrendum sibi esse sciebat*. Necessum ex iis est, & Manipulos, & Centurias siue Ordines, eadem cum Romanis habuisse. Nos tamen ambigimus leuiter, an Polybij quo sic factum. Primum, quia ipse tale nusquam: sed

Leuius corre-  
Bio sed est  
memento res

Lib. XL

Lib. XLVII

Alares co-  
hortes.

Lib. I

Cæsar ex-  
plicitur.  
1. Galli

II. Ciuil.

Ia Clod.  
Alb.

Decem co-  
hortes socie-  
rum.  
Lib. VII

An in Ma-  
nipulis &  
Ordinibus



sed nec Liuius temerè ( excipio libro primo , vbi *manipulos Latinorum* nominat) nisi *cohortes* ingerit sociorum. Secundo, quia in castris metandis Polybius ciues quidem per manipulos distinguit; in sociis nihil tale, sed locat saltem per decem corpora, velut cohortes. Tertiò, quia posteriore etiam æuo cohortes auxiliorum legis, nò manipulos, aut Hastatorum, Principum, Triariorumque distinctiones. Denique ex istis Polybij argumentum, quòd Extraordinarios tot decerpit. Si ita, flos ipse & robora abierunt, qui sunt reliqui in Triarios? Tamen haud temerè hoc decido, imò etiam in æquabili lance, & medià quod dicitur aginà, adhuc nuto. A v d. Quiescere te video: res de sociis facta? L i p s. Facta. A v d. Atqui Alæ peditum, ab illis equitum te abduxerunt, & de iis nec verbum. L i p s. Iure suggeris, redeo & iam dico. Equites, cum duplos ita ponimus, fuere in quamque pedestrem alam *sexcenti*: detractis autem Extraordinariis, non nisi *quadringenti*. Hic quoque numerus *Ala di-* *Ala equi-*  
*st. 12.*  
*Quanta*  
*faciunt.*  
*Alares.* An non confusio in hac re? non, quia ferè equites addebant, aut *cohortes*: aut certè narratio indicium faciebat. De his in Sallustio: *Ipse Marius cum equitibus sinistra ala esse*. Non nili sociales intellege, sicut & Vegetius distinguit. *Ala dicuntur, inquit, equitum, quòd ad similitudinem alarum ab utraque parte protegent acies, quæ nunc vexillationes vocantur. Est & aliud genus equitum, qui Legionarij vocantur, propterea quòd connexi sint legioni.* Facit idem postea: etsi haud negem *Alam* commune nomen esse, & interdum de Romanis etiam dici, sed (apud veteres quidem) perrarò. Liuius, de Scipione qui *trecentos iuvenes florescentes ætate ad Siculorum equos transcripserat: Egregiam hanc alam equitum euasisse ferunt*. Ipsi ibi viri & numerus, sunt Romani. Sed exempla hæc, vt dixi, perrara. *Alary* de sociis in Liuius: *Alarij equites, post-* *In Jug.*  
*Alæ propriæ*  
*de sociis.*  
*Lib. 11.*  
*c. p. 1. &*  
*sq. vide.*  
*quam tam memorabilis facinus equitum Romanorum videtur.* Distinguit planissime, atque iterum alibi: *C. Liuium Salinatorem, qui præerat alariis equitibus, quam concitatissimos equos immittere iubet, & legionarios equites in subsidio esse.* Hoc ille in pugna quapiam L. Cornelij Consulis, cum Gallis Boiis: in cuius principio errorem non te celo, aut verius culpam. Nam scribitur: *Sinistra sociorum equitum ala & Extraordinarij, in primâ acie pugnabant.* At ego assero equites ibi nullos fuisse, & temerè per in- *Lib. xxii.*  
*Lib. xl.*  
*Lib. xxiv.*  
*Glossaria*  
*ris. etiam è*  
*Liui.*  
*Hist. 11.*  
*Annal. 111.*  
*Numerus*  
*in Alâ.*  
*1 3 Polybius*



Polybius euincit. Postea quoque tanta, ex Hirtio in elegantissimo libello (ita enim est) belli Africani: *Postquam equites quadringenti Iuliani vim hostium sustinere non poterant, Caesar alteram alam mittit, quae satagentibus celeriter accurreret.* Vides *Alam* dici, quadringentos. Sed & grandiores tamen quaedam fuere, vt in Lulio: *Campanorum ala, quingenti fere equites.* In eodem alibi: *Numidarum ala equites quingenti.* Nam *milliarias* quoque in Iulio Hygino lego: & in lapide prisco: *PRÆF. AL. BRITANNICÆ. MILIAR.* Sed quanquam paullo grandiores, mansit tamen diuisio illa in decem Turmas, ipsas quoque scilicet paullo pleniores. Hoc in Sociis fuisse Polybij castrentis metatio liquidò ostendit. An postea, & semper? negat Hyginus, & in manuscripto eius codice ita legi: *Ala habet turmas sedecim, decuriones & reliqua prout numerum turmarum.* Non de nostris & communibus eum credo loqui, & fuerint tunc maiores. Dat & Tacitus suspicari: *Quattuor equitum turmas, vniuersam Treuironum alam cum Iulio Clastico misit, ex quibus pars in coloniâ Foreiuliensi retenta, duodecim equitum turma aduersus hostem ire.* Si pro prisca diuisione scriptum, duæ solæ turmæ remanserint: si pro Hygini, octonæ. Sed & Turmas prægrandes Ammianus facit, numeratque, *Duarum turmarum equites circiter septingentos.* Sed aut *septuagenos* corrigendum est, aut voce eâ latè abusus, non nouum illi æuo.

Lib. x.

Quot Tur-  
mae in ala.

11. Hist.

Lib. xviii.

## DIALOG. VIII.

De Centurionum numero, ordine, prerogatiua, de Optionibus, Primopilis, omnia accuratè.

Diuisio  
ducum.

I AM denique bonâ fide pergimus, nec te moror si moraris. Absolui de *Ordine in militibus*: alter in *Ducibus* superest, vtilis atque etiam iucundus. Duces sunt duorum generum, *Proprii & Communes*. Illi qui certa alicui & vni parti præsunt: isti, qui communiter omnibus. In illo genere *Centuriones* sunt & *Tribuni*: in isto, *Legati & Imperator*. Videamus singulos, & *Centuriones* primum: de quibus sic Polybius:

POLYB.

Εξ ἐκάστου δὲ τῶν περὶ  
ρημένων γένων, πλὴν τῶν  
νεωτάτων, ὃς ἐλεῖσθαι ταξιαρ-  
χοις ἀρεσιδύλω δέκα. με-  
τὰ δὲ τοῖς, ἐτέρῳ ἐκλο-  
γῶν ἄλλων δέκα ποιεῖται. &  
τοῖς μὲν ἅπαντας πρῶ-  
τη ὀρθοῦσαν ταξιαρχοί. ὧν ὁ  
πρῶτος αἰρεθεὶς, & συνεδρίῳ

Ex quoque autem dictorum  
Generum, exceptis natumini-  
mis, eligunt Ordinum ducto-  
res, secundum virtutem, de-  
cem. Post istos altera electio-  
ne iterum decem: atque hos  
omnes appellant Ordinum  
ductores. quorum is qui pri-  
mus electus est, etiam consilij  
particeps



κοινωνεῖ. πρὸς τε κλέγονται δὲ οὗτοι πάλιν αὐτοὶ οὗτοι ἰσὺς αὐραγού. ἐξῆς δὲ τούτοις μετὰ τῶν ταξιαρχῶν διῃλον τὰς ἡλικίας ἐκάστῳ εἰς δέκα μέρη, πλὴν τῶν γροσφομάχων καὶ πρὸς τὴν ἑκάστῳ μέρει τῶν ἐκλεχθέντων ἀνδρῶν, δύο ἡγεμόνας, καὶ δύο οὐραγούς. τῶν δὲ γροσφομάχων οὗτοι ἑπτά βαλόντας καὶ τὸ πλῆθος, ἰσὺς ἑπτά πρὸς τὰ μέρη διένειμαν, καὶ τὸ πρῶν μέρος ἑκάστον ἐκάλεσαν ἐτάγμα, καὶ σπειραν, καὶ σημαίαν. οὗτοι δὲ ἡγεμόνας χερτυζίονας, καὶ ταξιαρχάς. ἑπτά καθεκάστῳ σπειραν ἐν τῶν καλαλιπομένων ἐξέλεξαν αὐτοὶ δύο, οὗτοι ἀκμαιοτάτοις καὶ χρωιστάτοις ἀνδράσι σημαφοροῖς. δύο δὲ καθεκάστον τάγμα ποιῶσιν ἡγεμόνας, εἰκότως. ἀδμήλου γόντος καὶ τοῦ ποιῆσαι, καὶ τοῦ παθεῖν πρὸν ἡγεμόνα, τῆς πολεμικῆς χρείας οὗτοι ἑπτάδεχομένης πρὸς φαπν, ἐδέετοτε βέλονται τὴν σπειραν χωρὶς ἡγεμόντος εἶναι καὶ πρὸς αὐτὸ. παρόντων μὲν αὐτῶν ἀμφοτέρων, ὁ μὲν πρῶτος αἰεθεῖς ἡγεῖ, τοῦ δὲ δευτέρου μέρους

*particeps sit. Isti autem rursus eligunt totidem Uragos quos dicunt, siue Tergi duces. Post hac deinde una cum Ordinum ductoribus diuidunt atates singulas siue Genera, quamque in decem partes, exceptis Velitibus: & adtribuunt cuique parti ex viris iam electis duos duces, & duos Uragos. Reliquos autem Velites, uti multitudo est, diuidunt equabiliter in omnes partes. Atque harum quaque appellant Ordinem, & Manipulum, & Signum: ipsos autem duces, Ceteriones & Ordinum ductores. Qui etiam in quemque Manipulum, ex reliquis eligunt duos, vigore corporis & animi prestatos, Signiferos. Duos autem in quemque manipulum duces faciunt merito. quia cum incertum sit quid quisque facere aut pati possit, nec res bellica excusationem capiat, nunquam volunt manipulum sine duce esse. Vtroque igitur presente, qui prior electus est, preest Dextra parti manipuli,*



τῷ ἀλλοτρίῳ δὲ δότῳ τῶν δὲ  
 νύμων αἰσθάνει τῆς σημαίας ἐχει Sinistra. Cum autem alter  
 τῶν ἡγεμονίων μὴ παρόντων δὲ οὐκ ἔστι, is qui relinquitur  
 καὶ ἀλειπόμορος ἡγεῖται πάντων. tur præst omnibus.

Hæc sunt quæ noster doctor de numero & ordine inter se Centurionum, paucis benè intellecta etiam eruditionum. Equidem in claram lucem dare enitar, tu animum & aures mihi. Ait:

„ Ex quoque dictorum generum. ] Verba si examinas, efficiunt, non solum in quoque genere creatos Centuriones, sed ex quoque genere. Sic ut Hastati ex Hastatis, & deinceps. Quod in primâ istâ ordinatione servatum fortasse, aliàs sæpe neglectum aut calcatum: cum è genere in genus ad honestiores ordines, virtutis alicuius causâ, transferrent.

„ Exceptis natu minimis. ] Ij sunt Velites, qui nec signa propria habent nec duces.

„ Eligunt. ] Ipsi Tribuni, ex sermonis contextu: sed sic ut Consulium iussu aut permisso. Nam isti profectò ordines dabant, attollebant, pro arbitratu. Apud Liviū: Consul deprecatus est Tribunos plebis, ne prohibeant se quem cuique ordinem assignari è republicâ sit, eum assignare. Attamen vñ sub initium, & vbi tam multi assignandi, operâ Tribunorum.

„ Itaque & de iis apud Liviū Sp. Ligustinus: Ordinem, quo me dignum indicent Tribuni militum, assignare ipsorum potestatis est. Ibidem: Tribuni militum in legione primâ primum pilum ei, virtutis causâ, assignarunt. Nota, quòd ait solenniter: virtutis causâ: in formulâ id fuit, & iam sequitur in nostro:

„ Secundum virtutem. ] Quæ utraque intellegenda, animi & corporis: sed maximè ista militaris. Lucanus de Scævâ:

— ibi sanguine multo

Promotus, Latiam longo gerit ordine vitem.

Significat ob strenua facta multasque cædes promotum. Promotum dico, quæ frequens, & velut propria, in hac re vox est: eoque sensu Suidas: *ἀεὶ ἐπὶ τοῖς ἀνδράσι παύσει*: Promotus, qui prouehitur & ascendit apud Romanos. Exemplum tibi vltro obuia. A fortibus factis igitur promotio: & hoc milites reddebat fortes. In Tacito pluscula & ordine expressa, quæ hic spectabant, dabo verba. Centurionatum, inquit, Germanicus inde egit. Citatus ab Imperatore, nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum, quæ strenuè in præliis fecisset, & cui erant donaria militaria, edebat. Priora ad notitiam viri aut honestatem spectant, posteriora ad hanc rem propriè, & à strenuè factis aut donariis maximè promotio. De his Lucanus significat:

— summi tum munera pili  
 Lælius, emeritiq, gerens insignia doni,  
 Scruati ciuis referentem præmia quercum.

Signifi-



Significat, inquam, hunc Lallium ciuicâ insignem fuisse, & ob id quoque Primopilatu donatum. Non est dubium, quin ista res inter firamenta fuerit militiæ Romanæ: & infractam eam, cum hæc neglecta. Vegetius de suo xuo queritur, *Legionum robur infractum, cum præmia vir-* Lib. I. r.  
cap. III.  
Per gratiã  
data ordi-  
nes.  
*tutis occuparet ambitio, & per gratiam promouerentur milites, qui consue-*  
*uerant per virtutem.* Benè Vegetius, & ita post Augustum paulatim factum. Nam & ipsi Principes inter beneficia cœperunt dare, & ab iis petebantur. Plinius de amico quodam: *Huic ego ordines impetraueram.* Ca-  
Lib. VI.  
cap. XXV.  
*pitolinus: Per Lollianum Autum consularem virum ordinis ducendi dignitatem petiit.* Nec aliâ mente Iuuenalis:

— *per lege rubras*

Sat. XIII.

*Maiores leges, aut vitem posce libello.*

Quin & census rationem habitam video, & quosdam ditiores statim ab initio Centuriones factos, sine militiæ aliis rudimentis. Mihi hoc Dio Centurio-  
nes à censu.  
Cassius dicit, apud quem Mæcenâs suadet Augusto, *recipi in Senatum*  
*quosdam Centurionum, modò non eos qui aliquando inter gregarios mernis-* Lib. XII.  
*sent, & corbes ac storeas portassent. id enim indignum & turpe, cū dē dñi tē v*  
*α π' αρ' χης ἐκατονταρχοῦντων ἰδὲ καὶ λυγρῶν τοῦ ἐπιδιοικωτάτου ἀπὸ τῶν μὲν*  
*ἀναβάντων:* ex iis verò qui ab initio & semper Centuriones fuissent, nihil im-  
pedire prudentissimos eorum assumere. Facit huc fortè illud Portij Latro- Lib. VI.  
Cont. I.  
nis apud Senecam: *Census in castris ordinem promouet, census in foro in-*  
*dices legit.* Quid, quod etiam aliter facti per opes: emebat. Sed hoc apud  
turpes, & cuiusmodi Pisonem Cicero carpit: quem ait, *Centurionatus pa-* Orat. in  
Pison.  
*lâm vendidisse, ordinēque per seruulum assignasse.* Seruulum, non Tribu-  
num, & interpretem nempe nundinationis.

„ *Decem.* ] Hæc est prior electio, & ita fiunt triginta.

„ *Alterâ electione iterum decem.* ] Adnota. duplex electio: & quo fine? Cassius ite-  
rat electio-  
nem.  
cur non vno labore atque operâ defuncti, & statim initio legerunt sexa-  
ginta? Noluerunt, & est hæc caussa. Triginta manipuli sunt in legione,  
vt diximus: in quoque Centuriones duo. Vt igitur constaret vter ex iis  
prior & quodam genere dignior esset, duplex hæc electio facta, & in  
quoque suo manipulo prælati electi illi primi. Mox magis aperiemus.  
Nota & amplius, clarissimè ex his verbis elici & asseri sexaginta Centu- Sexaginta  
Centuriones.  
riones: quos etiam Tacitus, in verbis quæ supra de numero legionum  
dedi: *Sexaginti singulos, vt numerum Centurionum adequarent.* Sed & Annal.  
Dionysius vbi de Primopilo, verbis infra reddendis. Liquidum hoc est,  
& omnis ordo sic poscit: vbi mentem viri docti & harum quoque rerum  
curiosi habent, cum *triginta* modò statuunt ex Polybij mente? valdè  
errant. Quid tamen insulsem?

*Αὐαπτάει τε καὶ σοφῆ σοφώτερος.*

*Et labitur sapiente vel sapientior.*

ait quispiam. Illi huc, ego alibi: maximè ille, qui minimè se putat.

„ *Qui primus electus est.* ] Primopilum intellegit. Ergo clarum, electio-  
nem

K



nem istam factam primum in Triariis, tum Principibus, tum Hastatis: ordine scilicet dignitatum.

„ *Etiā consilij particeps sit.* ] Pluribus eminebat iste Primus, etiam eo, quod more & iure ad Consilium venit. Militare accipiliquet, in quod primum omnium Legati veniendi ius habebant, & Tribuni. Equabatur igitur quadam parte istis. Livi de prioribus lib. ix. *Ad Consules missos, nec advocantes quidem in consilium, sua sponte Legati ac Tribuni veniunt.* De isto Cæsar: *Labiennus noctu Tribunis militum primisque ordinibus convocatis.* Iterum: *Ad consilium rem deferunt. L. Cotta compluresque Tribuni militum & primorum ordinum Centuriones nihil temere agendum censebant.* Istos Primopilos verobique intellegi probabile est, ac cum iis, primos Principes & Hastatos. Et si interdum plerosque omnes Centuriones advocatos legam: sed pro tempore, & arbitrio Ducis magis, quam more. Cæsar instante pugna in Ariovistum: *Convocato consilio, omniumque ordinum ad id consilium adhibitis Centurionibus.* Interdum & Equites admixti, digniores scilicet militum, & Centurionibus æquandi. Caro Priscus apud Livium, bello Hispaniensi, *Convocari Tribunos Præfectosque, & equites omnes, & Centuriones iussit.* Et Præfectos inibi accipiam Sociorum, qui Tribunis pares. Miror tamen de omnibus equitibus: nam duas legiones Caro habuit, ergo equites sexcentos. Adde centum viginti Centuriones, duodecim Tribunos, totidem Præfectos sociales, concio ista non consilium. Dubitavi legere: *Præfectosque equitum omnes.* Atque si sint Decuriones, merito sane vocati, ubi omnes Centuriones. De equitibus aliquid indicasse Virgilius videtur:

*Ductores Teucrum primi, & dilecta iuventus,  
Consilium summis regni de rebus habebant.*

Vt quid enim iuvenes consilio tam arduo miscet, nisi consideratione Romani moris (ita poeta hic amat) quo equites admissi? qui fere è iuventute.

„ *Isti autem rursus eligunt totidem, quos Fragos dicunt.* ] Qui autem isti? Centuriones, ut videtur, iam lecti: illi inquam Fragos libi legunt. Sed quos? & quo Latino nomine dictos? iam diu equidem ambigo & quæro. Si Græcicam vocem intueor, dixerim esse Agminis coactores. Horum cum alibi, tum in Suetonio, mentio: *Renunciantes coactum agmen, sicut erant, loricated ad discumbendum adhortatus est.* Atque hi profectò à fine & à tergo curant. Si tamen hos intellegit, & si ordinarium hoc munus, mirum non ab historię aut militię scriptore dictum aut tactum. An magis est Optiones hic accipi? quos ipse cum Græco verbo reddere non posset, simili notificavit? Credo hos esse. eò magis quod à Centurionibus lectos dicat: & sunt sanè isti subsidia & velut vicarii Centurionum. In Festo: *Optio qui nunc dicitur, antea dicebatur Accensus.* Is adiutor dabatur Centurioni à Tribuno militum: qui ex eo tempore, quem velint, Centurionibus permissum est optare, & nomen ex facto sortitus est. Clarius scribatur: qui ex quo tempore. Nam hoc sentit dicitque Festus, antea Accensus di-



sum dictum cum Tribuni eum daret: sed postquam Centurioni optandi eligendique ius fuit, factum *Optionem*. Nonius similiter: *Optiones in cohortibus, qui sunt honesti gradus, ut optatos, quod est electos*. Et Vegetius: *Optiones ab optando appellati, quod antecedentibus aegritudine impeditis, hi tanquam adoptati eorum atque vicarij solent curare*. Quod aliquid etiam pro Polybij verbo. nam significat ipsos Centuriones antecessisse, istos à tergo fuisse. Et an fortasse in acie sic positi: opinor, etli testibus haud firmem. Horum & Varroni mentio: *Optiones in turmis, Decurionum; & cohortibus, Centurionum appellati*. Item prisco lapide: BENEFICIARIVS. TRIBVNI. DEINDE. OPTIO. IN. CENTVRIA. In Procopio Latino facta: *Gezon erat quidam inter pedites, eius ordinis, quos Optios Romani appellant*. Sed & Tacitus inter officia militaria nominat, *Proculum tesserarium speculatorum, & Veturium Optionem eorumdem*: paullo alio tamen, ut videtur, sensu. Sed in id æuum nunc non inquiri, & aliquid ad Tacitum dixi. An isti nostri sunt, quos *Succenturiones* Liuius? Ita enim bello Latino: *Centurioni primi pili permissum erat ab Consulibus, ut Succenturionem quem vellet legeret*. Credam; & hinc esse originem rei, à bello inquam Latino, occultè ab eo tactam. Nam antea, inquit Festus, Tribuni dabant: nunc permissum, *legeret quem vellet*. Video & in Dione Cassio *ἡντιοὶ τὰς πρῶτης καὶ ὑποχείρας* iungi: id est ad verbum, *Centuriones & Sub-minores*: quasi dicas *Vicarios aut Procenturiones*. Ita acceperim: & notat, eos à Cæsare in Senatum etiam lectos. Simile in Tribunis & Ducibus fuit imo æuo, quorum *Vicarios* in Cæsareis scriptoribus sæpe leges.

Lib. 1. cap. vii.

111. de L. L.

Lib. 11. Vandal.

1. Hist.

Succenturiones. Lib. viii.

Lib. xiii.

„ *Adtribuunt cuique parti ex viris iam electis duos duces.* ] Pars hinc manipulus est: tales in legione triginta: & in quaque duo duces siue Centuriones: quid ergo clarius quam sexaginta eos esse? Mentem aut oculos alibi habuerunt, qui non viderunt. Sed & ij verbis his refutantur, qui vnum *Primopilum* fuisse volunt tantum: unde enim sexaginta erunt: unde cuique parti duo? quod hic dicitur. Liuij locus qui eos inducit, est: *Duo Primipili ex utraque acie inter Triarios erant, Romanus corpore haud satis validus, Latinus viribus ingens, bellatorque primus*. Sed non ea sententia, duos tantum fuisse, id est vnum in quaque acie (id verò non potest. nam quattuor ibi legiones Romanæ erant) sed duos tales, cum notis valetudinis & roboris adscriptis.

„ *Appellant ordinem & Manipulum & Signum.* ] Ita verti, & videtur manifestò Polybius de Manipulo tantum loqui. Alij tamen malunt, *Appellant Legionem, Cohortem, & Manipulum*: nempe, inquit, pro varâ inter se partium illarum compositione & iuncturâ.

„ *Centuriones & Ordinum duces.* ] Ipsa Latina vox in Græco est, *ἡντιοὶ τὰς πρῶτης*; sed adspiratè sic scripta. Credo quia sic solet illa ætas. Fabius: *Chorona, Chenturiones, Præchones* adhuc quibusdam inscriptionibus manet. Lib. 1.

„ *Eligunt duos vigore animi & corporis prestantes Signiferos.* ] Ex hac scriptio. Quæ si sit in manipulo.



*Duo videntur.* Lib. VI. 11. *scrip-  
 Lib. II. c. p. XII. tione clarum videatur, duo signa in quoque manipulo fuisse. Nec  
 aliter è Liuiò, qui in Ordine locat, id est dimidio manipulo, Centurionem  
 & Vexillarium vnum. Videtur & Vegetius facere: Antiqui cohortes in  
 centurias diuiserunt, & singulis centuriis singula vexilla constituerunt. Dat  
 ecce singula singulis Centuriis: atqui in manipulo centuriarum duar. Ipse  
 Vexilla dicit, sicut & Liuius Vexillarium: non quia reuera vela aut panni  
 fuerint (nummi certe aut lapides non ostendunt) sed quia confundunt,  
 & cum Signi voce miscent. Nam Vexilla propriè olim non nisi equi-  
 tum. Hæc ita dixerim, sed non sine retractatione & dubio assensu.  
 An forte & vnum. Nam profectò nimia videtur Signorum illa pluralitas, vt fuerint in le-  
 gione solà, peditum sexaginta, equitum dena. Nam singulis turmis si-  
 gna sua fuisse, non videtur ambigendum. Adde iam Socios: & valdè  
 crescent. Hæc igitur tot signa an non confusione fuerint? Accedit Var-  
 ronis auctoritas, qui aliò ducit: Manipulus, minima exercitus manus, quæ  
 vnum sequitur signum. De vno ait, non duobus. Ipse Polybius, Mani-  
 pulum passim *συνάμα*, id est Signum vertit & appellat: sed Signum, non  
 Signa. Quid quòd vna modo legionis Aquila, & ea Primopilo com-  
 missa? cur non hoc exemplo in ceteris? Denique Cæsar etiam fortasse  
 nos huc inclinet. qui prælio Pharsalico relata ad se scribit, centum octo-  
 ginta signa militaria, aquilas nouem. Atqui legiones Pompeianæ illæ  
 vnde cum steterant: ergo signa manipulorum circiter sexcenta sexagin-  
 ta, ex priore illà sententià: quod minimè conuenit in numerum Iulia-  
 num. Si enim nouem aquilæ capte: quæ ratio aut proportio, vt tan-  
 tum centum octoginta è reliquis? Magis autem ea, si vnum modò signum  
 manipulis demus, & tot capta faciamus è trecentis triginta. Minutè  
 hæc deduco: quid refert? non alij inquisiuerunt, & semel hæc scire cupi-  
 do est, non quia delectet *ἔργον*. Quid ergo assero? nihil firmiter,  
 sed propendeo vnicum vni manipulo fuisse. Ad Polybij & Liuij dico,  
 duos quidem Vexillarios dari: sed non consequi necessariò de duobus  
 Vexillis. Possunt enim ita dari, vt alter alterius vicem obeat in defatiga-  
 tione (grauia enim hæc signa) aut etiam in morbo. Quæ ipsa causa in  
 Centurionibus duobus à Polybio expressa. Ad Vegetium, parum is mo-  
 uet. Nam eius duo manipuli veri & veteres defierant, eorumque vicem  
 Centuriarum iam erant. Sistit tamen iterum Liuius, qui disertè tria Vexilla  
 in tribus Ordinibus ponit, libro octauo, verbis supra, vbi de Triariis, Ro-  
 tariis, & Accensis. Itaque hæc me fateor, nec iurgium hoc discingere.  
 Quidquid sit, illud arbitror, in postremo Genere, id est Triariis, non nisi  
 singula signa fuisse. Argumento ab vnâ aquilâ; tum etiam quia exiguus  
 ille manipulus, & numero non nisi vnus ordo: arque ita Liuius olim,  
 cum Rotarij & Accensi adiuncti, non nisi vnum Vexillum donat. Cre-  
 do igitur mansisse.*

„ Qui prior electus est præest dextre parti. ] Alio sensu hæc pars, & si-  
 gnificat Centuriam siue Ordinem, id est Manipulum dimidiatum. Valde  
 autem notanda hæc Polybij, sine quibus quomodo de ordine & digni-  
 tate



tate Centurionum expediamus? numquam satis certò At nunc mihi omnia clara, & efficiam vt etiam tibi, si libet attendere. AVD. Lubet? Ardeo. nunquam magis hæreo, quàm cum ista in Historiis lego, de promotionibus ad altiores ordines, de primo Principe, octauo Hastato, & talia. Plene hæc semel tu & planè. L. P. S. Faciam. sed vereor vt tenuia intercurrant, ad quæ non erigitur vulgus. Sed hoc seponam, tibi canam & paucis Ordo Centurionum triplex, *A Numero, à Genere à Situ.* *A Numero* est, qui in ipsis Manipulis aut cohortibus, & vt illi atque istæ non nisi Decime, sic Centuriones. A primo ad hunc numerum descenditur, nec itur infra. Honestissimi autem semper, quod liquet, primi, & sic deinceps. *A Genere*, qui in ipsâ cohorte vnâ spectatur, & honestior Centurionum ille qui in eo honestiore. Exempli causâ. Sex sunt Decimi in cohorte Decimâ: duo in Hastatorum manipulo, duo in Principum, totidem in Triariorum: qui honestissimi? Triariorum haud dubiè, tum Principum, vltimi Hastatorum. *A Situ* denique, quod eos qui eiusdem Numeri, Generis, imò Manipuli sunt, spectat. Exempli gratiâ. quod discrimen aut præitio inter duos *Primos pilos*, duos *Octauos Hastatos*? istud, quod Polybius in verbis ad quæ commentamur promit, vt dignior sit qui *præest parî sine ordini dextro*. Quis ille? certus, inquit, & sine controuersiâ semper, qui primus electus est in electione priore. Vt totû me aperiam, & diffundam vel ex superuacuo, vide. Sunt duæ electiones (antè dictum:) & priore eligeant Centuriones triginta: nempe in quoque Genere decem: tum iterum triginta, diuisione eadem. Ergo omnes qui primi, secundi, tertij, in tali Genere, in tali manipulo, priore electione dicti; ij præerant dextræ centuriæ, & hoc aspectu in eodem Numero, Genere, Manipulo digniores. Hæc intellegi à te censeo: firmanda aut illustranda sunt exemplis, eò promptius, quòd quædam in tenebris sunt aut lite: obscura dico, aut incerta. Ad Numeros & Genera spectant (iungi enim fere solent) ista. Liuius de Sp. Ligustino, in concione ad populum, quæ tota sine hac notiâ obtenebrat: *Virtutis causâ mihi T. Quinctius Decurionum ordinem Hastatum adsignauit.* Fuerunt rudimenta eius militiæ, & idèd pro magno narrat, ordinem sibi adsignatum, et si ille vilis & imus. Cicero: *Nasennius Cretenfi bello, Metello Imperatore, octauum Principem duxit.* Atque obiter, in his talibus, *Princeps* aut *Hastatus* est ipse ordo. Quo etiam modo Ouidius:

— *Hastatos instruitque decem:*

& dictionis talis plurifariam exempla. Nescio an hoc in Cæsare: *Q. Fulginius ex primo Hastato legionis duodecime.* Quid enim aliud vult, quàm Centurionem fuisse (è sequentibus appâret) in primo ordine seu manipulo Hastati? Tamen nouicia & suspecta locutio, non nego, vt multa in hodierno Cæsare: & an non fuit, *Q. Fulginius Centurio primi Hastati?* malim, & puto: causam quæ corruptioni dederit nota, quâ sculpi & scribi Centuriones solent vulgò. Millies in lapidibus est, & curuatur in modum vitei flagelli. Nam vitis scilicet insigne Centurionum: eoque

*Diuisio & discrimen Centurionum.*

*A Numero.*

*A Genere.*

*A Situ.*

*Duplicis electionis effectus.*

*Exempla priora in Liv. lib. xlii.*

*Epist. ad Brut. Hastatus pro Ordine.*

*Diuinitas in Cæsare.*

*Nota Centurionum.*



Lib. r.  
cap. xvi. r.  
Hastatus,  
pro primo  
Hastato.  
Lib. iv. c. i.  
Lib. xxv.

Exempla  
de Situ.

Lib. xlii.

Lib. Ciiil.  
Casar ex-  
plicatus.  
Lib. xxv.  
Linus am-  
bigue corre-  
ctus.

Promotio  
Centurio-  
num.  
v. Gallie.

Quo ardi-  
ne.

Partitæ ex-  
plicatum.

hac formâ illum notabant. Id in x. litteram aut ex præpositiunculam transisse, non nouum. Phrasis sanè vulgata noua, nec nunc mihi transmittenda. Video etiam nominari sine notâ Numeri, cum illâ Generis tantum. vt in Floro: *C. Minucius quarta legionis Hastatus*. Sed quis intellegitur ergo? *κατ' ἑξῆς* ipse primus. Orosius docet, qui de eâdem re & homine: *Minucius quarta legionis primus Hastatus*. Simile in Liuiio: *T. Pedanius Princeps tertia legionis*: accipe primum, & ipse antè sic dixit. An eo sensu Suidas: *Πρῶτος, ὁ ἐξ ἀρχῆς τῆς τάξεως ἀρχὴν ποιῶν*: *Princeps, dux agminis apud Romanos*? an præstat simpliciter interpretari de quocumque Centurione Principe? & certè eò facit. Exempla aliquot vtriusque prioris discriminis habes: etiam vltimi ista. Liuius in eâdem oratione Ligustini: *Hic me Imperator dignum iudicauit, cui primum Hastatum prioris centuriæ assignaret*. Iterum ibidem: *Mihi primus Princeps prioris centuriæ est assignatus*. Cur vtroque hic de priore centuriâ tam disertim, nisi quia honestior, & est hæc ipsa quæ Polybio *dextra*? In eandem mentem Cæsar: *Omnibus primæ cohortis Centurionibus interfectis, præter Principem priorem*. Breuius dictum, sed æquiparat: *Princeps prior, & Centuria prioris*. Vereor vt in Liuiio hic corruptiuncula: *T. Pedanius Princeps primus Centurio*. Vtro modo vis distingui? *Princeps primus*? bene est, sed tum *Centurionis* vox nonne vacat? An *Princeps, primus Centurio*? non potes, & falsum sit: quia Primopilo hoc conuenit, esse *Centurionem primum*. In notâ fidei libro repperi: *primo Centurio*: parum est, sed tamen vacillatio dat suspicari ne fuerit, *primæ* aut *prioris centuriæ*. Nam & *prima* non malè, aspectu ad omnes inferiores viginti. En exempla huius discriminis quoque habes. Sed iam ad promotiones eamus, quas tangit Cæsar sed non explicat, in his verbis: *Erant in eâ legione fortissimi viri, qui iam primis ordinibus appropinquabant, T. Pulsiō & L. Varenus*. Iperpetuas controuersias inter se habebant, omnibusque annis de loco summis simultatibus certabant. Obseruare potes diuturnas, & vt ipse ait, *perpetuas* has cōtentiones de loco fuisse, *omnibusq; annis* repetitas. Quid ita? quia non saltu, sed gradu promouebantur, & ab infimis ordinibus perueniebant lento pede ad primos. Id quî factū, quero. An per Genera ascendebant? exempli causâ, vt à *Decimo* Hastato ad *Nonū*, & sic consequenter ad *Primū*? tum retrogradi à *Decimo* Principe ad *Primū*? denique à *Decimo* pilo ad *Summum*? Hæc nō opinor, nec admitto. Per cohortes & manipulos magis est promotionē istam factam: hoc modo. Erant decem cohortes, infima *Decima*, & in eâ tres manipuli, in quoque horum duo Cēturiones. Isti omnes Numero pares, Genere impares: ideoq; prima promotio in eodē Numero & Cohorte, à manipulo ad manipulum, siue à Genere ad Genus fuit. puta, à *Decimo Hastato* ad *Decimum Principem*, ab isto ad *Decimū Pilum*. Tum expletâ eâ cohorte, Numero ascēdebant, siebantq; *Noni*, mox *Octauī*, & denique *Primī*. Cū iam illi, à *Primo Hastato* ad *Primum Principem*, à *Primo Principe* ad *Primum pilū* ibant. Hæc cū ratio & analogia consideranti ita suadēt, tum & firma aucto-

ritas



ritas Vegetij, ista: *Vetus consuetudo tenuit, ut ex primo Principe legionis* Lib. II. cap. VIII.  
*promoueretur Centurio primi Pili*. Si ita est, & non ex secundo Pilo; conuenienter profecto de toto illo ordine digessi. Cum igitur Cæsar ait, *primis illos ordinibus appropinquasse*: significat in secundo Principe aut Pilo fuisse, in cohorte inquam secundâ: & id certamen pluribus annis fuisse, quia pariter ascendeabant, & in pari virtute adnixi præire, non præbant. Nam virtutis sæpe hæc aspectus, & ea eximia ad primos etiâ locos saltu traducebat. O bona contentio! ô arcanum & utile militiæ firmamentum! sic in Cæsare: *Centuriones, quorum nonnulli ex inferioribus ordinibus reliquarum legionum, causâ virtutis, in superiores erant ordines huius legionis traducti, ne ante partem laudem amitterent, fortissimè pugnantes conciderunt*. Quod & indicat, traduci aliquando de legione in legionem solere. At de saltu promotionibus: exemplum in Sp. Ligustino, apud Liuium: qui à Decimo Hastato ad Primum traductus, ab isto ad Primum Principem, iterum ab isto ad Primum Pilum. Hæc omnia virtutis causâ: etsi tunc militia nondum continua, nec ita ordinariæ promotiones. At Cæsaris æuo iamdiu erant: ideoque magis insigni exemplo Scæua ille apud eum; qui cum se facto probasset vix humanæ virtutis, & posteris quoque stupendo: statim hunc Imperator ab octauis ordinibus ad primum pilum traduxit. Ita ipse Cæsar scribit, nec distinguit quibus octauis, Hastatorum, Principum, an Pilanorum. Quid opus? inter imos ille ordo totus erat, & longe à primo: ideoque & longum ordinem Lucanus dixit. In eadem enim re, de eodem Scæuâ:

*Latiam longo gerit ordine vitem;*

id est qui longinquus, & tardæ promotionis, procul à metâ. Hoc sensu & Frontinus, de Vespasiano Principe: *Cum adolescentem honeste natum, angustiarum rei familiaris causâ ad longiorem ordinem deductum rescisset, censu constituto exauktorauit*. Laudatur humanitas eius Principis, qui cum ordines tunc (suprà monui) à censu assignarentur, tenuem quendam, etsi stirpe honestum, ad infimos ordines detrusum videbat: è quibus cum lentè debuisset ascendere & emergere, liberalitate potius illum iuuat, & militiâ soluit. Sunt iidem, inferiores aut infimi ordines ut Cæsari: *Q. Fulginius ex primo Hastato legionis duodecimæ, qui ob eximiam virtutem ex inferioribus ordinibus ad eum locum peruenierat*. Eidem: *Fabius Pelignus ex infimis ordinibus de exercitu Curionis*. At contra, *primi ordines* sunt, illi in cohorte primâ: *Primus Hastatus uterque, Primus Princeps, Primus Pilus*. Non aliter acceperim, quoties primorum ordinum Centuriones lego. Vt in Liuiio: *Legati Tribuniq; & primorum ordinum Centuriones approbauere*. In Cæsare: *Legatos primorum ordinum Centuriones ad Cæsarem mittunt*. In Tacito: *Urgebatur maximè septima legio, nuper à Galbâ conscripta, occisi sex primorum ordinum Centuriones*. Nota & numerum sex, inquit, ergo omnes interfecti in cohorte primâ. Idem est, cum primos ordines pro ipsis Centurionibus talium ordinum, compendio quodam dicunt. Vt Cæsar: *Cum à Cottâ primisq; ordinibus* v. Gallic. acriter



- acriter resisteretur. Iterum: Labienus Tribunis militum primisque ordinibus conuocatis. Apagete correctores. Hæc munda & bella sunt, & Liuius quoque scripta: Ipse cum Tribunis primisque ordinibus vadit ad contemplandos transitus. Sed & Frontino imitata: Imperauit Tribunis, & primis ordinibus, & centurionibus. Vbi tamen quasi seiungit à Centurionibus: sed hoc sensu, quod illi eximij super alios, non gregales: & valet, ceterisque Centurionibus. At enim primum etiam ordinem singulariè lego. In Tacito: Iustus Catonius primi ordinis Centurio. In Velleio: Non incruentis Centurionibus, qui etiam primi ordinis cecidere. Et quia de vno ordine, magis est primorum primum capi, id est ipsos Primopilos. Qui verò Principes ordinum? nam & hos in Liuiio obferuo: Tribunos Principesque ordinum nominatim ad pugnam secum iterandam vocare. De Imperatore qui suos excitat: & puto cum istos cohortis primæ maximè affatum. Idem paullo aliter, Centurionum Principes. Non iam sensim, ut antea, per Centurionum Principes postulant: Sunt isti quoque primorum ordinum, & postulata edita probabile est per cuiusque Generis primos. En peruenimus iam ad apicem, & de ipso Primopilo magnâ & inuidendâ militari dignitate, seorsim aliquid dicamus. Is appellabatur variè. Centurio primi pili, ut in Liuiio: Populus dedicationem adis dat M. Platorio Centurioni primi pili. Quæ vetustissima eius mentio in Liuiio, & statim à partâ libertate: ut appareat hunc ordinem, quod ad intricata illa Liuij monuimus, vel hoc testimonio perpetuum Romæ fuisse. Nominatur deinde crebrò. ut Velleio: Primi pili Centurionem, nomine Vitullium, fuisse percussit. Cæsar: P. Sextius Baculus primi pili Centurio. Dicebatur & simpliciter Primipilus, Primopilus, vocibus coalitis & iunctis. Cæsar: Primipilo P. Sextio multis vulneribus confecto. Liuius: Duo Primipili in utraque acie erant. In lapidibus: PRIMOPILO LEG. III. & locis sexcentis. Dicebatur & absolute Primus Centurio, Liuius: Primus Centurio, quem nunc Primipili appellant. Nihil cum aliis muta: Primipili, nempe Centurionè, & repetenda in struendo ea vox est. Idem ἡγεμὼν τῆς ταγμα-  
*τῆς*, dux aut princeps legionis, aliquoties Dionysio: & στρατοπιδάρχης τῆς  
ταγμάτων, Præfectus legionis: itemque Primopilatus ipse στρατοπιδάρχης.  
Cur tam honestè: quia res ita fuit, & caput ipse omniū Centurionum, & ductor. Dionysius de Flauoleio Primopilo, Ἦν δὲ ἀνὴρ δημοπλὸς, ἀλλὰ τῶν  
ἐπαινοδρόμων δὲ ἀρετῶν καὶ τὰ πολέμια ἀλκιμος, καὶ δὲ ἀμφὶ ταῦτα ἐνδὲ τῶν  
ταγμάτων τῇ λαμπροτάτῃ ἀρχῇ πεκοσμημένος, ἢ τὰς ἐξήκοντα ἑκατονταρχίας  
ἐπεσθαι τὴν καὶ τὸ κελεύδόμενον ὑπὲρ τῆν καλῶς οὐ νόμος. οὕτως οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς ἡγα-  
γόντας τῇ παρίᾳ γλῶττι πριμοπίλους καλοῦσι. Erat vir plebeijs genere, sed  
virtute nobilis, & bello bonus, atque ab eâ utraque (duplicem virtutem nota in Promotione) splendidissimâ dignitate ornatus in vnâ legionum, cui  
sexaginta centurias subsequi, & quod iusserit exsequi, lex iubet. Hos tales  
duces, Romani patrio suo sermone, Primopilos vocant. Ait sequi cum sexa-  
ginta centurias: id est, omnes. Tot enim in legione: & ergo etiam in col-  
legam suum, Sinistrum Primopilum, ius aliquod habet. Nam hæc de  
Dextro



Dextro accipienda, & summo: nisi tamen imperium hoc inhibuere per vices. Ait & iussa eius exsequi debere. Ergone aliis imperat? non iure profecto aut more: suæ duntaxat centuriæ: sed quia Imperatoris sæpe mandata aut Tribunorum per illum edebantur in vulgus. Etiam in acie, in agmine, illum adspectabant, & ad eius nutum sistebant aut procedebant: ideo, quia Aquilam regebat, primum signum. Dionysius hoc docuerit lectorem intentum, de L. Siccio: *Επίεσεν δὲ πάλιν ἀγῶνος ἐστῆαι, ἐν ᾧ τὸν τε στρατοπεδάρχην τὰ τάγματα ἡμῶν συνέβη πείσιν, καὶ τὸν αἰτὸν ὑπὸ τοῖς πολεμίοις ἡγήσασθαι, τὸν αὐτὸν ᾤοντο ἀγωνισάμενος, τὸν τε αἰτὸν ἀνιστάμενον, καὶ τὸν στρατοπεδάρχην ἑστῶτα. ὅς ἐμοὶ τῆς τότε βουθέας χάριν ὑποδίδου, τῆς ἡγεμονίας τῆς τάγματος ἀφίστατο μοι, καὶ τὸν αἰτὸν ἐδίδου.* *Alio iterum praelio, in quo Praefectum legionis nostrae contigit cadere, & aliquam venire in hostium potestatem, ego pariter pugnans & aquilam seruavi, & Praefectum eripui. qui gratiam mihi auxilij eius referens, ducatum legionis cessit, & aquilam dedit.* Hic verti ab aliis *στρατοπεδάρχην τὰ τάγματα*, *Tri-* *vera sen-*  
*bunum qui castris & legioni praeerat*, video: sed *Primopilum* intellegi verissimum est, nec aliud, quam *Primopilatum*, ipsam *στρατοπεδάρχην*, de qua infra addit. Argumentum certum, quod nihil horum in *Tribunum* conuenit, omnia in *Primopilum*. quod *Dux legionis*, quod *Aquilam custodierit*. Nam cum alij *Centuriones* sua signa quisque assisterent & tuerentur, hic totius legionis aquilam: quod etiam in *Vegetio* clarè. *Centurio*, inquit, *Primipili non solum aquila praeerat, sed etiam quattuor centurias in primâ acie gubernabat.* De aquilâ, bene & ad vetustum morem: de quattuor centuriis, ad nouitium. atque iste noster non nisi vni praefuit & suæ. Ad eundem morem *Valerius*: *Aquilarum altera vix conuelli à Primipilo potuit.* Indicat ita praefuisse, vt etiâ sub iter ipse euelleret re- *Lib. 1. cap. vii.*  
fixam, & Signifero suo in manum daret. Quinetiam in ipsâ acie adsis-  
bat, & tuebatur. *Dionysiana* illa supra hoc ostendunt, tum istud *Taciti*:  
*Ipsam aquilam Atilius Verus primipili Centurio, multâ cum cade hostium, & ad extremum moriens seruauerat.* Quia igitur aquila in *Primopili* tu- *Lib. 1. cap. vi.*  
telâ, & ei velut assignata; inde manauit, vt *Aquila* pro ipso illo munere  
& *Primopilatu* usurparetur. A *Plinio*: *Centurionum in manu vitis, & opimo premio tardos ordines ad lentas perducit aquilas.* Id verò est, vitis insi-  
gne *Centurionatus*, & ea per tardas promotiones & adscensus tandem  
perducit ad *Primopili* aquilam. Et velim inibi *lentas*, quàm *lentas* *aqui-* *Plinius ex-*  
*las*: tum quia de lentis ordinibus iam dictum, tum etiam quia re *latae* *placuit*,  
ipsâ & lætificantes, ob *præmia*, vt loquitur, *opima*. Non enim dignitas so-  
lùm, sed opes adiunctæ: ideoque *locupletem aquilam* hoc sensu, mihi qui-  
dem, *Iuuenalis* dicit:

*Vt locupletem aquilam tibi sexagesimus annus  
Adferat.* —

Sat. xliii.

Ostendit, quod *Plinius*, tardum esse *Primopilatum*, & post gradatim or- *Item Iuue-*  
dines (si morem spectes, & nisi virtus pertumpat) decursos: sed tamen *nalus.*  
præmiis insignem. Mihi, inquam, poëta & meis auribus hoc sonat:

L

Scholia.



Scholiaſtæ veteri aliter, qui de Signifero hoc accepit. Atqui nec illa tanta dignitas, nec tam in quæſtu. De iſtâ, etiam Martialis:

*Grata Pudens meriti tulerit cum præmia pili.*

Lib. 1.

Pecunia

Primopilus.

Lib. XIII.

De adim.

legat.

Cap. XLIII.

• Ad r. Au.

nal. Taciti.

Dignitas

equeſtris.

Quæ præmia? in pecuniâ primum, quam certamius definiuit Auguſtus, & quam Papinianus tetigit: *Pater filiam ex ratione commodorum primi pili trecentos aureos accipere voluit.* Ad quam & Suetonius adſpexit, cum ſcribit Caligulam, per improbam avaritiam, plerisque Centurionum maturis iam, & intra pauciſſimos quàm conſummatuſſe dies, primos pilos ademiffe, cauſſatum ſenium cuiuſque & imbecillitatem. Scilicet præmia magna Primipilorum vel ex eo colligas, quod gregariis etiam militibus ſatis ingens ſumma definita: de quâ alibi dictum. Pecunia igitur primum, fortalſe pro cenſu equeſtri: certè adiunctus is honos, & pro equite erant, qui Primopilatu functi. Martialis:

*Sospite me ſoſpes Latias reuheris ad vrbes,*

*Et referes pili præmia clarus eques.*

Ouidius de æmulo ſuo in amore:

*Ecce recens diues parto per vulnera cenſu,*

*Præfertur nobis ſanguine factus eques.*

III. Amor.

eleg. VI.

Rem, ait, indignam, quod mea puella præponit mihi ſtirpe equiti, hunc nouitium, à militiâ factum. Itaque de eodem:

*Leua manus, cui nunc ſerum malè conuenit aurum,*

*Scuta tulit.*

Oſtendit equitem, ab inſigni & anulo aureo. Denique clariffimè ad primum pilum hæc refert, cum indignatiunculâ:

*Diſcite, qui ſapitis, non hæc quæ ſcimus inertes,*

*Sed trepidas acies & fera bella ſequi.*

*Proq, bono verſu primum deducite pilum.*

A V D. Interpello. & bonâ fide, an non hodie, cum poëtâ, hoc liceat? quando nullus honos artibus à quibus verus omnis honos. Nam ſine iis quæ fama diuturna? L I P S. Omitte. — *Τὸ δ' ἀκρὸν ὁ δὲ δὲ γέρας;*

quid exci-

tas lacrimâ

dormienti?

Phocyl.

Tale æuum eſt, & memento *Κατὰ λαβόντων, ἢ ἀντιπρὶν ἀνέμοισιν:* Tem-

poribus ſeruire, nec aduerſarier Auſtris. Deus eſt qui hæc dirigit, alibi alia excitat aut deprimat, bona, mala, ut ei viſum. Quis legem dabit? tu que-

relæ tuæ, ſi ſapis, & ego ſermoni huic ne euagetur. Habes de Primopila-

Primopila-

ris quæ.

tu, cuiusque honore aut commodis: ad quæ Suidas etiam adſpexit: *Πρι-*

*μοπύλαρος, τὸ μείζον ἀξίωμα τῶν στρατιωτῶν ἔχον τοῦ ῥωμαίου:* Primopi-

larius, maximam inter milites dignitatem habens apud Romanos. Cetera benè, ſed non in ipſâ voce, confundit enim Primopilarem, cū Primopilo:

III. Ann.

Alq. Primopili poſtea.

id eſt qui habuit dignitatem, & qui habet. Nam certum eſt Romano uſu dici Primopilares qui fuerunt, ut Conſulares, & tales. Tacitus circumſcri-

bit: *P. Actium primi pili honore perfunctum.* Sunt & in utroque legum Codice (Juſtiniani & Theodoſij) Primopili: ſed, ne erres, diuerſi ab iſtis. Illo æuo (ſic pleraque mutant) miniſterium magis fuit, quàm honor: & ſic dicti qui ad paſcendos milites ſollenniter ad limitem deſtinantur. Ita in

Theodo-



Theodosiano leges, & ibidem *paſſum primipili*. Facitne quod in lapide veteri: *LEGIONEM. PAVIT?* Sed quia olim quiddam eximium, petiſſum ambitioſe & repetiſſum. Atque adeo Tribuni ipſi, poſtquam defuncti, capiebant. Liuius: *Additum legi, nequid ubi Tribunus militum fuiſſet, poſtea ordinum ductor eſſet. id propter P. Salonium, qui alterius propè annis & Tribunus militum & primus Centurio erat, quem nunc Primi pili appellant.* Lex igitur iterare vetuit, ſed poſt Tribunatum: aliter, nihil obſtitit. Ita in Liuiio *Sp. Ligustinus, quater primum pilum duxiſſe* gloriatur: atque inibi quintum ducit. In Valerio: *Cornelius virtutis nomine quater honore primi pili ab Imperatoribus donatur.* Denique in Liuiio: *Septimum primum pilum iam Tullius ducit.* Septimum, dico, vt iterationem tantum, non numerum designet: eſſi alij aliter, & volunt *ſecundum Primum pilum, Tertium, &* deinceps dici: qui totum ſcilicet ordinem non *Pilum, ſed Primum pilum* appellant. Alius viderit. ego me credo liquidum hoc ſatis e turbido de Centurionibus reddidiſſe: ſiquid minus tamen depuraui, poſce. A V D. Tu verò non clarè ſolum omnia, ſed præclarè. Quem te dicam? totum Memoriam dolium exhauiſſe mihi videris. L I P S. Eà bonà fuiſſe me, ad audientium admirationem, non nego: ſed anni & morbi hæc talia deprædantur. Tu de re, ſiquid voles, non de me. A V D. Approbe omnia, meo quidem ſenſu. Requiſiui tamen inter exempla de Triariis, *Secundum aut Tertium pilum*, aut tale: nec dediſti. L I P S. Vt rem tibi dicam, non repperi, & in eà enunciatione hæſito. Probabile tamen eſt fuiſſe, ſic vt dicis, *Primum, Secundum pilum*, ab exemplo ordinum aliorum. Eſt quidem in Vegetio *Triarius prior, &* vidi qui pariter vellet *Triarium ſecundum, & tertium*: o quàm vane! Nam Vegetius (ipſum vide) longè hoc in aliam mentem: & totus hic ordo tunc alius, vt aliàs docebo.

Lib. VIII.  
Tit. III.  
Lib. VI. & VIII.  
Qui militem paſcant.  
Olim iteratus hic honor.  
Lib. VII.  
Lib. XIII.  
Lib. VI.  
Cap. I.  
Lib. VII.

## DIALOG. IX.

*De Tribunis militum. eorum electio. item discrimina, munia, inſignia.*

**P**ROXIMOS à Centurionibus Tribunos pono, quia vt illi Manipulis, ſic iſti legioni toti præfuerunt. Toti dico: nec enim certæ eius parti. Ne moueat, quod Græci *χιλιαρχας*, id eſt *Millenarios duces* paſſim vocant: à ſimilitudine aliquà eſt, non à veritate. Nam quia in Macedonum Græcorumque exercitu, ſupra Centuriones Millenarij iſti erant: ideo traduxerunt ad Romanam militiam, eſſi cauſſa nominis non reſpondet. Illi ipſi Chiliarchæ apud Macedonas quando cœperint, Q. Curtius exponit. Sub Alexandro id fuit. *Singulis millibus peditum, aut, præſuturi erant, Chiliarchas vocabant. tunc primum in hunc numerum copiis diſtributis. Namque antea quingenariæ cohortes fuerant, neque fortitudinis præmia ceſſerant.* Ita lego, *ceſſerant*, non *geſſerant* vt vulgò: quoniam adſignificat Chiliarchias iſtas dari ex virtute cœptas, antea non factum. Diſtributio autem talis in legione Romanâ nulla fuit, ſive Genera vi-

Tribuni cur  
Chil archa.

Iſti in Macedonia  
cedunt  
exercitu.  
Lib. V.

Curtius  
obiter cor-  
roborat.



deas, siue Cohortes. Illa quattuor tantum, istae decem: at Tribuni sex fuerunt: quomodo aptes? Sed enim legio postea sex millia habuit. Scimus: sed hoc manet, per millenarios numquam distributam. Tamen ecce & Latini Græcos imitantur, & Varro Atacinus in pulcherrimo carmine præfatur:

*At nos congeries obnubis turbida rerum,  
Ferratæq; premunt milleno milite cura.*

Potuit aspectus tamen esse ad sex illa millia, non nego, cum & Tribuni sex essent. Sed imperium tamen commune. & bene Horatius:

*Quod mihi paruerit legio Romana Tribuno.*

Tribuni  
unde.  
211. de  
L. L.  
In Varr.

Bene totam legionem sibi vindicat, quia bini & bini imperabant ei per vices. Apud Latinos nomen iis à tribu; quod, ut Varro ait, *termini è tribus tribubus Ramnium, Lucerum, Tatium olim ad exercitum mittebantur.*

A populo  
quando pri-  
mum.  
Lib. VII.

Quod non valet (Turnebo visum) ternos è quaque tribu captos: non: sed è tribus. Nam initio hic numerus, qui una cum legione postea auxit. Creauit autem eos primò Romulus: cuiusque exemplo reges & consules, ut opinor, donec & populus in hunc honorem ius ac suffragium sibi sumpsit. Id factum ex Lio colligimus circa annum urbis trecentessimum nonagesimum tertium. Cum placuisset, ait Lilius, eo anno Tribunos militum ad legiones suffragio fieri (nam & antea, sicut nunc quos Russulos vocant, Imperatores ipsi faciebant) secundum in sex locum Manilius tenuit.

Lilius sen-  
tentia.

Quibus verbis vltimis non ille sensus, quasi duodecim tantum Tribuni tunc creati in legiones quattuor, eorumque partem mediam populus creauerit: non assentior erudito Sigonio sic censenti: sed quod e locis viginti quattuor, sex tantum, exigua quædam pars populo decisa. Ipse Lilius hoc addocet, cum post annos paullo plus centum (hoc est, anno ccccxliiii.) iterum mutatum narrat, atque ait: *Duo imperia eo anno dari cæpta per populum, viraque ad rem militarem pertinentia. vnum, ut Tribuni senideni in quattuor legiones à populo crearentur, qua antea perquam paucis suffragio populi relictis locis, Dictatorum & Consulum fere fuerant beneficia.* Scribit populum antea perquam paucos locos habuisse: non ergo dimidios, ut voluit ille. Et absurdum etiam sit, legionem tunc quæ supra quattuor mille, non nisi tres Tribunos habuisse: aut si ita, Lilius de augmento post non tradidisse. Nam quod idem ille hic indicari augmentum censet, clare aliud est: nec auctum Tribunos eunt, sed populi loca.

Lib. ix.

Exclusus  
populus.

Lib. xlii.

Max ad-  
missus.

Lib. xlii.

Itaque antea pars quarta relictæ populo, id est seni: nunc pars tertia Consulibus, & senosdenos ipse sibi sumpsit. Multos annos ita mansit, donec minus idonei paulatim creati à populo, per ambitum & gratiam, ut solet. Igitur bello Persei Macedonico, cum id in metu, Consules, ait Lilius, ad populum ex S. C. tulerunt, ne Tribuni militum eo anno suffragis crearentur, sed Consulum Prætorumque in iis faciendis ius arbitriumque esset. Sed non id diuturnum; populus ius repetiit, & illo ipso bello (idem auctor) Tribunos militum non permissum ut Consules facerent, populus creauit. Itaque variabant & alternabant, donec Senatus decreuit (Lilius etiam



etiam verba) *ut in octo legiones parem numerum Tribunorum Consules* Lib. XLIII.  
*populus crearent.* Aequalis hæc partitio, & nunquid in posterum firma?  
 crediderim. Certè vtrumque genus Polybius noster suprà agnouit, cum  
 Tribunos in legiones diuidit *eo ordine quo à populo, siue ab Imperatoribus,*  
*sunt facti.* Præmittit à populo: & monui illos quoque habitos digniores. Duplex ge-  
nus Tribu-  
norum.  
 Festus de his vtrisque: *Rufuli appellabantur Tribunimilitum à Consule,*  
*facti, non à populo: de quorum iure quòd Rutilius Rufus legem tulerat, Ru-*  
*fuli ac post Rutili sunt appellati.* Contrà videatur verius: *Rutili, ac post*  
*Rufuli.* Nam Asconij etiam æno Rufuli vulgò dicti. Ille in Verrino  
 Commentario: *Tribunorum militarium duo sunt genera. primum eorum* Lib. II.  
*qui Rufuli dicuntur: hi in exercitu creari solent. Alij sunt Comitati, qui*  
*Roma comitiis designantur.* Itane in exercitu? Atqui Romæ dilectum Asconius  
 Consules habebant, & ante eum Tribunos oportuit fuisse designatos. illustratus.  
 Verè hoc ex Polybio: sed sciendum Asconij, imò Ciceronis æno, aliter  
 fuisse. Perpetuæ iam legiones, nec annuo dilectu vitrà opus, nisi fortè in  
 supplementa: ita Prætores aut Consules, aut qui pro iis, creabant in pro-  
 uinciis sæpe. Nam & isti in annos mutabantur. Sic à Cicerone, cum in  
 Ciliciâ Proconsul iam esset, *Scaptius Tribunatum accipit.* Ipse ad Cæsa-  
 rem in Galliam scribens, *Trebatio neque Tribunatum neque Præfecturam,*  
*sed beniuolentiam petit.* Plura exempla: sicut & iis ipsis temporibus crea-  
 tionis à populo, quæ semper honesta. Cato per illum, ut Plutarchus in  
 eius vitâ: *Marius item à populo petiit,* ut Sallustius: ipsi Cæsari *primus hic*  
*Roman reuerso per suffragia populi honor obtigit,* ut Tranquillus scripsit. Cap. v.  
 A quibus creati, vides: sed qui creati? Duplex genus, Equites & Plebei. Tribuni ex  
 Plures ex Equitibus, ut in Polybio dictum. Atque idè Cæsar, cum *Præ-*  
*fectos Tribunosq. militum ad se missos,* maritimæ Galliarum ciuitates in cu- Lib. VII.  
 stodiâ habuissent: mox inter causas belli recēset, *iniurias retentorum equi-*  
*tum Romanorum.* Equites clarè appellat. Idem alibi: *Centuriones amplio-* Lib. III.  
*risq. ordinis equites Rom. in tribuniciū restituit honorem:* de his qui ab Afra- Ciuil.  
 nio ad se transissent. Vbi Torrentij Antistitis fidus liber sine copulâ ha-  
 bet, *amplioris ordinis.* Credo verius fore: *Centuriones ampliori ordini,*  
*equites R. in Trib.* ut pro conditione & genere velit quosque promotos:  
 Centuriones ad altiores ordines, Equites ad Tribunatum. Ita autem isti  
 ex Equitibus, ut etiam Senatores non rarò sint electi: præsertim grauiore  
 bello. Liuius: *Duo Consulares Tribunimilitum cum eo missi.* Apud eun-  
 dem Senatus decernit, *creari neminem Tribunum eo anno, nisi qui magi-*  
*stratum gessisset.* Scilicet ut experientiores bellorum essent, & æui iudi-  
 ciiq. magis maturi. Sed id rarum: alioqui contrà, gradus hic ad Sena-  
 torium ordinem erat. Seneca hac mente: *Quam multos splendidissime* Epist.  
*natos, Senatorium per militiam auspicantes gradum, fortuna depressit?* de Lib. VII.  
 Tribunis captis aut cæsis in clade Varianâ. Sic Dionis epitome in Do-  
 mitiano: *Ιουλιος Καλιγας εως κατὰ πρῶτον ἐκ βουλευτῶν ἐκλεῖσθαι: Iulius Cal-*  
*uaster, qui Tribunus fuerat in spem Senatoris dignitatis.* Hoc sine Augu-  
 stus, *Senatorum liberis protinus à virili togâ latum clauum induere permi-* Suet. cap.  
L. 3 sit, mi-  
XXXVI.



fit, militiamq; auspicantibus non Tribunatum modò legionum, sed & Præfecturas alarum dedit. Atque hinc illo ævo aliud discrimen Tribunorum subortum, ut quidam *Laticlavij*, quidam *Angusticlavij* essent: illi qui ex Senatu, isti qui ex equite nati. Vbiq; in libris & lapidibus occurrent

TRIBUNI LATICLAVII: atque eos Stadius intellexit,

In Silu.

*Quem deceat clari præstantior ordo Tribuni.*

Cap. x.

Præstantior ordo, est iste. At de Angusticlavio Suetonius Orhone: *Interfuit huic bello Suetonius Lenis, terdecimæ legionis Tribunus Angusticlavus.* Vtrumque genus ambitiosè petatum & datum: & quò pluribus gratificari possent, factum Semestre. Cui rei origo à diuisione munerum inter Tribunos, de quâ postea dicâ. Ad hanc rem Plinius: *Hunc ego rogo semestri Tribunatu splendidiorem & auunculo suo & sibi facias.* Iuuenalis:

• Lib. v.

Dial. x.

Lib. 1111.

Epist.

Semestres.

Sat. vii.

Iuuenalis.

*Ille & militia multis largitur honorem,*

*Semestri vatum digitos circumligat auro.*

De Paride sermo, qui gratiosus apud Domitianum tales hos Tribunatus impetrabat. Ipse explicat:

*Præfectos Pelopeia facit, Philomela Tribunos.*

Claud.

cap. xiv.

Suetonij

serm. corre

ctio.

Et appellat scire *Semestre aurum*, quia anulo etiam aureo Tribuni utebantur, quod Appianus in Punicis notauit. Ita ego hunc locum interpretor, quid ego? Scholiastes vetus in vitâ Iuuenalis scribit: *Satyræ non absurde composuit in Paridem Pantomimum poetamque Claudij Neronis, eius semestribus militiis tumentem.* Sic appellat istas Præfecturas & Tribunatus, à temporis scilicet modo. Suetonij locus est, in quo ego inclino verbi hoc reponere: *Equestres militias ita ordinavit, ut post Cohortem, Alam; post Alam, Tribunatum legionis daret.* Quid? Præfectura Cohortis, & Tribunatus, equestres militie sunt? nemo dixerit, nisi fortè eo sensu, ut equitum tunc propria hæc promotio & militia, atque in curiam gradus. Quod haud reiecerim, & Cæsaris, Senecæ supra, sed & Taciti loca sunt quæ eò ducant. Tamen coniecturæ etiam nostræ sua ratio est, &

Tribuni

cohortium.

11. Civil.

*Semestres militie* approbat in hanc nientem. Reperio & *Tribunos cohortium* dici, ut in Cæsare: *Consensisse Gaditanos cum Tribunis cohortium;* an quia sic in præsidia missis aut sparsis Tribuni præerant? an mutatum aliquid post Polybium in numero Tribunorum? quod haud absonum sit, & Sociis iam admissis in legiones, aucti fortasse pro numero cohortium Tribuni. Sanè Scholiastes vetus illud Iuuenalis—*curam sperare cohortis*, explicat *Tribunatum militum*: & in Plinij Epistolis est, *Tribunus cohortis sub Classico fuerat.* Et in sacrâ Domini historiâ, apud Iohannem: *Cohors ergo, & Tribunus, & ministri.* Et in Principum actis crebrò leges, *Tribunos Maurorum, Assyriorum, Vocontiorum*, sociarumque gentium: et si illi legionum semper honestiores. Ideò in epistolâ Valeriani, apud Vopiscum: *Hospitia eidem, ut Tribunus legionum, præbebis.* Velleius Paterculus *functum* s. *Tribunatu castrorum* cum scribit, an non hunc Tribunatum militum intellegit? sed ideò sic agnominat, ut à Plebeio & Urbis distinguat. Nisi quis accipit de *Præfecturâ castrorum*, quod munus scimus

Tribuni

castrorum.

tunc



tunc fuisse. Sanè *Tribunatus* vox laxâ notione vsurpari ccepta, & in variâ administrationem aut præfecturam. vt *Tribunus stabuli, fabricæ, voluptatum*, & plura in xuo inferiore lecta tibi aut legenda. At tu *Tribunos* iam pernoſti, si *Munia* breuiter addam & *Ornamenta*. *Munia* sunt Ius dicere. *Liuius*: *Tribunos & iura reddere in principiis sinebant, & signum ab eis petebant*. *Isidorus*: *Tribuni vocati, quòd militibus siue plebibus iura tribuunt*. Complectitur vtrosque, & militum, & plebis. *Tertullianus* alludit, dum quærit an militia Christiano conueniat etiam *capitata vel inferior*, cui non sit necessitas immolationum, vel capitalium iudiciorum. Ostendit *Tribunos* atque istos altiores gradus etiam de capite cognouisse: quod verum esse in *Polybij* de *Caltris* cognosces. *Secundò*, *Signum* excubiis dant, *Vigilias* curant, *munitiones*, *exercitia*: atque alia in tempore dicenda. *Ornamenta* sunt, *Anulus aureus*, quo ceteros milites non fas vti. *Appianus*: *ῥοσσοφορεῖσι τὰν στρατιωτικῶν οἱ χαλκιοχοι, τὰν ἐλαττέων σιδηροφορεῖται*: *Aureos ferunt anulos inter militantes Tribuni, cum alij inferiores ferreos gestent*. Quid ais *Appiane*: etiamne equites non gestant? Atqui notissima historia est de modiis anulorum à *Magone* in curiâ *Carthagenensium* excussis: quos nisi equiti etiam detraxerint, vade ea copia? Imò verò illi gestarunt: nec negat *Appianus*, cuius dictio non nisi ad *pedites* producenda. *Equites* autem pari parè loco & dignitate cum *Tribunis*. Hoc discrimen tamen sustulit diu post *Seuerus Imp.* qui inter alia militibus indulſit καὶ δακτυλίοις ῥοσσοῖς ῥοσσοῖς, etiam aureis anulis vti. *Herodianus* in ipſo. Fortasse & insigne alterum in veste, quam splendidiorem paullo gessisse vero affimile est: sicut & *Centuriones* ipsos. *Liuius* certè de *Tribuno militum Decio*: *Hæc omnia sagulo gregali amictus, Centurionibus item manipularium militum habitu ductis, ne ducem circumire hostes notarent, perlustrauit*. In *Appiano* est, *Octavianum Cæsarem vestes prætextas, & Senatoriam dignitatem in patriâ suâ cuique, obtulisse Tribunis & Centurionibus*, præmiorum loco. *Tois*, inquit, *λοχαγοῖς καὶ χαλκιοχοῖς ὅτε πορφέρεται ἐδῆται καὶ βυλὸν πλεῖν ἐν ταῖς παῖσι αἰετοῖς*. Sed hoc per bella ciuilia, cum omnia immodica, & pleraque iniusta. De more, sub *Augusto* & deinceps, tunica laticlavi fuit *Tribunis*, iis qui *Senatorij* gradus aut stirpis essent. Nec aliud, nisi quod postea *Apparitores* etiam reperiò, sed ab *Alexandro Principe* sublato. De quo *Lampridius*: *Apparitores nullos esse passus est. Tribuni aut Ducibus, nisi milites anteire noluit: insitque vt ante Tribunum quattuor milites ambularent, ante Legatum decem*. *Duces* ibi *Legati*, quod ipſe explicat: & ego iam nunc tangam. Ad hos enim ea.

## DIALOG. X.

Sociorum Duces &amp; Præfecti.

**D**E D I Proprios legioni duces, sed in Ciues, *Pedites*que tantum: *Equites* & *Socij* supersunt, quos vnâ operâ nunc absoluam. Diuisi per



per se, fateor: sed quia pauca de vtrisque dicenda, tractatione coniungam. De Equitibus, tu istæ in Polybio lege:

POLYB. Παρεπλησίως δὲ καὶ οὕτως Equites similiter in turmas  
ἰππεῖς εἰς ἰλας δέκα διέδον. diuiserunt decem. Ex vna-  
ὁξέκαστης δὲ τρεῖς προκρίνουσιν ἰλαρχας. αὗτοι δ' αὖτε duces. Istiipstres adsumunt  
τρεῖς προσηλαβον ἑξαγὰς. Vragos, siue Tergiductores.  
ὁ μὲν οὖν πρῶτος αἰρεθείς Qui igitur primus electus est,  
ἰλαρχης ἡγείται τῇ ἰλῃ. ④ imperat toti turma: reliqui  
ὁ δὲ δύο δεκαδάρχων ἔχουσιν τὰ duo Decurionū locum tenent,  
ἑξιν καλεῖνται ὁ πάντες δεκα- atque adeo omnes Decuriones  
εἰωνες. μὴ παρόντος ὁ δὲ τῷ appellantur. Cum primus au-  
πρώτου, πάλιν ὁ δεύτερος tem non adest, secundus Pre-  
ἰλαρχα λαμβάνει τὰ ξιν. fecti turma locum adsumit.

Pauca omnino hic dicenda, & tota res clara. Ait:

„ Tres sumunt duces. ] Sunt igitur triginta in decem Turmis: & dignum obseruatu est, quod Turmas cum Cohortibus componunt & numero æquant: Decurias cum Manipulis. Duces igitur etiam totidem: nisi hoc discrimine, quod vna turma vnum, non geminos, vt Manipulus habet. Quid autem opus geminare inter tam paucos? præsertim, cum, vt addit,

Tot Turmae  
quot cohortes:  
Decuria  
quot Manipuli.

„ Isti ipsi tres adsumant Vragos. ] Vel hinc liquere potest, rectè nos de Optionibus supra in Centurionibus affirmasse. Nam quos eadem voce hic vocat Vragos, non est alios accipere quam Optiones. Varro: *Primi singularum decuriarum Decuriones dicti, qui ab eo in singulis turmis sunt etiam nunc terni. Quos hi primò administras sibi adoptabant, Optiones vocari cepti, quos nunc propter ambitionem Tribuni faciunt.* Attende & examina. Terni, inquit, Decuriones in singulis Turmis: idem hic Polybius. Is, addit, *primò administras sibi adoptabant, Optiones: sunt palàm isti Vragi.* Nam & Polybius ait, quod ipsi sibi eos legebant. Sed Varro hoc amplius notat, immutatum postea esse, & Tribunos militum Optionatus iam istos dedisse. Idque propter ambitionem, inquit: quia honos scilicet in eo & præmium. quod M. Cato in eà quam habuit apud equites scripsit, apud Festum: *Maiores seorsum atque diuersum pretium parauere bonis atque strenuis, Decurionatus, Optionatus, Hastas donaticas, aliisque honores.* Titulus ipse Orationis ad equites est, & res tota.

Optiones in  
equitibus.  
III. de  
L.L.

Optionatus  
ipsum  
minuit.

„ Qui primus electus est, imperat toti turma. ] An igitur alio & Præfecti nomine



nomine dictus? negat statim Polybius, & omnes Decuriones ait appellatos. Etiam Vegetius: *Turma qui praeest, Decurio nominatur. Ut enim centuriam pedites ab uno Centurione, sic triginta duo equites ab uno Decurione sub uno vexillo reguntur.* Vbi tamen notandum, mutatum iam in numero, nec tres sed vnum fuisse, nomine tamen prisco. Nam ut illa eras Manipulos in pedite sustulit, sic etiam Decurias in equite neglexit. Amplius ait *sub uno vexillo.* Ergo quæque Turma vnum signum: non etiam quæque Decuria aut dux, ut in pedite factum. Nota, quia Polybius non dixit.

*Decurio etiam Turma.*  
Lib. II.  
cap. XIII.

„ *Cum primus autem non adest, secundus.* Idem est, quod in Centurionibus. Sed hoc quaero & velim scire, an in ipsis Turmis non etiam ordo? ut alia prima fuerit, alia secunda, sic deinceps: necessum hoc est. Et si fuit, an non inter Decuriones ipsos? ut dignissimus sit, qui primæ, & sic reliquis, ut in Centurionum serie: id quoque opinor: non dictum tamen, quia à se videbatur notum.

*Ordo in Turmis.*  
Et Decurionibus.

„ *Præfetti turmae.* Ne te vox fallat, non existimo Latinis sic dictum. Reddidi quod in Græco est, *ἡγεμῶν*: quā voce aliquoties hic utitur, & reliquos etiam duos sic appellat. At Romani in suis Turmis non agnouerunt nisi Decuriones. Quid Socii? liquidò nescio: neque adfirmem an habuerint diuisiones istas tam varias in vnâ Turmâ. Præfectos habuisse, hoc nunc memini legere. ut in Floro: *Frentana Turma Præfectus Obfidius.* Si tamen & Decuriones suos; quia Turmæ maiores, plures scilicet in vnâ Decuriâ. Hæc de Ciuibus. in Sociis nihil inuenio distinctè, præter hoc in Polybio. Tu lege:

*Præfetti Turma.*  
Lib. I.  
cap. XVI.

Ἀφροιδέντων δὲ καὶ τῶν *Iunctis congregatisque* POLYB.  
συμμαχῶν ὁμοῦ τοῖς ῥωμαίοις, *sociis vnâ cum Romanis,*  
τῶ μὲρ οἰκονομίαν καὶ τὴν χει- *horum, quidem ordinationem*  
εἰσὸν ποιοῦνται, τῶν αὐτῶν *et gubernationem habent*  
καθεσταμένοι μὲν ὑπὸ τῶν *à Consulibus constituti duces,*  
ὑπᾶτων ἀρχόντες, ὡσαυτο- *qui Præfetti*  
πόμοι δὲ πραιφέτοι, δώδε- *appellantur, duodecim numero.*

„ *Iunctis congregatisque sociis vnâ cum Romanis.* Iis videlicet sociis, qui iungi duabus legionibus & vni Consuli debebant.

„ *Horum quidem ordinationem.* Spectat eò, ut velit dispositos per cohortes, centurias, discretosque esse nutu Præfectorum, sicut ciues Tribunorum. Sed & iidem minores duces, id est Centuriones & Turmarum Præfectos, videntur designasse.

*Præfetti ordinant socios.*

„ *À Consulibus constituti.* Hoc valde ad rem Romanam & securitatem pertinet, ut arbitrio Consulū sint facti præcipui duces. Idèd non placet quod

M

cet quod



\* Lib. 1.  
Dial. vii.  
cet quod Lascaris vertit, *constituti à sociis Principes*: inductus verbis, opinor, quæ supra aliter explicavi. Ego verò malo ipsos Consules, & mecum Polybius: ad Græca appello. Hoc, ut dixi, è re, contra omnem motum aut rebellionem; ut socii duces Romani dederint, non altos scilicet aut animorum plenos, suspectos, aut parum fideliter Romanos.

Varii Præfelli.  
Cap. xxxviii.  
Qui Præfelli appellantur. Passim leges, atque etiam Præfectos Alarum aut cohortium, sed qui diuersi ab istis. Nam hi nostri, ut numero, sic iure & potestate Tribunis pares, & qui eadem omnia in Socios usurpabant, quæ isti in ciues. Ipsos Præfectos Cohortium puto inferioris æui esse, cum sociis in ciues receptis Auxilia instituta. De Alis ambigo, an olim habuerint: sub Augusto quidem, de quo Suetonius: *Militiam auspicantibus non Tribunatum modò legionum, sed & Præfecturas Alarum dedit, ac nequis expers castrorum esset, binos plerumque Laticlauios præposuit singulis Alis.*

## DIALOG. XI.

## De Legatis, qui Imperatoribus attributi.

Legati unde dicti. Causa & institutio.  
Lib. xi.  
Vetus et res.  
Lib. ii.  
Lib. iiii.  
Quis elegerit Consules ipsi.  
In Iug.  
Hic & cetera.  
cxlii.  
COMMUNES nunc duces profero, qui non huic aut illi parti, sed omnibus copiis præfecti. Talium duo genera, Legati & Imperatores. De Legatis, vetus est: etsi non tam ad imperandum primò instituti aut missi, quam ad consulendum. Missi dico. quia hinc videtur ipsam nomen, quòd Senatus quosdam è primoribus in castra & ad Ducem legabat, militiæ gnaros, quorum operâ & consilio vteretur. Dionysius largiter explicat de L. Siccio, quem Decemuiui ex vrbe hoc prætextu & titulo miserunt in castra, fraude illic, ut putabant, tollendum. Dederunt autem ei, ut inquit, *ἔξουσιον ἀρεσβεότατον, potestatem Legati*. tum subiungit: *Ἐστὶ δὲ πάντων τιμωτάτον τε καὶ ἱερωτάτον ὁ ἀρεσβεότης ὡς δὲ ῥωμαίοις, ἔξουσιαν μὲν ἀρχοῦτος ἔχων καὶ δυνάμειν, ἀστυλιαν δὲ καὶ σέβας μὲν ἱερώς*: Est autem omnium res honoratissima & sacerrima apud Romanos, Legatus. vim quidem ac potestatem Imperatoris habens, sanctitudinem verò & venerationem sacerdotis. Vides nomen explicari: quod etiam Græci veteres ita seruant. Dionysius hic ἀρεσβεότας: Polybius ante eum semper, & cum additione interdum ἀρεσβεότας καὶ συμβέβαιος, Legatos & Consiliarios, muneris scilicet eorum explicando. Iam olim in re Romanâ fuerunt, & quidem supra Tribunos. Liuius: *Concurrunt ad eum* (Appium Consulem) *Legati Tribuniq; monentes*. Idem: *Dictator Mamercus Aemilius Legatos se sequi iussit Quinctium Capitolinum & Fabium Vibulanum*. Vbi de ratione constituendi etiam notes, & videntur ipsi Duces elegerisse. Hic de Dictatore, de Consulibus Sallustius: *Calpurnius Consul, parato exercitu, legat sibi homines nobiles*. Cicero ad Atticum: *Dolabella me sibi legauit*. & alibi exempla. Imò verò proprium hoc Consulum fuisse dixeris, & eos Prætoribus quoque Legatos nominasse. Polybij verba eò ducunt, in Fragmento belli Hispanientis. vbi narrat tantum fuisse eius terrorem, ob ferociam



ferociam gentis & discrimina, ὥστε μὴτε χαλιάρχει δεσπολεύειν τοὺς ἄλλους τοὺς ἰσχυροὺς, μὴτε τοὺς εἰσφερομένοις ὑπὸ τῶν ὑπαρχόντων προσβό-  
 τας ὑπαρχόντων, & εἰς ἐπὶ πορεύειν μετὰ τῆς στρατιᾶς: *Ut nec Tribuni sa-  
 tis multi prodirent ad magistratum capiendum, neque nominati à Con-  
 sulum Legati obedirent, quos oportebat cum Pratore ire.* Quod tamen ita  
 verum censeo, ut consilium consensusque interuenerit Patrum. Li-  
 uius: *Senatus Cn. Seruilio Consuli negotium dedit, ut is in Macedoniam*  
*quos L. Aemilio videretur, legaret.* Et Cicero in Vatinius, hoc maximè  
 ei obicit, quod morem hunc violaret. *Audire de te cupio, quo tandem S. C.*  
*legatus sis. Nè hoc quidem Senatui relinquebas, quod nemo unquam ademit,*  
*ut Legati ex eius ordinis auctoritate legarentur?* Et si reuera alij quoque  
 neglexerunt, & idem Cicero in Sextianà: *Quos Legatos non modò nullo*  
*S. C. sed etiam repugnante Senatu, tute tibi legasti.* Magna autem hæc di-  
 gnitas, ut Dionysius exposuit: & munus eorum consulere, administrare,  
 præesse, & vno verbo, vicariam operam Imperatori dare. Varro: *Legati*  
*qui publicè lecti (nota publicè: ergo à Patribus.) quorum operam consilioque*  
*uterentur peregrè magistratus, quine nuncij Senatus ac populi essent.* Eof-  
 dem Cicero appellauit, nuncios pacis ac belli, curatores, interpretes, bellici  
 consilij auctores, ministros muneris prouincialis. Larga ergo potestas, sed  
 tamen Imperatori deuincta, eique obnoxia. Cæsar: *Aliæ sunt Legati par-  
 tes atque Imperatoris. alter omnia agere ad præscriptum, alter liberè ad*  
*summam rerum consulere debet.* Atque cā re idem alibi scripsit, *Fidu-  
 ciarum operam obtinere Legatum:* scilicet quod reuocetur, cum vult is  
 qui dedit, propriam, & à se non habet. Cum tamen habet, imperat, &  
 imperij insignia etiam sumit. Liuius de Pleminio Scipionis Legato:  
*sine respectu non maiestatis modò, sed etiam humanitatis, in Legatum*  
*impetum, licetioribus prius indignum in modum mulctatis faciunt.* Vides li-  
 ctiores habuisse. Et Cicero de Verre Legato Dolabella Proconsulis: *In*  
*Achaiam sumptu publico & legationis nomine, cum imperio & securibus*  
*missus est.* Quod tamen obtinuisse modò censeo, cum absens Consul aut  
 Proconsul, atque ipse sustineret eius vicem. De numero eorum, parum  
 certum est, plures paucioresque fuerunt, ut Senatui visum, & ut bellum  
 aut res poscebat. Plerumque tamen pro numero legionum adtributi  
 atque ita Polybius mox in re castrensi, duos eos agnoscit in legionibus  
 binis, & ferè sic obseruabis. Sub Principibus quidem duo genera Lega-  
 torum facta: *Consulares, & Pratorij.* Quorum ille toti exercitui præesset;  
 isti legionibus singulis: idque Augusti inuento. Quasi enim vnus ille iam  
 Imperator esset, rem administrabat per Legatos: nec aliter dicebantur:  
 eoque nec triumphi ius habebant, cum omnia gererent auspiciis alie-  
 nis. In Tacito atque illis scriptoribus hoc perpetuum: in quibus crebrò  
 legas *Legatos Consulares*, aut compendio *Consulares*: itemque *Legatos*  
*pratorios, siue Legionum.* A Dione tota res explicata oratione Maccena-  
 tis, & alibi. vocatque hos posteriores ὑποστράτηγους, ὑποπρόχους, *Sub-præ-  
 tores aut Sub-præfectos:* qui ipsi postea *Duces* Latinis dicti. Apud Sui-  
 dam *Legatis.*

Sed si ito  
aut consen-  
su Patrum.  
Lib. XLIV.

Eorum  
munia.

In Vatin.  
Potestas  
restricta.  
lib. II. Civil.

lib. II. Civil.  
Interdum  
imperant.  
Cum insi-  
gnibus.  
Lib. XXIX.

Quot Le-  
gati.  
Singuli fe-  
rè singulis  
legionibus.

Duplices,  
sub Impe-  
ratoribus.

Lib. LII.  
& LIII.

Duces pro  
Legatis.



dam aliquis scriptor: Εἰρήνη το πλεὺν πόλιν ἐνδορ ἔχεται ὁ μὲν ποσειδώνιος ὑπο-  
 5 ἔγραψε τὴν δὲ τῆς μυτίας, ἐς δὲ καὶ καλῶσι: *Liberavit urbem intus quaesitus*  
*Fortunio, Legatus copiarum Mysiae, quos Duces appellant.*

## DIALOG. XII.

*De Imperatore ipso: Ductu & Auspiciis, Libiores, Paludamenta,  
 Equi eius.*

*Imperator.* **A**T supremus & communissimus, ut sic dicam, ducum, ipse Impera-  
 tor, à quo ciues, socij, equites, pedites, denique omnes & omnia  
*Ductus & Auspiciis.* pendent. Ille est qui non ductum solum, sed auspicia etiam habet. Di-  
 10 *cap. xxi.* stincta enim ista, & Suetonius bene de Augusto: *Domuit autem partim*  
*ductu, partim auspiciis suis.* Ductu, cum ipse interfuit: auspiciis, cum illo  
 mandante alius, & fortunam ac deos suos (loquamur cum priscis) com-  
 modante. Horatius pulchrè ad Augustum, de priuignis:

*Lib. iiii. Od. xiiii.*  
*Te copias, te consilium, & tuos*  
*Præbente diuos.*

Significat ipsos duxisse, hunc direxisse & iussisse. Idem Ovidius clarè de  
 Tiberio, ad eundem Augustum:

*Lib. iiii. Trist.*  
*Per quem bella geris, cuius nunc corpore pugnas,*  
*Auspicium cui das grande deosq. tuos.*

Sed & Curtius hoc loquendi genus ad res Græcicas transtulit, & sic  
 apud eum Alexander: *Quorum alia ductu meo, alia imperio auspicioque*  
*perdomui.* Sumptum autem à more veteri, quo omnia gesta auspiciis, &  
*Lib. vi. Veterum hic religio.* præsertim in bellis. Cicero: *Rem bellicam maiores nostri administrari, ni-*  
 1. De Divi-  
 nat. si auspiciis, noluerunt. Et Livius præcelio Allieni, ut novum, & triste pro-  
 digium habet: quod nec auspiciis, nec litato instruunt aciem. Denique sæ-  
 pe apud eum aliosque mentio, *Consules auspicio operam dedisse.* Nec alià  
 fini in castris ipsum *Augurale*, & iuxta Prætorium situm. Hæc olim ita,  
 11. De Nat. & seriò servata, postea non nisi imago & nomen mansit. Cicero: *Veritas*  
 deor. *auspiciorum præterita est, species tantum retenta.* itaque maxime reip. partes, in  
 1. De Divi-  
 nat. *his bella, quibus reip. salus continetur, nullis auspiciis administrantur.* Quid  
 verò mirum, cum pleraque iam à Proconsulibus aut Proprætoribus ad-  
 ministrarentur, quibus ea nulla? Idem Orator: *Quam multi anni sunt,*  
 11. De Di-  
 minat. *cum bella à Proprætoribus & Proconsulibus administrantur, qui auspicia*  
*non habent?* Causa, quia soli magistratus auspicia habebant, atque ea do-  
 1. De magi-  
 stratu au-  
 spicia ha-  
 bent. mo, *Latinis feriis actis, sacrificio in monte perfecto, votis ritè nuncupatis,*  
 1. De magi-  
 stratu au-  
 spicia ha-  
 bent. *secum ferebant, nec priuatum auspicia sequebantur.* Hoc ita Livius de Fla-  
 minio, qui ante initum Consulatum, malo nouoque exemplo, vrbe ab-  
 ierat. Et si tamen res neglecta, nomen mansit: & P. Scipio quoque ea sibi  
 vindicat, qui sine vlllo magistratu, Proconsule in Hispaniam missus. Ita  
 1. De magi-  
 stratu au-  
 spicia ha-  
 bent. enim ad seditiosos milites: *Qui mihi nec hodie quidem scire videmini*  
 1. De magi-  
 stratu au-  
 spicia ha-  
 bent. *quò amentia progressi sitis: quid facinoris in me, quid in deos sacramenti te-*  
 1. De magi-  
 stratu au-  
 spicia ha-  
 bent. *sles, quid aduersus auspicia sub quibus militatis, ausi sitis.* Atque adeò auspi-  
 1. De magi-  
 stratu au-  
 spicia ha-  
 bent. *cium simpliciter pro imperio, ut apud Tacitum: Drusus vrbe egressus, re-*  
 1. De magi-  
 stratu au-  
 spicia ha-  
 bent. *petendus*



petendis auspiciis, mox ouans introiit. Resumpsisse imperium Proconsulare significat, quod ingressu amiserat: nec ipsa auspicia fas capere extra urbem. Summus igitur Dux, cui auspiciū siue imperium: eiusque insignia lictores cum fascibus, atque ij paludati. Ita enim ad bellum egredi solent. Silius de Varrone Consule:

*Isque ut Varronem procul inter praelia vidit,  
Et iuxta sagulo circumuolitare rubenti  
Licetorem, Nosco pompam atque insignia, nosco:  
Flaminius modo talis, ait.*

Insignia  
Imperatoris.  
Lib. 2.  
Li. Tor. pa-  
ludati.  
Lib. 2.

Licetorem facit in rubenti sagulo ire, id est paludamento. Quin ipse Dux talis. Liuius iam olim de Fabio ad Cremeram ituro: *Consul paludatus egrediens, in vestibulo omnem gentem suam videt.* Varro: *Paludamenta sunt ornamenta & insignia militaria.* Ideo ad bellum cum exit Imperator, & lictores mutant vestem, & signa incinuerunt, paludatus dicitur proficisci: quæ propterea quod conspiciuntur qui ea habent, ac sunt palam, paludamenta dicta. Obserua inibi ritum (nescio an alibi lectum) quod etiam tubæ tunc incinuerunt, & ad eas facta profectio. Nisi fortassis huc referendum eiusdem Varronis fragmentum in Nonio: *Toga tracta est, & abolla data est ad turbam, ubi serâ militiâ in munera belli ut prestarem.* Lege-rem, *ad turbam*, pro hoc ritu; & mox *urbi serâ*: eò promior, quod Nonius inibi explicat *Abollam, vestem militarem.* Diceret igitur Varro, aut quicumque ille apud Varronem, togam sibi extractam, & paludamentum datum, incinente tuba. Tale in Sallustio: *Togam paludamento mutauit.* Et exempla plurima de hisce paludatis: cur obuia ingeram? nec temporis huius est, nec mei moris. Vnum Seneca non transeo, quem & viri docti ereptum nobis iuere aut inuersum. Scripserat ille, in detestationem publicarum cædium: *Ex Senatusconsultis plebisque scitis scelera exercen- tur, & publice iubentur verita priuatum.* Quæ commissa capite luerent, eadem quia paludati fecere laudamus. Nihil clarius ad hunc ritum. At quidam immutarant, *palam fecere.* quos secutum te M. Antoni nollem, qui Senecam iudicio tuo reformasti nuper: & (liberè dicam) sæpe tuo. Libris & membranarum fidei plus aliquid datum oportuit. Quid autem propriè *Paludamentum*? Varro dixit, *insignia & ornamenta militaria.* Militaria inquam, ne solorum Imperatorum censeas. Itaque & in Lucillij versu legas:

*Ponè paludatus stabat rorarius velox.*

Seneca sua  
lectis asser-  
ta  
Epist. xcvi

Nempe sagulo militari amictus. & *Salix paludata* in Festo, sic ornata. Liuius de Curnatio è trigeminis cæso: *Cognito super humero fratris paludamento sponsi, quod ipsa confecerat.* Sagum est: & suprà Silius *Sagula* lictoribus dat, *paludatis.* Item Cicero: *Togule lictoribus ad portam præsto fuerunt, quibus illi acceptis sagula reiecerunt.* In ipso Imperatore *Sagum* aut *chlamydem* scriptores vtriusque linguæ passim appellant. Scholiastes Iuuenalis, in illud: *Cumque paludatus ducibus:* *Euntibus ad militiam,* inquit, *chlamydis scilicet.* Plinius Agrippinam Claudij, in emissione lacus Fu-

Paludamē-  
tū sagū est.  
Vulgariū  
etiam mili-  
tium.  
In Salix.  
Lib. 1.  
In Pison.  
Chlamys  
dicitur.  
Sat. vi.



Lib. xi. 3. cini præfidentem, paludamento auro textili induit: Tacitus in capse re, *chlamyde auratâ*. Plutarchus & Dio *χλαμύδα στρατηγικὴν* vel *στρατιωτικὴν* non semel vertunt: id est, *chlamydem Imperatoriam*, vel *militarem*. Quæ eius forma? lapides dant, & mox effigiabo: sed & Strabo indicat, cum scribit *χλαμύδα ἐστὶ τῆς χήμας τῆς γῆς τῆς ἐκκεκρυμμένης*: *Chlamydis figurâ terram habitatam esse*, id est, ut addit, extremis longitudinis utrimque angustis, latioribus imis. Talis facies: at color in Imperatorio eximius, & quidem è cocco. Plinius: *Coccum imperatoris dicatū paludamenti*. Et Silius:

Coccum ei proprium.

*At contrâ ardenti radiabat Scipio cocco.*

Isidorus: *Paludamentum pallium fuit Imperatorium, cocco, purpurâ, & auro distinctum*. Non credimus illi de auro, pro veteri quidem more: arque hoc referuatam triumphis. Ab hoc colore *Puniceum* dixerūt, siue *Punicum*, ut Horatius:

In Epod. Horatius explicatus.

*Terrâ marique victus hostis Punico*

*Lugubre mutavit sagum.*

De M. Antonio Imp. qui victus ab Augusto ad priuatum & tristem se habitum dedit. Græci *ποινικίδα* crebrò. Plutarchus de Crasso pugnaturò in Parthos: *ἀντὶ τῆς ἐνείκελης οὐχ ὡς ἀντὶ ἐσθῆτος ἔστι ποινικίδα ὡς ἀπὸ ποινῆς, ἐν ποινικίδι ἐλθεῖν, ἀλλ' ἐν ποινικίδι μάχεσθαι*. Dicitur autem eo die, non ut mos est Romanorum Imperatoribus, in puniceâ veste progressus, sed atrâ. Idem de eodem Valerius: *Ducturus erat à carris aduersus Parthos. ei pullum traditum est paludamentum, cum in prælium exeuntibus album aut purpureum dari soleat*. Atque habent hoc vterque inter tristia omnia. Sed quod de

Lib. i. cap. vi.

Albi etiam paludamentum. Ecce Afric.

albo etiam est in Valerio, nouum est: sed verum. Nam etsi puniceo creberimè, tamen & illo interdum vsi. Hirtius de Scipione Imp. in Africâ: *Cum sagulo purpureo ante aduentum regis vii solitus esset, dicitur Iuba cum eo egisse, non oportere illum eodem vestitu vii atque ipse vteretur*. Itaque factum est illico, vii Scipio sese ad album vestitum transferret. At de altero colore testimonia magis firman. In Silio:

Lib. ii. 1.

*— humeròque refulget*

*Sanguinei patrium saguli decus.*

De Sempronio Consule. Dio Cassius alibi de Cæsare, quem Alexandri-  
ni natantem ex paludamento nouerant, *ἀπορρογὰ ἱμάτια purpureas vestes*  
Lib. xlii. dixit. & alibi de Vibio Pansâ exituro in Antonium, *hominem qui puniceam ei vestem adferebat, prolapsus in effuso sanguine cecidisse, & vestem maculasse*. Id quoque inter tristia omnia. & quod de sanguine ait, scito sacrificiorum fuisse, quia inter vota & immolationes exhibant, & tunc vestem hanc capiebant. Cicero in Verrem: *Cum paludatus exisset, vota q.*

Vota & sacrificia imp. exeunte. Lib. xxxi.

*pro imperio suo, communique populi Romani nuncupasset*. Liuius: P. Sulpicius secundum vota in Capitolio nuncupata, paludatus, cum licetoribus ab urbe profectus. Quæ profectio etiam celebris esse solet frequentia deducentium prosequentiumq;. Idem Liuius: P. Licinius Consul, votis in Capitolio nuncupatis, paludatus ab urbe est profectus. Semper quidem ea res cum magna dignitate ac maiestate geritur, præcipuè tamen conuertit oculos animosque, cum ad magnum nobilèmq; aut virtute aut fortunâ hostem eun-

Dedu. Tio eorum. Lib. xlii.

tem



tem Consulem prosequuntur. Contrahit enim non officij modo cura, sed etiam studium spectaculi, ut videant ducem suum, cuius imperio consilioque summam rem tuendam permiserunt. Tangit hunc morem Cicero in Gabini-  
 num & Pisonem: An cum proficiscebamini in provincias paludati, Consu-  
 les vos quisquam putauit? Itaque, credo, si minus frequentiam suam vestrum  
 egressum ornando atque celebrando, ac omnibus saltem bonis, ut Consules,  
 non tristissimis, ut hostes aut proditores, prosequerentur. Atque hæc palu-  
 damenta siue in ligna licetorum, & ipsius Imperatoris, fuerunt: addo & in  
 equis eius tale aliquid usurpatum. Tacitus: *Turbatus equus, qui consula-  
 ria insignia gestabat, retrò euasit.* Quod ille inter omnia aduersa refert  
 Cæcennio Pæto facta, expediendi in Parthos. Nec alium sanè equum in-  
 tellegit, quàm Imperatorium, quem vnum plurèue insignibus istis or-  
 nabant. Plutarchus de Crasso, item in Parthos: *ἵππος δ' ἔτ' σφραγιστικὸν ὄν-  
 θανός κακοσημειωτός, οὗ αὖτε συνεπαύδατος τὸν λείον ἔχεις τὸ πρὶν εἶναι, ὑποερύχτος  
 ἡραυλῶν:* Equus vnus ex Imperatoriis splendide ornatus, per vim abstracto  
 rectore in ipsum flumen, statim demersus disparuit. Nec scio an ad hunc  
 ipsum hoc Cæsar non referam: Pompeius iam cùm intra vallum nostri  
 versarentur, equum nactus, detractis insignibus Imperatoriis, decumanà por-  
 tã se ex castris eiecit. Ambiguum enim est, vtrum sibi detraxerit insignia,  
 an equo, an potius vtrique. Et quæ hæc insignia? phaleræ & aurum, for-  
 tasse & coccineum stratum. Priora de eodẽ Pompeio lego, bello in Ser-  
 torium, cùm in manus penè hostium venisse Plutarchus narrat: nisi quod  
 equum eius diripuerunt, *καὶ τὸ κακοσημειωτὸν καὶ φαλαγγὶ ἀναπλεῶν:* auro or-  
 natum & phaleris plenum. Sed & Iulius Obsequens prodigium triste Vibio  
 Pansæ factum scribit, quod equus phaleratus in ipsius conspectu festinans  
 concidit. Denique hunc talem inter imperij insignia Dionysius ponit, de  
 L. Quintio Dictatore ad aratrum capto: *ἵπποις τε αὐτὰ φαλαγγὶς κα-  
 κοσημειωτοῖς ἀπρεπῆς ποροσῆζον, καὶ τελείαις ἀμὰ ταῖς φάλαγγι, ἐδῆταις τε  
 ἀλουργαῖς, καὶ τὰ ἄλλα ὡς δαῖμονα τὸ ἀρχαῖον:* Equos ipsi phaleris decoris ornatos  
 admoenerunt, & secures cum fascibus, vestesque purpuratas, & alia imperij  
 insignia. Ac vidi in columnâ illâ Traiani, cùm in Italiâ essem, hos tales  
 exstare sculptos, & haud longè Principem à Stratoribus duci. An non  
 apud Græcos timile? De Alexandro quidem Curtius scripsit, Taxili in-  
 ter alia dona misisse triginta equos ex suis, cum iisdem insignibus, quibus as-  
 suerant cùm ipsum veherent.

Orat. in  
Pison.Equi Impe-  
ratorij.  
Lib. xv.

Lib. i. Ciuil.

Phaleræ in  
eis.  
Et coccineæ.

Lib. x.

in regibus  
tule ali-  
quid.  
Lib. vii.

Et iam decurri secundum hoc velut spatium *Ordinis*, in meo missu:  
 feilus sum, & interiungam. A v d. Non licebit etiam de *Armis*? L i e s.  
 Non nunc, frustra reuocas. Sol tua vota non audit, inclinavit. & is cum  
 Homero nos monet,

Ὀρῶ μὲν πολλὸν μὴ θῶν, ὥρῃ δ' ἔτι ὕπνῃ:

*Tempus sermonis varij, tempus quoque somni.*

Abi, cras redi. Quid etiam hæres? A v d. Saltem, quod in primo sermo-  
 ne, da summulam. L i e s. Benè mones, cape.

TABV.







# TABVLA ORDINIS IN MILITIBVS.

CIVES, que Legio dicitur: & habet	EQUITES trecentos, vnius omnes generis: diuisos in turmas decem: & has hominum triginta.	VELITES, mille ducenti: diuisi aequaliter per reliqua genera & manipulos, in quorū horum quadraginta.
	PEDITES quater mil- le ducentos. Atque hi sunt quatuor generum,	HASTATI, totidem, diuisi in decem mani- pulos, singulos hominum CXX. Manipulus Ordines siue Centurias duas habet, homi- num LX.
MILITES DVPLICES sunt:		PRINCIPES, numero & diuisione pari. TRIARI, numero dimidiato, id est sex- centi. Diuisio eadem, Manipuli & Ordi- nes dimidiati.
	EQUITES numero du- plo, id est sexcentos. Diuiduntur in	Isti omnes rursus, in pluri diuiduntur in Co- hortes decem, quaeque habet tres manipu- los: Hastatorum, Principum, Triariorum singulos: & Velites Manipulis suis adiun- ctos. Ergo sunt hominum quadringento- rum viginti.
SOCI,; que Ala dicitur, aut Cor- nu: & ha- bet		EXTRAORDINARIOS, qui sunt du- centi: ex his vna Turma, id est, quadra- ginta ABLECTI.
	PEDITES, quater mille ducentos, vt plu- rimum. Sunt duo genera.	ALARES, qui sunt quadringenti. Diui- duntur in decem Turmas, singulas homi- num XL. Nota, Sociales Turmas decuria excedere Ciuiles.
ITVVI		EXTRAORDINARI, numero octin- genti: & quadraginta. Sunt Cohortes duae hominum trecentorum triginta sex: & vna dimidiata, hominum centum sexa- ginta octo in ABLECTOS.
		ALARES, numero ter mille trecenti sexa- ginta. Diuiduntur vel in Manipulos for- tasse & Genera, vti Ciuium, vel duntax- at in Centurias & Cohortes. Cohortes singulae erunt, trecentorum triginta sex; minores quam Ciuiles.



## TABVLA ORDINIS

IN DVCIBVS.

DVCES sunt duplices:	PROPRII vt sunt	CENTVRIONES, in Manipulis. Ordo & diuisio eorum per Genera, Velutibus exceptis. Sunt	HASTATORVM, decem paria duo primi, duo secundi, vsque ad Decimum: & pro numero, ordo est dignitatum. Honestior in eodem pari, ille qui priori Centurie præst, siue dextra.
			PRINCIPIVM, numero & ordine hysdem.
			TRIARIORVM, numero & ordine hysdem, nisi quod hic Primipilus, caput & dux Legionis, is Primus Centurio dicitur, & Aquila præst. Sunt ergo in vniuersum Centuriones sexaginta, & totidem Succenturiones siue Optiones.
			Quod ad EQVITES civium aut sociorum, per Turmas singulas habent tres Decuriones. Sunt ergo Decuriones in Alâ triginta, & totidem Optiones.
			TRIBVNI, in vnâquâque Legionem, sunt numero sex, & totidem Praefecti in quâque Alâ sociali siue Cornu.
			LEGATI, consilij causâ adiuncti, & auxilij ad imperandum. Sunt fere bini apud Polybium, alias plures, & mox pro numero legionum.
	COMMVNES, vt sunt		IMPERATOR summus, cui ius in omnes.

IVSTI



# IUSTI LIPSI DE MILITIA ROMANA LIBER III.

## DIALOGISMVS I.

*Ad Arma ventum. De Velitibus prædictum, eorumque origine. tum  
Hastis eorum, Parmâ, Galeâ.*

**D**IE tertio conuenimus, & statim à cibo. Ego orsus sum, Benè maturè te sistis, nec es è fæmineâ stirpe. A v d. Quid iam? L i p s. Nam eas è morâ natas, dixit Plautus: at tu vidèris potiùs è Metellis. A v d. Iterùm hæreo. L i p s. Quia enim *Celeris* cognomen- tum scis adhæsisse istis. A v d. Velim tibi, & statim venias quò te voco! L i p s. Quò istuc? A v d. Rogas? ad Circum nostrum, ad peragendos Martiales illos ludos. L i p s. Hodie adfatim talium, nec aliud crebrius in hoc mundi theatro. Galliam triplicem vide: ardet, imò exstinguitur per pessima bella, & vetus illa gloria abijt in fauillas. Europam totam: hostis barbarus imminet, & ille ab Asiâ tyrannus cæthenas minatur perpetuæ seruitutis. Itaque bella si vis, habes. A v d. Apage talia. nec vera & acris illa volo, sed hæc imaginaria, & quæ sensum ab iis abducant. L i p s. Non nego hunc quoque fructum esse in hisce studiis. & ut grauiora illa firmant in malis animum, sic hæc auocant & in se figunt. Ergo ad *Arma* imus? A v d. Imus. *Arma, arma.* L i p s. Tu quoque canis bellicum? multæ hodie eiusmodi faces, vtinam vel aquis Stygiis restinguendæ! Sed *ARMA* tertia pars facta nostri sermonis, & incluseram definitionis apertis verbis: *MULTITUDO IN ARMIS.* Frustrâ enim *Dilectus* & *Ordo*, nisi & hæc adsint, ac prompto iam pugnare militi, dent quo pugnet. *Arma* igitur duplicia: *Ad petendum, Ad tegendum.* Illa *Tela* propriè, & hæc *Arma.* Sed Polybius in exsequendo discrimen hoc non seruat: seiungit ipse & describit secundùm Genera militum, quæ dixi. Dat primò Velitibus arma sua, tum reliquis: & vtraque illa mixtim pandit. Videamus, lege.

Καὶ τοῖς μὲν νεωτέροις *Et iunioribus quidem* POLYB.  
παρήγγειλαν μάχαιραν φο- *mandabāt gladium ferre, &*  
ρεῖν, ἔγχεσ ποικίλους καὶ παρμῶν. *hastas, & parmam. Parma*  
ἡ δὲ πάρεμνη καὶ δυνάμειν ἔχει *autem ἔσφιρmitatem habet à*  
τῇ κατὰσκευῇ, καὶ μέγεθός. *structurâ, & magnitudinem*

N 2

que



ἀρκοῦν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν. *qua sit tegendo*. Cum enim  
 περιφερὲς γὰρ οὖσα τὸ σχή- *forma rotundâ sit, tripedalem*  
 μαλ', τριπέδον ἔχει τὴν διά- *habet dimensionem*. Adorna-  
 μετρον. περισεπικρομεῖται δὲ τὴν praterea ἔσ' *simplici teg-*  
 καὶ λιτὴν περικεφαλαίῳ, ποτὲ *mine capitis*. atque est cum  
 λυκαίαν, ἢ π' τῶν τοιούτων *lupinam aut tale aliquid im-*  
 τίθεται, σκέπης ἅμα καὶ σπ- *ponit*, tutela simul & signi  
 μείου χάριν, ἵνα τοῖς κατὰ μέ- *causâ, ut ductoribus ordinum*  
 ρθ' ἡγεμόσι περικινδυνώδον- *cum strenuè aut aliter pugna-*  
 τες ἐρρωμένως καὶ μὴ διάδηλοι *uerint possint innotescere*.  
 γίνονται. τὸ δὲ τῶν γρόσφων *Telum verò quod Grossphos*  
 βέλθ' ἔχει τὸ μὲν μήκει τὸ *vocamus habet in longitudi-*  
 ξύλον, ὡς *lupinam* δίπηχυ, τὸ *ne quidem plerumque duo-*  
 δὲ πᾶχει δακτυλίων. τὸ δὲ *rum cubitorum, in crassitie*  
 κέντρον, σπιθαμίων, κατὰ *verò unius digiti*. Ferrum est  
 τοῦτον *lupinam* δέληλασ. *unius spithame*, atque adeò  
 μένον καὶ σμυνόμενον, ὥς *extenuatum & in aciem pro-*  
 κατ' ἀνάγκην διδέως δ' αὖ τῆς *ductum, ut necessario statim*  
 πρῶτης ἐμβολῆς κάμπηται, ἀ *primo iactu inflectatur, nec*  
 καὶ μὴ διώσθαι οὐδ' πολε- *possint hostes retorquere*. Ni-  
 μίως ἀντιβάλλειν. εἰ δὲ μὴ, *si id sit, commune fiat hoc*  
 νὸν γίνεται τὸ βέλθ'. *telum*.

Ad verba ipsa priusquam venio, est quod prædicam. Velitibus arma hic  
 assignantur, sed quibus propriè dictis. Nam ecce commune nomen est  
*Leuis armatura*: sed eius plura genera siue partes, vt *Rorarij, Accensi, &*  
 quos *Velites* nunc dico. Illi priores duo, in *Veteri* leui armaturâ fuerunt,  
 isti postremi, in *Novâ*. Hoc attende, & scito. nouum totum istud de Ve-  
 litibus fuisse, & antea *Funditores, Iaculatores, Sagittarios, &* id genus in  
 vsu habuisse, quos duobus illis nominibus dicebant. Credo me alibi ex-  
 plicaturum: nunc hoc imbibere, mansisse illos ad bellum Punicum secun-  
 dum, quo Velites instituti. Antea perraro id nomen in Romanâ re aut  
 historiâ leges: nec certè proprio isto nostro sensu. Sed tunc, inquâ, instituti  
 obsidione Capuæ, & rem notabilem *Liuius* aliq̃ue notant. Cum Ro-  
 mani, inquit ille, ab equitatu Campano (cui hodie quoque meritissima  
 gloria) plerumque vincerentur, agrè generosis animis fuit, & quod viri-  
 bus

*Leuis mili-  
 tum plura  
 genera.  
 Veteres,  
 Et Noui.*

*Velites  
 quando  
 primum.*

*\* Anno ur-  
 bis DCLII.*

*Lib. xxvi.*



bus deerat, arte aquauerunt. Ex omnibus legionibus iuvenes electi sunt, maxime vigore & leuitate corporum veloces. Eis parma breuior quam equestres, & septena iacula quaternos longa pedes data, praefixa ferro quale hastis velitaribus inest. Eos singulos in equos suos accipientes equites assuefecerunt & vehi post sese, & desilire perneciter, ubi signum datum esset. Inde equitatu quoque superior Romana acies fuit. Institutum ut Velites in legionibus essent. Habes institutionem, causam, & armaturam. Nec scio an exemplum non sit a Germanis nostris aut Gallis, quibus iam olim & diu ante id factitatum. Ipse Liuius: Galli inter equites raros sagittarios expeditos, quae leuis armatura interiecerant. Idem postea: Veniebant decem millia Gallorum equitum, par numerus peditum, & ipsorum iungentium cursum equis, & in vicem prolapsorum equitum vacuos capientium ad pugnam equos. Caesar quoque de Germanis, qui cum Ariouisto: Erant equitum millia sex, totidem numero pedites velocissimi ac fortissimi; quos ex omni copia singuli singulos salutis sua causa dilegerant. Cum his in praeliis versabantur, ad eos se equites recipiebant. hi, siquid erat durius, concurrebant: siqui grauiore vulnere equo deciderant, circumstitebant: si quod erat longius prodeundum aut celerius recipiendum, tanta erat horum exercitatione celeritas, ut iubis equorum subleuati cursum adaequarent. Denique suo etiam aeuo in ea gente Tacitus hoc obseruat: Misti praeliantur, apta & congruente ad equestrem pugnam velocitate peditum. Et quanquam istos equo vectos non legamus, quod de suis Velitibus Liuius: tamen certum est nec Velites postea usurpasse, & tunc quoque cum fecerunt, celeriter ex equis delapsos. Video & Numidas hanc missionem sic usurpasse. Hirtius in bello Africo: Impetum faciunt Numida, leuesque armatura mirabili velocitate prompti: qui inter equites pugnabant, & una pariterque, cum equitibus accurrere, & refugere consueuerunt. Sed ad nostros Velites, Valerius de hac ipsa institutione prima: Q. Nauus Centurio e peditibus leuissimos expediti corporis, breuib; & incuruis septenis armatos hastis, paruo tegmine munitos, veloci saltu iungere se equitibus, & rursus celeri motu delabi instituit. quod facilius equestri praelio subiecti pedites, viros pariter atque equos hostium telis incesserent. Haec origo. & mansit res diu postea, & Jugurthae bello Sallustius: Auxiliarios equites Tribunis legionum & Praefectis cohortium dispersiuerat, ut cum his permisti Velites, quacumque inuaderent, equitatus hostium propulsarent. An & Caesaris atque illo aeuo, nescio. certe in scriptis eius non est mentio: imo si fuissent, quid opus ex antesignanis legionum eligere quosdam in hunc usum? Nam ita ipse bello in Pompeium: Adollescentes atque expeditos, ex antesignanis electos milites ad pernecitatem, armis inter equites praeliari iussit. Ac mihi suspicio est (suspicio tantum) post Socios receptos in ciues, mixtosque legionibus, Velites desuisse, & eorum loco fuisse iuniores quosdam Antesignanos, atque ita reliquas classes auctas. Liuius tale indicare videtur, cum scribit, pugna Africanam Scipionis in Annibalem: Velitibus (ea tunc leuis armatura erat) vias compleuit. Ut quidem sollicite monet, tunc

Etiam alij  
populi sic  
vsi.  
Galli:

Lib. vii.

Lib. xlii.

Et Germa-

ni.

i. Gallic.

De mor.

Germ.

Lib. i.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.

Lib. xlii.



*eam fuisse leuem armaturam, si etiam nunc & eius xuo erat: Sed non opinor. & profectò postea Sagittarios & Funditores leges inter leues, qui longè à nostris. A v d. Ego verò iamdiu post Cæsarem Velitares, & Velitare auxiliū, reperio in Ammiano Marcellino. Ergo iterum rediuiui: L i p s.*

*Vnde disti  
Velites.*

Non ipsi, sed vox in quorundam vsu, qui tamen eo verbo non nisi leuem militem signant. Nec absurdè. Nam primos ipsos Velites Liuius indicat à *velocitate* dictos. & Festus asserit: *Velites dicuntur expediti milites, quasi volites, id est volantes.* Isidorus aliter, & *vel à volitatione vel à ciuitate Etruria quæ Velites vocabatur*, deriuat. Quæ ista ciuitas, nescio: *Velitates* quidem in Italiâ, sed alibi lego. Heus tu, fugerat me pænè dicere, hos esse quos *ῥεσσοῦντες* Polybius toto isto libro, & alibi, appellat: nec Lascari tibi audiendum, qui *Pilanos* constanter vertit. Quàm ille errat? quàm ij (nec è grege homines) qui secuti: quibus iisdem *Hasta velitaris* est *Pilum*, eodè illo Lascari præeunte. Quis autem nescit, rei Romanæ non planè expers, *Pilanos* ipsos Triarios esse? & *Pilum* commune legionariis telum? Statim docebimus, nunc ad prima Polybij, dicentis:

*Lascaris  
hic error.*

*Velitaria  
arma.  
In Iug.*

„ *Denunciant ferre gladium, & hastas, & parmam.* ] Vniuersè primum arma eorum nominat, mox paritè describit. Sunt hæc quæ Sallustius intellegit: *Iere sagittarj, & cohors Peligna cum Velitaribus armis, itineris properandi causâ.*

*Gladius  
Hispaniensis.*

*Lib.  
xxxviii.*

„ *Gladium.* ] Non aliter describit, nec opus erat, quia fuit Hispaniensis. Idem inquam ille, qui aliis quoque militibus, & postea ab eo exponendus. Liuius hoc mihi dicit, *Velitem* nostrum nominans: *Hic miles parmam tripedalem habet, & in dextrâ hastas quibus eminns vititur, gladio Hispaniensi est cinctus. Quod si pede collato pugnandum est, translatis in læuam hastis, stringit gladium.* Vides apertè quis gladius, & quo fine.

*Hasta Velitum.*

*Lib. xxxi.  
In Ibin.*

„ *Hastas.* ] Benè multitudinis numero. habuit nam *septem*, vt statim videbimus. Cur autem *ῥεσσοῦντες* (ita in Græco) *Hastas* vertimus? cur non cum Lascari *Pila*? Quia istud quidem ratio & Polybius ipse vetat, qui mox describit *Pila*: illud autem Liuius suggerit & exempla. *Hastæ* inquam propriæ sunt Velitum, & sic appellant. Liuius: *Velites, emissis hastis, cominus rem gerebant.* Ouidius:

*Ouidius  
c. iiii. l. gen.  
dus.  
Iaculator  
pro Velite.  
Lib. i.  
Cap. xv.*

*Neque petit primò plenum flauentis arene*

*Nondum calfacti velitis hasta solum.*

Et si Velites nostros tempore poetæ eius fuisse non opinor, sed pro *Iaculatore* laxè sumit: vti contrà, istum pro Velite Vegetius: *Clandius pluribus iaculatoribus institutis atque perdoctis, hostē cui prius impar fuerat, superauit.* Intellegit Appium Claudium Consulem, qui tunc ad Capuam imperabat, cum Velites inuenti. Et primum sanè præcipuumque eorum munus fuit, iaculari. Istæ hastæ quia suâ quâdam formâ, & minores, discretim ab aliis dictæ, *Hastæ velitares*. Festus: *Aduelitatio, iactatio quædam verborum figurata ab hastis velitaribus.* Liuius: *Consul ingentem vim pilorum, & velitarium hastarum, sagittarum, glandisque parauerat,*

Plinius



Plinius etiam scribit, *Thyrrenum inuenisse hastas velitares, pilumque*. Ex Lib. v. 11. cap. lvi. quo aliquid in Isidori mentem, qui Velites ex Etruriâ deducit. Sed profectò Plinius vniuersè ibi pro hastâ missili: vt Liuius, cum de ipsis nostris Velitibus: *Iacula*, inquit, *præfixa ferro, quales hastis velitaribus inest*. Atqui nonne de iis ipsis sermo? ineptum ergo videatur eadem per eadem illustrare. Sed quia propriè Velites tunc perierant, communiter loquitur, & habuere, inquit, hastas ferro quales nunc quoque in iaculatoris hastis: quas illa ætas *Velitares* dicebat. Hæc ad Latinam vocem, de Græcâ, ea & in Plutarcho occurrit, sed semel atq; iterum, apud alios rariis: tamen proba est, & Polybius assidue hac vsus. *Γροσφον* enim ipsum telû, & ab eo *Grosphus* Velites dixit. Vulgata adhuc lexica, aut *Pilum* cum *Lasca* rî explicât, aut, si Deo placet, *glandem*. Ridiculè audiat optimus Scholiastes poëtæ optimi, Eustathius, in istud — *ἀργαίῃσιν ἵπταις, hastis iacientes*. Oî, inquit, *παλαιὸι φασὶν καὶ ἐπὶ ἀργαίᾳ γέσσοι, μὴ δὲ ἀκόρνῳ καὶ ζυγνίῃσιν μήποτε ἐνθάδε τὸ γέσσοι. γέσσοι γὰρ μάλα ἰσχυρταὶ διὰ τοῦ σιδήρου ἀπὸ μηχανῆς λήξιν ὁ γέσσοι, ὁ δὲ γέσσοι ἀκόρνῳ*: Antiqui dicunt *Aiganeam* esse *Groschum*, paruum iaculum. Et querendum an non error in isto, *Groschus*: crebrius enim reperitur *Grosphus* per *ph*. Nisi tamen mechanica dictio *Grosphus*, at *Groschus* iaculum. Vides (etli de scripturâ ambigit) tamen planè explicatum, pro Polybij & nostrâ mente.

„ *Parma & firmitatem habet à structurâ.* ] Atque ea firmitas etiam sit à materiâ. Vnde igitur: ex ære: nugæ: nec honestiores ipsi talia nunc scuta habuerunt, nedum vt isti minimi. E corio? video et creditos quosdam velle inductos à Suidâ: *Παρμαί, διρμυνοὶ θυρεοὶ τοῦδε καθυπερβορίῃς*: *Parma*, coriacea scuta apud Carthaginienses. Sed temerè fortasse inductos. Si talia apud Romanos, cur ad Carthaginienses restringit Suidas? Cur Polybius verbo non tangit, & discriminat à legionariorû? Nam istorum sanè è ligno fuerûnt, corio saltem superducto. Censeo igitur idem in istis. Ipse Polybius alibi indicat, qui stabilitatem & *διρμυνη* Romanæ *parmæ* tribuit: non habuisset è corio mero. Quod ad Suidâ, certum est Afrorum pleraque scuta sic fuisse: sed Afrorum, vt aliâs deducam.

„ *Formâ rotundâ.* ] A quâ nomen petit Varro. Nam *Parma*, inquit, quod à medio in omnes partes par. Iustus orbis sit, ex iis verbis. Idem & *rotundas* in Fragmento quopiam facit: *Quem sequuntur cum rotundis Velites leues parmis*.

„ *Tripedalem habet dimensionem.* ] Græcè *διὰ μετρεῖς*: & scimus eo verbo venire normalem plerumque lineam, & rectam: Latini *dimerientem* dicunt. Nec caussa videtur vel hic ambigendi, nisi quia res inspecta sistit aliquid & moratur. Age, tripedalis est *Diameter*: ergo *Perimetris* siue ambitus nouempedalis. Id enim sequitur ex certissimo scito mensuratorum. Et tu talem *parmam*, *paruam* appelles, *breuem*, & denique *Parmulam*? His enim adiectiunculis aut nominibus Latini efferunt, vt Nonius: *Parma, breue scutum*. Isidorus: *Parma, leuia arma, quasi paruus clypeus*. Frontinus



Frontinus de ipsis nostris Velitibus: *Parmulis non amplis ornati*. Valerius: *Paruo tegmine muniti*. Si, inquam, omnes consensu breuitatem & leuitatem attribuunt; qui potest in isto modo? qui adfatim amplius, & nec maior ferè in grauiore armaturâ. Nam scutum legionarij militis etfi quattuor pedes habet in longitudine, tamen duos & semis tantum in lato.

Lib. xxvi. Amplius. Liuius scribit, *Parmas ius fuisse breuiiores, quàm equestres*: id est minores. Ego non credo vllum equitem commodè tractare posse hanc vndique tripedalem. Tamen & Liuius ita: *Hic miles tripedalem parmam habet*. Et Polybius: *ἀρχαῖος ἀπὸν ποδὲς ἀσπίδα* adtribuit: id est, *magnitudinem quæ sit tuendo*. Ergo satis magnæ: etfi inclinabam tripedales in longum facere, atque in eâ diametro tantum, non etiâ in latum: nisi quod tunc non sint rotundæ, & fortasse mutauerint. Consideretur. Festus quidem ostendit pariter exiguas fuisse: *Parmulis*, inquit (nota diminuētē vocem) *pugnare milites soliti sunt, quarum usum C. Marius sustulit, datis in vicem earum Bruttianis*. De his Bruttianis, idem: *Bruttiana parma, scuta quibus Bruttij sunt vsi*. Nota scutorum vocem, & talia in equitum posteriorum armaturâ apparent: id est, oblonga.

„ *Simplici tegmine capitis*.] Significat ex ære aut ferro nihil fuisse, dumtaxat è pelle aut lanâ aliquid, & *Galerum* aut *Galeam*. Nam sic discernit hanc à Casside Isidorus: quod *Cassis de laminâ est, Galea de corio*. Ille hoc verè, & pro eo Tacitus: *Vix unī alterine cassis, aut galeæ, de Germanis sic scribens, & manifestò abiungens*. Ipsa vox quoque præfert, quia *Galea* est propriè *ἀπὸ τῆς γαλῆς*, à *fele* aut *mustellâ*: etfi Varro maluit petere à *Galero*. Sanè prisca tegmina ferè capiebant à feris. vnde in Homero aliisque, *ἰν πρὸ ἐν, κυνῇ, ταυρῇ, αἰγῇ*: *mustellina, canina, taurina, caprilla*. Lego & in Suidâ: *Ἀλωπεκία ἡ περιεφαλαία*: *Vulpina, ipsa galea*. Sic igitur dictæ, quia à talibus animalibus captæ. Mos, qui passim tangitur à poetis. vt

Lib. vii. Statio: *Tela rudes trunci, galea vacua ora leonum*. Ipsas enim leoninas exuuias sumebant, & sic aptabant, vt caput capite velarent, ceteris humeros & dorsum. Homerus de Agamemnone:

Ἰλιάδ. v. 23.  
 Αὐτοὶ δ' ἐπεὶ τὰ δαριόων ἐέσαστο δέρμα λέοντος  
 Ἀΐδωνος, μέγαλοιο, ποδηνέεε.  
 Atque humeros circumiecit pellem inde leonis  
 Ardentis, magni, crurum tenuis.

Noster Virgilius de Auentino Italo:

Lib. vii. *Ipsæ pedes tegmen torquens immane leonis  
 Terribili impexum setâ, cum dentibus albis  
 Indutus capiti, sic regia tectâ subibat.*

Signiferi Romani leoninam induti.  
 Nec de nihilo hoc poeta Romanus. quoniam & Romani in suâ militiâ vulgò vsurparunt, & adnoto in Columnâ Traiani signiferos omnes semper in hoc habitu. cum pelle dico leonis, quæ caput, humeros, dorsum tegat, & caudâ pedes flagellet. Etiam in Tacito, Germanicus *contectus humeros ferinâ pelle, adit castrorum vias*. Non sic tamen in nostro Velite, cui galea tantum è tali aliquo tegmine, & sæpe lupo, (Romanâ ferâ



ferâ, & Romuli nutrice) quod aperte Polybius hîc signat. Alludit Propertius, de cæcis illis Romanis:

Lib. III. 11.  
el. 5. 1.

*Et galea hirsutâ compta lupina iubâ.*

Virgilius: — *spicula gestant*

*Bina manu, fuluôsq; lupi de pelle galeros;*

Aliâs ex vrfô, aut tali ferâ habuerunt. Statius:

*Ille Lycaonia rictu caput asperat vrfæ.*

Lib. III. 11.

Quin Claudianus Afris dat è serpente:

*Serpentum gestant patulos pro Castide rictus.*

Lib. I. de  
Laud. Sil.

Hæc talia Galeros appellat Virgilius suprà, & Frontinus Veliti nostro Galeri.

Galericulos adaptat. Silius Cudones dixit:

Cudones.

— *caput his cudone ferino*

*Stat cautum.*

Iterum: — *cudone comantes*

*Defecit crines.*

Sed & video Græcos iis vsos, aut finitimos. Xenophon de Thracibus:

Lib. V.  
Paphlago-  
næ galea.

Επὶ δὲ τῇ κεφαλῇ κέειν σκύννα, οἷά περ τὰ παφλαγονικά: In capite galea è corio, cuiusmodi Paphlagonum. Sed & Macedones habuere. Dio Cassius ait M. Antonium Caracallam, legionem Macedonum instituisse, & prisco ritu ornasse. Arma autem erât, inquit, Κερίος ὠμοκόσιον, & ὠμοκόσιον: galea è crudo bone, lorica lintea, & quæ addit. Facit hoc poëta in Causiam Macedonum:

*Καυτὴν, ἢ τὸ πρῶτον μελέδδον ὀκλον ὄπλον,*

*Καὶ σκύννα ἐν νιφετῇ, & κόρι ἐν πολέμῳ.*

*Causia, quæ Macetum genti fuit vtile tegmen,*

*Pilleus in nimbis, inque acie galea.*

A v d. Sed heus, Polybij verba cùm video: atque est, inquit, cùm lupinam aut tale aliquid imponit, tutele simul & signi causâ: hæcere incipio, vtrum nudo capiti, an galeæ alteri imponat? Eò magis, quod in Vegetio memini legere: galeas ipsas ad terrorem hirsutis (alij libri vrsinis) pellibus rectas.

Lib. II.

L i p s. Non ita hîc factum. cùm præmiserit de simplici tegmine: nec ratio est tam cautè & custoditè armare istos. Addo legere me Galeam ve-

Galea ve-  
natoris.  
In Datami

natoriam, pro hoc sensu, in Emilio Probo, de Datami: Ipse agresti du-

plici quæ amiculo circumdatus, hirtâque tunica, gerens in capite galeam ve-

natoriam, dextrâ manu clauam. Ita enim veriùs distingui, quàm vt ad cla-

uam referatur. Et quidni isti vsi, quibus è cæde ferarum copia? Sed pergo.

„ *Habet lignum in longitudine duorum cubitorum.* ] Sunt igitur in ha-

stili tres pedes. Nam quod in Liuiò est: *Septena iacula quaternos longa pe-*

Concordia  
inter Poly-  
biu & Valerij

*des data.* & in Frontino: *Septenis singulos hastis quaternorû circiter pedum*

*armavit:* Id ad telum totum referendum est, vnâ cum ferri modo, qui

fuit dodrantalis, id est haud longè à pede.

„ *Crastitie vnus digiti.* ] Ergo tenue lignum, & vt hodiernæ sagittæ.

Tenere ha-  
ste telum.  
Valerij lo-  
cus citatus.

Quidni tale cùm septem ea tulerint? suprà in Liuij & Frontini verbis ha-

bes. Septena igitur illa implebant manum. Huc facit Valerij locus, sed

Lib. I.  
cap. 117.

cum nostrâ correctione, qui scribit eos breuib; & incertis septenis ar-

matos



*mato hastis. Brenibus, pedum quattuor: sed quomodo incuruis? an à ferro? non dicit Polybius. & pone hamatum fuisse, non tamen aptè hoc incuruum. Libri scripti quos consului habebant, inturmis. Putarem infirmis verum esse, & ad hanc tenuitatem referrem: siue etiam ad ferrum.*

„ *Ferrum est unius spithama.* ] Ita Græcis dicitur, qui Latinis est *Palmus maior*, siue & *Dodrans*.

„ *Statim à primo iactu inflectatur.* ] Tale aliquid in ipso Pilo machinatus C. Marius, ut post dicam. Sed & Liuius, etiam ante institutos hos Velites ad Capuam, libro xxiii. *Sagittarij, funditoresque, & velites etiam, quorum inhabile telum ad remittendum imperitis est.* Qui tamen locus consideratione duplici eget. primum, quod *Velites* nominat (nescio an alibi) veteres illos *Iaculatores*: deinde quod ait *imperitis inhabile*. Atqui & *peritis*, si tale & tam flexile est, quale hic describitur: & Polybius apertè negat remitti. An redundat vox *imperitis*? an mutanda in *impeditis*? ut nisi quis otiosè mucronem refingat & erigat, neget remitti. An idèò etiam *imperitis* inhabile, quia amento emittebatur, & certo motu? Sed quidquid est, hæc arma Velitum: à quibus moneo haud longè *Pelastas* siue *Cetratos* abiisse Græcorum. Ut alia loca omittam. *Ælianus* ita describit: *Οἱ πελτασταὶ μέση πρὸς κήρυτται σκευή. ἡ γὰρ πῆλη τι μικρὴ πρὸς τὴν ἀσπίδα ἴσκη, καὶ κέρη, καὶ τὰ δόρυτα πολὺ πρὸς τὸ πλῆθος λειπρόμενα: Pelasta mediâ utebantur armaturâ. nam Pelta paruum quidam clypeolus est, & leuis, & hasta eorum longè infra modum Grauium.*

## DIALOG. II.

*De Scuto accuratè. Discrimen à Clypeo. Magnitudo eius, Circulus, Umbo, Origo, & exemplum.*

**V**ELITIBVS arma sua dedit, dat nunc Hastatis; imò & aliis iunctum, quia armis isti leuiter inter se dissidebant: & siquid fuit, dicit. *Legè:*

**POLYB.** Τοῖς γε μὲν δδοτέρῃς μὲν *Secundis verò etate, &*  
κατὰ τὴν ἡλικίαν, αἰσάτοῖς δὲ *quos Hastatos dicunt man-*  
προσαγορευμένοις, παρήγειλαν *dabant ferre omnia arma.*  
Φέρειν πανοπλίαν. ἐστὶ δ' ἡ ῥωμαῖ- *Sunt ea more Romano Scu-*  
κὴ πανοπλία, πρῶτον μὲν θυρεὸς, *tum primò. cuius latitudo*  
ἔσ' τὸ μὲν πλάτ' ἐστὶ τῆς κυρτῆς *est in gibbâ superficie duorū*  
ἑμφανείας πένθ' ἡμιποδίων. τὸ *pedum & semis: longitudo*  
ἑμῆκος, ποδῶν τεσσάρων ὃ δ' μεί- *pedum quattuor. Maius*  
ζων ἔτι καὶ παλαισιαῖ, ἐν *verò etiam palmo præterea*  
ἀπλῶ σφριδῶμαι, *excedit. Est ex duplici tabu-*  
latione.



κόλλη πεπηγώς ὁ θόνω, μετὰ *latione, taurino glutino cum*  
 δε τῶτα μοχέω δέρματι πε- *linteo cōpactum* : dehinc vi-  
 κείληται τὴν ἐκτὸς ἑπὶ φά- *tuli bouisue corio tegitur ex-*  
 νειαν . ἔχει δὲ περὶ τὴν ἴτιν *terioremsuperficiem* . Habet  
 ἐκ τῶν ἄνωθεν καὶ κάτωθεν *in curvaturâ circa superam*  
 μερῶν , σιδηροῦ σάλωμα , *inferâque partem ferreum*  
 δι' ἃ τὰς τε κατὰ φορὰς τῶν *munimentum* , quo & con-  
 μαχαίρων ἀσφαλίζεται , καὶ *traictus ensium defenditur* ,  
 τὰς ὡρὰς τὴν γλῶσξιν *ἐξερύσεις* . & *contra inclinationes aut*  
 ἀποθέσεις αὐτῶν ὡπλῶν καὶ σιδη- *depositiones in terrâ* . Aptâ-  
 ρα κόγχη , ἢ τὰς ὁλοχερεῖς *tur illi & ferreus umbo* , qui  
 ἀποσέγει πληγὰς , λίθων καὶ *vehementiores ictus auertit*  
 σαλευσῶν , καὶ κατ' ὅλου βιαί- *lapidum & sarissarum* , &  
 ὧν βελῶν . *universe violeti cuiusq, teli* .

Assignat igitur primò

„ *Scutum* .] Cui nomen ἔσται τὸ σκῦτος, id est à loro, è quo factum. Id *Scuti ety-*  
 verius, quàm aut à *secando, quasi secatum*, quod Varro cōminiscitur ; aut *m. n.*  
 ab *excutiendo*, quod Isidorus, *quia excutiat tela*. Moneo differre à *Clypeo*, *12. 1. de*  
 & separatant quicumque signatè ac propriè locuti . Livius : *Scuta pro cly-*  
*peis fecere*. Et est discrimen à formâ . quæ enim rotunda & in orbem iu- *L. C.*  
 stum relata, *Clypeos* dixere, quæ in longum exhibant, *Scuta*. Virgilius : *Discrimen*  
*à Clypeo.*  
*Lib. VIII.*

— *clypei que sub orbe teguntur.*

11. Aen.

Idem: *Argolici clypei aut Phæbæ lampadis instar.*

Addit *Argolici*, quò magis orbem notet: quia talia illorum. Ammianus: *Lib. XXXII.*  
*Iugum tereti ambitu, Argolici clypei specie*. In Dionysio: ἀργολικὰ ἀσπίδες;  
*Argolici clypei* : in Seruiano censu, qui simpliciter sunt *Clypei* Livio no-  
 stro. At de Scutis, contrà leges *Scuta longa* : & mox audiemus sic fuisse.  
 Simile discrimen apud Græcos . & Homerus Ἀσπίδας ὀκτώκωντος agno-  
 mento dixit, *clypeos rotundos* : at ὀκτώκωντος Polybius semper nostra *Scuta* :  
 nec aliter Dionysius & Plutarchus . Dio & inferior illa ætas confundūt.

„ *Cuius latitudo in gibbâ superficie*.] Metitur exteriorem ambitum, sed *D. plex*  
 ubi: Scutorum enim vnum & commune genus, inæquali latitudine : ac *scutum.*  
 pater magis produciturque circa umbilicum, extremis angustioribus. *Quatum*;  
 In tali ponimus mensurari mediam partem. Alterum genus rariius, sed  
 tamen in vsu etiam, quod vndique æquali latitudine, & ianux velut *Et imbi-*  
 formam habet, sed incuruæ: & vt aperte dicam, sectum canalem aut im- *catum.*  
 bricem refert. Dio Cassius vtrumque genus copulat, cū Testudinem  
 militarem struit, & in eius medio locat τὴν τὰς πλατείαν ἀσπίδας (con- *lib. XX.*  
 fundit







re cupientem Triarij obiectis clypeis arcuere. Illine clypeis: nusquam iam Lib. xviii.  
ij Romanis, & scutis reponere cum priscis libris.

Ex duplici tabulatione. Quo id sensu? An duas tabulas fuisse, incur- Scuti ligna  
uas sic aptatas? an duplicatum totum textum? Ego hoc opinor, & e plu- cuiusmodi.  
ribus inunisque tabellis corpus hoc iunctum. Varro subiicit, cum ety-  
mon scuti querit: *A sectura*, inquit, *ut secatum*, quod minime confectum De I. L.  
sit tabellis. Etiam Ammianus: Cum apud Parisios adhuc Caesar Iulianus L. b. xx.  
quatiens scutum variis moribus exerceretur in campo, axiculis quis orbis  
erat compaginatus, in vanum excussis, ansa remanserat sola. Ostendit plu-  
ribus lignis & axiculis constituisse. Atque hæc e certis arboribus, quas Equæ ar-  
Plinius designat: *Frigidissima quæcumque aquatica*, *lentissima autem*, & bore.  
ideo scutis faciendis aptissima, quorum plaga contrahit se protinus, clauditiq. Lib. xvi.  
suum vulnus, & ob id contumacius transmittunt ferrum. In quo genere cap. xl.  
sunt ficus, salix, tilia, betulla, sambucus, populus utraque. *Lentissima autem*  
*ex his ficus & salix*, ideoque *utilissima*. Vides Salicem inter utilissimas E. salice fa-  
cenferi, atque etiam vulgarissimas, ut aliunde disco. Adeo ut Græci poë-  
tæ *βρέαν* siue *Salicem* dixerint pro ipso Scuto. Euripides:

Κρέον γε τ' αὖτε δ' ἵπταν λαβὼν χειρὶ

*Salicem Creon deinde suscipiens manu.*

Hesychius: *βρέα, αὐτὰρ ἰδ. εἰς τὴν ἀσπίδα ἐκ τούτης τῆς ὕλης καὶ βρέαντα*. *Salices, scuta, quia primitus ex hac materie sunt facta.* In Theocrito  
etiam est: *Ἀχαιοὶ ποιοῦσιν ἀσπίδας βρέαντι καὶ ἰπταντι*:  
Brachia vimineis scutis pressi atque graui.

Eidyll. xvi.

De Syracusiis loquitur. & nescio an non aliud ibi scutorum etiam ge-  
nus tangat, quod non e tabellis, sed e viminibus textum. Ideo etiam ita Scuta e vi-  
verti. Nam Siculi & Siracusij talibus vulgo vsi. Festus: *Cerrones leues*, & mine.

*inepti, a cratibus dicti, quod Siculi aduersus Athenienses cratibus pro scutis*  
*sunt vsi, quas Græci γέρρα appellant.* Bene Festus. & cum eo Eustathius:  
*Γέρρα, ἀπὸ τοῦ γέρου ἐκ τούτου, καὶ οὖν ὅτι γέρρα*: *Gerra, scuta Persica, ex vimi-* Gerra.  
*nibus, & saligna.* Persis attribuit, quia creberrime & recentissime ij ha- Persa sunt  
buerunt. Glossæ item: *Γέρρα, εἰς δὲ ἀπὸ τοῦ γέρου*: *Gerrum* (hoc etiam vsi.  
genere vulgo extulerunt) *genus scuti Persici.* In Xenophonte aliquoties ca  
vox: & Ammianus de Persis etiam sui æui: *Obtecti*, inquit *scutis vimine* Lib. xxiii.  
*firmissimo textis*, & *crudorum tergorum densitate vestitis.* Idem postea: *liba.*  
*Manipuli peditum contecti scutis oblongis & curuis*, *quæ texta vimine &* *Quæ for-*  
*crudis coriis gestant.* Ipsa descripta habes, & item formam. A quâ tamen ma fuerint  
aliquid Strabo abijt. qui de Persis: *ὅτι ἰσχυρὰ δὲ γέρρα ποιεῖσιν*: *Arman-* Lib. xv.  
*tur scuto rhombi speciem.* Hæc figura non planè quadrat in Ammiani ob-  
*longam & curuam.* Sed potuerunt à Strabone mutasse. In Eunapio lego  
Parthis quoque (gens eadem, aut in eodem solo) scuta hæc talia, imò &  
galeas fuisse. *Οὗ δὲ τοῦ παρθίων*, inquit, *οἱσι ἡ αὐτὴ ἀπὸ τοῦ γέρου τὴν καὶ τὴν ὀ-*  
*σὺνα, καὶ οὖν τὰ παρθίων περὶ τὴν αὐτὴν*: *Qui Parthorum scuta habebant vimi-*  
*nea, & galeas vimineas*, suo & patrio quodam modo intextas. Nec verò  
Persæ tantum, sed Germani habuere. Ex Tacito: *Nec scuta quidem ferro*  
*neruone*



*Germanis* neruone firmata, sed viminum textus, vel tenues & sutas colore tabulas  
*hæc scuta:* esse. Galli quoque in Cæsare: scutis ex cortice factis, aut viminibus textis,  
*Et Gallis* quæ subito ut temporis exiguitas postulabat, induxerant pellibus. De aliâ  
*interdum.* aliquâ gente Sallustius, in fragmento: Soliti necere ex viminibus vasa

*Improbis*  
*hæc scuta.*

*Macedones*  
*olim vsi:*

*Lib. x.*

*Et Itali.*  
*v. i. Acq.*  
*Fortasse*  
*placuit.*

nam paræ equestris armabat. Sed vterque ostendit non optima aut fir-  
 missima ea scuta fuisse, & assumpta in egestate aliorum. Significat &  
 Thucydides: Ναύτας ἔχοντες ὡπλισμένους ἐκ δένδρων καὶ οἰσίνων καὶ πολλῶν:  
 Nautas armavit scutis improbis, & plerisque vimineis. Tamen Macedones  
 etiam olim vsi, sed quæ in ærea aut argentea Alexander mutauit: & hoc  
 iis apud Curtium obicit: Ligneæ enim vasa desiderant, & ex cratibus scu-  
 ta. An non Itali & ipsi Romani? Dicas ex Virgilio, qui de Italis:

—\* flectuntque salignas

Vmbonum crates alij.

Ex Lucano, de Romanis Arimini:

*Lib. i.*

— nudâ iam crate fluentes

Innadunt clypeos.

*In fragm.*  
*suprà.*

*Lib. xlvii:*

Intellegit vetustos, & pelle scissâ & fluidâ iam destitutos. Crates vterque  
 dicit: quæ vox tamen & in tabellarum textum conuenire potest. Scuta  
 tamen rotunda & equestris, cum Sallustius, tum Dio, indicare videntur  
 (leuitatis fortasse causâ) talia fuisse. Dio sic de Saluidieno, qui cym-  
 bas quasdam contra Sextum Pompeium ridiculè instruxit: Δεσμῶν τε  
 πλοῖα, καὶ τὰς ἐν ὠκεανῷ πλεούσας, ἐκ ποσσίνων ἐπεχειρήσας, ἐνδοθεν μὲν ῥάβ-  
 δους ὑπὲρ κύβων διαλαμβάνων, ἔξωθεν δὲ βόες δίσκους ὠμὸν, ἐκ ἀπὸ δὲ κυ-  
 κλοπερὸς τε περὶ τὸν δεξιόν: Coriacea nauigia, ut solent ij qui Oceanû nauigant,  
 facere est aggressus, introrsus ea virgis leuibibus intexens, extrorsus vero bo-  
 nis crudum corium, in modum rotundioris clypei, circumponens. Cum ro-  
 tundo clypeo disertè comparat, qui equitum ferè fuit. Sed heus tu, cur  
 non me reuocas euagantem? & nonne hæc extra Polybium? A v d. Non  
 extra historiam aut militiam: & sint vtrique illustrandæ. Quin ad tales  
 excursus liber esto, & iam nunc mappam tibi mitto. L i p s. Reduc &  
 contrahe. non enim lubet extra viam: ipsa lōga affatim, & fatigat. Pergo.

*Glutinum*  
*in scuto:*

*In Monof.*

*Et Nerui.*

*31. Annal.*

„ Taurino glutino. ] Quod & linteum tabellis iunxit (de quo linteo  
 hic in Polybio:) & tabellas ipsas inter sese. Denique & corium firmavit.  
 Aufonius: Tergora dic clypeis accommoda quid faciat? glux.  
 Videntur & neruo aut ferro vinxisse. ex Tacito: Ne scuta quidem ferro  
 neruone firmata. Sed ferrum referri ad orbem circumpositum potest, de  
 quo Polybius tangit, vel ad Vmbonem: nerui, non nisi huic rei & tabul-  
 lis vinciendo fuisse videntur.

*Corium in*  
*scuto.*

„ Vituli bonisue corio. ] Potius profectò bonus: & id robustius: tamen  
 quia νοτζίον dicitur in Græco est, de vitulo quoque expressi. Corij huius  
 inducti apud Græcos Latinosque mentio, & creberrimè poetas: qui co-  
 ria etiam multiplicat & adaugent. Exempla illa omitto. Propriè ad Po-  
 lybium & ad verum, Statius:

Nec



*Nec pudor emerito clypeum vestisse iuuenco.*

Lib. III.

Idem: — *graues clypeos casis vestire iuuenis.*

Sed & Linius testimonium, in re miserabili, suggerit, de obsessis Casilini ab Annibale: *Postremo ad id ventum inopia est, ut lora detractâsque scutis*

Lib. XXXII.

*pelles, ubi feruidâ molliissent aquâ, mandere conarentur.* Accularem cupidinem vitæ, nisi quod à constantiâ non ab ignaviâ fuit. Silius idem de Sagonitanis: — *resolutâque nudos*

Lib. II.

*Linguentes clypeos armorum tegmina mandunt.*

Hegeſippus de Iudæis, qui in vrbe sacrâ à Vespasiano obsessi: *Et cum alia famis solatia non reperirent, detrahebant coria scutis, ut cibo essent sibi quæ præsidia non essent.*

„ *Ferreum munimentum.* ] In Polybio, σιδηρὸν σιδήωμα: quæ vox *Labrum* & extremitatem talem notat: propriè tamen *Sputi* instar tenuem bracteam aut lamellam. Martialis: *Hoc linitur sputo Iam caryota Kalendis.*

Margo ferreus in scuto.

Suidas ipsum hunc Polybij locum, opinor, respiciens: Σιδήωμα, σιδηρὸν ὅθεν φέρει τὸ πρῶτον ὄνομα: *Sialōma*, ferreus ambitus Romani scuti. Vult idem Hesychius: Σιδήωμα, μέρος τι τοῦ πλάτους τοῦ χαλκῆος ὅπου ἐστὶν ὁ σκῆπτρον: *Sialōma*,

*pars aliqua armaturæ, quam Scutum dicunt.* Plutarchus λεπίδα dixit, & auctorem huiusce rei Camillum fecit. Ille in pugna contra Gallos,

Camilli inuentum.

quorum immanes gladios timebat, cum alia machinatus est, tum istud. Τοῖς θυρεοῖς, inquit, κύκλῳ περιήρμωσε λεπίδα χαλκῆν, τὴν ἐλάττω καὶ ὑπὸ τοῖς πλῆγεσσι μὴ στήθοντος. *Scutis laminam ferream in orbem adaptavit, ligno solo ictus parum sustinente.* Ergo hæc causâ una & prima rei, altera quam Polybius adiungit, ad scuti tutelam & seruamen. Inclinant enim sæpe in terram, & ferè sic ante tentoria aut in excubiis habebant, pilis etiam (quod marmora nos docent) acclinatis. Ne ergo putisceret lignum, munimen à ferro.

In Camill.

„ *Ferreus umbo.* ] Ita plurimum & vulgò, è ferro. At poëta aureum etiam faciunt. ut Virgilius:

Umbo d'umbræ metallo.

— *vastos umbo vomit aureus ignes.*

x. Aeneid.

Sed & Sidonius posteriore ævo reipsâ sic fuisse ostendit. *Clypeorum lux in orbibus niuea, fulua in umbonibus, ita sensum prædebat ut studium.* Hoc

Lib. IIII. Epist. XXI.

ille de Sigimere iuvene regio, eiusque comitatu selecto: & satis indicat ditiores argētum in ambitu, & aurum in umbone gestasse. Non is luxus olim. Umbonem autem certum est mediam illam partem scuti dictam,

Quid Umbo.

quæ protuberat & exseritur cum rotundo tumore. Idèò Umbo, quod Græcis est ὀμφαλόν. Montes & eminentias hac voce Statius poëta sæpe appellat, quod iure suo doctus Scaliger nos docuit in Varronem. Sed &

Pro monte. Pro vestis parte.

Latini vestis positum, qui ad pectus exibat in tumorem, sic dixerunt. Tertullianus: *Totum contracti umbonis figmentum.* Iterum: *Recognito rursus umbone, & siquid exorbitavit reformato.* Persius:

De pall. cap. V. Ibid. Sat. VI. Persio lux.

— *totâque impune Saburrâ,*

*Permisit sparsisse oculos iam candidus umbo.*

De tirone loquitur, qui in viros transcriptus, & depositâ prætextâ candidam



Lib. xi.

didam togam sumpsit: vñà cum eà etiam libertatem. Non aliter ego illa interpretor. Apuleius huc etiam ducendus: *Palla sub dextrum latus ad humerum leuam recurrens, umbonis vice, deiectà parte lacinia, multiplici contabulatione dependula.* Et Glossæ priscæ: *Umbilicus, οὐφαλός, ἀπὸ τοῦ ὠμῶν*: an non corrigendæ à *Umbo, οὐφαλός*. Nec enim *Umbilici* vocem profectò temerè in utrâque eà notione leges.

*Umbone  
ardebant.*  
Iul. cap.  
Lxxxi.

Lib. i.  
Lib. ix.  
Lib. xx.

*Umbo pro  
humero.*

Lib. xi.

*Itus auertit lapidum.*] Atque vsus alter, quòd auertat etiam hostes. Nam in conflictu & pugna cominus utebantur eo, ad impulsu. Suetonius de Acilio animoso milite: qui *abscisà dextrà, transiit in nauem, umbone obtus agens.* Curtius: *Totam aciem pauore suo fluitantem umbonibus posse propelli.* Liuius: *Umbonibus incusàque alà sternuntur hostes.* Iterum: *Alà deinde & umbonibus pulsantes.* Vbi Alam etiam dicit partem illam humeri brachiique, adiutricem in hoc nisu. Quid, quòd ipsa incurua illa pars, *Umbo*: Fallor, aut sic Statius:

*— clypeum non sustinet umbo  
Mutatum spoliis.*

De Tydeo ait, defesso à pugna & vix arma sustinente. Ibi Lucatius: *Hic umbonem pro humero posuit, aut pro manu.* Martialis consimiliter, de valente suo liberto: *In turbam incideris, cunctos umbone repellet.*

Profectò ista pars brachij est, proiecta & incuruans. Satis de Scuto, pro Polybii quidem mente. A v d. Non etiam pro meà. L. i p s. Quid abest, aut aures igitur? A v d. Principium & inductionem scuti, ob Liuij verba (in mente habeo) quæ me torquent. Nam cum illa de Ordine legēbamus, hæc quoque erant: *Clypeis antea Romani vsi sunt, deinde postquam stipendiarij facti sunt, scuta pro clypeis fecere.* Ergone tunc demum scuta introducta, cum stipendia, id est obliuione Veienti? Atqui ipse Liuius aliter, & iam in armandis classibus Seruianis, dat primò dumtaxat *clypeos* (ἀπὸ τῶν ἀργολικῶν, Dionysius: ) reliquis *scuta*, quos *θυρεοί* idem ibi Græcus. Sed & sapius antea Scutorum mentio. L. i p s. Me spectas? propè est vt negem respondere ad talia quæ abducunt extra Polybianum campum. Sed tamen quia in margine hæres, fiat. Tetigi suprà leuiter de sensu verborum Liuij, qui non est (vt verba aspecta præferunt) quasi antea clypeis tantum Romani vsi, postea scutis. Id verò falsum: sed quod vtrumque genus in vsu antea, postinde sola scuta. Breuiter hæc sententia. Origo igitur Scutorum à regibus, imò à primo ipso rege, si fidem habes Plutarcho. Ille sic de Romulo: *Θυρεοὶ τῶν Σαβινοῦ ὁ Ῥωμύλος ἐξ ἑρρίσας φορῶντος*: Scutis Sabinorum Romulus est vsus, & mutauit sua ac Romanorum aliorum arma, antea clypeos Argolicos ferentium. Id verò palam contra Liuium, & isto auctore diu permutatio hæc ante Veiens bellum, tunc scilicet cum accepti, vñà cum Tatio, in urbem Sabini. Sed potest vterque verum dicere, & fuit ita sub Romulo, mutatum à Seruio; iterumque mutatum, obsidione Veiorum. Tamen ex Græco illo dixeris, ortum & noticiam scuti esse à Sabinis. At negat alius Græcus, Athenæus: qui in-

Lib. ii.  
Dial. i.

Lib. vii.  
Quando  
Romani  
scuta.

Liuij inter  
sententia.

Romulus  
scuta indu  
xit.

In Romulo

An à Sabi  
nis a com  
plures.

terea



ter ea quæ Romani à variis gentibus hauferunt: *ἡ δὲ σκευὴ τῶν Σαμνιτῶν*, inquit, *ἐστὶν ἡ αὐτὴ*. An à Sam-  
 nitibus didicere scuti usum. Cæsar apud Sallu-  
 stium hinc stare videatur: *Arma atque tela militaria à Samnitibus sumps-  
 erunt*. Nam Arma & Tela nominat: atq; illa propriè scutum esse scimus,  
 eaquæ quæ ab armis feruntur. Tamen ad Plutarchum magis ego eam, & *Ποτὶν δὲ  
 Σαμνιτῶν*  
 à Samnitibus abiungam. Quid ita? causâ duplici. Priore, quod diu ante  
 Samnitas notos, aut certè bello notos, in vñ Romanis scuta. Plutar-  
 chus, Dionysius, Livius testes sunt. Nam isti bello non tentati ante an-  
 num urbis ccccx. diu antè promiscua iam scuta, si illis fides. Alterâ,  
 quod etiam forma scuti Samnitici discedit à Romanis. Ita enim de illo  
 Livius: *Forma erat scuti (Samnitici) summum latius, quæ pectus atque hu-  
 meri teguntur, fastigio equali, ad imum cuneatior, mobilitatis causâ*. Faci-  
 lis intellectu hæc descriptio, & videmus etiam in maiorum nostrorum  
 insignibus aut monumētis hæc talia scuta. Sed enim Romanum diver-  
 siforme fuit, & quale dixi: non ergo meâ sententiâ à Samnitibus. An  
 non à Ligutibus? dicet aliquis. ita enim Livius præire videtur, & viri do-  
 cti nuper ex eo affirmarunt: *Stabilior aut parma aut scuto Ligustino Ro-  
 manus erat*. En apertè distinguit, Romanisque tribuit & *Parmam* (nem-  
 pe leuibus) & *Scutum*, (grauibus) sed *Ligustinum*. Nolo imponant tibi  
 verba, aut viri cetera curiosi & docti. Hic glaucoma in eorum oculis, &  
 remouebo. Livius ibi de leui tantum milite agit, nihil de graui: Cur igitur  
 scutū à parma diuidit? diuidit, sed Ligustinum. Scito igitur, totā illam  
 à Livio memoratam ibi pugnam, solius leuis armaturæ utrimq; fuisse.  
 Et à Perseo, inquam, & à Romanis, graues non cōcurrerunt. Livius hīc  
 defectus & mutilus, eoquæ min⁹ id ex eo statim liqueat; at purissimè è  
 Plutarcho, qui pugnam eam describit. Is facit Romanos Velites pugna-  
 se, & vnā cum iis *septingentos Ligures*: qui leuius scilicet armati, & idē  
 expressim hīc Livius *Parmam* nominat, quæ Velitum, *Scutū Ligustinum*,  
 quod eius gentis. Quale id fuit? è Diodoro discas, & totam hanc litteram  
 sopias: *Ὁπλισμὸν ἔχουσιν οἱ Λίγυες ἑλαφρὰ πρὸς τὸν Ῥωμαίων τῇ κατασκευῇ. σκε-  
 παὶ γὰρ αὐτῶν ὡς δρυμνικῆς θυρεὸς εἰς τὸν γαλακκὸν ῥυθμὸν διημισηρημένους,  
 καὶ χιτῶν σιανειδμημένους ζωστῆρι. καὶ περὶ τὸ στῆθος θινεῖων δοχεὶς καὶ ἕριος σύμ-  
 ματτον*. *Armaturam habent Ligures leuiorem Romanā. Tegit enim eos  
 scutum longum, ad Gallicum modulum factum, & tunica cingulo adstricta.*  
*Circumponunt etiam pelles ferarum, & habilem gladium.* Ecce habes Scu-  
 tum Ligustinum, & simul leuiter armatos Ligures fuisse. Fragmentum  
 in Suidā reperio, quod huc facit, si corrigas: *Τὴν δυνάμει τῆς παρμῆς καὶ τῶν  
 λιβυτικῶν θυρεῶν ἀντιχρὸν ἔργον ὡς οἱ Ῥωμαῖοι*: *Firmitate parma & Lybi-  
 corum scutorum fortiter resistebant Romani.* Itane Lybica scuta Romanis?  
 nulla. Scribe *λιγυστικῶν*: & scito è Polybio fragmentum esse hanc ipsam  
 velitarem cum Perseo pugnam denarrantē. Ex eo deinde vertit, vt solet,  
 parnè verbatim Patavinus. Hæc ita vera me dixisse ipse Livius etiam sug-  
 geret, qui paullò post adiungit, *Pugnatam utrimque leui armaturā esse*.  
 Facessite igitur scuta Ligustina à Romanis. A v d. Gaudeo quod abdu-  
 xerim;



xerim; tu me reduxisti, atque alios fortassis, errantes. *L. 1 p. s.* Vtinam me quoque alius, cum opus, sed clementer! Nam nostri plerique hodie Archilochæi sunt, & gaudent *ἰαμειζεν*.

## DIALOG. III.

*Gladius Hispaniensis. Origo, Vsus, Bonitas.*

**S**ED nos ad Polybium. Dat secundò grauiori militi Gladium, & eum sic depingit:

**POLYB.** Ἀμα ὃ τὰ θυρεῶς μάχαιρα, *Vnà cum scuto gladium,*  
ταύτῳ ὃ περὶ τὸν δεξιὸν φέρεται *imperant, quem fert ad de-*  
μηρὸν καλῶσι δὲ αὐτὸν ἰσθη- *xtrum femur. Appellant*  
κὴν. ἔχει δὲ αὐτὴ κέντημα διὰ *Hispaniensem, habetque*  
φορὸν καὶ κατὰ φορὸν ἔξ ἀμ- *mucronem eximium, &*  
φοῖν τῶν μερῶν βίαιον, διὰ τὸ *ictum utrimque validum,*  
τὸν ὀφελίσκοι αὐτῆς ἰχυροὺν καὶ *quoniam lamina eius fir-*  
μόν μόνον εἶναι. *ma est & stabilis.*

*Vnus olim  
gladius.*

„ *Gladium imperant.* ] Gladium, inquit, non ergo plures, etsi postea ita fuit. Nam sequenti æuo minorem etiam alium ferebant, quem *Pugionem* Latinà voce Tacitus dixit; alij Græcanicà, *Paramerium*, aut *Parazonium*, quia ad femur scilicet aut zonam penderet. De hoc quia nihil Polybius, omitto.

*Gladius an  
ad dextram*

„ *Fert ad dextrum femur.* ] Nouum est nostris moribus, & videntur esse quæ resistant. Primum, quomodo facilis eaeductio? quomodo vagina inibi non impedimento ad pugnam? Sed & Iosephus contrà, de ipsis Romanis: Οἱ δὲ πεζοὶ, inquit, μαχαίρας φοροῦσιν ἀμφοτέρωθεν. μαχῆρας δὲ αὐτῶν τὸ λατὸν ἔξωθεν περὶ τὸν δεξιὸν ἀνίστασθαι ἢ πλεονέχει μῆκος: *Pedites utrimque gladium gestant. Longiorem quidem illum ad sinistrum latus: nam qui ad dextrum est, palmi siue duodecim digitorum mensum non excedit. Nōne clarè longiorem, id est Hispanientem istum ad læuam ponit? Sed & cum eo Sidonius, ubi urbem Romam armat:*

*Panegyri.  
ad An-  
them.*

— *bullis hostilibus asper*  
*Applicat à læuâ fulgentem balteus ensē.*

*Variatum  
in cæte.*

Quis autem ambigit, quin Romam ornet pro Romano more? Amplius, sub ipsum Polybij æuum nummos reperio, in quibus gladij sunt sinistri. Hæc cum ita sint, olim dubitavi ecquid ista Polybij vera satis aut sana. Nunc minimè, & eò descendo ut mutasse hanc rem censeam, & aliter atque aliter gestasse. Certè quin Iosephi, id est Flauiorum, æuo ita fuerit ut scribit, gladij nempe sinistri, non est ambigendum: & fortasse id introductum, cum Gladioli aut Parameria introducta. Etli parum etiam *firma-*



firmiter. nam ecce in columnâ Traiani plerosque militum cinctos iterum pro prisco ritu dextros video, idemque in Antonini: etsi Imperator tamen ipse & Tribuni habent ferè sinistros. Omnino variauit ea res. & cur in Romanis ita miremur, quod non in Gallis? Nam ij quoque certò dextros gestarunt, quod Strabo & Diodorus clarè scribunt. Atqui incommoda eductio. Non in Romanis quidem; qui nec longi nimis erāt, & ab humero non à medio cingulo pendebant. Denique credo eos spectasse scuti vsum, præcipui inter arma. Id impediri videbatur eiusque frequens motio, si gladius aut vagina sub brachio sinistro. Non ergo, iniquis, in pugna idem, cum vagina ad dextrum? Reciprocatio enim brachij ad ictus impedita. Fateor, nec habeo quod dicam, nisi rei rei solere tunc ponere tergum. Vno verbo, arbitraria hæc res fuit, & vtrinq. causæ.

„ Appellanti Hispaniensem. ] Passim quidem & crebrò: sed quid ita ante Hispanos etiam notos? Vt Lilius in pugna Manlij illà veteri cum Gallo: *Manlius Hispano cingitur gladio*. In eadem re Quadrigarius: *Scuto pedestri & gladio Hispanico cinctus contra Gallum constitit*. Vterque disertè notat de Hispanico, me mirante. Vnde is tunc? quæ commercia? cum Romani nec in Italiâ suâ domini etiam essent. At intellegunt formâ Hispanici fuisse. Nec id quidē dicet scriptor incertus apud Suidam

(an non ipse Polybius?) qui hanc quoque refert ad tempora Annibalis & secundi Punici belli. Tunc scilicet, cum Romani vires & constantiam experti militiæ Hispanicæ, adsumpsere hunc ensē. Verba sunt: Οἱ δὲ καλτίβηρις τῇ καταπόλῃ τὰ μαχαίρων πολὺ διαφέρουσι τῶν ἄλλων. καὶ γὰρ κέντημα ὡρακτικὸν καὶ καταφορὰν ἔχουσι διωαμένῳ ἐξ ἀμφοῖν τῶν μερῶν. ἢ καὶ ῥωμαῖοι τὰς παντοῦ ἀποθέμενοι μαχαίρας ἐν τῇ κατ' ἀνίσταν μετέλαβον τὰς τῶν Ἰβήρων. Ἐπεὶ μὲν καταπολὺν μετέλαβον, αὐτὸν δὲ τὴν χρησιότητα τῆ σιδήρου ἢ τὴν ἄλλαν ἐπιτέλειαν ἰσομεῶς διώονταί μιμεῖσθαι: *Celiberi paratiorâ gladiorum longè aliis antecellunt. nam & mucronem validum habent, & ictum potentem ex vtrâque parte*. Quare & Romani vsitatos & patrios gladios deponentes, à temporibus Annibalis istos Hispanorum assumpserunt. Et formam quidem assumpserunt, ipsam verò bonitatem ferri & aliam acurationem nequaquam imitari potuerunt. Hæc si vera (puto esse: ) quid pro Lilio aut Claudio? vnum appellasse eos gladium Hispanicum, ipsum pedestrem: non quia re ipsâ talis esset, sed quoniam Manlius eques, depositâ parmâ, & longiore suo gladio (talis equitum, vt videbimus) sumpsit pedestre scutum, & gladium breuiorem, Hispanicum postea dictum. Si tibi color melior, alline.

„ Habet mucronem eximium. ] Quo Romani etiam maximè vsi, & Hispani hodie, etsi gladij eorum aliâ à priscis formâ. Polybius: Οἱ δὲ ῥωμαῖοι ἐκ ἐκ καταφορᾶς, ἀλλ' ἐκ διαλήψεως ὀρθαῖς χρώμενοι ταῖς μαχαίραις, πρακτικὰ τὰ κεντήματος ἀλλ' αὐτὰς ὡραζόντες, τυπόντες ἐς τὰ στήθεα καὶ τὰ πρόσθεπα διέφθειραν τὰς πλείους: *At Romani non casim sed punctim rectis gladiis videntes, mucrone ad hanc rem efficaci, ferientes in pectora & facies, plerosque interfecerunt*. Scribit facies petuisse: ne primus Cæsar hoc iusserit



- Lib. xii. Pharsalicâ illâ pugnâ, *Miles faciem feri*. De Hispanis, Liuius: *Gallis præ longi gladij ac sine mucronibus, Hispano punctim magis quàm casim assueti petere hostem, breuitate habiles, & cum mucronibus*. Et utilitatem huius rei in Vegetio habes. *Non casim, inquit, sed punctim tirones ferire discebant. Nam casim pugnantes non solum faciliè vicere, sed etiam derisere Romani. Casa enim quouis impetu veniat, non frequenter interficit, cum & armis vitæ defendantur & osibus: at contra puncta duas uncias adacta mortalis est. Deinde dum casa infertur, brachium dextrum latiusque nudatur: puncta autem recto corpore infertur, & aduersarium sauciat antequam videat. Bonæ & veræ causæ. & quod ipse quoque notat, hac re faciliè vicere eos qui pugnabant casim. Dio Cassius tetigit pugna Iulianâ in Ariouistum: ἡ δὲ τοῦ Ξιπίδια ἀντιπρὸς (ρωμαίων) καὶ σικανῶν καὶ τῶν γαλατικῶν ὄντα, καὶ τὰς περὶ τοὺς ἀλυσσάδας ἔχοντα, χρημύτατα δὲ σίωνα ἐχέοντες: Gladioli enim Romanorum & breuiores Gallicis, & mucrones è chalybe habentes, utilissimi iis fuerunt. Appellat Ξιπίδια, gladiolos, aspectu ad Gallorum illos immanes: & re ipsâ fuerunt haud magni.*
- Forma gladij Hispanici. *Idem verimque validum.* Nota, *verimque*: & hinc faciliè formam faciemque Romani gladij colligas, qualis ferè hodie est noster equester. Apparet ita in monumentis prisceis: etiam in iisdem etiam acie simplici, & supernè leuiter pandus, ad Orientalem aut Turcicam formam. Sed iste rarior, & Polybio nunc ignotus. Ad casam igitur seruiit etiam hic gladius: & ut res erat, Romani ambifariam vsi. Polybius, ubi Romanam militiam & arma cum Macedonum cõparat: τῇ μαχαίρᾳ ἐν μεταφορᾷ καὶ διαίρεσιν ποιεῖσι τὸ μάχην: quæ supinè interpres (ut pleraque alia) vertit. Ego sic: *Gladio punctim & casim pugnant*. Nam illud ἐν μεταφορᾷ, è translatione, ad punctam refero: & huic ἐν καταφορᾷ ex dilatione aut demissione, oppono. quia gladius scilicet in pungendo reciprocatur & transfertur, in cædendo demittitur. Ex διαίρεσιν autem, casa est: ad verbum, ex diuisione. quia ictus ille diuidit scilicet abiungitque. Tamen vide an non verius sit, ἐν διαίρεσιν è sublatione: quod Polybius alibi usurpat in hunc sensum. Scribit de Gallis: ἰδιοὶ τῆς γαλατικῆς χειρὸς, ἢ καὶ διαίρεσιν μάχην: *Proprium Gallicani vsus, pugnare casim*. Fateor tamen in Suidâ alibi & fragmentum hoc legi: μαχομένων ἐν διαίρεσιν ταῖς μαχαίραις: sed hoc quoque fortasse malè. De vehementiâ autem ictus, exempla in Senecâ: *Galeam macherâ Hispanâ diuisam*. in Liuiio: *Postquam gladio Hispaniensi detruncata corpora, brachijs abscisis aut totâ cervice desectâ, & sciditatem aliam vulnerum viderunt*. Assertio in Diodoro: Ὅντι θυμὸς, ἢ τε κέντρος, ἢ τε ὅς ἐν ὑπερμέλει τὸν πληγὴν: *Neque scutum, neque galea, neque ossum sustinet ictum*. Plutarchus cum eo, pugna Emilij in Periclen: *Μάχαιραι ἐκείνων ὑπὸ βαρεὺς καὶ καταφορᾷς διὰ παντός ὄντας χωρεῖσαι ὅτι τὰ σώματα: Gladij illorum (Romanorum) grauitate & ictu per omnia arma ad corpora peruadentes. Ait, grauitate. ergonc tam magni? minimè, sed crassiusculi potius & firmi. Sculpturæ veteres sic ostendunt, & crutos è terrâ ipsi vidimus, qui duos pedes in laminâ nō explebant. Haud frustra ergo*
- Lib. xxi. *Liuius*



Liuius dixit, breuitate habiles, idemque, ad propiorem habiles pugnam: Dio  
Ξιπιδία, gladiolos: & Lucanus exiguos, isto versu:

*Cantaber exiguis, & longis Teutonius armis.*

Lib. vii.

Nec enim de Scutis acceperim, quæ Hispanis Gallisque pænè eiusdem  
formæ: magis de hisce gladiis, qui sic diuersi.

## DIALOG. IIII.

*Pilum totū descriptū. magnitudo, forma, violentia: & siquid mutatum.*

**T**ERTIVM inter arma *Pilum*: quod Polybium licet audias descri-  
bentem. Lege:

Περὶ δὲ τούτοις ὁμοιοὶ δύο, καὶ *Præter hæc, pila duo, & POLYB.*  
ἀραιὰ καὶ βαρὺα χαλκῇ, & περὶ *galea area, & ocrea. Pilorum*  
κνημῖς. τὰ δ' ὁμοίων εἰσιν οἱ μὲν *autem alia sunt crassa, alia*  
παχέαι, οἱ δὲ λεπτοί. τὰ δὲ τε- *tenuia. E crassis & firmiori-*  
ρεωτέρων, (1) μὲν τετραγύλοι πα- *bus, iterum alia rotunda, quæ*  
λαιστῶν ἐχασί τῷ διάμετρον. *palmarem habent diame-*  
(2) δὲ τετραγώνιοι, τῷ πλά- *trum; alia quadrangula, quæ*  
ρῶν. οἱ γὰρ μὲν λεπτοὶ σκευῶν *latus. Tenuia autem sibynis*  
εἰκόνασι συμμετρικαί, οὓς φορεῖ *modicis assimilantur, quæ se-*  
μῶν τῶν προειρημένων. ἀπ' αὐτῶν *runt una cum prædictis. Om-*  
δὲ τούτων ἡ ἕξις τοῦ μήκους ἐστίν, *nium verò istorum longitu-*  
ὡς τρεῖς πήχεις. ἀπὸ σίδηρου *do ligni, ferè tria cubita. Ap-*  
δ' ἐκάστῳ ἐστὶν ὁ σιδηρεὺς ἀγ- *tatur singulis telū ferreum,*  
κιστρῶν, ἵσον ἔχον τὸ μήκος τοῖς *hamatum, longitudine par*  
ξύλοις, οὗ τῷ ἐνδεσν καὶ τῷ *ipsi ligno; cuius nexum usque*  
χεῖρῳ οὕτως ἀσφαλίζονται, ὥστε *remque ita valide firmant,*  
βεβαίως, ἕως μέσων τῶν ξύλων *ad medium usque ligni inse-*  
κιδέοντες, καὶ πυκναῖς ταῖς λα- *rentes, & crebris fibulis ad-*  
βρίπ κατὰ περιγῶντες, ὥστε μὴ *stringentes, ut non prius de-*  
κασίτερον τὴν δεσμὸν ἐν ταῖς *uinctio illa inter utendum*  
χεῖραῖς ἀναχαλασθῆναι, ἢ τὸν *soluatur, quàm ipsum fer-*  
σιδηρεὺν θραύεσθαι, καὶ περὶ ὧν *rum defringatur. et si id cras-*  
τατὸ πάχος ἐν τῇ πυθμένι, *sitiē habet in parte inferiore*



καὶ τῇ παρὰ τὸ ξύλον σιναφῇ & quā ligno infigitur digiti  
 τριῶν ἡμιδακτυλίων, Πιλόδ- & semis. Intantum & tam  
 τοῖς Τσαύτην παρόνοιαν ποιοῦν provide curant hanc conne-  
 ται τῆς ἐκδέσεως. xionem.

Sustine, & iam me audi. Ait:

De voce  
 hori.

Ea pilum  
 in Latine  
 peculiare  
 Romanis  
 Lib. VII.

Præter hæc pila duo.] Pila rectè verto, quod est in illo ὄνομα. At Lasca-  
 ris, & cum secuti alij, Veruta. Quis hoc dabit? quis non videt obnubilari  
 aut eripi germanam Pili descriptionem, alienā hac voce immisā? Imò  
 ὄνομα Plutarcho, Dionysio, Appiano, nostro assidue, est Pilum. Res ipsa  
 vociferatur: & nōne hic legionarium militem armat, cuius proprium  
 missile est Pilum? Inde Silius sanè quā commodè Latinos sic adornat:

Non illis solitum crispare hastilia campo,  
 Nec mos pennigeris pharetram impleuisse sagittis,  
 Pila volunt, breuib;que habiles mucronibus enses,  
 Aere caput cæsti surgunt super agmina cristis.

Latini, inquit, non hastas spargunt, non sagittas, sed pila iis telum, &  
 breues Hispanici gladij, tum galea & cristæ. Est ipse legionarius miles  
 expressus. Sed & in Vegetio Pila & legiones veterum: & in Festo, Pilum-  
 nus populus explicatur ipse Romanus, velut pilis uti assuetus. Et quis po-  
 pulus præter eos vsus? Glossæ huc faciunt: Pilum, ὁ παρὰ τὸν προμαχὸν δορυ:  
 canaculum, & Romanum telum. Duplex interpretamentum dant; poste-  
 rius clarè verum, prius vitio exscriptoris obscurum aut falsum. Nam  
 quid hoc noui aut monstelli est, Pilum significare canaculum? Græca ta-  
 men vox id sonat, sed leuiter mihi reformanda in ὁ παρὰ τὸν: quod valet pi-  
 stillum. Ita sanè. Pilum, inquit Glossographus optimus, duo notat, & pi-  
 stillum & telum. Nihil hic dubium, atque adeò Varro Pilum pro telo  
 vsurpari cœptum vult ab illo. Pilum enim dictum, inquit, ab omni quod  
 hostes feriret, ut pilum. Ea lectio mihi proba. & sicut instrumento illo  
 rustico aut cibario teri frangique frumēta solent, sic isto hostes. Inde ca-  
 ptum omen, & vox tralata in bellum. Alij tamen rescribunt, quod hostis  
 periret, ut periculum: mihi quidem minùs probè.

Quot Pila  
 militi.  
 2. Aen.  
 11. Theb.  
 Duovideri.

Lib. 11.  
 cap. 27.

Pila duo.] Quem numerum poetæ, ut solent, tangunt. Virgilius:  
 Bina manu lato crispans hastilia ferro.  
 Et Stadius: Quæ duo sola manu gestans, acclinia monti  
 Fixerat, intorquet iacula.

Sed & Vegetius apertè: Habebant bina missilia, unum maius quod Pilum  
 vocabant, & aliud minus quod Verutum. Dissensu tamen aliquo cum Po-  
 lybio, quod is videatur duo maiora pila dare militi, alterum rotundum,  
 alterum quadrum. Si tamen is eius sensus. Cur non ambigam? pleraque  
 hic breuiter aut obscurè dicta: sicut hoc ipsum quod ait, tenuia tulisse  
 eos unā cum prædictis. Quid? an præter duo maiora, etiam tenuia? An ex  
 Vegetij mente, cum vno maiorum, alterum minus? Hoc magis credam,  
 ne



ne nimis manum iis impleam aut onerem. Quod tamen Vegetius de Veruto addit & distinguit: vix scio an ita veteres. Imò ex Polybio & Li-  
 uio communiter hæc dicta Pila.

*Discrimen  
Vegetii unum.*

„ *Rotunda, quæ palmarem habent diametrum, quadrangula quæ latus.* ] Pili crassities.  
 Fateor adhæsisse me in his verbis, nunc expedio. Dicit, Rotunda quidem palmarem diametrum habuisse; at quadrata, totum ambitum siue omne latus. Ita enim id accipiendum, et si aliter videatur dictum. nam si quodq; latus in his palmare; profectò sedecim digitorum ambitus fiat, nullà manu commode stringendus. Sed nec proportio vlla ferri tunc ad lignum: cum adiungat illud fuisse digiti & semis: qui modus quid ad sedecim? Esto igitur pro re interpretatio, & fiant Pila *ῥοτουνδὴν*, manum impleantia, vt Dionysius dixit; non hercules exeuntia & aperientia. Palmus hic autem *πάλαιον*, digitorum quattuor: qui quadrans pedis est, vt mirer *Triente latus* Lascari versum.

„ *Quadrangula.* Quæ crebra magis fuisse rotundis videntur. Liuius certè vulgarem hanc Pili formam agnoscit, vbi de Falaricà: *Hastili cetera tereti, præterquàm ad extremum unde ferrum exstabat id, sicut in pilo, quadratum.* Nisi fortè rotunda etiam, eà parte sic formabantur. Sed Ap-  
 pianus quadrata sola agnoscit, aut quidem describit, in pugna C. Sulpicij cum Gallis: *Ἰὰ δὲ δεξτὰ ἡ ἑκ τοῖκότα ἀκοντισίη, ἃ ῥωμαῖοι ὑπὸς καλῶσι*, In Celtic. *ξύλου πῆχυνος τὸ ἡμισυ, καὶ τὸ ἄλλο σιδῆρεος πῆχυνος καὶ τοῦδε καλῶντος χαλκοῦ καὶ τῆς αἰχμῆς.* Erant hasta, non similes iaculis, quas Romani *Hussos* (imò Pila) dicunt, è ligno quadrangulo parte medià, parte reliquà è ferro quadrangulo, atque eo molli, excepto mucrone. Brevis, sed bona descriptio. in quâ  
 quod negat *similia iaculis fuisse*, ferri hoc sensu potest, non similia scilicet vulgatis leuibufque iaculis. Alioqui profectò similia sunt, imò ipsa iacula: & suspicetur aliquis rescribendum potius, *ἡν ἑκ τοῖκότα*, sententiã aiente. Addit *Mediam partem è ligno, aliam è ferro*: & consonat cum iis quæ Polybius hoc loco. Hoc dissonat, quòd molle ferrum facit, credo ad inflexum, & vt in Velitum hastà. At nihil tale noster, et si postea opinamur sic fuisse.

*Pila vulgè quadrangula.*  
Lib. xxi.

*Explicatur  
Appianus.*

*Vel, ἡν ἑκ  
αὐτοκότα.*

*Forasse  
corruptus.*

„ *Sibunis modicis assimulantur.* ] Variè vox scribitur, in primà aut medià syllabà, i. & y. alternante. Parùm hoc est. significatio quidem certa, venabulum fuisse, siue iaculum venatorum. Festus: *Sibunam appellant Illyrici telum venabuli simile.* Ennius: *Illyrici restant sicis sibunisque fidentes.* Qui vult vocem, vt vides, Illyricam fuisse: cur non magis Græcam, certè Græcis iam olim tritam? Et ipsi Illurij finitimi tunc, opinor, Græcissabāt, & extra controuersiam, ipse Ennius. Magistri igitur Græci passim explicant & oggerunt hanc vocem. vt Hesychius: *Σιβὴν, ὅπλον δέ ἐστιν ὡς ἡ πάλαιον*. Sibuna, telum haste consimile. Idem iterum, sed pressius: *Σοβὴν, καὶ ὡς ἡ ὀδύνη*. Subina, telum figendis apris. Quo sensu Athenæus scribit, illatos in cōuiuium Carani *σάβρου σιεύρας ἀπὸ νεῖκος διατεταγμένους*, apros sibunis argenteis transfixos. Cur tali pompâ: vt gloriosus conuiuator ostenderet verè feros esse, nec domi à coquo sed in siluis à venatore.

*Sibunam.*

*Lib. vi.*

*Athenæo  
lib. vi.*



tore caſos. Legi & in Suſſa: Σιβυρᾶ, ἀχόντων ῥωμαιοῶν: *Sibena Romanorum telum*. Quod verum fit, pro Polybianâ hic deſcriptione minoris Pili.

Mineralis.

*Idem satis  
latus.*

Lib. 17.  
cap. VI L.

„ *Telum ferreum hamatum.* ] Siue maius, *vincinatum*. Sententia est, hamos retrò mucronem fuisse, ne facile esset euulsu semel impactu telum. Ipse autem mucro quantus aut quâ latitudine, non dicit: suspicor grandiusculum fuisse, tum pro ferri modo, tum ex Flori verbis. Ait de primâ Romanorum pugna cum Philippo Macedonum: *Nihil tamen terribilius fuit ipso vulnere aspectu, quæ non spiculis neque sagittis, neque Græculo ullo ferro, sed ingentibus pilis, nec minoribus adacta gladiis, ultra morem* (sic lege, non mortem) *patebant.* Pila vocat *ingentia*, nec minores ijs *gladios*. quæ si de longitudine capis, quomodo vera? Gladij certè breuiculi, & valdè intra Pili modum. Magis est de latitudine dici & comparari, & ita mucrones fuisse parè parè.

Pilum por-  
derosum,  
S. lentum.  
Ad Mss.

„ *Longitudine par ipsi ligno.* ] Plusculum hic igitur ferri, nec de nihilo Silius hoc iteravit, *pondera pili*. Sed & Tibullus *Lenti* epitheto affecit: cur nisi quia pondus & gravitas tale faciebant, praesertim nec adiutum ullis pennis? — *celeremue sagittam*

*Iecerit, aut lento perfrigerit obuia pilo.*

Et violen-  
sum.  
Lib. ix.

Lib. 11.  
cap. xv.

Ostendit & idem vim telo fuisse, & obuia ab eo perfracta. Hoc quoque Liuius: *Pilum haud paullo quam hasta vehementius ictu missuque telum.* Cæsar: *Cum primi ordines hostium transfixi pilis concidissent.* Vegetius magis apertè: *Arte & virtute directum scutatos pedites & loricated equites sæpe transuerberat.* Et exemplum in Suidâ ex incerto scriptore: *Ἐκποριστὰς τὸν ἐν δὴλασιν αὐτῶν τὸν τε ὑπὲρ καὶ τὸν ὑάερα:* *Emisso pilo perfrigit scutum eius & lorica.* Sed ad Polybium: *ferrum, inquit, par ipsi ligno.* Quod verum est: sed ita, vt scorum non extiterit & prominuerit totus ille modus, sed pars eius dimidia circiter infixâ fuerit vel adfixa ligno. Hoc satis ostendit, cùm dicit *ad medium usque lignum insertum fuisse.* Eminuit ergo in mucronem & mansit cubitus & semis, alter ille modus perijt in ligno. Hoc notabis, vt iustam magnitudinem totius Pili noris: quæ ex hoc ratiocinio fuit quattuor cubitorum & semis, id est pedum septem paullo minus. Superauit igitur mensuram hominis: ideoque Silius niti in ea milites facit:

Lib. xxi.

*Stabant innixi pilis exercitus omnis.*

Lib. v.

Non longè ab hoc modulo Dionysius abit, cùm Pilum de industria sic describit: Εἰς δὲ πᾶντα (ὅσας προέμειλε) βέλη βραχύνει, ἀσπίδας τε εἰς χεῖρας ἑξακοστήσκει, ἔξ τε ἀσπίδων τε καὶ χειρὸς πλεονεχέει, ἵστων δὲ ἥττον ποδῶν ὀβελίσκοις ἔχοντες ἀπὸ ἑκατέρου, κατ' αὐτὰς δὲ βέλη ἐκατέρω ἡδὲ ἄλλων, μεταίοις ἀπὸ πᾶντων ἵστα σὺν τοῖς σιδήρεσι: Sunt hæc tela Romanorum, quæ cùm in manus veniunt, iaculantur; hastilia longa & manum implentia; trium non minus pedum mucrones exstantes habentia rectâ lincâ ab utroque extremorum, paria mediocribus iaculis unâ cum ferro. Verba, quibus insistendum leuiter & exanimandum est. Ait hastilia manum implensse: suprâ monui & diduxi. Mucrones non minus tres pedes exstissse: imò magis, si Polybium audis.

Dionysii  
explicans.

Et



Et sanè sesquipede toto minus in Dionysio est: an quia xuo eius iam decreuerat? an quia de ipso extàte mucrone modò sentit, nec ferrum metitur quod in ligno? Sed nec sic consensio vsquequaque cum Polybio: & credo reuera xuo hæc talia mutasse. Quidni credam? ecce Vegetij aut suprà temporibus, ferrum *trigonum* non tetragonum fuit: idemque non nisi *pedale*. Sic enim scribit: *Misilia quibus utebatur pedestris exercitus Pila vocabantur, ferro subtili trigono præfixa, vnciarum nouem, siue pedali, quod in scutum fixum non posset abscindi.* Amplius in Dionysio: *rectâ lineâ ab utroque extremorum.* Dicit igitur obeliscos istos siue mucrones (alii *veracula* reddunt) vtrinque fuisse prefixos, vt verba quidem volût, vel potius ij qui verterunt. Nam res & ratio dissentit. Cur duplex tam grandis ibi mucro? cui vsui, imò quomodo non impedimento sit? Exiguum sanè ferrum à pede, siue Græcorum *παυροίησι* fuisse, omnino assentior, quo scilicet in terram posset defigi, quod communiter solet, sed non illud ad ictum & longum. Ergo in Dionysio clariùs legatur, *en. Sa-ripe, ab altero*: etli nihil opus est, & vulgata quoque dant hunc sensum.

„ *Crebris fibulis astringentes.* ] Quod non miror in longitudine illâ ferri. Puto autem, & Polybius subindicat, non tubum siue auliscum fuisse tam grandem, in quem lignum immitteretur, sed potius duas vtrinque alas ferreas, quas fibulæ istæ comprehenderent & affirmarent. Fibulæ inquam crebræ (palàm in Polybio *πολλὰ καὶ στενὰ*) etli è Plutarcho dixeris duas modò fuisse. Sed, vt verum fatear, Plutarchi torum hoc mihi obscurum est, aut alia valde ratio illigandi, & in breuiore ferro. Verba eius accipe, sed fideliter versa, in Mario: *Dicitur, inquit, Marius in pugna illâ cum Teutonibus primùm innouasse hoc de Piliis.* Nam cum antea immisio ligni in ferrum duabus fibulis (*δύο καὶ στενὰ*) ferreis comprehensa & obstrieta esset, tunc quidem Marius alteram vt erat reliquit, alteram tollens, clauum ligneum fragilem eius loco imposuit, hoc commentus & spectans, vt pilum scuto aduersarij incidens rectum non maneret, sed fracto ligneo clauo flexus fieret circa ferrum, & telum ob incuruitatem mucronis sic inharens traheretur. Clare adsignat duas tantùm fibulas, nec aliter potuit ad effectum quem denarrat. Fuerint igitur duæ alæ ferreæ, atque ex vtrinque fibulâ suâ comprehensæ. Harum alteram dicit è ligno suppositam, vt scilicet impetu & peruatione teli incidentis diffracta, solueretur ea ala, & sic inflexâ alterâ telum pedulum & incuruum traheretur. Cui bono? vt impediret scilicet pugnantem, & scuto is commodè vti non posset. Quid ergo? inquires. nonne & antè inhærebat, & impediēbat? Ecce in Luito ante aliquot sæcula, pugna cum Gallis: *Oneratisq; telis (Pila præmisit) quibus aut corpora transfixa, aut prægrauata inhaerentibus gerebant scuta.* Hoc ita fuit, ob vncos scilicet qui verabant extrahi pilum aut reuelli. Sed Marius putauit maius impedimentum hosti, si pilum inflexum, non ita rectum pendēret, & motum translationemque scuti veteret. Certè flexio hæc pili postea etiam mansit, siue à Mariano inuento, siue à mollitie & tenuitate ferri, quam Appianus agnoscit. In Cæsare

*Pilum in ferro decurrit.*  
Lib. 1.  
Cap. 22.

*Fibulatio in Pilo.*

*Diuersa in Plutarcho.*

*Dna modò fibula.*

*Cur altera lignea.*

Lib. 22.

*Flexus in Pilo.*

Q

quidem



i. Gallie.

quidem legis, pugna cum Heluetiis: Gallis magno ad pugnam erat impedi-  
mento, quod pluribus eorum scutis uno ictu pilorum transfixis & colligatis,  
cum ferrum se inflexisset, neque euellere, neque sinistra impedita satis com-  
modè pugnare poterant. Ita & Livius pugna cum Gallogræcis. Legionum  
ante signani pila coniecerunt. Is verò non solum vulnerebantur, sed trans-  
verberatis scutis, plerique inter se confertibant. Est illud Cæsarianum,  
& pat colligatio confertioque scutorum. Adnoto autem amplius, Ma-  
riani huius facti memoriam existare & in Scholiaste præco Horatii, qui  
hæc poetæ:

ii. Scrim. i.

— nec enim quivis horrentia pilis  
Agmina, nec fracta percutientes cuspide Gallos,  
Aut labentis equo describat vulnera Parthi:

Hæc inquam poetæ istuc refert. & Ex historiâ, inquit, de Mario hoc sum-  
ptum est. nam Marius adversus Santonas (legendum Teutonas) talia tela  
commentus est ut fracta mitterentur, ne remitti ab hostibus possent. In re,  
eadem Plutarcho dicit, in causâ discrepat, & vult fuisse ne remitteren-  
tur. Vtrumque potuit esse, & hæc quoque causâ in Velitani telo à Po-  
lybio tacta.

## DIALOG. V.

De Galeâ, &amp; multiplici cristâ.

Sed perge, &amp; lege:

POLYB.

Επὶ δὲ πᾶσι τοῖς ἀεγροῖσι Super hac omnia adornan-  
κοσμοῦνται πτερύγεσσι φάνω, καὶ tur apice plumeo, pennisq;  
πτεροῖς ποινικοῖς ἢ μέλασι, ὁρ- puniceis aut nigris, rectis tri-  
βοῖς τελοῖν, ὡς πηχυαίαις τὸ μέγε- bus, ad cubiti longitudinem.  
θ. ὧν ἀεγροῖς δέ τινων καὶ κορυ- quæ cum in summo vertice  
φωῖα αὖτα τοῖς ἄλλοις ὅπλοις, ὁ aliis armis addiderint, vir  
μὲν αὖθις φαίνεται διπλάσι θ. duplo maior apparet, & pul-  
χρὰ καὶ τὸ μέγεθος, ἢ δ' ὅψις κα- chra ea species sit, hostique  
λὴ ἐκάλαιπληκτικὴ τῇ ἐξέτασιν. formidolosa.

Galea ex  
are.

De Cristis agit, cum antea breviter & verbo de Galeâ dixisset. Est iis, ai-  
bat, Galea area. Tales Livius & Dionysius agnoscunt in Serviano censu.  
Sed veteres cum χαλκᾷ aut area dicunt, ex alio metallo non excludunt.

In Camill

Camillus militibus suis ἐχαλκώσατο (verba Plutarchi) καὶ αὖ τοῖς πλεῖστοις  
ὁλοπιδνοῖς καὶ λαῖα ταῖς περιφορίαις, ὡς ἀποδιδάσκων ἢ κατὰ γυναικὰς τὰς μαχαί-  
ρας: Fabricatus est galeas plerisque totas ferreas, & laeves in ambitu, ut gla-  
dij aut laberentur in iis, aut frangerentur. Hoc ille fecit contra Gallos &  
immanes eorum gladios. Dixeris ergo non omnibus tunc fuisse galeas  
ferro aut metallo solido, sed e corio aut tali materie, ferro aliquo per hi-  
neas aut circulos inducto. Galcarum autem forma, cuiusmodi passim in  
præco

Forma ga-  
lea.



prisci cui monumentis apparet, hæc. Antrorsum apertæ, & ferri aliquâ eminentiâ, sed repandi. unde & Silæ dictæ Festo: *Silus appellatur naso sursum versus repando. unde Galeæ quoque à similitudine Silæ dicebantur.* Ad latus & malas utrasque, *Bucculæ*: sic dictæ, quod buccas tegant. *Li. Bæda.* *uius: Alij galeas bucculâsque tergere.* Iuuenalis:

— aut fractâ de casside buccula pendens.

Inde *Buccularij* in Paterno Iuriconsulto, qui has parant conficiuntque. *Lib. XLVI.* Ab imis Bucculis lora, quibus stringerentur ad guttur & firmarentur.

De his Silius:

*Cassidis à mento malefidæ vincula rupit.*

*Lib. XI. III.*

Item Sidonius: *Alij de concavo tibi Cassidis exituro, flexilium laminarum vincula disfibulant.* *Flexiles enim laminas* Bucculas istas vocat, sic aptas ut penderent à casside & flecterentur: *Vincula*, hæc lora. quæ & Suidas intellegit, & οὐχὲς vocat. Οὐχὲς, inquit, οἱ ἰμαῖες τῆς περικεφαλῆος, ἃ συνέχουσι τὴν τῶν τετραγύλων τῶν πορπατόρων: *Ocheus*, lorum galeæ, quo adstringitur circa collum ferentis. Hæ partes Galeæ: atque adnoto, veteres clauas & vului appressas undique (more nostrorum equitum) vix habuisse. Inde illa vox Cæsaris, in acie Pharsalicâ, *Miles faciem feri*: quæ scilicet, nisi à scuti obiectu, nuda. Inde & in Persis, ut nouum miratur Ammianus: quod *humanorum vultuum simulacra ita capitibus diligenter aptata essent, ut imbractearis corporibus solidis, ibi tantum incidentia tela possent herere, quæ per cauernas minutas, & orbibus oculorum affixas, parcius visitur, vel per supremitates narium angusti spiritus emittuntur.* Sunt planè hodiernæ equitum Galeæ: sed transeo ad *Cristam*, de quâ parte Polybius solâ dicit, aliis omissis. *Quid ita?* quia in hac mira & propria quædam superbia an lasciuiâ Romanorum, & valde sibi in iis placebant. Itaque ad hanc eamus. Ait:

„ *Apice plumeo.* ] Sic reddidi, quod in Græco est, *πτερίω σιφάνω*: quod ad verbum esset *corollâ plumæ*. Sed quia non propriè hæc corolla, malui *Apicem*, & habeo auctores. Virgilium: *Ardet apex capiti.* Statium: *Et cono Læus apex.* Ipsâ vox Græca σιφάνω aut σιφάνω valet etiam in hunc sensum. Nec enim temerè mutauerim, etsi vir eximius ingeniosè (fatendum est) fecerit, *πτερίω τε φάλλω*. Sed retinet Suidas, qui ut vulgò hæc lêgit: & Plutarchus, qui σιφάνω in hac re dicit. De Pyrrho rege: *Ἰβὼ σιφάνω, ἢ δίδαστοι τὰ κεφάλω ἦν, ἀφελὼν ἔδωκε πρὶ τὸν ἐξίον:* *Apicem quo insignis & cognobilis galea eius erat, amicorum alicui auferens eum tradidit.* Non enim de regiâ vel aureâ aliquâ coronâ sentit (etsi vertunt sic interpretes) sed de hoc insigni galeæ, quod propriū ipse habuit *Cornua hirci*. Idē in eodem Plutarchus: *Εἰπὼν δὴ τὰς τὴν λόφω διατεταμένον καὶ τὰς τετραγύλοις κίερον:* *Agnitus fuit ab eximiâ cristâ, & à cornibus hircinis.* Reges enim, itemq; digniores militū, insignes maximè & superbas faciebāt has partes. Contrâ plebeiâ contectus casside vultus,

*Ignorūsq; hosti, quod ferrum Brute renebas?*

Q 2

Vult



Lib. i.  
Cap. xvi.

Φάλοι  
λόφοι δι-  
νεύσι.

Glossæ  
scripæ.

Puniceus  
color in cri-  
stis.

Lib. vi.

Item niger.

Et candidus.

Lib. vi.

Vult eum habitu gregarij militis fuisse, & galeâ aut cristâ minimè insi-  
gni. Sed & Centuriones Romano more transuersas cristas hoc sine ge-  
rebant, vt inquam internoscerentur. Vegetij quidem æuo sic fuit: olim  
non arbitror. sed ille sic: *Centuriones habebant galeas ferreas, sed transuer-  
sis & argentatis cristis, vt facilius agnoscerentur.* Argenti aliquid mixti  
in cristis agnosceat, fortasse & auri in nobiliorum. Non pello igitur *εμφάνει*  
vocem: & totum illud cristatum cum alio sæpe additamento nōne co-  
ronæ etiam speciem refert? maximè quia in capite, & cum est triplex.  
Addo & *Φάλοι* propriè discretū esse *ὑπο τὰ λόφοι*. Ille *conus* est, hic *crista*.  
Græci litteratores: *Φάλοι*, τὰ ἐπὶ τῶν περικεφαλαιῶν ἀπὸ ἰσχυρῶν, λόφοι δὲ αἱ  
ἐν χροῶσι: *Phali*, clypeoli in galeis; *lophi*, iuba aut cristæ. Eustathius: *Φάλοι*  
κατὰ πῦνα τῶν περικεφαλαιῶν οὐκ ἔστιν ἡ ἀπὸ τῆς μεταῶπας, εἰς ἃ καθίστανται οἱ λόφοι:  
*Phali*, iuxta quosdam veterum, fistula aut tubuli super frontem, in quos cri-  
stæ immittebantur. Ita isti. nec nego tamen aut nescio Hesychium con-  
fundere: *τάλοι*, inquit, ὁ λόφος τῆς περικεφαλῆς: *Phalus*, cristæ galeæ. For-  
tassis & alij, quod alius quærat. Sed quod Eustathio *Φάλοι*, hoc Latinis  
est *Conus*. Statius: — cristæ nitenti

*Insurgens cono.*

Et Glossæ explicant *Conum*, *κύμβαλον*

*καὶ ἀκρον τῆς περικεφαλῆς*: *cymbalum*, & *supremam partem galeæ*. De  
cymbalo non credo: & referibo, *κύμβαλον*, Homeri etiam voce. Nam  
*κύμβαλον*, Hesychio interprete, est τὸ ἀνώτατον μέρος τῆς περικεφαλῆς.

„ *Pennisq; puniceis aut nigris.* ] Apparet olim, & cum Polybius scri-  
psit, non nisi pennas ipsas rectas sic tulisse, sine alio paratu aut diffusione;  
qui mos ferè hodie Turcarum. In monumentis tamen aliter conspici-  
mus, & ferè ad exemplum hodiernum. Sed quidquid eius fuit, colores  
videamus, quos ponit duos. *Puniceum* primò, quem credo honestiorum  
fuisse, & aptum sanè sanguineo huic Marti. Virgilius:

— cristasq; togit galeæ aurea rubræ:

Iterum:

— cristasq; rubentes Excipiam sorti.

Et tertium: *Purpurei cristis iuuenes*. Diodorus Hispanos quoque osten-  
dit amasse: *Περὶ δὲ τὰς περικεφαλῶν χαλκῶν ἀετὶς ἐστὶν τοῖς ποινικοῖς καὶ νέ-  
εα λόφοι*: Circum capite galeas arcas ponunt, puniceis ornatas cristis. Ponit  
secundò, *Nigram*. Tristis ille & Diti facer, ad quem multi in ferali hoc  
certamine ibant. Puto viliorum fuisse, nec legi exemplum. Benè de can-  
dido. vt in Virgilio:

*Cuius clorina surgunt de vertice penne.*

In Statio:

— capiti intromittit area castus,

*Ter nivea scandente iuba.*

Is quoque color festus & dignior, datque Annibali Silius:

— vibrant cui vertice comæ

*Albentis nivea tremulo nutamine penne.*

Lasciuia postea in hac re, & assumpsere etiam Pauonum. Sed fallor, aut  
regia & Iunonia hæc avis non nisi in Regum & Principum vsu fuit. In-  
dicat Claudianus, qui Hononio suo talem dat:

*Quod*



*Quod picturatas galea Iunonia cristas  
Ornet auis.*

De vi.  
consul.

Et scriptor Panegyrici ad Maximianum: *Offert tibi etiam tum puero galeam auro gemmisq; distinctam, & pennis pulchra alitis eminentem.* Cui lux à Claudiano esto. Sed etsi de nigris aut fuscis negavi legere, non tamen ambigo quin tulerint: ut aquila, & talum avium, quæ pugnaces aut rapaces. vel ominis scilicet causâ.

„ *Rectis tribus.* ] Triplex hæc crista est, siue *τελδορία* Græcorum, item- *Triplex sa-*  
que *ῥιπάλεια*: etsi *ῥυφάλεια* tamen communius scribunt. Quis non eius *pe cristâ.*  
meminit? poetæ certatim. ut ille:

*Cui triplici cristata iubâ galea alta.*

Virg. vii.

Alter: — *triplici pulsans fastigia cristâ.*

Valer. iiii.

Etiam alij. ut Suidas: qui Geryonem autumat dictum *ῥιπάλορ*, siue *tri-* *Suidæ in-*  
*capitem*, ὅν ῥεῖς λόποις εἶχε ἐν τῇ περὶ ῥιπάλεια: quod tres cristas in galeâ *uenticula.*  
haberet. Vide & lepidam narratiunculam apud Plutarchum in Arato,  
de virgine, quam captam miles galeâ suâ tricristi insigniuerat, & in Dia-  
næ templo deposuerat: unde egressa subito aspectu terruit omnes, quasi  
ipsa ibi Diana apparet, urbemq; seruauit. Hactenus de cristis Polybius.  
A v d. Quid de iubis, eas omittis? L i p s. Vnâ cum Polybio: nec enim, *iuba in cri-*  
quod miremur, tangit. nisi tibi nostra coniectura sedeat, cui leuiter vi- *stis.*  
sum legere: ἢ ὁρῶντες *ῥεῖς*: aut rectis crinibus siue iubis. Enimuerò quis  
nescit iubas creberrimè galeis impositas? Nec Græcorum tantum (per-  
petuum panē apud eos) sed & Latinorum. Virgilius de Mezentio:

— *cristâque hirsutus equinâ.*

Lib. vii.

Silius de Curione Romano:

*Horridus & squamis & equinâ Curio cristâ.*

Lib. viii.

Idem de Flaminio Consule:

— *cui vertice fulgens*

*Triplex crista iubas effundit crine Sueuo.*

Cui Sueuum siue Germanicum etiam crinem adfingit, quia scilicet ille  
Flaminius triumphauerat de Gallis, quos cum Germanis confundi à  
poëtis id æui, haud nouum. Aliter ego quidem Silium non intellego.  
Est & in eodem Silio, de Marcello:

*Circumstant rapidi iuuenes, aptâque frementi  
Sanguineas de more iubas.*

Lib. xii.

Et cum recogito, etiam in lapidibus vidi, etsi minis sæpe.

„ *Pulcher is aspectus, hostique formidolosus.* ] In tenui momentum ad  
pugnam & victoriam ostendit: & causâ duplici, inquit, bonæ cristæ. si- *siue cristæ-*  
ue quod vir maior, & animo quoque crescit: siue quod hosti terrorem *raia.*  
magis præbet. Vtrumque verum, & nescio quo naturæ ductu ubique  
terrarum ferè bellatores hoc adfectant. Orientales passim, atque etiam  
rudes isti in nouo orbe. Maiores nostri studiosè, etsi nos vulgò omisi-  
mus: studiosè? imò ambitiosè, & hinc insignia ista familiarū tam varia,  
quis



Inuentor  
crista.  
In Clio.  
Lib. xlii.

Lib. vii.

quís superbimus. Primi auctores rei Cares, quod scriptores adnotarunt. ut Herodotus: *Ἐπὶ τὰ κέρατα λόφος ὅπιο ἰσθὶ καὶ ρίς εἰσιν οἱ καταδ' ἰξάντες*. In galeis cristas illigare Cares sunt qui ostenderunt. Strabo: *Τὴ δὲ περὶ τὰ σεα-  
πώκηα ζήλουτα τεύχεα ποιοῦνται τιμώρηα, καὶ τὰ ὅπσιμα καὶ τὴν λόφος*. Study sui erga rem bellicam testimonia adferunt scutorum ansas, & insignia & cristas. Idem Plinius prodidit ubi de inuentoribus rerum: idem Polyænus. Sed Galeas & Cristas aliquot e monumentis vide.



# DIALOG. VI.

De Loricá, & variâ eius specie.

**V**LTIMUM inter arma, Loricá: quam duplicem fuisse ostendit in his verbis: Legito.

**POLYB.** Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ πρὸς- At pleriq, capientes aream  
λαβόντες χάλκωμα πινθα- laminā quæ sit palmi maioris  
μιαὺν πρὸς πρὸς, ὃ πρὸς. siue duodecim digitorū undi-  
τίθεται μὲν πρὸς τὸν στήθων, que, nec amplius, cam pectori  
appo-



καλοῦσι δὲ καρδιοφύλακα, arponunt, εἰς vocant pe-  
 τελείαν ἔχουσι τὴν κατόπλι- ctoale. ac sic plenam iu-  
 σιν. ④ δὲ ὑπὲρ τὰς μυρίας π- stamque habent armatu-  
 μῶν ἄνθρωποι δραχμαῖς, ἀντὶ τῆ ram. Quitamē super decem  
 καρδιοφύλακα ⑤ συν τοῖς ἄλ- mille drachmas censi sunt, ij  
 λοις, ἀλυσιδώτους ἀειτίθεν pro pectorali, super cetera ar-  
 ται ἰσώρακας. ὁ δ' αὐτὲς τρέ- maloricascapiunt hamatas.  
 π ⑥ τῆς κατόπλισεως ἐστὶ καὶ Par ratio similisque armo-  
 περὶ τοῦ πρίγκιπας καὶ τετα- rum in Principibus est ⑦  
 εῖς, πλὴν ἀντὶ τὰ νύσσων ④ Triarius, nisi quod pro pilis  
 τεταμένοι δόρατα φορεῖσιν. Triarij ferunt hastas.

[Plerique capientes aream laminam.] Vult plerosque militum non  
 habuisse loricas illas hamatas, de quibus mox dicit: sed eius loco partem  
 aris aut ferri procusam, quæ tegeret summum pectus. Nam ima ventris  
 scutum satis muniebat. Fuit ad simile quiddam hodierno pectorali, sed  
 minus longum, & æquabiliter quadrum. Id, inquit,

[Vocant pectorale.] Diu hæsi quomodo verterem καρδιοφύλακα, & se-  
 dit tandem istud. Nam quod Lascaris Cordituum fecit, scitē vocem ex-  
 pressit, non tamen scriptoris mentem. Cedo enim quis Romanorum sic  
 dixit: ubi vox ea lecta? Nec tamen dubium, quin obuiam vulgatamque  
 vocem Polybius habuerit in mente. Eam censeo, Pectorale: & sic à re & Pectorale  
 usu dicebant, pectori tegendo. Varro: De corio crudo pectoralia faciebant.  
 Plinius: E pectoralibus eorum, pcreisq; & galeis.

Alludit & tetigit Silius:

Pectora pellis obit casti venatibus urfi.

pectoralia è corio vult fuisse, uti & Varro. Etiam è ferro, idem:

Ille viris pila, & ferro circumdare pectus.

Addiderat.

Lib. viii.

Ibid.

Xenophon de Persis: Θάλασσαν μὲν περὶ τὰς ἑρπας ἐκαστὸν ἔσαν. Loricæ circa pe-  
 ctus cuique erit. An Liuij ea mens in Saliis describendis, qui armati sal-  
 tabant: Aeneum pectori tegimen. Ex ipso dicas, è Dionysio non dicas, qui Lib. i.  
 hoc interpretatur, χαλκίαις μίθραις κατὰ τὸ στήθος: arcis balteis succinētos. Lib. vi.  
 & alibi clarius appellat χαλκίους ζώας ἡγεας, ænea cingula. Sed nec quod in Lib. viii.  
 eodem Liuij de Samnitibus: Spongia pectori tegumentum: huc convenit  
 propriè, nec illa ex ære. Hoc genus appellat Polyænus ἡμιθωράκια, semi-  
 loricas, in his verbis: Ἀλῆξας δὲ εἰς, inquit, ἡμιθωράκια τοῖς φοβέουσι στρατι-  
 οῖς ἀντὶ τῶν ἐναντίων ἰδῶκεν, ὡς μένοντες ὑπὸ ἀσφαλείᾳ ἔχοιεν, τὰ κτλ. ὡς οὖν πᾶν  
 κρυπταμένον, φοβέοντες δὲ τὰ ὅπλα μέρη φυλάσσειν καὶ διώαντο: Alexan-  
 der.

Similorica-  
 Lib. i. 11.  
 Strat.







*militēs, pro nefas: paullo antè Romani, & armis omnibus more prima clas-  
sis armati. quod ille de Prætorianis Maxentij scripsit.*

„ *Loricæ capiunt hamatas.* ] Græcè *ῥωγναὶ ἀλυσίδωτοι*, quod ad ver-  
bum esset *Loricæ catenatas*: sed Latini, ut ego, dixerunt. credo, quia cir- *Lorica ha-*  
culi & catenæ nexæ, hamuli speciem dimidiatæ referebant: an quia & *matæ.*  
hami catenulas iungebant? Dicere hoc Sidonius videatur:

— *nec futilis illi*

*Circulus impactis lorica texuit hamis.*

Paneg. ad  
Authem.

Et si potes etiam pro priore sensu interpretari. *Lorica quidem hamata* Lib. 1. Reg.  
versa à veteri Bibliorum interprete, ubi in Græco *ῥωγνὰ ἀλυσίδωτοι*: & cap. XVII.

hamos siue catenas legis hic passim. In Virgilio:

*Loricam confertam hamis auroque irilicem.*

In Lucano: — *qua torta graues lorica catenas*

Lib. VI.

*Opponit.*

In Statio:

*Multiplicem tenues iterant thoraca catena.*

Lib. XI.

Et non aliud quidem fuit, quàm circuli siue anuli ferrei inter se nexi, *Quid ea*  
more quem hodie Galli & Germani seruamus, etsi exolefcentem. Imò *scrit.*  
origo à Gallis. Varro: *Lorica à loris*, quòd de corio crudo pectoralia facie- *Galli rep-*  
bant. Postea succederunt Galli è ferro sub id vocabulum ex anulis ferream *pereunt.*  
*tunicam.* Verè de etymo, etsi Isidorus aliter: *Lorica*, quòd *loris* careat. *solis*  
*enim ferreis circulis contexta est.* Ridiculè, ut solet. Sed postea, inquit Var- *Verba Var-*  
ro, *Galli succederunt è ferro.* Quando posset? Quin ego loricas arcas Ro- *ronum con-*  
mæ diu reperio ante Gallos notos. In ipso Scruuij censu præscribitur pri- *trouersa.*  
mæ classi *lorica ex ære.* Sed credo eam fuisse, qualis Homeri & veterum,  
è laminâ non ex anulis: quod genus supra diximus, & *σαδίοις* vel *σατῆς*  
appellabant: scilicet quia solidi, & stabant sine inflexione. Ergo hamatæ *Lorica*  
istæ à Gallis. quarum alterum etiam genus, quod non anulis solis sed & *squamæ.*  
squamis constat. Græci *ρολιδωτῆς* vocant, vel *λεμιδωτῆς*, à squamis pi-  
scium vel serpentum. Sic Lucullum Plutarchus scribit, ipso die quo pu-  
gnauit in Tigranem, indutui habuisse *ῥωγνα σιδηρῆν ῥολιδωτῆν*: *loricam*  
*ferream squameam.* Et Dio Cassius, Macrinum Imperatorem abstulisse *In Lucul.*  
Prætorianis *τοὺς ῥωγναὺς τῆς λεμιδωτῆς*, *loricas squameas*: notæque ab *In Macr.*  
his exemplis, honestiorum planè has fuisse. Has dico hamis & laminis  
solidis simul constitisse. ex Silio qui Flaminium Consulem armans:

*Loricam induitur. tortos huic nexilis hamos*

*Est textus  
& cōsertio.  
Lib. V.*

*Ferro squama rudi, permistoque asperat auro.*

Et Isidoro: *Squama est lorica ex laminis æreis vel ferreis concatenata, in  
modum squamarum piscis.* Ipsas ergo squamas catenæ iungebant. Tertul-  
lianus hanc intelligit & Alexandro Magno tribuit: *Pectus squamarum*  
*signaculis disculptum* (malo *disculptum*) *textu pellucido regendo nudauit.* Et  
Virgilius: — *rutilum thoraca indutus ænīs*

*Tertullia-  
nus illu-  
stratus.  
De Pall.  
cap. 1111.*

*Horrebat squamis.*

Lib. XI.

Silius: *Horridus & squamis & equinâ Curio cristâ.*

Lib. VI II.

Hanc aut priorem, idem:

R

di la.



Lib. III.

*At laterum textus spatiosa, pectora sernat  
Nexilis innumero chalybum subtemine thorax:*

Plasma  
acid?

LU. XI.

Haſiſſas ſquamas etiam *Plumas* video dici, a ſpecie pari. In Statio:  
 — en ſem germani in corpore preſſit,

*Qua male iam plumis imus tegi inguina venter.*

Parthorum  
cataphra  
et.

Lib xli.

Lib. 22141

Atque explicat ibi Luctatius, *laminis*. Parthorum assiduum hoc regimen, etiam in equis. Iustinus: *Munimentum ipsis equisque lorica plumata sunt, quæ utrumque toto corpore tegunt*. Ammianus de iisdem: *Hostem undique laminis ferreis in modum tenuis plumæ contextum*. Sallustius: *Equites cataphracti, ferreâ omni specie, equis paria operimenta erant, quæ lintea ferreis laminis in modum plumæ adnexuerant*. Et ipse quidem lintheo laminas supernectit, Virgilius pelli,

*Spumantēque agitabat equum, quem pellis ænīs*

*In plumam squamis auro conserta tegebar.*

Quam etiam pellem *auro cōfertam* faciant quia aurum in squamis mixtum, an quia ipsæ squamæ auro innexæ? id esset; catenulis aut filis ex auro. Cerrè squamas ipsas ordine connexas & ratio vult, & Curtius:

Lib. 2111.

*Equiribus equisque tegumenta erant ex ferreis laminis, serie inter se con-*  
*nexis. Atque eo sensu Hamari laminas Claudianus dixerit:*

Lib. 11.

In Ru. 60.

— coniuncta per artem

*Flexilis induētis humatur lamina membris,*

*Horribilis visu credas simulacra moueri*

*Ferrea, cognatôque viros spirare metallo.*

Nisi si ibi verius, *animatur lamina*: quòd quasi vivere in corpore, & ag.

Lib. xvi.

Cortesi 10

genita videatur. Ammianus, qui sæpe vidit : *Praxitelis manu polita crederes simulacra, non viros, quos laminarum circuli tennes apti corporibus, flexibus ambiebant, per omnia membra diducti, ut quocumque artus necessitas communisset, vestitus congrueret, iuncturâ coherenter aptatâ.* Plenissimè scriptor Græcus apud Suidam. *Θώραξ δὲ ἰππέως παρθεναίος διέσκητο μὲν αὐτὰ πρὸς τὰ ἑρπετα καὶ μνηστῆρας, καὶ χεῖρας ἀκραί, καὶ κνήμας καλύπτει. τὸ δὲ ὅπισθεν νῶτά τε καὶ τὴν ἀρχήν, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀπταται. περόναι δὲ εἰσι, πρὸς ταῖς πλάθεσσι πεποιημέναι, αἷς ἐκάστηρον τῶν μερῶν συμπεποιηθεὶς ὅλον στήθεσιν ποιεῖ φαίνεσθαι τὸν ἰππέα. καὶ οὕτως διέσκητο ὁ σὺν ἡμέτερος ἦτε ταῖς ἐκείνοις τῶν μελῶν, ὥστε τὰς συσφαλας ἔταες ἀκρεβῶς πρὸς τὴν ταῖν μελῶν φύσιν πεπύπτει. οὐκ ἔστι δὲ ἐκ τῶν ἰππων ὁμοίως σιδηρῶν πάντα μέχρι τῶν οὐρῶν. διότι ἐν ἑαυτοῖς ὄφελος ἂν εἴη τῶν ἰδίων ὀπλῶν. εἰ ὁ ἵππος αὐτοῖς πρὸς αὐτοῖς τοῖς ὀπλοῖς. Lorica Parthi equitis est talis. Prior eius pars pectus & femora & manus extremas & crura tegit; posterior, tergum & cervicem & caput totum. Fibulae verò sunt ad latera, quibus utramque partem iungunt, atque ita totum equitem ferreum dant videri. Prohibet verò nihil aut impedit ferrum membrorum extensiones siue cōtractiones: adeò curiosè factū sectumq; est ad naturā membrorum. Armant autem & equum similiter ferro, totum quidem & usque ad ungulas. hoc ideo, quia nihil iis arma prosint propria, si equus interficiatur. Isti igitur Parthorum Cataphraeti siue Clibanarii, de quibus & Propertij versus:*

Lib. 2211.

*Fcr-*



*Ferreus aurato neu catafractus equo.*

sed à Douſâ filio nostro emendatus, *arato*. Nec ſoli illi, ſed & Sarmatæ in hac armaturâ. Tacitus: *Catafracta Principibus ac nobiliſſimo cuique tegmen, ferreis laminis aut præduro corio conſertum*. Valerius Flaccus:

*Sarmaticæ coiere manus, fremituſq; virorum*

*Semiſeri, riget his molli lorica catenâ,*

*Id quoque tegmen equis.*

Lib. vi.

Et deſculpti hi tales in columnâ Traiani, cum contis, atque etiam ſagittis. Nec verò ferro ſolùm neſcebant has loricas, ſed & cornu. Ammianus: *Sarmatis & Quadiſ haſta ſunt longiores, & lorica ex cornibus raſis & laugatis, plumarum ſpecie, linteis indumentis innexa*. Idèd iure in Taciti loco ſuprà ambigam, (nò enim aſſeram. ablit.) an non reponendum *præduro cornu*. quoniam & Pauſanias, vt proprium, Sarmatis hoc adtribuit, atque adèd negat ferrum iis eſſe. Τὰς αὖθώραται, inquit, ποιεῖσι τὸν ἄριστον τῶν ἵππων, πολλὰς ἐκαστος ἔχει. ταύταις ἕκ ἐς πόλεμον χρῶνται μόνον, ἀλλὰ καὶ θύουσιν ἐπιχωρείας. συλλεγόμενοι δὲ τὰς ὀπλὰς, ἐκκαθάραστές τι καὶ διελόντες, ποιεῖσιν ἀπ' αὐτῶν δερμάτων φορέαν εὐφερῆ. οἷς δὲ ἕκ ἐκ εἰδὲ πω δερκοντα, αἰτῶδες γὰρ εἶδε καρπὸν χλωρὸν ἐπὶ ταῖς ἕνδ' ἐπὶ τῇ καρτῇ τῆς πίτυος φαινομένης ἐν τομαῖς ἐκκαίω τὸ ἔργον τὸ ἐκ τῆς ὀπλῆς, ἕκ ἀνὰ μέρτεροι. ταῦτα διαβήσαντες, καὶ νόστιμοι ἵππων καὶ βοῶν σὺνράψαντες, χρῶνται θώραξιν, ἕτεροι δὲ ὀρεπία ἢ ἑλληνικῶν δοποδίσσον, ἕτεροι δὲ αἰθῆρες ἔχουσιν. καὶ γὰρ συσάδην τυπόμενοι καὶ βληθέντες ἀνίσχονται: Thoraces verò ita faciunt. Multos equos quisque nutrit. iis non ad bellum modò vtuntur, ſed & diis patriis ſuis immolant. colligentes verò ungulas, eas purgantes & diſſecantes conſciunt ex iis quiddam draconum ſquamis ſimile. aut ſiquis draconem nò viderit, vidit autem nucis pinea fructum viridem, iis è nuce ſegmentis aut lacunatis torulis ſi opus aſſimularit, haud errarit. Has igitur ſquamulas perforantes, & nervis equinis aut bubulis conſuentes, loricas ad uſum habent, neque decore Græcicis inferiores, neque infirmiores. Nam & cominus percuſſa, & iactū petita, reſiſtunt & ſuſtinent. Graphicè ibi loricas iſtas deſcriptas habes: ad quarum exemplum Domitiani Principis illa fuit, Martiali laudata:

*Quam vel ad Actole ſecuram cuſpidis iectum*

Lib. vii.

*Texuit innumeri lubricus unguis apri.*

Nec enim hic optimo noſtro Turnebo aſſentior, *ſquamis æneas* explicanti, *quæ aprinarum ungularum ſpeciem referrent*. Imò ex iſſis ungulis. & imitari hoc idèd Domitianus ambitioſè voluit, quia expeditionem in Sarmatas ipſe ſuſcepſiſſet (in Tranquillo leges) & lauream de iis Ioui conſecraſſet. Sed fatiſ de loriciſ hamatiſ. ad quas referendi Statiani verſus iſti:

—— *latus omne ſub armis*

Lib. iiii.

*Ferrea ſua tegunt.*

Iterùm:

—— *magnorumq; ærea ſua*

Lib. iii.

*Thoracum.*

Et tertium:

—— *ter in ſuto ſervant ingentia ferro*

Lib. vi.

*Pectora nam tergo numquam metus.*

R 2

Vbi



Trilicet lo-  
rica.

Vbi *suta* hæc appellat, siue catenas iunctas, siue laminas nexas, utrum  
voles. Ait & in extremis versibus *ter insutum ferrum*: ut ostendat *trili-*  
*cem* lorica[m] eam fuisse. id est, catenas aut laminas sic geminatas. Sic in  
Virgilio. *Loricam consertam hamis auroq[ue] trilicem.*

Lib. 11.

In Valerio: *Per clypei cedentis opus, partemque trilicem.*

Lib. 11.

In Silio: — *textam nodis auroq[ue] trilicem*

*Loricam.*

Etsi hæc postrema ad lineam lorica[m] fas sit & transferri. At de squamis  
etiam geminis Virgilius:

Lib. 11.

*Nec duplici squamâ lorica fidelis & auro  
Sustinuit.*

Atque hic talis textus an non *Crates* in *Statio*?

Lib. 1111.

*Omnibus aratæ propugnant pectora crates.*

Lib. v.

Item Silio: — *clypeo stetit eris in ora*

*Cuspis, & oppositas vetita est transmittere crates.*

• Suprà de  
ius, Dial. 11.

An clypeorum *crates* intellegunt, quibus coria inducta, & umbo ex  
ære aut ferro? An potius, ut dixi, has loricas, in quibus anulorum ordi-  
nes & textus velut *crates* referunt? An denique aliud genus, quod *Sta-*  
*tij* & *Silij* æuo crebrum: cum segmenta ferrea, tamquam fasciæ aliæ aliis  
superpositæ, corpus ambiunt. Nusquâ legi, fateor: sed in columnâ *Tra-*  
*iani* assiduam & pænè vnicam in Romano milite hoc genus. Sunt & li-  
nei thoraces: sed quid ad *Polybium*? omitto. A v d. Imò te quæso, exse-  
quere. si non ad *Polybium*, nonne ad *historiam*? L i p s. & Græcam qui-  
dem ac Romanam. In utraque enim crebra mentio, ac varij populi vli.

Lorica se-  
gmentata.

Linea lori-  
ca.

Iliad. 3.

*Ajax* dicitur *λινωδωρπνξ*, *lineo thorace indutus*, itemque *Adrastus*. Quos

Lib. XIX.  
cap. 1.

locos *Plinius* adspicit cum scribit: *Honos lino etiâ Troiano bello. cur enim  
non & præliis intersit, ut naufragiis? Thoracibus lineis, paucos tamen, pu-*  
*gnasse testis est Homerus.* In *Alexo* etiam poetâ apud *Athenæum* *θωρηκας*  
*νέολινοι* recensentur, *thoraces è nouo lino*. Imò communiter Græci indu-  
runt post *Iphicratem* ducem. de quo ita *Æmilius Probus*, an *Cornelius*

In Iphier.  
Macedoni-  
bus usur-  
pata.

*Nepos*: sed quicumque is auctor: *Genus loricarum mutauit, & pro ferreis  
atque aneis lineas dedit.* Gestarunt & *Macedones*. quorum arma olim

In Caracal.  
In Alex.

erant, *Dione* auctore, *θωρηξ λινῆς τελευτῆς, ἀσπίς χαλκῆς*: *thorax lineus tri-*

Et Thraci-  
bus

*lix, clypeus æreus.* Sed & *Alexander* ipse apud *Plutarchum* induit *θωρη-*

Lib. v.

*κα λινῶν διπλῶν*: *thoracem linteum bilicem*. Iam etiam *Thracibus* *Xeno-*

Anabaf.

*phon* adscribit *χιτωνίσκους ὑπὲρ γονάτων, πᾶχος ὡς λίνου σρωματῶδεις*: *tuniculas super genna, crassitie ut linū quo stragula vinciuntur.* Cuiusmodi

Hispanisq[ue].

*Hispanorum* credo fuisse, quos pugna *Cannensī* *Polybius* destituit & *λι-*

Lib. 1111.

*νοῖς ὡς πορφύρεος χιτωνίσκοις*: *in lineis purpurâ pratextis tunicis.* Quod ip-

Lib. 1111.

atque ita de iisdem *Hispanis* *Strabo*: *Λινωδωρηκας οἱ πλείους, ἀνάνιοι δὲ ἀλυ-*

1111. Ana-  
baf.

*σιδωτοῖς χιτῶνται*: *In lineo thorace plerique, pauci hamatis utuntur.* *Quin-*

etiam *Chalybes* apud *Xenophontem* (atque ferri ibi copia) in hoc tho-  
race.



race. Εἰς ὅς, inquit, θώρακας λινῆς μετὰ τὸ ἦσαν: *Habebant loricas lineas ad imum ventrem usque.* In Italiā quoque vsurparunt. & Liuius Augustum legisse asserit in thorace linteo scriptum, de Cossi opimis spoliis. Qui ventus fuerit oportet, & ab illo æuo. Silius etiam populariter Faliscos ita armat: *Indutosq; simul gentilia lina Faliscos.* Lib. 1111.

Meminit & alibi: *lanum quā tegmine thorax* Lib. 1112.

*Multiplicis lini claudit latus.* Lib. 1x.

Sed & Suetonius de Imp. Galbā: *Thoracem induit lintheum.* In vsu ergo plurifariam: et si Pausanias tamen deprimit, & venantibus magis, quam pugnantibus commendat. Οἱ θώρακες, inquit, οἱ λινῶν μαχομένοις μὴ εἰς ὁμοίως εἶσι χεῖρες. διὰ τὸ καὶ εἰς ὁμοίους τὸν σίδηρον ἀνέχοντες δὲ ὡφελεῖν. ἐν αὐτοῖς γὰρ σφίσι καὶ λεόντων ὁδόντες καὶ παρδάλεων: *Lorica linthea pugnantibus non aequè viles.* Cap. xix. Pausania de his indiciis. Lib. 1.

*Transmittunt enim vel coacta & fracta ferrum: venantibus autem prosunt.* Franguntur enim aut retunduntur in iis leonum dentes & pantherarum. Ita Pausanias iudicat, haud vanè de prisca quidem conficiendi ratione, quæ erat ut è filis pluribus funiculos struerent, eosque deinde necerent & inter se aptarent. A multitudine filorum, an funiculorum: bilices, trilices, dixere. Plinius auctor, Amasim

Ægypti regem thoracem habuisse, cuius singula fila trecentis sexagintaquinque filis constabant. Idem de eodem Herodotus, nisi quod trecenta sexaginta modò scribit. Diuersum paullo genus videtur, de quo in Nicetā Choniarte lego. Is in Isaacij rebus, Conradum quemdam Montisferatensem mirifice laudat, & robur eius extollit. addit deinde: *Αὐτὸς μὲν τοῖς ἀνδρὶ θυρεὺς περικαυτὰ διηγωνίζετο, ἐκ δὲ λίνου πεποιημένον ὕψασμα, ὅν οἱ αὐτοῖς ἰκανῶς ἡλίο μὲν διαβροχόν, πολλὰκις περικτυχθὲν, δίνων θώρακος ἐνδύετο. ἐς τὸ σῶτον δὲ ἦν ἀπικτυπὶς ἀλσὶ καὶ ὅν οἱ συμπαλινδέν, ὡς καὶ βέλους εἶναι πρὸς τὸς σελῶτας.* Lib. xix. cap. 1. In Thal. Nona conficiendi ratio.

*Ipse tunc quidem sine scuto pugnat, sed ex lino factū textum quoddam, vino austero affatim salito madidatum, sæpius replicatum, loco thoracis induerat.* Adeo autem ictibus resistebat vino & sale coactum & perfusum, ut omni telo esset robustius. Mirus ille thorax, & conficiendi ratio: cur perit? requiri deberet, & fortasse posset ex iis quæ Nicetas scribit. Dixit autem πολλὰκις περικτυχθὲν, sæpius replicatum fuisse: & paullo post, συμπαλινδέν ὅν οἱ καὶ ἀλσὶ, quasi fulloniā arte confectum indicans, ut coactilia solent. Et verò è lanā etiam eiusmodi coactiles thoraces reperio.

*Lorica lanæ.* ut in Suidā, è scriptore veteri: *Φοεῦσι δὲ ὅτι ταῖς κεφαλαῖς θώρακας πλινθῆς, ὧν τὰ κνήμιν ὑπαρχοῦσι περὶ δὲ τὸν χεῖρος ὅτι τὰ πλινθιάται: Ferunt in capiribus thoraces coactiles, quorum sinuatio firma & stabilis manet ob bonitatem coactilium.* Significat à calonibus aut ipsis militibus per viam gestatos, ut onera alia, in capite, sic tamen duos ut nihil inflecterentur, & seruarent cavitatem suam & habitum corpori aptum. Video & Cæsaris æuo in vsu fuisse, et si fortasse non tam probos. Scribit de suis in metu hostilium sagittarum: *Omnes ferè milites aut ex subcoactis, aut ex centonibus tunicas aut tegmenta fecerant, quibus tela vitarent.* Lib. 1111. Civil. Subcoacta in Cæsare.

*Subcoacta di-* in Cæsare.



Lib. VII.  
cap. XLVIII

Spongia in  
Liuis.

\*Etiam Fi-  
gura vide  
Agathia.

Thoraco-  
machus.

Pro veste  
fuit.

Lib. II.  
Agathia  
explicatus.

Id genus  
penulae  
ita.

Tegmen  
Thoraco-  
machi.

Zaba.

Nouell.  
LXXV.  
cap. IIII.

*Feltra*. Plinij verba: *Lana per se coacta vestem faciunt, & si addatur acetum, etiam ferro resistunt.* Aceto ipse vim tribuit, quam Nicetas vino aufero, nisi si & acetum ipse intellexit. Lanai igitur etiam Thoraces: & an non tale aliquid *Spongia* Samnitum in Liuis: *Spongia*, inquit, *pectori tegumentum.* Ego opinor, & *Spongia* item *retiariorum* Tertulliano. Labente æuo video tunicas integras ex his coactis factas, quas vulgò milites gestabant, & *Thoracomachos* dicebant. Suspicio ab Antonino Caracallà repertas, ex Dionis Fragmento LXXXI in Fuluianis: Καὶ ἀδελφίστατος inquit, πνήσας, ἔτι γὰρ καὶ μα, ὅθ' ὅπλα φέρειν ἐδύνατο. ὥστε καὶ τὰς χειρὶ διατὲς χιτῶνας ἐς θώρακος τέρπον τινα πεποιημένας ἰνδύνεσθαι, καὶ τὴν ὅπλῃ δόξαν χρεῖς τὸ βάρος αὐτῶ ἔχον, μήτε ἐπιβαλύνται, καὶ λαυμάζῃσι, καὶ αὐτοῖς καὶ αὐτῶν μάχης πολλὰ χρεῖς ἐχρήτο: Imbecillus ad laborem erat, neque astum neque arma ferre poterat. adeò ut & tunicas manicatas, in Lorica modum factas induerit, speciem vsumque armorum sine gravitate eorum habens, minus insidius aut spectaculo expositus: quibus etiam extra pugnam saepe est usus. Est omnino Tunicata hæc lorica, cuius descriptio plena in libello qui Noritiæ imperij subiungitur, & ne quærere habeas, cape verba. Inter omnia quæ aduersum bellum prouida posteritatis cogitauit antiquitas, Thoracomachum quoque ad leuamen corporis armorum ponderi & asperitati subiecit. Hoc enim vestimenti genus, quod de coactili ad mensuram & tutelam humani corporis conficitur, de mollibus lanis timoris sollicitudo sollertiâ magistrâ composuit. ut hoc inducto primum lorica vel clibanus aut his similia fragilitatem corporis ponderis asperitate non lederent: membra quoque vestientis inter armorum hiemisque discrimen tali solatio adiuta labori sufficerent. Sanè ne idem Thoracomachus pluuiis verberatus, ingrauescente pondere adsiciat vestientem, de Lybicis benè confectis pellibus ad instar eiusdem Thoracomachi faciem conuenit superinducere. Plenè dicit omnia. Causam inuenti, quæ leuitas & mollities, Materiem, quæ lana coactilis, Vsum, qui ad muniendum & vestiendum. Dico ad vestiendum, & forma quoque talis fuit, demissa infra genua. Figura ostendit, & de istis Agathiam censeo loqui cùm in Narsetis acie instruendâ contra Francos, collocantur ὅτι τὸ μετῶπυ οἱ περὶ τὸς ἀταί θώρακος ποδὶ περὶ ἐνυμνοῖ: in fronte Principes, loricas ad pedes vsque demissas induti. In alias profectò loricas hoc non conuenit. Itaque Penulæ speciem & vsum contra frigus habuit, & sic etiâ dixerunt. Glossæ veteres: *Thoracomachus*, *penula militaris*. Suidâ hinc explicabis: Μανδύας, εἰς δοκίματιν ὅπλῃ καλῶς λωφύον: Penula, genus vestis quod lorica dicitur. Hæc, hæc lorica: & in ipsâ descriptione vestimentum appellatur. Addit in fine, tectam contra pluuias fuisse, & ne lana paullatim eas combiberet. Idem Isidorus voluit: De ciliciis autem & poliuntur & teguntur lorica. Suidas Zabarium hoc tegmē dicit: Ζαβαρεῖον, ἐν ᾧ αἱ ζάβαι ἀπὸ χειρὶται. Ζάβα γὰρ λωφύον: Zabarium, in quo Zaba reponuntur, nam Zaba, lorica est. Ita illa ætas nominabat, & reperis in Leonis libello militari *Zabas* cenduculis tegi: id est centunculis. In Iustiniani Nouellâ quapiam, τὰς λεγομένας ζάβας ἢ λωφύια, eas quæ

Zabe



*Zaba sine lorica dicuntur.* Hem quò ab eo? ad quàm diuersum à tuo Polybi æuum? cùm omnia lapsa, & militiæ Romanæ vix vmbra. Iuuat tamen & illa nosse ob scriptores infimos, quibus in occasione non inuidemus lucem. Absolui. A V D. Curiosè aliquid quæro. L I P S. Nego. A V D. Quid ita? L I P S. Hoc ipsum, quia curiosè. Non amo hoc genus, atque utinam ad fructum & vsum magis referamus nostra! A V D. Imò tale erit. Rogo in veteribus illis lorice ecquæ grauitas? Nam scriptor ille de Thoracomacho, hoc nomine maxime cõmendat illam nouitiam, quòd pondus præ eâ haberent veteres. L I P S. Quippe vt omnia metalla. Redeo tamen in memoriam loci in Plutarcho, qui non præit ad maximum pondus. Scribit in Demetrio: *Θώρακες αὐτῶν δύο ἐκομίσθησαν ἐν κν. πέντε σιδηροῖ, ὁλκῆς ἐκάπερος πύσσας ἔχοντα. διατὰ θείαν δὲ αὐτῶν καὶ ῥώμην ἐπιδεικνύμενος ὁ περὶ τῆς ζωῆς, ἐπέλεοντο ἔξ καὶ εἴκοσι ἐτημάτων ἀφῆναι κατὰ πλεονέκτην βέλους. & περὶ αἰσθητοῦ, ἀρραγῆς δὲ ἰσχυροῦς ὁ σιδηροῦς, ἀμυγλὴν δὲ μόλις εἶχε ἀμβλύνειν, οἷον ὑπὸ ῥοαίης.* Lorice illi allatæ fuerūt ex Cypro ferreæ, librarum utraque (an vtralibet?) quadraginta. Earum impatientiam & robur cùm ostendere artifex Zoilus vellet, iussit immittere à sex & viginti passibus telum catapultarium. quod cùm violenter incidisset, ferrum lorice sine fracturâ mansit, stricturam verò vix leuem & cacam habuit quasi à scriptorio stilo. Non negabis & pondus hoc exiguum fuisse, & robur eximium, quod tamen & nostri hodie æmulantur. Sunt enim solidæ Lorice, quæ respuunt aut subsistunt Sclopetorum glandes, valido haud dubiè & penetrabili ictu venientes. Sequitur in Polybio:

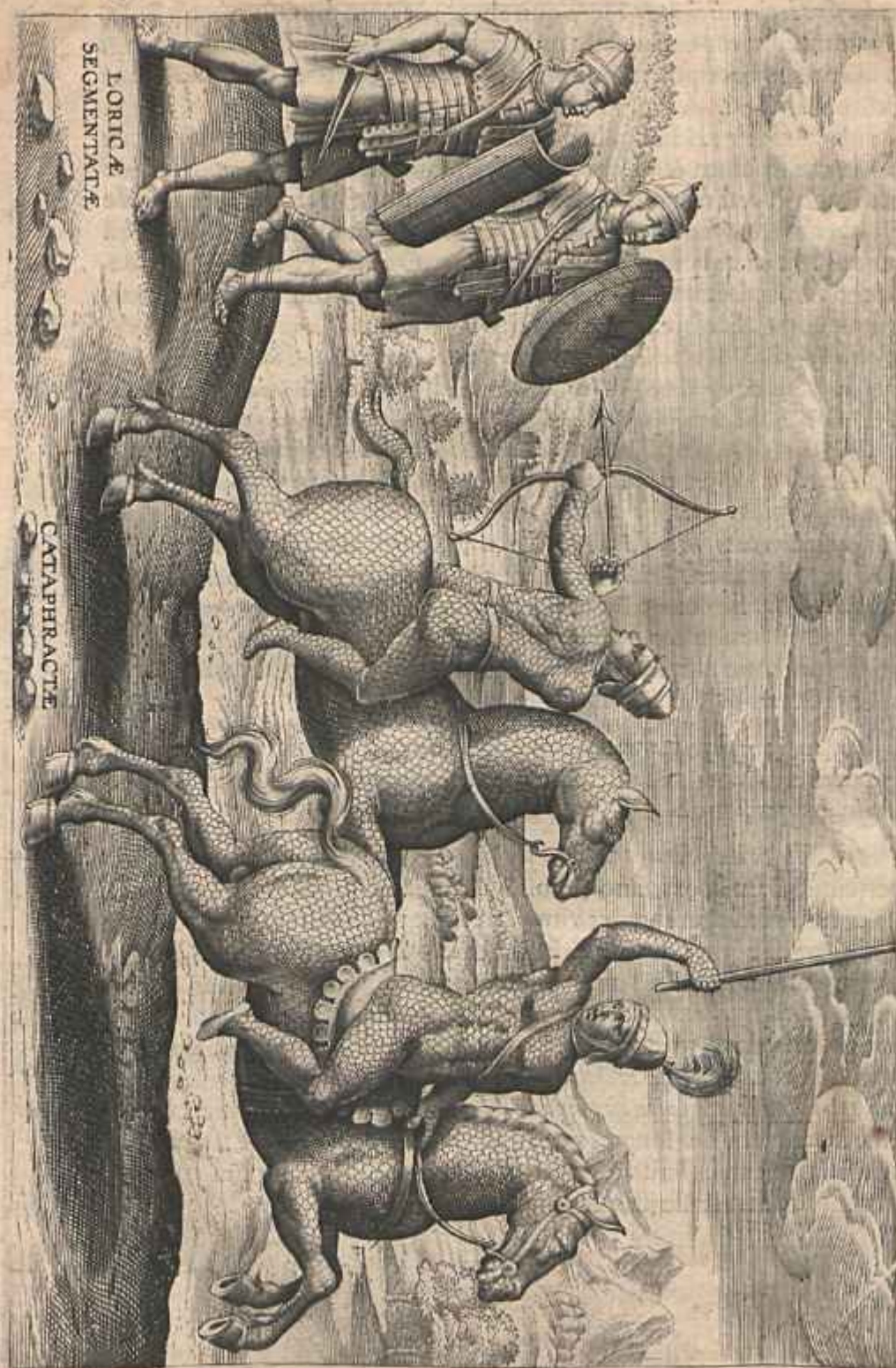
*Pondus loricearum.*

„ Par ratio ac similis armorum in Principibus est. ] Tria igitur hæc genera pariter armata, & discrimen modò aliquod à censu, vti dictum. Vnum excipit, quòd

„ Propilis Triarij ferunt hastas. ] Pila enim isti non habent, causâ *Triarij sine Pili.* apertâ: quoniam in extremo depoliti, longiùs ab hoste erant, quàm vt pila eorum pertingerent, aut vim perferrent missa. Altera etiam causâ, quòd fortasse contra equitum irruptionem & coram ordinum confusionem munierunt istos hastis: quibus acies, vt Liuius loquitur, *velut Lib. VIII.* vallo septa inhorrebat. Istas igitur hastas ad statariam & manuariam pugnam habebant, & vt idem Liuius, *ad ora fodienda.* Ipsi Polybio narratur, pugnâ cum Gallis, *Tribunos militum iussisse hastas Triariorum tradi Ibid.* primis manipulis, atque ita *is pugnari in ora Gallorum.* Ne tamen erres, *Lib. II.* haste istæ non nimis longæ, nec vt Macedonum sarissæ. Qui potuissent? scutum maius sinistrâ Triarij gerebant; nec videntur nisi vnâ manu commodè tractasse istas hastas.

DIALOG.







## DIALOG. VII.

De Ocreis obiter. tum ex professo & plenè de Equitum armis.

**D**E Armis, quod ad Pedites, plenè absolui. A v d. Interrumpo, & nego. Nam ubi Ocreæ? verbo tetigerat Polybius: expectabam ubi-  
riorem à te explicationem. L i p s. Protectò iure me reuocas: nam exci-  
derat: sed breuiter cape. Ocream singulari numero tribuit & nominat  
Polybius: an ergo vnam tantum? Haud de nihilo hæc dubitatio est. & in  
Vegetio palàm scriptum: *Pedites scutati etiam ferreas ocreas in dextris*  
*cruribus cogeantur accipere.* Dat vnis modò cruribus, & signanter de-  
xtris. Cur istis? causam inibi ex eodem elicias, quòd in pugna cominus,  
dextros pedes inante milites habere debeant: at cum missilibus certatur, si-  
nistros. Itaque iam olim legas quosdam populos contra, sinistrum modò  
crus texisse, qui scilicet iaculis pugnabant. vt Liuius de Samnitibus: *Si-*  
*nistrum crus ocreâ tectum.* Silius de Sabinis:

*Cunctis hasta decus, clypeusque refertur in orbem,  
Vertice & implumes, & laui tegmine cruris  
Ibant.*

Lib. viii.

Describit eos leues cum hastâ, cum parmâ, sine cristis, & quales Velites  
Romani erant. Igitur & sinistrum modò crus armat ab hac, an ab aliâ  
causâ, aut more? Hæc ita ex Vegetio: tamen de priscis, magis est vt crus  
vtrumque fuerint tecti. Monumenta lapidea clamant & sic ingerunt:  
Liuius etiam & Dionysius in censu Seruiano, qui *Scutum & Hastam* sin-  
gulariè, at *Ocreas* plurium numero eloquuntur. Nisi quis de monumen-  
tis dixerit, Ocreas quidem conspici, sed non inferri ferreas eas vtrasque  
fuisse. Vt voles iudica. ego ad Equites transeo, an desino, & fatias te ha-  
bet eiusmodi sermonum? A v d. Scin quomodo? Vt arena cum mul-  
tum bibit, tamen aret, sic ego sitiens assidue tuorum sermonum. Perge  
& infunde. L i p s. Quin tu perge, & hæc lege:

Οἱ ὁ καθοπλισμοὶ τῶν ἰππέων *Armatura equitum nunc*  
νῦν μὲν ἐστὶ ἀπλοῦς ὁ τῶν *quidē cōsimilis est illi Gra-*  
ἐλλήνων. τὸ ὁ παλαιὸν πρῶτον *corū.* At antiquitus loricas  
μὲν ὄρεα οὐκ εἶχον, ἀλλ' ἐν *non habebant, sed in veste*  
ἀειζώμασιν ἐκινδυνώον. ἃς ὁ *succincti pugnabāt.* Ex quo  
πρὸς μὲν τὸ κατὰ βῆλιν, & ταχέως *quidem ad descēsum ascen-*  
ἀναπηδᾶν ἡμῖν ἐστὶ ἱπποῖς, ἐπί- *sumq̃, facilem in equos ma-*  
μῶς δέκεντο & πρὸς ἀπὸς, ἀπὸς *gis expediti erāt.* sed ad con-  
τὰς συμπλοκάς ἡμῖν ἐστὶν ὁ γρηγορὸς *gressus minustutis & securi,*  
εἶχον, διὰ τὸ γυμνοὶ κινδυνώον. *cūm inermes pugnarent.*

S

Hasta



τὰ δὲ δόρατα κατὰ δύο τρόποις, *Hasta etiam dupliciter in-*  
 ἀπράκτα ὡς αὐτοῖς. καθὰ μὲν γὰρ *tiles iis erant. quod & gra-*  
 λεπτά ἐκλαδαροῖ ποιῶντες, ἅτε *ciles faciebant ac tremulas,*  
 & προτεθέντες ἡδυνάτω σκοποῦ *eoque nec collineare recte po-*  
 σοχαζέσθαι, πρὸς ἔγγειον ἴππιδον. *terant & scopum tangere; &*  
 ἐκείνους πρὸς ἡ προσερεῖσαι, κρα- *priusquam cuspidem in ali-*  
 δαινόμην δι' αὐτῆς τῶν ἵππων *quo defigerent, concussisse ipso*  
 κινήσεως, τὰ πλεῖστα συνετρίβει. *motu equorum pleraque fran-*  
 ῶσθαι δὲ τοῖς ἀνδραυρωτῆρων *gebantur. Addo quod sine*  
 κατὰ σκευάζοντες, ὡς τῇ πρῶ- *imā cuspidē facta, solam pla-*  
 τη διατρίβει ἴππιδον αὐτῶν *gam ictumque primore parte*  
 πληγὴν μὲν γὰρ ταύτην ἐκλαδόντων, *dabant: eaque defracta re-*  
 λοιπὸν ὡς ἀπράκτα αὐτοῖς ἐκ *liquum inutile & inefficax*  
 μάταια. τὴν γὰρ μὲν θυρεὸν εἶχον *iis erat. At verò scutum ha-*  
 ἐκ βοείου δέρματος, τοῖς ὀμφα- *bebant ex bouillo corio, um-*  
 λωτοῖς ποπύλοις ὡς ἀπλήσιον, *bilicatis placentis similli-*  
 τῆς ἴππιδος θυρεὸς ἴππιδος *mm, quas in sacrificiis so-*  
 νοῖς. οἷς οὐτε πρὸς τὰς ἴππιδας *lent apponere. quibus neque*  
 ἦν χεῖρ ἔχειν, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἔχειν *in pugna commodè erat uti,*  
 ὥστε τῶν ὀμφῶν δὲ περὶ δερματῶ- *quia firmitatem non habe-*  
 ροι ἐκ μυδῶντες, δύσχρηστοι καὶ *rent; & ab imbre corio soluto*  
 ὡς ἄλλοι ἦσαν, ἐκ μὲν ἐπὶ γίνον- *aut vitiatò, inutilia & olim*  
 ται παντελῶς. διὸ περ ἀδοκίμα τῶν *& nunc fiant prorsus. Idcir-*  
 χεῖρας οὐσιν, ταχέως μετέλαβον *cò improba eorum visio cum*  
 τὴν ἡλινικὴν κατὰ σκευὴν τῶν *esset statim assumpsere Gre-*  
 ὀπλων. ἐν ἧ τῶν μὲν δόρατων τὴν *canicam paraturam armo-*  
 πρῶτην δίδωσιν τῶν ἴππιδος *rum, in quā hastarum qui-*  
 πληγὴν δὲ σκοπον ἅμα ἐκ πρᾶκ- *dem prima cuspidis plagam*  
 τῆς γίνεσθαι συμβαίνει, διὰ τὴν *directam & validam esse*  
 κατὰ σκευὴν, ἀτρεμοῦς ἐκ σαπίμα *contingit, quoniam stabile &*  
 & δόρατος ὑπάρχοντος ὁμοίως *immobile hastile est, itēque*



ἢ καὶ τὸ ἐκ μεταλήψεως τοῦ ex transsumptione, imacu-  
 σαυρωτῆρος χεῖρος, μόνιμον & spidis usum firmum ac vio-  
 βίαιον. ὁ δ' αὖτ' ὁ λόγος καὶ πε- lentum. Eadem ratio in scu-  
 εἰ τῶν θυρεῶν. καὶ γὰρ πρὸς τὰς tis. Nam & in aggressione  
 Πηλολάς, & πρὸς τὰς Πηδέ- & oppositione stabilia & fir-  
 σεις, ἐπικύδω καὶ τεταγμένω miter tensa manent. quod  
 ἔχουσι τὴν χρεῖαν, ἀσυνιδόντες cum vidissent, imitati sunt  
 ἐμμήσαντο ταχέως. ἀγαθοὶ statim. Boni enim prompti-  
 γὰρ εἰκαίνες ἔτερεσι, μεταλα- que sunt Romani, si qua gens  
 βεῖν ἔθνη, καὶ ζηλώσαι τὸ βέλ- alia, assumere mores & emu-  
 λον ῥωμαῖοι. lari siquid alibi bonum.

Habes hic duplicem armaturam equitum, & quæ olim fuerat, & quæ tunc erat. De eâ quæ olim, ait:

„ Loricæ non habebant, sed in veste succincti pugnabant. ] Ego sic verto & ex audio, quod in Græco est ἐκ περικνημασι. At Lascaris fecit in subli- <sup>Spirata vul.</sup>  
 gaculis pugnasse. Neque nego id quoque περικνημασι Græcis esse: sed quis <sup>gata versio.</sup>  
 crederet nudos eos & campestri solo rectoros pugnasse? Indecorum & inu-  
 tile fuerit, tum etiam (nisi fortè in Germanis aut barbaris) sine exemplis.  
 Mea mens est, veste saltem fuisse rectoros, & quod magis expediti essent, <sup>Equites ve-</sup>  
 super eam cinctos. Iuvat Festus: Endo procinctu, in procinctu. nam apud an- <sup>stetor. B.</sup>  
 tiquos togis incincti pugnasse dicuntur. Item Plutarchus de testamentis in  
 procinctu: μέλλουσι πρὸς θυρεὺς ἀναλαμβάνειν καὶ περικνημασιν τὴν τήβεννον:  
 Iam scuta capturis & togam accincturis. Proprie autem ad equites, quod  
 Dionysius in Transuectione scribit: eos in togis quas Trabeas dicunt trans- <sup>Lib. vi.</sup>  
 uectos, tamquam è pugna venirent. E quo colligas pugnasse eo habitu, & <sup>Fertasse</sup>  
 super trabeas fuisse cinctos, quod nec Virgilius abnuat: <sup>trabeati.</sup>

— parvæque sedebat Succinctus trabea.

Aliquid etiam huc Scholiastes vetus Horatii conferat, in illud

— cinctus non exaudita Cethegis.

Cinctus, inquit, antiquè militaribus viris, & ad militiam paratis.

„ Ad descensum ascensumque facilem in equos. Quod utrumque meri- <sup>Veteres</sup>  
 to spectabant, cum auxilio nullo aut fulcro vterentur ad alleuandum. <sup>quemodo</sup>  
 Lego interdum hastâ innixos fuisse. ut in Liuvio, de Cornelio Cosso: <sup>in equis.</sup>  
 Quem cum equo ictum deiecisset, confestim & ipse hastâ innixus se in pe- <sup>Lib. i. 114.</sup>  
 des excipit. Videntur & equos quidam insucuisse ad flectenda crura, &  
 sese demittendum. ut Silius de equo miræ fidei & ingenij:

Inde inclinatus collum, submissus & armos,  
 De more inflexis præbebat scandere terga  
 Cruribus.

Lib. x.

S 2 - Nempe



Strator.

In Caracal.

Lib. xxi.

Lib. xxx.

Anaboleus  
prostrator.

In Crasso.

Etiam pro  
scansili in-  
strumento  
sortasse.Odyss. a.  
vett. 155.Pedaneus  
subiectus an  
veteribus.In Grac-  
chis.

Nempe herum suum grauius lœsum in pugna Cannensi suscipere voluit in dorsum, vt solet. Aliis dignioribus aut mollioribus (nec enim vulgò) fuit qui manu tolleretur, & adiutaret. *Stratores* ij Latinis dicti, quia & sternerent equum, & in eum subleuarent. *Spartianus*: Cum illum in equum *strator* eius leuaret. *Ammianus* de Iuliano: *Lasso milite, qui se infessurum equo dextrâ manu erexit.* Idem de Valentiniano: Cum eum elapsus non suscipere equus, anteriores pedes præter morem erigens in sublime, dextram *stratoris* militis iussit abscindi. Sunt isti Græcis ἀναβολαῖς, ab attollendo. *Plutarchus*: Ἀναβολαῖς δὲ ἵππων τὸν ἀναβολαῖς παρὲν χεῖρας αὐτῶν, καὶ οἱ ἀναβολαῖς: Simul *Crasso* admoius est equus auratis frenis, & *Stratores* eum sustollentes imposuerunt, & secuti sunt equum verberibus incitantes. Hoc sensu in *Suidâ* scriptor aliquis: Ο δὲ βασιλεὺς τὸν ἀναβολαῖα προσκαλεσάμενος καὶ ταχέως ἀναβαῖν ἐπὶ τὸν ἵππον, ἥμισυ πιεῖν: Rex *stratorem* vocans, & statim equum conscendens, petiit bibere. Ac rectè ibi *Suidas* interpretatur *Αναβολαῖα*, τὸν ἐπὶ τὸν ἵππον ἀνάγοντα: cum qui in equum tollit. Sed quod idem addit: *Αναβολαῖς, καὶ ἡ ὁδὸς ῥωμαίοις λεγομένη σκαλα*: *Anaboleus*, etiam ea quæ *Romanis* *Scala* dicitur: quasi velit esse scansorium aliquod instrumentum: id verò mihi dubium est, nec exemplum quod affert euincit. Nam subiicit in fidem: Ο δὲ *μασάνισας* προσκαλεσάμενος ἵππον χεῖρας ἀναβολαῖς ἐπέβηκεν: *Masias* cum senuisset, in equum sine scansorio instrumento conscendit. Non, inquam, euincit. Et moneo ex *Appiani* *Lybico* esse sumptum, atque ex eo corrigendum: ὁ δὲ *μασάνισας*. De *Masanisâ* enim rege hoc narrat, eum inter cetera senectæ ætatis commoda, hoc quoque habuisse, vt agilitas non defereret, & vltro ac sine *stratoris* operâ (cur non sic interpretèr?) iret in equum. Tamen pro *Suidæ* sententiâ etiam *Eustathius*, vber sed utilis *Scholias*tes, in *Homerum*: ἀναβολαῖς ἐ μόνον τὸ σιδήρεον ὃ τὰς πόδας ἐπὶ τῶν ἵππων ἵππων οἱ γίνονται πτερεῖς, ἀλλὰ καὶ ἂν ἴσθμιος ὅς ἐστι τοῦτο ἔργον καὶ θυμὸς ἐπὶ τῶν ἵππων: *Anaboleus* non solum ferrum illud minutum dicitur, cui pedes imponunt quidam vt inscendant commodius: sed etiam vir ipse qui ad tale opus adiutat. Ex quibus doctissimus *Budæus* efficit veteribus notos etiam fuisse subiectes illos pedaneos ex ephippio vtriusque dependentes, quibus hodie vti mur ad scandendum & innitendum. Quod tamen verba *Eustathij* mihi clarè non dicunt: sed potuit instrumentum designare non penille, sed portatile, quod apponerent iuxta equum, & eo velut gradu attollerentur. Fit hodie interdum in cutribus, & essent verè ex *Suidæ* interpretatione *Scala*. Posset *Plutarchus* huc trahi, dum notat *Gracchum* vias reparasse, & lapides haud longè distantes in marginibus defixisse, ἐπεὶ ἐν ῥαδίοις τῶν ἵππων ἐχρῶντο ἐπὶ τῶν ἵππων, ἀναβολαῖς μὴ ἀποδοῖς: vt esset facile iis qui equos haberent eos inscendere, instrumento scansili non egenies. Et si nihil video cur non hic quoque vertere fas sit *Stratorem*. Sed quidquid huius sit, illud tamen tene, *Eustathium* dicere quosdam usurpasse, non ergo vulgò omnes: & eius æuo si pedaneus illi subiectus fuerunt, non certè prisco magis quod statuae & imagines



gines omnes euincunt. Nusquam enim in iis forma aut velhgrum, & pedes semper penduli, sine alio fulcro. Atque adeo res noua, vt nec sit ei Latinum nomē: nisi quod patrum ætate Franc. Philelphus ne res cottidiana careret vocabulo, *Stapedam* appellauit, quod pes in eo staret. Budæus meliùs puriusque putauit circumscribi, & *Subijcem pedaneum* dici. A V D. Vt video non omnia laudabilium veteres inuenere, quædam relicta & nobis. Nam certè hoc ferrum vtile & firmiori sessioni est, vtile & scansioni. quæ meo animo difficilis fuit, vtique armatis. L I P S. Nobis ita sit, nempe inexercitatis: at illi continuo vsu discabant, idq; inter militiæ rudimenta. Quid tamen tantopere mirandum? nōne & rusticali nostri cottidie vsurpant, & nullo nisu subiiciunt se in equos? Ita veteres, atque id saltu quodam factum Virgilius tangit:

*Insiliabant equis prijs.*

— corpora saltu

*Subiiciunt in equos.*

Et Claudianus: *Inq; frementis equi dorsum, cum pondere conti,  
Indutas chalybum saltu transferre cathenas.*

Sed de Romanis propriè, Vegetium audi. *Non tantum à tironibus, sed etiam à stipendiosis militibus saltatio equarum districte semper est exacta.* <sup>lib. 1. cap. xvi.</sup> *Quem usum vsque ad hanc ætatem, licet iam cum dissimulatione, peruenisse manifestum est. Equi lignei hieme sub tecto, æstate ponebantur in campo. super hos iuniores primo inermes, dum consuetudine proficerent, demum armati cogebantur ascendere. Tantag; cura erat, vt non solum à dextris, sed etiam à sinistris & insilire & desilire condiscerent, euaginato etiam gladios vel contos tenentes. Hoc enim assiduâ meditatione faciebant, scilicet vt in tumultu prælij sine morâ ascenderent, qui tam studiosè exercebantur in pace.* Vides salitorem hanc inter assidua exercitia vel ad Vegetij tempora, cum bona pleraque iam pericrant, retentam: haud æquè necessariam, si vel tunc equestria ista fulcra. A V D. At in Vegetij verbis non dissimulo mirari me gladio euaginato quod ait, & sic quoque insiluisse. L I P S. Nihil est. Vt hac & plura potuit: & nōne de Pompeio Plutarchus tradidit, iam senem exercuisse se inter milites, & in equo visum, siue (vt verba eius sunt) *ἵππῳ τὸν, ἰλαρόμενον τε τὸ ἔριον ἀπαρμόνωνος θρόνου τοῦ ἵππου καὶ κατὰ κλειόντα δὲ χερσὶν*: trahentem atque educentem gladium sine difficultate, equo incitato & currente, iterumq; facillimè reposuisse? Quod factitarum, & quædam talia, Viennæ memini à Turcici generis equite, spectante D. MAXIMILIANO Imperatorum optimo, & magnâ nobilium ac popularium turbâ. Quid ille idem Plutarchus de Iulio Cæsare? <sup>In Cæsar.</sup> *Τὸ μὲν ἵππῳ ἐν ὧν παιδὸς ἦν αὐτῷ παῖδιν. εἰ δὲ οὐκ ἐπὶ τῷ πλοῦτι τὰς χερσὶν ἀνδρῶν, καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀνδρὸς, ἀνακτόρος ἰλαρόν ἐν τῷ ἵππῳ*: Equitare à puero illi facile erat. Assuenerat enim manus retrò inuertes & dorso suo implicans totis viribus equum admittere & concitare. Ecce. hæc & talia, facilia reddebant iis quæ nobis sunt ardua, & discendo exercendoque verè militaris Ars fiebat. Sed alterum etiam moneo, cur facilius hæc saltatio, nempe quod Sellas istas equestres altiusculas, & è ferro lignoque compagina- <sup>Insiliabant equis prijs.</sup> <sup>Pompeij de exercitiis.</sup> <sup>In Pompeio.</sup> <sup>In Cæsar.</sup> <sup>Iulij Cæsaris equitandi peritia.</sup> <sup>Veteribus non Sella in equis.</sup>



tas, non habebant. Quid ergo earum vicem? stragula quædam è panno, corio, pelle, quibus equos insternebant, eoque & Strata dicebant: fere ut hodie nostri agalones. Seneca: *Stultus est, qui equum empturus, non ipsum*

Epist. cxxx. *inspicit, sed stratum eius & franos.* Iterum Equum empturus, solus subest stratum. Græci *σπαργανα* pariter dixere, itemque *Επιπρωια*: quâ voce vulgo & Latini vsi. Varro: *Mibi puero modica una fuit tunica & toga, sine*

Quidam Epist. stragula. *fasciis calceamentum, equus sine ephippio.* Et ostendit quosdam durius aut fortius habitos, ephippiis etiam caruisse. Quod tamen non ita perpetuum fuisse arbitror, ut Neronis denique ævo Equites in transuehendo ea

Lib. 1.  
Dial. v.

vsurparint: quod ex Dionis compendio supra monui, & iure aliorum traxi. Profecto iamdiu in promiscuo vsu ephippia, & omnis lectio docet. Quin Cæsar cum Germanos ostendit iis caruisse, hoc quoque addocet,

av. Gallic.

Romanos habuisse, quos eo nomine ut molles illi contemnebant. Nihil, inquit, eorum moribus turpius aut inertius habetur, quam ephippiis uti. Itaque ad queruissimum numerum ephippiatorum equitum quamvis pauci adire audent. Ac vide quam mutauerint. tales Germani olim, & in dorsis equorum nudis: nunc sellæ istæ altiores & fabrè factæ, eorum quasi peculiare. Quâ in re, ut multis aliis, conuenit iis cum Persis, de quibus Xenophon:

Lib. viii.  
Pæd.

Nunc δὲ σπαργανα πολλὰ ἔχουσιν ἐπὶ τοῖς ἵπποις, καὶ ἐπὶ τοῖς ὑνῶν, καὶ τῆς ἰσχυρίας ἔσται ὡς ἐπὶ τῇ μάχῃ, καὶ ἡδὲ ἐπὶ τῇ μάχῃ. Nunc autem stragula plura in equis habent, quam in lectis. non enim tam equitationis curam habent, quam mollioris sessionis. Notat & ipse duriores olim fuisse Persas, suo ævo degenerasse & has ad delicias venisse. Sed Germanis fortasse caussa alia eiusmodi sellarum, nimirum firmitas, & quia securius sic concurrunt & configunt. Certè in sola & passa illa stragula ut facilius ascendere, ita & deiici aut delabi. Sed de Romanis igitur, dixi instruisse corium aut pellem. eoque in Glossis priscis scriptum: *Εφίπρωιον, scordiscæle*. Nam & in aliis Glossis explicatum reperio: *Sordiscum* (an *Scordiscum*?) corium crudum. E corio igitur aut pelle animalis cuiuspiam: & poetæ huc aspiciunt, cum nobilibus viris rariores quasdam pelles substernunt. Ut Statius

Pelles pro stratu.

Lib. iiii.

Parthenopæo, è lynce:  
*Cornipedem trepidos sœtæ præuertere cernos,  
Velatum gemina deiectu lyncis.*  
Silius Flaminio Consuli, è tigride:  
*Stat sonipes vexatque ferox humentia frana,  
Caucasæam instratus virgato corpore tigrim.*

Lib. v.

Silius fortassis improbi-  
da scriptio.

Non tamen sine notâ, quod iam tunc Italiæ eam teram communicat, visam primum sub Augusto, ut Plinius tradit. Sed vel poeticum ius excuset; vel quod de pelle tantum, quæ aduehi potuit etiam ignotâ ferâ.

Centunculi pro stratis.  
Lib. ii.  
cap. iiii.

Alij centunculos insternebant aut viliores pannos. Ex Frontino, in Stratagemate quopiam narrando: *Agalones lixasque armatos simul ire iussit, iumentorumque magnam partem instratorum centunculis, ut per hoc equitatus species obliiceretur.* Ex Liuius, in re simili: *Mulis strata detrahi iubet, binisque tantum centunculis relictis, agalones armatos imponit.*

Sed



Sed honestiores vestem scilicet pretiosam magis instrauisse, aut tapetem. *Et tapeta.*

Silius: *Illum Sidonio fulgentem ardore tapeta:*

De equo dicit, qui sic instratus. Lego & apud Liuium: *Et cum tibi viro* Lib.

*liceat purpurâ in veste stragulâ viri, matrem familias tuam purpureum ami-* xxxi. 117.

*culum habere non sines? & equus tuus pretiosius instratus erit, quam uxor*

*vestita?* In dissualione legis Oppiæ hæc dicuntur, & temerè à quibusdam

reponi video, *lectus tuus*. De equo verum est, & ius fuit purpurâ aut coc-

co insternere magistratibus & qui cum imperio erant. Atque hi sunt,

quos suprà dixi, *Consulares aut Imperatorij equi*. A v d. Satis noua me

doces. sed amplius, Sellæ ergo istæ nostræ nuper natæ? L i p. Nequa-

quam, nec dixi. Negauimus peruetere, non tamen facio nouitias: & fortasse *Sella nostra*

Sidonij Apollinaris æuo iam in vsu. Inducunt hæc verba: *Alij sanguine* Lib. 111.

*ac spumis pingua lupata suscipiunt, alij sellarum equestrium madefacta su-* epist. 111.

*doribus fulcra resupinant.* Nam & Sellas nominat, & resupinata fulcra,

vtutrumque pro hodiernis. Et iam antè Panegyristes, Constantino: *Tunc*

*ire precipites* (equites hostium) *labi reclines, aut moribundi sedilibus atti-*

*neri, permixtâ equorum clade tacere.* Quid, quod in columnâ Traiani

(sæpe mihi aduocatâ aut aduocandâ. multa ibi imago rerum veterum.)

forma quædam nostræ huic consimilis? Imperatorios equos ex eâ suprà

dedi, & respice. Sed fortasse verius, structum farctumq; aliquid è pannis

ibi esse, ad mollius insidendum, sine ligno tamen aut ferro. An & Dio-

nis ea mens, vt sub Nerone primum hæc talia ephippia equites recepe-

rint? vix opinor, nec eò produxerim.

„ *Hastas graciles faciebant ac tremulas.* ] Duplici ergo causâ inutiles,

cùm nec figerent fortiter, nec collinearent rectè. Sed de fixatione tamen,

aliter apparuit in concursu Aruntis & Bruti, cùm *utroque* (Liuij verbis) Lib. 11.

*contrario ictu per parmam transfixus, duobus hærentes hastis ex equis mori-*

*bundi lapsi sunt.* Dixeris fortes robustasq; fuisse: aut potius illud pro

Polybio, parmas tunc penetrabiles & infirmas. Atque id sequitur.

„ *Scutum ex bonillo corio.* ] Accipio, corio mero, & nullâ materie sub-

iectâ aut ligno. Si enim & ista, cur reiciat? cur non pedestre scutum bo-

nitare æquiparet? Sed credo è corio solo fuisse, arte leuiter durato, quod *Parma*

tamè per pluuiam (vt addit) resolveret. Fuit igitur cuiusmodi Afrorum *equitum.*

olim scuta, de quibus Suidas: *Πάρμας, Ἀπὸ τῶν τοῦ πολεμικοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ πολεμικοῦ.*

*Parma, coriacea scuta apud Carthaginenses.* Sallustius & Numidis tri-

buit: *Super terga gladij & scuta, verum ea Numidica ex coriis, ponderis gra-* E corio mero.

*uiâ simul & offensa, quò leuius streperent.* Item Afris Silius: In Iug.

— *rudis his tunc parma, breuique* Lib. 11.

*Bellabant ense.*

Nec aliam quàm hanc rudem è corio intellegit, *Citram* vel *Cetram* pro-

prie ius dictam. Isidorus: *Cetra, scutum loreum sine ligno, quò viuuntur Afri-* Cetra pro-

*& Mauri.* Scholiastes Iuuenalis: *Oryx animal minus quàm bubalus, quem* pñ.

*Mauri Vncem vocant, cuius pellis ad citras* (bene Pythæus citras) *profi-*

*cit.*



*cit, senta Maurorum minora.* Citra quidem & in Glossis scribitur: *Ασπίς ληστευική, citra.* An quia latrocinantes utebantur? an rescribimus, *λιβυτική*? sed vix ausim. Addo, Hispanorum etiam Cetras fuisse, eorum maximè qui proximi Mauris & Afris: atque inde in Cæsare *Hispanorum cetrata cohortes.* & in Liuiio: *Hispani cetris suppositis incubantes flumen transnatauere.* Sed videndum an non paullo alia, atque alibi quæsiuero.

*Sauroter in hastâ.* Sine imâ cuspide. ] Græci hoc vno verbo *σαυροτῆρες* dicunt, siue etiam *σῦρακα & ἑλαιχόν.* Sed priore voce Polybius hîc vsus, itemq; Homerus: *ἑλχα δὲ σφιν*

*Ορδ' ὅππ' σαυροτῆρες ἔλχλατο.*

Vbi sic Eustathius: *Σαυροτῆρ, σιδ ἡλιον κοῖλον ἔξ' ἀκρου ὄζυ, τὸ ἐπιθέμενον τὸ ὀπίστω ἀκρον τῷ ὄρατι ὅρδ' ὅν αὐτὸ ἐστῆναι ποιεῖ πηγνυδρον κατὰ γῆς: Sauroter ferrum paruum cauum, in acutum desinens, cui inserta infima pars haste efficit ut recta statuatur defixa terre.* Ac vides inibi alterum etiam vsum eius ferri, nempe ad hastam rectam defigendam, cum ea feriatâ. Sed ad vsum Polybianum, exemplū incerti scriptoris apud Suidam ecce istud: *Καὶ τὰ γυμναστῆρας τὸν ἵππον εἰς παρόντα παῖσι τῶ σαυροτῆρι δὲ τὸ ῥαχὴλαι: Et celeriter equo conuerso ad iam lapsum, percutit eum cuspide imâ in gulâ.*

*Popana.* Umbilicatis placentis simillimum. ] In Græco est vox *Popana.* de quo genere Suidas: *Πόπανα, πλακύντια πλατῖα καὶ λεπτὰ καὶ περὶ περι: Popana, placenta lata, & tenues, & rotunda.* Ex iis & formam equestris scuti vides, siue potius *Parma.* Ita enim olim vocabant. Liuius: *Defiliunt ex equis, & pro antesignanis parmas obiciunt.* Iterum: *Vexilla se suorum parmasq; cernere equitum.* Et ferè ita Liuius. sicut & Glossæ explicant: *Parma, ῥάσις ἱππική.*

*Equitum omnia arma, ordine.* *Lib. 11.* *Harid.* Assumpsere Græcanicam armaturam. ] Quæ ea fuerit, nemo melius Iosepho dixerit: si tamen tam plena & instructa ea iam tunc Polybiū xuo. Sed Iosephus audiatur. *Τοῖς ἱππασὶν μάχαιρα μὲν ἐκ δέξι' μακρὰ καὶ κόντες ὀπιμῆκης ἐσ' χεῖρ. θυρεὸς δὲ ὡς πλάτος ἵππου πλάγιος καὶ κατὰ γυρτὰ παρήρτυτοι ῥεῖς ἢ πλείους ἀκόντες, πλατῖς μὲν αἰχμαί, ἐκ ὀποδ' ὅντες δὲ ὄρατον μέγας. καὶ δὲ καὶ θώρακες, ὁμοίως τοῖς πεζοῖς, ἅπανσι: Equitibus gladius est ad dextrum oblongus, & contus item longus in manu. scutum ad latus equi transuersum, & in pharetrâ portantur tria aut plura iacula, cuspide lasâ, & hastis magnitudine non cedentia. Galeas & loricas omnes habent, vti pedites. Fida & multiplex hæc armatura, ac lubet per partes inspicere. Ait primò gladium fuisse ad dextrum. Nota igitur, more Polybiano & veteri, equites tunc gestasse dextros gladios, et si pedites eos iam haberent sinistros. Sed addit, oblongum fuisse: aliter quàm in nostris equitibus, qui breuiorem pedestri gerunt. Olim contrâ, & valdè olim. Nam*

*Gladius iuxta dexter.* *Lib. 11.* & in Dionysio est de equitibus Romanis, sub annum vrbs c c l x v i i. *Ἐπὶ ταῖς οἱ μὲν εἰσακοντίζουσι τὰς λόγχας. οἱ δὲ τὰς ὁμοῦτε χωρῶντας τοῖς ἱππικοῖς ἔξοισι μακροτέρους ἔσιν παῖοντες, πολλὰς ἐξ ἑρπίτων ἡμιθανεῖς: Deinde alij eiachnati sunt lanceas, alij eos qui propius accedebant, equestribus longioribus gladiis*



gladiis ferientes, multos prosternebant semineces. Ad duo notabilis locus. quod & lanceas eiaculari equites sint: & quod gladij eorum tales. Ac de illis, posteriore etiam ævo in Dione Chrysostomo testimonium observo, cum ille de Charidemo quodam viro nobili: Παρὲν τῷ δὲ μαχαίρῳ In Boryth. μεγάλην τὴν ἰσχυρίαν: *Accinctus erat longiorem gladium ex illis equestribus.* Pergit porro addere Iosephus, *contum in manu longum.* & intellegit *Contus vel hasta.* grandiore concursoriam hastam, ad hostem cominus ferendum aut deiciendum. Non est dubium quin & olim hastæ huic vsui, non tamen *An femori obnoxia?* femore aut genu obnixæ, ob ferrum in imo quod dixi. Alij tamen sic ferebant, cum *συνεγορή* scilicet aberat: ut Afer ille, de quo Silius:

*Sustentata genu per campum pondera conti  
Sarmatici prona aduersos urgebat in hostes.*

Lib. xv.

Ut Sarmata quispiam in Valerio:

—— *campis hostilibus umbram*

Lib. vi.

*Fert abies obnixa genu.*

Sed Romani an sub brachium inclinauerint & ad latus applicauerint, haud assero: ratio illa & aspectus acutioris ferri sic poscit. At illud satis nouum, quod Iosephus subiungit, *in pharetrâ tria aut quattuor iacula.* *Hasta etiâ iaculatoria* Nihil tale in Polybio, aut vlllo veterum: nisi quod in Dionysij supra verbis vidimus, *eiaculatos fuisse hastas.* Sed licet, imò oportet fortasse, intellegere concursorias illas hastas, quæ tunc minores & tremulæ habere potuerunt duplicem hunc vsu. Aliter in Iosepho, & palàm distinguit, & velitares istas hastas plures donat. Ævo igitur hoc accessit, ac cominus atque eminus pugnare eques ille potuit. Postrema sunt, *galea, ac lorica iuxta ac pedibus.* *Galea & lorica.* Dat igitur omnia arma, & pari, ut apparet, modo. Si ita est, quid igitur Appianum induxit scribere de Scipione, in pugna Africanâ cum Annibale: *Cum pedites proculcarentur ab elephantis in acie mediâ, qui ob gravitatem armorum parum agiles erant ad insequendum aut refugendum, Scipio iussit Italicos equites ab equis desilire leuius armatos, & tela conicere in elephantos?* *Super Ap- piani loco.* Ecce, res tota & verba dicunt clarè leuia arma equitum præ pedestribus fuisse. Atqui nōne omnia eadem pedibus habebant? Iosephus asserit, & ex Polybio idem dicas. Nisi fortè tunc & illis bellis, nondum mutauerant: & postea bellis denique Græcanicis id factum. In rebus leuibus, mi Auditor, nōne interdum haeremus, & fortasse satagimus? ac vereor ne me dicas *ταὶ κέρως ὄντος πύων.* *\* grana denotare.* A v d. Egone? cui fructuosa hæc cura, & iuuat atque opus in talibus recidere, ac stirpes tollere dubitationum.

T

DIALOG.



*Numidæ equites descripti, & Tarentini.**Numidæ  
descripti.  
Lib. xxxv.*

**S**ED enim uerò Lipſi, cū Graues equites deſcripſiſti, nullos etiam Leues? **L** I P S. Nullos, non enim fuerunt alij in Romanis. A V D. Sed in eos tamen, aut & cum iis poſteā pugnarunt, niſi fallor, & nominatim Numidæ: de quibus ſæpe lego, & præſertim in Annibalis rebus. Luber ſcire quale hoc genus, cui & pretium fuiſſe video & virtutem. **L** I P S. Nihil minus in ſpecie: ſed re tamen & efficaciâ haud rarò ſe probarunt. Deſcribit Liuius graphicum in morem: *Nihil primo aſpectu contemptius, equi hominēſque paullulī & graciles: diſtinctus & inermis eques, præterquam quòd iacula ſecum portat: equi ſine frænis: deformis ipſe curſus, rigidâ ceruice & extenſo capite currentium.* Cui paria Claudianus, in bello Gildonico:

*Non contra clypeis teſtos, galeiſque micantes  
Ibitis, in ſolis longè fiducia telis:  
Exarmatus erit, cū miſile torſerit hoſtis.  
Dextra mouet iaculum, prætentat pallia laua,  
Cetera nudus eques.*

*Nudi ab  
armis.*

Vides ipſos nudos, inermes, præter iacula: & læuâ, pro clypeo, veſtem prætendiſſe. Artem autem iaculatoriam paſſim iis tribui videbis, vt Saluſtius de Ingurthâ: *Vt mos gentis illius eſt, equitare, iaculari.* Herodianus: *Oi δὲ νομάδες ἀνορνταὶ ὄντοχοι:* Numidæ iaculatores certiſſimi. Addidit Liuius, equos ſine frænis: & ſic in Virgilio: *Et Numidæ infrænes cingunt.* Claudianus: — *ſonipes ignarus habena, virga regit.* Vbi Virgam loco Fræni adnotes, aliis etiam expreſſum. vt Silio:

— *Numidæ, gens inſeſa fræni,  
Quæ inter geminas, per ludum mobilis, aures  
Quadrupedem ſelectit, non cedens virga lupatis.*

In Strabone: *Μηγοὶς ἵπποισι χεῖνται, ὅτε δὲ καὶ ἀπαιδίσκον, ὥς ἐστι παρὰ τοὺς οἰκιστὰς:* Paruis equis vtuntur, ſed velocibus, itaque obſequentibus vt exiguâ virgulâ regantur. Herodianus: *Νομάδες, ἵπποισι ἀριστοῖς, ὡς καὶ χαλινῶν ἀρτοῖς, παρὰ τὸ μὴ τὸν δεξιὸν τῶν ἵππων κοῦσιν:* Numidæ, equites optimi, vt vel ſine frænis, ſolâ virgâ curſum equorum moderentur. Aufonius, ad Gratianum: *Mirabamur poëtam, qui dixerat, infrænos Numidas: & alterum, qui ita collegerat, vt diceret, in equitando verbera, & præcepta eſſe fugæ, & præcepta ſiſtendi.* Obſcurum hoc nobis legentibus erat, intelleximus te videntes. cū idem arcum intenderes, & habenas remitteres; aut equum ſegnius euntem verbere concitares, vel eadem verbere intemperantiam coërceres. Nec fræna tantūm adimunt, ſed & Strata. Lucanus:

*Et gens quæ nudo reſidens Maſſylia dorſo,  
Ora leui ſelectit frænorum neſcīa virgâ.*

*Sine ſtrato*

Dorſo nudo imponit. vt & Appianus ipſum Maſaniſſam: *νομῶν τὸν ἵππον ἀναβαίνων, ὡς ἔστι ἐν τομάται:* Nudum equum conſcendens, vt mos Numidis. Satis ex horū collatione liquet qui Numidæ illi, viles aut ridiculi in



li in speciem re sæpe validi & feroces. Sciuit Annibal & Romani: quorum ille victorias suas in parte, isti clades huic generi adsignant. Et Romani postea, victa Africâ, æstimarunt & sæpe inter auxilia habuerunt, ut Scipio minor, ut Marius, ut in Galliâ ipse Cæsar. A v d. Benè hæc & firmiter docuisti: tamen Liviij locus est, qui addit iis arma, contra tuum sensum. Scribit in pugna Cannensi, inter dolos Annibalis, *Quingentos ferme Numidas, præter consueta arma relâque, gladios occultos sub lorice habentes, specie transfugarum adequitasse, parmasque & iacula ante pedes hostium proiecisse*. Nonne palàm arma dat, imò distinctè loricas & parmas? L I P S. Vidi olim locum, & me tenuit: eò magis, quòd in Appiano non Numidas, sed Celtiberos in hac ipsâ re legebam. Et sanè magis conueniat, nisi hoc Livium subleuat, quòd aliud etiam genus Numidarum equitum, qui grauiiores, & frænati: de quibus ipse libro XXIII. *Nec omnes Numida in dextro cornu locati, sed quibus, desultorum in morem, binos trahentibus equos, inter acerrimam sæpe pugnam, in recentem ex fesso ARMATIS transsultare moris erat. Palàm armatos eos facit: & de tali genere priores illos dicam fuisse: haud aliud reperio. Et sanè Desultores isti equites miri, & alibi tamen lecti. ut in Eliano: Αμφιπποι, οἱ ἐν δύο ἵπποις ἑκάστην ἡμέραν οὐκ ἔχοντες ἄλλοις ἢ δύο ἵπποις, ὅταν ἡ γαλῶν καλῇ: Amphippi, qui duobus equis non stratis, & colligatis inter se, vehuntur, qui etiam de alio in alium transiliunt, cum visus possit. In ludum & circum hi traducti, & ab ipsâ re dicti Desultores. Manilius:*

*Nec non alterno desultor sidere dorso  
Quadrupedum, & stabiles poterit desigere plantas  
Per quos vadit equos.*

Lib. v.

Hyginus: Castor dicitur alternâ morte redemptus. Vnde etiam Romani seruauit institutum, cum Desultorem mittunt. unus duos equos habet, pileum in capite, equo in equam transilit, quòd ille suâ & fratris vice fungatur. Propertius:

*Est etiam aurige species Vertumnus, & eius  
Traicit alterno qui leue pondus equo.*

Vult Vertumnum varias species induere, modò aurigam videri, modò desultorem. Homerus istos agnouit, & fusè describit, sed in quattuor etiam equis alternantes.

— ὁ δ' ἵππεδον ἀσφαλὲς αἰεὶ  
Θρωσκων ἄλλοι' ἑπ' ἄλλων ἀμείβεται, οἱ δ' ἐπέπνευσι:  
— *hic semper firmiter instat*

Iliad. α.  
vct. 679.

*Ex alio insiliens alium, idque in perpetuo cursu.*

Vbi Eustathius notat: Εν δὲ παλαιοῖς χολίοις γέγραπται, ὅτι Δημήτριος φησὶ περὶ τῶν πνέοντων πνέειν μετέβαινοντα, ὡς ὁ ποιητὴς λέγει, κατέχοντα τὰς χαλινὰς, καὶ ἀνεμποδίζοντας τὸν δεξιὸν τῶν ἵππων. καὶ ὅτι καὶ νῦν ἐν Ῥώμῃ τὰς γίνονται. In priscis Scholiis scriptum est, quòd Demetrius dicat se vidisse quemdam transilientem, ut poeta dicit, retinentem fræna, & sine ullo impedimento regentem equorum cursum. Et quòd etiam nunc Romæ id fiat. Nec mirum tibi

\*In Circensibus.



tibi nimis aut fabulosum de quaternis Homeri equis videatur: ecce Florus, de *senis* etiam in historia dicit, libro III. cap. III. *Rex ipse* (Theutonum) *Theutobocchus quaternos senosque equos transilire solitus, vix unum cum fugeret, ascendit*. Hi sunt igitur Numidæ. Tarentini, qui & ipsi in Liuvio, & alibi Polybio nominantur, haud dissimiles, & duplex quoque eorum genus. Sunt illi leues, de quibus Ælianus: *ἵππῳ ἰππῶν οἱ μὲν μόνον ἀκορρίζουσιν, εἰς δὲ χεῖρας τοῖς πλεονείοις ἐκ ἱρχονται, καὶ καλῶνται ἱππαγωνιστὰς καὶ παντῖνοι*: Equitum alij iaculantur tantum, ad manus hostibus non veniunt, & vocantur Hippagonistæ & Tarentini. Sunt alij, de quibus Liuvius: *Cretenſes auxiliares, & quos Tarentinos vocabant, equites binos secum trahentes equos*. Nec plura de istis lubet, aut opus, dicere: finis in Polybio *Armorum*. A V D. Atqui multa restant: tela alia ubi sunt? L I P S.

Lib. XXIV.

\* In Polior-  
ceticis.

\* Alibi promenda: frustra me respicis, haud aliter nunc hoc fiet. A V D. Quod vis igitur fiat. Nam

*Ad loquendum atque ad tacendum tute habes portisculum:*

ut illa in Plauto. Sed tamen Apophoretum in abitu ecquod das? L I P S.

Quod illud? A V D. Hoc solenne dico, de collectione & summula.

L I P S. Vix hic opus, tamen cape.



COLLE-



## COLLECTIO ARMORVM.

ARMA secun- dum ge- nera. Pri- mo.	VELITVM	Gladius Hispaniensis. Hastula, trium pedum longitudine, digitali crassitie, ferro molli duodecim digitorum. Parma, tripedalis. Galea, e pelle aut corio.
	HASTATORVM	Scutum, latum duos pedes & semis, longum quattuor, & interdum palmum.
	& PRINCIPVM	Gladius Hispaniensis, firmus mucrone & virimque illu.
	& TRIARIORVM	Galea area, cum cristis. Ocrea.
		Pila duo. Vnum maius { Rotundum idque vel Minus, simile Venatoriis hastis. { Quadrangulum.
		Omnium istorum longitudo in ligno, tres cubiti, in fer- ro, totidem. sed pars media fibulis nexa ligno. Mu- cro hamatus. Triarii ferunt hastas.
		Lorica duplex. vel e laminâ area seu ferrea, digitorum vndique duodecim, Pectorale dicta:
		Vel ex catenis & squamulis confecta, qua Hamata. Hac ditiorum.
	EQVITVM	Scutum. Hasta. Gladius. Lorica. Galea.

T 3

IVSTI



# IUSTI LIPSI DE MILITIA ROMANA LIBER IIII.

## DIALOGISMVS I.

*Dispositio Aciei & communis ordo, tum via & interualla : perque  
ista accessio & recessio.*



*immunes  
capra  
ab aratro.*

**D**E quarto venit meus ad constitutum; Ecce me, inquit, si vnquam, audire nunc audiendi. Aciei enim & pugnae res erit. Subrissi, & cum hac spe, inquam, licet abeas. Vbi in Polybio verbum? quare, vestigia, non reperi: atque ita cum dux noster & magister deficit, ego subsisto & fileo. A V D. Tunc? & sic me ludum facias? Dicat non dicat Polybius; si viuo ego, dices. L I P S I. Flocci & pappi mihi tuae minae. — *ἡ δὲ δόξα αἰγῶν ἀεὶ ἔστω.* A V D. Imò, tu hinc mihi obnoxius, ex promisso. Diuisio & definitio tua volunt, & cum primis ipsa res: quae nulla est, si A C I E M omit- tis. Nonne eius causâ omnia? nec priora tantum, *Dilectus, Ordo, Arma:* sed ipsa *Disciplina* huc respicit, & nihil eâ opus, nisi ad fortiter & feliciter pugnandum. Ergo vno verbo mi Doctor, doce: aut. L I P S I. Quid facies? A V D. In vincla te dabo, sed haec brachiorum, nec dimittam, nisi impetrato. L I P S I. Omitte, impetrasti: etsi reuera haereo vnde ordiar: quâ progrediar: quia orbita nulla pressa, quam insistam. Cum omnia circumspicio, nihil melius quam ad Liuium me vertam, qui Latinos & Romanos ordines, tum & Acie, instruxit. Haec tu mihi lege, & Polybium dimitte: non sine castigatiuncula, quod rem ipsam praecipuam libarit nec verbo. Causam tamen fortassis habuit, quod ex historiis eius & variis pugnis dispositio haec poruit esse nota. Sed legito:

**LIVIVS**  
Lib. viii.

*Ubi his ordinibus exercitus instructus esset, Hastati  
omnium primi pugnam inibant. Si Hastati profligare ho-  
stem non possent, pede presso eos retrocedentes in interualla  
ordinum Principes recipiebant. Tum Principum pugna  
erat, Hastati sequebantur. Triarij sub vexillis conside-  
bant sinistro crure porrecto, scuta innixa humeris, hastas sub  
erectâ cuspide in terrâ fixas, haud secus quam vallo septa  
inhorreret acies, tenentes. Si apud Principes quoque haud  
satis*



satis prosperè pugnatum esset, à primâ acie ad Triarios »  
sensim referebantur. Inde rem ad Triarios redisse, cum »  
laboratur, prouerbio increbuit. Triarij consurgentes, ubi »  
in interuallo ordinum suorum Principes & Hastatos re- »  
cepissent, ex templo compressis ordinibus velut claudebant »  
vias, vnôque continenti agmine, iam nullâ spe post reli- »  
ctâ, in hostem incedebant. Id erat formidolosissimum ho- »  
sti, cum velut victos insecuti, nouam repente aciem ex- »  
surgentem, auctam numero cernebant.

Ecce tibi ACIES, quæ definitioni nostræ his verbis insita, AD IMPV-  
GNANDVM AVT REPVGNANDVM. Nam duplici hac causâ  
omnis acies instructa, idque victoriæ spe & fine. Pleraque autem ea om-  
nis vno & simplici ordine disposita, quem hîc habes: ordine dico per  
Genera militum siue classes. Nam

» Hastati omnium primi pugnam inibant. ] Non planè aut vniversè ve-  
rum est, sed primi omnium dumtaxat ex statariâ & graui acie. Nam Veli-  
tes certè ante eos, aut leues milites, pugnare soliti: & sic per gradus vi-  
rium pugna procedebat. Ab infirmioribus, paulatim ad magis firmos  
firmosque ventum. Perpetuus & inuolabilis ferè hic ordo, veteri & bo-  
nâ quidem re Romanâ. Aliter alibi in Liuiô, sed suspectè aut falsò. Falsò  
hîc, in pugna Scipionis cum Syphace & Asdrubale: Romanus post Principes  
Hastatorum prima signa, in subsidio Triarios constituit. Non est ita  
aliter Appianus & Polybius in eapse pugna, & disertè statuunt (Polybij  
verba) Πρώτοι μὲν τὰς ῥῆδ' αὖτε ἀπὸν ἀνιούσας, ὅτι δὲ ταύτας τ' ἀπὸν ἀνιούσας, τὰ δὲ  
ταύτας δὲ τ' ῥῆδ' αὖτε ἀπὸν ἀνιούσας: Primum quidem Hastatorum signa, post ista Principum,  
extrema verò Triariorum: atque inserit, factum id à Scipione κατὰ τὸ  
παρ' ἡρωϊκῆς δεξι: iuxta morem Romanorum. Simile Appianus, & nihil cer-  
tius. Corrigatur ergo Liuius: Romanus Principes post Hastatorum prima  
signa: à Carolo Sigonio quoque ante nos obseruatum. Suspectè autem  
in loco Liuij altero: Pugna exorta est, non illa ordinata per Principes,  
Hastatosque, & Triarios. Enimuerò hæc pugna talis inordinata & præ-  
ter mores, nec est vt Liuius ita scripserit. Vereor vt hos tales locos non  
imperitia, sed improuida pericia corruerit cuiuspiam, qui aut vocem  
Principum attenderit, eoque primos fecerit; aut qui Vegetij scripta &  
monita sic locantis: In primâ acie, inquit, pugnant Principes, in secundâ  
Hastati, in tertiâ Triarij vocabantur. Alibi iterat: Prima acies Principum,  
secunda Hastatorum. Moneo te, nequid hæc turbent aut offuscant, alio  
ritu scripta, & alio sensu. Ritu quidem, qui sub Hadriano aut Traiano  
cœpit (habet hæc pro veteribus, vt obseruabis, Vegetius) qui in militiâ  
multa immutarunt. Sensu autem, vt Principes fuerint (ipse met sic defi-  
nit)

Ordo in pu-  
gnâ vnus.Lib. xxx.  
Liuij corrup-  
ta scriptio.

Correcta.

Lib. xxii.  
Suspecta ab-  
terra.Vegetius al-  
iter ac pri-  
mâ ordinatâ  
Lib. i.  
cap. xx.  
Lib. ii.  
cap. xv.Lib. xii.  
cap. xiiij.



nit) in primo ordine exercitati & veteres milites: Hastati in secundo, circumdatis cataphractis sagittarij, necnon optimi milites cum spiculis vel lanceis, quos prius Hastatos vocabant. Vides diuersa omnia à priscis. & scribit etiam, quos antea Principes vocabant. Non ergo tunc & tuo æuo? non communiter, sed magis Antepilanos. Ex Ammiano: *Antepilani Hastatiſque. & ordinum primis, velut inſolubili muro, fundatis.* Alluſit in Simplicio quodam, qui anteire deceſſorem ſuum omni prauitate ſtudebat: *Hic in cruento certamine cum Maximino, velut antepilano ſuo contendens, ſuperare eum in ſuccidendis familiarum nobilium neruis ſtudebat.* Is ergo tunc ordo. & firmat alius Ammiani locus, ſi emendetur, iſte. *Imperator cateruis peditum firmis medium inter acies ſpatium, ſecundum Homericam diſpoſitionem, præſtituit.* Quid tu aiſ? *firmis?* & Homerum aduocas? planiſſimè aduerſus ille eſt, & inſirmos in medio locat. Nota res eſt. eoſque hic reſcribendum, *inſirmis*, ad hunc Vegetianū morem. In fronte enim veteres & exercitati illi Principes, in medio Sagittarij & Haſtati, in tergo Triarij. Ergo inter firmiſſimos interiecti inſirmi. Nō aliter tūc fuit: olim aliter, vt dixi, & pluribus exēplis (quid opus in re notā?) poſſim firmare.

„ *Eos retrocedentes in interualla ordinum Principes recipiebant.* ] Diſpoſitio fuit, quam poſuit: ſed ratio pugnae, inquit, diuiſa & per partes. Haſtati quidem primi è graui armaturā pugnabant: quid ſi pellerentur, aut non pellerent hoſtem? retrocedebāt in interualla ordinum, & Principes excipiebant. In hac re ars omnis & arcanum, vt ſic dicam, militiæ Romanæ: habere vias inter manipulos, claudere & aperire eas, prout viſum. Huic inuento, non fallor, omnes eorum victorias liceat pænè adſcribere. Appellat hic *interualla ordinum*: aliās, *Vias*. Vt: *Vias patentes inter manipulos anteſignanorum.* Iterum: *Panduntur inter ordines viae.* Et in hoc ipſo textu quem libamus, *Veluti claudebant vias.* Nec aliud eſt, quod ſuprà dixit: *Manipuli diſtātes inter ſe modicum ſpatium.* Quod item de Camillo: *Obuerſus in aciem, ordines interequitans*: nempe per hæc ſpatia. Græci διαχωρες vocant. Suidas: διαχωρες, τὰ διαſήματα τῶν λόγων. Quæ autem, & quot, & quanta illa? dabo pro viribus, nec rem tam vtilem patiar hæſere in finibus Noctis. Duplicia primūm hæc interualla, *inter Genera, & inter Manipulos.* Inter Genera, tranſuerſa erant, poſt ſingulum quodque militum corpus. Vt poſt Haſtatos, ſpatio relicto, Principes ſequebantur, iterum ſpatio poſt iſtos, Triarij. Ergo tranſuerſa illa interualla, dumtaxat bina. Alia inrer Manipulos, directā ſpatia aut viæ, & quæ in vno ipſo Genere Manipulum à Manipulo diſcernebant. Hæc in denis manipulis neceſſariò nouem erant, vt facilè per te vides. Sed quanta ſingula? firmiter & ſolidè neſcio, imò credo pro locis, pro copiis, pro ducis arbitrio variāſſe. Tamen illa tranſuerſa grandiuſcula fuiſſe dixeris, ex Polybio notante, Annibalem in pugna Africanā *tertiā aciem* (ita diuiſerat, Romano exēplo) *plus ſtadio à ſecundā remouiffē.* Etſi de Romanis hoc non dixerim, ſed probabiliter, quod in poſitione & ſeſtione caſtrorum, id hic fuiſſe. Quid enim aliud ea, quàm velut diſpoſita acies?

Ibi



Ibi ergo prima via transuersa *Quintana*, quinquaginta pedum est: altera *Principalis* siue *Principiorum*, pedum centum. Vix ambigo quin tale in acie communiter. & Principes ab Hastatis quinquaginta circiter pedes remoti, Triarii ab illis centum. Nam hic Prætor erat, & signa, & Principiorum ipsa forma. Opus etiam profectò tali aliquo interuallo ad procedendum aut reeedendum, & ne agmina miscerentur. Iam in directis Viis, aliter atque aliter fuit pro vsu. Si Velites (vt sæpè) interiecti, latiusculas fuisse oportuit, pedum xx. aut xxx. Si non, fuerint sanè pedum x. Id quoque pro numero legionum aliter: & ubi hæ multæ, ac quod sequitur, manipuli, spatia non potuere esse magna: imò fortasse Cæsaris & inferiorum æuo, cum iam non binæ, sed quaternæ, octonæ, denæ pugnant legiones, diuisio & interualla facta non per manipulos, sed per cohortes. Cogitetur. Sed vsus enim uerò istarum Viarum magnus, & quem <sup>vsus & fructus Viarum.</sup> Liuius hic proponit. In pugna, etsi diuisi ordinibus, tamen vnum omnes corpus statim fiebant, cum opus: & per vias istas iungebant se, disiungebant. Hoc ita exempli causâ, factum. Hastati premuntur, volo Principes succedere, & istos recipere: statim id fiebat beneficio Viarum. Recedebant enim Manipuli Hastatorum singuli, & auersi leuiter vias Principum ingrediebantur, quas ij laxabant, & ipsi quoque leuiter procedebant. Tum aut retinebant apud se Hastatos, duplicato agmine; aut planè fessos retrò se locabant in grandiore interuallo, ordinibus semper (longus vsus id faciebat) seruatis. Idem in Triariis: si Principes improspere pugnantes receperant. Lámne hoc capis? A v d. Propemodum. in vnâ re hæsito, quomodo manipuli manipulos non impulerint in hoc recessu? nisi si in latus flexi & obliqui retrocesserint. <sup>Ratio recedendi. Consistunt manipuli.</sup> L i v s. Nihil horum: video te in vnâ & summâ re falli, quam mea culpa est quòd non prædixi. Censes Manipulos rectos oppositos fuisse, Vias item per tria genera iuisse rectas: est error. Singula Genera Vias suas dimensas habuere, sed non per alia Genera penetrantes. Manipuli Principum clauderant à tergo Viam Hastatorum, & liberum per eam aspectum aut excursum habebant: idemque Triarii, per istorum. In quincuncem igitur dispositio ista manipulorum fuit, vt semel dicam. Vide formam:



V.

Iam



Iam, aut tardâ manu & mente es, aut certè capis. A v d. Capiò, sed auctorem das qui firmet? L i p s. Non ego sufficio? A v d. Mihi, sed quid si apud alium ediffiero, & refragetur? L i p s. Fundum auctoremque Polybium dabis, in pugna Africanâ. Attende, vnicus locus est, sed firmus.

Ο γὰρ πρόπαιος, inquit, ἔδικοτας τάξεις τῶν ἰδίων δυνάμεων τέτοιον πύλον, ὡς πύλον μὴ τὰς ἀσπίδας καὶ τὰς τοῦ πύλου σημαίας ἐν διαστήμασιν. ὅτι διὰ τὰς τοιαύτας ἀντιστάσεις, πρὸς τὰς ἀντίστοιχας ἀπὸ τοῦ πύλου σημειῶν διάστημα, καὶ ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἐπὶ τοῖς ῥωμαίοις, ἀλλὰ καὶ ἀλλὰς ἐν διαστήμασιν, ὅτι τὸ πᾶν τοῦ πύλου τοῖς ἐναντίοις ἐλεφάντων: *Publius ordines copiarum suarum sic instruxit. Primum Hastatos eorumque Manipulos per intervalla, post istos, Principes, statuens manipulos non ad priorum manipulorum intervallum (uti mos est Romanis) sed alios post alios recto abscessu, idque ob multitudinem hostilium*

Scipionis  
diversa lo-  
catis.

elephantum. Vide. Scipio, inquit, in hac pugna non servavit communem receptumque Romanorum morem in manipulis collocandis. Neque enim manipulos ad intervalla & vias opposuit, sed ipsos sibi & à tergo adnexuit, ut viæ directæ per omnia genera sine obstaculo penetrarent. Cur ita? quia elephanti hostium timebantur, visumque pro bono locum iis dari per medias acies, & sine confusione manipulorum agi ad extrema. Et res & causa clara est. Si enim manipuli sollenni more dispositi, incurrissent necessariò in Principes obiectos. Appianus in hac narratione conuenit cum Polybio: *ἀρχαὶ δὲ ὁρδίας ἐπὶ τοῖς πάντας, ἡ δὲ ἀπὸ τῶν οἰκιστῶν ἐκ τῶν ἀσπίδων διαστήματα: Ordines omnes rectos instituit, ut per eos equites facilius discurrerent.* In factò consentit, in causâ aliam dat, & ad equites transmittendos. Sed parum est, noster Liuius mirificè obscurat: *Non confertas autem cohortes, ante sua quamque signa instruxit, sed manipulos aliquantum inter se distantes, ut esset spatium quo elephanti hostium accepti*

Obscuritas  
in Liuiio.  
Lib. xxx.

*nihil ordines turbarent.* Si ausim dicere, non videtur animum habuisse in Polybij animò, aut parùm intellexisse. Certè implicatè scribit. Tamen ea mens, non instruxit confertas cohortes, sed quamque in recto ordine ante sua signa. Nam in vulgari dispositione cohortes non sunt rectæ, nec signa signis respondent: quod faciliè vides, si tres quosque manipulos iungis:  $\square \square$  : & ex iis cohortem efficis. Ita enim debes. At erant rectæ in hac Scipionis:  $\square$ . Vereor molestus aut putidus esse in istâ minutatim deductione: sed quid faciam? volo intellegi. Virgilij versus commodè succurrunt, qui sunt pro communi hac locatione. Vult arbor-

Virgilio  
luc.

21. Georg.

res aptè poni & feri, idque ad militiæ exemplum:

*Et sepe ingenti bello cum longa cohortes  
Explicitis legio, & campo stetit agmen aperto,  
Omnia sunt paribus numeris dimensa viarum.*

Comparat cum manipulis aut cohortibus explicitis in legione. Quis ergo dubitat, quin certissimo rei rusticæ præcepto, arbores feri velit in quincuncem? Atqui is ordo & situs est alternans ille, quem dixi. Habes de intervallis, in quibus momentum bonæ militiæ Romanæ posui: ego?

imò



Inde Polybius ipse, cum Flaminiū culpā, qui imperitē aciem influxerat in Gallos. πρὸ αὐτῶν δ', inquit, τὴν ὁρμὴν τὴν ποταμὸν ποταμὸν διὰ τοῦ ποταμοῦ ἐνταξιν. διὰ τοῦ ποταμοῦ τῆς ῥωμαίων καὶ τῆς ἰσθμίου, ὅς ἐστιν ὁ ποταμὸς τῶν ποταμῶν τῶν ποταμῶν. Ad ipsam enim ripam & supercilium fluminis aciem disponens, abstulit, quod proprium est Romanae pugnae, locum manipulis ad lenem retrorsum recessum. Proprium hoc esse Romanorum ait: & ita fuit. Quae gens alia habuit, sic per minutas partes? Atque hoc Livius in eā attollit, & Macedonica anteponit. Romana acies distinctior, ex pluribus partibus constans, facilis partienti quacumque opus esset, facilis iungenti. Nec aliam sententiam Polybianis istis tribuo: Οὐ γὰρ ποταμὸν διὰ τοῦ ποταμοῦ τῆς ῥωμαίων καὶ τῆς ἰσθμίου, ὅς ἐστιν ὁ ποταμὸς τῶν ποταμῶν καὶ τῶν ποταμῶν καὶ τῶν ποταμῶν καὶ τῶν ποταμῶν. Cum enim esset diuidua & sciungi facilis Romana acies, eueniebat singulos & uniuersē & per partes pugnare in omnes aspectus & latera, idque unius instructionis beneficio, semper in propinquo duobus signis se obuertentibus quā res vocaret. Nam primum διὰ τοῦ ποταμοῦ scribit diuidi facilem Romanam aciem: & verissimum est, ex re & Liuij verbis. Quid enim facilius quā manipulos iungere, diiungere, abducere quo libēret? Non vidit vir eruditus, qui rescribi hīc censuit: διὰ τοῦ ποταμοῦ, quasi hoc magis in laudem, quod agrē solueretur & firma staret. Quod verum quoque, sed alio aspectu, nec hīc habet locum. Addit, pugnasse quosque in quasque facies. Id quoque verē, si irrupisset & insinuasset per interualla hostis, aut si ipsi scorsim abiuncti. Denique exiguo illo manipuli corpuseculo, omnes viles, cum ita vltus. In fine, duobus signis se obuertentibus. Ita feci & verti, quod etiam ante nos interpret. Sed quae haec duo signa? unius nempe manipuli. nec aliud dicit, quā duos Ordines siue Centurias in vno Manipulo sub duobus signis iunctos. Sed hoc tamen ambiguum, & melius fortasse scribi: ἡ γὰρ τὰ τὴν δὴ σημαίων: proximis quibusque signis. Vulgō quidem vnā voce editur διοσημείων, corruptē.

„ Hastati sequebantur. ] Dixeri igitur à tergo positos Hastatos, solis Principibus iam pugnātib. Nec abnuo: sed saepe aliter factum, & iunctim quoque pugnasse sine fraude opinor.

„ Triarij sub vexillis confidebant. ] A quā sessione Eodem Tertiarij explicantur in Glossis: & Varro, quod Triarij subsideant, ab eo subsidium vult dictum. Plautus respicit: Agite, subsidite omnes, quasi solent Triarij. Causa huic sub sessione in Vegetio: Triarij, inquit, genibus positus solebant intra scuta subsidere, ne stantes venientibus telis vulnerarentur. Lib. 1. cap. 20.

„ Scuta innixa humeris. ] In mentem aliquando venit legi posse, innexa humeris, quasi veller loribus quibusdam (τελαμωνίας Graeci dicunt) ab humeris reuincta fuisse. Macedones ita solēt, & commodius sic fuisset tractare utraque manu hastas. Sed nihil muto, & capiamus à situ ipso sic subsideant.



subsidientium scuta in humerum inclinasse. Porrigebant enim & attollebant leuiter sinistrum genu, eoque attollebatur & scutum.

Surrecti  
vox.

„ *Sub erectâ cuspide.* ] Vnicâ voce verius, *subrectâ cuspide*, à subrigendo. In Virgilio: — *tot surrigit aures.* In Lucillio: *Nunquid mutino subrectoque huic opus signor?* male editur, *subiecto*. Intellegit turpículas illas res & phallos erectos. In ipso Livio: *subrecto mucrone.*

Lib. vii.

„ *Compressis ordinibus velut clauderant vias.* ] Claudii ergo ordines solent in ipsâ pugná, ad vim atque impetum maiorem: iidem aperiri ad receptum suorum. Tacitus & suo ævo mansisse ostendit: *Sed ubi fortuna contrâ fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos.* Sed enim

iii. Hist.

Triarj castra seruat.

hic quæstiuncula. Triarij, de more veteri, in custodiâ ferè castrorum: quomodo nunc in acie? Dionysius illud firmat: *Οι τεταρταίοι,*

Lib. vii.

inquit, *είσιν οἱ ἀριστοὶ τὰς τῶν στρατοπέδων, αἱς τὰ στρατώπεδα ἐπιτί-  
πασσι φυλάττειν, ὅταν ἐξίωσιν εἰς τὴν μάχην, καὶ ἐφ' ἧς πλοῦταίαις κατὰ  
φύρουσι ἐφ' αὐτὴν ἀνάγκην:* Triarij sunt vetustissimi militum, quibus castra solent commendare custodienda cum in aciem exeunt, & ad quos postremos

Lib. v.

confugiunt urgente necessitate. Iterum: *ἦσαν δὲ τοῦ χείροτος φύλακες οἱ  
τεταρταίοι λεγόμενοι, παλαιοὶ τε καὶ πολλὰς ἐμπειρίας πολέμων, αἱς ἐχάτοισι, ὅταν  
δοπογῶδῃ πᾶσα ἐλπίς, εἰς τὴν περὶ τὴν μέγιστον ἀγῶναι καταρροῦται:* Erant castrorum custodes Triarij, veteres milites & multorum bellorum usu docti, quos ultimos adhibere solent rebus desperatis, & cum nulla spes reliqua. Custodiæ eius & in Livio notabis exempla. Quid ergo? non de more pugnabant? vix apparet, olim quidem. Nam quod aliquis suspicetur partem ad castra, partem in acie relictam, ægrè potuit. Exigua enim manus, & in duabus legionibus non nisi mille ducenti. Nisi tamen dimidia illa pars relictâ, expleta & adaucta fuit Sociorum Extraordinariorum adiectione, itemque Evocatorum aliquot: quod haud temerè opinè. Sed tamen ex Dionysio senseris, seruatos in castris ad res ultimas, nec nisi in magnâ necessitate ad aciem ductos.

DIALOGUS



## DIALOG. II.

*Velites vbi olim & postea Locati. item Equites, & Socij.*

**H**ABES totam Aciem, & qualis vulgò, imò semper, in communi isto ordine fuit. A V. D. Egone totam? imò manca & mutila est, & pleræque partes defunt. Vbi Velites? vbi Equites? vbi Socij? in Liuij aut tuis verbis nihil vidi. L. I. P. S. De Sociis, ne mirare. nam pugna hæc in ipsos Socios fuit. Itaque oppositos, non appositos cogitabis: & Liuius dicere nihil potuit. De Velitibus, cum distinctione res explicanda. Fuit Vetus levis armatura, vt monui, fuit Noua. Hic de Veteri cogitandum, quæ constitit Rorariis & Accensis. Eorum dispositio paullo alia, quam postea fuit. nempe non in primâ acie aut viarum interuallis, sed post Triarios in extremâ acie ipsâ. Liuius clarè dicit in pugna istâ cum Latinis. Qui ergo orsi pugnam? Hastati, qui deinde? Principes. Sed tum Rorarij procurrebant inter antepilanos (ita Liuius) addebantque vires Hastatis & Principibus. Procurrebant inquam, per vias illas & interualla. De Accensis, addit, defessis iam aliis, ab nouissimâ acie procedere ante signa iussos. Itaque hoc ritu, profectò non committebant pugnam Leues isti: quod postea factum, & ratio sic volebat. Pugnant enim fundis, iaculis, & telis quæ erinus mitterentur. Quod autem aliquis dixerit, non semper ita factum, sed in eâ modò pugna, Còsule ob causas sic disponente: non apparet id sanè è Liuiò. & Dionysium alibi cum examino, reperio ordinem hunc à Seruio sic fuisse. Nam ille duobus locis, vbi classes recenset & ordinat, ostendit in militia & acie quoque sic sterisse. Nam de Primâ, cum censum & arma edidisset, subiunxit: *χωρὸν δὲ κατὰ γὰρ ἐν τοῖς πολέμοις τὸν ἀρχαῖον ὁμοῦ τῆς φάλαγγος ὄναι:* locum verò in bellis habuit primum, & ante reliquam totam copiam. Iterum de Secundâ: *ἔκαστος μὲν ἐν τοῖς ἀγῶσι μετὰ τῆς ἀρχαίας:* Ordinabatur in acie post primos pugnatōres. De Tertiâ pariter, *χωρὸν δὲ ἑαυτοῦ τῶν ἐν ταῖς μάχαις μετὰ τῆς ἀρχαίας τοῖς ἀρχαίοις:* locus horum & statio in pugnis iuxta eos qui post Principes. De Quartâ denique: *ἑαυτοῦ δὲ ἐν τοῖς ἀγῶσι τὸν ὕστατον:* locum in certaminibus ultimum habet. Quid ergo Quinta Dionysi? *ἑαυτοῦ δὲ ἐν τοῖς ἀγῶσι τῶν ἑαυτοῦ:* hos extra ordinem iussit militare. Eadem, & totidem ferè verbis, postea iterat in iudicio Coriolani. Quæ ego adduxi fusiùs, vt semel de origine & ordine militiae priscæ constet, & quomodo is paullatim mutarit. Ergo Seruii instituto, ditissimi quique in primâ acie, & hoc est quòd Varro Principes deducebat, & olim à principio gladiis pugnasse adseuerabat. Sequebantur ordine opum alij, & in extremo denique ij viliores & pauperes, & qui leuib. telis pugnant. Sed qui isti extra ordinem Quintani? Accensi, ex Liuiò, & qui iustus etiam miles non erat. Olim hæc ita. sed cum multa in eo ordine damanda vsus & ratio docuissent, tempore mutarunt. Quæ enim ratio, optimos ditissimosque omnes exponere periculis, in primâ acie obiectos?



noluerunt, & Principes secundo loco statuerunt. Postea etiam ætatum discrimina magis spectarunt, & reduxerunt ad morem, quem in Livio vides. Sed nec ibi steterunt, res docuit Leues propugnare debere, atque

*Varia loca-  
tio Velitum.* eo exemplo Velites à Triariis remouerunt, & ad principia locarunt. Vbi? aut quomodo? distinctè hoc dicam, quia variauit. Triplex ferè eorum locatio. Interdum ante omnia signa, & in fronte. vt pugnà Man-

*Ante signa.  
Lib. xxx.  
viii.  
Ibid.* lij in Gallogræcos, apud Liuium: *Ante signa modico intervallo Velites erant.* Iterumque: *Consul primâ in acie locatâ Leui armaturâ.* Interdum mixta primis manipulis, aut potiùs insita in iam dictis Vijs. Liuius pugnâ Africanâ: *Vias patentes inter manipulos antesignanorum Velitibus complet.* Sallustius pugnâ Metelli cum Iugurthâ: *Inter manipulos funditores & sagittarios dissipatis.* Appianus pugnâ cum Antiocho: *Αναμειχθέντες τοῖς ἀπὸ τοῦ πρώτου τοῦ ἑξῆς τοῖς ποταμοῖς: Intermixti erant omnibus Velites*

*Lib. xxx.  
Inter signa.  
In Syriac.* & sagittarij mulii. Denique interdum, non in Vijs sparfi, sed in cornibus positi iunctim. Vt pugnâ Cannensi Appianus: *μέσσι ἑκαστὸν ἀπὸ τῶν ἐξ ἑκὸς πρὸς τὸν μέσσην, τὰς δὲ ψιλάς καὶ ἰσχυρὰς ἐκαστὸν ἑκατόντα: Quæque*

*In cornibus* pars habebat pedites (grauiores) in medio, Leues & Equites utrimque in cornibus. Crebra ea dispositio, vt obseruabis: & Vegetius vt sollennem recipit: *Funditores, inquit, & Sagittarij præcipuè in cornibus locabantur, à quibus pugnandi sumebatur exordium.* Sed ubicumque positi, prodire ante alios soliti & pugnam committere, cum datum signum. Polybius:

*Lib. ii.* *Ἀπὸ τῶν τῶν ἀκοντιστῶν προελθόντες ἐν τῶν Ῥωμαίων στρατοπέδῳ, καὶ τὸν ἰσχυρόν, ἰσχυροτέρην: Vnâ cum eo, quod Iaculatores prodeuntes è Romanis legionibus, iuxta morem, eiaculabantur.* Ostendit morem hunc fuisse, etiam priusquam Velites propriè dicti instituerentur. Itaque siue manipulis insiti, siue cornibus affiti, procurrebant, & vnâ cum Equite ferè pugnabant: Cedentes autem inter legiones recipi solent, & à tergo poni, aut iterum aliâ procurre. Ipse Eques, quid? dupliciter ferè locatus. Primò in cornibus, ita vt legiones socioque medios haberet. Quæ ordinaria ferè positio, & in superuacuum adduxerim exempla. Altera, vt à tergo interdum ponerent, spatiis relictis inter manipulos, aut & legiones, quâ possent cum impetu emitti. Id fiebat fallendo hosti, & vt im-

*Lib. i.* promissa res esset. Liuius: *Dictator reliquerat intervalia inter ordines pedum, quâ satis laxo spatio equi permitti possent.* Idem: *Hispani inter cornua & mediam aciem intervalia patentiâ satis latè fecerunt, quâ equitatum, ubi tempus esset, emitterent.* Et Romani more suo exercitum cum instruxissent, id modò hostium imitati sunt, vt inter legiones & ipsi patentes equiti relinquerent vias. Ad hanc dispositionem Velitum Equitumque, imò & legionum, Panegyricus scriptor facit, ad Theodosium: *Ecce lux tandem, & iam omnis campus horrebat, diuisi in cornua equites, leues ante signa Velites, dispositæ manipulatim cohortes, & gradu pleno ferentes agmi-*

*Equitum  
locatio.  
In corni-  
bus.  
A tergo.*

*Lib. i.* *na quadrata legiones.* Item Apuleius: *Cum tuba bellicum cecinit, proximus vnusquisque competens capebat officium. Velites executione adornant ordines, principes curant, equites ordinibus præsumunt.* Quæ in mendo, &

*Lib. xlii.*

*De mudo.*

*forte*



fortè purganda: *Velites excusſionem (vel excuſſionem) adornant, ordines principes curant, equites ordinibus praeunt.* Praire inquam equites ordinibus malo, quàm praesse, quia res magis sic fuit. Sed fortasse in verbis iis altior aliqua plaga, mihi nunc non sananda. Ad interrogata tua perègi, nisi de Socijs: quod vno verbo poreſt. Stetere enim plerumque in Cornibus & ad latera legionum. Liuius: *Romani mediani aciem, Latini cornua tenuerunt.* Quid tamen, cùm nulla media acies, & duo cornua tantùm? Sæpè id, imò plurimùm olim, cùm duæ Romanæ tantùm legiones. Tum scilicet, exteriores cuiusque cornu partes Socij tenebant. Atque hæc, vt dixi, plurimùm. nam & in fronte, aut aliter, socios positos leges, pro loco aut vsu. Liuius: *Dextera Ala in primâ acie locata est, in subsidijs duæ legiones.* Idem de Equitibus. Quid te moror? numquam mihi res facta, si diductè omnia prosequar. Contraho, & tuæ obseruationi aut industriæ, cùm viam feci, quædam relinquo.

*Tentata emendatio Apuleij. Nam procurrere cū Velitibus solent. Sociorum positura. Lib. xxxviii.*

*Lib. xxxi.*

## DIALOG. III.

*Signa quot, & vbi fuerint. Antesignani & Postsignani.*

**A**VD. Magna mihi, fateor, lux affulsit per hos sermones; nondum plena. Sed vt solem sæpè cùm se explicuit, alia nubes excipit & intercept: sic fit huic menti. Priora perrupi, & iam video: obnubilat de Signis & Antesignanis. Dic fodes, vbi illa locata, & qui isti? **LIP.** Ad dam & hanc operam, & per me nihil deerit (pro copiâ quidem) quo minùs rem totam & ex asse cognoscas. De Signis ita habuit. Cuique Manipulo sua fuisse, tum & Legioni communem Aquilam, non ignoras. Et Manipulorum signa in sua quæque Manipulo fuisse, ratio & exempla dicunt. Liuius: *Hastatorum prima Signa, deinde Principum erant, Triarij postremos claudebant.* Idem alibi: *Principes post Hastatorum prima signa, in subsidijs Triarios constituit.* Itaque vt ab timore profectum Cæsar notat, quòd *Collatis in vnum locum signis, conferti, neque ordines neque signa seruant.* Sparsa igitur & disposita: sed vbi? in fronte manipuli, an eius medio? De fronte dicere videtur, quòd in Liuius est: *Dictator signa efferri, ac sequi armatos iubet.* Si sequuntur, praeunt signa. Cæsar in ipsâ acie: *Signa inferre, & manipulos laxare iussit.* Signa igitur prima illata in hostem. Et Liuius in pugna cum Latinis: *Omnis terror pauorque cum illo latus, signa primo Latinorum turbanit, deinde in totam penitus aciem peruasit.* Sed & Tacitus alibi, de ardore militum: *Nolle requiem, non expectare ducem, antecire signa, vrgere signiferos.* Quod scilicet festinatione factum, vt antecirent: sicut & in Statio:

*Signa manipulorum i. Lib. xxxviii. Disposita per manipulos. Lib. x. Lib. ii. Lib. viii.*

— retrò vexilla, tubæq;  
Post tergum, & litui bellum inueniēre secuti.

Vnde:



Vnde & de tubis huiusque elicias, solere inter primos esse. Atque hoc in agmine, & viâ sic fuisse, nihil ambigam: nonnihil in acie: & an non vallum aliquod virorum obiectum, ne sic nuda ostensa & oblata hosti?

*Antesignani.* Atque ij sunt, quos *Antesignanos* appellarunt. Quæ vox tamen communiter de toto primo agmine inualuit, & ipsi Hastati videntur sic dicti: non quia ante omnia signa (sua enim habebant) sed quia ante præcipua essent, Aquilam & Triariorum, quæ legionis & cohortium prima erant. Hos Græci *ἀντισήνων* vertunt, *Propugnatores signorum*: siue & *προσθεντοῖς*, *Præpositos*, à loco. Liuius de iis: *Pugna orta est, non illa ordinata per Hastatos, Principesque, & Triarios; nec ut pro signis*

*Lib. xxii.* *Antesignanus, post signa alia pugnaret acies.* Iterum: *Cadunt Antesignani, & ne nudentur propugnatoribus signa, sit ex secundâ prima acies.*

*Lib. ix.* Ex quibus locis dixeris, signa præcipua & plurima in secundâ acie stetit: ac fuisse *Antesignanos, Subsignanos, Postsignanos.* Idem Liuius: *Cæsos Hastatos Principesque: stragem & ante signa, & post signa factam: Triarios postremo rem restituisse.* Sane ostendit, quosdam Principum post signa fuisse: nam Triarii integri, nec cæsi. Simile in Ammiano,

*Lib. viii.* cui *Postsignani* in extremâ acie: *Cum ad alios postsignanos in acie locatos extremâ venisset.* Hoc igitur sensu *Antesignani* sunt ipsi Hastati. quod

*Postsignani* *Lib. xvi.* Liuius palam firmat, pugna Scipionis cum Annibale: *Vias patentes, inter manipulos Antesignanorum, Velitibus complet.* Qui palam sunt Hastati, ex Polybio, quem Liuius vertit. nam ille hoc sic dixerat: *τὰ διασπυγ-  
τα τὰ ὑποσπυγτα ἀντισήνων ἀνενδύεσθαι τὰς ὑποσπυγτάς, ἀντισήνων ἀντισήνων:* Inter-

*Lib. xxx.* *ualla primorum Manipulorum compleuit Velitibus.* At primi Manipuli, sunt Hastati. Facit eodem Liuius: *Legionum Antesignani pila coniecerunt.* Cæsar: *Vnius legionis Antesignanos præcurrere, atque occupare eum locum iubet.* Idem iterum: *Adolescentes atque expeditos ex Antesignanis electos milites.* Ergo isti Hastati, & Principes succedebant, ac pleraque

*Lib. xxxvii.* signa habuisse ij & custodisse videntur. Iterum ex Liuius, sic aciem diuidente: *Triples stetit Romana acies. peditum pars ante signa locata, pars*

*De loco signorum.* *post signa accepta, equites cornua cinxere.* Sed quid? inquires, ergo Triarii sine signis? ex Liuii octauo, ubi de Ordinibus, aliter videtur: atque ipsa ratio signa sua manipulis istis donat. Et sanè habuisse fateor, sed in

*Lib. xxi.* acie an non in vnam Principum partem translata, ex dictis ambigendum. Non exsoluit nodum Tacitus, qui de pugna Othonis cum Vitellio: *Primani, stratis Vnae uicesimanorum principis, Aquilam abstulere.*

Nam & prima acies alibi *Principia* dicta, & sunt qui ipsos Principes, id est mediam, sic appellent. Ligat etiam non explicat Frontinus, in

*Lib. ii.* *Sullæ quodam Stratagemate: Sulla triplicem peditum aciem ordinauit, relictis interuallis propter leuem armaturam & equitem. Tum Prosignanis, qui*

*cap. xii.* *in secundâ acie erant, imperauit, ut densos numerososque palos in terram defigerent: intraque eos, appropinquantibus quadrigis, ante signa nostram aciem recepit.* Prosignanos ab Antesignanis discernit: & an totam secundam Aciem sic appellat, quia statim pro ipsis aut sub ipsis signis: an

cuius



eius primorem partem? Fateor me ambiguum nutantemque in totâ re, nec pudet: pro veteri tamen ordine, Manipulis triariorum quoque sua signa fuisse, ausim dicere: & Liuius in octauo videatur. Quod si est, dixeris & Aquilam penes illos fuisse: quoniam ei Præpositus certè Primopilus. An tamen mutata postea res, imò an olim in ipsâ pugnâ, translata præcipua hæc signa in Acie in mediam, haud affirmem: illud magis, Imperatorem & Tribunos circa ea fuisse.

## DIALOG. IIIL.

*Ducum, militumque locatio distinctè: & pœna qui ordinem liquisset.*

**A**VD. Ergone Imperator mediâ eâ parte? LIP. S. Probabile est, & exempla ostendunt. Virgilius:

*— medio dux agmine Turnus*

*Imp. medi-  
us.*

*Vertitur arma tenens.*

Ratio etiam vult, ut ibi sit unde prospiciat & mandet facillimè in omnes partes, qui locus medius est, sed paullum tamen ad finem magis admotus. Nam inter Principes & Triarios, ante aquilas, stetisse censeo Imperatorem. Argumento, quod is eius situs in castris, ante Principia dico & aquilas. Itaque & Sallustius de Catilinâ: *Ipse cum libertis propter aquilam adstetit.* Cum libertis, quos fidos habebat & ad sui custodiam: sicut Imperator Ablectos apud se & quosdam Euocatos. Et si pro arbitrio tamen mutasse & sumpsisse eum locum sæpe, non est negandum: & exempla alia docebunt. Sed ubi Legati & Tribuni? item iuxta Imperatorem: nisi tamen Legati curarent & præpositi essent certæ alicui legioni aut cornu, quod sæpe. Tunc enim in medio eius, loco Imperatoris agebant. Quod idem aliquando in Tribunis, ut huic aut illi parti præficerentur. Sed vulgò credo retrò Principes stetisse, quo ordine in castris: & iuxta eos, sociorum Præfectos. Tacitus indicat: *Ante aquilam Præfecti castrorum Tribuni, & primi centurionum, ceteri iuxta suam quisque centuriam.* De ingressu Vitellij eiusque exercitus in urbem scribit: qui compositus & sub signis. Notes inibi primopilos (ij sunt primi centurionum) ad aquilas suas stetisse: ceteros in manipulis & centuriis suis. Liuius quoque pro hac mente: *Duces legatique, & quod circa signa roboris de exercitu fuit, Tusculum petière.* Intellegit Tribunos, Primopilos, & Triariorum Centuriones, & fortasse Triarios ipsos, quorum custodiæ aquila erat & præcipua signa. At Centuriones ipsi ubi? Tacitus dixit, *iuxta suam quisque centuriam*: id est, opinor, in capite ipso. Nam credo à fronte Centuriones præiuisse & curasse, ut Optiones eorum à tergo. Argumentum à castris. ubi item in manipulis primum locum, & sedem habent. Et sanè si *ordinum duces* propriè, antecunt & ducunt. Seneca allusit: *Quo quisque genere honorior, famâ, patrimonio est, hoc se fortius gerat, memor in primâ acie altos ordi-*

*Legatorum  
locus.*

*Tribunorum.*

*III. Hist.*

*Lib. xix.*

*Centurio-  
num.*

*De Con-  
stant. sup.  
cap. vi.*



De Tranq.  
cap. 111.

Seneca ex-  
plicatui.

In Epist.

Imperator  
in equo.  
Lib. vi.

Sæpe &  
Tribuni.  
vii. Gallie.  
Lib. x.

Lib. i.

In Crasso.  
Lib. xvi.

nes stare. Idem alibi: *Quid si militare nolis nisi Imperator aut Tribu-  
nus? etiamsi alij primam aciem tenebunt, te fors inter gregarios posuit.* Vbi  
aliàs etiam scriptum, *inter triarios*: haud improbè. et si prior lectio ma-  
gis pro mente Senecæ videtur. & Non es, inquit, inter primos in repu-  
blicâ, nec ut Imp. Tribuni, aut Centuriones: tamen inter gregarios &  
vulgus militas: milita igitur. Nec ea ibi sententia, tamquam Imp. aut  
Tribuni sint in primâ totâ acie: non: sed primi in suo extremo ordine,  
scilicet Triariorum. Et si fateor interdum honestissimos, gloriæ aut ex-  
empli causâ, in primam ipsam aciem iuisse, ac pugnasse. Idem Seneca:  
*Prima actes Pompeianarum partium Senatus.* Multi enim Senatorij in il-  
lis castris, non legitimi milites sed voluntarij, & quasi Euocati atque ij,  
ait Seneca, inter primos Centuriones & fronte aciei steterunt. Fecit hoc  
& Catilina, sed causâ aliâ: *Centuriones omnes lectos & Euocatos, præter-  
ea ex gregariis optimè quemque armatum in primam aciem subducit.* Ecce  
Centuriones omnes lecti, & Euocati in fronte statuuntur, sed præter mo-  
rem sanè. nisi esset, cur Sallustius signanter narraret? Sed fecit ipse, ut  
robur omne illic haberet, & vi perumperet ac laceraret. Non ergo om-  
nes ibi de more Centuriones, imò tantum Hastatorum: sed nec Euocati  
omnes, dumtaxat qui aut sponte vellent, aut qui manipulo pro Centu-  
rione essent. Talis Crastinus in exercitu Cæsaris, qui prælium commi-  
sit, & manipulares suos se sequi iussit. Atqui ille euocatus: & pugnavit  
tamen in legione Decimâ, in quâ primum pilum duxerat, inter primos.  
Aliàs, ipse Cæsar Euocatos Pompeij totâ acie dispergit. A. V. D. Video  
locatos iam Duces singillatim: sed hoc adde, in equis an pedibus pu-  
gnarunt: nam videor legisse de equis. L. I. R. S. Distinctè hoc dicendum  
est. Imperator ipse plurimum in equo. & sic Lilius de Camillo: *In  
equum insilit, & ante signa obversus in aciem ordines interequitat.* Hir-  
tius de Cæsare: *Equo circumuectus, legionis sue cohortatus, signo dato, accessum  
hostium aucupabatur.* Et hoc sine Imperatorij illi equi, de quibus dictum.  
Ipsi Tribuni sæpe in equis. Cæsar: *A Tribuni militum reliquisque equi-  
tibus Romanis atque Euocatis equos sumit.* Vides equos habuisse: imò  
interdum inter equites pugnasse. Lilius: *Equites ducibus Tribunis haud  
multo plus hostibus quàm suis præbuerunt tumultus.* Quod an in omnibus  
tribunis verum fuerit, nescio: fortasse in iis tantum, qui ordinis & loci  
equestris: plebei, steterint pedites inter suos. Sed de his Cæsar quoque  
capiendus: *Cæsar primum suo, deinde omnium è conspectu remotis equis,  
ut equato periculo spem fugæ tolleret.* Intellegit de Ducibus aliis & Tri-  
bunis. Fecit idem Catilina apud Sallustium: *Remotis omnium equis, quò  
militibus, ex equato periculo, animus amplior esset, ipse pedes exercitum in-  
struxit.* Sed & Spartacus fugitiuorum Imp. apud Plutarchum, pugna-  
vit in Crasso, in Crassum, adnotum equum gladio confodit, eadem causâ. Legi & in  
Ammiano: *Alemanorum pedum fremitus indignationi mixtus auditus  
est, vociferantium relictis equis, secum debere versari rogales, ne siquid  
contigisset aduersum, desertâ miserabili plebe, facilem discedendi copiam  
reperi-*



reperirent. **AVD.** Teneo iam de Ducibus: ipsi gregarii milites quo ordine? & an quisque se locabat in suo manipulo ubi vellet? **LIP.** Minime. nec dubito quin hoc quoque compositè, ut alia fuerunt. In Vegetio lego: *sirones secundum matricule ordinem in aciem dirigi*. An secundum ordinem quo lecti & adscripti? an potius matricula hæc fuit ordinis à Centurione instituti? Nam ipsum credo suos iuxta vires, & pro iudicio, locasse, certis quemque locis, quos in acie & agmine tenerent. Ni hoc esset, quomodo Liuium illud verum? *Sed signa vndique corbant, & notis ordinibus in veteri disciplinâ militiæ, iam sine præcepto vllius suâ sponte struebant aciem.* Nouisse quemque ordinem & locum dicit: nec potuit, nisi certum & vnum. Eo fine hoc exercitium, quod in eodem Liuiio, cum crebrò decurrere milites cogebant, ut *sirones assuescerent signa sequi, & in acie agnoscere ordines suos.* Quos quidem ordines pertinaciter seruabant. eoque Cæsar, cum de Hispaniensi milite scripsisset: *Genus erat pugna militum illorum, ut magno impetu procurrerent, audacter locum caperent, ordines suos non magnopere seruarent: tum denique de suis & Romanis subiunxit, perturbatos eos fuisse insuetos huius generis pugnae. Circumueniri enim sese ab aperto latere procurentibus singulis arbitrabantur. ipsi autem suos ordines seruare, neque ab signis discedere, neque sine graui causâ eum locum quem ceperant, dimitti censuerant oportere.* Itaque in simili genere pugnae, idem Cæsar (apud Hirtium) edicit per ordines, *ne quis miles a signis, quattuor pedes longius, procederet.* Id est, ne quis vel passum vnum progrediretur extra lineam ubi signa. Tanta cautio erat. imò & mors poena, si qui reliquissent. Iosephus: *Οἱ ῥωμαῖοι δὲ αἰὲν αἰ τὴν βραχυὴν τῆς ταξίας παρακινῶνται: & αὐτὰρ τοὺς ῥωμαῖους: Leges Romanae semper eum qui vel leniter ordine excesserit, morte puniunt.* Hegesippus hoc vertit: *Legibus egredienti ordinem præscripta mors est.* Tacitus: *Qui signa reliquerat, statim capite pœnas luebat.* Quod idem in agmine seruabant. Tacitus de Corbulone: *Legiones veterem ad morem reduxit, nequis agmine decederet, nec pugnam nisi iussus iniret.* Idem: *Vexillum ad ripam vertit, pro desertore fore clamitans si quis agmine decessisset.* Et si non mors hic semper, sed minor poena. Liuius de Scipione Numantino: *Quem militem extra ordinem deprehendisset, si Romanus erat, vitibus, si extraneus, fustibus cecidit.* Quod intellegendum, ubi minor excessus & aberratio, quod si maior, profectò desertionis poena mors erat. Quis autem in eâ, distinctè Appianus: *τὸ ῥωμαῖον λοιπὸν ἔτινον ἐν τῇ πολέμῳ ἡμέτε τὸν ὀπίσσω πᾶντα πορρωτέρω ἀλλήλων ἀποστή: Lege desertorem habente, qui longius quàm vnde tuba audiri posset, excessisset.* O prisci, o nostri mores, quàm dissidetis! Hodie nihil tam impune quàm vagari, prædari, rapere: olim mors leuiter abeunt. Nec Romani solum hic seueri, sed etiam Greci, qui hostiles ignominia notabant. Demosthenes: *Ἦ μὲν τὸν λοιπὸν τὰ πλεονεκτήματα τῆς ταξίας, ἀπὸ τοῦ ὅτι οἱ ῥωμαῖοι ἐν τῇ πολέμῳ ἐν τῇ ταξίᾳ ἔχουσιν, καὶ οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸν λοιπὸν ταξίας: Vos eum qui adsignatum à duce ordinem deseruerit,*

Militia cer-  
tus ordo.Lib. 1.  
cap. xxv.

Lib. 17.

Eum quisq;  
nouerat.

Lib. 11.

Sedulo ser-  
uabat.

1. Ciuil.

Pœna dese-  
rentibus.Lib. 7.  
Excid.XIII. Ann.  
Pœna in  
agmine.XI. Annal.  
1. Annal.

Epit. 173.

In Pun. 1.  
Quatenus  
arguit de-  
sertor.Grecis s.  
miles.Orat. de  
Rodiolo.

libert.



Ex Sparta.  
xix.  
Lib. i. 11.

infamem iudicatis esse debere, nec ullam reip. partem attingere. Atque id, opinor, quia periuri. Arheniensibus enim solenne hoc iuramentum ante militiam: μήτε ἰεὲς ὄντα καὶ ταχύνειν, μήτε τὸν τάξιν λείπειν: nec sacra arma dedecore affecturos, nec ordinem deserturos: quod ita in Lycurgo Rhetore aduersus Leocratem scriptum. Sed & Lacedæmonis legem Demaratus apud Herodotum recenset: ἔσθ' ἂν ἐν πᾶσι τοῖς ἀνδράσι ἐν μάχῃ, ἀλλὰ μὴ ὅντα ἐν τῇ τάξει ὁμιλεῖν ἢ δρόνιδαι: non fugere ullam virorum multitudinem in acie, sed stantes in ordine vincere aut mori. Duræ leges, inquit, duræ, sed vtilis: & istæ sunt quæ viros, quæ milites pepererunt, gentium hominumque victores. Nec miror de prisco illo æuo. ecce & Iulianus Imp. suo iam prauo & laxo, decem milites ex his qui fugerant, ex auctoritate capitali addixit supplicio, secutus veteres Leges. Narrat in rebus eius Ammianus. A V D. Quàm vellem subralibus legibus nostri milites? L I P S. Quid ita? A V D. Vt aut alij essent, aut non essent.

## DIALOG. V.

In occasione de Signis dictum, de formâ eorum singillatim, de cultu & religione.

A T enim alia etiam hîc mihi cupiditas. L I P S. Non amo cupidos. A V D. Imò, vt Lucilius ait,

— cupiditas

Ex homine, cupido ex stulto numquam tollitur.

Honestâ hæc nostra cupiditas, & discendi amor. De Signis deferendis agis, antè de locandis: dic semel & explica quæ ipsa Signa. Distulisti? sed res poscit, & ego. L I P S. Atqui ad Pugnam ego iam ibam. & vereor ne vt oculi, qui huc illuc flectuntur, parum intendunt: sic ego minus aliquid in præcipuâ re videam, tuâ auocatione. A V D. Culpa hæc mea fuerit, recipio: τὸ δ' ἐν πρὸς ἵσταί τ' ἔρχομαι, vt ait Pindarus. L I P S. Tu

\* Quod in  
pedibus est,  
aut & cur-  
ras.

Aquila le-  
gionis.

Origine eius.

Alia quo-  
que autem a  
lia olim.

quidem si me iubeas sidera exhibere, credo debeam: ita quod cœpisti virges. Obtempero igitur Eurystheo meo, & scito, Duplicia in militiâ nostrâ Signa esse, Peditum equitumque. Peditum item duplicia, Legionis totius & Manipulorum. Signum legionis, Aquila, vt suprâ tetigi: nec nisi vnius vna. Imò nec sociorum quidem. & quia hæc præcipui imperij signum; subiungi sub eam socios voluerunt & auxilia, non seorsum habere. Huius origo variè petitur. A Ioue alij, qui hanc insigne militiæ habuerit; quidam à Troianis; ego fortasse nihil errem, si aut ipsos à se Romanos reperisse dixerim, aut vicinorum exemplo. Sane rapacium aliquot animalium effigies adsumi & præferri, bello conuenit: & video variè olim fecisse Romanos. Nec enim solam Aquilam prisca illi, sed plura eiusmodi animalia prætulerunt, nata in pugnas



gnas aut raptus. Plinius hoc docet: Romanis Legionibus aquilam C. Marius in secundo consulatu suo propriè dicitur. Erat & antea prima, cum quattuor aliis Lupi, Minotauri, Equi, Apri, quæ singulos ordines antebant. Paucis ante annis sola portari in aciem ceperat, reliqua in castris relinquebantur, Marius in totum ea abdicauit. Notanda nobis monitio hæc Plinij, & miranda. An non mirer rem tam nouam esse, & diu post Polybij æuum, de eximiâ & solitariâ hac dignitate aquilæ: & tamen non ipsum, non Liuium aut Dionysium, aliorum illorum signorum meminisse? Atqui fortassis cohortium illa fuerunt. Non potest: cum quattuor ea tantum nominet Plinius, cohortes autem decem sint: sed & addat, singulos ea ordines antesse. An censem ad veteres illos ordines & Genera militum Plinium respexisse, cum instruebantur (antea monui ex Dionysio) per quinque suas classes? Et si postea etiam quinque ordines, in ipso Liuiio explicari; nempe *Hastati, Principes, Triarii, Rorarii, Accensi*. An ergo fortasse singuli isti discretum tale signum habebant? sed Triarii ipsam Aquilam? qui volet, examinet: in Festo quidem lego: *Porci effigies inter militaria signa quintum locum obtinebat, quia confecto bello inter quos pax fieret casâ porcâ fœdus firmari solebat*. Ecce & ille quintum locum tribuit: ergo inter Accensos esto. Nam in manipulis aut cohortibus, ubi denarii sunt numeri, non habeo aptare hoc discrimen. Nominat & Festus *Porcum*, qui Plinio est *Aper*. Idem & de Minotau-  
 ro commemorat: *Minotaurus*, inquit, *inter militaria signa, quod non minus occulta esse debeant consilia ducum, quam fuit domicilium eius Labyrinthus*. Bellè hæc dicuntur. sed unde rusticulis illis Romanis Minotaurus & fabella hæc innotuit? Vide ne verè, non Minotaurus, sed taurus fuerit: uti alia animalia illa nota Italiæ; & capta ob causam quam dixi. Certè & Taurus robustum ac ferox animal, atque aptum pugnae: nec aliter etiam Germani prisca imagines ferarum habuisse à Tacito scribuntur inter signa. Sed Aquilæ hæc dignitas etiam apud alias gentes fuit. Persis regale hoc signum: atque ita Xenophon de Cyro: *ἦν δὲ αὐτῷ τὸ σημεῖον αἰτὸς χρυσῆς ἐπὶ δόρατος μακροῦ ἀνατεταμένους. καὶ τοῦ δὲ ἐν τούτῳ τὸ σημεῖον τῶν περσιῶν βασιλεὺς διαφέρει*: Erat ei signum aquila aurea in hastâ longâ extensâ. & nunc quoque ipsum hoc insigne Persarum regi manet. Iterum Xenophon in rebus Cyri minoris: *καὶ τὸ βασιλείου σημεῖον ὅραν ἱππασταί, αἰτὸν πρὸς χρυσῆν ἐπὶ πέλτης ἐπὶ ξύλον ἀνατεταμένον*: Regium insigne videre se dicebant, aquilam auream in peltâ super hastam extensam. Sed quomodo hæc in peltâ? depicta in eâ aut sculpta? an super peltam imposita, & velut pedibus ei insistent? quod voles, arbitrare. Meminit Curtius, de Dario: *Inter hac aquilam auream pinnas extendenti similem sacrauerunt*. Talis omnino Romana, ut ad eam redeam, quæ summæ hastæ insisteret ex auro vel argento, & fulmen sæpe vnguibus tenebat, quasi iaculatura.

Lib. x.  
cap. iiii.Interium,  
ubi ea.+ Etiam  
Vegetius  
Lib. 311.  
cap. v.Aquila  
Persarum.  
vii. Pæd.

1. Anabaf.

Lib. 311.  
Forma R. 3  
maus A.  
quila.





In Nummis M. Antonij & Augusti sic apparet: sed & in Dione alibi legi inter prodigia tristiora, aquilas fulmina e pedibus abiecisse & remisisse. Sed nec corpus ipsum aquilæ magnum, cum Florus scribat, clade Varianâ, signiferum aquilam intra balthæi sui latebras gerentem in cruentâ palude delituisse: ne scilicet potirentur eâ hostes. Tale in Silio, pugna ad Thrasymenum:

Lib. vi.

Oculere interdum & terra mandare parabat,  
Sed subitis victus telis labentia membra  
Prostravit super, atque illetâ morte tegebat.

Lib. x.

Hæc forma Aquilæ: nisi quod in Dione tamen intricatum aliquid de facello vel adiculâ, in quâ eam locat. Ο γὰρ αἰτὸς, inquit, ἀνομασμένος, ἐστὶ δὲ νῶς μικρὸς, καὶ ἐν αὐτῷ αἰτὸς χρυσῆς ἐνδρύται, κατὰ τὴν εἰρησὶν ἐν αὐτῷ τοῖς ἐν τῷ καταλόγῳ σεπτὸν αἰτῶσι, καὶ ἡ δαμόσεια τῶν χαλμαδίων, πλὴν εἴποι σύμπας ὁ στεγνὸς ἔξοι, κινεῖται, καὶ αὐτὸν εἰς ἀνὴρ ὅππῃ δεχάτος μικρὸς εἰς ὃν τὸν στύρακα ἀπὸ γυμνῶν, ὥστε καὶ ἐς τὸ δαπνᾶδον καὶ τὴν γυνῶν, ἔρεσι: Aquila quæ dicitur, est facellum exiguum, & in eo aquila aurea locatur, statuiturq; in omnibus ordinariis legionibus, nec quoquam ex hibernis effertur, nisi cum omnis legio exit, quam vir unus in hastâ parvâ (malim μικρῶς in Græco, id esset longâ) cuius inferior cuspis in acutum desinit ut in terram desigi possit, portat. Dico intricatum hoc de facello. vbi enim in

Obscura illa Dione.

Numis vsquam talis effigies? quin nudæ eæ conspiciuntur (& centenæ aliquot extant) sine tegmine vlllo facelli. Nonne etiam prægrauæ hoc pondus ferenti fuisset? In columnâ tantum Traiani, nescio quid in alis aquilarum imponitur, quod facelli figuram refert; sed fortasse signo illo & sensu, aquilam eum in hibernis esset in facello repositam, atque inde motam cum educenda. Id mihi Herodianus approbat, qui de Prætorianorum castris loquens, Antoninum venire facit εἰς τὸν νεῶν, ἐνθα τὰ σημεῖα καὶ τὰ ἀγάλματα τῶν σεπτόντων πορτυνῶνται: in facellum, vbi signa & imagines exercitus adorantur. Sed & figulina opera nostrâ ætate ibi eruta, cum inscriptione. EX ÆDICVLA AVGVSTORVM: quam hæc esse nihil absurdum. Enimvero & olim Romæ signa in templo, Dionysius: ἠκέλευσεν ἐκ τῶν ἱερῶν τὰ σημεῖα ἐκφέρειν: Iustia e templo signa efferre. Et sanè reposita ea in arario, templo Saturni. Livius:

Signa in adiculâ. Lib. iiii.

Signa



*Signa Questores ex arario deferre iubet. Et alibi: Signa arario prompta feruntur ad Dictatorem. Illic igitur, & religionis causa, & custodia, quia pecunia ibi publica & argentum. Nec aliter Galli olim τὰς χρυσᾶς σημαίας τὰς ἀκοντίας λεγόμενας ἐν τῷ τῆς ἀθηνᾶς ἱερῷ εἶχον: aurea signa, quæ Immuta vocabant, in Minervæ templo habebant: quod Polybius scripsit. Est autem in Dionis etiam descriptione, desigi in terram solere: quod in* *Fixa in*  
*exemplis multis legas. Claudianus: — nec ut rubris aquilas figamus* *terram.*  
*arenis. Tacitus: Plurimus circa aquilas labor, quæ neque figi limosâ humo, 1. Annal.*  
*neque aduersum ferri ingruentia tela poterant. Figebantur igitur & in ipsâ*  
*pugnâ, cum ea in loco staret, nec impelleretur hostis. Sed & in castris*  
*defixæ stabant, ac legis inter prodigia cum in hostem eundum esset non*  
*potuisse euelli. Huius sententiæ puto quod in Thebaide Tragœdiâ, Se-*  
*necæ inscriptâ, legitur:*

— *eræ iam bellum cient*

*Aquilæque pugnam signifer mota vocat.*

Non enim ibi ventilatio aliqua, aut in aëre motus aquilæ capiendus, sed quod refixa ac loco mota ab Signifero fuerit præeunte ad pugnam. Etsi tota res vana, nec credimus Thebanos olim aut Græcos (de his sermo) aquilam usurpasse. Sed Romanos scilicet ritus poetæ trahunt ad alios. quod ipsum Statius in istâ, cum de Adraſto loquitur, militare consilium habente:

*Ventum ad consilij penetrare, domumque verendam:*

Lib. xi.

*Signorum, magnis ubi dudum cladibus ager*

*Rerum extrema mouens frustra consultat Adraſtus.*

Nam facit signa adseruari in tabernaculo Adraſti, siue in Prætorio, quod ipsum indicare Tacitus videtur de seditioso milite, *Vexillum in domo* 1. Annal.  
*Germanici situm flagitare occipiunt. Etsi aliud fortasse illud vexillum (in*  
*Tacito dixi) & certum ante Prætorium potius, quàm in ipso Signa olim*  
*fuisse. Videndum etiam in Statio, an non verius distingui Signorum cla-*  
*dibus: enallage quadam poetica ut dicat, Adraſtum ægrum animi fuisse*  
*ob multa signa cladium quæ animo iam reuoluebat. Sed ego ab*  
*aquilâ nostrâ abeo: de quâ tamen Iosephi egregius locus: Αὐτὸς πάντες Lib. i. 12.*  
*ἄρχαι ῥωμαίων τὰ γυμνασίαι, βασιλεὺς τε ὁ ὡντων ἀπάντων καὶ ἀλκίμωτατος ὢν.*  
*ὁ δὲ καὶ τῆς ἡγεμονίας τεκμήριον αὐτοῖς, καὶ κληδὼν ἐστὶν ἐς ἃν ἴωσι τὰ κατὰ σέθεν*  
*δοκεῖ: Aquila omni legionem apud Romanos præest, rex ipsa omnium animi,*  
*& eadem valentissima. Unde etiam imperij signum ipsis est, & velut omen*  
*victoriae in quoscumque eunt. Vnica autem tantum hac Aquila in legio-*  
*ne vnâ: nec Socij, cum in aliis pares, eam habuerunt. Itaque per ipsas*  
*Aquilas, numerant legiones. ut Hirtius: Erat Pompeij acies tredecim*  
*aquilis constituta. Et improvidè omnino Lucanus, qui de Arimino à*  
*Cæsare capto:*

*Ut nota fulsere aquilæ, Romanæque signa:*

Non enim nisi vna tunc apud Cæsarem legio (ipse & alij tradunt: ) ergo nec nisi vna Aquila. Sed poeta à calore excuseretur, aut enallage & schemate:



schemate: ego transeo ad manipulorum signa: quæ olim quid fuerint ipsa vox illa indicio est. Nam cum perticis fæni manipulos seu straminis suspensos ferrent, illa ipsa manus quæ ea sequeretur dicti Manipuli. Poëta:

Manipuli  
signum.

*Pertica suspensos portabat longa maniplos,  
Vnde manipularis nomina miles habet.*

Imagines  
in signis.

I. Anral.  
Tib. cap.  
XLVIII.  
Cal. cap.  
XIIII.

Signa ex  
auro vel  
argento.  
Lib. XLIII.

I. Hist.

Lib. III.  
de Vit.  
Const.

Lib. II.  
cap. VI.

Sed hæc rustica non mansere. posterior forma fuit, hasta in cuius summo transuersum ligneolum, modum crucis. Nummi & monumenta passim ingerunt, & sæpe cum manu suprâ eminente: nonne allusione ad Manipuli vocem? Sed & orbiculos quosdam vel clypeolos, qui infra crucem hastæ adnexi, iidem nummi & lapides ostendunt. Quid fuerunt? ex argento vel auro imagines eorum primò, deinde & Imperatorum. Tertullianus: *Omnes illi imaginum suggestus in signis* (ita legimus) *monilia crucium sunt.* Trahit ad nostræ & sanctæ crucis gloriam: & omnes illi adtextus & structura imaginum, inquit, in manipularibus signis, quid nisi ornamenta crucis? Dixi deorum primò fuisse, nec ambigo quin Martis, Romuli, & talium innexa olim: qui scilicet militares dii, & conspiciuntur in nummis, ante Principum æuum: sed ab hoc exemplo ipsorum deinde Imperatorum. Sic Drusi imago inter signa, apud Tacitum: *Tua Diue Auguste calo recepta mens, tua pater Druse imago.* Sed & Seiani per adulationem, in Suetonio: *Munera Syriacis legionibus dedit, quod sola nullam Seiani imaginem inter signa coluissent.* At de Cæsarum, scriptores vulgò. Suetonius: *Artabanus transgressus Euphratem aquilas & signa Romana, Cæsariumque imagines adorauit.* Et si distinguere ibi à Signis videri possit, & seorsim quoque effigies illorum adoratas. Sed in Arriano certius, Dissertationibus Epicteti: τὰ σημεῖα τῆς ἐπιλέκτου στρατῆς, αἰετοί, εἰκόνες βασιλέων, στέμματα, πάντα χρυσά, ἀναπαυμένα ἐπὶ ἔνυσσων ἡγχιρρυσμένων: *Signa selecti exercitus* (id est, legionum) *aquila, imagines Principum, vexilla omnia aurea, extensa in hastis argentatis.* Nota, quod aurea ipsa fuisse dicit, etsi hastas argentatas. Olim tamen & signa ex argento, & caussa in Plinio: *color argento clarior est, magisque dici similis: & ideò militaribus signis familiarior, quoniam is longius fulget.* Non abdicat aurea, sed magis vulgò fuisse ait ex argento. De his imaginibus Tacitus: *Vexillarius direptam Galba imaginem solo adflixit.* Panegyristes ad Maximianum: *Demens qui nesciebat, quocumque fugeret, ubique numina vestra diuinitatis esse, ubi vultus vestri, ubi signa coluntur.* Nec sustulit ea prorsus Constantinus Imperator. etsi in Eusebio scriptum, quod *crucem signis inseri iusserit, καὶ πᾶν χρυσὸν ἀγαλμάτων ὁποῖα πρεσβεῖν αὐτοῖς ἔδοξεν τὸ μέν:* & aurearum imaginum, cuiusmodi antea solent, nullam. Aut enim de mortuis tantum Imperatoribus hoc sentit; aut non diuturnum fuit. Ipsius certe Constantini & filiorum imagines sunt in Signis, quæ nummi ab illo quo representant. Sed & Vegetius diu post illum: *Prima cohors imagines Imperatorum, id est diuina & presentia signa veneratur.* Apud eundem,



eundem, Imaginarij vel Imaginiferi, qui imagines Imperatoris portant. Sed nota, Imperatoris, vnius numero: ergo non iam defunctorum. Hæc talia Tacitus intellexit, in aduentu Teridatis: *Agmina legionum steterunt fulgentibus aquilis signisque, & simulacris deum, in modum templi.* An & Ilidorus, cum scribit: *Pilam in signa constituisse fertur Augustus*, propter nationes sibi in cuncto orbe subiectas, ut magis figuram orbis ostenderet. Ego olim sic accepi, & ad clypeolos illos rettuli: valde nunc resilio, & scio signa hæc imaginum, fuisse diu ante Augustum. Quid ergo Ilidorus vult? nouum imò verus, sed paucis notum, signum tangere: quod fuit pila vel globus in summâ hastâ. Turcæ hodie retinent, & equinos aliquot pilos ab eo globo pendulos demittunt. Fal-lor, aut hoc est quod Beda sic tangit de Eduino rege: *Nec non & incedente illo ubilibet per plateas, illud genus vexilli quod Romani Tufam, Angli appellant Tuf, ante eum ferri solebat.* De splendore & pompâ regis eius scribit, & vel pacis tempore semper incessisse cum hoc vexillo. Gratia tibi esto Beda qui nominasti, & per te Vegetio iam suppetiamur perpetuū aliâs laboranti. Scribit ille in signorum recensu: *Aquila, dracones, vexilla, flamule rufæ, pinne. Malè rufæ.* quia etsi puniceas fuisse fateor, non tamen solas. Libri scripti (Stevvechius testatur) *tubæ*, imò duo ex iis *tufæ*. Amplector, teneo, & in ordine isto signorum deinceps colloco: *flamulas, tufas*. Ipsa vox an non Gallis hodie *Pilam* sonat, qui E addito *Etufam*? Sed hanc tamen inter equestria magis fuisse arbitror, quia post Flamulas Vegetius recenset. Satis de Manipulorum signis: ad Equitum imus. A v d. Cohortium ergo omit-tis? L i p s. Non enim propria opinor fuisse, nec Polybius quidquam. Tacitus quidem ingerere videtur: *Concionem discedere in manipulos inbet, vexilla præferri ut id saltem discerneret cohortes.* Et iterum: *vexillarius comitantis Galbam cohortis.* Tertiū: *Vnâ tres aquilas, & signa cohortium locant.* Imò & ipse Liviū: *Cohortibus, quæ signa amiserant, hor-deum dari iussit.* Cæsar: *Quarta cohortis omnibus fere Centurionibus occisis, signiferoque interfecto, signo amisso.* Iterum Liviū: *An si eosdem animos habuissetis, signa alicui manipulo aut cohorti hostis abstulisset?* Discernere etiam videtur. Sed tamen sine calumniâ accipi hæc fortasse de Signis ipsis manipulorum possunt, qui faciunt scilicet Cohortem. Nisi placet Signum cohortis dici, ipsum illud Triariorum, quod dignissimum scilicet erat. Sanè diuersâ formâ fuisse (olim quidem) vix dixerim: & consule omnes nummos aut lapides, præter manipulorum & legionis non puto repertum iri. Rideo qui Lucanum ed traxit: — *per signa decem felicia castris.* Signa decem, inquit, totidem cohortium sunt. O bone, quàm facis quod ego sæpe, & erras! Illa verò castra decem sunt, non signa: & per castra, totidem intellegit annos. Nusquam ergo expressè cohortium signa? imò, sed inferiore ævo, quo multa iam nouata: & è Vegetio colligas singulis cohortibus fuisse suos Dracones. Sed quid ad Polybium aut præcos? Magis appositè addubites, an Sociorum manipuli

xi. lxxi. An.

Lib. xvii.

+ E scriptis  
libris lego  
malis, id est  
pomis.  
signum  
pila.Lib. i.  
Hist. c. xvi.Lib. i. lxxi.  
cap. v.  
Vegetius  
correc. tufæAnecher.  
libri signatAnnol.  
Hist.



- Sociorum*  
*sig.*  
*Lib. xxxix.*  
*Lib. xxv.* puli signa habuerint, antantum cohortes. Equidem in Livio lego: Quattuor milia militum amissa, & legionis secunda signa tria, undecim vexilla socium nominis Latini. Videtur Signa tribuere ciuibus, vexilla sociis: uti & hoc loco: Proxima porta cohors Peligna erat, cuius praefectus Vibius ereptum vexillum trans vallum hostium iecit. Tribuit Vexillum cohorti: sed an toti, an eius parti? Nam de voce, haud valde moueor, & scio Linum ac Tacitum cum signo miscuisse. Equidem temere nihil hic adfirmem, qui nec de tota distributione cohortis Socialis firmiter scio. Inferiore tamen aeuo, nihil abnegé, Vexilla cohortium proprie dici. Sic in Aufonio: Clara cohortis vexilla reges: id est, cohorti praefectus. In Capitolino de Pertinace: Vexillis regendis adscitus est. Omitto ista, & ad vetera ac propria Vexilla venio, quae Equitum fuerunt. De iis Livius: Vexilla se suorum parmâsque cernere equitum: de Romanis equitibus dicit. Idem de sociis: Inferre vexillarios insu signa. Proprie vexillarios: & erant haec vela quaedam quadra expansa ad hastam: sed vela modica, ut in monumentis comparent. Nostra aetas retinet in equitum bandis, etsi formâ paulum diversâ. Propius accedunt templorum vexilla, quae in lustratione & processibus anteferuntur. Hinc Vexillatio, de ipsius equitibus aut eorum Alâ, crebrû posteris verbum. Vegetius: Equitum Alâ, quod protegant acies, quae nunc Vexillationes vocantur, quia velis, hoc est flamulis, utuntur. In Galbâ Suetonij, Germanicorum Vexillatio: quae Tacitus ambiguo magis sensu dixit Germanica vexilla. Sed in Vegetij verbis, sunt qui Flamulas in Flameola mutet. ô malè: abstineat. Georgius Cedrenus: Βιξιλαιώνες, οἱ Ῥωμαίων ἰππῆες. καὶ βίξιλα, παρεπνέσματα ἐν πορφύρῃ καὶ χρυσῷ, εἰς τετραγώνου σχῆμα πεποιημένα. ταῦτα ἐξαρτῶντες ἐπὶ μακρῶν δοξατίων, κυκλὰ τὰ τετραποδύοι καὶ βασιλέων, κατὰ συνέπειν αὐτοῦ. Εἴς τε δ' ἐν ταῖς λεγόμεναις φλαμίαις: Vexillationes, Romanorum equites. Vexilla, passim panni seu vela è purpurâ & auro, in quadratam formam effecta. Haec adaptantes longis hastis, circum Principes in orbem euntes, eos tegunt. Sint autem illa quae nunc Flamula dicuntur. Ille idem de Arabibus: τὸν τῆς ἐπιπλέως ἐν γενοφῶν χάρτιον ἐπὶ φλαμυλῇ κρεμνόμενος: Chartam conscriptam, pacis testem, super flamulâ suspendentes. Sic vertendû id fuit: & ducendus huc etiam Suidas: Σαυρίων, εἰδος σημαίας ἢ φλαμύλης: Saurion, genus signi vel flamula. Quid tamé Sauriô, ignoro. Noro ultra in Cedreni verbis, è purpurâ fuisse. Potest aptari Capitolini illud in Gordianis: Sublatâ de vexillis purpurâ, Imperatores eos dicemus: etsi Dracones tamen tunc etiam purpurei. Isidorus, de coloribus Circi: Russcos currere Marti sacrauerunt, à quo Romani exoriantur, & quia vexilla Romanorum cocco decorantur. Ille idem Cedrenus aurum miscet, & circum Principem ea locat. Hoc ipsum Ammianus de Constantio Cæsare Romam venite gestiente: ut pompâ nimis extentam, rigentiaq, auro vexilla, & pulchritudinem stipatarum ostenderet tranquillius agentî populo. Atque his vexillis, sed & signis aliis, nomen Principis inscriptum. Dio de Verginio Rufo: Ipsum Casarem & Augustum appellabant. cûmque non acquiesceret, τὴν ἐπαγωγὴν καὶ ἐν ταῖς σημαίαις ταῦτα ἐξ-



ταχίων ἐπέγραψεν: *militum quispiam uni è signis celeriter hæc inscripsit.* Cap. vi.  
Suetonius in Vespasiano: *Affensere cuncti, noménque eius vexillis omni-*  
*bns sine morâ inscripserunt.* Allusit auctor Thebaïdos:

— aureâ clarum notâ

*Nomen Ducum vexilla præscriptum ferunt.*

Ostendit aureo textu fuisse istas litteras. Hoc quoque à ritu magis pri-  
fco videtur, cum vnum aliquod & Imperatorium vexillum grande præ-  
ferretur, nomen eius habens, non tamen aureis sed puniceis litteris  
inscriptum. eoque vexilla ipsa tunc non punicea, sed candidi potius  
coloris. Dio de isto in rebus Crassi contra Parthos: *Σημεῖον δὲ π τὰ ν με-* Lib. xi.  
*γάλων τοῖς ἰσίοις εἰκόπων, καὶ ποικίλα γραμματα ἐπ' αὐτοῖς, πρὸς δὴ λωσιν τῇ*  
*π στρατῷ καὶ τῇ στρατηγῇ σφῶν τῷ αὐτοκρατορὸς ἐχόντων, εἰς τὸν ποταμὸν διὰ*  
*τῆς γαφύρας περιβαλὼν ἐπέπεσε:* *Vexillum quoddam ex illis magnis, quæ*  
*velorum sunt similia, & quæ puniceas litteras inscriptas habent ad noti-*  
*tiam exercitus & summi eius Imperatoris, id tale in flumen è ponte in-*  
*uersum decidit.* Hoc ad equestres Flamulas commodè non referas, sed  
fuit potius Imperatorium quoddam signum: quod posterior ætas *Labar-*  
*um* dixit. De quo vberius non nunc dico, non item de Draconibus,  
quia hæc inferioris æui. A v d. De Labaro remitto, de Draconibus  
vrgeo: & Musarum fidem, dicito. L i p s. Non rogas, sed iubes, cum  
sic rogas. accipe vbertum. Draconum origo vnde sit, inuenio magis,  
quàm credo. Iliodoros ab alto petit & à nostro Phæbo: *Draconis signa,* Lib. xvi.  
inquit, *ab ipsa Apolline morie Draconis inchoata, dehinc à Græcis &*  
*Romanis in bello gestari ceperunt.* De Apolline, haud illepidè, de Græ-  
cis falsò. Nam quis iis vmquam scriptor tribuit? Aliis aliquot genti-  
bus magis reperio. vt Assyriis, Ioannes Curopalates: *Cyrus, inquit, vt* Lib. i.  
*Medorum principatum adeptus est, Assyriis quoque bellum intulit, &*  
*ab iis cepit τὸ καββάδιον, καὶ τὸ δρῆκόντιον φλάμυλον:* *tunice genus, &*  
*Draconis vexillum.* Indistribuit scriptor incertus apud Suidam, cuius  
ipsa verba dabo, quia graphice depingit: *Ἰνδοί, ἱθνος βαρβαρὸν. κατὰ δὲ* Lib. i.  
*τοὺ πόλεμοι ἥσαν αὐτοῖς σημαῖαι τῇ ἰππικῇ καὶ ἐκάστην χάλισιν δ' ἐσκόπον ὅτι*  
*καμακὸς ἀνατεταμένος. ἡ ἀρχὴ αὐτῶν ἡ κεφαλὴ πεποιμένη, τετραγώνου ὁ ὅστις,*  
*καὶ τῇ γαστρίδος ἀπειλὴν ἐχόντες. τὸ δ' ἄλλο τὸ ὅμα σημεῖον ἦν, ἑς τὴ μένος*  
*καὶ βάθος & τὸ ποικίλον τῆς χειρὸς ἐς ἀλήθειαν δ' ἐσκόποντα:* *Indi, gens barbara.*  
*quibus in bello erant signa, in quosque mille equites Draco, extensus in per-*  
*tica. Eius caput ex argento factum erat, dentibus restrictis & nudis, mi-*  
*nace rictu: reliquum corpus sericeo textu, longitudine & crassitie & va-*  
*rietate coloris in verum draconem.* Sed qui apud eum isti Indi? an Orien-  
tales illi, magnus nobilisque populus? minimè: barbari, vt ipsemet  
ille scriptor ait, & nisi fallor (imò non fallor) illi ipsi quos alij dicunt &  
scribunt *Sindos*. Sed illa prior scriptura alibi quoque reperitur, & sunt  
populi Scytharum. Certè Scythas Draconibus vsos, ex eodem Suidâ  
haurio, apud quem innominatus item scriptor: *Σημεῖα σκυθικὰ ἀ φέρουσιν* Lib. i.  
*ἐν τῇ πολέμῳ ὑφ' ὅσματα εἰσι βαρὴ πεποικιλμένα, ἀ ἐς ἰδίαν μάλιστα ὁρίων*  
*αὐτῶν.*



*ἄνταυ, καὶ ἀπὸ τῶν ποταμῶν καὶ τῶν συμμέτρων: Signa Scythica, qua ferunt in bello, sunt vela vel textilia colore variegata, qua in speciem maximè serpentium assimilata sunt, & suspensa è mediocribus hastis.* Vides ergo Scy-

*Itum Daci.* tharum esse, quorum pars aut confines: cùm sint Daci; quid mirer eos quoque vulgò vsurpasse? Imò non alia signa habent in columnâ Traiani, bello illo Dacico, & saepe ibi videas expressa. Atque ego censco ab illis ipsis Romanos sumpsisse, vt sit, imitatione. Placuit enim ille terror quem moti in aëre faciunt, & visum bello aptius quàm Romana illa signa. Ab iis, inquam, origo, vel hoc argumento, quòd ante Traiani æuum non eos in rebus Romanis legas. Nisi quis tamen à Persis magis petat, cùm in Vopisci Aureliano legam, inter spolia à Zenobiâ capta & traducta, etiam *Persicos dracones*. Atque hoc faciat pro sententiâ Curopalatae suprâ dictâ. Deinceps quidem crebri in Romanâ historiâ: & Vegetius notat, *Dracones per singulas cohortes à Draconariis ferri in prælium*. Si per singulas cohortes, sanè multi. Vt addam, proprios quosdam & peculiare Principis fuisse, qui toti è purpurâ, in eius comitatu. Significat, Ammianus de Iuliano veniente in prælium: *Quo agnito per purpureum signum Draconis summitati hasta longioris aptatum*. Diserte *purpureum* ibi dicit, qui color imperij: & nisi fuisset, cùm tam multi Dracones in acie, vnde ex vno illo Cæsar agnitus? Sed color eminebat, vt dixi: & de iis capiendus idem Ammianus, ingressu Constantij Augusti in urbem: *Aliernumque potestatis gressus multiplices alios purpureis subtegminibus texti circumdedit Dracones, hastarum aureis gemmatisque summitatibus illigati, hiatu vasto perflatiles, & idè velut irâ perciti sibilantes, caudarumque volumina relinquentes in ventum*. Quorum sententia est (nam vulgò malè distinguuntur:) alias varias potestates siue Præsides & duces circa Imperatorem incessisse, atque eos circumdedit deinde Dracones. Poëta Claudianus Honorij Principis ingressum Draconibus quoque ornat:

*vi. Consul.  
Honor.*

— *quid fixa Draconum*

*Ora velint, fluent ventis, an vera minentur  
Sibila, suspensum rapturi dentibus hastem.*

Vbi *fixa ora* licet accipere (aliter, *fissa*, legerem, id esset aperta.) in ipsâ hastâ per guttur sic infixâ, vt in columnâ Traiani alibi comparent. Nam vt te moneam, et si *orda* suprâ dicuntur, et si *textu sericeo*, et si *flamula*, denique *subtegminibus texti* Ammiano: tamen profectò ambigas, an in velo sic depicti fuerint aut acu texti; an potius corpus totum solidum è pannis & subtegmine factum. Moueor ita censere è Traiani columnâ saepe dictâ, in quâ palam sic exstant: corpora dico, non imagines: moueor & à verbis suprâ Græcis, vbi *longitudo & profunditas* ijs datur. Quid, quòd sibilasse eos volunt, concepto vento? Sed hoc ad sonitum, quem velum motum facit, referri etiam possit: et si Ammiani verba magis nos inclinent illuc. *Hiatu*, inquit, *vasto perflatiles*, & idè *velut irâ perciti sibilantes*. Vastum hiatum vult perflari, & illinc sibilum nasci.

*An in velo  
Dracones*

*An solida  
corpora*







*mus instituisse.* Scilicet deos quoque solent ungere, & lauare & cibos apponere, & omnia quæ in rebus latis more humano. In marmore antiquo: CORONÆ. INLATÆ. SIGNAQVE. VNCTA. Seneca in hanc superstitionem: *Alius fictor est, alius unctor, qui vano brachiorum motu imitatur ungentem.* Minutius Felix: *Lapides uncti & coronati.* Ab hoc ergo ritu Signa uncta, sed non seuero & Polybiano illo æuo, ipse Plinius ostendit rem nouitiam esse. Habes religionē in Signis, & vere de iis Dionysius: *ἡμῶν τε καὶ ῥωμαίων τεύχεα ὁμοειδέα, καὶ ὁμοῖα σπουδαία θεῶν ἵερὰ νοῦντο.* *Venerabilia maximè ea Romanis, & tanquam deorum statuas, sacra arbitrantur.* Item Tacitus: *Conuersus ad signa & bellorum deos.* Iterum: *Sequerentur Romanas aues, propria legionum numina:* de aquilis. A v d. Cetera capio, Plinij locum ruminor de *custodiis signorum.* Appellat enim ea in verbis à te dictis, *custodis horrida.* Quæ illæ? L. I. P. S. Subitò rogas, subitò respondeo, videri ad aquilas & signa carcerem militare fuisse: quia is locus maximè conspicuus & nocte dieque custoditus. Carcerem quidem in castris Tacitus agnoscit, in seditione militum Pannonicâ: *Bleesus paucos adfici verberibus, claudi carcere iubet.* Et statim inibi, *carcere effracto soluunt vincula, desertorēque & rerum capitalium damnatos sibi miscunt.* Iuuenalis: *Lauaque si longo castrorum in carcere mansit.* An simplicius, custodias militares & excubias accipi? Finis esto, figuras è columnâ Traiani vide, cuiusmodi & in Nummis atque aliis lapidibus conspiciuntur.





A V D. Auidè inspicio: sed dubium me magis quàm doctum figura hæc reddit. De aquilis solis dixisti: quid ista sibi vult ouis, an aries in perticarum vnâ? quid sphynx in alterâ? L I P S. Mehercules mihi quoque Sphynge opus sit, quæ doceat soluere quidquid ponis aut ligas. De oue, <sup>Lupus in</sup> es frustra, nam lupus est: & scis originem Romani parentis. Equidem <sup>signu.</sup> in Appiano etiam lego, elephantem inter signa legionis cuiusdam fuisse. <sup>Elephm.</sup> se, & adsignat caussam: ἡ δὲ ἑξατὰ τὴ καίσιες ἐς τοσούτων ἀνιδάρρησε, ὡς 11. Cuius τὸ πρῶτον τέλος, αἰτῆσαι ἀντιπαρῆναι τοῖς ἐλέφασιν, κατὰ τὴν πᾶν καρπῶς, καὶ τοῦ ἀπ' ἐκείνου τοῦδε τοῦ τέλει ἐλέφαντος ἐς τὰ σημεῖα ὀφθαλμῶνται: *Exercitus Caesaris ita animo confirmatus est, ut Quinta legio poposcerit opponi elephantis, eosque egregie vicerit, ac nunc etiam eâ de causâ elephantem in signa huic legioni constituuntur.* Quod tamen ita intellego, ut amotam aquilam non opiner, sed in clypeis signisque manipulorum elephantem fuisse. Tale in Hirtio videtur bello Africo: *Non sum, inquit, tiro Labiene, sed de legione decimâ veteranus. Tum Labienus, Non agnosco, inquit, signa Decumanorum.* Et fortasse discrimina quædam sua habuerunt, ut in Notitiâ imperij comparent.

## D I A L O G. VI.

*Duplex, triplèxque acies, & aliquot eius formæ.*

S E D nobis euenire videtur, quod pueris qui ad aquas ludunt. ij cùm lapillum in stagnum iecerint, paulatim magis magisque maiores orbes faciunt: & tu scrupo vno iniecto, varios circulos consequi facis rogationum, responſionum. Semel tibi dico, deline. multa huic rei annexa, aut adſita: & si maximè coner,

Ἀλλ' ἂπας ἄμα πάντα διωήσομαι αὐτὸς ἐλέσθαι.

Homer.

*At minimè potero complectier omnia solus.*

Redeamus, vnde abiimus, ad Ordinem aciei, qui tamen explicatus. Sequeretur *Forma*, id est quâ positurâ & velut facie acies instructa. Hæc non varia admodum apud Romanos: & fuit ferè aut *Duplex*, aut *Triplex*. <sup>Acies duplex.</sup> Duplex, cùm tota acies in cornua duo secta, Dextrum ac Laeuum. Ea sapissimè obtinuit in exercitu Consulari: cùm duæ legiones, & singulis sua auxilia adiuncta. Hanc sectionem certum est veterem esse, & aliis quoque gentibus vsurpata. Polianus quidem eam refert ad <sup>Lib. 1.</sup> Pana auctorem. <sup>Strateg.</sup> Διονύσιε, inquit, στρατηγὸς ἦν ὁ πᾶν. ἅτερος αὐτοῦ τὰς ἐν ὄρεσιν ὠνόμασε Φάλαγγα, κίεας ἱταλὲς δὲ ξίον καὶ λαίον. ταύτην τοι ἄρα κίεας φόρον τὸν πᾶν τέρπειν. <sup>Cornua</sup> <sup>Pan terpe</sup> <sup>rit.</sup> *Dionysij siue Bacchi Dux fuit in militiâ Pan. Is primum repperit ordinem, nominauit phalangem, cornu instituit dextrum & laeuum. Ex quo cornutum etiam Pana vulgò defingunt.* Exempli aliquot, eius locationis apud Romanos quærere, & ponere, sit stillicidium de ſitulâ sumere: sexcenta sunt. Triplex est, cùm præter cornua, alia etiam <sup>Triplex acies.</sup> media exſurgit. Id quoque crebrum: non solum vbi plures legiones, sed & cùm



*Aliter duplex acies.*

*Lib. xxvii.*

*Ibid. ant.*

*Lib. xxx.*

*Subsidia.*

*Lib. xxi.*

*In lug.*

*Lib. ix.*

& cum dux: istis scilicet in medio positis, sociis ad utrumque cornu. Res per se clara, & obuia exempla. Sed est & alia ratio Duplicis Triplicisque aciei: cum præter simplicem illam diuisionem, à tergo etiam sectio fit & discrimen. Vt si quattuor legiones habeam, duas in fronte cum Sociis suis pono; totidem à tergo, velur in subsidis suppono. Idem in duabus quoque factum, & aut Ala utraque sociorum (siue Cornu maius) præposita, subiunctis legionibus, aut contrà. In Liuiore vide, pugna in Annibalem Marcelli: *Pugnatum amplius duabus horis est. cedere inde ab Romanis dextra Ala & Extraordinarij capere. quod ubi Marcellus vidit, duodeuicesimam legionem in primam aciem inducit. Dum alij trepide cedunt, alij seguiser subeunt, turbata tota acies est.* Iterum alio prælio idem Marcellus: *Diu pugna neutro inclinata stetit. prima legioni tertia, dextra Ala sinistra subiit.* Sed & de legionibus ipsis sic dispositis, exempla. In Liuiore: *Prætoris legiones in primâ acie fuerant, Cornelius suas in subsidis tenuit.* Alibi: *In primam aciem suas legiones Sempronius induxit, in subsidis locatæ P. Licinij legiones.* Et plura. Has autem secundarias aut tertiarias legiones siue copias, subsidia aut subsidiarias etiam vocabant. Idem Liuius: *Cedenti duodecima legioni quæ in læuo cornu erat, tertiamdecimam legionem ex subsidis in primam aciem firmamentum ducit.* Sallustius: *Ibi commutatis ordinibus, in dextro latere, quod proximum hostibus erat, triplicibus subsidis aciem instruxit.* Nec totæ semper legiones, sed cohortes aliquot sic substitutæ. Liuius: *Subsidiarias cohortes, quæ integra ad longioris pugna casus reservabantur, in primam aciem extemplo emisit.* Sallustius: *Octo cohortes in fronte constituit, reliqua signa in subsidis locat.* Ad has posituras Tibulli isti versus faciunt, ad Messallam:

*Seu sit opus quadratum acies consistat in agmen,  
Rectus ut aequatis decurrat frontibus ordo:  
Seu libeat duplicem, seu iunctum cernere Martem,  
Dextrâque ut lenum teneat, dextrumque sinistra  
Miles, sitq; duplex gemini victoria casus.*

*Tibulli explicatus.*

Facit variam pugna faciem, ut ipse appellat. Primò, *Quadrata* simplicem, fronte recto: secundo, *Duplicem*, utroque cornu: tertio *Iunctam*, quam capiebam *Triplicem*, aliâ scilicet ad duas iunctâ. nam sic fiebat, quod hic dicitur, ut dexterâ suâ miles qui in læuo est sinistram medijs aspiciat, sinistram suâ, qui in dextro eiusdem medijs dextram. Inspice, intelleges. Sed remoratur aut potius reuocat, quod sequitur

— *sitq; duplex gemini victoria casus.*

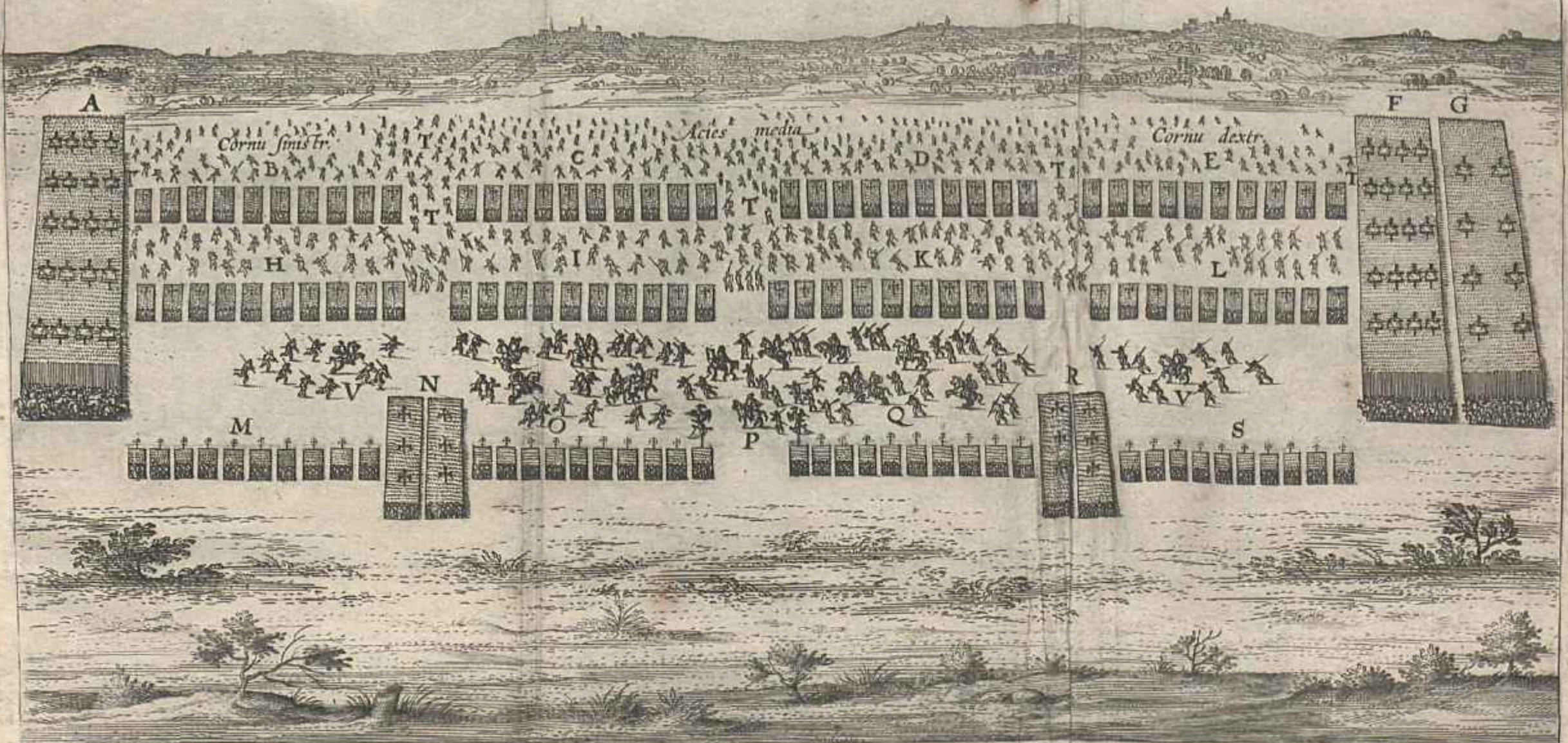
Ita enim non duplex, sed triplex è triplici acie victoria sit & casus. An *Iunctam* igitur intellegit subiunctam & duplicatam, de quâ diximus? ut acies aciei sit supposita? Hoc opinor. & utrobique sane dexterâ suâ sinistram appositum cornus cornu aspiciat, & contrâ. Nec mihi displiceat etiam scribi: — *duplicem seiunctum cernere Martem.* ut duas modò posituras nominet, *Quadrata* simplicem, indiuisam: & hanc abiunctam,







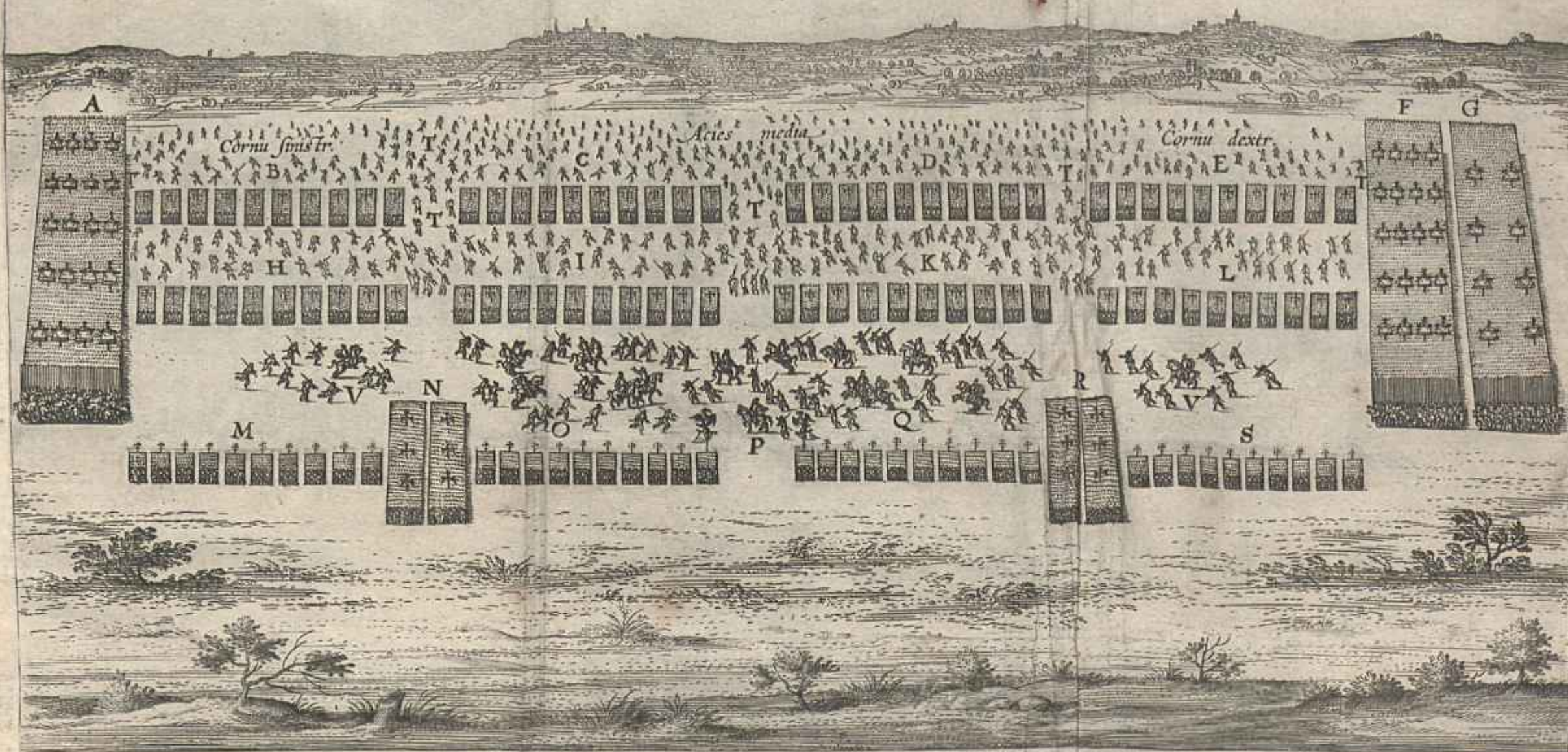
# ICONISMVS ACIEI VVLGATAE.



- |  |   |                               |  |  |
|--|---|-------------------------------|--|--|
| A. Equites sociorum, vtriusque cornu viginti Turmae. | F. Equites Romani, Turmae viginti vtriusque legionis.   | K. Principes legionis primae. | O. Triarii legionis secundae.  | R. Extraordinarij pedites, ut ante, alterius Alae. |
| B. Hastati sociorum Alae sinistrae.                  | G. Equites Extraordinarij, vtriusque cornu Turmae octo. | L. Principes sociorum dextri. | P. Imperator, circa eum Tribb. Fus Todia equitum pedumque. Stat ante agis. | S. Triarii sociorum.                               |
| C. Hastati legionis secundae.                        | H. Principes sociorum sinistri.                         | M. Triarii sociorum.          | N. Extraordinarij pedites, cohortes duae.                                  | T. Velites sparsi ante et per intervalla.          |
| D. Hastati legionis primae.                          | I. Principes legionis secundae.                         | Q. Triarii legionis primae.   |  | V. Legatus qui praest cornui.                      |
| E. Hastati sociorum Alae dextrae.                    |   |                               |  |  |



# ICONISMVS ACIEI VVLGATAE.



A. Equites sociorum, vtriusque  
cornu viginti Turmae.  
B. Hastati sociorum Alae sinistrae.  
C. Hastati legionis secundae.  
D. Hastati legionis primae.  
E. Hastati sociorum Alae dextrae.

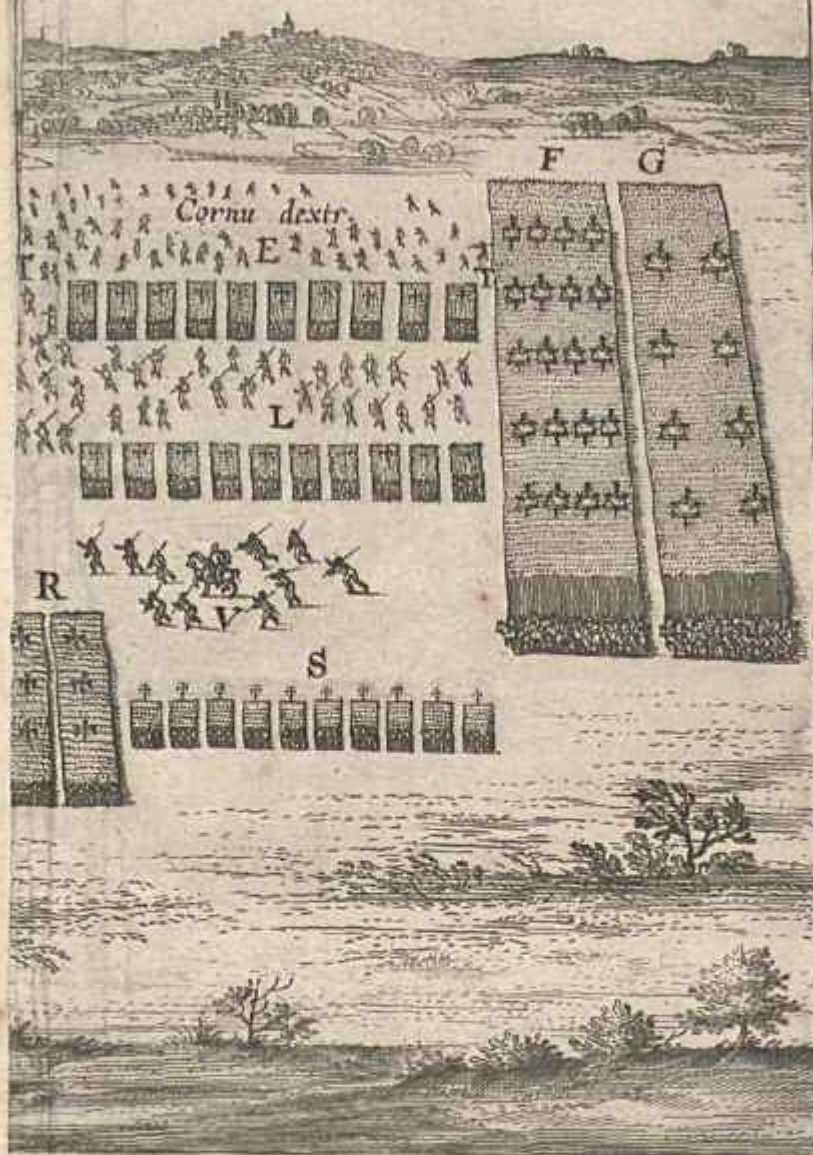
F. Equites Romani, Turmae  
viginti vtriusque legionis.  
G. Equites Extraordinarii, vtriusque  
cornu Turmae octo.  
H. Principes sociorum sinistri.  
I. Principes legionis secundae.

K. Principes legionis primae.  
L. Principes sociorum dextri.  
M. Triarii sociorum.  
N. Extraordinarii pedites, cohortes  
duae.

O. Triarii legionis secundae.  
P. Imperator, circa eum Tribb.  
Ejus todia equitum  
pedumque. Stat ante  
agris.  
Q. Triarii legionis primae.

R. Extraordinarii pedites, ut  
ante, alterius Alae.  
S. Triarii sociorum.  
T. Velites sparsi ante et per  
intervalla.  
V. Legatus qui praest cornui.





rij legionis secundae.  
 erator, circa eum Tribb.  
 & custodia equitum  
 rediumque. Stat ante  
 aquas.  
 rij legionis primae.

R. Extraordinarij pedites, ut  
 ante, alterius Alae.  
 S. Triarij sociorum.  
 T. Velites sparsi ante et per  
 interualla.  
 V. Legatus qui praest cornui.



etiam, in duo cornua: facili ita sententiâ. Hæ præcipua sunt & receptæ Romanis instructiones: quas tamen leuiter variabant promouendo, aut retrahendo. Quid velim, exempla docebunt. Plerumque enim æquali-  
 ter utroque cornu & simul concurrebant: quod Carō apud Festum dixit, *Recto fronte*: Tibullus in citatis versibus, *æqualis frontibus*. Et de eâ  
 re Vegetius: *Una depugnatio est fronte longâ, quadrato exercitu, sicut etiam nunc & propè semper solet prælium fieri*. Altera depugnatio *Obli-*  
 qua, cum cornu ante cornu promouetur. Græci Taclici: *ὁλὴν φάλαγγα*, *ἢ τὸ μὲν κίερα ἑταροῦν, ὁ πότερον δὲ ἐωγρηται, πλεονίων ἢ πολέμιον ἔχουσα, καὶ ἐν αὐτῇ τὸν ἀγῶνα ποιούμενη. τὸ δὲ ἑταροῦν ἐν ὁποῦς αἰεὶ δι' ὑποσολῆς ἔχουσα*:  
*Obliqua phalanx, quæ alterum cornu, utrumcumque prædictum fuerit, iuxta hostes magis admo- uet & eo prælium facit, alterum autem abiungit*. Ve-  
 getius de hoc genere: *Secunda depugnatio est Obliqua, plurimum melior*. Ibid.  
*Huius talis est modus. cum instructæ acies ad congressum veniunt, tunc tu*  
*sinistram alam tuam* (Cornu intellegit, & mox ita vocat) *à dextrâ ad-*  
*uersary longius separabis, ne vel missilia ad eam vel sagittæ perueniant*:  
*dextram autem alam tuam sinistra illius ala iunge, & ibi primum inchoa*  
*prælium*. Sed ipse à Dextrâ modò committi vult prælium, non æquè  
 à Sinistrâ. & damnat ided, quod tunc, inquit, quasi mancus est impetus, &  
 aperti cum difficultate aggrediuntur hostes. Benè monet, pro armaturâ  
 veteri. Nam si cornu sinistrum tuum promoues aduersus hostile dex-  
 trum, profectò latus nudum obijcis hosti, qui missilibus aut sagittis à  
 sinistro suo turò petet. Hoc est quod ait, *apertos aggredi tunc hostem*:  
 quia scuta nempe in sinistris. Qui aliam causam quæsiuit, & ad infir-  
 mitatem sinistrarum partium retulit, nã ille Vegetium aut rem non  
 cepit. Pro hac ratione Cæsar in Ariouistum pugnavit, & cum triplicem  
 aciem instruxisset, tamen à dextro cornu (eius verba sunt) *quod eam par-*  
*tem hostiam minime firmam esse animaduertens, prælium commisit*. Ter-  
 tium genus, cum in triplici acie, tertiam & mediam amoues ab hoste,  
 & cornua modò immittis. Seneca tangit: *Quemadmodum idem exer-*  
*citus modo latius panditur, modo in angustum coarctatur, & aut in cornua*  
*sinuat à mediâ parte curuatur, aut rectâ fronte explicatur*. Scipio vsurpa-  
 uit in Hispaniâ. qui cum aliquot diebus obseruasset sic structam ho-  
 stium aciem, ut optimi in medio essent, infirmiores in alis: ipse contrâ  
 instruxit, & auxilia in medio posuit, ciues & quod roboris erat, in alis.  
 Ubi igitur (ait Liuius) iam incipiente pugna tempus erat, Hispanos (ea  
 media acies erat) *presso gradu incedere iubet*. ipse à dextro cornu nuncium  
 ad Silanum & Martium mittit ut cornu extenderent in sinistrâ parte,  
 quemadmodum se tendentem à dextrâ vidissent, & cum expeditis peditum  
 equitumque prius pugnam conferrent, quam coire inter se mediæ acies  
 possent. Ita diductis cornibus sinus in medio erat, quia segnius Hispanorum  
 signa incedebant. Hæc prouisio & instructio certam victoriam dedit,  
 cum firmissimi cum infirmis concurrerent, & alij dum suum hostem  
 expectant in medio manent otiosi, denique alienâ fugâ & clade con-



Gibbera  
acies.

sternati. Quartum genus, huic aduersum. cum scilicet, ipsa media acies prominet, & incurrit prima in hostem. Græci *ἰμμουμένης*, flexum dicunt, siue etiam *κυρίων gibberum*. Aelianus; *Ἐμμουμένης παραταξίς, ἵπαι τὰ μέσθι τοῖς πολεμίοις ἀγροπίνῃ, τὰ δὲ κέρατα ἐν ταῖς ὀπίσθιαις μερὲν ὁρδία ὡς ἰαυτὸν ἐξῆν τεταγμένα*: Flexa instructio dicitur, cum media hostibus incidunt, cornua autem retrò recta habes collocata. Hac Annibal in pugna Cannensi scitissimè est usus: sed cum eâ quoque arte, ut cornua robustissima haberet & integra seruariet; & mediis denique pulsis, sinu facto, immitteret ea vtriusque legionibus, victoriæ suæ certam causam. Quàm vtiliter talia nostri Duces meditentur & vsurpent? & paulatim credo facturos, ut ingenia & institutionem quorundam video, qui succrescunt.

## DIALOG. VII.

*Aliæ quedam acierum formæ. Cuneus, Globus, Forfex, Turris, Serra.*

**A**VD. Non aliæ igitur aut plures Aciei formæ? nam resistis & files.  
**LIPS.** Cogito, si quid vtiliter etiam addam. Nam omnia congerere, & figuras aliquot subtiliter ex Tacticis delineare aut explicare, non est vilius: quo fine? Romani rarò vsurparunt, & sunt magis inuentiunculae & schematici ingeniorum. Quædam tamen apud Romanos etiam vsurpata interdum, quæ strictim & per indicem dat Cato. Festus ex eo citat: *Siue fortè opus sit cuneo, aut globo, aut forcipe, aut turribus, aut serrâ ut adoriare*. Cato senior est, quem scripsisse scimus De re militari. Hæc & pauca alia Agellius item prodit Capite proprio: *Vocabula sunt militaria, quibus instructa certo modo acies solet appellari, Frons, Subsidia, Cuneus, Orbis, Globus, Forfices, Serra, Ala, Turres*. Sed Catonis verba atque ordinem insillamus: quia quæ præterea Agellius, iam per me aut ipsum te noris. Nominat *Cuneum*, primò. qui est cum angustia in fronte acies, trigoni formâ, paulatim se retrorsum pandit. Igitur & *Trigonum* vocant. Vegetius: *In Trigonum, quem Cuneum vocat, acies mutanda est*. Item *ἑμμοδον* siue rostrum Græci. Illorum Scholia: *Ἐμμοδον παρατάξεως ὄνομα. ἔστι δὲ τὸ ἡμῶν τὸ ῥόμβον*: Rostrum instructionis nomen. est autem dimidia pars rhombi. Dixere & *Caput porcinum*, quia assimilatur, & quia velut fodit & ruit invadendo. Ammianus: *Desinente in angustum fronte, quem habitum Caput porcinum simplicitas militaris appellat*. Vegetius: *Cuneus multitudo peditum, quæ primò angustior, deinde latior procedit, & aduersariorum ordines rumpit. Quam rem (lego, Quare) milites Caput porcinum appellant*. Sed vberissimè & optimè hæc omnia Agathias historicus, quem locum & Suidas exscripsit, cuius verba fideliter vertam: *Erat hys forma aciei velut in rostrum. Littera enim Δ. assimilabatur. Et anterior pars quæ in acutum desinebat, tecta & densa*

Lib. x.  
cap. ix.

Cuneum.

Lib. i.  
cap. xxvi.

Lib. xvii.

Lib. iiii.  
cap. xix.

Lib. ii.



densa erat, quia scutis undique muniebatur. Dixeris caput eos porci stru-  
cturâ eâ efformasse. Crura autem utrimque secundum ordines & cohortes  
in profundum composita, & pleraque parte in obliquum extensa, deibant  
paullatim & disiungebantur, donec in maximam latitudinem progressa de-  
sinerent: ita ut medius locus vacuus relinqueretur, & terga militum nuda  
per ordinem conspicerentur. Hoc ille de Francis, qui pugna in Narsetem  
sic vli. Sed & Hispani olim creberrimè. ac de iis Liuius: Celtiberi ubi <sup>Hispani vbi</sup>  
ordinatâ acie & signis collatis se non esse pares legionibus senserunt, cuneo <sup>cuneis.</sup>  
impressionem fecerunt. quo tantum valent genere pugna, ut quacumque <sup>Lib. xli.</sup>  
parte perculere, impetu suo sustineri nequeant. Romani etiam non raro.  
ut apud Liuium: Cuneo quidem hoc laxum atque solutum agmen, ac si nihil <sup>Lib. xxi.</sup>  
obstet, transibimus. Apud Cæsarem: Milites castris exclusi, cuneo facto, <sup>vi. Gallic.</sup>  
& duce Trebonio equite Rom. per medios hostes perrumpunt. Et si vox ea  
notione etiam aliâ, ne erres: significatque historicis multitudinem  
confertam. Ita Liuius: Cuneum Macedonum, phalangem ipsi vocant. <sup>Lib. xxxi.</sup>  
Idem de manipulis vel cohortibus Latinorum: Tantâ cede perrupere  
cuneos. Tacitus: Cateruis & cuneis concurrebant. Cæsar: Hostes in foro <sup>Lib. vii.</sup>  
ac locis patentioribus cuneatim consisterunt. Sed secunda forma in Ca-  
tone, Globus, quem Vegetius explicat, & dici ait, qui à suâ acie separatus <sup>Globus.</sup>  
vago superuentu incurfat inimicos. Sed credo & figurâ globosâ & in to- <sup>Lib. i. c. 12.</sup>  
rundum fuisse. Tertia, Forceps: quæ in Agellio Forfex: sed in figu- <sup>Forceps.</sup>  
râ idem est. Dicitur, cum contraria Cuneo acies instruitur, latioribus  
primis & apertis, ac paullatim desinentibus in angustum. Vegetius de  
eâ: Ex lectissimis militibus confectis in V litteram hic ordo componitur,  
& illum Cuneum excipit, atque ex utraque parte concludit. Vbi & vsum  
eius vides, ad cuneum soluendum & atterendum. Fecit Narses apud  
Agathiam contra Francos: τῶν, inquit, ὁ νεῖκος ὁμοῦ μὴ ἀνέστη καὶ ὑπο- <sup>Lib. i. c. 12.</sup>  
μνησθῆναι τὰ κλέπτει, καὶ ὁμοῦ μὴ ἀνέστη καὶ ὑπομνησθῆναι (ὡς αὖ οἱ τακτικοὶ ὀνομάζουσιν)  
τὴν διάταξιν κατὰ τὴν ὁμοῦ μὴ ἀνέστη καὶ ὑπομνησθῆναι, & alia: Tum Narses incuruans  
paullatim & cornua producens, & Inflexam anteriorem, ut suo verbo Mi-  
litares scriptores dixerint, aciem constituens, insit, &c. Spectauit &  
huc Ammianus: Cogitatum est enim sollicitèque praestructum, ut seuen-  
tes ultra solitum Alemanni vagantesque effusi, multitudine geminatâ  
nostrorum, forcipis specie, trusi in angustias cederentur. Quartum  
in Catone, Turres. Ea forma Græcis πύργος. & Hesychius explicat τὰ ἐν <sup>Turris</sup>  
ὁπλίταις ἐν τετραγώνῳ: ordinem militum in quadro. Eustathius in hoc Ho-  
meri:

Οἱ δ' ἐπὶ τοῦ πύργου σφῆζας αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἁρμάτων  
Ast hi turritim sese ipsos deinde locantes:

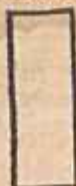
Ilia. 41

is, inquam notat: πύργος δ' ἐν τῷ ἱππῶν διατάξει σημαίνει τετραγώνου  
δὲ, καὶ πύργος σημαίνει τῶν: Turris nunc à poetâ dicta est instructio  
militaris, quadriformis, iuxta laterculum disposita. Vultne idem cum  
laterculo esse? an constare è laterculis, & Turrim esse in altum pro-  
fundum.

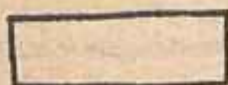


Serra.

Turris.



Laterculum.

Frontin.  
lib. i.  
cap. 111.

fundumque quadram instructionem? laterculum autem potius, iacentem, & in latum? Voces & imagines subindicant. Quintum Serra. de quâ in Festo: Serra præliari dicitur, cum assidue acceditur recediturque, neque ullo consistitur tempore. Id fiebat cum manipuli primæ aciei modò inuadebant, modò resiliebant, & reddebatur dentata quædam forma. Potuit & aliter, cum Velites ex interuallis manipulorum infiliebant & resiliebant. Ita Paulus Æmilius, pugna in Persem: Triplicem aciem cuneis (id est manipulis) instruxit. inter quas subinde Velites emisit. Quo genere cum profligari nihil videret, cedere instituit, ut duceret hostes in confragosa. Non alia equidem de figuris habeo digna aut vtilia dictu.

## DIALOG. VIII.

Exempla aliquot pugnarum: Crassi, Manlij, Caesaris cum Afranio, Caesaris cum Pompeio.

**A** V D. Commodum & comem te mihi exhibes, testari debeo, ita me Deus amet. Sed ecquid etiam magis? & per exempla te diffundis, atque illustras aut approbas præcipuas istas formas? Insignes multæ pugnae pugnatæ sunt, velim quasi *αὐτοπτης* paulisper esse, & lustrare te designante. L I P S. Possim cum Socrate dicere, *οὐδὲ μὲν οἱ τοῖς λόγων πρὸς εἶνα θυλακον*. Et vnde hæc mihi prompta? A V D. Nempe cottidie iis inuersaris, & Historiæ, tuum pabulum. Denique an vquam *ἐπιμὴς ἀμύθητος*? L I P S. Pertendis, & idcò sequor. Molli fronte sum ad negandum. atque ut aqua in ligno aut læui lapide facile ducentis digitos sequitur, sic ego preces. Videbo an memoria fauebit: audi. *Quadrata iuxta acies.* Esto prima forma *Quadrata* simplex, sine vllâ diuisione. Haud sæpe repperi: est tamen in Plutarchi Crasso his à me redditis verbis. Nam ille ita struxit in Parthos.

**PLUT.** At Crassus attonitus fuit prorsus, & prætrepidatione non planè consistens struxit aciem. Primum quidem, de Cassij sententiâ, raram & tenuem per plurimum campi producens, ne circumueniretur: & equitatum ad cornua diffudit. Postea immutauit, ac contractis copiis ancipitem aciem fecit, & profundum laterculum, sic ut duodecim cohortes quodque latus teneret. Ad quamque cohortem



*tem equitum Turmam apposuit, ut nulla pars indigere auxilij equestris esset.*

Mira hæc fuit dispositio, singillatim examinanda. Ait:

„ *Raram & tenuem.* ] Cassiana hæc sententia bona erat contra equitatum, quo hostis valebat. Alioqui contra grauem & statarium militem non item, quia facilis perruptu: quod sic in Liuiο, xxv. *Porrectæ in longitudinem acies, clamantibus Tribunis, nihil introrsus roboris ac virium esse, & quacumque impetum fecissent hostes, perrupturos.*

„ *Profundum laterculum.* ] Vides ergo plurimum esse laterculum non profundum, id est, ut dixi, supra, expansum & iacentem. Sed iste Crassi æquilaterus fuit.

„ *Vt duodecim cohortes vnumquodque latus teneret.* Istæ sint cohortes non nisi quadragintaquattuor, simplici ordine sic dispositæ: si tamen repeti placet, & in numerum bis venire cohortes aut turmas angulares. Si non, age ponamus reipsâ vndique duodecim: atque erunt quadraginta octo. etsi neutrum sine scrupulo fiet. Nam Crassus legiones ibi habuit, ipso Plutarcho auctore, *septenas*. at ille cohortium numerus non expleat omnino *quinas*. Cogitandum igitur & adsumendum, reliquas *vigintiduas* cohortes in mediâ quadraturâ ad subsidium sitas. Idem de leui armaturâ supplendum. quam habuit ad *octo milia*, ex eodem Plutarcho. Vbi igitur hæc? vel inter equitatum & cohortes interiecta, ut solet, vel sparsa in fronte.

„ *Ad quamque cohortem equitum turmam.* ] Nec hic res sine nodo. In Græco est ἡ τριτάτη τῆς αἰχμῆς. Alam igitur vertimus, ut alij? Oportet tum fuisse tot alas quot cohortes, & essent *septuaginta*: inmanis numerus, etiamsi minuas & infrequentes ponas. An magis ergo *Turmam*, ut ego? omnino verius est, etsi nec sic numerus vndique iustus: quia Turmæ *septuaginta* efficiant non nisi equites largissime *bis mille octingentos*. At enim uerò *quattuor milia* equitum noster iste tribuit Crasso. Tamen hic maneo & perseuero: sed cum indicatione, aliquot turmas equitum præsidij causâ aut subsidij in medio steterisse, iuxta ipsos Duces. Paullò post quidem lego in Plutarcho, Crassum filium erupisse cum *mille trecentis equitibus*: atque ita faciliè ad numerum dictum, aut supra, pertingas. Hæc scrutari interdum utile: nec cum vulgo, scriptores tenui lectione & velut summis labiis libare. Esto forma altera. *Quadrata duplex*. Exempla centena: sed sume acrem illam pugnam pro imperio, inter Latinos & Romanos, ad quam Liuij verba pertinent quæ supra adduximus, & hæc quæ addit:

Z 3

Instru-



*Instructis sicut antè dictum est ordinibus, processere  
in aciem. Manlius dextro, Decius laevo cornu præerant.  
Primò utrimque æquis viribus res gerebatur, deinde ab  
laevo cornu Hastati Romani non ferentes impressionem  
Latinorum se ad Principes recepère.*

Ordo tri-  
plex.

Ecce quattuor hic legiones fuere, in quoque cornu igitur duæ. Quo-  
modo instructæ? *ordinibus*, inquit, *quibus antè dictum est*: id fuit, ut di-  
uisio corporum esset in Hastatos, Principes, Triarios. Quæ diuisio in  
quacumque dispositione olim firma: & in simplici formâ aperta. Fie-  
bat enim tum retrorsum quasi triplex acies, porrecta & in laterculum  
iacens. Homerica illa vetus non longè abfistit:

Iliad. 2.

Ἰπποῖας ἰδὺν παρὶ τῶν σιμῶν ἰπποισιν καὶ ὄχλοις,  
πεζὺς δ' ἐξ ὀπίσθεν ἑῷσιν πολέας τε καὶ ἐσθλὰς  
Ἐρκεσὶ δὴν πολέμοιο· κακὰς δ' ἐς μέσων ἔλασσε:  
*Atque equites posuit cum curribus ordine primo,  
A tergo pedites præstanti robore, belli  
Munimen septumque, sed in medio agmine viles.*

Ecce, triplex in profundum est acies, cum viis & interuallis: sed differt  
à Romanâ, quòd in medio viles sint & imbecilli, quos ipsi in fronte  
magis ponebant. Cetera vix abeunt, & fortissimi certè in tergo, ut Triarij  
nostri. Eustathius in hunc locum: *Herodorus & Apion*, inquit, *dicunt  
ad laterculum aciem hanc struendam: hoc est, ad ordines oblongos, pari nu-  
mero constantes, ut inter duos ordines via aliqua sit media, per quam pro-  
gredi ac regredi liceat: quas vias poëta appellat Pontes.* Tales igitur Or-  
dines, siue Genera, ut ego appellavi: sed hæc ipsa deinde diuisa in ma-  
nipulos, cum suis interuallis. Sed ipsi manipuli quomodo, & quàm  
densè ordinati? In quadrum fuisse hoc primum moneo: & ex cuneis  
illis quadris, quadratum deinde corpus totius legionis. Iccirco Ennio

Quadrata  
legio.

*Quadrata legio dicta, non à numero quater millium, ut vult Festus. Et  
hoc sensu Panegyricus de acie iam dispositâ: Gradu pleno ferentes agmi-  
na quadrata legiones.* Ergo si iustè propemodum quadratos manipulos  
volumus, fuerint in quaq; lineâ deni milites in latum, duodeni in lon-  
gum. Ita legio Polybiana in fronte habuerit centum viros: in profun-  
dum trigintaquattuor, sic ut Triarios (ij dimidiati sunt) diuidas in senos  
& denos. Senos in latum, denos in profundum. Haud longè à meo  
calculo acies & phalanx Antiochi regis abiit: quæ à fronte introrsus in

Lib. xxxvii  
Examina-  
ta Linij  
scriptio.

duos & triginta armatorum ordines patebat. Ita Liuius describit: qui non  
alibi (quod sciam) tenuit ita de ipsis Romanis. Nisi quis tamen huc  
ducit, quod est in pugnâ cum Latinis: *Acie in plures ordines instru-  
ctam,*



Etiam ordinem sexaginta duos milites habuisse: ita inquam, ut quisque manipulus diuisus in duas partes, in fronte duos viros habuerit, introrsus sexaginta duos. Ita legio una Polybiana in profundum habuisset viros centum quinquaginta: in latum, non nisi viginti. Quod fortasse sub initia haud absurdum sic fuisse: & inde Ordines dictos, quia duplex ira series esset in Manipulo vno. Cogitetur. At postea, non mihi dubium manipulos raros, densos, factos pro tempore & arbitrio ducum, & legionem tamen in latum magis extensam. Id eò, quod plures in fronte pugnatore essent, nec tot otiosae manus; tum etiam, ut Principes pila sua possent permittere ad hostem. Quod identidem factitatum legitimus, haud commodè si prior acies tam profunda. Huic rei etiam inuentum reperio, ut in genua primi subsideret, donec posterius emisissent. Appianus notat de Sulpicio Dictatore in Gallos: *Εκείλοσε τῆς ἐπὶ τῷ μετώπῳ τεταγμένης ἑξακοσίους τῶν οὐδ' αὐτὸν καὶ δὶπλῆς τῆς ἡμέρας βάλων οἱ δὲ περὶ, καὶ ῥίτοι, καὶ τέταρτοι, τὰς δὲ ἀφ' ἑντὸς αἰὲς συνίεν. ἵνα μὴ κατ' αὐτὸν ἐπείχοντα δόξα. Iussit eos qui in fronte erant cum iecissent, simul inclinare & subsidere, donec secundi & tertij & quarti iecissent. Ut autem quisque emisisset, subsidere, ne in ipsos tela inferrentur. Hoc etiam ibi factum Appianus velut singulariter notat; tamen credo & alias, atque hunc fuisse communem morem. Quomodo efficaciter alioqui tot tela emissa? De ordinibus hoc possum dicere. quos tamen valde interdum auctos, & sic βάλων in Profundum. Liuius appellat Multiplicare ordines. Quæres, inquit, & paucitatem eorum in signem, & multitudinem Etruscorum, multiplicatis in arcto ordinibus faciebat. Ad quem locum Glareanus subsistere & caligare se fatetur, Sigonius & Robertellus digladiantur: sententia autem planissima videtur & facilis transitu, cum pauci in arcto loco sunt, è propinquo numerari & conspici, quod in Romanis ibi cum multi, magis etiam apparere, tergo retrorsum diffuso & vasto, quod in Etruscis. Multiplicantur igitur ordines siue in profundum, siue etiam in latum. ut in Curtio: Trīginta & duo armatorum ordines ibant. neque enim latius extendi aciem patiebantur angustie. paulatim deinde laxare se sinus montium & maius aperire spatium ceperant, ita ut non pedes solum pluribus ordinibus incedere, sed etiam lateribus circumfundi posset equitatus. Ordines enim singuli viri, quos alij vel ponere sequuntur, vel ad latus adherent: pro duplici aspectu. Vegetium video & Acies hoc sensu dixisse, libro II. cap. xv. Sed enim, ut quanto loco quanti milites ordinari possint & soleat videamus, opus prænoscere spatium, quod inter eos fuit. Id Polybius noster expressit, cum Romana arma & militiam componit cum Macedonicis: ἵς αὐταὶ μὲν ἔν τριπλοῦς ποσὶ μετὰ τοῦ ἐπείχοντος καὶ προμαχῶν: Consistunt igitur in tribus pedibus una cum armis etiam Romani. Significat, tam Romanos quàm Macedonas, tres pedes spatij habuisse: idque vtrumque, à latere & à tergo. Ita enim addit: ἐκ γλαδίου σεντῖναι ὡς ὅσον commodum, debere eos habere spatium, ut minimum, tres pedes. Lib. II.*



Diffensio  
Vegetij à  
Polybio.  
Lib. i. tit.  
cap. xiiii.

des, *καὶ ὁ ἀντικείμενος καὶ ὁ προσέκειμενος*, ut loquitur: *inter substem, & inter adstem*: quod est, à tergo & ad latus. Vegetius paullum diuerse. *Singuli armati*, inquit, *in directum ternos pedes inter se occupare consueverunt*, hoc est in mille passibus, mille sexcenti sexaginta sex pedites ordinantur in longum ut nec acies interluceat, & spatium sit arma tractandi. Inter ordinem & ordinem à tergo in latum, sex pedes distare voluerunt, ut haberent pugnantes spatium accedendi & recedendi. Vehementius enim cum saltu cursuque tela mittuntur. Ecce in directum, ut ipse ait, siue *καὶ ὁ ἀντικείμενος* cum Polybio, pedes dat ternos, & in hoc consentiant: inter ordines, id est inter præstites & substites, duplicat & facit sex pedes. Atqui Polybius & hic non nisi ternos. Concilies, quod Polybius de pugna propinquâ & in manibus loquitur; Vegetius aspicit magis longinquam, & cum iacula emittuntur. Hic autem plusculo spacio opus: sed postea coeunt & se densant. Semel hæc dicta ad vniuersam instructionem sumto: & Imaginem tibi communis huius pugnae pingo, sed ad numeros Polybianos.

*Inseratur Iconismus Aciei  
vulgata.*

DECLA-



## DECLARATIO ICONISMI.

**A**CIES media legiones duas habet: quarum honorabilior ad dexteram. Sic Hirtius, bello Hispamensi: Hic Decumani suum locum, cornu dextrum tenebant; sinistrum tertia & quarta legio. Ipse Caesar, acie Pharsalica: Caesar superius institutum ser-  
uans, decimam legionem in dextro cornu collocauerat. institutum, id est morem in disponendo. Atque hoc eximia virtus eius legionis faciebat: alioqui vel dilectum ordine posita, ut Prima, Secunda, Tertia: vel forte, ad vitandam emulationem. Tacitus: Dum legiones  
de ordine agminis sortiuntur, equites prorupere.

**SOCI**, sunt in cornibus: siue per Manipulos, siue magis per Cohortes disponis. Ij numerum legionum (ob detractiones) non aquant: sed subuentio ab Extraordinariis, quos a tergo iungam. Et sane iunctim ita pugnasse lego. ut in Liuji xxvii. Cedere inde ab Romanis dextera Ala & Extraordinarij cœpere. Iterum xxxv. Sinistra Sociorum Ala & Extraordinarij in primâ acie pugnabant. Ista enim Ala de peditibus capienda.

**EQUITES** ad latera paulum prominentes, ut solent. Diuisi in turmas suas intellegi debent: & sepe seorsim Romani, seorsim Sociales. Extraordinarij equites tamen Romani iungi potuerunt, quia hi pauciores, & Socj excedebant. Facile hac drachmâ diducere & parti, si quis intender.

**INTERVALLA** agminum aliqua, & alia alia, pro locis copiosq;. In Casare observo, ubi ipse atque Afranius aciem sub castris intruunt, hæc verba: Non amplius pedum mil-  
libus duobus ab castris castra distabant. Hinc duas partes Acies occupabant duæ, tertia vacabat ad incursum. Considera, videbim in quaque trium partium paulo plus quam stadium, siue DC. pedes, esse: ergo tota una Acies, cum suis intervallis, interdum non plus occupavit. Simile ex altero eius loco eruo. i. Civil. Pompeius, inquit, exercitum pro castris constituebat, sic ut tertia Acies vallum contingeret, omnisque eius exercitus telis ex vallo adiectis posset protegi. Atqui multa ibi legiones: nec tamen profunditas maior, quam ut intra telli iactum essent. Is autem iactum, nec in sagittis quidem, Stadium excedit, imò sepe nec pertingit. Ergo verè diximus, atque hic ostendimus, in longum magis quam densum veterum Acies insiluisse.

**AQUILÆ** in Triariis positi, & iuxta Imperatorem, Tribunorum quosdam, & Evocatos Ablectosq;. Si non omnia tam expresse, è verbis nostris hic aut alibi expleantur. Nam sculprores (ut semel moneam) non semper pro nostra mentem suam & manum aptant. Quod si Aquila etiam in Principibus ponenda; fiat, & mutanda mutantur. Omnia minuta, & quidquid tricarum occurrit, in scripto edisserere difficile est.

**A**T NOS pergamus porro, & exemplum etiam pugnae vnius aut alterius ex inferiore ævo habe. Prius Cæsarianæ cum Afranio: etsi non pugnae propriè (nec enim ad manus ventum) sed instructionis ad pugnam, quæ sperabatur. Caesar ipse sic describit:

*Acies erat Afraniana duplex, legio V. & III. in sub- CÆS.  
sidiis locum alariæ cohortis obtinebat. Cæsaris triplex, sed  
primam aciem quaternæ cohortes ex V. legione tenebant, &  
has subsidiariæ ternæ, & rursus alia totidem suæ cuiusque  
legionis subsequiebantur. Sagittarij funditoresq; mediâ  
continebantur acie, equitatus latera cingebat.*



Deprava-  
tini Caesar

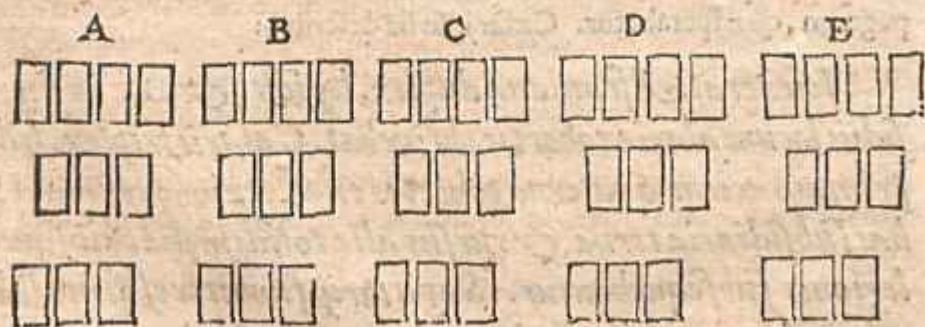
Res perobscura videtur, & eò magis quia parum purè verba. Scribitur, *acies Afraniana duplex legio v. & 111. in subsidis*. Quid? còne sensu, ut vna legio quinta in fronte fuerit, altera in subsidis ut solent alarie cohortes? An magis placet cum Faëno (viro & Critico bono, quod scripta mihi probant) rescribere, *duplex ex legione primâ & tertiâ, in subsidis locum alarie cohortes obtinebant*. In parte melius veriusq; fateor: sed vtrouis modo, duæ tantum legiones Afranio tribuuntur, falsò. Ille verò quinque habuit, quod ex Cæsaris priore scriptione certum est: imò vel septem, si emendata est epitoma Liuiana. Sed sunt quinque: & legamus igitur, *Acies erat Afraniana duplex, legionum quinque, & in subsidis l. a. cohortes obtinebant*. Ille est sentus. Afranius duplicem aciem struxit. prior fuit è quinque legionibus distincta, altera subsidiaria è cohortibus alaribus siue sociis, nempe Hispanis. Hos enim grandi numero Afranius conscripserat, habebatq; ad cohortes circiter octoginta, quod è prioribus item Cæsarianis constat. Ergo quia numero æquabat ferè octo legiones, pro legionibus iis est vsus in acie secundâ. Quid autem Cæsar ipse triplicem ita struxit.

Is corre-  
ctus.

Reiecta  
vulgata  
lectio.

Verareposi-  
ta.

» *Primam aciem quaternæ cohortes ex quintâ legione tenebant.*] Si hæc sequeris, non nisi pauculæ cohortes in totâ acie erunt, impar valdè numerus pro Afranij: & falsus etiam pro copiis, quas Cæsar tunc habebat. Nam & ipsi legiones quinque fuerunt, nec eâ parte vincebatur: sed auxilia exigua aut nulla habebat, eoq; artificiosa diuisione se muniuit, & copias locauit. Lege igitur: *quaternæ cohortes ex quinque legionibus*, & scito numerorum errorem esse. Dispositio talis. In primâ acie quinques quaternæ cohortes, in secundâ quinques ternæ, in tertiâ totidem: atque addit, *sua cuiusque legionis*, id est, quamque vnâ legionem sic in tres partes diuisam, ut primâ acie habuerit quattuor cohortes, secundâ & tertiâ ternas. Nihil verius aut clarius: & nōne bis ternæ, & semel quaternæ cohortes, legio vna sunt? Dispositio autem haud dubiè cohortium fuit obliqua, cum interuallis suis, & ad instar manipulorum. Addit de Sagittariis, qui in mediâ acie: hoc est vel in medio totius, vel in Partium interuallis. Equites ad latera, de more. Ecce delineabo crasse hanc Aciem, nequid erres.



A. signat legionem primam, cuius sunt subsidia cohortes: B. secundam, & sic deinceps.

Alterâ



Altera explicanda mihi pugna & instructio eiusdem Cæsaris in Pompeium campis Pharfalicis. Ea pugna magna, inter magnos duces, ultima in libertate & pro libertate. Cæsaris verba plura sunt, excerptam quæ mea rei.

*Cæsar cum Pompeij castris appropinquasset, ad hunc CÆS. modum aciem eius instructam animaduertit. Erant in si- III. Civil. nistro cornu legiones duæ, traditæ à Cæsare ex Sc<sup>o</sup> initio diffensionis. quarum una prima, altera tertia appellabatur. in eo loco ipse erat Pompeius. Mediam aciem Scipio cum legionibus Syriacis tenebat. Ciliciensis legio cõiuncta cum cohortibus Hispanis, quas traductas ab Afranio docuimus, in dextro cornu erant collocatæ. Has firmissimas se habere Pompeius existimabat. reliquas inter aciem mediam cornuamq; interiecerat, numeroq; cohortes centum decem expleuerat. hæc erant millia quinquaginta quinque: Eucatorum circiter duo millia, quæ totâ acie disperferat.*

Ipsa verba prius lustranda breuiter sunt, verè inquam lustranda alibi & purganda. Ait:

» *Altera tertia appellabatur.*] Ineptè hoc, appellabatur: nec vnquam ita ipse Cæsar. Qui hoc fecit, quasi de æuo veteri locutus est, & cum iam non istæ appellationes. Sed hoc & alia vitia aut interpolationes crebrò nos in Cæsare deprehendimus, & protrahemus vnà cum ipso, si Deus volet. Nunc de re. *Tertia*, inquit. Imò *Quarta* est Lucano:

— cornus tibi cura sinistri

*Lentule cum primâ, quæ tum fuit optima bello,*

*Et quartâ legione datur.*

Poëtam hoc ignorasse, aut neglexisse? non solet in his talibus, & historica fide agit. Ego verò numerum eius in Cæsarem admiserim: hoc magis, quòd Commentarij isti alibi in eodem numero vacillant. Nam quæ hic est *tertia*, ea scribitur in octauo Gallicorum, *decimaquinta*. Ex suo numero, inquit Hirtius, *decimam quintam ex Sc. tradi iubet.*

» *In eo loco ipse erat Pompeius.*] Dissentiunt Plutarchus, Appianus, Lucanus: quos vide. Cæsari in hac re cur non est creditum? an ipse mente totus in pugnam parum certò hæc animaduertit? & vidit ibi fortasse Pompeium, sed non substitit & aliò mox iuit? an hæc etiam corrupta?

» *Cum legionibus Syriacis.*] Quæ duæ. Initio huius libri: *Exspectabat cum Scipione ex Syriâ legiones duas.*

» *Cum cohortibus Hispanis.*] Caue imponat tibi, & putes Hispanos Cohortes Hispanien- gente. se.



gente fuisse. Non. nec is honos vel fortissimis exteris, ut inter legiones locentur & pugnent. Intelligit Romanas cohortes, sed quæ in Hispaniâ fuerant cum Afranio, & ab eo traductæ ad Pompeium erant: aptiusque dixisset *Hispanienses*. Veteranus haud dubiè miles, & reliquæ illarum legionum, quæ partim Cæsari adhæserant, partim domum iuerant relictis signis.

» *Traductas ab Afranio docuimus.*] Nusquam in his libris doctum, qui & alias mutili.

» *Has firmissimas se habere.*] Non ad cohortes tantum refert, sed ad legiones omnes dictas: quæ veteranæ scilicet fuerunt.

Lib. II.  
cap. III.

» *Reliquas.*] Nempe quinque legiones tironum. Ex ipso Cæsare, qui Pompeio cohortes ex. tribuit: ergo legiones undecim. De hac locaturâ Frontinus: *Legiones secundum virtutem cuiusque firmissimas in cornibus & in medio collocavit, spatia his interposita tironibus supplevit.* Sed quo sensu spatia interposita supplevit dicit Frontinus; aut Cæsar, *legiones reliquas interiectas?* An ut in fronte simplici undecim istæ legiones fuerint? an ut, more manipulari illo, istæ quinque introrsum paullo reductæ & ad spatia appositæ fuerint? Mihi hoc aptius videatur, & ut triplex illa acies maneat distincta, fortasse alioqui confundenda: etsi verba tamen in priorem etiam mentem eunt.

Modicam  
partem le-  
gionem vato-  
res.

» *Hæc erant millia quinquaginta quinque.*] Negant Plutarchus & Appianus, qui de *quadragintaquinque* millibus magis dicunt. Nam Plutarchus Cæsarem habuisse *xxi i. millia* scribit, Pompeium paullo *plus altero tanto*. Est etiam in optimo Torrentij (Antistitis nostri in religione & doctrinâ) libro, *xlv. millia* palam scriptum. Atqui undecim legiones fuisse diximus. Quid tum? sex veteranæ fuerunt, eoque parum plenæ: sed nec tironum illo ævo tam grandes. Argumentum è pluribus Cæsaris locis, sed & ex isto: cum suas copias scribit non nisi *xxi i. millium* fuisse. Atquin habuit *octoginta cohortes*, id est legiones octo. Ergo nec *termillena* singulæ fuerunt, scilicet quia præliis accisæ, & veteranæ.

Euocatorum  
loci.

» *Totâ acie disperferat.*] Hoc verò notandum est, & colligas Euocatos in acie certum locum non habuisse, sed aut circa Imperatorem stetisse quosdam, aut maiorem partem per manipulos variè sparfos: idque in fronte iuxta Centuriones, reliquis regimen & exemplum. Nunc Cæsaris aciem videamus, & lege hæc verba:

CÆS. *Cæsar superius institutum servans, decimam legionem  
in dextro cornu, nonam in sinistro collocaverat, tamen si  
erat Dyrrhachinis præliis vehementer attenuata. huic sic  
iunxit octavam, ut panè unam è duabus efficeret, atque  
alteram alteri presidio esse iusserat. cohortes in acie habebat*



bat octoginta, quæ summa erat XXII.  $\infty$ . Sinistro cornu Antonium, dextro P. Sullam, mediâ acie Cn. Domitium præfecerat, ipse contra Pompeium constitit. simul his rebus animaduersis quas demonstrauimus, timens ne à multitudine equitum dextrum cornu circumueniretur, celeriter ex ternâ acie singulas cohortes detraxit, atque ex his quartam instituit.

» Huic sic iunxit octauam.] Cæsar numero legionum non tam potens quàm Pompeius, robore præpollebat. Itaque ad eius exemplum aciem triplicem quidem instruxit, sed non legionibus sic densauit. Dumtaxat sinistro cornu duæ fuerunt, cæq; semiplenæ: medio, & dextro, utrobique vna. Supersunt ergo quattuor etiam legiones, ubi locandæ? nihil ipse dixit, quod miror. sed cogitandum, ab eodem Pompeij exemplo, fuisse interiectas, aut subiectas. Sed addit:

» Ex ternâ acie singulas cohortes detraxit, & ex his quartam instituit.] Legendum, ex ternâ acie senas cohortes. Senas dico, & ita palam Plutarchus, δαδ τὴν ἐξ ἄμφοτερότερον ἀπὸ τῆς ἀκροῦς: ab extremo agmine sex cohortes. Et in Pompeio: ἀπὸ τῆς ἀκροῦς δαδ τὴν ἐξ ἄμφοτερότερον: cohortes sex ex ultimis aut subsidiariis. in Frontino quoque is numerus: Sex cohortes, inquit, in subsidio tenuit, sed dextro latere conuersas in obliquum. De quo situ etiam Lucanus: — tenet obliquas post signa cohortes.

Atque hæc est quarta illa acies, victoriæ eius causa. Detraxit autem eas binas è quaque acie ultimâ: atq; ita rectè scriptum, ex ternâ acie (aut tertiâ.) Si tamen extremâ etiam scribas, haud malè. Miramur Florum has Germanorum cohortes appellare: quas Cæsar quidem ostendit ex ipsis legionibus detractas. Labet Frontini verba addere super utraque hac acie:

Cn. Pompeius aduersus C. Cæsarem Palæpharsali triplicem instruxit aciem, quarum singule denos ordines haberent in latitudinem. Legiones secundum virtutem cuiusque, in cornibus & in medio collocavit, spatia his interposita tironibus suppleuit. Aduersus hanc ordinationem Iulius Cæsar & ipse triplici acie dispositis in fronte legionibus, sinistram latius ne circuihi posset, admo-

uit paludibus. Noto quod ait, denos ordines habuisse singulas Pompeij acies in latitudinem. quod id sensu? opinor, hoc vult: cum quæque acies duas legiones haberet, in fronte quinas & quinas cohortes stetisse, aliis quinis & quinis subiunctis: atque ita factos decem ordines, ut appellat, siue series & velut strigas. Non enim tam distinctè in manipulos hic diuisi, ubi tantus legionum numerus: sed nec fortasse in Hastatos, Principes, Triarios, nimis accurate. Imò vereor, ut post Sullam & socios receptos, nomina quidem ista in Ordinibus manserint & Centurionibus: vix vsum habuerint in acie ipsâ. Appello ad Cæsarem, Tacitum & illos scriptores, nusquam locatam aciem signatè sic reperiēs: sed per cohortes

Correctus  
Cæsar.

Lib. 11.  
cap. 117.

Frontinus  
explicat.



aut legiones diuisam. A v d. Magister, hoc de Ordinibus in Frontino subobscure à te dictum, recipe & edissere. L i p s. Dico, in quaque legione quinque cohortes stetisse in fronte, & quinque alteras in subsidiis: cum autem duæ legiones in quaque acie, surgunt denique illi Ordines Frontini, id est cohortes. Nam lineas ipsas virorum singulas, Ordines si hic pro vulgato more appellem, valde hæream, & omnes istæ legiones, non nisi triginta viros habuerint in fronte. Omnino molestus Frontini locus, an & suspectus? & fortasse, in *altitudinem* melius apud eum scribi. Et si nec ea profunditas magna, pro numero quidem copiarum. An nota numeralis praua est, & pro x. *denaria* notâ, hæc finitima ∞. *millenaria* substituenda est? Ita essent tria millia virorum in fronte. Heu tenebras meas, aut rerum veterum! quas reuera per leues coniecturas, & fallacia vestigia, venamur.

## DIALOG. IX.

*Allocutio exercitus ante pugnam, de suffragio & refragio militari.*

**A**c iam absoluius totum hoc de Acie: ipsa structa est, Signa disposita, Forma exposita: quid superest nisi pugna? quæ iam manuum est, non verborum. Ergo mittamus. A v d. Enimvero frigida hæc tua pugna, & non in magnâ spe victoriæ. L i p s. Quid iam? A v d. Non enim vides? languent tui milites, non *Alloquio* non *Clasico* à te excitati. Et cur sollempnia omisisti militiæ Romanæ? L i p s. Homo audacule, & cur edictum à te spretum Dictatoris? quod pro numine semper obseruatum non ignoras. Nonne paulloante vetui subiicere, aut interpellare? Age licetor, stringe securim. A v d. Interritus exspecto, nec à Papirio hoc ego Fabius Romam fugero. Quid fugero? imò vt Diogenes olim Cynicus, cum affectaretur assidue Antisthenem & vel inuito adhæreret, atque ille tandem baculum etiam tolleretur & minaretur, *Percute*, inquit, *vel sic maneo*: idem ego mi doctor, *Cede, non cedam*. L i p s. Tu quidem Canius mihi videris, & ludens ac cauillans ire ad mortem. A v d. Modò ne canis. L i p s. Imò & canis: vsque eò enim gannis aut latras, donec auferas. A v d. Ergo vnum hoc etiam sermonis frustulum, & das me in soporem. Spondeo, in hunc diem quiescam. L i p s. Faciundum est, vt video: sed cum tuâ lege. Attamen considera, an non ordine & orbitâ nos remoues crebrâ hac interpellatione? A v d. Imò in ipsam adeò repono. Nam profectò post structam aciem, aut sub id tempus, duo illa ferè secuta. L i p s. Ergo accipe ô auide Cerbere & has offas: priorem de *Allocutione*. Sic appello, cum Imperator affatur publicè suos milites, & retinet aut impellit. Retinet, aliquando nimis aut properè gestientes, impellit, tardantes aut timentes. Ad summam, format in quacunque re & docet. Vtile haud dubiè vetus hoc institutum, hodie vt alia omis-  
sum, & cum licet illud Spartani cuiuspiam vsurpare, \* *Εἴρη τα καλά*.  
Vtile inquam, cum Imperator consilio & sæpe eloquio validus, & semper auctoritate, suos compositâ oratione excitaret, & vel timidis robur  
ac vires

\* Perierunt  
beneficia.  
Fructus al-  
loquij.



ac vires daret. Ab illo autem ardore ad pugnam recta ibant, cum præ-  
sentia Imperatoris adhuc in oculis, & verba in auribus versarentur.  
Mili certum est, acies aliquot erectas, & ad victoriam firmatas, solâ hac  
concione. Sed quâ ea formâ: videamus. Sæpe interequitans ordines, ita  
affatus eos est, sub ipsam pugnam: sæpe in castris & ante egressum. Ali-  
quando etiam extra suspicionem omnem pugnae, siqua seditio aut que-  
rela, aut alius animorum morbus, cui sermone mederetur. Sed cum in  
castris, aut etiam in ipso campo interdum, fiebat in Tribunali, quod è  
cespite subito erigebant. Altior enim esse Imperator debebat, & ad au-  
ditum faciliorem ac latiore, tum ad auctoritatem. E cespite dixi Tri-  
bunal fuisse, et si in Hibernis fortasse etiam è lapide nihil verat: sed illud  
ferè sollemne, & è militiæ ritu reperio. Tacitus de seditionis: *Congerunt*  
*cespites, exstruunt Tribunal.* Lucanus de Cæsare:

*Allocutio  
in Tribu-  
nali.*

1. Annal.  
Lib. v.

— *stetit aggere fulti*

*Cessius intrepidus vultu.*

Statius, de Bolano :

*Hic suctus dare intra pater, hoc cessite turmas*

Affari.

Dio, de Boundicâ reginâ Britannix : *καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὸ ἐν ἡμέρᾳ ἐν γῆς ἐλασίης ἐς* In Nero-  
*τὸν ρωμαίων βῆτον περὶ τῆς γῆς :* Et conscendit tribunal è terrâ palustri, Ro- ne.  
*manum in morem factum.* Mulier scilicet illa plus cordis habuit, quàm  
 multi viri: & militem suum nō duxit solum, sed publicè affata est & in-  
 struit: idq; Romano ritu, in cespite, vt Dio notat. Circa autē hunc ces- *Milites or-*  
 pitem siue tribunal, milites dispositi non confusè, nec vt quisque accur- *dinati in*  
 rerat, sed per manipulos & turmas. Germanicus Cæsar apud Tacitum, *audiendo.*  
*Concionem, quia permixta videbatur, discedere in manipulos iubet, vexilla* 1. Annal.  
*præferri, vt id saltem discerneret cohortes.* Vbi & vexilla prælata notes, id  
 est Signa manipulorum turmarumq; , & ipsarum legionum. Plinius in  
 laudatione Traiani : *Multa post sæcula tribunal viridi cespite extructum,*  
*nec fascium tantum sed pilorum signorumq; , honore circumdatum.* Laudat. Necmaie  
 in Traiano, quòd is quoque ritu prisco militem affatus sit: ritu , qui ex- *horrore.*  
 leuerat sub Domitiano & eiusmodi ignauis. Affatus autem , inquit, in  
 cespite : quem non cum fascibus lictores solum adstarent, sed circumsta-  
 rent milites cum Pilis & Signis. Ergo armati: & sic Claudianus:

In Nero-  
ne.

*Milites ordinati in audiendo.*  
r. Anna.

• Necmalē  
horrorē.

*Dictis antè tamen Princeps confirmat iurors,*

*Aggere conspicuus. stat circumfusa iuventus*

*Nixa hastis, pronasq; ferox accommodat aures.*

De bell.  
Gildon.

Signa autem antestabant, & iuxta ea Centuriones & Duces: etsi Legati & Tribuni fortasse à lateribus illi aut tergo. In figurâ mox videbis. Am-  
 mianus de Constantio: *Tribunal insistens, signisq; ambitus & aquilis, Lib. xvii*  
 & agmine multiplicium potestatum, his exercitum allocutus est. Idem de  
 Iuliano: *Ipse aggere glebali assistens, coronâque celsarum circumdatus po-* Lib. xxiii  
*testatum, talia sereno ore disseruit. Vides Aggerem, vides Signa, vides po-*  
*testates*

Lib. xviii.

Lib. xxiii



testates siue Duces. Et si legas etiam vocatos milites in concionem ad ipsa signa: id est ad Principia: cum nempe in castris affatio esset. Ibi quippe ante Prætorium, ut dicam in re castrensi, ipsum Tribunal. Hoc sensu Lucanus de Cæsare:

Lib. r.

*Conuocat armatos extemplo ad signa maniplos.*

Sed nota & inibi, cum armis conuenisse. Ista in Nummis & lapidibus sic expressa.

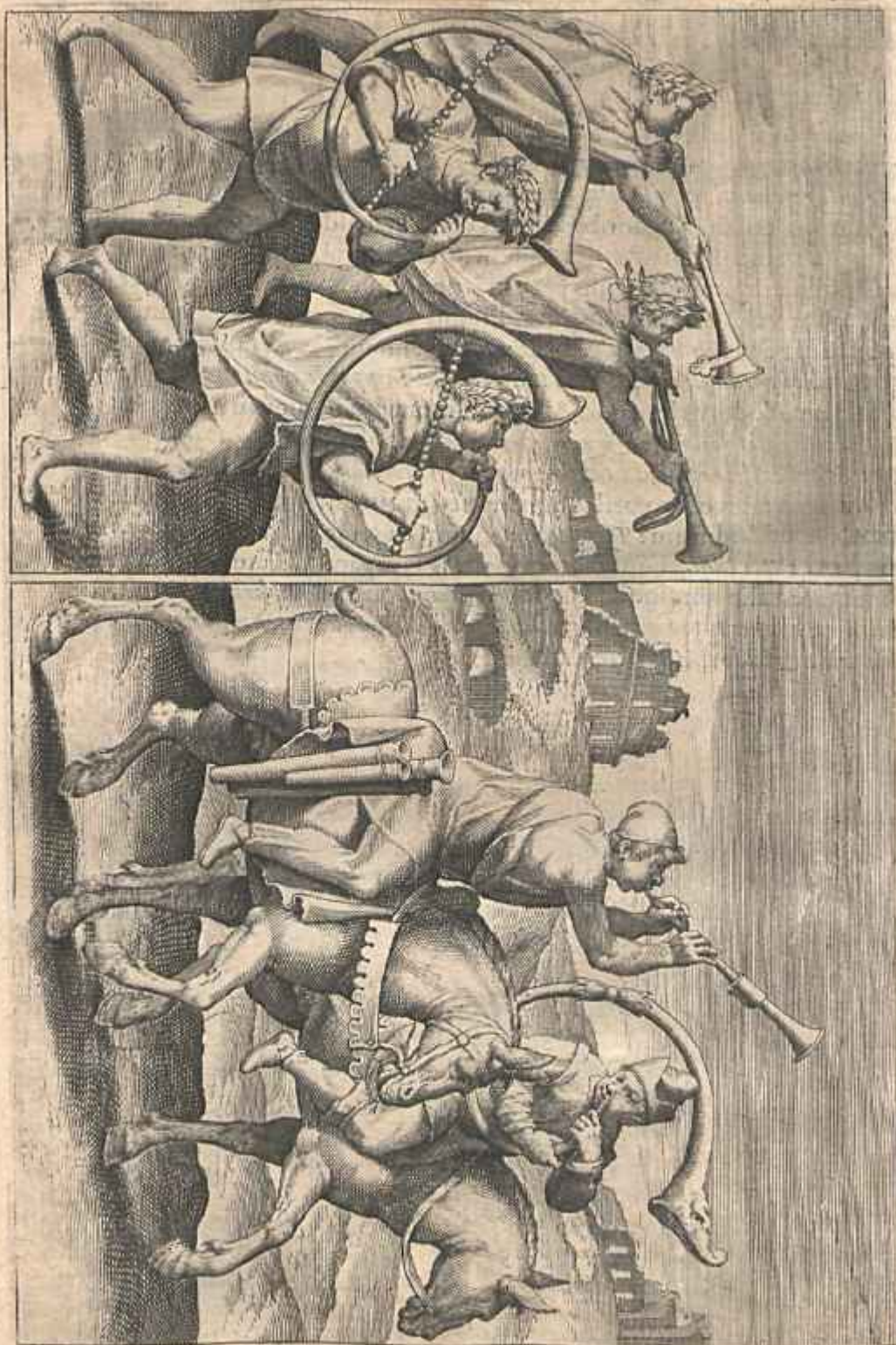


Tale



intus, inconditum quemdam sonum edebant. Plutarchus Parthos quoque <sup>Et Parthia</sup> facit non cornibus, aut tubis incitare se ad pugnam: ἀλλὰ, inquit, <sup>talita</sup> βύρρα καὶ κοῖλα περὶ τὰς πόλεις ἡχοῦσιν αἶμα πολλὰ χόρον ἐκδο- <sup>In Craſſo.</sup> πῶσι. τὰ δὲ φέρειν βύρρα καὶ δεινὸν, ὡς καὶ θηριώδει καὶ φέρειν βο-  
τῆς μαμυμῶν: sed stipites quosdam corio teſtos & concavos tintinnabulis  
æreis circumpositis plurifariam simul pulſant. Illi verò obſcurum aliquid &  
terribile reſonant, ex ululatu ferino & tonitru commixtum. Hæc illi de  
Tympanis. etſi in marmoribus tamen Galli matrisdeum conſpiciuntur <sup>Diverſa in</sup>  
tympanum manu tenentes, rotundum infra, ſuprà planum: atque ibi co- <sup>lapideis.</sup>  
rium inductum, quod bacillis pulſant. cuiuſmodi hodie equeſtria Ger-  
manorum vel Afrorum tympana. Plinius ab eà formā margaritarum <sup>Lib. ix.</sup>  
quoddam genus Tympanum vocat: quibus, inquit, una tantum eſt fa- <sup>Legioina</sup>  
cies, & ab eà rotunditas, auerſis planities. ob id Tympania nominantur. De-  
ſcribit Apollodorus hæc talia, & vult Salmoneum iis tonitru imitatum:  
καὶ βύρρα καὶ ἐν θηριώδει αἶμα πολλὰ χόρον ἐκδο- <sup>Lib. r.</sup>  
πῶσι: Et pelles detractas, in curru, cum æneis lebetibus agitans, dicebat ſe <sup>Biblioth.</sup>  
tonare. Imò tales etiam pelles non in ære tantum, in ligno ſic cauato &  
aptato, apud Iſidorum: Tympanum, inquit, eſt pellis vel corium ligno ex <sup>Tympana</sup>  
vnâ parte extentum. Dimidiatum noſtras tympanum: iam plenum in <sup>noſtra li-</sup>  
eodem, ſed alio nomine. nam Symphoniam vocat. Symphonia, inquit, <sup>gnea.</sup>  
vulgò appellatur lignum cauum, ex vtrique parte pelle extenſâ, quam vir-  
gulis hinc & inde Muſici feriunt.







## DIALOG. XI.

*Clamor militum sub pugnam & Baritus : concussio item armorum.*

**S**ED iam remos inhibeo, & demitto vela, portum attigi propositum  
 In hodierno cursu. **A**V D. O si ausim! **L**I P S. Nouus hic pudor. elo-  
 quere. **A**V D. Imò vetus mi præceptor, nec ille solum in animo isto ha-  
 bitat, sed in vultu saepe rubor. Quod apud te excusserim, alia virtus fecit  
 (sic interpretor) cupiditas discendi. Sed si vis, hanc omitto: illa seruo.  
**L**I P S. Serua, serua fili, gemmas pulcherrimas in iuuentute. Quod ad  
 me, cum Plauto,

*Ego illum periisse duco, cui quidem periit pudor.*

Sed & rubor ille non improbus, quem scire aliquis dixit *Colorem virtu-*  
*tis.* Quid tamen vis? nam vel silentio & modestiâ istâ à me impetres,  
 quod non verbis. **A**V D. Si vacat & commodum est, aliquid etiam de  
*Incitamentis* in Acie aut *Signis*: quæ videntur his abesse. Nam de *Allo-*  
*cutione* dixisti, item de *Classico*: sed ego & *Clamore* legisse recordor, &  
*Signa* quædam pugnae. Si inquam vacat, doce. **L**I P S. Ego verò faciam.  
 & ut vinitor in vindemiando minutos etiam racemos repetit & collig-  
 git: sic ego vel hæc tenuia, siquid omisi. Subiicis de *Clamore*: bene atque  
 ordine. nam ille *Classicum* excepit. Itaque edebatur in ipsâ imminente  
 iam coniunctione & conflictu, incitatio pariter animi & virium, atque  
 hosti terror. Nam hos habebat fines. Itaque antè, & cum eminus, silen-  
 tium vastum erat: idq; Homérico versu Agellius approbat, apud quem  
*Græci taciti eunt, spirantes robur:* ac Troiani contra cum clamore, *vi græ-*  
 Subiicit deinde, quod huc valde facit, & ad litteram dabo: *Quid ergo il-*  
*le vult ardentissimus clamor militum Romanorum, quem in congressibus*  
*præliorum fieri solitum scriptores Annalium memorauerunt?* Et respon-  
 det, ac prudenter distinguit: *An tum etiam gradu clementi & silentio est*  
*opus, cum ad hostem itur, in conspectu longinquo procul distantem?* Cum ve-  
 rò propè ad manus ventum est, tum iam è propinquo hostis & impetu pro-  
 pulsandus est, & clamore terrendus. Ostendit incursum & impetum dum-  
 taxat cum clamore factum. Atque ita etiam Vegetius: *Clamor autem,*  
*quem Barritum vocant, non antè debet attolli, quam utraque acies se iunxe-*  
*rit.* Vetus herculè hoc institutum, & Cæsar ita memorat, cum caussis,  
 vbi Pompeij consilium damnat, qui id omiserat: *Neque frustra antiqui-*  
*tus institutum est, ut signa undique concinerent, clamorémque vniuersi tol-*  
*lerent, quibus rebus & hostes terreri, & suos incitari existimauerunt.* Du-  
 plicem dat causam, à me tactam, Hostium terrorem, Sui incitamentum.  
 Iam tum in Romuli rebus Lilius clamorem hunc agnoscit: *Fusi primo*  
*impetu & clamore hostes.* Et statim post reges: *Consul nec promouit aciem,*  
*nec clamorem reddi passus.* Et sparsa in omni historiâ exempla: omni,  
 etiam Barbarorum. Velut enim naturâ duce hic clamor usurpatus: & fa-  
 cere hodie sollenniter legi noui orbis gentes. Quis autem clamor ille,  
 aut in quæ verba, Græcorum siue Romanorum? nam probabile est cer-  
 ta &

*Clamor  
post classi-  
cum.*

*Quando in  
causâ*

*Lib. 1.  
cap. xi.*

*Lib. 11.  
cap. xviii.*

*111. Ciuil.*

*Lib. 1.  
Lib. 11.*

*Quis illa  
clamor?*



ta & perpetua quædã fuisse. Equidem velim scire, & indago, sed vereor ut certò adipiscar. Arbitror vocem aliquam confusam, repetitam fuisse, nec quidem significantem: cuiusmodi subitæ & primi impetus esse solent, syllabæ potiùs quàm verba. Facit apud Græcos quidem ipsa vox, ἀλαλαζεν ἢ ἀλαλαγμός, assidua in ista re: & quid aliud quàm formata à

*Alalagmus  
Græcorum.*

syllabâ istâ repetitâ, *Al al?* quâ utebantur scilicet in prouocando. In Suidæ collectaneis hoc aperte satis dicitur: Οἱ περὶ τὸν ποταμὸν τοῦ Εὐφράτου μετὰ πρὸς ἐκμελῆς κινήσεις: *Euntes ad prælium illud Elelen acclamabant, cum modulato quodam motu.* Ibi tenuius, & malo litteram tamen grandiore. Apud Romanos quid fuerit, planissimè ignoro: nisi

*Baritus.*

quod *Baritum* vel *Barritum* posteriore æuo reperio, sed Germanorum verbum. Vñ tamen Romani. an quia syllaba illa repetita prior, ut hodie Germanis quibusdam, *Har har?* an à clamore ductum? quoniam \* *Bæren* vel *Bëren* hodieque sublatè & ferociter clamare nobis signat. An denique ab vr̄is formatum? qui *Bëren* item nobis: & haud absurde ab iis petiitum, quòd quasi vocem illam imitantur. Vox quidem nostras,

\* Vnde & fluctibus marinis apud nos nomen.

*De morib.  
Germ.*

Tacito teste: *Sunt illis (Germanis) hac quoque carmina, quorum relatu, quem Baritum vocant, accendunt animos, futuræq; pugnae fortunam ipso cantu augurantur. Affectatur præcipuè asperitas soni, & fractum murmur obiectis ad os sentis, quo plenior & grauior vox percussa intumescat.*

\* Quæ est in littera R.

Nec absonum quod de vr̄is dixi, cum & λυκηθμόν legam, quasi dicas *Lupinum sonum*, in re eadem, & qui lupos ululantes imitabantur. Scrip-  
*Lupinus  
ululatus.*

tor apud Suidam: καὶ οἱ ἄλλα ἐστὶν βαλλων ἀθροῦς, χρησάμενοι τῷ συνήθει λυκηθμῷ. Φίλη δὲ αὐτῶν ἡ τοιαύτη ὥρυξ: *Igitur Abari ingraunt con-*

*Lib. xx.*

*ferti, utentes consuetudo suo lupino sono. gratus autem & solens iis talis ulu-*

*Baritus &  
Romanorū.  
Lib. xxi.*

*latus. Credo & Gallos vsos, ex Lliuo: Galli occurrant in ripam, cum variis ululatibus cantuq; moris sui. Sed Germanorum igitur Baritus. quem & Romani inferiores assumpsere, nec vno loco iis tribuit, & describit Am-*

*Lib. xxxi.*

*Et Romani quidem voce undique Martiâ concinentes, à minore solitâ ad maiorem protolli, quam gentilitate appellant Baritum. Vbi describitur in*

*Lib. xvi.*

*parte etiam Baritus: clariusque eidem, de Germanis ipsis: Gesturientes Baritum ciere vel maximum, qui clamor ipso seruiore certaminum à tenui susurro exoriens, paulatimq; adolescens, ritu extollitur fluctuum cantibus illis formis. Hic Baritus igitur, qui in Festo etiam Barbaricum dictus: Bar-*

*Armatum  
conculsa.  
Lib. i.*

*baricum appellatur clamor exercitus, quòd eo genere barbari utantur. At Romani non clamore solum vsi, sed strepitu etiam & concussionibus ar-*

*Lib. xii.*

*more iis consuetudo armis concupuerunt, & unâ clamantes inuasit hostem. Idem in pugna Scipionis cum Annibale: Οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τὰ παλαιὰ συλλαλάξαντες καὶ συμφορῶντες πρὸς ἑαυτοὺς πρὸς τοὺς θυρεοὺς, περὶ τὰς ἐν ἑαυτοῖς: Romani, iuxta morem patrum, clamore sublato, & gladiis ad*

*scuta*



scuta concrepantes, innaserunt oppositos. Dio Cassius in pugna Pompeij Lib. xxvi  
 nocturnâ cum Mithridate: *πρῶτον μὲν οἱ σαλπῆγες ὅσους ἄμα τὸ πολί-  
 μikhon ἀπὸ σιμδήματος ἐβόησαν. ἔπειτα δὲ οἱ τετραπάλαι καὶ ὁ λοιπὸς ὄχλος  
 πᾶς ἰππιδάλαξε. καὶ οἱ μὲν τὰ δόρατα πρὸς τὰς ἀσπίδας, οἱ δὲ ἑλιδούς πρὸς  
 τὰ χαλκὰ σκεδὺν προσέπελκον.* *Primum tubicines omnes ex composito* *st-*  
*mul bellicum cecinerunt: tum milites & reliqua turba omnis (id est, calo-*  
*nes & lixæ) conclamarunt. Et illi quidem hastas aut pila ad scuta concutie-*  
*bant, istī lapides etiam ad area vasa: Quā tamen narratione hoc de ca-*  
*lonibus nouum, & temporis illius modō fuit, nec trahendum ad mo-*  
*rem: tunc scilicet vsurpatum, quo maior sonus strepitusque esset terren-*  
*do hosti. At de militibus ipsis, iterum Dio in pugna Philippeni: καὶ ἔτι*  
*τοὺς ἀλάλαζαντες οἱ ὀπλιταί, τὰς ἀσπίδας τοῖς δόρασι περὶ ἑαυτοὺς, ἢ ἐκεί-  
 νων ἀλλήλοις ἐξενκόντιαι: Deinde (post classicum) clamantes milites, scuta*  
*sua pilis percusserunt, & ea ipsa in sese mutuō iecerunt. Manlit mos Am-*  
*miani etiam xuo, atque ipse cum causā additā prodiit: Quibus occurre-*  
*re benè pertinax miles explicatis ordinibus parans, hastisq; feriens scuta*  
*(qui habitus iram pugnantium concitat & dolorem) proximo iam gestu ter-*  
*rebat. Quod ipsum vsurpabant etiam nondum vicino hoste, & cum du-*  
*ci in eum vellent. Idem scriptor: Nec finiri perpesti quæ dicebantur, stri-*  
*dore dentium infrendentes, ardoremq; pugnandi, hastis illidendo scuta, mon-*  
*strantes. Et meminisse huic rei oportet, quæ dixi in Assensu militari,*  
*suprà. Habes de clamore. qui tanti apud illos æstimatus, vt ex eo diu-*  
*dicarent de euentu pugnæ. Livius: Clamor indicium primum fuit, quò*  
*res inclinatura esset. excitatio crebriorque ab hoste (Volsco) sublati, ab*  
*Romanis dissonus, impar, segnis, sæpe iteratus, prodidit pauorem animorum.*  
*Simile Plutarchus in futurâ clade Crassianâ. Cùm is, inquit, suos elamo-*  
*rem tollere iussisset, maistitiam eorum accusauit, quòd imbecillum & ina-*  
*qualem edidissent. A v d. Hoc mihi mirum: & tantine ea res? an homi-*  
*nes, vt aues, olim clamore abigebantur? L i r s. Ne illud. momentum*  
*habet ea res etiam à naturalibus causis. Quippe duo sensus in nobis per*  
*quos Timor maximè in animum penetrat, Oculi & Aures. Alterutrum*  
*igitur illorum qui turbat, nā ille victoriæ suæ multum confert. Quid*  
*autem magis aures, quàm validus & magnus sonus? Itaque non iniuriā*  
*Catoni prisco hoc adscribitur: Verba plus quàm gladium, & voces quàm*  
*manum, hostes territare & in fugam vertere. Sciuit Iosephus ille, & bo-*  
*nus dux, & scriptor. qui bello in Romanos, cū morem eorum nosset*  
*occlamandi, metuens ne sui terrerentur: ἐπέλωσε πρὸς τὴν ἀλαλαγμὸν*  
*τῶν ταγματῶν ὅτι προσέειπεν τὰς ἀκοὰς, ὥς μὴ καταπληγῆται: insit ad clamorem*  
*legionum aures obstruere, ne percellerentur. Idq; illi utiliter & suo bono fe-*  
*cerunt: quid opus, si non violenta aliqua vis in istâ re? Itaque iam olim*  
*& aliæ vlx gentes: idq; Pane inuentore, vt vult Polyænus. Is scribit,*  
*cū Bacchus expeditione Indicâ in valle aliquâ cū copiis esset, ex ad-*  
*uerso autem infinita hostium multitudo, nonnihil in animo pertinuisset.*  
*Tum Pana suasisse, vt noctu Dionysij exercitus maximum clamorem tol-*  
*leret,*

\* Quod nō  
 sic solet, vt  
 ante mu-  
 nuī.

\* Calones  
 nempe.

Lib. xlvii

Lib. xliii.

Lib. xvi.

Clamor  
 monitū  
 habebat.  
 Lib. i. r. s.

Catonis  
 dictum.

Lib. i. r.  
 cap. xviii.

Lib. i.  
 Scrat.



leret, quem cum & petra & valles exceptum referrent & auferent, hostes  
 terribiles in fugam se dedisse. Inde natum ut terrores eiusmodi Panici appel-  
 lentur. Imò verò Macedones & Persæ etiam vsi. de quibus ita Curtius:  
 Lib. III. Iam in conspectu, sed extra teli iactum, utraque acies erat, cum priores Per-  
 sæ inconditum & trucem sustulere clamorem. Redditur & à Macedonibus  
 maior, exercitus impar numero, sed iugis montium vastisq. saltibus reper-  
 cussus. Etiam Græci, quibus aut τὸ ἀλαλάζειν passim tribuitur, aut τὸ παύ-  
 νειν. Thucydides: Ἐπεπαύοντο αὐτοὶς ὡς ἐπὶ πλοῦν: Pean is clatus ad  
 Pean Gra- naualem congressum. Ibi Scholiastes: Δύο παιᾶνας ἦδον οἱ Ἕλληες, ἡ δὲ ἑστὴ  
 corum. Lib. I. πολέμου, τὰς Ἀρεὶ μετὰ δὲ τὸν πόλεμον, τὰς Ἀπόλλωνι: Duos Peanas norunt  
 Græci. vnum ante prælium, Marti, alterum post prælium, Apollini. Illum  
 priorem, ἱερὰ θύειον παιᾶνα, congressuum Peana, Plutarchus in Lycurgo  
 dixit: hunc alterum, ἑστὴν παιᾶνα, victoriam in Romuli rebus. Vi-  
 dentur cum cantu aut rythmo quodam fuisse, atque ideò Prænes dicti.  
 Christiano- Mansit apud imos etiam Græcos, qui tamen, ut Christiani, Vicit crux,  
 rum. pro præne habebant. Cedrenus hoc tradit in Basilio Imperatore, pugna  
 cum Manichæis: Βοὴ σὺν ἀρὰ παλαισάντες, καὶ τὸ (Σταυρὸς ἐν ἑσθύνῃ) συμβό-  
 λον, ἑστὴν ἔσται τὴν ἐξ ἑσθῆς: Voce magnâ Peanem canentes, & illud,  
 Crux vicit, conclamantes, aggrediuntur hostes.

## D I A L O G. X I I.

*Signum pugnae, Tunica punicea: signum pugnae, vox & tessera.*

**D**E Clamore habes: qui rarus apud nos, aut nullus, nisi quòd Asiati-  
 cos & Turcas audio seruare. Etiam Hiberni in Europâ suum Phar-  
 ro ingeminant, & Hiberi interdum acclamant. Sed mos non in magno  
 hodie, nec sollennis. Superest de Signo pugnae, quod diuersum à Classi-  
 co: quia istud mutum. Illud auribus, hoc oculis seruiit, & tēpore Classi-  
 cum præiuit. Nam Romani, cum decretum iam pugnare, tunicam rus-  
 sam in Prætorij fastigio extendebāt in hastâ, ut eo signo miles monere-  
 tur parare se, & arma; tum etiam, ut si qui dispersi, conuenirent. Vtile fuit  
 in re subitâ, & ut momento omnes moneretur. De hoc signo aut palam,  
 In Fabio. aut occultius, plures scriptores. Palam, ut Plutarchus: Τὸ τὸ μάρτυρ ὀμείων  
 ἐξ ἑσθῆς. ἔστι δὲ χιτῶν κόκκινος ὑπὸ τῷ σφραγματικῷ σκηνῷ διατεταμένη: Pugnae  
 signum proposuit. Est autem tunica coccinea super tabernaculum Imperato-  
 ris extensa. Idem iterum: Ἄμα δὲ ἡμεῖς ἀρχαῖα μὲν τὸ βεστίου & καστὸν  
 In Bruto. χαρμὴ συνβολὸν ἀγῶνος. Φοινικὴς χιτῶν: Vnâ cum luce propositū fuit Bruti  
 & Cassij castris pugnae signum, punicea tunica. Iliodoros: Russata, quam Græci  
 phœniceam vocant, nos coccineam. Hac sub Consulibus Romani vsi sunt mi-  
 lites, unde etiam Russati vocabantur. Solebat enim pridie quàm dimicadum  
 esset, ante Principia poni, admonitio & indicium futura pugnae. Ait ante  
 Principia, quod Plutarchus super tabernaculum Ducis: & bene. quia  
 Prætorium ante ipsa Principia situm. Sed quod isti Tunicam, alij Vexil-  
 lum appellant. ut Cæsar: Cæsari omnia vno tempore erant agenda. Vexil-  
 lum proponendum, quod erat insigne cum ad arma concurrere oporteret. Hit-  
 tius:



tius: Cum iter facere Caesar vellet, renunciatum est à speculatoribus Pompeium de tertiâ vigiliâ in aciem stetisse. Hoc nuncio allato, vexillum proposuit. Ammianus: Signis illico fixis ex more, cum undique ad arma conclamaretur, stetit regibilis miles, vexillum operiens extollendum, quod erat opportune subeundi indicium pugne. Et de hoc sanè Vexillo Glossas capio: Πόσιον φέρων, vexillum. Fortasse & Tacitum: Vexillum in domo Germanici situm flagitare occipiunt: quasi ius & arbitrium pugne. Nisi magis ibi sensus, petisse Vexillum quasi ut emeriti essent, & sub vexillo Veterani. Notus enim & ille mos: sed ab hoc ritu fuit, quod Scipio ad Numantiam, cum castella circa urbem plura struxisset, instituit, εἴη ἐοικλότες οἱ πολέμιοι, οἱ μάλιστα ἐξέλπειν, αὐτοὺς μὲν, ποικίλα δὲ τὸ ὄρατος ἐκ τῆς ποικίλης, οὐκ ἔστι δὲ πῶς: siquid hostes incurreret aut molestarent, signum tollere, de die quidem puniceam vestem in hastâ aliâ, de nocte ignem. Ita Appianus in Ibericis. In navali etiam pugná usurpabant, ut in Hirtij, de bello Alexandrino, prior: Vexillo sublato quo pugnandi dabat signum: è suâ pratoriâ. Et hæc satis aperta sunt: recte aut obscurius alij etiam tangunt. Ut Livijs: Ποσειδῶντος πύργου, pugnam, passulât ut signum detur. Quod tamen aliquis vel ad Clasticum, vel ad vocale signum etiam trahat. Firmius alibi: Letus ad milites, iam arma ad propositum pugne signum capientes, processit. Nam ait propositum: quod non convenit nisi in istud. Iterum: Varro, nihil consulto collegâ, signum pugne proposuit. Nec minùs apertè etiam Dionysius: Ἐπειδὴ δὲ τὰ σημεῖα ἦσαν παρ' ἐκαστοῦ τῶν μάχης: Postquâ virimq; signa sublata sunt pugne. Iterum: Ἐπειδὴ τὰ σημεῖα ἐπέδωκεν ἀπὸ τῶν τῶν μάχης: Postquâ signa tolli iussit pugne. Mihi, inquâ, apertè: et si alij de Signis militari-bus capiunt & vertunt. Ea quidem ipsa Græcanica phrasis in Thucydide est, & in similem huic meo sensum. Ἐπειδὴ τὰ σημεῖα ἐκαστοῖς ἦσαν, ἐκ τῶν μάχης: Postquam virisque signa sublata sunt, navale prælium inierunt. Et post: ὡς ἡ μάχη ἐγένετο, καὶ τὰ σημεῖα ἦσαν, ὁρατοὶ μὲν τὴν πρὸς ἄλλαν ὡς βοηθήσου-τες, ἐπεὶ δὲ διατάχαι ἠνέκην τὰ δὲ δυνάμειον ἐγένετο, καὶ τὰ σημεῖα κατεπαύθη, πάλιν ἐπαειχόμενον ἐς τὸ πύχος: Et pugna facta est, & signa sublata paul-lum, quid progressi sunt ut auxilium lauri. postquam verò victoria Athe-niensium celeriter fuit, & signa detracta sunt, iterum ad presidium suum redi-ere. Ea Suidas & Scholiastes sic interpretantur: Σύνελα πᾶσα ἐχόντων ἑαυ-τῶν καὶ τῶν κατὰ τὴν μάχην ἐδίδουντο. καὶ ὅτι μὲν ἀντιτίθεντο τὰ σημεῖα, ἡρξεντο τὴν μάχην, ὅτι δὲ κατεπαύθη, ἐπαύθη: Signa quedam habebant, quæ sub tem-pus pugne ostendebantur. & cum ea erigebantur, pugnam incipiebant, cum demittebantur, desinebant. Aliquid ad hunc morem, quod Dio Chryso-stomus suo etiam ævo usurpatum ostendit, ut in muris Signum ponere-tur, instante hoste. Nam ita in Boristhenetico: Καὶ αἱ πύλαι συγχέλει-το, καὶ τὸ σημεῖον ἦν τὸ πύχον τὸ πολέμικον: Et porte clausæ erant, & in muro signum sublatum bellicum. Imò de istâ ipsâ russâ tunica, apud Græcos reperiò exempla. Plutarchus de pugná Antigoni cum Cleomene, quiescere, inquit, quosdam iussit, ἀρχεῖν δὲ τὸν βασιλέως ἀπὸ τῆς πόλεως, ὡς οὐρανὸς διατεταμένον: donec à rege sublata esset punicea vestis, super sarissam extensa.

Bell. Hisp.

Lib. xxvii

1. Annal.

Linio lux.

Lib. ii.

Lib. vi.

Lib. xxi.

Lib. vi.

Et Diony.

Lib. x.

Lib. i.

Græcis tale

aliquid.

Suid. in

σημεῖα.

In Philo-

pom.



Lib. II. *extensa. Quod ipsum & in Polybio ita leges. Simile, quod Polyænus de Conone: τοῖς ἡγετῶν ποσειδά, ἡ δὲ ἀγα μάχη συνῆμα τοῖς κυβερνήταις. Sustulit puniceam vestem. erat ea autem signum pugnae gubernatoribus navium. Est quidem in Homero etiam, de Agamemnone suos ad pugnam vocante:*

It. S. v. c. f.  
222.

Πορφυρεὴν μέγα φάρος ἔχων ἐοχέει παρὰ γαῖαν.

*Purpuream endomann validā tollens sibi vestem.*

Sed non nisi de propria & regali eius veste Eustathius accipit, quam suspicari licet manu alleuatam ab eo, in festinatione & cursu. Sanè de tali aut alio signo vix mentio in Homero. Nec huic rei aliud lègi, nisi si

Signum ad  
Hec.  
Lib. V.

forte in Curtio, de Alexandro, qui cū tubæ sonus haud pariter ab omnibus exaudiretur, cū castra mouenda essent, *Pericam quæ undiq; conspicui posset, supra Prætorium statuit, ex qua signum eminebat pariter omnibus conspicuum.* Sed id quale fuerit, non dicit. Etiam Persas (in Ammiano)

Lib. XX.

video ad oppugnationem vocari *signo per flammam erecto vexillum.* Et iam habes omnia Signa: an mentior? & vnum etiam superest, leue, facile, quod *pugna signum* item dicunt, aut simpliciter *Signum.* Illud

De Tesserâ.

idem, *Tessera:* & Græcis συνθήκη. quod datur in vno alteroque verbo sub ipsam pugnam ab Imperatore, vt eo symbolo commilitones inter se

It. Hist.

norint, & item hostem. Cuius vsus perit, cū iste quoque tenet. Tacitus in bello ciuili: *Crebris interrogationibus notum pugnae signum.* In

Lib. VII.

Thucydide simile, pugna inter Syracusios & Athenienses: καὶ τοῖς ἐπὶ τήναισι τοῖς ἑωδήμασι, πικροῖς χρώμασι, σφίσι τε αὐτοῖς, δευτέρῳ πολὺν παρῆχον ἄμα πάντες ἐπὶ τῶν τε, καὶ τοῖς πολέμοις παρῆς αὐτῶ κατέσκηον: *Crebris interrogationibus signi vtentes, sibiipsis tumultum creant omnes simul interrogantes, & hostibus notum id fecerunt.* Remedium huic rei non ab-

Acutum  
Lib. I.

surdum in Polyæno, qui inter stratagemata recenset quod *Acues* quidam dux Arcadum τοῖς ἰδοῖς ἐπὶ τῶν τε ἑωδήμασι, καὶ τὸν τοῦ συνθήματος ἐπὶ τῶν τε: suis militibus signum dedit, interficere eos qui signum interrogassent. Ita Arcades cū non rogarent tacitiq; essent, interrogantes Lacedæmonios (noctu autem hæc gesta) interimebant. De hoc signo

It. Gallie.

Cæsar capiendus, pugna subitariā in Nervios: *Cæsari omnia uno tempore erant agenda. vexillum proponendum, quod erat insigne cū ad arma concurrī oporteret: signum tubā dandum, acies instruenda, milites cohortandi:*

Cæsar illu-  
stratus.

*signum dandum.* Tria hic habes nostra signa: *Vexillum, Classicum, Tesseram.* de quā postremā, nisi verba postrema capis, superflua videantur aut inculcata. De eodem Hirtius, bello Africo: *Cæsar signo Felicitatis dato, equo admissio in hostem ire contendit.* Fuit igitur ibi signum, *Felicitas:* vt Bruto *Libertas:* & plerumque tale aliquid, breue, & ominis boni.

Lib. III.  
cap. V.

Vegetius: *Vocalia signa dicuntur, quæ voce humanā pronunciantur sicut in vigiliis, vel in prælio, pro signo dicitur, vt puta, Victoria, Palma, Virtus, Deus nobiscum, Triumphus Imperatoris, & alia quæcumque voluerit dare is qui in exercitu habet maximam potestatem.* Veteres magis, nomina ferè decorum dabant, quos aut patria, aut ipsi Duces colebant. Ita Cyro si-

gaum





b



Tale igitur alloquium : quid in eo amplius? approbatio aut improbatio, & vtrumque per sua signa. Veteri quidem ritu reperio clamorem in assensu, & dextras sublatis: contra, fremitum aut inconstantem taciturnitatem. In Livio: *Omniaque ea ingenti alacritate per clamorem militarem indicem omnium assensus agebantur.* Idem scriptor in ipsa Ducis oratione: *Si iam satis animi est decern: que placet, agitedum, clamorem qualem in acie sublaturi estis, hic tollite, indicem voluntatis virtutis sue vestre.* Atque adeo appellat hunc communiter assensum militarem alibi: *Hoc silentium milites, omisso militari assensu, in me audiendo servandum est. Vbi sententiam meam peregero, tum quibus eadem placebunt, in dextram partem taciti transibitis.* Nohuit enim Dux tibi clamorem, quia hostes fallendi erant, & pro militari Senatorium assensum usurpavit. Valerius Flaccus ad hunc ritum :

—— oritur clamor dextraq, sequentum

Verba ducis.

Item Dext. Vbi & Dexteras elatas habes, vt in Lucano :

tra elata,  
Lib. ii.

— — his cuncta simul adfensere cohortes,  
Elatasq, aliè, quacunque ad bella vocaret,  
Promisere manus.

Vel arma  
concussa.  
Lib. xi.

Lib. xvi.

Lib. xv.

Vel eadem  
sublata.

Vel cum  
crepitu  
moti.  
Lib. xxiii.

Germano-  
rum in ritus  
propria.

Apposito sanè signo : siquidem manibus peragendum plerumque erat quod incitabantur. Sed & tertium assensus genus exstat, Concussio armorum: sic, vt hastis ferirent scuta. Ammianus: *Hac fiducia miles, hastis feriendo clypeos, sonitu adsurgens ingenti, vno propemodum ore dictis fauebat & captis.* Idem aliàs: *Nec finire perpepsi quæ dicebantur, stridore dentium infrendentes, ardoremq, pugnandi hastis illidendo scuta monstrantes, in hostem duci exorabant.* Dissentire tamen idem & abire à se videtur, cum scribit: *Militares omnes horrendo fragore scuta genibus illidentes, quod est prosperitatis indicium plenum (nam contra cum hastis clypei feriuntur, ira documentum est & doloris) immane quo quantorq, gaudio Augusti probauere iudicium.* Satis palam quidem dicit, *hastis scuta ferire*, in dissensu & ira esse; in assensu & fauore, *scuta genibus illidi.* Sed credo conciliari si dixeris, assensum eum per iracundiam, bonum optabilemq; in hostem esse: itaq; accipi, cum Imperator de pugnâ aut acie affatur. At contra infaustum hoc idem, cum aliâ de re allocutio, & in quâ animis irâq; nihil opus. Inuenias & paullo aliter assensum hunc indicatum in eodem scriptore, videlicet sublati scutis. Vt libro XXI II. *Conclusa oratione praeliator miles exsultans, sublati altius scutis, nihil periculosum fore vel arduum clamat sub Imperatore.* Quod simile est illi de sublati Dextris. Iterum etiam aliter, in crepitu armorum. *Hac modesta Imperatoris oratione delinitus pro tempore miles, auctoritatem eius sublimitatemq, cordis consensu extollebat in calum. quod cum verè atque ex animo dicitur, solet amor ex crepitu leui monstrari.* Sed hæc talia profecto non prisca nimis nec merè Romani ritus: ab exteris & barbaris censéo manasse. Germani quidem & Galli sic factitarunt ab antiquo. Tacitus de illis: *Si displicuit senten-*



*sententia, fremitu aspernantur, si placuit, frameas concutiunt. Honoratissi- De morib.  
mum genus assensus est, armis laudare. Iterum de iisdem: Vbi sono armor- Germ.  
um tripudiūq; (ita illis mos) approbata sunt dicta. At de Gallis Caesar: v Hist.  
Conclamat omnis multitudo, & suo more armis concrepat, quod facere in eo vii. Gallie  
consueverunt, cuius orationem approbant.*

## DIALOG. X.

De Classico, de Tubâ, Lituo, Cornibus, Buccinâ, scorsim:  
item de Tympanis.

**A**LLOCVTIO finit, *Classicum* excipit. Id est, cū signa omnia pa-  
riter canunt, & militem vocant incitantq̃ue ad pugnam. Ducta vox  
à Classe, quòd sono tali classes olim ad concionem vocabantur: siue  
etiam, ipsa primitus à *calando* (quæ Isidori sententia est) *calasica*. Sanè  
vocari classico solere, verum est. & ita Linius: *Consul classico ad concio-  
nem vocat*. Simile in ipsâ vrbe olim. & in Lucillio lego:

Clásico  
concio ad-  
nocata.  
Lib. VII.

*Rauco conuentionem sonitu & curuis cogant cornibus.*

Velit fortasse aliquis, *Rauco concionem*, causâ versus: *erli conuentio* in hac quoque re bona. Ritus valdè antiquus: & Propertio si fides,

*Euccina coquebat priscos ad verba Quirites.*

iam tum Romulo illo auro. Idem Dionysius: πὺρ δημοτικὸν ἐστὶν ἄνθρωποις / Lib. 11.

τινες χίρασι βοσχοῖς ἐμβουαίνοντες ὅτι τὰς ἐκκλησίας συνήθον: Plebem ministri  
quidam cornibus bouillis, id est buccinis, insonantes ad concionem cogeant.

Uterque de Buccinâ, cui *Clasici* nomen propriè etiam aptare Vegetius videtur. *Clasicum*, inquit, *appellatur, quod buccinatores per cornu dicunt.*

Lib. 11.  
cap. 111.

Sed & Seneca in Oedipo: *Sonnit reflexo clasicum cornu.*

Tamen contra, soli etiam Tubæ Suetonius adscribit: *Rapra ab uno tuba,* In Inf.  
*ingenti spiritu classicum exorsus est.* Sed in his talibus non aliud est, quam cap. XXXII.

το πολέμικόν· siue τὸ ὀφθαλμικὸν σημαίνει, *bellicum & incitatorium can-* *Classicum,*  
*ne,* certis videlicet modis. Quod in pugna quidem legitimè fiebat omni- *& pluribus*

Classicum,  
à pluribus  
1. Cui

illo instrumento, & Cornuum & Tubarum. Fabius: *Quid autem aliud* Lib. II.  
*in nostris legionibus cornua ac tubæ faciunt? quorum concentus quanto est* cap. XXII.

Lib. 1 r.  
cap. xviii.

vehementior, tanto Romana in bellis gloria ceteris præstat. Vegetius: Quo- Lib. ii.  
ties pugnatur, & Tubicines & Cornicines pariter canunt. Video & Lituum cap. xxxi.

Lib. II.  
cap. XXXI.

misericordias Horatio :

*Iam iam minaci murmure cornuum*

Ode. r.  
lib. 11.

*Præstringis aures, iam litui sonant.*

Quid igitur istu? distincti à cornu? Horatius facit. à tubà? Seneca:

*Litae,*  
*acid?*

*Sonuit reflexo classicum cornu,*

*Dimeris*  
*tubæ.*

*Litnusq. adunco stridulos cantus*

In Oedi-  
po.

*Elisit arc.*

Nam facit *aduncâ* esse formâ, quæ non in Tubâ. Et Lucanus apertè se-  
iungit: — *stridor lituûm clangorâ tubarum.*

Lib. r.

Dixeris à similitudine Auguralis litui appellatos, qui in extremo incur-



Sunt inter  
tubas.

uus. Festus ita de nostro, etsi alio etymo: *Lituus*, quod *litis sit testis. est enim genus buccina incurua, quo qui cecinerit, dicitur Liticen. Ennius: Inde loci Lituus sonitus effudit acutus. Dat acutum sonum, uti & Stautius:*

Lib. vi.

*Et Lituis aures circumpulsantur acutis.*

Stridulum Seneca, in versibus datis. & alibi idem:

*Iam tacet murmur graue classicorum,*

*Iam silet stridor Litui strepentis.*

Lib. i.

E quibus colligimus grandem aut patulum canalem hunc non fuisse. Nec malè fortasse Charisius: *Liticen à Lituo, quod est genus tubæ minoris.* Fuit igitur medium aliquid inter Tubam & Cornu: non rectum prorsus ut illa, nec totum incuruum, ut istud. Quin tamen confundant interim scriptores, haud abnuo. ut Ammianus: *Vocum Lituorumq; intonante fragore cohorruit:* de classico ipso, & laxè ac diffusè eà voce est usus. ut idem alibi: *Litui itinerarium sonant,* de tubis cornibusque. sed & sæpius. In Scholiaste Horatii est, *Lituum equitū fuisse, ut peditum Tubam:* notabiliter, si verè. Avd. Sed ipsa igitur Tuba quæ, & cuiuscemodi: *Lites.* Huiusce, cuius hodie apud Europæos ferè vides. Ære directo ducta est, canali ad exitum latiore. Itaque Ovidius discriminat à Cornibus:

Tuba for-  
ma.

*Non tuba directi, non æris cornua flexi.*

Et Iuuenalis:

*Cornicini, siue hic recto cantauerat ære.*

*Tuba ærea.* Nescio, inquit, Cornicinem hunc an Tubicinem fuisse dicam. Ex ære igitur, & talis. Hac causà in Propertij versu vidi qui mutarent,

Lib. i. 117.

*Et struxit querulas rauca per ossa tubas.*

Fortasse ex  
osse mista.

Mutant, inquam, in *æra*: quod nolim nunc ego. potest enim laxè & *πιν-  
κως* per Tubam Cornu intellegere: potest dicere, primas Tubas ab exemplo cornuum structas: potest denique simpliciter capi, & asseri in ipsa tubà osseum aliquid fuisse, quod insitum aut impactum ad sonorem. Artemidorus dicet, qui de iis qui in somnio tubā canere visi, id tale somnium, inquit, agrosantes tollit. *τύχει* γὰρ (ἢ σάλπγι) ἐξ ὅσων καὶ χαλκοῖ: *composita est enim tuba ex ossè & ære.* Subtilis interpretatio. Mortem tuba præsignificat. quianam? quod ex ossibus facta, notat in cineres & ossa reitutum. Potuisset & alia addi, quod funera quædam elata ad tubam, ut iam nunc dicam. Ista militaris tuba, est & alia sacrorum dispare vñ, nescio an formā. Varro de eā: *Tuba à tubis, quod etiam nunc ita appellant tubicines sacrorum.* Deducit à tubo siue canali, quem referebat. De eā Festus: *Armilustrum, festum quo res diuinas armati faciebant, ac dum sacrificant tubis canebant.* Ipse iterum Varro: *Tubilustrum appellatum, quod eo die sacrorum tubæ lustrantur.* Calpurnius in Eclogis:

Tuba in  
sacris.

*Inter sacra tubas, non inter bella sonare.*

Vbi supra

Suidas: *Σάλπιγξ, ἡ ἐκ πινκῶν τῶτο ὄργανον. ἱερὸν γὰρ ἐχρῶντο τῇ σάλπγι:* Tuba, sacrum hoc instrumentum, sacerdotes nam utebantur tubā. Artemidorus, *Σάλ-  
πιγξ ἐκ δοκεῖν σάλπγι τῇ ἱερᾷ, δ' ἄλλες καὶ πάντας ἐν ὑπηρεσίᾳ ὄντας τῆς δ' ἡλείας  
ἐλευθεροῖ. ἴδιον γὰρ ἰσὺς δ' ἰσὺς τὸ ὄργανον:* Fideri sacrā tubā canere, seruos &  
omnes



omnes qui in ministerio aliquo, liberat & absoluit. proprium enim libero-  
rum hoc instrumentum. Discis hinc & vile nihil in hac re fuisse, imò sum-  
mates viros exercuisse, vt in Dione Norbanus consul tubā canere solitus,  
& in eā re multus: prodigium tamen fecit, quod ipsis Kalendis anni cecinit,  
quasi belli signum dedisset. De Tubā satis dictum, nisi vis me addere cu-  
riosa quædam de genere Tubarum & discrimine, ex Eustathio petita.  
Ille adnotat, Homerum quidem Tubam nouisse, nusquam tamen heroibus  
tribuisse, quia nondum tunc in usu Græcorum. Facit autem sex eius genera.  
primam quam Minerva inuenit, quæ etiam Argiuis colitur hoc cognomine, *Ἰσχυρία* Alteram apud Aegyptios, quam Osiris repperit, quæ *Chnone*,  
dicitur ipsis, vtunturque ad sacrificia. Tertiam, \* Gallicam, conflatilem,  
hand nimis magnam, quæ os habeat deformatum in bestias, & canalem ipsum  
plumbeum, in quem inspirant Tubicines: atque esse eam acuti soni. Vocatur  
autem ab ipsis Gallis *Carnyx*. Quartam, Paphlagonicam, cuius os effigie bo-  
uis, graui mugitu, sursum instandam. Quintam, Medicam, è calamo tubum  
habentem, graui sono. Sextam, Tyrrhenicam, cuius inuentores Tyrrheni,  
quæ similis tibia Phrygiæ, habens orificium scissum aut fractum. Ea valde  
acuta est. Hæc ille Scholiastes. & notabis de Tyrrhenicā, quam volunt  
esse hanc nostram & Romanam, atq; ab iis traductam. Volunt inquam  
Græci Latiniq; consensu. Diodorus Siculus de Tyrrhenis, *τὴν τε σαλ-  
πιγγὰ λεγομένην ἔχειν, ὡς ἡρώδης τὰν μὲν εἰς τοὺς πολέμους, ἡ δὲ εὐερίαν δὲ  
ὁ ὄμας οὖσαν τὸ ὀρίωλον*. Et tubam dictam inuenerunt, utilissimam ad bella,  
quæ ab iis Tyrrhena appellatur. Athenæus Cornua etiam adiungit: *τὸ ὀρ-  
νὸν δὲ ἔχει ὀρίωλον καὶ σαλπιγγας*: Tyrrhenorum inuentum sunt,  
Cornua & Tube. Statius:

Horrent Tyrrhenos Heliconia plectra tumultus.

Lib. vii.

quod valet, Musas abhorrere (ὁ quàm verum!) à bellico tumultu &  
sono. Hyginus aliquid addit singulare: Tyrrhenus Hercules filius tubam  
inuēnit, qui conchā periusā buccinauit, & pagum conuocauit, testatiq; sunt  
se mortuum sepultura dare. Vnde tuba Tyrrhenum melos dicitur. Quod ex-  
emplum hodie Romani seruant, & cum aliquis decedit, tubicines cantant, &  
amici conuocantur, testandi gratiā eum neque veneno neque ferro periisse.  
Notabis de tubā ad mortuos: sed mortuos nobiliores, neque enim vul-  
gò ea, sed in funeribus, opinor, Indiætiuis: scilicet ad populum classico  
conuocandum. Propertius amoliens illam pompam:

Nec mihi tunc fulcro sternatur lectus eburno,

Nec tuba sit fati vana querela mei.

Lib. vii.  
F. bullā ec-  
lyptiā.  
Vel à Ty-  
rrheno Her-  
culis.

Tuba ad  
funera.

Persius de beatulo, qui calces porrexerat: Hinc tuba, candela. Quod ip-  
sum in militibus decorē seruatum, vt ij sepelirentur ad bellicum hoc  
instrumentum. Tertullianus de Coronā militis: Et mortuus tubā inque-  
tabitur ancatoris? Sed ne euager, de Tyrrhenicā tubā Suidæ locum ad-  
do: *καὶ δὲ καλεῖται τὸ πλάτυ τὸ σαλπιγγος, σφοδρῆς χαλκοςόμου καὶ δανος  
ὡς τυρρηνικῆς. πολλὰ δὲ εἰσι εἰδη σαλπιγγων, ἀγύπτιαι, βίβυσι καὶ, τυρρηνικαί.  
πρώτος δὲ ἀρχώδης συμμαχῶν ὧς ἡ χαλκεία εἰς ἡγασεν εἰς ἑλλήνας τὴν τυρρην-  
ικὴν*



νυλὸν σάλατι, καὶ διὰ τὸ τοιοῦτον ὡς Codon dicitur latior pars & est tuba. Sophocles: Tanquam erei codonis ē Tyrrheniā. Sunt enim multa genera

\* Anno circiter octogesimo post Troiā captā. tubarum, Aegyptia, Libyca, Tyrrhenica. Primus porro Archondas \* Heraclidis commilitans, adduxit in Graciam Tyrrhenicam tubam. Ideo Sophocles dicit Tyrrhenicam. Totidem ista in Scholiaste Sophoclis: & obserues

tempus signatum, quo ad Græcos denique hæc tuba. An ergo eadem Græcanica cum Romanā? siquidem ab eadem uterque populus gente desumpsit. Non vult Lilius, qui de captā per insidias Tarento: Terrorem

(potius errorem) & tuba audita ex theatro faciebat. nam & Romana erat à proditoribus ad hoc ipsum preparata, & inscienter à Græculo inflata, quis aut quibus signum daret, incertum faciebat. Et sanè grandiore fortiorisq;

soni Romanam fuisse, è Fabij suprà verbis discas. Dimitto Tubam, Cornua venite. De iis Varro: Cornua, quòd ea quæ nunc sunt ex ære, tunc fiebant ex bubulo cornu. Nihil verius. & prima origo à boum cornibus, & pastorum instituto. Nam illi sic calabant pecus aut boues. Propertius. Nunc intra muros pastoris buccina lentī Cantat.

Lib. IIII. Columella: Ad sonum buccinae pecus sepe repetere consuevit. Et in Dionysio suprà fuere, καὶ ἐστὶν βόειν, cornua bubula, de conuocando populo

per Buccinam. Ergo olim nihil discriminis inter Buccinam & Cornu: postea fuit, & Cornua ista ex ære facta grandiora, & magis reflexa. In lapidibus apparent. Distinguit & Vegetius apertè, Tubicines, Cornicines,

Lib. I. cap. VII. Buccinatores: qui vel tubā, vel ære recuruo, vel buccinā committere prælium solent. Artemidorus de Cornibus: σελγιγίνδης σάλατι, καὶ σάλατι, καὶ περὶ ἐστὶν. & ἡδὲ ἐστὶν τὸ ὄργανον, ἀλλὰ πολὺ μικρόν: Inflexā tubā (id est recuruo ære)

canere, malum. non enim sacrum hoc organum, sed bellicum. At olim, ut dixi, confundebant. nec aliter Dionysij hæc ex audio, in classium descriptione σάλατι καὶ καὶ βουκαριστὶς recensentis, qui Lilius sunt Tubicines

Lib. I. cap. VII. & Cornicines: ipsi inquam Dionysio, Tubicines & Buccinatores. Confundere etiam postea Vegetius videtur: Buccina, inquit, quæ in semet

Vegetius ex uris facit. Lib. I. cap. V. æreo circulo reflectitur. Sed ut rem dicam, implexa ista in Vegetio. ut cum Cornu etiam facit, quod ex uris agrestibus argento nexum, temperata arte spiritu, auditur. Inconstans est, & antè ex ære recuruo id conflauit.

Vnde autem Romanis vrorum ea copia? sed hæc inferioris æui sunt, & à barbaris fortasse desumpta. Ad Buccinam seorsim eo: quam seiunctam à prioribus fuisse, etiam Vigiliæ ostendunt. Nemo illuc Cornu aut Tubam sonuisse dixerit, sed Buccinam signanter plerique omnes. Exempla

\* Lib. V. audies in ipsis \* Vigiliis: nunc quid fuit? Cornu bouillum initio, ut dixi: nec à boue malè deriuas, ut instrumentum quod bubus canit, aut quod boues canit & vocat. Varro tamen Buccinatorem à vocis similitudine &

cantu dictum mauult, quia Bou Bou canit. Quod Iidorus ineptè flexit, & Buccinam à voce, quasi vocinam deriuat, quod Pagani eā vocabantur.

Ut de \* verbo est, rem in re Romanā teneo: an illud ipsum cornu? vix puto, sed & hanc ex ære factam, similitudine tamen retentā, & sono. Ouidius deformat:

\* An & à Græco βουκάρι.



— cana buccina sumitur illi,  
*Torilis in latum qua turbine crescit ab imo.*

Suidam ride & reice, qui in littera Iota initiali, *Ithyco* appellat, & ab *Ibyco* deducit. Ride dico, & quæ citat ex Polybij libro secundo esse scito, ubi *Euxaritaly*, non *Ithyxaritaly* hodieque scriptum. A v d. Plura talia & Suidas ille & Grammaticorum gens peccat, ter inepti sæpè aut stulti. L i p s. Fateor, sed admoneo, vteumque pecus Suidas est, auream tamen esse, & è meliore metallo vellus ferre. Carpsit & sumpsit ex optimis qui fuerunt, & plerique non sunt; vtinam iudicio & curâ, addo & fide, meliori: Nam & nomina fere suppressit, & intendere oportet quid eius sit, quid alienum. Ceterum etsi ille, vt dixi, Arcadicum & Midinum sapit, alios tamen lectores suos facit, qui curiosi quidem sint & intenti. Hoc in occasione volui: & peregi, opinor, de toto hoc genere quod in Classica venit. Vniuersè appellabant *Aeneatores*, quia omnia ex arte. In Glossis: *Aeneator, τάλμης*. In Ammiano: *Aeneatorum occentu signo dato progrediendi ad pugnam*. Idem iterum: *Dato aeneatorum occentu solemniter signo ad pugnandum*. Et in Suetonio aliisq; ea vox. A v d. Equidem discrimina hæc habeo; numerum, si id potest, velim scire. L i p s. *Ægrè* equidem diuina: suspicor tamen multos fuisse, & cuique manipulo aut turmæ suos. Inducit Sallustius, de Mario: *Cohortium, turmarum, legionum tubicines simul omnes canere iubet*. Laxe Tubicines, & intellegit eâ voce etiam qui cornu. Sed vides cohortibus, id est manipulis, nisi fallor, & turmis, & legionibus ipsis distinctè assignari. Quomodo: vt singulorum partium sui fuerint, & tot fortasse quot Signa: tum etiam communes legionis. Illi tempore pugnae, in suâ quisque parte steterunt; isti iuxta aquilas & Imperatorem. Dionis locum confidero, & huc apto, pugna Philippensi inter Brutum & Octavianum: *Deinde Tubicen vnus vtriusque insonuit, & mox alij pariter responderunt*. Priores quidem ij qui rotundo quodam loco constituti, tubis certum aliquid modulabantur, quo vt confisterent & pralio separarent milites, admonebantur: tum deinde omnes reliqui, qui animos irasque militum acuebant, & ad pugnam excitabant. Obserua triplicem tubæ sonum. Primum, vnius & singularis, qui primopili fortasse, haud longè ab Imperatore, eiusque nutu incinuit: secundum, aliquot aliorum qui in loco quodam orbiculato & fortassis editiore stabant, ad signa & aquilas, vt existimo: tertium, omnium aliorum per cohortes, per turmas, qui pariter iam classicum canebant. Nam duo priores soni non nisi expediendo militi videbantur, paullatimque eius animi & ire motæ. Facit enim profectò hoc sonus, & magnam vim habet ad spiritus & sanguinem euocandum. Idèd placent hîc quoque Romani, qui non in equitibus solum Tubas, vt nos, sed & peditibus habebant. Tubæ autem illius primæ exemplum fortasse in Apuleio, in quo multi mores reconditi, paucis verbis aduelati: *Cum tuba bellicam cecinit, milites clangore incensi, alius accingitur gladio, alius clypeum capit, alius equum frenis temperat*. Est enim adhuc non verum classicum, sed præpara-

*Suide er-  
ret.*

*De scriptis  
eius mäs-  
tium.*

*Aeneato-  
res.*

*Quot in  
exercitu*

*Non infra  
signorum  
sorte nu-  
merum.*

*Lib. XLVII.  
Moles in-  
cinuendo  
Classici.*

*De Mun-  
do.  
Apuleius  
explicatus.*



præparatorium illud ad pugnam. Tangitur & torus iste mos ab Hirtio, bello Africano: Cum, inquit, Cæsar deliberaret etiam de pugna, subito dextro cornu tubicina in iussu Cæsaris canere capit. Ecce in cornibus etiam tubicines, & omnino sparsi per manipulos: sed ij signum à Primopili Tubicine, aut Imperatoris, expectare debebant, tum succinere. Lego & in Græcorum militiâ: ἐκ τετραρχίας ἐκ τῶν ἐκείνων ἔχοντες. σημεῖον φέροντες, ἡγεγόν, σαλπικτω, ὑμνήτην, & εὐποκλήν. Centuriam quamque habere supernumerarios. (aut extraordinarios) quinque, unum Signiferum, Vragum, Tubicinem, Ministrum, Praconem. Itaque & hic per centurias: si idem in Romanis, numerum tenes. A v. d. In peditibus etiam Tubas locasti aut Cornua: nihilne tympanorum, & cuiusmodi hodie vasa pulsamus? L. i. p. s. In Romanis nihil: apud alias tamen gentes observavi. A v. d. Imò in Romanis, nisi aliud doces: & redeo in memoriam legere apud Dionysium, in classibus describendis sub Ser. Tullio, *duas centurias\* Tubicinum & Tympanistarum, & qui aliis quibusdam organis ad bella vocabant.* Habes & alia etiam genera, nempe Cornua, præter Tympana & Tubas. Lips. Loci commemorari, sed semper mihi in suspitione. Quis enim unquam Tympana præterea Romanis assignavit? Imò in conuicio apud illos, *\* Tympanotribæ* (in Plauto) & Galli matris deum, id est effæminati pulsabant. Quid etiam, ipse Dionysius non refellit? cum dicta sua ibidem recolligens σαλπικτῆς καὶ βουκάλιοι τὰς nominat, tympanorum nullam mentionem. Idem libro septimo facit, ubi de classibus hæc reperitur: ibi quoque, inquam, ἐκαστα leguntur, nec dubito quin verbis illis tuis reponendi. Maximè cum Livius in eadem re, *Tubicines & Cornicines* usurpet. Vetera tamen Tympana, & ab ipso Baccho, eiusque rebus: καὶ κυμβάλοις καὶ τυμπανοῖς ἐσήμανον ἀντὶ σαλπικτῶν. Et cymbalis & tympanis signum dedit, loco tubæ. Et ab eo fortassis est, quod in bello vti etiam Indi. Curtius: *Indi tympana suo more pulsantes.* Iterum: *Post elephantos Porus peditem posuerat ac sagittarios tympana pulsare solitos. id pro cantu tubarum Indis erat.* Scriptor quispiam apud Suidam: Σάλπιγγες ἰνδοὶ οὐ χροῶσι, ἀλλ' ἀντὶ σαλπικτῶν αὐτοῖς εἰσιν αἱ μάστιγες, αἷς ἀποκτυπεύουσιν εἰς τὸν αἴερα, καὶ τυμπανὰ φοιτῶσιν πρὸ βόμβου ἐξ ἑαυτῶν ἀκίνητα: *Tubis Indi non utuntur, sed pro iis sunt Flagella, quæ excutiant in ærem, & tympana item, horribilem quemdam bombum emittentia.* Inuenio Abaros quoque, gentem barbaram (Hunos alij vocant) habuisse. Menander historicus: Οἱ δὲ Ἀβάραι καὶ τὴν τῆς πόλεως κίνησιν ἐβόλοντο ἥχον ἐγγεγραμμένην τῇ καὶ ἀγέῳ, ἐπὶ τῇ οὖν ξυὺ τῇ ἀλαλάγματι ὁπλοδυσῆσαι τοῖς τυμπανοῖς: *Abari initio prælij statuerant excitare mixtum quemdam & ferum sonum, simulq; cum barritu personare tympanis.* Cuiusmodi tamen hæc tympana, haud probè scio: & à nostris certè diuersa illa Indorum. Nam in Suidâ describuntur: *ex palma arboris cauato stipite, cui tintinnabula ex orichalco introrsus adaptabant, & os deinde vasi taurino corio occludebant, atque id in altum ferebant, concussiebantque in acie.* Tintinnabula igitur, quæ multa & magna

intus,



gnum erat Ζεὺς ὁμῶς, ἡγεμὼν, ὁμοῖος: *Iupiter socius, Dux, Seruator*, vt vii. Præd. Xenophon tradit: Cæsari *Venus genitrix*, vt Appianus: Augusto, *Apollo*, 11. Ciuil. vt Valerius. Et si alia quoque, imò & dicta & versus: quæ longum sit persequi, & spontè occurrunt. Ego verò peregi iam plenè, tu abi, cura corporis me vocat. A V D. Nōne in crastinum reuocas? L I P S. Sub lege, si illud nobis erit. Ego, in tam tenui valetudine, quid mihi pollicear? nec multa aut longè *iaculor*, vt poëta loquitur, tam imbecillus. A V D. O vtinam aliter sit! vtinam de meis viribus, imò & annis, tibi addam! L I P S. Amanter hæc potiùs, quàm sapienter: nec è medio spatio reuocari ad carceres velim, vtique in tam exercito cursu. Tu BREVIARIVM cape, & salue.

## BREVIARIVM LIBRI QVARTI.

ORDO & DIVISIO in	{ GENERA	Hæstator, qui per manipulos dispositi primi, cum internallis.
		Principes secundi, pariter.
		Triarii tertij, pariter.
		Velites sparsi in manipulos, in lateribus, in fronte.
		Equites, ad latera, aut interdum in viis & à tergo.
IN ACIE quattuor dicta:	SIGNORVM locatio & DVCVM.	Hæc circa frontem, in quoque Genere. Vnde Antesignani & Postsignani.
		Ex his Tribuni, Primopili & Imperator, circa medium, circæque Aquilæ: Centuriones in fronte, ad suos quisque manipulos.
		De ipsis Signis & formâ, in occasione additum.
FORMA instrumētis.	{	Quadrata plurimum: eaq, duplex, aut triplex.
		Aliiter etiam duplex aut multiplex, cum Subsidiis.
		Variatur Schematismus, Cuneo, Globo, Forcipe, Turribus, Serrâ.
ADIVNCTA Aciei, vt	{	Allocutio.
		Clasficum.
		Clamor.
		Signum pugne.



# I V S T I L I P S I DE MILITIA ROMANA L I B E R V.

## DIALOGISMVS I.

*Ad Disciplinam transitum, ac primò de sede eius, Castris. Ea lau-  
data, diuisa, partes recensita.*



V D I T O R ad me solito maturior venit, & inquit, Amœnior hic, Lipsi, dies est,

*Diffusumq; nitet pacato lumine cælum:*

vt ait Lucretius: visne ambulemus? Aura prouocat, tum etiam liberior sermo atque animus erit, in spatiis his camporum. L I P S. Non nolo: & scis me, cum Cicerone olim, tueri valetudinem crebrâ istâ

domesticâ ambulatione: quidni magis amem & vsurpem, cum licet, illam subdiualem? Fiat. heus puer, cedo calceos & pallium. Habemus? quò? A V D. Ad moenia hæc si voles, verè amœna. Aquam hinc vides, illinc viridia, paullo longiùs agros & camporum spatia olim culta, nunc, heu, deserta. L I P S. Deserta? imò excisa pleraque aut deiecta. En stirpes, en arbores, quæ fuerunt! en domus & ædificia, quæ fuerunt! Ferrum Martem, nec qui animata solum vitâ deuoluit, sed euerit quidquid stetit. O etiam ferini animi, qui cladibus his auctores! qui delectamini, qui gaudetis, & per malam ambitione fouetis. Meo voto, in vos & capita vestra expectant primæ glandes emissæ aut prima tela, A V D. Tu ille mitis sic loqueris? L I P S. Loquor. isti malorum fons & causa, isti per prauam cupidinem aut metum bella nobis suscitât, post ipsos mansura. Iterum voueo, cadant, & his victimis Bellona placata abeat, & candida Pax succedat. A V D. Pacem laudare tecum possumus, atque etiam amare: sed te doctore didici, vt in aëre, sic in terrâ, suas esse bellorum tempestates, & deiici istâ grandine atque arteri hominum aliquot stirpes. Nónne ferre nostrum est? nónne iurare, vt sic dicam, in communem istam legem?

Euripid.

*Μοχθὸν ἀνάγκη, τὰς δὲ δαιμόνων τύχας*

*Ὅς ἐστι καὶ δῖος, ἀνὴρ ἔστις ὁσὶς:*

*Dolere & affligi necesse, at qui Deum*

*Sortem optimè fert, ille vir verè sapit.*

Aristot.

*Sapientem*

*mediocres*

*affectus ha-*

L I P S. Scio, & à me fiet. qui noui non casus solum, sed ludibria rerum humanarum. In eo tamen maneamus, \* τὸν σέθεν μαρτυροῦντι μὲν εἶναι,

*ἀνὰ δὲ*



ἀπαθῆναι μὴ εἶναι. AVD. In istâ re maneo, in aliâ moueor & affectum <sup>tere, nullo non habet</sup> vehementem habeo. LIPS. Quem, aut in quâ? AVD. Desiderij vel cupidinis potius peraudiendi de re institutâ. AD DISCIPLINAM ventum, quâ opus hodie maximè, & quæ non vsu solum, sed notitiâ videtur mihi cessisse. Tu renouas? LIPS. Non mearum virium. Suggestere aliquid possum ex illâ veteri, capiat ex eâ aut hauriat si quis volet. Ambulemus, fabulemur, Polybium habes? AVD. Ecce meâ præuisione puer habet. LIPS. Benè est, audi. Disciplinam comprehendi in definitionis meæ verbis, SVB CERTA LEGE. Nec enim aliud ea est, quàm *Prescriptum & lex quædam militandi, & in militiâ se gerendi*. Itaque ea continet, *Modum, Munia, Opera, Tempus militiæ*: & quæ pleraque Polybius exsequitur, etsi nec dispositè satis, nec plenè. Sed siquid ille omittit, aut alibi aut hic dicam. Politicis enim nostris Monitis siue Notis quædam referuamus, antè etiam à nobis factum. Tu librum cape, & lege:

Τούτων δ' ὁπρεπεῶν χρομέων, ὡς θαλασσόντες. <sup>Disciplina definitio.</sup> *His ita paratis, accipiunt* POLYB. *Tribuni Romanos unâ & χοι οὗ ῥωμαίοις, ὁμοῦ καὶ οὗ Socios, & castrametantur: συμμαχοὺς κατεσεύετο πέδου- unâ quidem apud eos & πασσα, ἐνὸς ὑπαρχοντὶ & παρὰ- riformi metatione, quâ utū- τοῖς θεωρήματος ἀπλῆς ἐπὶ τὰς tur in omni tempore & loco. παρεμβολὰς, ὥς χεῖνται πρὸς Ideoq, & visum mihi nunc πάντα καιρὸν καὶ ἔπον. διὸ καὶ δο- decorum, conari, quantum id καί μοι πέρεσσιν τὰ καιρὰ, τὸ πε- verbis potest, audientes in- ερεθύναι καθόλου οἷον τε τὰ λό- ducere in notitiam modi & ὧς τὰς ἀκρόντας εἰς ἐνιοιαν αἰα- ordinationis, circa itinera, γεῖν & καὶ τὰς ποσειὰς & σεύετο- circa metationes, circa in- πεδείας καὶ ὡς αταξίαι χειλ- structiones copiarum. Quis σμού τὰν δυναμέων. τίς γ' οὐ- autem adeò abhorret abiun- τως ἐστὶν ἀπειοικῶς πρὸς τὰ κα- ctusque est à pulchris & ho- λὰ καὶ σπουδαῖα τὰν ἔργων, ὡς nestis rebus, ut nolit paullo ὅκ δ' οὐ βουληθεῖν μικρὸν ἐπὶ- attentius hæc inquirere, quæ μελέεσθαι ἐπιστῆσαι ἐπὶ τὰν cum semel audierit, gnarus τοῖστων, ὡς ἐξ ὧν ἀπαξ ἀκρότας erit unius rei inter alias δι- ἐπιστήμων ἐστὶν περὶ αἵματος εἰδὸς gnissima notitiâ, & conside- τὰν αἰξίων λόγου & γνώσεως. ratione?*



Laudatio  
Rom. ca-  
strorum.

Ad castra, ut vides, nos ducit: & Disciplinam ego istinc ordior, non quia sola ea pars, aut non ea alibi, sed quia hic præcipue. Nam Castra re ipsa gymnasium, palaestra, sedes imò & domicilium Disciplinæ. *Munia, Opera, Exercitia, Præmia, Pæna* sunt in castris: & vno verbo, hic regitur miles & formatur. Ipsa castra non sine Disciplinâ fiunt, aut constant: quæ accuratissima sanè apud Romanos. Audi hoc à me. si in togâ aut sago pars alibi aut specimen Romanæ prudentiæ: hic reperies, imò sapientiæ, & iudicio eo verbo vtor. Non vanè aut leuiter Polybius hic attollit, & rem unam omnium cognitione dignissimam ait. Quis Polybius? quo vix alius scriptor iudicio firmior, & nemo certè vtu atque experientiâ doctior. Ergo verba cogitatè examinemus & pensulemus.

Vetera ca-  
stra.

Frontinus  
tamen vult  
à Pyrrho.  
Lib. i. c. 11.  
cap. 1.

Non meo  
assensu.

» *Castra metantur.*] Nam quamprimum iuncti ciues & socij, non confident sine castris. Sed ea iunctio plerumque in locis hosti vicinis, aut certè extra Romanum solum. Nullam illi noctem (vide curam & prouidentiam) sine castris agebant, & semper ligneis terreisque istis mœnibus, ut in vrbe, cincti. Quando id institutum? ab antiquo, si Liuium & Dionysium interrogas, qui sub regibus & statim post eos, castra ponunt, vallo & fossâ cingunt. Pluries meminerunt. Eò mirer à Frontino hanc rem ad Pyrrhi tempora relata, & asseri ab eius exemplo, institutam. Nam ait: *Castra antiquitus Romani passim per corpora cohortium, veluti mapalia, constituere soliti erant: Pyrrhus Epirotarum rex primus totum exercitum sub eodem vallo continere instituit. Romani deinde, victo eo in campis Arusinis, castris eius potiti & ordinatione notatâ, paulatim ad hanc usque metationem quæ nunc est peruenierunt.* Totâ in re dubito, & controuerto. Romani, inquit, antea per cohortes? atqui Manipulos fuisse docuimus, & eam olim diuisionem. Pyrrhus primus exercitum sub eodem vallo? nec apud Græcos quidem verum, & in Homero ipsò exempla sunt quæ refellunt. Illud fortasse potuit, Pyrrhum (ut fuit diligens ordinis & instructionis) primum curiosius meliusque castra digessisse: & fortasse ad illud instar Romani. Fortasse inquit. nam cur adfirmem? video in reliquo ordine omnia composita iam antè apud Romanos: potuit & debuit ἀναλόγως etiam in castris. Si aliter: cur Polybius, qui sic libens abit & trahit in laudem suæ gentis, imitationem hanc siluit? Imò cur diuersa tota & alia apud Græcos ratio? quod ipse infra dicit. Sed siue à se, siue ab aliis Romani: pulchra & admirabilis hæc facies ipsis etiam Græcis.

Lib. xxxi. Philippus Macedonum, narrante Liuiio, subiecta cernens Romana castra, admiratus esse dicitur & vniuersam speciem castrorum, & descripta suis quæque partibus, tum tendentium ordine, tum interuallis: & negasse Barbarorum ea castra ulli videri posse. Idem hoc Pyrrho Plutarchus adscribit: illi, dico, Pyrrho Epirotæ: si verè, quomodo Frontinus verè? Sed Plutarchi verba hæc:

In Pyrrho.

Τὰς τε καὶ τοὺς καὶ καὶ ἡ ἀσπίς καὶ ἡ ῥωμαίων καὶ τὸ σχῆμα τῆς στρατοπέδου καὶ ἡ ἀσπίς. καὶ τῶν πάλιν ποσειδορόσας τὸ ἐγχευόμεν, τὰς καὶ μὲν, εἰπεῖν, ὡς μεγάλας, αὐτὴν τὴν βαρβαρῶν οὐ βαρβαρῶν: Ordinem, & stationes, & dispositionem Romanorum, & figuram ipsam castrorum admiratus est:



est: & proximum amicorum affatus, O Megacles, inquit, hic ordo barbarorum, non est barbarus. Si ipse Pyrrhus metationi huic adstupuit: non ab eo profecto exemplum.

» Vna quidem apud eos & pariformi metatione. ] Aliter quàm apud Græcos aliosque, qui pro locis & temporibus mutabant. Non sic Romanis, simplex semper & eadem: excipio, quòd minor vel auctior ipatio, <sup>Uniformis Romanis castra.</sup> pro numero legionum. Sed quadrata semper, sed portæ & sectiones eadem, sed tabernacula ducum & militum eodem situ. Hinc vtilissima illa notitia castrorum, & præuisa & inuenienda militibus omnia, sicut ciuibus in aliquà vrbe. Vniusmodi igitur semper castra, si forinam consideres: paullo alia, si apparatus totum & instructum. Nam moneo, duplicia Romanis castra fuisse, <sup>Ducum castra.</sup> *Æstiuæ & Hiernæ*. Illa, quæ mobilia, & æstatis siue expeditionis tempore, in vnâ sæpe noctem structa. Quæ iterum duplicia, à moræ mansionisque differentiâ. Si enim vna alteraq; aut omnino pauca noctes in iis agenda: sine aliâ additione <sup>Statia.</sup> *Castra* dicebant, aut *Mansiones* etiam posteriore æuo. Si diutius subsistendum, ab ipsâ re *Statia*, aut *Statinas*. In Suetonio *Æstiuæ* habes: *Obiit in castris* <sup>Claud. ca. 1. lib. 1.</sup> *Æstius*, quæ ex eo *Scelerata* sunt appellata. *Statia* in Liuius, sub Rege Tarquinio: *In iis Statinus*, ut sit, longo magis quàm acri bello. Cæsar: *Eodem die vterque eorum ex castris Statinus*, à flumine *Apso*, exercitum educunt. Dixi & *Statinas* appellari, vocè in postremis scriptoribus reperiendâ, & intellegunt *Sedes*. Verba edicti Alexandri Imp. apud Lampridium: *Illâ die, illâ horâ, ab vrbe sum exiturus, & si diu voluerint, in primâ mansione mansurus*. Deinde per ordinem *mansiones*, deinde *Statia*. <sup>Statia, pro castris.</sup> *Sedes* dixi intellegi: & ipsa ea vox pro castris. Vegetius: *Eruditi in sedibus milites*. Ammianus: *Militares numeri destinatas remearunt sedes*. Et plura exempla. At *Hiernæ* sunt, quæ per hiemem & in diuturnâ mansionem militibus receptaculum: ab ipso item sic tempore dicta. *Hiemalia* Vopiscus appellauit: *Tuum est illic Hiemalia & Æstiuæ disponere, vbi tuis nihil deerit*. Isto <sup>In Aurel. lib. v.</sup> rum origo in Liuius, bello Veienti: *Hibernacula etiam, res noua Romano militi, edificari capta*. Annæus Florus: *Tunc primum hiebatum sub pellibus, taxata stipendio hiberna*. Id fuit sub annum Urbis CCLVII. Et si Liuius & Cæsar, *Pelles* remouere & seiungere ab *Hibernis* videntur, ut ille lib. XXXVII. *Instare hiemem, aut sub pellibus milites habendos fore: aut si contedere in Hiberna vellent, differendum in æstatem bellum*. Cæsar lib. III. *Huiusmodi tempestates consecuta sunt, ut continuatione imbrium, diutius sub pellibus milites contineri non possent. Itaque exercitum Cæsar in Hibernis collocauit*. Itaque, pro istorum mente, *Statia* illa sint sub *Pellibus*: *Hiberna*, in opidis, aut castris, quæ tabernaculis & alio opere accuratius instructa. & meritò, tum contra cæli iniurias, tum quia vsui plura necessaria in diuturnâ morâ. Itaque hæc talia, partes siue membra habebant magis distincta, ut *Armamentarium*, *Fabricam*, *Valetudinarium*, <sup>Membra castrorum.</sup> & siquid reperis tale. Imò reuera instar opidorum sæpe struebantur, præsertim in finibus imperij, & vbi perpetuæ stationes & prætenturæ



contra hostem. Tale in Euphratis, Danubij, Rheni nostri ripa: & hæc ea origo & genitura nobilium aliquot hodie opidorum. Ad hæc etiam, ea quæ *Procestria* dicebant, nisi fallor. Festus enim in eâ voce explicandâ nrat: *Procestria*, quò proceditur in muro. *Aelius Procestria ædificia esse dixit extra portam. Artorius quæ sunt ante castra, etiam qui non habent castra, propugnacula quibus pro castris viuntur ædificant.* Sententiæ tamen haud nimis diuersæ, si attendis. Prima est, locum spatiumq; sic dici processus in muro. quid vult? ambulacra illic, à procedendo: vix opinor, & malim scribi, quò proceditur à muro. ut sint *Procestria*, quidquid ante muros est. quomodo *Aelius*, ædificia extra portam: quasi suburbia aut *oecusæia*. At *Artorius*, vult ædificia esse ante castra: & si non sint castra, illa ipsa quæ loco castrorum sunt, *propugnacula ædificiæve*. Ita enim postremam vocem scripserim, & me capis. Duplex est sententia scilicet *Artorij*: aut ædificia ante castra esse, aut ipsa illa quæ vice castrorū vsurpantur. Sicut *Pro castris*, duo notat, & ante ea, & pro ipsis. Sed quid iuuat hæc *ἔξω καὶ δίκεν*? tenuis fructus: magis noto, pro *Artorij* priorē sententiā *Glossas* esse, dum explicant: *Procastra*, οἰκήματα πρὸς τὸ παρεμβολῆν. itemq; morem vulgò castrensem, quem *Tacitus* notat: *Subuersa longa pacis opera, haud procul castris in modum municipij exstructa*. Sunt perfectò hæc *Procestria*: quæ adnexa ferè *Hibernis* aut *Statiuis*, ut eò reciperentur *lixæ*, *aduenæ*, & qui alij paganorum castra sequerentur. Misceri enim eos militibus, non *Romanus* vsus. *Cæsar* pro hac consuetudine, cum *Germanos* equites subito scribit ad castra aduolasse: *Nec prius sunt visi quàm castris appropinquarent, usque eò, ut qui sub vallo tenderent mercatores, recipiendi sui non haberent facultatem*. Manifestò dat intellegi, *lixas*, id est mercatores & id genus, sub castris tetendisse, non in castris, & receptum denique in ea habuisse, hoste instante.

” *Circa itinera, circa metationes, circa instructiones copiarum.*] *Tria polliceri videtur iam dicturus, Agmen, Castra, Acies*. Priora duo exsecutus est, etsi ordine alio: tertium desidero, si tamen id sensit. Vox Græca sanè eò fetè ducitur: & si ita est, absoluo culpæ *Polybium* cuius antè reum feci, quasi negligenter de *Acie* omisisset. Fortasse nunc non ipse, sed exscriptorum aut temporum culpa hæc subduxit.

## DIALOG. II.

*Prætorij positura, eius magnitudo, & partes.*

**POLYB.** Εἰδὲ τὸ γένος αὐτῶν τὸ σεξ- *Est autem metatio castro-*  
 τοπεδείας τοῖονδε. Ἐκεῖνος τοῦτος *rum eiusmodi. loci semper,*  
 αἰετῶν πρὸς σεξτοπεδείαν, *quem castris dilegerint, ap-*  
 τῶν τε τὸν Πηλοπόδαρον εἰς σὺν- *tissimam & cōmodissimam*  
 οὐκ ἂν αἶμα καὶ ἀσφαλῆαν, ἢ *partem aspectui simul & ius-*  
 τὸ σεξτοποδὸς οὐκ ἂν καὶ ταλαμ- *sioni, eam sibi vindicat Præ-*  
*torium.*



βάρει. τεθείσης δὲ τῆς σημαίας, *torium. Signo autem posito,*  
 οὐ μέλλουσι πηγνύειν ταύτω, *ubi id defixuri sunt, mensu-*  
 ἀπομετρεῖται περίξ' ὅσην αἰ- *ra definitur circum id si-*  
 ας τετραγώνου τὸ π' ὡς τε *gnum quadratum spatium,*  
 πάσας τὰς πλευρὰς ἑκατὸν *sic ut omnia latera à signo*  
 ἀπέχων πόδας τῆς σημαίας, *centum pedes absint, siatque*  
 τὸ δ' ἐμβαδὸν γίνεσθαι τε- *tota ipsa area siue pedatura*  
 τραπλεῖδρον. *iugerum quaternium.*

Cum laudauit Polybius castra, ponit & designat: sed Prætorium pri-  
 mō. Quidni illud? honoris & decentiæ causā, primo Duci primus  
 locus. Tamen Vegetius ipsa Signa militaria præmittit, atque iis locum *Signa pri-*  
 præmetatur. Prima, inquit, signa suis locis intra castra ponuntur, quia nihil *mo locat*  
 est venerabilius eorum maiestate militibus. Deinde Duci Prætorium eiusq. *Vegetius.*  
 comitibus præparatur, ac Tribunis tabernacula collocantur. Et Polybius hic *Lib. III.*  
 quoque (& magis postea) Signi aut Vexilli meminit primō positi: sed in *cap. VII.*  
 aliū sensum, nec illius militaris. Sanē Vegetij duo dixeris Signa in vno  
 loco circa Principia constitisse: quod & ex Taciti scriptis liceat opinari.  
 At Polybius Signorum mentionem haud aliter facit, videturque locare  
 in Manipulis suis quodque, aut Turmis. Ista quidem Signa, quæ ad lo-  
 cum notificandum; metatorum sunt, ut postea dicam, non legionum  
 aut manipulorum.

» *Apertissimam & commodissimam partem, aspectui simul & iussioni.*  
 Nempe eam partem quæ editior, aut cui aliunde nihil obstabat: quæ *Prætorium*  
 aspici vndique & aspicere poterat, è quā dari mandata & audiri. Nam *in edito aut*  
 ecce Allocutio, Signi ad pugnam propositio, circa Prætorium aut super *conspicuo.*  
 ipsum facta: quæ locum volebant liberum & conspectum. Ea ipsa res ad  
 maiestatem aliquam & vim imperij faciebat, eminere loco qui dignita-  
 te eminebat. Ipsum etiam Tabernaculum non latius solum ceteris, sed *ipsum ere-*  
 altius, & quasi in vrbe aliquā templum. *ctum.*

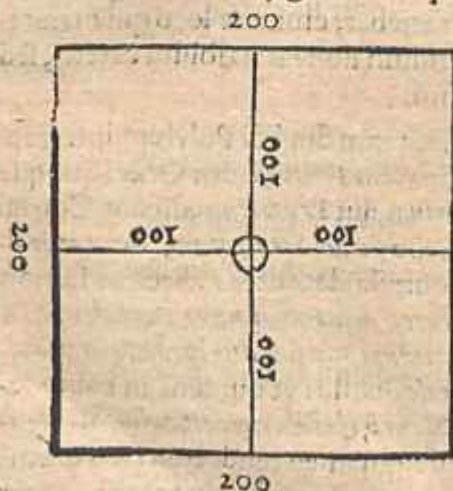
» *Prætorium.* Vna ista vox Latinis, quam duplici Polybius interpre-  
 tatus est, τὸ στρατηγίου σκηνώλει: tabernaculum Prætoris. Etsi Græci quoque  
 simpliciter στρατηγίον, quasi Imperatorium, aut Prætorium, dicunt. Corrigi *Strategiū.*  
 Suidam ita censeo: στρατήγιον, ὁ τόπος τῆς στρατῆς: Strategium, locus exerci-  
 tius: imō verò τὸ στρατηγίου, vel ex iis quæ Suidas adtexit. Sed cur Latinis *Prætorium*  
 Prætorium? Festum audi: Initio Prætores erant, qui nunc Consules, & y *unde dictū.*  
 bella administrabant. quorum tabernaculum quoque dicebatur Prætorium.  
 Augustæ ætas videtur & hoc Augustale dixisse: ut quidem in Fabio le- *Augustale.*  
 go, sed solo: Carmen funebre, proprie Nania, & tabernaculum ducis, Augu- *Lib. XVIII.*  
 stæ. Potest ab Augustis ita dictum esse, qui in eo tendebant: sed exem- *cap. II.*  
 pli tamen eius verbi aut usurpationem, mirum nusquam reperiri. Aliter *Sed sine*  
 autem *exemplo.*



*Alio sensu* autem etiam Latinis vox *Prætorij*: nec pro loco solum, sed pro conuentu & hominibus qui in eo loco. Hoc sensu *Prætorium dimittere* dicunt: quod est proinde, quasi *Curiam mittere, aut Senatum*. *Lib. xxx.* *Liuius*: *Tribunus edicit, ut ubi Prætorio dimisso signa conuinissent*. Idem iterum: *Priusquam Prætorium dimitteret, denunciauit*. Iterumque; *Fulvius dimittens Prætorium Tribunis militum imperat*. Quæ missio semper ad horam & statutum tempus facta, scilicet vespere & luce abeunte, cum Vigiliæ mox constituendæ essent, & quisque ad corpora aut munia sua curanda abiret. Ideo mandata, siqua in noctem aut primam lucem Imperator vellet, tunc dabat: ne quies turbaretur castrorum. Dictio hæc restituenta *Liuius*, in rebus Annibalis. ubi acer ille Imperator & in dolos intentus, sub pugnam ad Trebiam, fratri suo Magoni in tabernaculo infit: *Delige centenos viros ex omni pedite atque equite, cum quibus ad me vigiliâ primâ venias: nunc corpora curare tempus est*. Ita præconium missum. Sic scribunt vsque adhuc, & explicant Præcones circummissos, qui edicerent corpora curare. Ego verò non admitto in Romanâ aut Punicâ militiâ *Præcones*: etsi Græcos habuisse probè scio: magisque accedo veteribus libris, in quibus constanter repperi, *Prætorium missum*: & quis non probet? Simile est alterum illud è militiâ, *Mittere Principia*. In *Frontino* leges: *Perstare in principiis, donec ea mitterentur, præcepit*. Quod ille de militibus dixit ignominiâ notatis, & oculis omnium in sædo habitu ibi expositis. Tentanda non est aut immutanda ea scriptio (conati quidam:) firmaturque iterum à *Frontino*: *Tempus elegit quo missa principia quietem omnibus castris dabant*. Quid igitur hoc est: parè idem quod alterum prius: & dicuntur mitti aut dimitti Principia, cum Tribuni non ultra ibi præfident, ius aut mandata dispersiunt, sed sub noctem ad Prætorium eunt, mox ad se ituri. Id verò est *mittere principia*, & conuentum militum soluere, qui ibi frequentes. Cum de Vigiliis agemus, capies hoc magis.

» *Pt omnia latera a signo centum pedes absint.* Signum hoc fuit vexillum album, vt infra dicam. Ab

*Arca Prætorij.*



*Curiam ampla.*

eo remouet quaquauerfus latera pedes centenos. Est igitur quadratum hoc iustum, cuius latera singula pedum ducentenim. Nam vide in figurâ. Grâdis igitur & capax hæc metatio, ac par (vt mox videbis) illi quattuor manipulorum, siue hominum *quadringentorum octoginta*. Ergo nec opus tantâ opus. Primum, quia ipse Prætor, pro se, laxius paullo agere & tendere debuit, quàm caput aliquod è vulgo. Deinde



Deinde, quia ministri aut comites illi plures, quos iuxta se habebat. Inter ministros, lictores erant primò, & peculiares deinde serui ad varios eius vsus. Inter comites, honestiores multi, qui amicitia causa aut militiae, sponte cum secuti. Hi è *contubernio Prætoris*, aut *Contubernales* eius dicebantur, quoniam eadem ista pedatnra tendebant. Imò Senatorum filij, & tale nobiliorum genus, comitari ita magistratus solebant. Atque ipse Iulius Cæsar, cum sua quadam causa peregrinari nobiles noller, tamen hoc vtiliter à maioribus institutum non abrogauit, & cum exceptione edixit: *Ne quis Senatoris filius, nisi contubernalis aut comes magistratus, peregrè proficisceretur.* Ita Suetonius in eius rebus. Et sanè utilitas hic clara, quòd iuuentus castè modesteque agebat, sub oculis & in latere ducis: quòd sermonibus sæpe militaribus, & interdum consiliis, intererat: denique *duces agere*, vt Plinius admonet, *parendo discerebat.* Sed & laxitate Prætori opus, ad mulos & iumenta quæ plura habebat, itemque ad supellectilem & vasa. Pecunia è publico ad *Mulos & tabernacula* dabatur: & altera ad *Vasa, Vasarium* appellata. In his quidem, ad eò non vsum, sed delicias & luxum quidam spectabant, vt de Cæsare scripserit Suetonius: *In expeditionibus tessellata & scetilia panimenta circumtulisse.* scilicet quibus Prætorij sui solum parte aliquà tegeret, & sterneret, in breuem vsum. Nec de Prætorio plus hauseris è Polybio: de meo aliquid addam? quoniam roto capite adnais, fiat. Forma eius superior fuisse videtur rotunda, ex Varrone: *In cauedio si locus nullus relictus, sub diuo qui esset, testudo dicebatur, à testitudinis similitudine: ut est in Prætorio in castris.* Significat testudineâ formâ id fuisse, curuatum in cameram rotundiorum. Hac causâ fortasse Iosephus cum templo componit: *τὸ σπῆναι*, inquit, *καὶ ὡς τὸν ἱερόν: Prætorium templo simile*, quòd templum pleraque talia: aut etiam, quòd eminebat in mediis castris, vt in vrbe aliquà templum. An & quia religio ibi, & pars sacrorum? certè *Augurale* fuit, vbi sacrificare & auspicari Imperator solet. Tacitus de Germanico: *Nocte captâ egressus Augurali, per occulta & vigiliis ignara.* Meminit iterùm: *Structam ante Augurale aram subditâ face accendi.* Ita enim legerim magis, quàm vt vulgatur: *Structa ante Auguralem aram.* Quasi Ara aliqua cognomento *Auguralis* fuerit: quod non probo, nec etiam ante aram aliquid strui mos, sed in ipsâ, aut super ipsam. Itaque crediderim ante ipsum Augurale aram hanc fuisse, in quâ sollenniter libamenta aliqua illata & cremata, cottidianæ religionis ergo. An non Dionysius hanc intellegit, cum inter prodigia scribit: *Τὸ ἐπὶ τῷ ἱερῷ καὶ τῷ αὐτῷ ἱερῷ*, inquit, *In alterius Consulium, C. Manlij Prætorium fulmen incidens, & tabernaculum disiecit, & focum siue Aram euertit.* Nisi si de Larum magis foco intellegit: quod in medio pono. At ipsum nostrum hoc est, quod *Auguratori*, quæ Iulio Hygino dicitur (vir ille de Castis scripsit, & videtur in codice veteri ac libani) *Auguratorium*, inquam, ipsi: qui & situm docet: *Auguratoriam parte dextrâ Prætorij, Tribunal laudâ, vt accepto augurio*

Ministri & apparitio Prætoris.

Comites & Contubernales.

Cap. XLII.

Muli & vasa militaria. Iuliana delicia. Cap. XLVI.

Forma Prætorij. L. L.

Lib. III. Excid. Cui temple comparatur. Augurale in eo.

11. Annal. xv. Annal. In Tacito nostra lectio.

Ara ad Augurale.

Lib. II.

Vt id sit.



gurio *in super ascendat*. Ecce duo membra Prætorij, Augurale & Tribunal, & utriusque suum locum. Quod autē *dextrā* ait, aut *sinistrā*: puto capiendū pro intrantium ratione, & aspectu venientium à Decumanā. Sed & Stabula, Culinam, & eiusmodi partes seorsim in Prætorio fuisse, tu tibi subieceris me filēte, nec longē à Prætorio *Armamentariū*, cū id fuit.

„ Tota ipsa area siue pedatura iugerum quaternum.] In Græco Plethra quaterna sunt: nos fecimus iugera, etsi plurimum opinione Iugerum est paullo maius. Possis verius firmitusque, *Versus*. Varro: *Versum* dicunt centum pedes quoque versus quadratum. Quod ipsum dimensum quater est in area Polybianâ. Sed Varro addit, in Campaniâ vulgò sic appellare & metiri: contra Hyginus in Dalmatiâ. Iugerum, inquit, in Dalmatiâ *Versus* appellant, in provinciâ Narbonensi alij Libram, alij Paralleuam. Sed in verbis quid insistant, cum rei adfatim? A v d. Etiamnum insistes, & te rogo.

*Pedatura.* L I P S. Quid illud? A V D. *Pedaturam* hinc quam appellas, ea firmat mihi pedem. Libera & expedi. L I P S. In facili est: quia tamen voce eâ saepe

*Podismus.* & necessario utar, audi. Quod Græcis ποδισμός, id Latinis *Pedatura*; et si *Podisim* ipsâ Græcicâ voce crebrò in hac tali re Vegetius vsus. *Podisimus* autem, dimensio, aut & dimensum ipsum per pedes: sicut σταδισμός, per stadia. Ad verbum est, *Pedatura*. Glossæ illæ fide: ποδισμός, *pedatura*.

Lib. III.  
cap. VIII.  
v. Var. IX.

*Pes pro-*  
*dem.*  
*Lib. III.*  
*cap. III.* spatio areaque quam sic dimensi. Nescio an Frontinus magis nouit hoc  
ipsum non *pedem* dixerit: *Pomiferam arborem*, inquit, *quam in pede castro-*  
*rum fuerat amplexa metatio*. Interpretetur equidem, *pedaturâ & arcâ*: nisi  
quis extremum & finem castrorum malit. Sed pro proprio tamen sensu

De Tranq. sciat & Senecam esse: Exigua sepe arce in multos usus describentis arte  
cap. I. patuerunt, & pedem quamvis angustum dispositio fecit habitabilem.

## D I A L O G. I I I.

*Tribunorum metaturo, Quaestoris, Evocatorum, Ablectorum, Extraordinariorum.*

I A M perge fodes, & lege.

POLYB. Τούτε δὲ σχήμα τὸ αἰὲν ὡς ἄδ. *Ad huius figura semper*  
 μίαν ἰσχυρότητα ἐπιδεικνύει, ἢ πᾶσι *unum adfectū & latus,*  
 δὴ ἰσχυρότατη φασὶν πρὸς τέλος *quod optimum videatur*  
 ὑφ' ἑαυτῆς καὶ περιουσίας ὡς ἀεὶ *aquationi & pabulationi*  
 λεγόμενα τὰ ῥωμαϊκὰ στρατεύματα τὸν *locantur Romanae legiones*  
 τρόπον τοῦτον. ἔξ ὑπαρχόντων *hunc in modum. Cum sex*  
 χιλιάρχων ἐν ἑκάσῳ *regimentis Tribuni sint in legionibus,*  
 ὅτε







nia hîc satis clara. Linea ista, inquit, parallela distat à lineâ Quadrati quinquaginta pedes. Quo fine hoc spatium? ut tabernacula illic Tribunorum possint statui: atque ea ipsa laxiora, calonibus, equis, mulis. Quis nescit honestius paullo comitatos instructosque fuisse hos militum duces, & saepe Senatores?

From ca-  
strorum.  
duplici cō-  
sideratione.

» *Totius figura castrensis frons & facies.* Id eâ causâ, quod omnia il-  
luc spectent & intendant. Hac igitur consideratione Prætoria porta, &  
quæ iuxta eam, tergum & posteriora castrorum sunt: Decumana & in-  
teriorum alia, facies & pectus. Diuersa inspectio est, cum Tacitus *auersa*  
*castrorum*, Decumanam appellat: & Liuius, *abs tergo castrorum* eam po-  
nit: quod fit intuitu & relatione ad hostem. Nam hæc ferè semper illi  
auersa, atque ita frons censetur pars ei proxima & opposita.

» *Distant inter se Tribunorum tentoria aequaliter.* Nota non conti-  
nua igitur fuisse, nec connexa. Cur autem separata? credo ad vsum mili-  
tarem, & ut comineatus ac transitus vndique ad Forum vtrumque ef-  
fet, per minutas illas vias & spatia interiecta. Sed & dignitas locationis  
maior, sic diuise & abiunctæ. Quanta autem illa interualla? in Tabulâ  
videbis. Nunc, si placet, lege non quæ sequuntur, sed paullo inferius,  
quæ huc spectant. Etsi enim Polybius ipse Principia & legiones hîc ad-  
textit: tamen ordini meo & intellectui tuo aprius, totam *Superiorem* par-  
tem simul describi, & tum ad *Imam* iri. Ergo ista nunc lege:

POLYB.

Ο' δ' ὑπὸ τὰς τῶν χιλιάρχων *At qui ponè Tribuno-*  
οκλιῶς ὁπῶεν τόπον ὑποπε- *rum tentoria locus iacet,*  
πωκῶς, ὃς ἐκατέρου δὲ τῆς μέρης *& ex utraque parte Præ-*  
τῆς τῆς στρατηγῶς πρὸς ἀσπίδος πα- *torio adiacet, eius una pars*  
ρακείμην, ὃς μὲν εἰς ἀγορὰν γί- *Foro destinatur, altera*  
νεται τόπον, ὃς δὲ ἕτερος τῶν τε τα- *Quæstori eiusque appara-*  
μία, ὃς ταῖς αἰμα τούτῳ χρησίμους. *tibus. Ab utroque verò*  
ἀπὸ δὲ τῆς ἐκαστέρου τελευταῖ- *extremo Tribunorum ta-*  
ας τῶν χιλιάρχων οκλιῶς, κατό- *bernaculo, retrò quasi in-*  
πιν οἷον Πικαύπιον ἔχοντες τά- *flexam metationem habent*  
ξιν πρὸς τὰς οκλιῶς, ὃς τῶν *Extraordinariorum equi-*  
Πιλέκτων ἰππέων ἀπόλεχθαι, *tum Ablecti, & quidam*  
καὶ ἄλλες τῶν ἡτελοντηδὸν στρα- *ex iis qui ultro ac sponte*  
τορομένων τῇ τῶν ὑπάτων χρί- *in gratiam Consulum mi-*  
π. πάντες οὗτοι στρατοπέδουσι *litant. Hi omnes locantur*

Σ







ὑπεδείας, τῇ δὲ τάξει πρὸς ὀρθὰς *rum, ordine autem & situ*  
*κείμενη τῇ προειρημμένη πλατείᾳ. rectangula est prae dicta via*  
*τοῖς δὲ ἰσὺσι τοῖς αὐτί τοις late.* His demum equitibus  
 τίθεν<sup>ν</sup> πάλιν οἱ τῶν συμμαχῶν *aversi locantur sociorum* Ex-  
 ὑπὲρ τοῖς πεζοῖς, βλέποντες πρὸς *traordinarij pedites, aspi-*  
 ρὴν χαράκα, ἔτι δὲ ὀπίθεν ὑπὲρ *cientes vallum & tergum,*  
 φάσαν τὸ ὅλης στρατοδείας, τὸ *castrorum. Quod autē su-*  
 δ' ὁπολεπόμηνον ἕξ ἑκατέρωθεν *perat vacuum ex utraque*  
 μέγιστον κένωμα πρὸς τὰς *harum partium ad latera*  
 ἐν τῶν πλατείων πλοῦτος δίδω<sup>ν</sup> *transversa, id datur extra-*  
 τοῖς ἀλλοφύλοις, ἔτι δὲ ἐν ἑκα- *neis & si quis subito & ex*  
 ερῶ πρὸς ἰνομένοις συμμαχοῖς. *tempore socius advenit.*

Tribunos cūm locauimus, videamus ecquis alius ē dignioribus in isto tractu? Ita, inquit, etiam Quaestor. Vbi? designat:

» *Qui ponē Tribunorum tentoria locus iacet,* Ille, qui ab utraque parte Praetorii, utrisque Tribunorum tentoriis respondet. Atque is duplici vsui. Nam

» *Eius una pars Foro destinatur.* Quod & rebus vernalibus, opinor, seruiit, & conuentibus, & Legationibus etiam audiendis. In Suidā reperio fragmentum: Ολίγον ἔξω τέρω τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς, χωρὶν πάσης ἀγορᾶς ἀπεδείκνυτο, ὃ δὲ γινώμενον πρὸς τὸν ποταμὸν. ἐνταῦθα δὲ αἱ πρὸς ἑταίρους καὶ αἱ ἀγγελλίαι καὶ ὅλα ἐγίνοντο: Paullum ultra tabernaculum Praetorium, locus ostensus fuit velut Forum, qui Gnomia appellabatur. Illic autem legationes & nuncij, & alia administrabantur. Sed nescio tamen an non de loco & Foro Quaestorio hoc accipi verius sit, quoniam ad eum veniebant & deducebantur primò legati. Ita sanè in Hygino scriptum: In Quaestorio maxime legati hostium & obsides, & si qua praeda facta fuerit in quaestione ponitur. Quod autem Suidas ait Gnomiam appellari, mihi inauditum est: doceat qui nouit.

» *Altera Quaestori, eiusq. apparatus.* Vtrumque hoc spatium grande fuit, & in omni latere circiter pedum trecentorum. Vnum igitur, atque id dextrum (respectu Praetoris in castra versi) Foro seruiit: alterum, de quo nunc, Quaestori. Sed itane Polybi ponis? palam, & mox reponis. At nobis tamen dubitatio aut remora, ex Liuianis aliquot locis, qui in te pugnant. Narrat alibi, Samnites in castra Romana improvisos irrupisse: & ab tergo, inquit, castrorum, portā Decumanā, impetus factus, itaq. captum Quaestorium, Quaestorq. ibi L. Opimius Pansa occisus. Quid clarius, quam haud longe a Decumanā Quaestorium fuisse? Sed & Quaestorium

» Igo ad  
 λαν

Quaest.  
 riuus ubi.  
 Liuius dis-  
 sentire vi-  
 detur.  
 Lib. x.



*storiā portā idem nominat, & ponit à Prætorīā longè. vt cū de* *Quæstoria*  
*L. Emilio, qui suos instruit in castris aduersus Ligures. Is M. Valerium* *portā.*  
*erumpere extraordinariā portā iussit: ad dexterā principalem hastatos le-* *Lib. II.*  
*gionis primæ instruxit: tertia legio aduersus sinistram principalem, Q. Ful-*  
*uius Flaccus cū dexterā alā ad Quæstoriā portā posuit. Pressius hæc*  
*confidera. Ad quattuor portas exercitum instruxit, & orsus ab Extraor-*  
*dinariā (ea est Prætorīa) ad vtramque Principalem, & tū Quæstoriā*  
*descendit. Quæ hæc esse potest, nisi Decumana ipsa: sic dicta scilicet,*  
*quia Quæstorio vicina. Indicat iterū Liuius, cū Galli Boij Semprom-*  
*nium in castris aggrediuntur. ac dum ille, inquit, suos disponit & duabus* *Lib. XXIV*  
*Principalibus portis signa efferre iubet: alius tumultus ab aduersā parte ca-*  
*strorum est exortus. In portā Quæstoriā irruerant Galli. Et mox addit:*  
*tria prælia circa castra locis distantibus fuisse. Ecce duas principales por-*  
*tas abiungit à Quæstoriā, & hanc ait in aduersā (siue magis placet auer-*  
*sā, aut diuersā) parte fuisse: item, prælia illa distantibus locis facta. At-*  
*quin profecto si Quæstorium, vbi Polybius ponit; nihil elarius, quā*  
*ad alterā Principalem id fuisse. Hæc talia sunt mi Auditor, vt ego*  
*quidem sine calumniā nihil iis obtendam. Descendo illuc, vt olim & ve-*  
*teri æuo Quæstorium fuerit è regione Decumanæ, viā mediā* *Quintana*  
*Quintana. Rationem ille situs habuit. Quod in vtraque castrorum parte volue-* *Conciliatio*  
*runt imperium aliquod & magistratum esse. Si ita est, tū & viā il-* *tentata.*  
*lam latiorē fecerim, & centum haud minus pedum. Argumentū ali-*  
*quod pro hac re, quod etiam postea (Quæstorio iam translato) forum*  
*illud Quæstoris Quintana appellata: quid nisi prisco nomine, vt solet, re-* *Quintana*  
*rento? Nam quod Isidorus ait: Quintana, pars plateæ quinta est, quā car-*  
*pentum progredi potest: aut nec verum est, aut nihil ad nostram facit. De*  
*quā Festus: Quintana appellabatur in castris post Prætorium, vbi rerum*  
*utensilium forum fuit. Et si in eo legitur: Quintana appellabatur porta in*  
*castris. Sed portæ profecto vox delenda (palam enim falsa) aut in partem*  
*commutanda est. Vnde enim in portā forum? Sed etiam alibi sic appel-*  
*labant, exemplo castrensi. Suetonius de Nerone: Quintanā domi consti-* *Cap. XXVI.*  
*tutā, vbi pars prædæ & ad licitationem diuendendæ pretium assumeretur.*  
*Hæc olim dico sic fuisse: apte Polybij tamen æuū mutasse, & visum*  
*transferri Quæstorium in Prætorij latus, vt vicinior esset. Nescio an non*  
*huc Hygini nota faciat: Quæstorium, inquit, dicitur quod aliquando ibi*  
*Quæstores pedaturam acceperint, quod est supra Prætorium in rigore por-*  
*tæ, quæ à cohortibus decimis ibi tendentibus Decumana est appellata. Vide-*  
*tur agnoscere veterem illum situm, & retentam etiam appellationem:*  
*etsi aliter ostendit nunc esse. Aliquando, inquit, ibi acceperunt pedaturam:*  
*nempe priscis temporibus. An magis est intellegi, quod iam æuo Prin-*  
*cipum Quæstores non ampliùs in militiam irent: atque ita nomen loci*  
*sine re esset? Sed tamen situs quem tangit, non est profecto iste Poly-*  
*bij & nouus: sed planè vetus ille, è regione Decumanæ. Nisi quis alius*  
*in verbis iis sensus, quem scrutari magis pensiculatè haud possum: quo-*  
*niam*







zio *Castra Pratoria dicitur.* Nempe à similitudine istâ posituræ in castris. Sed ohe, iam ad verba.

*Castra  
Pratoria.*

» *Ab utroque extremo Tribunorum tabernaculo.*] Intellegit extremum, versus portas Principales, & ubi desinunt legiones, focij excipiunt. Nec tamen ita accipio, quasi ab ipso tabernaculo metatio ista rigide cœperit: imò interuallum decore medium aliquod fuerit, separandis Tribunis à Præfectis, ut mox dicam.

» *Quasi inflexam metationem habent.*] Non incuruam aut lunatam, sed quæ in cubitum aut anconem. Figura castrensis, quam dabo, hæc & alia aperiet.

» *Extraordinariorum equitum Ablecti, & quidam ex iis qui vltro ac sponte militanti.*] Duo genera hic collocat, *Ablectos* equites & *Euocatos*. Vbi? & quo ordine? Vtrosque forum aut *Quæstorium* intuentes: quod ex Tabulâ quoque clarum erit: sed suprâ, nisi fallor, *Ablectos*, infrâ *Euocatos*. Istos enim digniores habeo, & ided iuxta Præfectos Tribunosq; statim eos loco. De modo pedaturæ, nihil ipse dicit: & in *Euocatis* incertus fuit: nec in *Ablectis* quidem nimis certus. Suprà disputauim de eâ re, sed ratiunculas nondum dispinxi: nec scio an vna in totum cohors. an dux, id est è quoque cornu vna fuerit in hoc genus. Sed obserua etiâ, quod ait *quosdam* ex *Euocatis*. non enim semper omnes: & numerus si grandior, extra exiguam hanc areolam iis locus, quem postea dicet. Nam tibi lectione & mente hæc coniungenda sunt, aut mihi superuacue multa iteranda, quod fugio, fugi, fugiam.

*Dial. vij.  
lib. iv.  
Incertum  
quot Able.  
sint.*

» *Euenit istos non modo metari circa Consulem, sed & in agmine & viâ alijsq; administrationibus curare atque agere apud Consulem & Quæstorem.*] Clarè hic habes munia & vsum *Ablectorum* & *Euocatorum*, tam equitum quàm peditum: qui fuit, à custodiâ & velut satellitio Consulis esse. Plurimum ij iuxta eum, in castris, in agmine, puto & in acie ipsâ.

» *Via relinquatur lata pedes centum.*] Pari igitur magnitudine, quâ via principiorum. Cur tanta? ut foro latitudo sua maior & *Quæstorij* areæ esset, ad res vœnales, ad prædam, ad circulos etiam & sermones. Quid si & illa causa, ut in necessitate commodè in isto vacuo copiarum instrui & educi in hostem possent? puta, cum eruptione pugnandum, aut tempore tali. Hæc est quam *Quintanam*, ut opinor, Hyginus appellat: *Lateribus Quæstorij tendere debet ad viam Quintanam centuria Statorum, ut posticum Pratorij tueantur.* Cum enim de *Postico Pratorij* exprimat, non est intellegere aliam illam & inferiorem *Quintanam*. A quâ tamen & hanc ego cœnseo dictam, & quia *Quæstor* olim in verâ *Quintanâ* (à quintis cohortibus ibi tendentibus dicta) nunc eo translato, hæc quoque proxima via, & quæ vsui vœnialium, ut prior illa, seruiebat, venit in idem nomen. Pars superior explicata est, quâ fini quidem opus. Nam verba *Polybij* singula rimari, non est otium aut pretium: & quamuis obscura quædam aspicienti videantur, insipienti minimè. & siquid erit, in lucem dabit Tabula subiicienda.

*Quintana  
duplex.*



*Inferior castrorum pars explicata, & deinde cum Declaratione & Podismis suis proposita.*

**A**D Inferiorem partem eamus, & tu (quod ille de viro magno olim) Cedo magistrum. Polybij inquam hæc lege.

**POLYB.** Ἀπομετρηθέντων δὲ πάλιν ἑκατὸν ποδῶν εἰς τὸ πρῶτον καὶ πᾶσας τὰς σκηναίς, λοιπὸν δὲ τὸ τοῦτο τὸ πλάτος ὁρίζουσιν διθείας, ἥ τις γίνεται ὁρθή τε καὶ ταῖς τῶν χλιαρχῶν σκηναῖς, δὲ τὸ ταύτης ἀρχονται ποιεῖν τὰς τῶν στρατοπέδων παρεμβολὰς, χειρίζοντες τὸν τρόπον τοῦτον. διχοτομήσαντες τὴν πρῶτην μετρίαν διθείαν, δὲ τὸ τοῦτο τὸ σημεῖον πρὸς ὁρθὰς τῇ γραμμῇ, οὗ ἵππεῖς ἀντίοις ἑαυτοῖς ἑκατέρω τὸ στρατοπέδου παρεμβάλλουσι, πεντήκοντα διέχοντας πόδας ἀλλήλων, μέσῳ ποιοῦντες τὴν τομὴν τοῦ διαστήματος. ἔστι δὲ ἢ τε πᾶν ἵππεων καὶ πᾶν πεζῶν σκηνοποιία ὁμοία πλήσι. γίνεται γὰρ τὸ ὅλον ὁμοίωμα καὶ τῆς σημαίας καὶ τῶν οὐλαμῶν τετραγώνον. τοῦτο δὲ βλέπει μὲν εἰς τὰς διόδους, ἔχει δὲ τὸ μὲν μήκος ὁρισμένον, καὶ

*I*terum cum dimensi fuerint centum pedes antrorsus legiones versus, tum à lineâ rectâ spatium hoc finiente (quæ lineæ respondeat & parallela sit Tribunorum tentoriis) à lineâ illâ, dico, ordiuntur facere castra & domicilia legionum hoc modo administrantes. Cum diuiserunt prædictam lineam rectam in duas partes, ab hac sectione & signo rectis ad lineam angulis equites utriusque legionis aduersos inter se locant, quinquaginta pedum interpetitum uallo: sic ut mediam faciant sectionem ipsam eius inter ualli. Est autem metatio tenetiorum tam equitum quam peditum similis. Fit enim uniuersa figura & Manipuli & Turmae quadrata. Aspicit uerò in vias siue exitus, & habet longitudinem definitam, &

*certam*



τὸ ὡραίων δόσον. ἐστὶ δὲ ἑκατὸν *certam illam quæ ad viam.*  
 ποδῶν. ὡς δὲ Ἰπποπολὺ καὶ τὸ *Est enim centum pedum.*  
 βάθ' ὅ' ἴσιν περὶ πάντα ποιεῖν, *Plurimum verò et latitu-*  
 πλὴν τῶν συμμαχῶν. ὅταν δὲ *dinem adæquare conantur,*  
 τοῖς μείζοσι στρατοπέδοις χεῶνται *præterquàm in Sociis. Quòd*  
 τὸ ἔξ' λόγον καὶ τῶ μήκει καὶ τῶ *si legionibus magis plenis et*  
 βάθει ὡρεσθῆσαι. ἡρομείης δὲ *numerosis utantur, pro ratâ*  
 τὸ τῶν ἰππέων παρεμβολῆς καὶ *ad longitudinem et latitu-*  
 μέσας τὰς τῶν χιλιάρχων σκη- *dinē adiiciunt. Factâ igitur*  
 νὰς, οἷοι εἰ ρύμης πρὸς Ἰπικαρσίου *hac locatione Equitū ad me-*  
 ὡρὸς τῶν ἀπὸ ῥηθείσων διδῆναι, *dia tabernacula Tribunorū,*  
 ὅ τὸν ὡρὸς τῶν χιλιάρχων ἔπον. *quasi Strigâ aut Vico trans-*  
 τῶ δὲ ὅδε ρύμης ὡραπτοῖσι *uersario ad dictam rectam*  
 ἀπολεῖται τὸ τῶν διόδων σχῆμα *lineam (re enim ipsâ vicis af-*  
 πασῶν, ὡς δὲ ἑκατέρω ἑμέ- *similatur hac Figura viarū,*  
 ροις, αἵ μὲν ὡραμάτων, αἵ δὲ *ab utraque parte et Mani-*  
 ἐλαμῶν. Ἰπὶ τὸ μήκ' ὅδε πα- *pulorum et Turmarum, in*  
 ρεμβεβληκότων, πλὴν τοῖς ὡρ- *longum se extendentium.)*  
 ερημείοις ἰπποδῶσιν κατόπιν ὅν *tum dictis equitibus à tergo*  
 ὅδε ἀμφοτέρων τῶν στρατοπέδων *Triarios utriusque legionis*  
 τριαρείους κατ' οὐλαμὸν ἐκά- *adponunt, quemque Mani-*  
 στω σημαῖαν ἐν ὁμοίῳ σχήματι *pulum cuique Turmæ figurâ*  
 πιδῆσαι. συμφανόντων μὲν τῶν *pari. Sic quidem ut figuræ se*  
 σχημάτων ἀλλήλοις, βλε- *mutuò tangerent, sed Triarij*  
 πόντων δὲ ἑμπαλιν ὡρὸς τὰς *in alteram partem aspiciant*  
 ἐναντίας τοῖς ἰπποδῶσιν Ἰπποφα- *Equitibus obuersi. Faciunt,*  
 νείας, ἥμισυ ποιοῦντες τὸ βά- *etiam dimidium latitudinis*  
 θ' ὅδε μήκος ἐκάστης σημαί- *pro longitudine in quoque*  
 ας, τῶ καὶ κατὰ τὸ πλῆθ' ὅδε *Manipulo, quia Triarij*  
 ἡμίσεις ὡς Ἰππικαὶ εἶναι ὅδε *numero dimidiati sunt ad*  
 τοῖς τῶν ἄλλων μερῶν. διόπερ' *Manipulos alios. Itaque*



αὐτῶν ὄντων πολλάκις τῶν αὐ- cum numero saepe impari sint  
 δυν, ἰσάζειν αὖτε συμβαίνει ipsi viri, tamen longitudinem  
 πᾶσι τὰ μέρη καὶ τὸ μὴ- equalem esse contingit, quo-  
 καὶ, διὰ τὴν τοῦ βάθους δια- niam latitudinem variant.  
 φορέαν. αὖτις δὲ πεντήκοιτα. Atque iterum quinquagin-  
 πόδας ἀφ' ἑκατέστων τούτων tapedes ab iis utrisque abs-  
 δποθήσαντες, ὁπτίοις παρεμ- cedentes, oppositos & aduer-  
 βάλλουσι τοῖς τριαρίοις ἑὺ πρίλ- sos Triariis locant Princi-  
 κικας. ἰδύοντων δὲ ἐξ τούτων εἰς pes. His ipsis spectantibus &  
 τὰ περιενημένα διαστήματα, vergentibus in spatia atque  
 δύο αὖτε πάλιν ἀποτελεθῶν interualla iam dicta, duo isti  
 ῥύμαι, τὰς μὲν ἀρχὰς ἀπὸ τῆς iterum, vici fiunt; initium  
 αὐτῆς διθείας λαμβάνουσαι, quidem capientes ab eadem  
 καὶ τὰς ἐκβολὰς ὁμοίως τοῖς rectā lineā, & ingressus eos-  
 ἰσώσουσιν, ἐκ τοῦ περὶ τῶν χι- dem cum equitibus, ex spatio  
 λιάρχων ἑκατομπίδου διαστή- illo centumpede quod ante  
 ματ', λήγουσαι δὲ περὶ τὴν Tribunos est; desinentes por-  
 κατὰ ὅπκευ τῶν χιλιάρχων τὸς finientēsque in partem la-  
 πιδουρὰν τοῦ χάρακα, ὡς τὴν τῶν castrorum Tribunis  
 ἐξ ἀρχῆς ὑπεδέμεθα καὶ oppositum, quod ab initio di-  
 ατάσσονται εἶναι τοῦ παντὸς γή- ximus velut frontem esse si-  
 ματ', καὶ δὲ ἑὺ πρίγκι- gura totius. Secundum Prin-  
 πασι ὁπιδεν τούτων ὁμοίως ἐμ- cipes verò, iterum auersos lo-  
 παλιν βλέποντας. συμψαύον- cant Hastatos, figuris ta-  
 τα δὲ τὰ γήματα πλεόντες, ἑὺ men & areis contingentibus  
 ἀτάτοις παρεμβάλλουσι. δέ- se & iunctis. Cum autem  
 καὶ δὲ σημαίας ἐχόντων ἀπὸ δέ- decem Manipulos singula  
 των τῶν μερῶν καὶ τὴν ἐξ- partes ac Striga habeant,  
 ἀρχῆς διαίξουσιν, πᾶσας ἰσας ex dictā diuisione: efficitur  
 συμβαίνει εἶναι τὰς ῥύμας καὶ ut omnes vici aequales sint  
 καὶ τὸ μήκος, ἐκ τῶν ἀποτρεμῶν longitudine, itēque fines  
 & de



ἰσαίνει αὐτῶν τὰ πρὸς τῇ κτ' τὸ & desinentia pares in latere  
 πρὸς ὧν πλῆρ᾽ ἔχει χάρακος, castrorum ad frontē. in quam  
 πρὸς ἧν ἔστι τὰς τελευταίας ση- versos etiam extremos Ma-  
 μαίας Ἰππὲς ῥέφοντες στραπε- nipulos locant. Ab Hastatis  
 δόξαν. Ἀπὸ τῶν ἑξήκων ποινή- rursus quinquaginta pedum  
 κόντα πάλιν διαλειπόντες πό- intervallo Sociorum equites  
 δας, τὲς τῶν συμμαχῶν ἵππῳς ponunt, aduersos illis, ini-  
 αῖτίοις παρεμβάλλουσι τοῖς, tium facientes ab eadem re-  
 ποιέμενοι ἢ ἀρχῇ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐπὶ lineā, & desinentes in  
 οὐθείας, ἔλθοντες Ἰππὶ τὴν αὐ- rectā. Est autem multitudo  
 τὴν. ἐστὶ δὲ τὸ πλῆθος τῶν συμμα- Sociorum, ut praedixi, pe-  
 χῶν, ὡς ἐπὶ δὴ πρὸς ἑκάστην, τὸ μὲν ditum quidem par Roma-  
 τῶν πεζῶν πάριον τοῖς ῥωμαῖ- nis legionibus, exceptis ta-  
 κοῖς στρατοπέδοις, λείπον τοῖς Ἰππ. men detractisque Extraor-  
 λέκτοις. τὸ δὲ τῶν ἵππῶν διπλά- dinariis; equitum verò du-  
 σιον, ἀφ' ἡμετέρων ἔστι τῶν ἑπεί- pla, his quoque tamen ut de-  
 τε μέρους τοῖς Ἰππὶ λέκτοις. διὸ trahas tertiam partem in  
 ἔστι τὸ βάθος αὐξόντες τοῖς πρὸς Electos. Ideoq; & latitudi-  
 λόγον ἐν τοῖς στρατοπέδοις καὶ νέμει- nem istis augentes in figuris  
 χήμασι, περὶ αὐτῶν κτ' τὸ μέγεθος castrensis, conantur lon-  
 γύστερον τοῖς τῶν ῥωμαίων στρα- gitudine exaequare legioni-  
 πέδοις. Ἀποτελεσθεὶς δὲ τῶν bus Romanis. Absolutis igitur  
 ἀπασάντων ποίντων διόδων, αὐθιγὲς tur omnibus quinque viis,  
 τὸν παλιν ἀπὸ στραμμενίας, iterum auersos ab Equitibus  
 ὁμοίως τοῖς ἵπποισι πθέσσι τὰς locant, peditum socialium  
 τῶν συμμαχικῶν πεζῶν σημαί- Manipulos, augentes lati-  
 ας, αὐξόντες τὸ βάθος πρὸς λό- tudinem proportionē, aspe-  
 λον, ἐλεπύσας δὲ πρὸς τὴν χάρα- ctum habentes vallē versus,  
 καὶ ἔστι πρὸς τὰς ἐκ τῶν πλαγίων & utramque faciem aut la-  
 Ἰππὶ φρενείας ἐκατέρωθεν, καθ' ἑκά- tus transversum. In omni  
 ἑκὼν δὲ σημαίαν τὰς πρῶτας ἀφ' autem Manipulo, prima ab



ἐκατέρου τοῦ μέρους σκηνᾶς. ④ *utraque parte tentoria Cen-  
taurii principes λαμβάνουσιν. ἅμα turiones habent. Ad pradi-  
dē τὴν ἀποσπασμένην τρέπον. Etiam verò modum locantes  
παρεμβάλλοντες καὶ ἐκα- ad quodque latus Sextam  
σον μέρει τὸν ἕκτον οὐλαμόν, Turmam, à Quintā pedi-  
δὸν τοῦ πέμπτου πεντήκοντα bus quinquaginta eam ab-  
πόδας ἀφιστάσι. ὁμοειδίως ducunt. similiter & peditum  
δὲ καὶ τὰς τῶν πεζῶν τάξεις, Manipulos, ut fiat alia via  
ὥστε γίνεσθαι καὶ ταύτῃ αὐ- per medias legiones, trans-  
λῶν διὰ μέσων τῶν στρατιωτῶν uersa quidem quòd ad Stri-  
δίον, ἐπικάρσιον μὲν πρὸς τὰς gas, sed parallela tentoriis  
ρύμας, ὁμοειδίαν δὲ τῶν τῶν Tribunorum: quam appel-  
χλιαρχῶν σκηνᾶς, ἣν καλοῦσι lant. Quintanam, quòd  
πέμπτην, διὰ τὸ ὅτι τὰ πέντε quinque illos ordines secar  
τάγματα παρέχειν. & peruadit.*

Iam siste. Diutius passus sum te legere, ut semel liberarem. Nunc de-  
nique absolui totam Inferiorem partem, diuisam & ipsam in duas  
partes, sed conformes. Via enim media transversa secar disparatque qui-  
nos Manipulos à quinis: sed in locatione alià, nullum inter eos discrimen.  
Percurramus igitur Polybiana verba, quia hoc solum & funda-  
mentum est cui inædificamus: sed verè percurramus. Faciam breue, &  
scio te velle. Ait:

« Iterum cum dimensi fuerint centum pedes antrorsus. ] Vides hic spa-  
tium centenarium à Tribunis ad legiones: quid id fuit? *Principia* Ro-  
manis dicta. Et si enim propriè sic appelles initium ipsum castrorum ubi  
legiones (inde enim vox) tamen totum hoc spatium medium constat  
sic esse dictum. Plutarchus in Galbà verbatim conuertens, ἀρχαία dixit,  
cum additione, ἀρχαία καὶ ῥωμαίοι καλοῦσι: *Archea*, siue *Initia*, quæ Ro-  
mani *Principia* appellant. Cicero ad Brutum: *Spes libertatis nusquam nisi  
in castrorum vestrorum principiis est.* Cur non tota castra nominat? cur  
hæc eximie? quia in Principiis, aut iuxta illa, Tribuni, Præfecti, ho-  
nestissimi Decurionum & Centurionum: quibus scilicet cura maior &  
amor reip. ac libertatis, quàm militari vulgo. Capita ergo intellegit &  
Lib. xxvii. vertices castrorum, qui ibi metabantur. Liuius: *Tribunos iura reddere in  
principiis sinebant.* Credo sedisse eos, iuri dicundo, ante tentoria sua, non  
ad Signa aut Aquilas ipsas. Idem ibidem: *In Principiis Prætorioq., ubi  
sermone inter se serentium circulos vidissent.* Profectò viam & spatium  
ipsum

*Principia  
in castris.*

*Duplici  
sensu.*

*Ciceroni  
lux.*



ipsum intellegit, inter legiones medium & Tribunos. Et si legas proprie & strictè magis, ipsa initia castrorum militarium, & vbi Signa præcipua defixa, sic appellata. Suetonius: *Capite puniuit, & quidem ante principia castrorum.* Id valet, in viâ istâ & spatio ante signa. Simile in Quinctiliani Declamatione pro Milite: *Sed neque hoc Mars parens, neque signa militaria aquilæ, vultures sinant, ut tuâ quoque sententiâ quisquam vir, & Romanus & miles, nimium pudicus sit, apud quem ante principia agendum est.* Sed hoc pro priore fortasse sententiâ, quia probabile causam hanc ad Tribunal dictam, & ante Prætorium ipsum. E Quinctiliani autem verbis colligas, sacra & casta hæc Principia habita, & fuisse in religione. Tacitus ipsum indicat, cum de lasciuiente feminâ narrat: *In ipsis principijs struprum ausam.* Exaggerat flagitium, à sanctimoniâ loci. Et ita fuit, ob præcipua signa quæ ordine illic antefixa. Tacitus de Sciano: *Tiberius coli effigies eius inter principia legionum sineret.* Nam primæ omnes Decuriæ, & Manipuli metabantur illic, ut intelleges è Polybio: ergo & signa quæque prima, id est primi Hastati, primi Principis, & Primipili etiam, id est Aquilæ ipsæ. An & hoc verum, omnium cohortium signa ibi defixa, ante Prætores scilicet, & non mouenda nisi eo sciente, iubente? nonnulla suadent, maximè quæ lego in historiis sequentis æui. Sed ut nunc hoc non definiam, constat sanctiorem hunc locum habitum: vbi legionum scilicet numina, & vbi aræ item atque altaria exstructa. Quod verum esse volo tamen, non nisi in Statiuis aut Hibernis. Tacitus de Planco: *Ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes, legatus populi Romani, Romanis in castris, sanguine suo altaria deum commaculauisset.* Præmisit autem, Plancum in castris primæ legionis signa & aquilam amplexum, religione festuratum fuisse. De hisdem aris in Dione Cassio, qui inter signa Variarum cladis refert. quod *ὁ δὲ γὰρ ἀπὸ τοῦ περὶ τὰ τοιαῦτα ῥωμαίων ἁγιάσματος ὡς ἀνίστην ἐδόκει, μέλιστα τε περὶ τοὺς βωμοὺς αὐτῶν κρητὰ ἀνέπλεον:* *Hæstæ à Septentrione delata incidere in Romana castra videbantur, & apes circa altaria eorum cerificauerant.* Castrensia altaria, ista sunt: fortassis & Ara ante Augurale obuersa, de quâ suprâ. Equidem in Græcorum etiam rebus hunc morem & religionem recognosco. ut cum Homerus de Achæis suis scribit:

— ἵνα σὺ δ' ὅρῃς τὴν θύμην  
 ἥ' ἔω, τῇ δὲ καὶ σφί θενὶν ἐπὶ τοῦ χαλκοῦ βωμοῖ:

— vbi iis Fora, iudiciumque,

Atque inibi constructa deorum altaria sancta.

In Foro ille ponit, & vbi iudicia: Romani in Principiis, vbi item iudicia, præmia & poenæ.

» *Quinquaginta pedum intervallo.*] Ordinaria ista dimensio, & viæ sic grandes, non decoræ solum, sed vtilis ad equos & iumenta educenda, inducenda. Interdum tamen contractas reperio, ob aliquam causam. ut in Cæsare: *Castra etsi erant exigua per se vix hominum millium septem,* præsertim

Othon.  
cap. 1.

Principia  
sacra.

1. Hist.

Signa præ-  
cipua ibi.

Ara in  
Principiis.  
1. Annal.

Ara in  
Græcorum  
castris.



praesertim nullis cum impedimentis; tamen angustiis viarum, quantum potest contrahit. Quin nomina sua Viis istis fuerint, vix ambigo: nondum tamen mihi fuit reperire.

Pedatura  
diuisa.

„ Latitudinem adaequare conantur, praterquam in Sociis. ] Longitudo, inquit, areolarum semper pariat: non æquæ latitudo. & causa est, quod Turmæ quædam aut manus militares grâdiores. Vt in Sociis ecce, equites quadraginta sunt in Turmam: at in ciuibus dumtaxat triginta. Ergo meritò iis spatium & pedatura amplior: sed id accedat in latum. Et Socios quidē excipit ipse tantum: tu potes & Triarios, qui angustiis quàm alij (dimidiatus enim numerus) metantur. Obserua hîc autem, longitudinem castrorum Polybio dici & censerî, à Pratoriâ ad Decumanam: latitudinem, à Principali Dextrâ ad Sinistram.

Longitudo  
castrorum  
quæ

Lib. II.

Striga.

„ Quasi Strigâ aut vico transversario. ] Pûm est in Græco, quod sulcum & tractum notat, & ὁ δὲ πύκνῳ. Iosephus in castrorum re adhibet hoc quoque verbi: Πύκνῳ ὁ δὲ πύκνῳ ἐστὶν τὸ ὁρίζοντες. Dissidunt in strigas & ordines introrsus compositè admodum sua castra. Latinam vocem Strigæ Hyginus præit: Poterunt Singulares in strigâ Pratorianorum rendere. In Festo, Striges sunt (fortasse Strigæ) ordines rerum inter se coniunctè collocatarum à stringendo. In arando quoque sulcum vno ductu peractum, Strigam vocabant. Sed verti & Vicum, nec malè: cùm in Glossis sit, πύκνῳ, vicus: in Apostolorum Actis, πύκνῳ ὁ δὲ πύκνῳ τὸ ὁρίζοντες. Vbi benè interpres, Vade in vicum, qui vocatur rectus. Vt igitur Vici in urbibus id quod ex domibus constat, ait Varro, id est medium illud inter vias: ita in castris manipulorum ordo cum tentoriis, quæ castra ipse Polybius cum vrbe confert.

De L.L.

„ Figurâ parî. ] In longum, non in latum.

„ Duo iterum vici sunt. ] Scilicet in quaque legione vnus: an duo, quia Quintanâ mediâ secantur?

„ Ingressus eosdem cum Equitibus. ] Siue & Triariis. Equites tamen nominat, quia illorum ἐξόχῃ hæc area, & Triarii additi ac subiuncti.

„ In partem latusq, Tribunis oppositum. ] Nempe in decimo suo ordine desinunt, ad vallum & Decumanam.

„ Figuris tamen & arcibus contingentibus se & iunctis. ] Vt lucri locus fiat, nec via interferatur non necessaria. Auerli enim sic positi & tergis contingentes, vtrîque exitus suos habent, nec alteri alteris molesti.

„ Ideoq, & latitudinem istis augentes. ] Scilicet Equitibus sociorum, qui Romanis plures.

Quæ via  
castrorum

„ Omnibus quinque viis. ] Haud plures agnoscit, directas quidem & in longum. Nam transversariæ tres sunt, vt in Figurâ vides.

Socij an ma  
nipulacim  
distinçti.

„ Iterum auersa locant ab equitibus peditum sociorum signa. ] Hic dubitatio mihi iusta de sociorum locatione. Vtrumne vt Romani, per manipulos suos & vias distinctè locati? an coniunctim magis per cohortes? Illud prius similitudo suadere & ratio etiam videatur: quia sic cum equi-



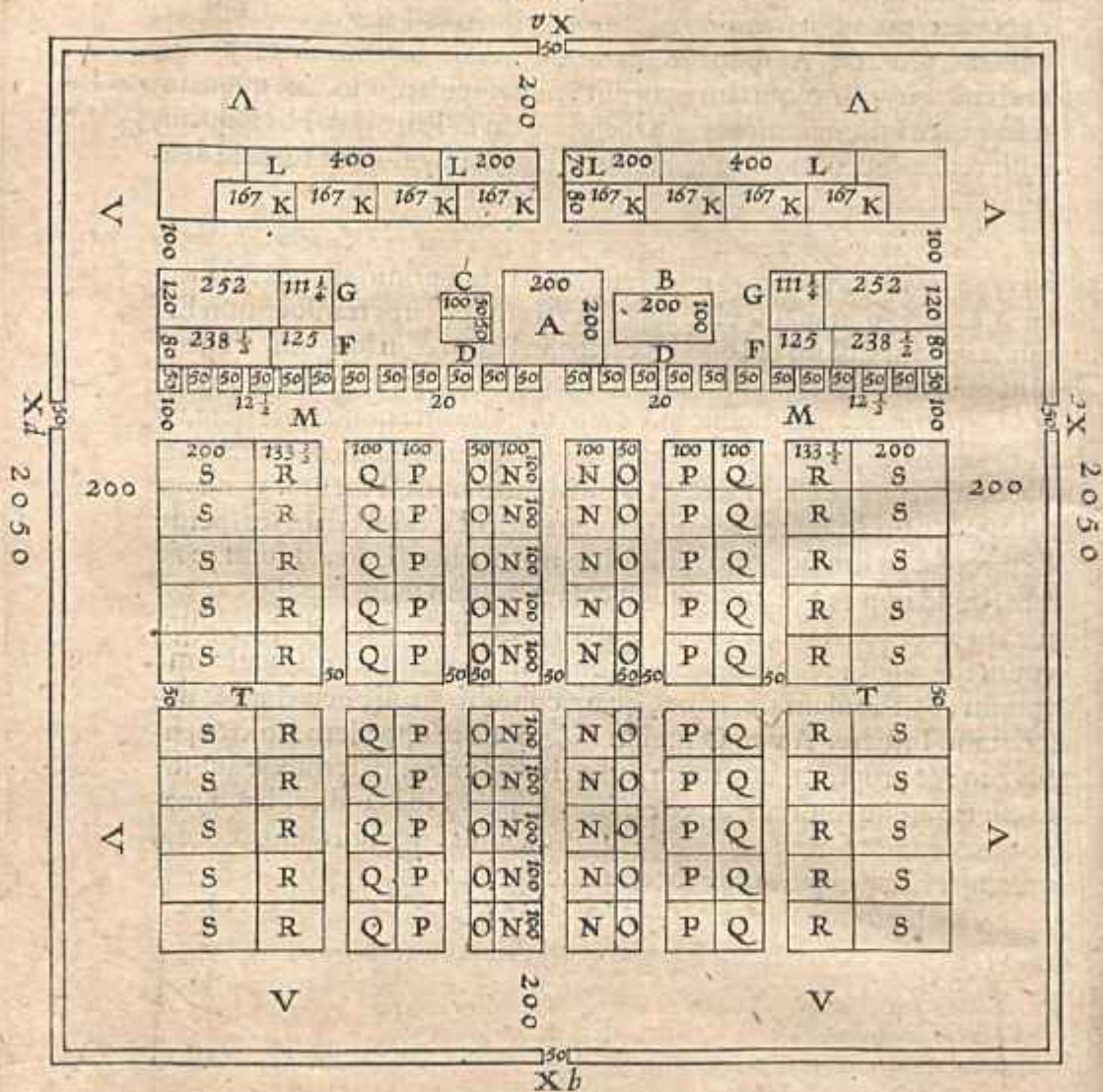
equitibus omnes iuncti iisque appoliti, conferti sint, nec commodè positi ad ingressus aut egressus. Hoc tamen alterum magis pro Polybij mente videtur, certè verbis, cum dicit: *Omnes quinque vias absolutas*: omnes inquam: non ergo aliæ restant. Item cum addit, *auersa equitibus locari peditum socialium signa*: non distinguit Triarios tantum, sed vniuersè profatur. Amplius, cum scribit *auctam latitudinem pro portione*. Itane *auctam*? minutam oportuit, si manipulatim locati: quoniam <sup>Cohortes</sup> minores & infrequentiores ij in fociis, quàm in Romanis. His inducor, <sup>sociis minores.</sup> cohortatim locatos socios, sed suà quadam manipulorum fortasse diuisione. Dicam ad Tabulam.

» *Aspectum habentes vallum versus, & vtramque faciem aut latus transversum.*] Triplex ergo iis egressus: in vallum primò, deinde ad Principia, & ad Quiritanam. Hoc appellat vtrumque latus transversum. Et si duplex etiam vallum est, quod spectant, in latum & in longum. Vt paulum diducam. vide quinque superiores cohortes, ex iis prima in Principia, si volet, exit: tres mediæ in vallum oppositum: quinta, vel istuc, vel in Quiritanam. Simile de quinque aliis: & iam ista intellegis? nam contractiore fronte te esse video. A v d. Mentiri non est meum. quod igitur apud te mi Magister liceat, totidem hæc ista, quot effatus es, perdidisti verba. In situ hoc toto nihilo sum tibi doctior. L i p s. Hem! te sic esse, quod non es? Nam acumen & sagacitatem tuam sæpe in experimento didici. Sed quod euēnit tamen, præuidi: & suspicabar auditum, vnum fugitium, non esse combibendæ huic doctrinæ. Ad oculos me vertam, & Tabulam tibi habe, quam consultò attuli, depictam & descriptam. Intuere. A v d. O meum Solem! sic te appellem, imò & publicum: & proprium hoc tuum, quæ vis & concepisti, sermone aut stilo efferre atque illustrare super multos. L i p s. Ne blandire. haud magna laus est: & fortasse quia ego minùs acutus, diffusius alios doceo, quæ ægrè fuerit cepisse mihi. Sed tu hoc age, & vide.



## TABVLA ET FORMA CASTRORVM.

2017





DECLARATIO ET DISQV-  
SITIO TABVLÆ.

**I**NTEÑTE aspicias. dic fodes, Tabula hæc te iuuat? A V D. Vel maxime, & ex veteri verbo, non solum oculis quam auribus plus credo, sed etiam plus disco. Vtinam tu porro adiuues, & velut designator per singula loca me circumducas & illustres! L I P S. Comiter fiet: & tanquam ramulos omnes huius arboris excutiam ad tuum fructum. Prima esto

## PARS SVPERA, ET

**P**RATORIVM in eâ. quod in medio situm vides, non quidem castrorum, sed aliorum <sup>Prætorium</sup> ducum. Magna rationis hic situs. Primum, non longe ab hoste, & ad Prætoriam portam, qua illud semper fere spectabat: nimirum ut obseruet siquid ille moliat, aut moveat, & nuncios quoque, aut exploratores statim admittat. Causa altera, ut duces omnes circum se habeat, quorum consilio, cum opus statim viatur: item inbeat aliquid aut mander. Tertia, ut in conspectu habeat subiecta castra & militem eorum, videatque siquid peccent aut turbent. Ipse ille aspectus coercere milites, qui sciebant semper sub oculo sui Ducis se versari, eoque in omnibus magis composuisse se gerebant. Nec Ducis tantum, sed Ducum, quoniam Quæstor, Legati, Tribuni omnes fere hic spectabant. Denique causa etiam hic, honor & dignitas, quod media omnia honestiora, imo & tutiora. Atque ita in corpore etiam isto cor circa medium, & subiectas habet inferas partes. Ad Prætorium situm est

**Q**VÆSTORIUM, ad latum, dextrum dicam an sinistrum? Si Imperatorem aspicio in castra versum, sinistrum facit: si Aquilas & ipsa castra, magis dextrum. Eadem dubitatio in Dextrâ & Sinistrâ portâ Principali. Sed quod ad rem, nihil non interest, utrum latum sic appelles: teneas tamen Quæstorium ad dextram fuisse. cur? & an supra Legatos? ita, quia iste <sup>Quæstor,</sup> magistratus populi Romani, alij non nisi in dignitate. Itaque supra Legatos Quæstor, <sup>dexter.</sup>

**L**EGATI, merito iuxta Prætorium à nobis siti, et si Polybius non fecit verum. In latum tabernacula illorum produxi, ut ne Prætorium eiusque conspectum Ablecti & Euocati prorsus eriperent: quod idem in Quæstorio sum secutus. Aliqui si quis malit in longum obirendere, haud repugnem: nisi quod meum illud magis sortasse decorum. Alter eorum facie in Ablectos spectauerit, alter in subiectos Tribunos. Viam inter ipsos & Prætozem mediam feci, sed exiguan; quâ vel ad ipsum irent, & item qui in contubernio Prætoris, illac exirent. Adungi enim prorsus & adnecti, haud placet.

**T**RIBVNI, sub ipsum Prætorium ordine siti. Divisi in duas partes viâ mediâ, quâ à legionibus ad Prætorium ducit: & ita collocari seni & seni, ut quisque ordo suam legionem habeat in conspectu. Exempli causâ, sex Tribuni prima legionis, hinc sum oppositi: sex secunda, illi. Ordo etiam inter ipsos, ut primus Tribunus (nam scis dignitatem & ambitionem in eo fuisse) ad Prætorium primus esset, oppositis equitibus: secundus deinceps, & sic ad sextum. Tabernacula illorum secreta & disparata: siue quia dignitas in eo aliqua est, seorsim tendere: siue quia ratio voluit vias quasdam medias esse, per quas ad Fori virumque sine ambitu iretur. Eæ viæ viles quatuor sunt in utraque parte: quinta enim perit Prætorij obiectu. Caput tu mouet, quid displicet? Tribunos. A V D. Displicet, quod Prætorium totum non est liberum; & amplius, quod viæ illæ duæ inutiles, <sup>Adhibita</sup> & cum loci tallura. L I P S. Me quoque aliquid mouit inuidia, sed cum Polybij verba pensitavi, <sup>in hac</sup> aliter non potui. Aut enim diserte, Tribunorum tentoria æqualiter inter se distesse: ergo viæ & interualla fuerunt. Aut amplius cum equites locat, initium iis esse à medijs Tribunorum tentoriis. Igitur palam locanda duo prima, id est media, ad viam illius utrumque, marginem, iuxta quam equites metantur. Nisi hæc in Polybio essent: ego verò libens totum Prætorij



(patium vacuum liberumq; reliquissim, pulchre & vtiliter etiam ad comineatum. Idem ad al-  
loquia aut iudicia. & profecto cum hæc considero, inducor vt credam sic fuisse. Nam Tribunal  
ecce ad latus vnum fuit: quomodo alloqui milites commodè illinc potuit, tentoris obiectis? Iam  
iudicia si exercenda, cum consilio militari: videantur ea commodè in aditu & vestibulo Præto-  
rij exercita, sed spatio vastiore. Quod si placeat, remoueantur vndique Tribuni a Prætorio, imò  
via etiam inter ipsos & illud media sit pedum viginti quinque: (5 pedes resultant ex quin-  
quaginta pedum via Prætorio opposita: numera, & reperies) que via seruiat pulchre ad transi-  
tus in Forum vtrumque: tum Tribuni excipiant, & degant in spatio in quo pedum trecento-  
rum. Ita singulis pedatura sua manebit pedum quinquaginta: & decorè incipient à peditibus  
ipsis, id est Triariis: habebuntq; equites (honestissimi ciuium) liberum in Prætorium aspectum  
& accessum. Ista placent: quid tamen Polybius verbis fiet de intervalis? Vide an non seruare ea  
possis, imò debras, legionibus magis plenis. Nam cum ea essent quinque millium & ducento-  
rum: palam est auctum modum in Principum & Hastatorum pedaturâ: ergo & in spatio  
opposito, vbi Tribuni. Commodè igitur tunc & loces ita, & exigua des intervalia. Etiam vt id  
non sit, verba tamen Polybij & præcepta serues, si in latum tentoria Tribunicia facias pedum  
modo quadraginta. Nihil impedit, & via tunc fuerint media pedum duodenum. Alterum  
de equitibus, quod obstat: benignè intellegendum sit, opponi eos mediis Tribunorum tentoris in  
parte. quod verum esse ex situ vides: & accipe, si vis, tabellam.



Praefecti  
aguntur  
Tribunis.

Examinata  
eorum pe-  
datura.

Hæc notan-  
da.

**PRÆFECTI** sociorum. quos Polybius (ô incuriam! nec aliter possum dicere, si scriptum  
hoc integrum) nusquam locat. Nos ad latera Tribunorum ponimus, situ & modulo paribus:  
quidni, cum pari munere & dignitate. Vbiq; eos Polybius æquiparat, nisi quod illi tamen ho-  
nestiores, quatenus ciues. Ratio etiam vult opponi eos suis Alis siue Cornibus: sicuti legio-  
nibus Tribuni. Diuidamur ergo, & sint in quaque parte seni, eadem metatuvâ quâ Tri-  
buni, nisi quod via aut intervalia hic magis exigua (vt nos in tabellâ dedimus) an potius  
nulla? Cui enim vsui? nec transitus hic aut comineatus vlli, cum à tergo excipiant Euocati &  
Ablecti. Quid ergo fiet spatio grandiori, quod est ped. trecentorum sexagintatrium &  
semis? Nam triginta pedes ex ipsâ illâ via capimus quinquaginta pedum, que socios à le-  
gionibus abiungit. Hoc ideo, quia Polybius scribit Ablectorum & Euocatorum tabernacula in-  
cipere obliquo flexu statim ab extremis Tribunorum. Igitur non tam grandi intervallo abun-  
genda videntur: aliquo tamen, vt & ipsi, & Praefecti etiam, distincti sunt à Tribunis. Mediâ istâ  
mensione sint interiecti pedes viginti. Illinc ergo si ordiare Praefectorum tabernacula, possit in  
longum minuere de mensurâ Tribunicia, nec dare his quinquaginta, sed quadraginta pedes  
tantum. Ita paritabis, & reliquum superne Euocatis addes.

**EVOCATI** equites, quos hic colloco proximos à Praefectis, quia dignitate supra Ablectos  
sunt. Polybius tamen Ablectos priores nominat, & parum refert superne an inferne ponas.

**EVOCATI** pedites. Horum omnium numerus incertus est, & saepe plures quam vt ista  
area capiat. Sed Polybius quosdam Euocatorum modo hic ponit: vbi reliquos? Si plures  
fuerint, vel ad latera Praefectorum locandi, vel Extr.ordinariorum, supra in Vacuo: vel  
etiam



etiam noua area in foro transuerso. Nam hoc quoque interdum impleri, & tum Forum in Quasitorum transferri Polybius infra dicit.

ABLECTI equites. Turma una.

ABLECTI pedites. Cohors una nunc esto.

EXTRAORDINARII equites. Sunt turma in vniuersum oculo: vtriusque locantur quattuor. Eos infra ponimus, Prætorium & Fora spectantes (etsi quidam aliter:) quia Polybius verba voluit. Est quoque pro cetera locaturâ, ut pedites a tergo equitum sint (vi Triarum in legionibus) equis observandis.

EXTRAORDINARIA Cohortes. quas tres an quattuor faciam, nescio: sed tres ponamus nunc esse: & quomodo locamus, ut par vtriusque numerus non potest sine diuisione. Esto igitur vtriuslibet una cum dimidia: sed dimidia dua viam aspiciant, atque ita iuncta quodammodo sint, nisi pedum aliquot intervallo. Si plures hic locas, & pauciores in Ablectis: facile est dictis parare. Habet partem totam Superam, quæ intricatior est, quia à Polybio minus signatè descripta. Itaque, variant positione alij & numeris: ego me spero, si non vera, verisimilia dixisse. Nunc considera, quod ad prudentiam Romanam, in omni hac parte vix etius vltos esse. En Considera custodiam primarum Ducis & Ducum, committere sociis voluerunt: quid nisi ut fide sic habitâ, <sup>ta positio</sup> magis adstringerent eorum fidem? Sed & caussa occultior altera, quod præcipuos sociorum circa <sup>superior.</sup> se & in ore atque oculis habebant, nequid clam consulerent aut inuolarent. Etsi autem isti vni- <sup>Tota è So-</sup> dique cingunt Imperatorem & in custodia habent: non tamen ita, ut non sit præsidium aliquod <sup>cis serè.</sup> ciuile si opus. Nam & Euocati vtriusque sunt veterani milites: sunt in contubernio eius centum aliquot homines: adident cum suis Quasitor & Legati: præsidet Tribuni, ad quos ei semper receptus, & per eos in medias legiones. Consideratio altera, quod loca hic magna & vacua. Cur ibi quare vel quia decorè ibi, vel quia vtiliter. Decorè, ut Forum vtrumque: vbi si quid litis aut spatia <sup>caui</sup> iniuria, in propinquo qui soluant aut vlciscantur. Vtiliter, ut Quintana illa magna: quia si opus <sup>caui</sup> instruere exercitum in castris, ibi & in Foro vtroque facillime fiat. Item si educendus, sublatus Extraordinarius & in latus sepositus, grande spatium ad ordinandum. Sequitur nunc

## PARS INFERA.

EQUITES Romani. Hi, ut dignissimi, in medio locati, & liberrimos habens egressus. Tuti hic: & quamquam in acie alia dispositio; tamen recepti nunc inter pedites, quia in castris nullus eorum usus.

TRIARI, honore & loco ab istis proximi, & conueniant in vnam aream: tum ut via compendias, tum ut equos observent, ne in castris soluti aut vagi dent turbas. Hoc Polybius infra dicit.

PRINCIPES & HASTATI. in vna item areâ, & vides non manipulatim solum, sed cohortatim pulchre locatos. Triarum enim, Principes, Hastati, sic in vna lineâ faciunt qui- <sup>De Velitum</sup> que suam cohortem. Sed vbi Velites igitur? inquit. hic verò dubitatio aut velitariorum: & o Poly- <sup>metaturâ.</sup> bi cur siluisti? Per te sumus in errore aut tenebris, & verbo vno alteroque poterat illucere. Non fecisti, & ideo ecce qui intentius hac scrutamur, sententiis dissidemus. Volunt quidam Velites Aliorum mixtos manipulis fuisse, & areas satis esse capaces. Mouet eos, quod Polybius de ordine ante di- <sup>sententia.</sup> xerat, Velites per manipulos æqualiter esse distributos. Hic igitur, inquit, item sumto. Sed quid dicitur? æqualiter? Iniuria Triariorum sit: quorum dimidiata pedatura habere Ea refuta- & recipere tantos debeat, quantos in plenâ suâ Principes & Hastati. Subueniunt, & aliter <sup>ta.</sup> diuidunt, ac Principibus & Hastatis duplum assignant, nempe quadraginta octo: Triariis non nisi viginti quattuor, in manipulum quemque. Proportio est, fateor: sed quomodo Polybius igitur iniungit, qui de æquali diuisione asserit? Ruit hoc fundamentum: sed nec alias firmum. Enimvero si Velites mixti Triariis: cur non iis observationem equarum potius Polybius iniungit? certè ministratio illi propior. Amplius, cur tam distincte Triarios, Principes, Hastatos collocat: nec verbum de istis adiungendis adiungit? At enim alibi non est eos collocare. Imò verò est, & fortassis Polybio præcunte. Certè cum verba eius examino, quæ infra sunt de Execu-



Nostra Locatio.

\* Vide tamen infra Dial. 9. Confirmata ea.

Quomodo locati Velites.

Socij quomodo locati.

Prætoria cohortes, ubi.

Mutatio in castris.

bis, sedem videor Velitarem reperisse. At: Τὸ δὲ εὐρὺς ἀπὸ τῆς αἰτίας οἱ ἄλλοι ποιοῦντες ἀνέκοντες, καὶ ἄλλοι καὶ ἐν τῇ αἰτίᾳ καὶ τῇ ἐξέτασιν ἔχουσιν: Exteriorē ambitum Velites noctu complent, de die ad totum vallum accubantes: siue ut alia lectio, παρακείμεναι, adhabitant: quod magis etiam sit pro mea mente. At Polybius noctu excubare Velites pro castris, & extra vallum: de die iuxta vallum (interius profectō) tendere & adiacere. Haud aliter \* acceperim, & sunt quæ inducant. Illud maxime, quod sicut in acie, in agmine, & passim extra ordines Velites sum: ita hic quoque, & ad latera sunt proiecti. Totā etiam castrēnsis ratio sic vult, in quā optimi quique medij, & paulatim veniunt ad extremos. Ut igitur infimi omnium sunt Velites, ita extremo ordine merito locandi. Quis is est ad vallum & spatium illud, quod castra interiora ambit. Amplius, notat infra Polybius Velites ab excubiis & ministerijs diurnis esse immunes: ergo, ne plane feriat, hic ad vallum sunt, & obseruent, & ut in acie quoque, preximi sint hosti. Sanē incustoditum hoc totum vallare spatium esse non conuenit, aut leuiter custoditum. Quid multa? considera, nihil aptius inuenies ad hos locandos. Partitio autem, cum duplices sint velites, legionum & sociorum: ut illi sint ad superam inferamque partem: isti, ad latus utrumque. Eadem enim partitio Polybijs statim in opere castrorum, ut socij latera sua muniunt: legiones quæque vnum, prima superum, & inferum secunda. Itaque mille ducenti Velites supra Prætorium tendent, totidem ad Decumanam: mille ad quamque Principalem. Tendunt autem simplici ordine, nec multum spatij sument intorsum: quia scilicet grande vnumquodque latius est, & pedum bis mille ac supra. Sed nec impedimenta multa Velites habent aut arma, & minore potissimum opus. Opponat aliquis. At enim sic laxè nimis Principes & Hastati tendent. Non est ita, nam ἀσπόμενοι si equites triginta, & totidem equi, par spatium manipulo habent: cui non homines centum viginti maxime cum centuriones, optiones, signiferi & honestiores illi militum, calones suos habuerint, & sarcinas, & iumenta. Nā cuique manipulo ego malo fuisse arbitror ad tentoria, molas, & hæc talia ferenda: quæ non reperio gestasse milites ipsos. Cogitetur etiam aliquid loci perisse in tabernaculis figendis, & singulorū internatijs. quoniam omnia sic iuncta fuisse, ut exitus aut transitus non esset, haud opinor, nec fuerit decorum. Ista in ea re mihi videntur, sed non affirmare: hic illud locum habeat, imò in plerique hoc antiquatio studio:

Σοὶ μὲν τὰ δὲ δοκῶν ἐστίν, ἐγὼ δὲ τοὺς τὰ δὲ.

Tibi illa sic videntur, at isthæc mihi.

Pergamus: sequuntur

EQVITES socij. vniuersum autem corpus sociale extrorsum situm est, ut ferè in acie ipsa. Nec imprudentia fuit eos diuidere, & vires se iungere: ut contra Romani medijs iuncti, & numero firmi.

PEDITES socij. quibus vias nullas dat aut interualla, sed sic per cohortes locat. Cohortes autem istæ, detractis Velitibus, modica sunt, nec nisi hominum ducentorum triginta-sex. An autem confuse locati? an per genera sua diuisi? ponamus istud fuisse (cui supra disputauimus) & Triarios seorsim, Principes, ac Hastatos fuisse. Ita dico seorsim, ut iuncti tamen lateribus essent, sicut Hastati & Principes tergij. Ideo autem lateribus hi iungo: quia si Triarios iuxta equites in longum pono, profectō incommodissimo illi loco sunt, & ad exitus inepro. Malim ergo aliter: & sic locare, ut omnes Centuriones Vallū spectarent, aut Principia & Quintanā. Hoc ex dignitate eorū, & commodo: & facit, quod Polybius in capite vtroque cuiusque manipuli ordinū ductores ponit. Hoc notare te volo in totā metatione: & Decuriones aut Centuriones scire esse in capitibus ad Vias, & iuxta eos Signiferos, ut opinor. Præcipua hæc sunt monenda: nisi quid tu suggeris. A V D. Suggero. Prætoria cohors aut cohortes ubi sunt? nusquam locasti. L I P S. Non enim Polybius, nec tunc adhuc vulgò erat. Cum fuit autem, omnino oportet iuxta Prætorium tetendisse, iuxta Legatos aut Quæstorem. Sed aliud mihi hic occurrit. Superior tota pars Socios ferè habet: quid ergo cum Socij non fuerint? cum omnes ciuitate donati & in legiones transcripti? quod haud longè nimis à Polybijs auctore fuit. Censeo partem eam tunc occupasse Prætorias cohortes, quæ magis ceperunt inualescere, itemque equitum aliquos selectos. Puta idem de Euocatis, qui tunc quoque plures. In Hygino ad hanc rem reperio, Prætorianos & Equites. Singulares iuxta Prætorium tetendisse, Principum scilicet auctore. Nec



Nec ambigere oportet, quin tunc nomen mutatum, praeteritum in supernis. Si quis volet Vexillarios quoque legionum, id est Veteranos, ibi notaturam habuisse: meo animo haud aberret. Sed iam quoque dentur & declarentur Tabula nostrae numeri &

## PODISMI.

PODISMOS appello, ut dixi, Pedaturas sine mensiones pedales. Sed cum Per duplex sit, Simplex & Magnus: utriusque nobis vsus erit. Illius, in mensuris longitudinis aut Latitudinis: huius in utriusque. Nam per magnus Varro est, qui alius Planus aut Constratus, & vulgo nostro Quadratus aut Superficialis. Huius vsus in arcibus metiendis, & ut planities ac capacitas tota innotescat. Videamus.

PRÆTORIVM quadratum iustum est, ducentorum undique pedum. Latere in latere ducto efficitur area ped. 40000. passuum 1000.

QUÆSTORIUM dimidiatum feci ad Prætorium, haud absurdâ causâ. Proximus ille dignitate est: dimidium ergo pedatura esto. & magis ideo, quia ampla ei vasa, & instrumenta. Habet 200. ped. in latum, 100. in longum. Planities ped. 20000.

LEGATI iterum dimidiati ad Quæstorem. Ergo habento in longum singuli 50. ped. in latum 100. Ne aberres in lato aut longior: Polybius mente longum appello, spatium à Prætoriâ ad Decumanam; latum à Principali ad Principalem. Est area 5000.

TRIBUNI iterum dimidiati, & habent equaliter in quadro 50. ped. Sunt in area 2500.

PRÆPECTI pares Tribuni, cum exceptiunculis quas dicitur aut in Tabulâ posui: etsi in numeri; pes unus fortasse desit aut supersit in vniuersum. quid ad rem? difficile exacte parare: nec est Archimedis hic abacm.

EVOCATI, quorum numerus incertus, & ideo pedatura. Sinto tamen triginta, id est Turma una Romana: habebunt 80. ped. in longum, 125. in latum. Area 10000. Super sunt inibi 23  $\frac{1}{2}$ . Ea area esset pedum circiter 20000. Caperet igitur manipulos duos civiles pedatum, id est homines 240.

ABLECTI, sint turma una socialis, ergo 40. equites: ergo area 13333  $\frac{1}{2}$ . Efficiunt eam numeri à me notati, in longum 120. in latum 111  $\frac{1}{4}$ . A tergo (item operatione mea) cohort una eiusdem nominis, 336 hominum. Area illi esse debet 28000, ergo essent in latum 233  $\frac{1}{2}$ , circiter, in longum 120. Super sunt ped. 19. Ego eos insuper habui notare in mea Tabulâ, & plenos adnumeraui.

EXTRAORDINARIi equites, Turma quattuor sociales, arcola diuise ad modum dictum. Idem in Cohortibus superne tribus, utrimque una cum dimidiâ. Vacuum super est, palam ita Polybio scriptum, socijs aduentantibus relinquendum. In

PORTE INFERA, primi EQVITES. Podismus à Polybio notus, est area ped. 10000. Ad passus si redigas, sunt 400. Hoc in omnibus manipulis equaliter & turmis. An non grande spatium triginta equitibus, triginta equis? nec enim vnus plus vno militari equo, opinor, habuit. Vno non prægrande, nam cogitantur calones totidem, fortasse & Decurionibus ipsis aliqui honestiores comites aut ministri: item iumenta aut muli ad sarcinas, hordeum, frumentum. Nec enim ipsi equites omisti, aut eorum insectorij equi.

TRIARIi. Dimidiati ad equites, liquet. Cetera paria, & ratio eadem podismorum etiam in legionibus aucta.

VIA definita à Polybio, sintque omnes aut quinquaginta, aut centum pedum. Excipio minuscule inter Tribunos aut Præfectos: excipio & semitas inter tabernacula, si qua fuerunt.

PORTÆ singula 50. ped. mea mensione, latiore enim ingressu opus vehiculis & inmentis.

VALLI



VALLI modus parte una 2017. ped. altera plusculo maior 2050. Metatio superior visa mihi exigere: etsi potes aliquid recidere, si voles. Nam Polybius sane æquilatera castra mox dicit: sed an capiendus sic rigide? Ego verò scio Martiam hanc esse, non Mathematicam arenam. Illi ipsi qui aquare voluerunt, cum ad rem ventum, non fecerunt. Vides in toto ambitu esse milliare vnum & semis, & aliquot passus. In eo spatio peditum 16800. locarunt belle & commodè, equitum 1800: præter comites Prætoris, Legatorum, Quæstoris, Tribunorum, præter omne genus calorum, iumentorum, & impedimentorum.

## DIALOG. V.

De Tentoriis, Fossâ, Vallo, Portis.

**A**VD. Tenet me & oculos hæc species, tota pulchra, prudens, imò sapiens, quod initio dixisti. Vnde rusticulis ista mens: nam tales putantur præci Romani: etsi multa sub regibus, quæ & cor & elegantiam ostendunt. **LIPS.** Nobis sic videntur, fateor: sed velim examinari à peritis & Martialibus; quia, ut Fabius ait, tum dignum opera pretium venit, cum inter se congruunt præcepta & experimenta. Sed examinari dico ab iis, qui non omnium litterarum aut artium rudes: in quos profectò conuenit — *ἡ δὲ οὐκ ἐν κερταίῳ εἶσι.* At nos, si lubet, pergamus: enucleanda etiam quædam in his castris. Polybij ista lege:

\* Mens non  
ineff Cent-  
auria.

**POLYB.** Τῶν δ' ἄνω ἔχοντων, τὸ μὲν  
σύμπαν χῆμα γινέται τετρα-  
πεδείας τετραγώνον ἰσόπλευρον.  
τὰ δ' ἑκάστη μέρη ἡδὴ τὸ τε ῥυμο-  
μίας ἐν αὐτῇ, & τὴν ἄλλαν οἰκονο-  
μίας, πόλιν ἀπλησίαν ἔχει τὴν  
διάθεσιν. τὸν δὲ χάρακα τὰν σκη-  
νῶν ἀφίστασι καὶ πάσας τὰς ἐπι-  
φθρμείας διακοσίους πόδας. τοῦτο  
δ' ἡ κένωμα, πολλὰς & δοκιμὰς  
αὐτοῖς παρέχει χρείας. πρὸς τε  
τὰς εἰσαγωγὰς, & τὰς ἐξα-  
γωγὰς τὰν στρατῶν δὲ φυλά-  
ξει & δεόντως. ἑκάστοι δ' ἑκάστη τὰς  
ἐαυτῶν ῥύμας εἰς τὸ κένωμα  
ποιοῦν) τὴν ἐξόδον, ἀλλ' οὐκ εἰς  
μίαν συμπύκνοντες ἀνατρέπουσι

*Hic ita constitutis, tota  
figura castrorum fit qua-  
drata, æquilatera. Partes  
autem eius & in strigarum  
sectione, & in alio ordi-  
ne, urbi similem locatio-  
nem habent. Vallum ve-  
rò ipsum abiungunt à ten-  
toriiis quaquaversus pedes  
ducentos. Id vacuum mul-  
tas & spectabiles utilita-  
tes iis præbet. quoniam &  
ad egressus ingressusque  
copiarum conuenit (singuli  
enim iuxta strigas suas  
in hoc vacuum exeunt,  
nec confusi proterunt se*



Ἐσὺμπατοῦσιν ἀλλήλοις, τὰς τε *conculcant*.) *Et pecudes*  
 τῶν παρὰ σατομυρίων θρεμμάτων, *adductas aut pradas ex ho-*  
 καὶ τὰς ἐκ τῶν πολεμίων λείας εἰς *sticocaptas huc agūt ferunt-*  
 τοῦτο ὠρῶντες ἀσφαλῶς τηρεῖν *que et noctibus seruāt. Præ-*  
 τὰς νύκτας. τὸ δὲ μέγιστον ἐν ταῖς *ciuium verò, quòd in no-*  
 ἐπιθέσει ταῖς νυκτεριναῖς, οὔτε *eturnis assultibus, neq. ignis,*  
 πῦρ, οὔτε ἐέλθῃ, *ἔξικνεῖται* *neque telum ad eos perue-*  
 αὐτοῦ, πλὴν τελείως ὀλίγων, *linit, præter pauca: eaq. ipsa*  
 ταὶ δὲ καὶ ταῦτα σχεδὸν ἀβλαβῆ, *innoxia ferè fiunt, tum ob*  
 διὰ τε τὸ μέγιστον τὸ διαστήματος, *interualli spatium, tum ob*  
 καὶ διὰ τὴν τῶν σκηνῶν πρὸς αὐτὰς. *tentoria circumposita.*

Paullo pòst:

Τῆς ὅτα φρείας καὶ χαρρακο- *Fosse verò ac valli struen-*  
 ποιίας, δύο μὲν ἐπὶ ἀλῆσι πλ. *di duo latera incumbunt*  
 ἐκ τῶν συμμάχοις, παρὰ αὐτὰ καὶ *sociis, ad quæ utrumque*  
 στρατοπέδου τὸ κέρασ αὐτῶν ἐ- *eorum cornu metatur: duo*  
 κάτεργον. δύο δὲ τῶν Ῥωμαίων, ἐ- *alia Romanis, cuique legio-*  
 κατέρω πρὸς τὸ πένδω μία. *ni unum. Diuiso autem*  
 περὶ εἰσὶν δὲ τὸ πλ. *ἑκάστης latere unoquoque per ma-*  
 κτὴ σημαῖαν, τὴν μὲν κτὴ μέρῳ *nipulos, curam partium*  
 ἐπιμέλειαν. *Centuriones gerunt, itque*  
 οὐὼται παρεσῶτες. τὴν δὲ καθό- *assistunt: uniuerſi autem*  
 λῶ δοκιμασίαν τὸ πλ. *operis probationem duo Tri-*  
 τῶν χιλιάρχων. *bunorum.*

Hæc sola noster doctor de totâ facie Externâ: leuiter profectò, imò  
 neglegenter, si fas hoc mihi dictu. Nam cùm tres sint Externæ huius  
 partis partes: *Fossa, Vallum, Portæ*: duas priores libat, tertiam nec ver-  
 bo tangit. Ait:

„ *Figura castrorum sit quadrangula.*] Hanc formam Romani amaue-  
 runt, & elegerunt præ Græcanicâ, quæ sæpe rotunda. Ita de Spartanis *Græcorum*  
 quidem Xenophon: *Ἐρῶ δ' εἰ καὶ ὁ στρατοπέδου δοξασθαι ἐνόμισα χεῖρ καὶ λυγρὴν* *rotunda*  
*ὅτι μὲν γὰρ τὸ τὰς γωνίας τὰ τεταγμένον ἀρχήσιν εἶναι, εἰς κύκλον ὅτι στρατοπέδον* *castra.*  
*σατο, εἰ μὴ ὅτι ἀσφαλὲς εἴη, ἢ τεῖχος, ἢ ποταμὸν ὅτι περὶ εἰς ἔχοι:* Dicā *Ἐ* *quomodo* *Laced.*

h

castra



castra poni oportere censuerit Lycurgus. Quia enim angulos dispositi loci in-  
 utiles arbitratur, in orbem magis castra ponebat, nisi aut mons aliquis ru-  
 tamen daret, aut murus, aut fluvium à tergo haberent. Nec caussa nulla illa  
 Lycurgi, quam in opidis ferè condendis sectati sunt: tamen Romanis  
 placuit aliter, & ex iustâ item causâ. Interior enim illorum tota disposi-  
 tio hanc talem formam cupit, aut potius poscit. Itaque Iosephus etiam  
 sic describit: Διαμετρεται, inquit, παρεμβολὴ τῆς ἀγέρας ὡς τοῖς. Ad mensu-  
 ram constituuntur iis castra quadrangula. Vegetius tamen & alias formas  
 suo ævo in usu ostendit, & exemplo Græcorum ad locum ferè aptatas.  
 Pro necessitate loci, inquit, vel Quadrata, vel Rotunda, vel Oblonga castra  
 constitues. Vbi quæ sint Oblonga, ne addubites: non ouatâ sanè formâ, sed  
 quibus, ut mox ait, ultra latitudinis spatium tercia pars longitudinis addi-  
 tur. Itaque ea quoque Quadra, sed non Quadrata, id est æquilatera, pro  
 Vegetij sensu. Leo Imperator, cuius utilem bonumq; libellum De mili-  
 tiâ habemus, is quoque duas hæc quadrangulas agnoscit: Diversos situs  
 & formas Fossatorum antiqui tradiderunt in castris ponendis. Laudabilis au-  
 tem Quadrata atque Oblonga est, tum quia ordinata, tum quia necessaria.  
 Sed in Vegetio etiam Rotunda ponitur, tunc recepta: & exemplum eius  
 in Ammiano: In valle gramineâ prope rivum, multiplicato scutorum ordi-  
 ne, in orbiculatam figuram metatis tutius castris, quicquid.

» AEquilatera.] Exiguo quidem discrimine, ut ego suprâ depinxi.

» Vrbis similem locationem habent.] Iterat hoc infrâ vberius.

» Vallum verò ipsum abiungunt à tentoriis.] Quod vacuum, si manere  
 in imagine istâ vrbis lubet, haud absurdè Pomarium dicam, quia intror-  
 sum post muros est. Eius usum triplicem Polybius promit. Primum,

» Ad egressus ingressusq; copiarum.] Nempe ut compositi incant, at-  
 que in vacuo eo per Genera & Manipulos se disiungant: iterumque in  
 egressu, sic iungant. Quod utile maxime, si eruptione pugnandum, &  
 instat hostis. Secundum,

» Ad pecudes adductas aut prædas.] Mira providentia, & ne hoc quo-  
 que nomine confusio minima in castris. Nec tamen in longum ibi præ-  
 da servata: sed ab ipsis, aut Quæstore, mox vendenda. Pecudes etiam in-  
 tellego, tam eas quæ ex hoste captae, quàm has quæ in militarem cibum,  
 et si paucae, sequebantur. Nec enim tales multæ deliciae. Tertium,

» In nocturnis assultibus.] Si hostis, inquit, noctu assiliat, aut per infi-  
 dias & clam tela immittat, innoxia ferè sunt ob illud spatium interie-  
 ctum, & cum perueniunt, viribus defecta.

» Neque ignis, neque telum.] Ignis voce, tela ignita siue faces intelle-  
 git, in crebro usu veteribus ad pugnas, ut alibi scribo,

» Tum ob tentoria circumposita.] Nihil nobis usquam de tentoriis dixit,  
 cuiusmodi ea fuerint: firma tamen fuisse hinc discas. An igitur ex asse-  
 ribus aut tabulis, & idèò Tabernacula dicta? In hibernis fortasse & per-  
 petuis

\* In Po-  
 liotect.  
 Tentoria  
 cuiusmodi



petuis illis castris nihil absonum: tamen vulgò minimè. & constat fuisse <sup>E corio aut pelle.</sup> tentoria hæc è corio & pelle. Inde & nomen, quia funibus tendebant & detendebant. Cæsar: *Signo profectionis dato, tabernaculisq; detentis.* Tacitus: *Incisis tabernaculorum funibus, suismet tentoriis coopertos trucidabant.* Isidorus: *Dicta Tabernacula, quòd cortina funibus distenta tabulis instantibus, appenderentur, quæ tentoria sustinerent.* Et si ipse Cortinas dicit, & è lino fortasse intellegit, de quibus statim. Nec Tabernaculorum vox imponet. cum Festus monuerit, à tabernis tecta castrensia, quamquam pellibus contegantur, Tabernacula dicta. A formâ igitur aut vñ simili, non à materie: & istæc è pellibus corioque fuerunt. Iosephus de Romanis: *Tὰ δ' ἵππευσι καὶ ὁμιλουμένοις: pelles sub quibus tendebant.* In epistolâ Valeriani apud Trebellium: *Tribuno Claudio pellium tentoriarum decurias triginta dabis.* Adnota obiter, è publico etiam datas: sed Ducibus. Nam Tacitus contrâ, Tiberij æuo, *vestem & tentoria redimî* à militibus dicit. Sed de pellibus his & Tacitus, vbi de Frisiis: *Tributum iis Drusus modicum iusserat pro angustia rerum, ut in vsus castrenses coria boum penderent.* In tentoriorum scilicet vñum, atque etiam scutorum. In eiusdem Taciti suprâ loco: *suismet coriis coopertos* (non autem tentoriis) scripta lectio probè ad hunc sensum refert. Ita igitur de more: interdum, vbi inopia, etiam stramentis, centunculis, aut vestibus vñ. Sic Cæsar cum milites in Africam expeditos & nihil præter arma ferentes transuexisset: *Attenuati illi, opido perquam pauci sub pellibus acqiescebant; reliqui ex vestimentis tentoriolis factis, atque arundinibus coriisq; contexti permanebant.* In Hirtio ita scriptum, nec sine vicio. Quomodo enim arundinibus coriisq; contexti, si negat pelles habuisse? Corij sanè vox falsa: & puto *storeisq;* verum esse. In vetustiore tamen libro, *arundinum copiis* lego: ex quo haud malè, *arundinum copulis.* Ergo pellibus sic vsi, & inde vulgata historicorum scriptio, *Sub pellibus esse.* Fecerunt & Græci, quibus Xenophon *σπείρα καὶ μακρὰ διὰ σέπας* adtribuit: tentoria & tegmina, pelles. Q. Curtius de Alexandro Macedone: *Pellibus sape tabernaculi allenatis, ut conspiceretur hostium ignes.* Quod autem in Polyæno scriptum de Agefilao, cum inisse milites castra bis ter in die mutare, atque ita necessario ligna multa incidisse, cum tentoria erigerent (*ταὶ καὶ ὅτε ἐκ ἐλατοῦ ται*) eaque arte Bæotiam callidè vastam reddidisse & sine arboribus: id non eo facit, quasi tentoria tota è lignis, sed dumtaxat fulera & rigilla lignea fuisse, quibus erigerentur & sustinerentur. Quod ipsa eius verba significant. Et si tamen è ligno etiam reperio. ut in Procopio (versionem modò vidi) de Belisario: *Ipse subito tugurio ex crassis asseribus compacto, quod Papilionem vocant.* Vocem & hanc notabis, quæ item in Trebellij triginta tyrannis, de Herode: *Homo Orientalis & Græce luxuria, cui erant sigillatæ tentoria, & aurati papiliones.* In Lampridij Alexandro: *Apertis papilionibus prandit atque canauit.* Isidorus: *Papiliones, à similitudine parui animalis volantis.* Hæc ita priscis: et si è lino etiam, nostrate ipso ritu, adnoto fuisse. Isidorus suprâ indicat: & clarè Suidas: *Τένδα παρ' ἡμῶν ὅμια ἐν λίνῳ.*

In Claud.

De Bello Afric.

Corroctus Hirtius.

1. Anabaf. Lib. 1. 11.

Lib. 1. 11. Stratag.

Lib. 11. Bell. Pers.







Operis probationem duo Tribunorum ] Centuriones quidem per partes intendunt : sed toti operi præfunt & curant duo Tribuni. vt scilicet *Tribuni intendunt munitioni.* vniuersè omnia aptè & cohærenter , & nequid ipsi Centuriones remittant. Vegetius idem : *Tribuni circumueunt, nec antè discedunt, quàm fuerint vniuersa perfecta.* Qui sunt autem isti duo Tribuni? è quaque legione vnus, qui per menses suos imperium habeat, vt mox dicces. Nec plura nobis de Fossâ aut vallo Polybius : ego necessariò aliquid ad lucem tuam addam. Fossâ igitur exterius vallo præducta: præducta, inquam, & sic ab ipsâ re dicebant. Tibullus : *Fossas præducere*

*Quà deceat tutam castris præducere fossam.*

Vegetius : *Tunc opere tumultuario fossa præducitur.* Cæsar : *Fossas transuersis viis præducit.* etli vulgò ibi perducit. In Silio :

*fossas instant præducere muris.*

Dicebant & Deprimere fossam, itemq; Percutere : ac notabis per te exempla. Ea fossa lata plurimùm octo pedes, & totidem alta. Iosephum sic interpretor, vbi de castris : *Τὰ τοιαῦτα ὅσα ἐστὶν ἐκείνην τὴν πόλιν περιέκλειον ἡ πόλις ἡμεῖς οὕτως ἔποιον :* Fossa exterius circumiicitur profunda quattuor cubitis, lata equaliter. Definit quattuor cubitis : sed cubitū illic maiorem accipio & duorum pedum : etli nec sic modus Fossæ nimis amplius. Nec abs re fortasse in Iosepho legi : *ἑκατὸν πεδῶν.* qui essent quindecim pedes : vt in Cæsare plus semel lego. Imò etiam alij adaugent. & Vegetius, etli rebus labentibus, ac post Iosephum : *Milites, inquit, gladio cincti fossam aperiunt, latam aut nouem aut vndecim aut tredecim pedibus : vel si maior aduersariorum vis metuitur, pedibus decem & septem vel nouem.* Imparem enim numerum seruari moris est. Ait autem primò, accinctos fodisse. quò facit hoc Taciti, inter Corbulonis seuera recensentis, *Militem quia vallum non accinctus, atque alium quia pugione tantum accinctus foderet, morte punitos.* Pōnit deinde modum, sed varium, vti reuera fuit, pro temporibus, pro arbitrio Ducis. Sed quod notat imparem de more seruatum : ipse contrait, dum alibi scribit : *Vbi vis acrior imminet hostium, tunc legitimâ fossâ ambitum conuenit munire castrorum, ita vt duodecim pedes lata sit, & alta sub lineâ, sicut appellant, nouem.* En, facit legitimam fossam duodenum pedum : quem parem numerum esse liquet. Sed quod dicitur hîc sub lineâ : id ipsum Hirtio, nisi fallor, directis lateribus. Fossam duplicem, inquit, pedum quindenum lateribus directis deprimi iubet. Ita altitudo vndique maior, quàm si iacentia latera facias & metiare. Atque hoc de Fossâ : Vallum ipsum nunc describo, quod appello aggestum è terrâ & sudibus, ad labrum interius fossæ, velut murum. Duæ igitur eius partes (vt distinctè explicem) Agger, & Sades. Agger est ipsa terra, de quâ Virgilius :

*Castrorum in morem pinis atque aggere cingunt.*

Describit eum Vegetius : *Si nimia necessitas non premit, cespites circumueiuntur è terra, & ex illis velut murus instruitur, altus tribus pedibus supra terram : sed vbi vis acrior imminet hostium, tunc crescit in altum quattuor pedes.* Pōnit cespites ad hanc structuram : vt & Plinius. *Cespitem, inquit,*



*natura castrorum wallis accommodata.* Huius & modulum præscribit Vegetius: *Cespes sit altus semissem, latus pedem, longus pedem semis.* Nam nec temerè aut pro arbitrio hunc excindere licuit, sed omnia ad normam. Quid autem si terra solutior fuerit (vt Vegetius loquitur) vt ad similitudinem lateris, cespes non possit abscindi? Tum sanè, vt inibi addit, aut fossa præducitur, cuius intrinsecus agger excreuit: aut vt postea, sepibus ductis, vel interpositis stipitibus ramisq. arborum, ne terra facile dilabatur, Agger erigitur. Hoc ipsum Hygino monitum: *Ceruoli, trunci ramosi, ad hos decurritur, si soli naturâ, nimia teneritudine, cespes frangeretur.* Iste Agger est, qui sæpe tamen vltra Vegetianum modum. In Cæsare quidem lego: *Erat eo loco fossa pedum quindecim, & vallus contra hostem in altitudinem pedum decem, tantumdemq. eius valli Agger in latitudinem patebat.* In Hirtio etiam: *Castra imperat vallo pedum duodecim muniri.* Pars altera, vt dixi, *Sudes*, qui propriè valli, & inde compositum ex utroque, dixere *Vallum*. Virgilius priore & propriâ notione:

*Quadrifidasq. sudas, & acuto robore vallos.*

Ibi Seruius: *Bis idem dixit. nam & Valli & Sudes idem sunt.* Magis prisca dixere & *Suros*. *Suri, fustes*, ait Festus, unde *ὑποσύνω* *Surculi*. Idem Ennij *Crebrisuro* notat: eaque voce notari *vallum crebris suris*, id est *palis munitum*. Sed *Sudium* vox creberrima. vt in Valerio: *Tragulis & pilis, quia roborea sudas decrant, vallauit.* E robore eas sumit, ex acere Propertius:

*Hunc Tatiis fontem vallo præcingit acerno.*

Sed non est dubium quin è quocunque & obuiio ligno, robusto tamen, cum daretur. Iterum de Sudibus Ammianus: *Vallo sudibus fossaq. firmato.* Idem: *Vallum sudibus densis, & fossarum altitudine, cautius adstruebatur.* sæpiusq. In Vegetio igitur cum legitur: *Quibus protecti bellatores, si lutum obsuerit, ciuitatis fossatum etiam comportatis lapidibus complent:* longè aliam lectionem scripti libri præcunt: in quibus ferè est, *bellatores sudatum auferunt.* ex quo illud natum: *si lutum obsuerit.* Atqui (vide & considera) *luto* non ibi locus. Equidem lego: *Sudetum auferunt.* Sub musculis, inquit, protecti bellatores detrahunt *sudes* mœniorum, & fossas complent. Nam & in opidis etiam istæ *sudes*. Sidonius ad Narbonem Martium: *Non re fossa patens, nec hispidarum Obiectu sudium coronat agger.*

Igitur quâ formâ *Vepres Vepretum* faciunt, *Salices Salicetum*, tali *Sudes Sudetum*. In Suidâ est: *Σιδετον, τὸ πωτάειν: Sedetum, fossatum.* Vide ne *Σιδετον* vera lectio sit, *Sudetum*: nisi quis existimat à *Sedibus* dictum hoc *Sedetum*. Forma *Sudium* siue *Vallorum* quæ fuerit, diffusè in Polybio ipso nostro habes, de rebus Quinctij Flaminij in Græciâ. Ipsum vide. Inter alia ostendit, non *equabili & simplici ligno fuisse, sed habuisse*, vt ipse appellat, *δύο κέρατα ἢ τρία ἢ τέτταρα*: duas eminentias & velut cornua, aut tres aut quattuor. Significat ramos in maiore stipite, qui recisi vt cornua eminebant. Tales præsertim in summo erant, eoq. Varro, me iudice, aspexit cum scripsit: *Vallum, vel quod ea varicare nemo possit, vel quod singula*



*ſingula ibi extrema bacilla ſurcillata figuram habeant littera V.* Duplex etymon dat. ſiue quòd nemo ea varicando tranſcendat, ſiue quòd in capite & extremo bacillorū V. littera ſit expreſſa. Oſtendit amplius idem Polybius, φιλοπνικας ἀπωρυμέναις τὰς νεεζίας: ſtudioſè acutas fuiſſe eminē-  
*tias illas vallorum: & cauſſam addit, nequid facile poſſet apprehendendo euellere, lubrico ſcilicet ligno. Cauſſa etiam altera in promptu, contra tranſgreſſum aut tranſcensum. Hæc acumina Ammianus ita exprimit: Caſtra ponuntur, vndique, in modum mucronum, præacutis ſudibus fixis. Iſti ſunt Valli aut Sudes: quas in Aggere illo terreo deſixas ſatis liquet. Vegetius: Super aggerem valli, hoc eſt ſudes vel tribuli lignei, per ordinem dig-  
*geruntur. Itaque longiuſculos fuiſſe oportuit hos vallos, cum pars in ter- ram deſigeretur, firmamenti cauſſa, & pars emeretur. Etſi implexos & deuinctos inter ſe etiam fuiſſe, ex Polybio diſcas. Hæc ratio tota vallan- di nec antiquis Græcorum ignota, imò uſurpata fuit, ex Homero. Nam ille Agamemnonem ſic facit caſtra ædificare ad Troiam:**

Valli ſuper-  
 nū acuti.

Lib. xxv.

Lib. iiii.  
 cap. viii.

Valliratio  
 Græci no-  
 tā,  
 Iliad. i.  
 verſ. 349.

Καὶ δὴ τείχος ἰδμεν, καὶ ἦλασε τάφρον ἰπὶ ἑωτὸς

Εὐρείαν, μαγάλιν, ἐν δὲ σκόλοπας κατέπηξεν:

*Et murum conſtruxit, & hunc ſōdit prope foſſam,*

*Latam atque ingentem, & vallos poſuit quoque in ipſā.*

Satis de Vallo: pars tertia, *Portæ.* Quot eas fuiſſe dicimus? quattuor. Ex  
 Liuius: *Ad quattuor portas exercitum inſtruxit.* Vbi autem? ad vnum-  
 quodque latus vnam, ex Iosepho: Πύλαι δὲ ἐνοικοδομήσονται τέσσαρες, καὶ θ'  
 ἑκάστον τὸ πρὸς βόλου κλίμα: *Portæ inædificantur quattuor, ad vnamquamque  
 ambitus partem. Atque inter eas prima Prætoria, quæ ſcilicet vicina & à  
 tergo Prætoris. Ammianus: Auſi inter hæc equitum cunei, portā perruptā  
 Prætoriam, prope ipſum tabernaculum Principis aduenire.* Feſtus: *Prætoria  
 porta appellatur in caſtris, quā exercitus in prælium educitur. Et ſanè ſo-  
 let ea plerumque obuerti hoſti, vt Decumana auerti. Vegetius: Porta  
 Prætoria aut Orientem ſpectat, aut illum locum qui ad hoſtes pertinet, aut il-  
 lam partem ad quam exercitus eſt iturus. Vbi igitur hoſtis in vicino, illum  
 ſpectat: vbi minimè, alterutrum ex iis quæ dicit. Hæc ipſa Extraordina-  
 ria Liuius dicta: M. Valerium erumpere Extraordinariam portā inſit: ab iis  
 ipſis Turmis & Cohortibus, quæ illic tendunt. Duæ laterales & proxi-  
 mæ, Principales: è quibus *Laeva* altera ad diſcrimen, altera *Dextra.* Vnde  
 nomen? Feſtus dicet: *Principalis caſtrorum porta nominatur, quòd in eo  
 loco eſt, in quo Principes ordines tendunt. Id eſt, primi ordines, capita &  
 apices caſtrorum, vt Tribuni, Præfecti, primi que Centurionum. Bona  
 deriuatio: alioqui nec mala à Principiſ iſtis: ſed tum Principalis magis  
 eſſet. mentio in Liuius ſatis crebra: & loca alibi dedi, aut tu excerptes.  
 Quarta, *Decumana*, à cohortibus Decimis ibi tendentibus ſic dicta. Ea  
 eſt oppoſita Prætorix, & remota ab hoſte. Tacitus: *Cuncti ruebant ad  
 portas, quarum Decumana maximè petebatur, auerſa hoſti & fugientibus  
 tutior. Vegetius oſtendit ſupplicia extra hanc ſumpta: Decumana quæ  
 appellatur poſt Prætorium eſt, per quam delinquentes milites educuntur ad  
 penam.***

Porta in  
 caſtris.  
 Lib. xx.  
 Lib. iiii.

Prætoria.  
 Lib. xxv.

Extraordi-  
 naria eadē.  
 Lib. xi.

Principalis  
 duæ.

Decuma-  
 na.



Postea p<sup>la</sup>.  
rei portula.

*paenam.* Hæc eadem *Questoria* olim dicta, ut supra differtum. Ista olim: nec inferior ætas valde mutavit, nisi quod minores quasdam portulas interstruxit. Leo Imp. *Ambitus fossati* Portas quattuor maiores & publicas habere debet, portulas autem parvas præterea complures. Sed illas maiores quantas fuisse arbitramur? Iosephus grandes fuisse ostendit, Πρός τῶν εἰσόδων τῶν ὑποζυγίων ὁμαρεῖς, καὶ πᾶσι ἐκδρομαὶ, εἰ κατεπίθοι, πλεονεξίας: ad introitus inmentorum faciles, & ad excursus, si opus sit, latas. Ergo supra, non minus patuisse quàm Vias censui, id est pedes quinquaginta. Fores & ianux etiam iis impositæ, ad ferendum ac referendum. Virgilius indicavit, in castris Troianorum:

Fores in  
portis.

Lib. ix.

*Portam, vi multâ, conuerso cardine torquet,  
Obnixus latis humeris.*

ix. Gal-  
lic.  
Turres in  
portis.  
Et Gallo.  
Lib. iiii.

Hirtius item expressè: *Portis fores altioresq; turres imposuit.* Vbi & turres in portis ad defensionem notes: quod item sæpe in toto ambitu castrorum Iosephus: Καὶ τὸ μὲν εἰς δόρυ, εἰς σκηνὰς δὲ λαμβάνουσιν, ἔξωθεν δὲ ὁ κύκλος τείχεος ὅψιν ἔχει, πύργους δὲ ἔτι δὲ ἡμῶν κακοσμητόρος, ὅτι δὲ τῶν μεταπυργίων, τοῖς τε ὀρυβελεῖς, καὶ καταπέλταις, καὶ λιθοβολαῖς, καὶ πᾶσι ἀσπίθεσι ὅργανοι πείσων, ἅπαντα πᾶσι τοῖς βολαῖς ἐπιμοῖ: Et introrsum quidem tabernaculis locum capiunt, extrorsum verò ambitus muri præbet speciem, turribus ex æquo spatio instructus. & per intervalla ballistas, & catapultas, & aliud omne instrumentum missile disponunt, cuncta ad iactum parata. Quæ talia tamen non nisi in Statiis, & diuturnioribus sedibus, credendum est habuisse. In vnam noctem, ne foribus quidem valde opus.

## DIALOG. VI.

*De operibus. qui Immunes in iis, qui Munifices. Secordia posterioris æui.*

**H**ABES exteriorem quoque castrorum faciem: in quâ tamen scito variatum interim aliquid maioris firmitatis aut tutelæ causâ. Legas enim non rarò duplicem fossam, & duplex vallum: sed quæ scilicet eadem iam dictis. A V D. Linguam mihi soluis, quam ægrè coërcui: & rogare libido, an hæc talia & tot opera ipsi milites? L I P S. Ipsi. nec pro nostro more aut secordiâ, munitores quosdam seorsim cogita circumductos. A V D. Non cogito. sed calones, lixas, & id genus in mente habeo: & an non ij potius ad ferullia hæc munera admoti? L I P S. Seruilia appellas? ad quæ ego reperio ipsos Imperatores manum interdum admouisse, in calcar & exemplum. Excute hæc nostri æui iudicia, & scito Romanos sociosque communiter & sollenniter in his operibus fuisse. Cotidianæ erant; & si qua alia res, hæc militem firmabat & indurabat. Ut tamen semel tibi explicem, Polybio paullum seposito, discè: duo genera militum fuisse *Munifices* & *Immunes*. Illos, qui munus facerent: id est, fossas, vallum struerent, excubias stationesque obirent. Istos, qui his omnibus vacarent. De prioribus ita Festus: *Munifices, qui non*

Ipsi milites  
munitores  
erant.

Munifices.



non vacabant, sed munus reip. faciebant. Vbi illud, reipublica, suspectum leuiter habeo, nec scio an non magis publice legendum, abiecto rei. Vegetius: Munifices appellantur, qui munus facere coguntur. In hoc genere omnes gregarij, & quibus honos aut gradus vacationem non dabat. Quidam enim, vt posui, Immunes erant, quos Festus Beneficiarios vocat. Beneficiarij, inquit, dicebantur qui vacabant muneris beneficio. Et hic duplicet beneficium muneris: illud verò onus est. Lego: muneribus, beneficio. Sensus, sic dictos qui beneficio Imperatorum, muneribus vacarent. Duo enim genera eiusmodi Immuniū: alij, qui ex lege & more vacabant; alij, qui ex beneficio. Ex lege, omnes Tribuni, Centurionesque, qui arbitri & exactores munerum erant, non actores. Item equites, ob dignitatem. Valerius me docuit in exemplo: Equestris, inquit, ordinis bona magnaque pars, quadringenti iuuenes, censoriam notam patiente animo sustinuerunt, quia in Sicilia ad munitionum opus explicandum ire iussi, facere id neglexerant. Clarius ex Frontino, in eadem re: Aurelius Cotta Consul, cum ad opus equites necessitate cogente iussisset accedere, eorumque pars detrectasset imperium, questus apud Censores effecit ut notarentur. Ex quo liquet immunes eos vulgò fuisse, nec nisi in necessitate admotos: quod tunc quoque recusarunt, ne ius scilicet suum remittere aut proicere viderentur. In eodem numero pono etiam Veteranos & Euocatos, quos omnino probabile est, cum sponte militiam sumerent, munerum hac necessitate non adstrictos, nisi item in necessitate. A quo exemplo exauctorati & qui sub vexillo habebantur temporibus Principum, ceterorum immunes erant (ait Tacitus) nisi propulsandi hostis. Atque istitales lege vacabant: beneficio autem, quibus id indultum per gratiam, siue quia virtute meruissent. Tale cum Annibal Imperator Campanis concedit, apud Liuium, Ne ciuis Campanus inuitus militaret, munusve faceret: quod valet, nec ad militiam adigi debere; nec si in ea sponte esset, ad munus. In eodem Liuius, octo cohortes Hernicorum scribuntur, quæ duplex stipendium acciperent, immunes quoque operum militarium essent, in vnum pugna laborem reueruari. Sed & apud eundem, Senatus inter cetera, quæ ignominiosè de Cannensibus reliquiis, censet: Nequis eorum munere vacaret, neu dono militari, virtutis ergo, donaretur. Nec Imperatores solùm ipsi dabant: sed indulgebant aut conuiebant etiam pro tempore Tribuni. In Quintilianii Declamatione, pro Milite: Transeo oblatam nolenti munerum vacationem, & blandius adulatum militi Tribunum. Talia olim: at remissione iam & minùs intentà militià, inualuit, Vacationes pretio etiam, idque à Centurionibus, emi. Inter alia, quæ militiam & rem Romanam euerterunt, hanc scito esse inter occultas causas. Redimebant igitur, & iam per bella ciuilia cœptum, mansit sub Augusto. Tacitus in seditione, quæ statim ab eius morte, loqui milites facit: Hinc (è decem assium stipendio) arma, vestem, tentoria, hinc scutiam Centurionum & vacationem munerum redimi. Quomodo hic scutia, & Centurionum etiam auaritia aut fraus; declarat idem ampliter

Immunes.

Tribuni,  
Centurio-  
nes, Equi: et  
vacant.  
Lib. ii.  
cap. ix.Lib. ii. i.  
cap. i.Euocati  
vacant.Item Vexil-  
larij.i. Annal.  
Et quidam  
Beneficiarij,  
Imperator  
indulget.  
Lib. xxiii.

Lib. vii.

Lib. xxvi.

Et Tribuni.

Et Centu-  
riones.Vacationes  
emptæ.  
i. Annal.



1. Hist.

In Tacito  
scrupulose.In subla-  
tus.Lib. II.  
cap. VII.  
Principales  
militi.  
Munifices  
pro grega-  
rio.Lib. XVI.  
Lib. XXV.  
Lib. VII.  
tit. V. l. II.

Lib. LIII.

Dio expli-  
catus.

in rebus Othonis. Flagitatum, inquit, ut vacationes præstari Centurioni-  
bus solita remitterentur. Namque gregarius miles (nota gregarium tan-  
tum exprimi) ut tributum annuum pendebat, pars manipulis, pars per com-  
meatus aut in ipsis castris vaga, dum mercedem Centurioni exsolueret, ne-  
que modum oneris quisquam, neque genus quaestus, pensi habebat. Per latro-  
cinia aut raptus, aut seruilibus ministeriis, militare otium redimebant. Tum  
locupletissimus quisque miles labore ac sententiâ fatigari, donec vacationem  
emeret. Vbi sumptibus exhaustis secordiâ miser elanguerat, inops pro locu-  
plete, & iners pro strenuo in manipulum redibat. ac rursus alius atque alius  
eadem egestate ac licentiâ corrupti, ad seditionem ac discordias, & ad extre-  
mum, bella ciuilia ruebant. Sed Otho, ne vulgi largitione Centurionum ani-  
mos auerteret, ex fisco suo vacationes annuas exsolutorum promisit: rem  
haud dubiè utilem, & à bonis postea Principibus perpetuitate disciplina fir-  
matam. Tota res explicata, & seueriter etiam damnata: nisi quod postea  
remitit aliquid, & probat vacationes solui è fisco. Si te noui Tacite &  
rectum tuum sensum, non pro iudicio, sed pro tempore, & quia eò ven-  
tum ut foueri hæc vulnera possent non sanari. Quod autem ait, rem eam  
à Principibus postea perpetuitate disciplina firmatam: quid hoc est? an ut  
nemo postea munifex? omnes pretio è fisco soluto vacarent? Profectò  
non potuit, aut omnis iam munitio, & vigilie, & munia, cessarunt. Non  
ea mens. sed certo aliquo numero vacationes Centurioni solutas; cete-  
rùm, militi nullam fauoriam vltra adhibitam, aut immodicè exagita-  
tum, sed cum opus, fecisse opus. Spes enim cum recisa extorquendi, ces-  
savit & tormentum. Sanè quin posteriore etiam tuo munierint opus-  
que fecerint, dubitari non potest vel ex Vegetio, qui distinguit duo ge-  
nera militum: Principales, qui priuilegiis muniuntur; Munifices, qui mu-  
nus facere coguntur. Ipse Principales appellat, illos eximios & in gradu:  
Munifices, viliores & gregales. Ita Ammianus: Munificus militis vili &  
fortuito cibo contentus: quod ita scribit in laudem & continentiam Iu-  
liani Imperatoris. Iterumque: Portio pulsus parabatur exigua, etiam mu-  
nifici fastidienda gregario. In Codice Theodosij: Qui contra hanc san-  
ctionem fecerit, promotus regradationis humilitate plectetur, munifex pa-  
nam deportationis excipiet. Quibus locis Munifices palam distinguuntur  
à Principalibus siue Promotis. Vides quid moris fuerit, quomodo mi-  
nuerit. & facit eò Dionis scriptio, qui Mæcenatem Augusto suadentem  
inducit, ut allegat in Senatum quosdam etiam ex Centurionibus, πάλιν ἔτι  
ἐν τοῖς τεταγμένοις ἰσχυρομένους. τοῦτον μὲν οὐδ' ἔτι καὶ φοροφύρουσιν ἀντὶ τῆς ἀρ-  
χοφροσύνης καὶ αἰχρῶν καὶ ἰπποειδισθῶν ὅτι ἐν τοῖς ἐνδοκίμοις πρὸς ἑξήτα-  
δας: præter eos, qui aliquando inter gregarios militassent. Nam ex iis qui  
corbes aut sportulas tulissent, turpe & ignominiosum sit, quosdam in Senatu  
censeri. Ita Dio. qui censet Centuriones quoque Senatores fieri, sed  
nempe qui ab initio tales, aut in gradu aliquo: nec qui vnquam vilia ista  
obiissent. Vilia, ut ipse iudicat, pro suo iam tuo: an pro veteri? absit, ali-  
ter ostendimus. Et quid C. ille Marius, nonne à caligà ad Consulatum  
perue-



peruenit? nōne munifex, & qui vitem capite saepe excepit & fregit,

*Si lentus pigra muniret castra dolabra?*

vt ait Satyricus. Sed molliore illo auro, fracta & mollia etiam iudicia: puluerulenta virtus fordui, & iam pænè dedecus, esse verè virum. Audi Tacitum de Syriacis legionibus, quas Corbulo defides & ignauas repperit: *Satis constitit*, inquit, *fuisse in eo exercitu veteranos, qui non stationem, non vigilas inissent, vallum fossamque quasi noua & mira viserent, sine* et si. Ann. Molitia sub Princi- pibus.

*galeis, sine loriceis, nitidi & questuosi militià per opida expleta.* O milites, sed Nerone non Corbulone dignos! Et tale, quod de Pratorianis Spartianus scribit: quos cum Iulianus, is qui imperium ab iis emerat, in campum produceret & exercere militariter vellet: *illi vicarios operis, quod* In Iuliano

*cuique praescribatur, mercede conduxerunt.* Planè, vt de Aegyptiis Valerius: *qui ductu Archelai aduersus A. Gabinium manibus egressi, cum ca-* Lib. ix. cap. i.

*stra vallo atque fossa cingere iuberentur, vniuersi succlamarunt, vt id opus publicà pecunià faciendum locaretur.* Rides? qui magis quàm in nostris hominibus & moribus, per quos certum est idem futurum si rogarentur? imò seditionem futuram, si iuberentur: Ista sunt quæ militiam perdiderunt, & perdunt: vilia habere & seruilia, quæ domini vsurparunt orbis terræ. Romani enim certè tales: atque etiam Macedones, de quibus Macedones operarij. Lib. iiii.

apud Curtium, obsidione Tyri: *Macedonas inclitos armis, dorso, sicut iumenta, onera portare.* Quod iis obiciunt obsecsi, dum terram fodiunt & sportis egerunt: obiciunt, inquam, sed mox subiiciendi. Nec Flori sanè illud æquis oculis lego: qui de Scipione ad Numantiam, prisca disciplinam reuocante: *Astiduis & iniustis, & seruilibus maximè operibus attri-* Lib. ii. cap. xvi. ii. Caiones aut serui raro muniebant.

*nisse milites suos* scribit. Apage, *seruilibus*: numquam id in Romanis castris serui: quos semel aut iterum dumtaxat lego manum his operibus ad mouisse. In Hirtio & bello Alexandrino: *Cum more operis cottidiani,*

*magnam illam seruorum multitudinem quæ aggerem portabat, militum esse credidisset.* Nam Cæsar ibi seruos huic rei adstrinxit, quia militem paratum habere volebat in pugnam: atque id Pharnacem fefellit. Rarò aut per rarò igitur, dico legisse me id expressim, & quòd serui soli: et si quin milites interdum iuuerint, cum opus subitum, haud negem. In Cæfare etiam, obsidione Massiliensi, cum magnæ munitiones instituerentur, lego C. Trebonium ad efficienda opera magnam iumentorum atque ho- ii Ciuil. Interdum & Prouinciales. Munitione desita. Lib. i. cap. xxi.

minum multitudinem ex omni prouincià euocasse. Sed rara hæc exempla olim: postea tota res abiit, & desierunt muniri etiam castra. Vegetius de suo auro: *Huius rei (metationis castrorum) scientia prorsus intercidit, nemo enim iamdiu ductis fossis fixisque sudibus castra constituit.* Obserues inde Valentiniani iunioris igitur tempore Vegetium vixisse: nam senioris, castra adhuc in vsu. Ammianus sanè aliquoties munit, in Iuliani & Valentiniani rebus: & de huius fratre Valente in Alanos ducente, *Val-* Lib. xxxi.

*lo, inquit, sudibus fossaque firmato.* Non ergo tunc scientia prorsus inter-



- Lib. xvii. imianus in rebus Iuliani: *Quibus terminatis, reuocatus inuictissimus miles, prope supercilia Rheni tendebat, scutorumq; ordine multiplicato vallatus, victu fruebatur & somno.* Iterum, in eodem Principe: *In valle gramineâ properium, multiplicato scutorum ordine in orbiculatam figuram metatis tutius castris quieuius.* Quod ipsum in obsidionibus opidorum aliquoties in eo scriptore factum aduertas. vt libro XXI. *Ordine itaq; scutorum gemino Aquileia circumsepta.* Alibi de triplici ordine, imò & quintuplici legas. *Quingues ordine multiplicato scutorum cingitur ciuitas:* quod de Pertis Ammianus scripsit. Sed hæc scuta sola & sine viris deposita non est arbitrandum: recta quidem sic & iuncta stetit arbitror ad pila aut hastas acclinata, sed milites item appositos ad tuendum. Sed ad Vegetium quod facit, periisse hunc usum: idem in fragmento Græcanici scriptoris apud Suidam mihi obseruatum: qui Mauricium quemdam diu desitam sepultamq; hanc rem ait restituisse & eduxisse. Οἱ Ῥωμαῖοι γὰρ, inquit, τὸ πρῶτον ἐκ ἀπειράφρευον, ἔπειτα μὲν ἐν ὁπλισμῇ πᾶσι πάντες τὸ ἴδιον δὲ εἶχον ὁπλίτεσσι ἢ μαυρίσιον τὸν παύλου ἠγῆσθαι τὰ ἑαυτῶν πολέμου. ἐπειδὴ δὲ ὅτε τὸ σφάπησαν εἶχον, τὸ ἴδιον δὲ ῥαθυμίας πᾶσι εἶχε ἐς τὸ δεῖν ἐπαστήσασθαι. Ῥωμαῖοις γὰρ μὴ βυλομύοις μὲν τὸ χεῖμα, ἢ ἐς λήθην κατῴλιθεν. ὥστε οὐ γὰρ ὄντως πολέμιοι: *Romani antea castra non muniabant, atque adeo scientiam eius rei prorsus non habebant, priusquam Mauricius Pauli filius dux Orientali bello esset. Is postquam ducatum suscepit, hoc totum ignauia prioris correxit, & ad decorum atque utile redegit. Romanis tamen ea res volentibus minimè erat, atque in obliuionem iam lapsa erat. Labor siquidem ignauia aduersarius. Habes adfirmatum hoc ipsum quod in Vegetio, sed auctorem etiam resuscitatus artis, dignum quem noscimus. Vir enim profectò fuit, quicumque iste Mauricius. Et sanè sub Græcis iterum vixisse ea videtur, si Leonis Imperatoris præcepta usum habuerunt, quæ de Castris exstant. Ea ipse, voce eius sæculi, Ἀπληκτικὰ vocat: & interpretatur Ἀπληκτικὸν, τὸ φωτάν.* Suidas haud aliter: Ἀπληκτικὸν, τόπος ἢ οὗ καταλύουσιν τὸ ὄδοι πορείας τὰ στρατῶν πεδία: *Aplectum, locus ubi à viâ quiescunt legiones.* Quis alius ille locus, quàm castra? Est & in Constantino Porphyrogenetâ id verbi: ὧς, inquit, τὰ τῶ βασιλέων ἀπληκτικὰ δίδωμεν, ἢ τὰς ὁδὸς ἐκκαθαίρουσι: *Isti & castra Imperatorum disponunt atq; aptant, & vias mundant:* de officij certo genere.

## DIALOG. VII.

De castris auctis, aut geminatis.

**S**ED excessimus, in viam redimus & ad Polybium nostrum: cum quo etiam ratiunculæ aliquid subducendum de castris. Nam quia mutari in iis solet pro numero militum maiore, imò sub duobus Ducibus geminari: hæc quoque addit, non aliâ in re, fateor, quàm in hac castrensi, serius magis & accuratus. Nec omnino de nihilo, qui hunc libellum *De notatione castrorum* inscripserunt: quia plurima certè pars de istis. Verba hæc lege:

Quod



Εὖ δὲ ποτε πλεονάζη τὸ τῶν *Quod si aliquando maior* συμμάχων πλῆθος, ἢ τῶν *Sit Sociorum multitudo* vel ἀρχῆς συστρατοδικῶν, ἢ τῶν ἐκ *ab initio comitantium*, vel ἔκαστος παρορμητικῶν. τῶς μὲν ποστὲα *forte superuenientium*: his quidem qui postea, τοῖς καὶ πρὸς τοῖς περὶ τὴν ἀ- *prater loca dicta, etiam eum* ναπληρῶσι τοῖς, τὴν ἀγορὰν *qui ad Pratorium est com-* τὸ λαμψύρον συναγαγόντες εἰς αὐ- *plent, Forum ipsum* *Qua-* τὸν τὸν κατεπεύγοντα πρὸς τὴν *storiū, si res exigat, in unum* χρεῖαν ἔπον. τοῖς δ' *ἔξ* ἀρχῆς συν- *conferentes. Iis verò, qui* εκπορευομένοις, ἐδὴν ἡ πλῆθος ἰκα- *ab initio simul egressi fue-* νώτερον, ῥύμιν μίαν *ἔξ* ἐκάλει- *runt, si iusta multitudo sit,* ἔμενεις τὴν ῥωμαϊκὴν στρα- *Strigam unam parte alte-* πύδων πρὸς τοῖς ὑπαρχούσας πα- *ra legionum addunt versus* ρὰ τὰς ἐκ τῶν πλαγίων *ἑπτα-* *vallum. Omnibus autem* *είας* πρὸς ἀπὸ τῆς πύδας. πόσων δὲ τῶν *quattuor legionibus, ab utro-* *τεπάρων* στρατοπέδων, καὶ τῶν ὑπὸ *que Consule, in una castra* τῶν ἀμφοτέρων εἰς ἓνα χάρακα *conductis, non aliud men-* *σωαθροισμάτων, ἔδεν ἔτερον δεῖ* *te concipere oportet, quam* νοεῖν, πλὴν δύο στρατείας καὶ τὸν *duos exercitus, modo quem* ἀρπὶ λόγον παρεμβεβληκίας δὴ *suprà dixi, pariter metatos,* *τετραμυκίας* αὐταῖς σινημερό- *atque inuicem sibi obuersos* *αὖς, συναπείσας* καὶ τὰς τῶν *ἑπ-* *esse: iunctos* *se se contin-* *λέλων* ἐκαστέρων *ἔξ* στρατοπέδου πα- *gentes, quâ parte Extraordi-* *ρεμβολαῖς. οἷς ἐποίησα μὲν εἰς ἑλὼν* *narij utriusque exercitus lo-* *οπίσω* ἐλέποις ἐπὶ τῶν *ἑλὼν* *cantur. quos feci scilicet me-* *παρεμβολῆς, ὅτε δὲ συμβαίνει γί-* *tari ad castrorum tergum.* *νεῖται τὸ μὲν* *χῆμα* *ἑπταμῆκες, τὸ* *Ita fiet, ut Figura quidem,* *ἡ* *χρῆμα* *διπλάσιον* *ἔξ* *πρὸς* *ἑλὼν* *fit oblonga, locus priore duplo* *ἡ* *πρὸς* *ἑλὼν* *ἡ* *μείζων.* *ἡ* *μὲν* *οὖν* *maior, ambitus sesquialter.* *συμβαίνει* *οὖν* *ὑπὸ* *αὐτοῖς* *ἀμφοτέ-* *Cum igitur Consules unâ*



πρὸς οὐκ ἐγγὺς τοῦ ἐδδέν, ἕως αὖ ἐμῆς, *eiusmodi semper*  
 ἡ ἀλλήλων ἐγγὺς τοῦ ἐδδέν, ὅταν ὡς ἔστιν *metaturā: cum seor-*  
 δὲ χωρὶς τῶν ἀλλήλων ὡς αὐτῶς, *sim, alia quidem sunt simi-*  
 τῶν δ' ἀλλήλων, καὶ τῶν αὐτῶν, *lia, Forum verò, Quæsto-*  
 τὸ ἐγγὺς τοῦ ἐδδέν, μέσον πρὸς αὐτῶν *riū, & Prætorium in medio*  
 οὐκ ἐγγὺς τοῦ ἐδδέν. *utriusque exercitus ponunt.*

Duo proponit & exponit, quæ morari lectorem possint. Prius, de Sociis. Nam ij aliquando plures aut superueniunt (puta à regibus aut sociis gentibus missi:) aut simul lecti & egressi sunt. quod crebrum, cum è Latio aliquando duplicem numerum aut sesquialterum, vt docui, capere solerent. Quid tum igitur factum? ordine explicat. & pro aduentoribus quidem, inquit,

» *Præter loca dicta.*] Quæ ista? Vacua, vt opinor, post Extraordinarios relicta. Nam hoc disertè dixit, spatij ibi aliquid redundare, aduenientibus implendum. Sed si ea non sufficiant, addit,

» *Etiā qui ad Prætorium est, complent.*] Nimirum spatium illud centum pedum & viam latam, antea relicta. Quod si opus etiam sit, totum Forum ad Prætorium vsque complent. Dixeris. vbi tunc igitur Forum? respondet, in vnum locum solere cum Quæstorio conferri: id est, vt locus ille vacuus antea vsibus Quæstoris destinatus tantum, nunc etiam foro rerum vernalium seruiat. At verò si ab initio maior fuerit multitudo, & castris nondum positis aut vallatis: tum aliter & magis compositè rem expediunt. quomodo?

» *Strigam vnam parte alterā legionum addunt.*] Castra scilicet in latitudine augent, & ad socios alios locos ponunt, prorsus formā & modo dicto. Ita fit tunc via media, & alter Vicus. Sed hoc tantum, si iusta multitudo, inquit, ad locum implendum. Si non, supernè scilicet locantur. Credo idem factum, si tres (quod tamen rarò) sub vno Consule legiones: in latum, inquam, castra producta. Quid tamen si quattuor, & vterque ibi Consul? facilis ratio: & ait,

» *Non aliud mente concipere oportere, quàm duos exercitus.*] Sententia tota. Binas esse copias, & bina velut castra, vno saltem vallo clausa. Itaque dispositio tota eadem manet, dumtaxat notandum binos istos exercitus à tergo sibi iungi, & Extraordinarios limitem castrorum esse. Atque istud facile aliud monet, obscurius aut implexius nobis. Quid enim si vnā quidem, sed non misceri volunt castris? vterque Consul iunctos habere suos? Tum, inquit,

» *Alia quidem sunt similia, Forum verò, Quæstorium & Prætorium in medio.*] Videtur dicere (videretur, nam satis hæc ambigua.) quod ad legiones, omnia tunc fuisse eadem: dumtaxat Prætorium, Quæstorium & Forum admota vtriusque ad vallum, & sic communionem inter Consules

Forum &  
Quæstorium  
iuncta.

Castra in  
latum sem  
per aucta.

Partitio  
castrorum,  
vbi duo  
impp.



futes fuisse: singulis tamen castris vallo suo discretis. Nam hoc nisi fuisset, iam non esset metatio, & castra diuersa. Hoc autem fieri potuit, vel in Oblongâ illâ figurâ iam dictâ: saltem vt Extraordinarij amouerentur, & ad latus locarentur: vel in figurâ aliâ, vt castra velut geminarentur, sed duplici vallo secreta: Prætorium autem & adiuncta, ad latus vtrumque circa portas Principales. Ista ex Polybio. etsi rarò aut non leges (in libris qui hodie) Consules sic iunctis castris, vallo tamen diuisos. Et quid opus? nisi si auctoritatis seruandæ gratiâ: etsi aliter etiam ea salua. Scipio Imp. ad Pompeium venit: & vt Cæsar narrat, *receptis omnibus in vna castra legionibus, ille suum cum Scipione honorem parit, classicumque apud eum cani, & alterum iubet Prætorium tendi.* Simile Augustus in Agrippâ. & vt Dio ait, *si quando simul ad bellum irent, tabernaculum sui simile dabat, & signum ab utroque peti iubebat.* Diuisa quidem castra etiam lego, sed loco etiam diuisa & abiuncta: idque vel ob numerum militum maiorem, vt apud Cannas maiora & minora fuerunt: vel ob alium vsum, vt Cæsar in Ariouistum. Illud rari exempli, vtrumque Consulem conuenisse, & in castris nil mutasse: sed Hastatos ab Hastatis, Principes à Principibus, & sic ordine; itemque Centurionem à Centurione, Tribunum à Tribuno receptos. Quod Claudius Nero & C. Liuius vsurparunt, contra Asdrubalem: sed dumtaxat in vnam noctem, & ad fallendum hostem. Discas tamen ex eo, satis laxè metari solere, cum tot millia in iisdem locis possent recipere & inferere: expulsis, nisi fallor, & in vacuum ad valla redactis calonibus & iumentis plerisque.

## DIALOG. VIII.

*De ministeriis, quæ Tribunis & Equitibus & alibi præstantur, item de Excubiis & Stationibus.*

**S**ED de Castris ipsis denique iam peregrinus, sermone & re haud illepidâ, sed longâ: & subinde cum Pindaro vereor, *μη νόρος ἐλθεῖν καὶ νεοφύτοις ἐλθεῖν* ne satietur veniente. **A**VD. Harum quidem dapum haud satiet, te condiente: & vetus illud verum didici. offendat.

*Οὐ νόρος γὰρ πάντος ἐστὶν ἀνθρώπου καλῶς:*

*Condire sciè non cuiuslibet datum est.*

**L**IPS. Fortasse nec mihi, nisi quia amor tuus ita vult, cui bella etiam non bella. Sed sedem igitur Disciplinæ quia vidimus, nunc ipsam. Tria ad eam spectant, *Munia, Exercitia, Leges.* Quædam ex his prompta nobis in Polybio, quædam non erunt. Ipsum primò executiamus: si quid decrit, & tempus & hic animus ferent, post dabo. *Munia* appellamus excubias, ministeria, & hæc talia: quæ in his Polybij verbis habes. Lege:

*Εξ ἑκαστῆς δὲ τῶν διέταξαν τοὺς σιπυλῶν* Deinde verò ordinant ma- **POLYB.**  
*σιπυλῶν* nipulos ex utraque legione,  
*Πρίν* Prin-



τῶν περιγίπων, ἔ τῶν ἀσάτων, δύο *Principum* ἔ *Hastatorum*,  
 μὲν εἰς τὴν ἑπιμέλειαν ἔ ὅπως ἔ *duos ad curam loci qui ante*  
 αὐτῶν τῶν χιλιάρχων. τὴν γὰρ δια- *Tribunos est.* In hac enim  
 τελείῃ ἐν ταῖς καθημερίαις ἔ *latiore viâ plerumq; diē ple-*  
 πλείστοι τῶν ῥωμαίων ἐν ταύτῃ *rique milium terunt: ideoq;*  
 ποιουῦται τῇ πλατείᾳ. διόπερ αἰεὶ *cure iis est, ut aspergatur*  
 σπυδαῖς περὶ ταύτης, ὥς ῥαίν- *verraturq; diligenter.* Reli-  
 ται καὶ καλλυῖν) σφίσι ἐπιμε- *quorū autem manipulorum*  
 λῶς. τῶν δὲ λοιπῶν ὀκτωκαίδεκα, *octodocim quisque Tribunus*  
 πρὸς ἑκάστην τῶν χιλιάρχων δια- *tres sortitur. tot enim sunt*  
 λαγχοί. ταῦτα γάρ εἰσι τῶν *Hastatorum* ἔ *Principum*  
 ἀσάτων καὶ περιγίπων ἐν ἑκάστῳ *in quaque legione manipuli,*  
 ἑκατὸν πεδῶν σημαῖαι, καὶ τὴν ἄρτι *Tribuni autē ipsi sex. atq; ē*  
 ῥηθεῖσαν διαίρεσιν. χιλιάρχοι δὲ *tribus istis manipulis singuli*  
 ἑξ. τῶν δὲ τελῶν σημαῖων ἀνὰ μέ- *per vices Tribuno hoc mi-*  
 ρῶν ἑκάστῳ τῶν χιλιάρχων λήτρ- *nisterium ministrant.* Cū  
 γὰρ λειτούργειαν τοιαύτην. ἐπὶ δὲ *castra metantur, tentorium*  
 καὶ αὖτε πεδῶσι, ἢ τὸ σκηνῶν *eius statuunt, ἔ locum circā*  
 ἰσῶσιν ἔτι, καὶ τὸν περὶ τὸ σκηνῶν *complanāt: ἔ siquid sepien-*  
 τόπον ἠδ' ἀφισαν. καὶ πᾶσι φά- *dum aut claudendum sit ad*  
 ζαι δὲ τῶν σκηνῶν ἀσφαλείας *vasorum utensiliumq; custo-*  
 χαρίν, ἔτοι φρονίζουσιν. διδόναι *ἑῇ diam, id prestant.* Dant ἔ  
 καὶ φυλακεία δύο. τὸ δὲ φυλακείον *duas excubias: excubia au-*  
 ἑστὶν ἐκ τετραῶν ἀνδρῶν, ὧν μὲν *tem est ē viris quattuor, qua-*  
 αὐτῶν τὸ σκηνῶν, οἱ δὲ κατόπιν αὐτῶν *rum pars ante tentoriū, pars*  
 ὀπίσθεν αὐτῶν ποιεῖν) τὴν φυλακὴν. *post illud iuxta equos agunt.*  
 ἐστὶν δὲ σημαῖων ἑκάστῳ χιλιάρχῳ *Cū autē sint cuiq; Tribu-*  
 τελῶν, ἐν ἑκάστῃ δὲ τούτων ἀνδρῶν *no tres manipuli, ἔ in quo-*  
 ὑπερχόντων ὑπὲρ ὧν ἑκατὸν, *que istorum viri supracētum*  
 χωρὶς τῶν τριαρίων καὶ γροσφο- *(Triariis exceptis ἔ Veliti-*  
 μάχων (ἔτοι γὰρ ἔ λειτεργούσι) *bus. nam hi nō ministrant:)*  
 leue



τὸ μὲν ἔργον γίνεσθαι κοῦρον, διὰ τὸ *leue munus fit*, nec nisi in  
 ὧν τελευτῶν ἡμέραν ἐκάστη ση- *quartum quemque diem ad*  
 μαία καὶ ἡμεῖς τὴν λειτουργίαν. *manipulum redit & incum-*  
 τοῖς δὲ χιλιάρχοις ἅμα μὲν τὸ τὸ *bit*. *Tribunis verò simul &*  
 δοχρησίας ἀναγκαῖον, ἅμα δὲ τὸ *commoditas ex hisce mini-*  
 τῆς ἡμέρας, διὰ τὰν περὶ τῶν *steriis, simul & dignitas at-*  
 δοποτελεῖται σεμνὸν καὶ περὶ *que honos imperio accedit.*  
 πέν. αἱ δὲ τὰν τριάρων σημαῖαι, *Triariorum porrò manipu-*  
 τῆς μὲν τὰν χιλιάρχων ὧν ἀν- *li liberi quidem sunt à mi-*  
 οῦται λειτουργίας. εἰς δὲ ὧν τὰν *nisterio Tribunitio*, sed  
 ἰππέων ἐλαμοῖς ἐκάστη σημαία, *Turmis equitum excubiam*  
 καὶ ἡμέραν δίδωσι φυλακῆον *cottidie prebent*, ut quisque  
 αἰετὶ τὰ γειτνιώντων κατόπιν τὰν οὐ- *manipulus à tergo Turma*  
 λαμάν, οἱ πρὸς τῶν μὲν καὶ *assidet*. *Atque hi curant,*  
 τὰλλα, μάλιστα δὲ ὧν ἵπποις, *cum alia, tum equos maxi-*  
 ἵνα μήτ' ἐμπλεκόμενοι τοῖς δέ- *mè, ne aut vinculis impediti*  
 μασι, βλάπυνται περὶ τὴν *inque ligati ledantur, inuti-*  
 χρείαν, μὴ τελοῦμενοι δὲ περὶ *les futuri ad militiam; aut*  
 πίπτοντες ἄλλοις ταραχὰς καὶ *soluti & ruentes turbas ac*  
 θορύβοις ἐμποῖσι τὰ στρα- *consternationem excitent*  
 πέδω. μία δὲ ὧν ἀπασάντων καὶ *in castris. Vnus verò ex om-*  
 ἡμέραν σημαία δὴ ἀμέσως τὰ *nibus manipulis in diem*  
 στρατηγῶν ὧν ἀκούει, ἥτις ἅμα *Imperatori excubat, quæ*  
 μὲν ἀσφάλειαν ὧν ἀσφαλίζει *res & tutum eum prestat*  
 τὰ στρατηγῶν περὶ τὰς ὧν ἀπὸ *ab insidiis, & ornatum*  
 λὰς, ἅμα δὲ κοσμεῖ τὸ ὧν ἀπὸ *speciemque magistratui*  
 μα τῆς ἀρχῆς. *addit.*

Positis castris, primum post iuramentum (de quo dicetur in Legibus)  
 praestitum, quod curant Tribuni, est partitio manipulorum ad ministe-  
 ria, & munia diurna. Attende. pulchra videbis & composita, haud aliter  
 quàm in familiâ boni Patris.

» *Ordinant manipulos*, inquit, ex utraque legione Principum & Hastatorum.] Qui verò ordinant? Tribuni: quomodo? sorte. Quos? non om-

k

nes,



nes, sed Principum & Hastatorum ex vtrâque legione, Triarios & Velites omittunt, quorum nullus hic usus. Et ex vtrâque legione ita, ut tamen sex & sex Tribuni, quique nonnisi ex suâ legione manipulos capiant: nec miles extra suam legionem ministerium Tribuno præstet. Summatim hæc istis verbis primis dicantur: quæ velim te libere oculis interdum, & eos tum ad me referre. Vix enim sermonem meum capias, nisi & Polybiana ista adiungas.

*Quos ma-  
nipuli ad  
primam  
curam.*

„ *Duos ad curam loci.* ] Isti duo manipuli in totum sunt: an duo ex quaque legione? nempe vnus Principum, vnus Hastatorum ex quaque? Sunt verò ex quaque, atque ita quattuor simul, argumento claro ex verbis infra, cum octodecim manipulos reliquos in legione dicit. Sunt autem in quaque ex vtroque hoc Genere viginti, decem Principum, decem Hastatorum.

*Frequentia  
Principio-  
rum.*

„ *Loci qui ante Tribunos est.* ] Ea sunt Principia, celeberrimus & sacer-  
rimus locus, ut supra dictum, & hic quoque clare vides. Sermones enim ibi & conuentus in totum diem, atque etiam iudicia, & siquid aliud publice agendum.

*Principia  
versâ, ter-  
sa.*

„ *Vt aspergatur verraturque diligenter.* ] Heus tu Batane, qui mundi-  
tiâ & politiâ prouocatis aut vincitis omnes gentes, quid Romani tibi nostri videntur? non & ipsi politi, munduli, idq; in ipsis castris? Nolue-  
runt sordium hic aliquid: & quia frequenti itu & attritu necessum erat puluerem aut lutum fieri, iusserunt in dies viam hanc adspergi & munda-  
dari. Illud, cum puluis; hoc, cum lutum. Sed fortasse etiam non fallar, si cespitem hic dispositum tessellatim dicam, instar pavimenti. Sit pro reliquâ diligentia Romanâ: & Tribunicis tabernaculis ita factum, mox dicet. Hoc magis adfirmem in Statiuis aut Hibernis, si ista quidem lapide aut glareâ etiam strata non fuerunt. A v d. O gratam mihi curam! & quæ alcerum iniicit à te celatum. L i p s. Quid illud? profer. A v d. Verrecundor. L i p s. Quid tandem? impurum aut infandum aliquid in castris his castris? A v d. Non tale. à naturâ est, sed & naturâ duce silemus. L i p s. Dic clariùs. A v d. Ea inquam quæ natura requirit, cum tam mundi Romani tui, vbi deposuerunt? L i p s. Profecò in risum me das inopinato hoc & iocoso quæsito. Tamen certè necessaria res, videamus. Qui autem definiam? veteres silent, quod tu quoque nunc aggrè proferebas. Coniicio, extra castra & vallum hæc fecisse, cum liceret: id est, de die. Quod si noctu vrgerentur, in tentoriis & vasis, ac calones aut ipsos asportasse. Discutrisse enim in tenebris per castra & excubias, non opinor: & fratri fuerit locus. Quid si etiam, ut Turcas hodie audio, in fossis quibusdam hæc exereuerint, usque terrâ repletis, alias subinde nouas foderint? Id potuit, & Turcæ maioribus tabernaculis tentoriola quædam coniuncta habent, cum his scrobibus: quæ tentoriola scilicet crebrò mutant. Faciunt simile in extris aliisque reiectamentis carniū, & ea defodiunt atque humo operiunt studiosè, contra fetores. Salubria haud dubiè castra, per minutas has obseruationes. At enim Sparta-  
ni libe-

*Vbi sordes  
humana?*

*Turcarum  
mundities.*



ni liberiùs aut inuerecundiùs se hic gerebant, de quorum militiâ castris- Spartano-  
rum mos.  
que Xenophon hoc quoque narrat: καὶ τοὺς ἐπὶ τὰ ἀναγκαῖα ἀπὸ τοῦ εἰ  
βαυμαζέων, ὅτι ἔτε ἀλλήλων, ἔτε τ' ὀπλῶν πλέων, ἢ ὅσον μὴ λυπεῖν ἀλλήλους, ἀπερ-  
χοῦται καὶ τὸ ταῦτα ἀσφαλείας ἕνεκα ποιεῖν: Atque eos qui ad necessaria se-  
cedunt, non oportet mirari quod haud longius ab aliis aut ab armis suis rece-  
dunt, quàm quod satis sit ne naves offendant. hoc enim securitatis causâ fa-  
ciunt, & ne excipiantur. Sed in ministeriis nostris pergamus.

» *Quisque Tribunus tres sortitur.*] Hic de sorte, antè non dixit: sed  
antè quoque admissi à solenni militiæ, in quâ fors assidua aut certè cre-  
bra. Ait, *quemque Tribunum tres habere*: quid clarius? Sunt reliqui octo-  
decim manipuli, seni Tribuni: tres igitur in singulos. Quid autem isti  
faciunt? sequitur,

» *Tentorium eius statuunt.*] Non ergo lautioribus hisce Tribunis pro-  
prij ministri & serui? Fuerunt, sed visum tamen hæc omnia, quæ mili-  
tiâ tangunt, per milites fieri, tum contra ignauiam & otium, tum causâ  
obsequij, & ut opportuni magis imperiis atque obnoxij essent. Hodie  
abnuant, per malum factum. qui in milite bonus, sed in hostem: apud  
Duces obsequiosus & flexi animi conueniunt.

» *Locum circa complanant.*] In Græco, ἡδ' ἀγίζουσιν: *pauimentabant.* Nec  
tamen de vero lapideoq; pauimento ceperim: vnde cottidiani & subiti Tentoria  
cespiti strata.  
isti lapides? sed de cespiticio, & credo virides sic eos comportatos à mili-  
te & tessellatim dispositos. Si locus tamen vicinus præberet, aut diutur-  
nior mora posceret (ut in Statiuis aut Hibernis) non abnuam etiam de  
glareâ aut lapide, quia istos homines video omnia de facili præstitisse,  
quæ ardua nobis & onerosa. Iulius quidem Cæsar *sectilia sua & tessellata* Cæsaris  
splendor.  
in hunc vsum circûtulit, ut suprà monui: sed Iulius ille, qui omnia supra  
vulgus, & ipse reuera non è vulgo. Hæc ministeria Vegetius quoque re-  
tigit: *Duci Prætorium præparatur, ac Tribunis tabernacula collocantur, qui-*  
*bus per conubernales deputatos aqua, lignum, & pabulum ministrantur.*

Quæ postrema et si Polybius non expressit: tamen fuisse olim censeo, &  
aquatum, lignatum, pabulatum milites istos esse, in vsum Tribunorum, Lib. III.  
cap. VIII.  
Ministeria  
alia Tribu-  
nâ.

» *Dant & excubias duas.*] Præter dicta, è ternis istis manipulis ordi-  
ne Tribunis sunt excubitores. Quid isti agunt? velut custodes qui- Excubias  
Tribunis.  
dam ibi sunt aut apparitores. Imò fallor, aut cum ipsis Tribunis, si ex-  
ibant, pars eorum exibat: ut honestè scilicet per castra & alibi incede-  
rent, militibus sic comitati. Hunc morem collapsum restituit Alexan-  
der Seuerus, Imperator inter optimos, si quis facta & dicta eius iustâ tru-  
tinâ librat: *Apparitores nullos esse passus est*: (ita in vitâ eius Lampri-  
dus) *Tribunis aut Ducibus nisi milites antecire noluit. iussitq; ut ante Tri-*  
*bunum quattuor milites ambula'ent, ante Ducem sex, ante Legatum de-*  
*cem.* Ecce quattuor milites attribuit, quid nisi ipsam vnâ Excubiam  
nostram? *Duci sex.* quis iste Dux, qui olim Legatus dictus, legionem  
nempe præpositus: ex quo colligas tres excubias eum habuisse: parte me-  
diâ scilicet manente, & tentoriū adseruare. At ipsi *Legato decem.* id est Le- Comitan-  
tur eos.



Trebellius  
leuiter re-  
scriptum.

gato Consulari, aut exercitus primario Duci. Ex hisce Lampridij arbitror Trebellium Pollionem castigandum in triginta Tyrannis, Balistâ decimoseptimo: *Est Valeriani epistola, in quâ docet sibi præcepta gubernanda reip. ab eodem (Balistâ) data, gaudens quòd eius consilio nullum adscriptitium, id est Vacantem haberet, & Tribunum nullum stipatorem, qui non verè pugnaret.* Scribo, & Tribunus. Est hoc ipsum quod Alexander sustulerat, sed postea iterum irruerat, ne Tribuni apparitores aut stipatores proprios haberent, qui annonas scilicet acciperent, & militum salaria absumerent: sed dumtaxat verè milites ante eos irent.

Quot ho-  
minum ex-  
cubias?

» *Excubia est è viris quatuor.*] Noretur seriò excubiarum hic numerus. qui ipse fuit etiam Vegetij æuo: *De singulis, inquit, Centuriis quaterni equites, & quaterni pedites, excubium noctibus faciunt.* In Actis Apostolicis hoc sensu scribitur, cap. xii. de Petro: *Misit in carcerem, tradens quattuor quaternionibus militum custodiendum: id est, adiungens ei excubias quattuor.*

» *Leue munus, quoniam in quartum quemque diem ad manipulum redit, & incumbit.*] Ita est. Sunt tres manipuli, ergo ad primum quarto die munus redit. Sed in ipso Manipulo quoque, quindecim duplices tales Excubiæ: ergo quadragintaquinque in tribus: atque ita non nisi tali die ad singulos venit.

» *Triariorum Manipuli liberi sunt à ministerio Tribunicio.*] Atque etiam Velitum, vt præmisit: sed Triariorum, ob dignitatem, istorum ob vilitatem: & quia vtrique aliò vocantur. Quòd Triarij? addit,

Equitibus  
excubias  
vnam.

» *Turmis equitum excubiam cottidie præbent.*] Obserua & equitibus honorem habitum, qui primores ciuium, & proximi à Tribunis. Sed nonne in vili, quòd istis ministrant Triarij? nonne dignius, si digniori? Non hinc quidem aspectus ad locum metationemque fuit: & quia Triarij post ipsos equites, per commodum visum vt iis ministrarent, sine molestiâ vllâ suâ, & in suis tabernaculis manentes. Nam & hoc adiungit, quemque Manipulum Excubiam dedisse turmæ præpositæ, & cui ipse subiunctus. Hoc leue, & amplius: dedere tantum excubiam vnâ. Nam Polybius hic singulari numero: conuenienter id ipsum. quoniam nec equitum tanta dignitas; & quia ipsi Triarij etiam non nisi dimidiati ad alios manipulos. Vide vbique, in minimis, maximis, analogiam & circumspectionem.

1. Annal.

» *Turbas & consternationem excitens in castris.*] Cuius rei exemplum in Tacito: *Fortè equus abruptis vinculis vagus & clamore territus, quosdam occurrentium obturbauit. Tanta inde consternatio in castris irrupisse Germanos credentium, vt cuncti ruerent ad portas.* Et addit, fisti non potuisse, nisi quòd ipse Legatus se proiecit in limine portæ, & pudore calcandi fugam repressit. Insigne exemplum etiam hæc talia minima cauenda, vicino maximè hoste: & vides Romanos veteres fecisse.

Excubias  
Imperatorum.

» *Vnus verò ex omnibus manipulus in diem Imperatori excubat.*] Dubitare



tare aliquis possit, vnusne ex omnibus omnino manipulus, an tantum ex triginta vnus legionis? Nihil enim definit, etsi hactenus sermo de vna legione fuit. Sed postea tamen etiam in Vigiliis vnus Manipuli accubantis Prætorio mentio tantum fit. Ergo hoc non decido: magis quæro, Sociis quid factum? Quæro: imò quæro etiam de te Polybi, qui siluisti. *Sociorum excubias.* Certè immunes & vacuos eos fuisse non ego opinor, nec ratio vlla suadet. Puto igitur tribuendos ad exemplum Legionis, vt quidam etiam Manipuli Principia munda habuerint in sua parte: alia excubias ite fuerint Præfectis, exemplo Tribunicio: denique & Imperatori manipulus fortassis vnus. Forassis. nam hic hæreo: sumam ex Cornibus, an ex iis qui adiacent Prætorio, Extraordinariis ipsis? Possit non incommode, aut indecorè sic fieri, vt Manipulus vnus ciuium excubuerit à frõte & à tergo diuisus: vnus Sociorum, ad vtrumque latus. Deinde ipsos etiam qui proximi Equitibus, siue in Cornibus siue in extraordinariis, probabile est Excubiam vnā iis dedisse, exemplo Triariorum. Quæro amplius, Cùm hæc ita in castris, quid ad portas & vallum, quis seruauit? nam aliquam ibi tutelam & custodiam fuisse ratio & testimonia euincunt. *Excubias ad portas.* Pas- *In lug.* sim lego de excubitu in portā, atq; etiam ante portam. In Sallustio: *Negue secus atque si hostes adessent, iter facere, castra munire, excubitu in portā* (lego cum priscis libris, *portas*) *cohortes ex legionibus, pro castris equites auxiliares mittere.* Virgilius alludit de animalculo aëreo:

*Sunt quibus ad portas cecidit custodia sorti.*

Atque adeò Romanus mos fuit totas Cohortes & Turmas habere & ponere quietas ante ipsas portas: non vnum aut alterum militem, vt hodie solet, quos à sentiendo *Sentinellas* vocamus. Illi plures, atque etiam cùm periculum esset, alios super alios, & longius abiunctos. Id vocabant ab ipsa re, *Stationes*. Stabant enim. Cæsar: *Quæ in statione pro castris erant Afranij cohortes.* Palam hic pedites habes: at equites in Sallustio supra, & nunc in Liuiο: *Manlius super castra hostium cum turmalibus suis enasit, vt vix teli iactu ab statione proximā abesset.* Ibi *Thusculani erant equites.* *Hirtius: Turma interim equitum, quæ pro vallo in stationibus esse solent.* Communiter & indistincte Cæsar: *Ij qui pro portis in statione erant, Casari renunciarunt.* Iterum: *Qui erant in statione pro castris collocati, acriter pugnauerunt.* Virgilius:

*Tunc quoque communi portam statione tenebant.*

Et distinguunt passim à Vigiliis, quod hæc diurnæ essent. Liuius: *In stationes ac vigilias ordine ibant.* Tacitus: *Vigilias, stationes, ac si qua alia præsens usus indixerat.* Iterum Liuius: *Muros aliāque loca, in quibus stationes vigiliasque esse placuerat.* Et sunt omnino istæ, quas Græci *οεφυλακας* benè & aptè vocant, quasi dicas *Procustodias*. Dio Cassius: *Αντὼριος ἰσχυροῦς τῶν οεφυλακῶν τῶν καὶ τῶν οεφυλακῶν ἡ τῶν οεφυλακῶν.* Antonius equestri quodam prælio à Cæsaris stationibus est superatus. Dionysius: *οὐδὲ τῶν οεφυλακῶν τῶν οεφυλακῶν οὐδὲ τῶν οεφυλακῶν,* suo more explicat & dilatat: *ij qui ante castra custodias agunt.* Ammianus *Stationes agrarias* aliquoties dixit, quod







Atque ita in stationibus Romani: paullo aliter Spartani, bonæ & composita item militiae homines, de quibus Xenophon: *Φυλακὰς γὰρ μὲν ἐποίησε μεθιμενεῖν, τὰς δὲ πρὸς τὰ ὄπλα εἶσω βλεπούσας. οὐ γὰρ πολεμίων ἔμελλε, ἀλλὰ φίλων αὐταὶ καθίσταντο*. τοὺς γὰρ μὲν πολεμίοις, ἰππέας φυλάττουσι· τοὺς ὅμως αὐτῶν ἐν πλίσσῳ παρασώζει· Diurnas custodias instituit (Lycurgus) illas quidem quæ in castra & suorum arma versa essent. non enim hostium causâ, sed sociorum & amicorum ea constituuntur. alteras, quæ hostes obseruent, equitum; idg. in locis, è quibus longissimè sit prospectus. Spartani igitur asseruabant fœderatos suos & armorum socios, vnâ illâ custodiâ, alterâ hostes. Custodia in socios, peditum fuit; in hostes equitum, atque ea in locis ferè montanis, aut excelsis.

## DIALOG. IX.

*De Vigiliis. Tessera in iis, Tesserula, & diuisio, & Circuitio, omnia distinctè.*

**M**INISTERIA dicta sunt & diurnæ Excubiæ, ad Vigilias transit, quæ propriè sunt noctis. Sed quia tria in his ordine dicit, de *Tesseris* primò, tum de *Vigiliis* earumque numero, denique de *Circuitione*: hæc, inquam, omnia, quia ipse distinctè, ego quoque partiar & distinguam, & singillatim de his dicam. Da te mihi, quæso: vereor enim vt tenebrosum aliquid in his Vigiliis, & ab ipsâ Nocte. Verba Polybij cedò:

*Τῶν δ' ἑνυκτερινῶν σωθῆματός Nocturni signi traditio- POLYB.*  
*πρὸς ἀποσιν ἀσφαλίζονται τὸν τρόπον* *nem tutam securamque hoc*  
*ποινῆς ἔχον. καθ' ἑκάστην ὥραν καὶ τῶν* *modo reddunt. In quoque*  
*ἰππέων ἢ τῶν πεζῶν ἐν τῷ δεκάμῳ* *genere equitum & peditum,*  
*σημαίας τοῖς τελευταίοις μέρεσι* *ex decimo signo, quod vlti-*  
*μας πεδίουσιν καὶ τὰς ῥύμας.* *mum est & in strigarum,*  
*ἐν τούτων εἰς ἑκάστης ὥρῃ λαμ-* *parte extremâ, vir unus*  
*βαίνεται καὶ ἐκλεβὼν, ὃς τῶν μὲν* *quispiam eligitur, qui à re-*  
*καὶ τὰς φυλακὰς λειτουργῶν ἀ-* *liquo munere excubiarum,*  
*πολύεται. πρὸς γίνεταί δὲ καθ' ἡ-* *immunis sit. Is cottidie so-*  
*μέραν διώοντος ἡλίου πρὸς τὸν* *le iam inclinante, ad Tri-*  
*χλιαρχοῦ σκηνῶν, καὶ λαβὼν* *buni tentorium venit, &*  
*τὸ σωθῆμα (τοῦτο δ' ἐστὶ πλά-* *signum accipiens (id verò*  
*τεῖον ὁπληγεγραμμένον) ἀπαλ-* *est tabella latiuscula, inscri-*  
*λάσσεται πάλιν. ἀναχωρήσας πάλιν* *iterum abit. Rediens*  
*αὐτὸς*



δὲ τῇ τῶ αὐτῆς σημαίαν τότε *autem ad suum signum*, τα-  
 ξυλύφιοι παρέδωκε, καὶ τὸ σῶ- *leolam istā, siue ligellum*, tra-  
 θημα μὲν μαρτύρων τῶ τῆς ἐ- *dit, adhibitis testibus*, proxi-  
 χομένης σημαίας ἡγεμόνι, πα- *mi signi duci, atque ille simi-*  
 ρε πλησίως ὅ παλιν αὐτῷ τῶ τῆ *liter consequentis*, denique  
 ἐχομένης, τὸ δ' ὁμοιον ἐξῆς ποιεῖσι *alij sic ordine*, donec ad pri-  
 πόντες, ἕως αὐτῶν τὰς πρώτας, *ma & prope Tribunos me-*  
 ἑ σῶντες τοῖς χιλιαρχοῖς εἰσα- *tata signa perueniat. Quorū*  
 το πεδδούσας σημαίας ὀξικνῶ. *cēturiones oportet tabellam,*  
 τῶτας δὲ δεῖ τὸ πλατεῖον ἐπ' ὧ- *cum lux nondum occidit, re-*  
 τὸς ὄντος διαφέρειν ὡς εἶναι χι- *ferre ad Tribunos. Quod si*  
 λιαρχοῖς, καὶ μὲν δύνει καὶ ὅτι *omnes relatæ sunt quæ datæ*  
 πάντα τὰ δοθέντα, γινώσκει, *erant, cognoscit signum ad*  
 διότι τὸ σῶθιμα πᾶσι, καὶ διὰ *omnes, & per omnes ad se*  
 πόντων εἰς αὐτὸν ἦκει. εἰ δὲ *venisse. At si quod desit, con-*  
 ἐλλείπει, ὡς πόδας ζητεῖ *festim inquit in factum,*  
 τὸ γεγονός, εἰδὼς ἐκ τῆς ἑα- *nosens ex inscriptione cuius*  
 φῆς ἐκ ποίου μέρους οὐχ ἦκει τὸ *partis signum non sit perla-*  
 πλατεῖον. οὐ δὲ δὲ διγείνη τὸ *tum: & cuius culpā aut mo-*  
 κώλυμα, τυγχάνει τῆς καὶ ἐν- *ra id factum, is subit conue-*  
 κούσης ζημίας. *nientem pœnam.*

» *In quoque genere equitum & peditum, ex Decimo signo.]* Dicturus de  
 Vigiliis, quia tota illarum ratio Tesseris constat, de his præmittit, & qui  
 eas acceperint, dederintque. At igitur ex decimo quoque Signo (Ma-  
 nipulum, Cohortem, Turmam intellegit) vnum aliquē eligi qui à Tri-  
 buno perat, auferat, diuidatque. Quare ex decimo & ultimo signo? quia  
 commodum diuisionem illinc fieri, ut ita ordine redeant ad Tribunos.  
 In textu verborum habes.

» *Vir vnus quiſpiam eligitur.]* Et cui vnum hoc munus: utque ei va-  
 cet, est à reliquo munere immunis. Dictus ab ipsâ re *Tesserarius*, quod  
 nomen in marmoribus, inter militares titulos, sapius legitur: etiam in  
 Tacito, *Tesserarius optio*: & in Vegetio, *Tesserarij*, qui *tesseram per contu-*  
*bernia militum nunciant.*

1. Hist.  
 Lib. II.  
 cap. VI.

» *Ad Tribuni tentorium venit.]* Ergo à Tribuno signum petitur?  
 ita, sed non primo. Ille ab alio accipit, & acceptum transfundit. Nam  
 summi



signum à  
Duce, sed  
per Tribu-  
nos.  
Lib. xviii  
1. Annal.

Lib. l. i. i.

Cap. xlii.

Cap. i. x.

v. Ciuil.

Mor de an  
numerari-  
do militiæ.

Valde lau-  
dabili.

Lib. xxviii

Lib. i. i.  
cap. ix.

Signum  
aut tessera  
militari.

Lib. xvi.  
cap. xviii.

Quis rep-  
peri?  
Lib. vii.  
cap. lvi.

Palamedes  
Iulianus.

summi Ducis hoc est, & consensu refertur inter imperij notas. Scipio cum seditiosos increpat, hoc iis obiicit: *In Prætorio tetenderunt Albius & Atrius, signum ab iis petatum est?* Tacitus de Tiberio verbis abnuente, re Principatum arripiente: *Signum tamen Imperatoris cohortibus, ut Imperator dederat.* Dio cum notat honorem Agrippæ habitum, & communicatum ab Augusto, ut Imperatori: *Τό τε αὐτῷ παρ' αὐτοῦ δίδωτο:* Et signum ab utroque eorum dabatur. Sed dabatur, nempe ipsis Tribunis, atque ita Suetonius Claudio: *Excubitori Tribuno signum, de more petenti.* Idem Nerone: *Signum excubanti Tribuno dedit, Optimam matrem.* Appianus de L. Antonio, qui se Octaviano submisit, & Tribunos, inquit, *misit tesseram militarem accepturos à Casare.* Ibi autem & numerum copiarum ei attulerunt: *vii & nunc in more est, Tribunum petentem signum, dare Imperatori pugillares, qui numerum contineant militis presentis.* Attende quod inibi est, de numero militum cottidie relato. Quis præter Appianum tradidit? nisi quod Seneca tamen tetigit, De Tranquillitate cap. vii. De Pompeij liberto Demetrio agit, eiusque opibus: *Numerus illi quotidie seruorum, ut Imperatori exercitus referebatur, cui iam dudum diuitie esse debuerant duo vicarij & cella laxior.* Stomachatur in seruum, ita seruorum diuitem, ut ei, exemplo castrensis, cottidie referretur numerus superstitum. Vtile sanè hoc in militiâ, & omnino cauto Duci imitandum: ut quoniam multi per commentus aut quâ aliâ causâ, diffiunt, multi casu aut ferro pereunt: sciat cottidie suas vires, & quid militum ad manum. Ruunt multi in pericula, fiduciâ virium quas habere putant, nec habent: & fraudes quæ hic hodie, non est ignotum, cum nomina magis Centuriarum quàm numeri constant. Ergo petebant & capiebant Tribuni ab ipso primo duce: at à Tribunis deinde milites. Liuius de seditione in Scipionem, quam tetigi: *Constabat tamen forma castrorum, quod Tribunos iura dare in Principis sinebant, & signum ab iis petebant.* Nec pugnat cum eo quod Scipio dixit, *Albium & Atrium dedisse:* quia id quoque, ut dixi, factum. Hæc ita olim: Vegetij tempore dabat Præfectus legionis. Scribit inter eius munia: *Vigiliarum vel profectionis tessera ab eodem petebatur.*

Id verò est tabella latiuscula, inscripta. Quia Synthesma nominauit, & sapius iterandum est, quid & quale sit meritò dicit. Est, inquit, tabella paullo latior. Græcè vno verbo, *τάβη*. Tabellam quidem & è ligno esse, ipse statim dicit, cum *ξύλον* siue ligellum appellat. Sed & Plinius: *Ligustrum tessera aptissimum.* In ambiguo tamen, an non lusorias intellegat. Sicut & in eodem, cum scribit, *Signi dationem, tesseras, vigilias, Palamedem inuenisse bello Troiano.* Dixeris quidem ex adiunctis, cum has nostras militares intellegere: sed suspendunt assertionem nostram Græci, qui Palamedi non nisi illas ad lusum assignant. Sophocles:

Παλαμῆς, κύβοις τε, τριπλὴν ἀπ' ὧν ἀνός  
ἔφ' ὅπερ.



catōsque temporis furunculos,  
 Scrupōsque tesserāsque, fallendo otio,  
 Inuenit.

Gorgias in Oratione pro Palamede, inter alia quæ repperit, enumerat  
 πασδὲς χρόλῃς ἀλὺπον διαφίλῳ: calculos, oīj sine fastidio transactionem.  
 Alcidas contra Palamedem, πασδὲς καὶ κῦβου inuenisse item tradit.  
 Hoc Pausanias, & alij: sed de militari isto synthemate, quod sciam, ne-  
 mo. Nam φρυκτοὶ siue ignes excubiales, quos ad eum quoque reserunt,  
 alij sunt ab isto signo. Quisquis tamen inuentor, res vetus, & historicis  
 ac poëtis nominata. Virgilius:

Lib. vii.

*Classica iamq̃, sonant, it bello tessera signum.*

Lib. x.

Statius: *— dat tessera signum*

*Excubiis, positaq̃, vices.*

Mandata  
 per tesserā.  
 Lib. xxviii.

Nec ad ipsas Vigiliis solum, sed ad mandata adhibuerunt, quæ Tesseriis  
 sic inscripta. Liuius: *Scipio tesseram vesperi per castra dedit, ut ante lucē viri  
 equiq̃, curati & pransi essent, armatus eques frenatos teneret equos.* Hirtius  
 bello Hispaniensi: *Tesserā datā (a Cæsare) extra vallum omnes concisi  
 sunt Mundenses duces.* Suetonius de Galbā: *Sollenni spectaculo plauden-  
 tes milites inhibuit, tesserā datā, ut manus penulis cohiberent.* Atque ex his  
 vides, Tesserā grādiusculas sæpe fuisse, & quibus inscribi plura possent.

Cap. vi.

Cap. xviii.

Imò libellos Suetonius appellat in Tiberio: *Præcepta sequentis diei om-  
 nia, & si quid subiti muneris iniungendum esset, per libellos dabat, additā mo-  
 nitione, ut de quo quisque dubitaret, se neque alio interprete, quacumque vel  
 noctis horā, vteretur.* Hoc ille in bello Germanico fecit, etsi reuera hæc  
 talia Tesserae non semper erant, non propriè quidem illæ nostræ. Man-  
 data potiùs, & securitatis causā, nequis quid excusaret, data in scripto:  
 quæ tamen cum omnes tangerent, sic vespere data & transmissa, isto  
 Tesserarum exemplo, quid impediat? quia nempe tutò sic data sub no-  
 ctem, & sine periculo reuelationis, vigiliis iam ponendis, Denique & ce-  
 leriter sic transmissa, ordine noto. Statius hac mente:

*— longo fugit ordine velox*

Tessera ad  
 iter.

Lib. xxi.

Lib. xxiii.

*Tessera.* Velocem appellat, & Polybius mox ostendit.  
 Sed mandata igitur: atque adedò sæpissimè quæ ad iter. Ammianus: *Per  
 tesseram edicto itinere.* Idem: *Tesserā datā sollenni, armatos omnes celeri  
 eduxere procursu.* Et idem: *Missā per Prouinciales numeros expeditionali  
 tesserā, cunctos transire iussit Euphratem.* Vides ad absentes etiam missam:  
 nec aliud, quàm mandatorium hunc libellum. Idem scriptor: *Missam ad  
 se tesseram sinxit, redeundi cum milite Gallicano.* Iterumque: *Militem  
 diffusum per prouinciales leui tesserā colligere.* Sed de his vialibus tesseriis  
 Sidonius etiam:

*— nec tessera castris*

*In Ctesiphonta datur.*

Doleret & tangit imminutas imperij vires, nec iam, inquit, tessera expe-  
 ctanda, *Pete Ctesiphontem.* Silius de Asdrubale:

*— taci-*







etiam inscriptio quæ notaret partem aut genus. Exempli causâ, tesserrarius Hastatorum, Principum, Triariorum, Equitum, quisque suam Tesseram accipiebat, cum notulâ H.P.T.E. aut tali, quæ initialibus aut pluribus litteris notaret genus. Quo fine? ne longè quærendum esset, si fraus aut delictum: sed statim constaret in tali parte peccatum. De ipsâ peculiari notâ, nihil certum habeo: sed probabile talem aliquam fuisse. Quæro amplius. in ipsâ illâ classe, ubi peccatum, quid si neget aliquis sibi datam? si Thusco quodam, ut dicitur, iurgio, alter alterum culpet? Non potuit. nam testibus adhibitis consignatam, Polybius palam scripsit: nec mirum, in re cuiusque capitali, sic cautè cauisse. Facile id autem: quia Centurionibus in tabernaculo, præsentibus militibus data. Hæc ratio Tesserrarum, mihi proba & firma, præ nostrâ & hodiernâ. In aures saltem infusuramus, quàm facili lapsu aut veniâ, si neget intellectam? Discursu datur: nihil hic opus, & distribuitur in summâ quiete. Et ipsi quidem Centuriones legunt, & porro tradunt: sed lectam iis enunciant, quorum sunt vigilandi vices. Ita omnia ordine. à summo Imperatore Tribunus, ab isto Centurio, ab hoc miles in manipulo suo quisque accipit. Denique ratio sic imperitandi aliud etiam aliquid proba, & quæ ad omnes ita sine tumultu. Sequitur de ipsis Vigiliis. Lege:

Laudata  
Tessera

POLYB. Τα δὲ περὶ τὰς νυκτερινὰς *Ea verò quæ ad vigi-*  
 φυλακὰς ἔτιωσ' οἰκονομεῖ) παρ' *lias nocturnas spectant, sic*  
 αὐτοῖς. τὸν μὲν στρατηγὸν, καὶ *ab iis administrantur. Im-*  
 πλιὼν τούτου σκληρὴν ἢ ἀδρακοῖ τοδ- *peratorem & Prætorium,*  
 σα σημαῖα φυλάττει. ὅν δὲ *accubans manipulus custo-*  
 πῶν χλιαρχῶν καὶ ὅν τῶν ἐπ- *dit; Tribunos & Equitum*  
 πέων οὐλαμοῖς, & διατεταγ- *turmas, ij qui è quoque*  
 μέισι, καὶ τὸν ἀπὸ λόγον, ὅς *manipulo constituti sunt, ut*  
 ἐκάστης σημαίας. ὁμοίως δὲ καὶ *diximus. Similiter etiam*  
 παρ' ἑκάστον τάγμα πῶτες ὅς *per singulos manipulos om-*  
 ἑαυτῶν πιδέσσι φυλακῶν, τὰς *nes ex seipsis Vigiliam dis-*  
 δὲ λοιπὰς ὁ στρατηγὸς διποτα- *ponunt, reliquas ipse fm-*  
 τει. γίνονται δὲ ὡς Ἰππικὸν τρεῖς *perator ordinat. Fiunt au-*  
 φυλακαὶ περὶ τὸν ταμίαν, *tem plerumque tres Vigiliæ*  
 καὶ παρ' ἑκάστον τῶν πρεσ- *apud Quæstorem, & apud*  
 βυτῶν καὶ συμβούλων δύο. *quemque Legatorum dua.*  
 Exte-



τῷ δ' ἐκτός Ἰπφρόειαν. *Exteriores verò aspectum*  
 γρεσφομάχοι πληροῦσι, παρ' *castrorum Velites complent,*  
 ὅλον καθ' ἡμέραν τὸν χῆρακα *per totum vallum de die ac-*  
 ᾤουσι τοῖντες. αὐτὴ γὰρ Ἰπ- *cubantes. Hoc enim munus*  
 τελευτᾷ τούτοις ἡ λειτουργία. *iis incumbit. In portis sin-*  
 Ἰππὶ τὰν εἰσόδων δὴ ἀδὲκα ποι- *gula eorum decuria excu-*  
 οῦνται τούτων αὐτὰν τὰς περ- *bant. Qui verò ad Vigilias*  
 κοιτείας. τὰν δ' εἰς τὰς φυλα- *destinati sunt, ex singulis*  
 καὶ δὴ ποταχθέντων ἀφ' ἑκάστη *eorum excubiis, unus cuius-*  
 φυλακείου, τὴν τῷ πρώτῳ *que manipuli Tergiductor,*  
 μελλόντων τηρεῖν, εἰς δ' ἑκά- *ducit vespere ad Tribunal*  
 σης σημαίας οὐραγὸς ἀπ' αὐτῶν *qui primas sunt acturi. Is*  
 τὸν χιλίαρχον ἐπέειπας. ὃ δ' *verò dat omnibus istis Tes-*  
 δώσει τούτοις πᾶσι ξυλήφια καὶ *serulas planè exiguas pro*  
 φυλακὴν, βραχεία τελέως, *quaque vigiliâ, habentes*  
 ἔχοντα χαρακτῆρα. *characterem.*

Iam ipsas Vigilias enumerat atque ordinat, quas *ἐν νύκτι τῶν φυλακῶν* *no-* Excubia à  
*eternas custodias* dicit. Latini vno verbo *Vigiliâs*, & distinguunt ab *Ex-* Vigiliâ dis-  
*cubiis*, quæ diurnæ etiam sunt. Isidorus non malè: *Excubia autem diurna* Lib. ix.  
*sunt, Vigilia nocturna*: et si illæ quoque pro istis usurpata, & est generale  
 nomen; at non contrâ. Ait:

» *Prætorium accubans manipulus.* Vti & in diurnis excubiis: & in nu-  
 mero nihil, sed homines mutantur.

» *Per singulos manipulos.* Græcè est, παρ' ἑκάστου τάγμα. quod per *Vigiliâ per*  
 quamque legionem sonare etiam potest: sed Polybius *Ordinem & Mani-* manipulos.  
*pulum* ferè sic appellat, & res vult de istis capi. Quantulum enim esset,  
 vnam Vigiliam in quaque legione excubare? at illud bonum & ad secu-  
 ritatem dispositum, esse ordine per singulos manipulos, in longum la-  
 tumque castrorum: atque ita nihil vsquam incustoditum. Sunt autem  
 in quaque legione manipuli triginta: ergo excubabant homines *cen-*  
*tum viginti*. Quid in Turmis equitum? non ponit, nec credimus fuisse.  
 Iuncti enim iis Triarii dabant, & ipsi equites districti in circuitione.  
 De Sociis, paria dicenda.

» *Reliquas ipse Imperator ordinat.* Quas reliquas? An omnes, præter  
 eas quas ex se ipsi manipuli? vix apparet. nam de more & sorte, vt in  
 diurnis, probabile est in orbem iuisse. An istas reliquas quæ sequuntur,  
 Quaestori & Legatis? Haud absurdum sit, dignioribus illis Vigiles ab



ipso Imperatore adsignatos: & fortasse è superiori illo corpore Extraordinariorum, qui vicini. An reliquas etiam intellegere est, ut ista quidem manipulares tali numero manserint: alia variaverint pro libitu Imperatoris, & pro discrimine temporum? Considera. non iuvat me opinio-

nam du-  
pingere.

Ambigua  
Polybi sen-  
tentia.

num hanc? *χρῆσται μὲν δὲ οὕτως.*  
» *Tres vigiliae apud Quaestorem.]* Versio & sententia nostra valde ab-  
cunt à Ioh. Lascaris, qui sic reddidit: *Fiunt plerumque tres excubiae, apud*  
*Quaestorem una, binæ apud Legatos.* Quasi hoc veller Polybius, reliquas  
excubias ab Imperatore disponi, atque eas ferè tres esse: unam Qua-  
stori, duas duobus Legatis. Ego malim capi (& verba mecum Polybi)  
de numero excubiarum. ut tres ipsi Quaestori fuerint, id est homines  
duodecim: cuique Legato binæ. Et si suprà tamen suspicatus sum huic  
quoque tres fuisse. Sed reuera suspicionibus hæc constant: & cur tam  
curiosè rimamur nullâ industriâ fortassis indaganda?

Vallæ vti

Velites pro-  
iecti & vi-  
li.  
De Vit.  
beat. cap.  
viii.

» *Exteriorem aspectum Velites complent.]* Ambigas quid velit. utrum  
fuisse eos intra castra, medios inter vallum & milites, vacuo illo spatio:  
an extra ipsa castra, & ad fossas. Illud securitas eorū magis suaserit, istud  
Festus, qui ita scribit: *Procubitores dicuntur ferè Velites, qui noctu custo-*  
*diæ causâ ante castra excubant, cum castra hostium in propinquo sunt. ut*  
*M. Cato in eo quem De re militari scripsit.* Notandus locus, & omnino  
huc facit. nam ait *noctu excubasse, & ante castra.* Sed fortasse hoc intel-  
legit, quod in portis, aut ante eas. Certè si ad ipsum vallum extrorsus,  
non absque periculo eorum fuerit: et si video semper istos in leui habi-  
tos & in vili. Seneca: *Bona aduentitia eo nobis loco sint, quo in castris auxilia*  
*& armatura levis. Serviant ista, non imperent.* Etiam de die Polybius eos  
ad vallum locat, & videntur illic sedes & tentoriola sua habuisse. Sed ait  
idem, *compleuisse exteriorem aspectum.* Ergo multos vigilasse oportet, in  
tantâ latitudine valli, quod fuit pedum supra *bis mille* in quoque latere,  
ut diximus. Sed intellego non confertim implese & iunctos: sed spar-  
sim, & per excubias diuisos. Pone (ut in manipulis) singulis centenis pe-  
dibus excubiam unam: tutelæ satis erit. nempe viginti excubiae in late-  
re, siue viri *octoginta.* Adde eos qui in portis.

Portarum  
Vigilia.

Equites  
in illi.  
Lib. iiii.  
cap. viii.

» *In portis singule eorum decuria excubant.]* An soli Velites? an nulli  
è ciuibus aut locis adiuncti? Equidem vercor, ut parum firma sit hæc  
custodia, & Vegetio libenter accesserim qui & equites apponit. *Equites,*  
inquit, *extra vallum nocturnas excubias facere debent.* Id esset ab exem-  
plo diurno, quo Stationes posuimus ante portas. Certè firmiorem ali-  
quam manum ad ipsos aditus ut locemus, ratio inducit: & puto etiam  
manipulos, an cohortes potius excubasse. Toties illud *Puto?* Quid enim  
faciam? vacillandum est, cum scipio noster Polybius deserit, ille qui  
olim ipsius Scipionis.

Diuiso Vi-  
gilum.

» *Da: it vespere ad Tribunum qui primam sunt acturi.]* Ex his aliisque  
certum est, Vigiles quaternos se diuisisse in quattuor partes, ita ut sin-  
guli



guli vigiliam vnā noctis obirent, forte diuidente. Ad quam fortem Virgilius aspexit :

*Omnis per muros legio sortita periculum*

*Excubat, exercetq; vices, quod cuique tuendum est.*

Ad vices autem & mutationem Vegetius : *Quia impossibile videbatur* Lib. III. cap. VIII.  
*in speculis per totam noctem vigilantes singulos permanere, idē in quattuor*  
*partes ad clepsydram sunt diuisa vigilia, vt non amplius quā tribus horis* Per ternas  
*nocturnis necesse sit vigilare.* quibus  
 Bona & comoda ratio. Erant quattuor horas.  
 vigiles, atque ij vnā. sed vnus ex iis suā vigiliā quisque perstabat intentus  
 & verē vigil, alij adiacebant aut accubabant. Itaque his quies aliqua ; &  
 ille stans si auxilium posceret, ad manum habebat. Multo melior hæc  
 ratio quā nostrorum Sentinellarum, qui prorsus solitarij, & cortē à suis  
 abiuncti. Itaque facile intercipiuntur, imō & occiduntur, sine aliorum  
 sensu. Sed iam ad Polybium, ait : *Tergiductorem siue Optionem, ducere*  
*primos quosque Vigiles ad Tribunum*, quis ergo secundos, tertios, quar-  
 tos? Nemo, nec vllus vltrā discursus in castris : sed probabile est, ipsos  
 istos primos Tesserulas quoque eorum vicem accepisse. Castra quidem  
 noctu omnino quieta : ideoque statuendum, Vigiles primos, etsi depen-  
 so suo penso, tamen non abiuisse ad tentoria, sed illic reliquum noctis  
 mansisse. Idem in secundis & tertiis, non post venisse sub suam horam :  
 sed illic eam otio expectasse. Querere lubet de Velitibus. an nō iis Tes-  
 serulæ? si fuerint, quis deduxit? Non enim iis Optio aut Centurio. Fuisse  
 Tesseræ tamen, necessarium videtur pro fide Vigiliarum : & arbitrari  
 liceat Optionem deduxisse manipuli eius, cui pars quæque Velitum ad-  
 tributa. In Ordine suprà declaratum.

„ *Dat omnibus tesserulas, planè exiguas, iuxta Vigiliam.* ] Vide ne te  
 confundant aut turbent iteratæ istæ Tesseræ. Nunquid enim antea ha-  
 buimus, & Tesserarius ipse eam à Tribuno accepit? Ita planissimè. sed  
 nempe diuersam ab istis. Illa vniuersi modi fuit, & signum aut dictum no-  
 cturnum, quo sese ab hoste internoscerent : istæ diuersiformes, & pro-  
 priæ cuique Vigiliæ. Etiam in modulo discrimen. Illa *tabella latiuscula*,  
 vt dixit : istæ *planè exigua*, & vt appellat, *καρπύη* aut velut *taleola*. Omni-  
 no non aliud fuisse videntur quā ligella, cum notā duplici impressa :  
 alterā manipuli, alterā Vigiliæ ipsius. Id hoc finē, vt Tribunus eā reddi-  
 tā, statim conspiceret quis in quoque manipulo, & quorā Vigiliā, my-  
 nus fecisset aut non fecisset. Puta igitur fuisse insculptum. H. P. T. cum  
 numeris *primi, secundi, tertij, quarti* manipuli : itemq; V. I. V. II. aut ta-  
 lia, id est, *Hastati, Principis, Triarij* ille & ille manipulus : & *Vigilia pri-  
 ma, Vigilia secunda*, sic deinceps adiunctum. Sed iam de ipsā *Circuitione*  
 Polybium nobis lege :

H<sup>3</sup> ἡς ἐποδείασις, etc. *Fides circuitionis equitibus* POLYB.  
 τοῦ ἡνὸς ἀπὸ λ. δ. ε. δ. δ. *committitur. Oportet enim*  
*primum*



τὸν πρῶτον ἱλαρχίῳ καθ' ἑκά- *primum Turma Praefectum,*  
 στον στρατόπεδον εἰς τὰ νοῦρα. *aut Decurionem in quaque*  
 γῶν τὰν αὐτῆς παραγγεῖλαι *legione, uni Tergiductorum*  
 πρῶτ' παραγγεῖλαι τοῦτον, *suorum praecipere manè pra-*  
 ἵνα τέτταρσιν οὗτο ἑμφασίῃ *ceptum huiusmodi. ut quat-*  
 τεαρίσκοις τὰν ἐν τῆς ἰδίας *tuor iuuenibus Turma sua*  
 ἱλῆς πρὸ ἀρίστου τοῖς μέλλου- *indicet atque edicat ante*  
 σιν ἐφοδῶν. μὲν δὲ ταῦτα *prandium, iis qui debebunt*  
 τὰ τῆς ἐχομένης ἱλῆς ἡγεμόνι *circuire.* Deinde sequentis  
 δεῖ τὸν αὐτὸν ἀφ' ἀπέρας *Turma Praefecto oportet eū-*  
 παραγγεῖλαι, διότι τούτω κα- *dem vespere indicare, quod*  
 θίμει τὰ πρὸ τῆς ἐφοδείας *ad eum sequentis diei circu-*  
 φρεντίζειν εἰς τὴν αὐρίον. *itionis cura pertineat. Qui*  
 τούτῳ δ' ἀκούσας πρῶτον *cum audierit, oportet consi-*  
 σίως ταῦτα δεῖ ποιεῖν τοῖς περ- *militer iam dictis eum facere*  
 εἰρημίοις εἰς τὴν ἑπομένην *in sequentem diem: pariter*  
 ἡμέραν. ὁμοίως δὲ καὶ οὗτοι *et eos qui sequuntur. Qui*  
 εἰσὶν. ὁ δὲ περὶ τούτους *verò ordinati ab Tergi-*  
 ἵπτοι τὰν οὐραγῶν, ἐν τῇ πρῶ- *ductoribus fuerint, ex primâ*  
 τῇ ἱλῇ τέτταρες, ἐπειδὴ δια- *Turmâ quattuor, postquam*  
 λάχωσι τὰς φυλακὰς, πο- *sortiti fuerint, vigilias,*  
 εἰδόμενοι πρὸς τὸν χιλιάρχον, *eunt ad Tribunum, et scri-*  
 καὶ γραφίῳ λαμβάνουσι, *ptum accipiunt, quotam et*  
 πόσῳ καὶ πόσας ἐφοδῶσαι *quot debeant obire.* Post  
 δεῖ φυλακὰς. μὲν δὲ ταῦτα *que illi quattuor accubant*  
 πρῶτον τοῖς οἱ τέτταρες, πρῶτον *ad primum Manipulum*  
 τὴν πρῶτον σημαίαν τὰν *Triariorum, siue Primum*  
 τεταρίων. ὁ γὰρ ταύτης ταξιάρχης *pilum.* Eius enim Centurio  
 καὶ τὴν ἑπομένην ποιεῖται *curam habet ad quamq; Vi-*  
 γίαν καὶ φυλακὴν βουκλῶν. *giliam buccinâ signū dandi.*  
 σὺν αὐταῖς. ὁ δὲ τοῦ καιροῦ *Cum verò tempus appetierit,*  
*primam*



τὴν πρώτην ἐφοδοῦν φυλακὴν ὅτι *primam Vigiliam circuit is*  
 ταύτῃ λαχὼν, ἔχων μετ' αὐτῆς *qui eam sortitus est, habens*  
 μαρτυρὰς τῶν φίλων. Ἐπιπορεύεσθαι *apud se testes aliquos ex ami-*  
 δεῖς τῶν ῥηθύναντες ἵπποις, ἐμὸν τῶν *cis. Perlustrat verò dictos*  
 ὧς τὸν χάρακα καὶ τὰς εἰσόδους, *locos, non solum circa val-*  
 ἀλλὰ καὶ τῶν καὶ σημαίαν ἀπαν- *lum & portas, sed etiam*  
 τας, καὶ τῶν κατ' οὐλαμόν. καὶ μὲν *circum manipulos & turmas.*  
 ὅρῃ οὖν φυλάσσοντας τὴν πρώτην *Quod si reperit qui Pri-*  
 ἐρηγορήσας, λαμβάνει ὧς τὴν *tiam agunt vigilantes, ca-*  
 τὼν τὸ κατ' ὅ. ἐπὶ δ' ὅρῃ κοιμώ- *pit ab iis tesserulam. sin ali-*  
 μων, ἢ λελυπότα πᾶσι τὸν τό- *quem dormientem, aut loci*  
 πον, Ἐπιμαρτυροῦμαι ὅτι τῶν *desertorem, testificatus pro-*  
 εἰς, ἀπαλλάττει. τὸ δὲ ὧς *ximos abit. Idem fit & ab*  
 πλησίον γίνεσθαι καὶ τῶν τὰς ἐξῆς *iis qui sequentes vigilias lu-*  
 φυλακὰς ἐφοδοῦντων. τὴν δ' Ἐπι- *strant. Curam verò bucci-*  
 μέλειαι τὸ καὶ φυλακὴν βουχα- *nandi ad quamque Vigi-*  
 νειν, ὡς ἀρτίως εἶπον, ἵνα σύμφω- *liam, ut circuitoribus coue-*  
 νον ἢ τοῖς ἐφοδοῦσι ὧς τὸν *niat cum vigilibus, Centu-*  
 φυλάσσοντας, οἱ δὲ πρώτης σημαί- *riones primi manipuli Tri-*  
 ας τῶν τεταρτίων ἑξ ἑκατέρου *ariorum in quaque legione*  
 στρατοπέδου ταξίαρχοι, καὶ ἡ- *per dies curant. Quisque*  
 μέραν ποιοῦται. τῶν δ' ἐφοδῶν *autem circuitorum, unā*  
 καὶ ὅτι αἶμα τὰ φωτὶ ὧς τὸν *cum luce ad Tribunal de-*  
 λίαρχον δὶαφέρει τὸ σὺνθημα, *fert Tesseram & si omnes*  
 καὶ μὲν ἢ πᾶσι δεδομέναι, χωρὶς *reddite sint, sine culpā ab-*  
 ἐγκλήματος ἀπαλλάττει. πᾶ- *eunt. Quod si quis paucio-*  
 λιν δὲ πρὸς ἐλάττω φέρῃ ἢ πλε- *res fert quàm pro numero*  
 θοῖς τῶν φυλακείων, ζητοῦσιν ἐν *Vigiliarum, inquirunt ex*  
 χαράκῃ, ποῖον ἐν τῶν φυλα- *charactere quamnam Vigilia*  
 καὶ ὅν λέγουσιν. τὰς δὲ ἢ ὧς τὸν *defeceris. Quo cognito, vo-*  
 καλεῖ τὸν ταξίαρχον. ὧς δ' ἀγεί- *cat Centurionem, qui ducit*



τοὺς δοῦλας ἔχοντας εἰς τὴν φυλα-  
κὴν, ἢ τοὺς συγγενικοὺς πρὸς τὴν ἐ-  
φοδον. εἰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς φυλάξιν  
ἢ τὸ κακὸν, δὴ δέως δὴ λόγος ἐστὶν ὁ τὴν  
ἐφοδείαν ἔχων ἐπιμαρτυράμενος  
τοῦ σωτέως. ἢ τοῖς γὰρ τοῦ ποι-  
εῖν. εἰ μὲν γὰρ μὴδὲν ἢ τοῖς ἐξ ἐλθόντες, εἰς  
τὴν ἐφοδον ἀναχωρεῖ τοῦ κλη-  
μα. καθίσαντες δὲ τὸν ἀρχηγῆμα  
συνοδίου, τὸν χιλιάρχον κείνῳ.  
καὶ καταδικασθῆναι, ζυθοκοπεῖται.

*eos quorum Vigilia fuerat.*  
*ij. disceptant cum circuito-*  
*re. Et si Vigilum delictum*  
*est, statim ostendit circuitor*  
*adhibitis testibus è prox-*  
*mis id enim facere tenetur.*  
*Si nihil horum, in ipsum ca-*  
*dit culpa. Statimq. consilio*  
*aduocato, Tribunus iudi-*  
*cat, & si damnatus fuerit,*  
*fuste percutitur.*

Posuit Vigiliis, non est satis: firmandæ sunt, alioqui in noxam ituræ, aded non in bonum. Dum infidis aut incautis vigilibus fido, parum ipse caueo, & obicior hosti. Absit, absit à Romanâ prudentiâ: bene & tutò munemus. Ait ergo.

» *Fides circuitionis.* ] Græcè ἐφοδείας, passim in re istâ: quod est, *obitus*  
*Circuitio.* aut *lustrationis*. Placet vox *Circuitionis*, destinata in hanc rem olim, ut  
euincunt exempla. Magis tamen prisca aliter, dixeruntque (auctor Fe-  
stus) *Fraxare, vigiliam circuire*.

» *Equitibus committitur.* ] Optimâ ratione. quiescant paullum Tri-  
*Equites cir-*  
*cumeant.* buni & Centuriones, fessi diurnis curis: succedant isti, dignitate & fide  
proximi, aut pares. Hoc ante Polybium obtinuisse, etiam Liuius docet,  
qui inter prodigia memorat bello primo Annibalico: *Circumeuntis vi-*  
*Lib. xxi.*  
*Liuius lux.* *giliis equiti scipionem, quem manu tenebat, arsisse.* Quem scipionem? for-  
tuitum, opinor, & per tenebras ad fulcrum: nisi quis signum aliquod  
imperij fuisse vult, ritu Centurionum. Alludit ad hanc equestrem cir-  
cuitionem & Statius:

Lib. x. ——— *monitu ducis acer agebat*  
*Amphion equites, noctem vigilataq. castra*  
*Explorare datus.*

Hæc de more. nec tamen nescias ipsos interim tribunos circumiuisse,  
*Tribuni*  
*aliquando*  
*idem.* si propius discrimen. Liuius: *A custodibus probra in circumeuntibus Vigi-*  
*Lib. xxviii.*  
*Et Impera-*  
*tor aut Le-*  
*gati.* *lias Tribunos iacta.* Quin & ipse Imperator interdum. quod de Tito in  
obsidione Hierosolymorum, Iosephus prodit: & de Mario Sallustius:  
*Vigiliis ipse circuire.* Idem & Legatos iungit, de Metello: *Vigiliis cre-*  
*bras ponere, & eas ipse cum Legatis circuire.* Posteriore ævo dixeris hæc in  
*Ant. Cen-*  
*turionibus*  
*11. Hist.* re aliquid etiam Centurionibus fuisse. ex Tacito: *Deflagante paulla-*  
*rim seditione addit consilium, vetitis obire vigilias Centurionibus, omisso*  
*tuba sono, quo miles ad belli munia citetur.* Sed hoc magis fit intellegi  
de



de initiis vigiliarum, quæ centuriones procurant: itemque de Tubâ, quâ solent Primipili singulas ordiri. Est etiam in eodem Tacito: *Initia vigiliarum per Centurionem nunciari*. Quod ille inter sollennia Romanæ militiæ refert, & ea quæ Teridates mirabatur. Credo autem fuisse, vt Centurio (an non illeipse Primipili?) nunciaret Imperatori Vigilias iam positas, & castra in quiete esse. At sub Vegetij æuum *Circitores* proprium munus fuit, & vt ipse loquitur, *militiæ gradus*.

*Circitores.*  
Lib. i. i.  
cap. vii. f.

» *Primum Turmæ Præfectum.*] Turmæ, non *Ale*, vt Lascaris vertit. In quaque Turmâ tres Præfecti siue Decuriones: nunc ait, hæc curam fuisse primi è tribus: idque per vices iuisse in orbem: ergo vndecimo die redibat ad Turmam circumeundi munus. si tamen è quaque legione Circitores capti, quod Polybij verba hic ostendunt. Ergo octo fuerunt in vnam noctem, & partiti sunt lustrationem, quod nunc dicit.

» *Scriptum accipiunt, quotam, & quot debeant obire.*] Si quattuor modò Circitores fuissent, atque ij tota castra lustrassent: quid opus scripto, aut designatione? nullâ. Sed quia octo, & bipertito obibât: ecce cuique parti assignant Tribuni Vigilias, quas lustrant. Sed an per legiones? id est, vt cuiusque legionis equites, suos lustrauerint? hoc nescio. Sed siue illud, siue aliter, vtile tamen scriptum. Si enim quique in suâ legione obibant, sciebant quidem Vigilias in manipulis: sed quis, cuius partis, ad Prætorium, Quæstorium, Legatos, portas excubarent, id haud certò sciebant. Optime Tribunus, qui idcò scribebat. Sin autem Tribunus ipse castra diuidebat, & partes lustrandas, ne certum esset vnde inciperent, aut quos obirent: multo magis sanè hoc opus. Incertò enim aduentantibus, semper alij debebant in omni parte esse intenti. Sed dices, cur *quotam* etiam scribit? Nam id iam constabat, & inter ipsos, vt Polybius dixit, sortiti erant Maioris firmitatis causâ, & vt quisque cû notâ suæ Vigiliæ omnes eas haberet. In re, vnde salus castrorum pendebat, nolebant questionem aut excusationem locum vllum esse. Posses etiam in Græcis interpretari & legere *πὸς τὴν ἑκάστην ὥραν: quantam & quàm multas*. Quod esset, vt non solum numerum Vigiliarum, sed modum & magnitudinem scirent. Nam hæc variabant: & alibi vna erat, alibi duplices, triplices, alibi manipulus totus. Hæc autem scienda, vt non de certitudine tantum, sed de numero quoque referrent.

*Inquisita  
ratio lustrandi.*

» *Accubant ad Primumpilum.*] Bonâ causâ, vt proximi sint ad audiendum Signum, atque cuncti attendendum vt in tempore detur. Sed & honestum decorumque id Aquilis; ante ipsas, velut equestres excubias illas esse. Vno enim abeunte, reliqui tres accubabant.

*Circitores  
ad Aquilam  
adiacent.*

» *Cuius Centurio curam habet.*] Cur ille? quia magna hæc res: & idcò commissâ capiti Centurionum.

» *Ad quamque Vigiliam.*] Quæ quattuor erant, & singulæ diuise in horas ternas. Lucanus clare:

*Vigilia  
quaternæ.*

— iam castra silebant,

Lib. v.

Tertia iam vigiles commonerat hora secundos.

m 2

Quies,



Quies, inquit, in castris erat, & tertiâ horâ parabant se Vigiles secundi.

In Aufonio hic Griphus:

In Aufonio  
saebra.  
In Gripho  
Ternario.

— noctisq; per umbram  
Tergemini vigiles.

Mihi quidem griphus, & ipse carmen sic inscribit. Vir doctissimus explicat: *Cum sint quattuor Vigiliae, in singulis ternos vigiles fuisse, quemque pro suâ horâ excubasse.* Id verò numquam factum, vigiliis quas Polybius & nos haecenus explicamus. Sed nec Vegetij temporibus aliter, qui Vigiliis disertè *quattuor virorum* facit; & singulos *tribus horis* excubasse. Confusio fuisset illa \* toties mutandi: & quo signo? quis de horâ indicasset? Nam buccina dumtaxat tertiâ quaque horâ sonabat. Aliud est in Aufonij versu, & nisi quis explicat, muto: *noctisque per umbram Tergeminam.* Umbra inquam *tergemina*, non ipsi vigiles: id est, horâ ternâ in vigiliis: quod clarum. Poëtica quidem illa phrasis, eoque audacior, cur offendar? Nisi quis censet tres propriè Noctis vigiliis hîc dici, & quartam relinqui adscribiq; diei. Siue quis etiam ad priscos Græcos referet, qui secuisse Noctem videtur non nisi in tres partes. In Homero & Theocrito sunt loca. Sed Romanis, & Aufonij ævo, tot, quot dixi, Vigiliæ: & Primipilus Clepsydri eas discernerebat. Habebat vascula aquaria, siue *mensuras ex aquâ*, ut Cæsar appellat, quibus quattuor illa tempora æqualiter distinguebant. Vegetius: *In quattuor partes ad clepsydram sunt diuise vigiliæ.* Cæsar de Britannia: *Certis ex aquâ mensuris breuiores esse noctes, quàm in continente videbamus.* Agnitum id & obseruatum è vigiliariis hîc clepsydri significat, quæ castra comitabantur.

Buccina ad  
Vigiliæ.

Lib. vii.  
Lib. xxvi.

Lib. ii. i.  
Lib. vii.

Lib. i.  
cap. v.

Orat. pro  
Mur.

In Jug.

Signum buccinâ dandi.] Tubâ dixit Lascaris: sed est in Græco clare *Βουχαρὰ*: nec aliter factum. Buccina huic rei seruiit. Liuius: *Vbi secunda Vigilia buccinâ signum datum esset.* Idem: *Vt ad tertiam buccinam præsto essent.* Propertius:

Et iam quarta canit venturam buccina lucem.

— mediam somni cum buccina noctem

Diuideret, iamq; excubias sortitus iniquas

Tertius abruptâ vigil iret ad arma quiete.

Vbi attende item de sorte ad vigiliis, & mediam noctem, id est tertiam iniquissimam habitam, quia turbaret totam quietem. Nam reliquis, bonam partem primæ aut sequentis noctis licebat dormire. Hauris etiam, dormisse Vigiles cum eorum fors & vices non essent. Sed de buccinâ, item Frontinus: *Sulla bello sociali nocte profectus, relicto buccinatore, qui vigiliis ad fidem remanentium diuideret, & quartâ vigiliâ commissâ eum sequeretur, incolumes suos perduxit.* Idem altus in Cæsare, quem Varus instituit contra Curionem, 11. Ciuil. *Buccinatore in castris, & paucis ad speciem tabernaculis relictis, de tertiâ vigiliâ exercitum silentio in opidum reduxit.* Ad hunc morem Cicero aspexit: *Te gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat.* Sallustius communi verbo, & multitudinis numero, est vsus: *Marius quàm maximum silentium haberi iussit, ne signa quidem,*

vii



uti solent per vigilias, canere. An quia reuera plura, an quia pluries. Istud Aufonius significat :

— ter clara instantis Eoi

Signa canit serus, depenso Marte, satelles.

At illud è Vegetio firmes : *A tubicine, inquit, omnes vigilie committuntur, & finitis horis à cornicine reuocantur.* Itaque tubam adhibet ad initia, Cornu siue buccinam ad finem. Tacitus quoque in verbis supra datis tangit, *Omissò tuba sono, quo miles ad belli munia ciatur.* Tuba, disertè. Sed & Iosephus : *Ταὶ φυλακαὶ καὶ τὰς ἐξεγέρσεις ὁ ἀλκιγυρὴς πορονοοῦσιν :* Vigiliæ & excitationes, Tuba præsignificant. Et certum est iam olim signa omnia cecinisse initio Vigiliarum, aut potius paulò ante ipsas, cum scilicet Prætorium dimitteretur. Polybius, de Scipionis stratagemate, quo castra Syphacis incendit : *Ἐστὶ γὰρ ἰδοὺς ῥωμαίοις καὶ τὸν τῶ δεικτοῦ καὶ τὸν τοῦ εὐκαυτῆρος καὶ σαλπικταῖς πάντας σημαίνειν ὡς δὲ ἢ τῶ στρατηγῶ οὐκ ὄντι, χάριν τὰ τὰς νυκτερινὰς φυλακὰς καὶ ἢ καὶ τὸν τῶ ἰσχυρῶ :* Est enim mos Romanis, sub tempus canæ buccinatores & tubicines omnes canere ad Prætoris tabernaculum, ut tunc vigilie nocturna constituentur. Liuius ipsum illud narrans : *Vbi Prætorio demisso signa concinissent.* An & idèd Lib. xxx. Propertius?

*Nil tibi sit rauco Prætoria classica cornu*

*Flare, nec Aonium cingere Marte nemus :*

Nam Prætoria classica signatè appellat. Atque hoc est illud signum imperij, quod Cæsar tangit : *Pompeius receptis omnibus in vna castra legionibus, suum cum Scipione honorem partitur, classicumq; apud eum cani, & alterum illi iubet Prætorium tendi.* Haud dubiè hoc ipsum est : sed ambigo an Liuius item eò aspexerit, siue Asdrubal apud Liuium : qui suspitione iniecta de aduentu alterius Consulis in castra Liuij, *attendi iubet, semel bisve signum canat in castris.* Et statim addit : *Illud veterem ducem, & asuetum Romano hosti mouit, quòd semel in Prætoris castris signum, bis in Consularibus referebant cecinisse.* Duos profectò Consules esse. Putarem de ipso isto classico intellegendum : sed Liuius singulariè signum dicit : & Silius in eà re Buccinam nominat :

— bis clarum buccina signum

Lib. xv.

*Præterea, gemino prodebat iuncta magistro*

*Castra regi.*

Vt fortasse ad Vigilias ipsas hæc sint referenda : & in vnis castris Buccinam vnā sonuisse : nisi cum duo Prætoria, & duo duces. In Tacito autem quod legitur, inter sollempnia militiæ : *Initia vigiliarum à Centurione nunciari, conuiuium buccinā dimitti :* referebam olim ad hoc Classicum : nunc resisto. quia illud ante cænam cecinit, hæc finit ipsam. Itaque magis est, vel ut statim à classico cænauerit Prætor, nunciaritque Centurio Vigilias incipere : denique ad primam Vigiliæ Buccinam dimissum conuiuium, ut quisque ad se iret, & ne castra inquieta. Vel etiam peculiari hæc Buccinā signum finiti conuiuij datum opinemur.

Lib. xv.  
Annal.



» *Testes aliquos ex amicis.*] Primum fidei causâ, ut si culpam alicui ingerat, non ille regerat aut abnuat: deinde decori etiam causâ & periculi, quia nec honestum, nec tutum fortasse, solos ita circuire. Ergo aliquem aut aliquos ex amicis assumebant: sæpe eiusdem illius ordinis, & quibus operam hanc in simili reddebant.

» *Attestatus proximos abit.*] Tam illos, quos apud se amicos habet, quàm Vigiles proximos.

» *In quaque legione per dies curant.*] Hoc ille de Primopilo iterum, qui signum dat Vigiliis. Atque ait, *ex utraque legione Centuriones per dies fecisse.* Ita vertere malo illud Græcum *καὶ ἡμέρας*, quam cum Lascari cotidie. Non enim, opinor, bis signum datum, & ab utroque Centurione, sed per vices id factitatum: & cum quattuor essent (duo in quoque Manipulo) munus haud graue fuisse in quintum quemque diem. Si ut Lascaris, profectò graue, & singulis, aut alternis noctibus peruigilandum ad curam, in quâ nihil remisse aut otiosè agendum.

» *Vocat Centurionem.*] Eius manipuli, in quo culpa. Cetera clara, utique si vnâ cum meis iungas: quod semel te hortor. Finem Vigiliarum habes: nihil omissum? quædam. Primum de *Armis* nihil dixit: sed sciri etiam eo silente potest, armatos vigilasse. Tacitus de instauratâ disciplinâ à Corbulone: *Stationes, Vigilia, diurna nocturnaque munia in armis agitabantur.* Quod tunc omissum scilicet, per longam pacem. Æmilius Paullus tamen olim sine scuto ire eos censuit: & *nouo more*, ait Liuius, *scutum in vigiliam ferre vetuit.* Causam dedit: *Stare enim galeatos, deinde ubi fessi sint innixos pilo, capite super marginem scuti posito, sopitos stare.* Seneca hoc ipsum enenisse testatur: *Et si necesse fuerit, stans etiam aliquando saucius pro vallo peruiget, & ne pilo quidem incumbat, quia solet obrepere interim somnus in aliquod adminiculum reclinatis.* Etli hoc de

Vigiles cū  
armis.

xi. Annal.  
Scutum olim  
ademptū.  
Lib. XLIII

Epistol.  
XXXVI.

Postea red-  
ditum.

Cap. xi.

De Tranq  
cap. vii.

Voces Vigi-  
lium.  
i. Annal.  
v. Hist.

Lib. v.

scuto non mansisse arbitramur: & in monumentis lapideis Vigiles cum scuto ante se deposito stare cerno. Sed de pilo aut lanceâ, cum eo stetit etiam Tertullianus approbat, qui sic de milite Christiano, libro De Coronâ: *Et excubabit pro templis, quibus renuntiavit, incumbens & requiescens super luncho, quo perfossus est latus Christi?* In eodem etiam Senecâ lectum monco, qui illo die in expeditione fuissent, ne vicibus quidem suis vigilasse. *Atilis, inquit, vigiliis diuidit: at nox immunit est ab expeditione redemptium.* Causa ab humanitate, & quia tales egent quiete. Secundum Nihil de *Vigiliis* vocibus in Polybio: at Tacitus iniecit. *Inualidi ignes, interruptæ voces:* de nocte quam Romani egerunt in angore, oblidentibus Germanis. Iterum clariùs: *Vigiles flagitium suum ducis dedecore excusabant, tamquam in se silere, ne quietem eius turbarent.* Ita intermissò signo & vocibus, se quoque in somnum lapsos. Duo adhibita ostendit ad excitandum, *Signum* siue buccinam, & *Voces.* Et de his Dionysius iam olim. cum Sabini castra Romana tentarent noctu, & illi de composito neglegentiam & somnum præferrent: *οὐκ ἔστιν ἀγρυπνέειν ἐν ὄντι, ἔτι φοβὰς ποδῶν καὶ τῆς χειρὸς* Qui



Qui primi (Sabinorum) progressi sunt, neque splendores facium videbant, neque voces vigilum audiebant. Nota ibi & Faces, de quibus statim. Lego & in Polygno, Clearchum cum timeret incursuros noctu hostes, iussisse suis ἐν τοῖς ὀπλοῖς ἵστασθαι, καὶ τὰς ἐν ἑσπερίαις ποιεῖσθαι πυρὰς: in armis permanere, & excitationes crebras facere. Ad voces has referendum videtur, quibus Vigiles cum clamore proximos & successuros excitabant: et si ad ipsas Vigiliis crebras possis. Ambrosius & eò respicit de gruibus: *Post ubi vigiliarum munus fuerit completum, persuncta munere in somnum se, praeiio clangore componit, ut excitet dormientem, cui vices muneris traditura est.* Et quæ autem voces? opinor, ex ipsa re: *Vigila, vigila.* Tale aliquid in Seruio, qui sacerdotes ad templum Martis iussisse, instante bello, & motus ancilibus dixisse, *Mars vigila*, scriptum reliquit: quasi illum, more militiae, ad excubandum prouocantes. An & Homerus huc adspexit? apud quem Agamemnon, fratri per castra ituro, vigiliis iam positis, mandat:

Θεῖον γὰρ ἵκεν Ἰνός, καὶ ἐνέηγορσται ἀνὼγει:

Qua venies clamato, atque admoneas VIGILARE.

Sed hoc videtur à Circuitore illo magis, quàm Vigile vsurpatum. Facit magis, quòd hodie apud Turcas ille mos, & in arcibus opidisque excubias ita agunt, vt altà voce inuicem appellent se & responsent. Petrus Bellonius diligens vtilisque obseruator monuit: itemque amicus noster Carolus Cluius, Pannonies idem facitare, qui clarè & mutuo sibi accinnunt *Szolaj Szolaj virraszto, Szolaj*, id est, *Vigila vigila vigil, vigila.* Et cum sub auroram se recipiunt, canunt: *Haynal vagyon szepnyros, haynal haynal-vagyon*, hoc est, *Erumpit iam elegans rubens* (scilicet aurora aut dies) *erumpit iam.* Sed & Persæ cantitare soliti in Vigiliis laudes sui regis. Ammianus: *Nostri obtruncarunt vigiles omnes, ex usu moris gentici inuitiam felicitatemque regis sui canoris vocibus extollentes.* Quæ omnia bona & vtilia contra somnum nemo neget. Atque istæ olim voces: Græcis etiam Tintinnabula siue Campanulæ, ad excitandum. In Thucydide: *Τὸν γὰρ κώδωνος παρκαρθίνοντος, ἕταρος ἐς τὸ δῆλόν, ὅπιν ἐπαυλθεῖν τὸ ὄρεσθαι δότα αὐτὸν, ἢ δεξιῶς ἐγχεῖν:* Tintinnabulo enim prelato, priusquàm rediret is qui tradiderat, ita in vacuum locum scalarum admotio facta. De Brasidâ loquitur, qui Potidæam conatus capere noctu, dum is qui circuit tintinnabulum porrigit, atque ita locum paullisper deserit. Ibi Scholiastes: *Εἰς γὰρ ὁ δεξιῶν ἐπὶ τὸ κώδωνος ἀλλὰ παρκαρθίνον τὸ κώδωνος, ἡ γὰρ ἐν ὄρεσθαι, ἢ δεξιῶς ἐγχεῖν, ἢ δεξιῶς ἐγχεῖν, ἢ δεξιῶς ἐγχεῖν:* Interea dum is, qui circuibat cum tintinnabulo, alteri illud traderet, tempore aliquo medio, fefellit scalas admouens. Hoc ipsum tempus (apud Plutarchum) Aratus insidiis legit cum Sicyonem caperet: *ἀναβαινοντων δὲ τῶν πρώτων, ὁ τὸν ἐκείνου φυλακὴν ὄρεσθαι δότα αὐτὸν, ἢ δεξιῶς ἐγχεῖν, ἢ δεξιῶς ἐγχεῖν, ἢ δεξιῶς ἐγχεῖν:* Ascendenti- bus primis, is qui matutinam vigiliam tradebat, transibat cum tintinnabulo, erantque lumina multa & strepitus ingredientium. Synesius: *τὸ λέγον μοι μέγας εἰς ὑπνόν ἀφαιρεῖ* πολλὰς δὲ κώδωνος φυλακῆς: *Somni partem, quæ mihi*

Lib. II.  
Stratag.

Lib. v.  
Hexæ-  
mer.  
cap. xv.  
Quæ ea  
fuerunt

Il. x. ver.  
67.

Turcas his  
vocibus  
vitantur.

Et Panno-  
nes.

Et Persæ.  
Idem hoc  
in Zolimo,  
Lib. I. II.

Tintinna-  
bula Gra-  
ecis.  
Lib. I. II.



*Lib. 1111* mihi sorte obuenit, saepe turbat tintinnabulum vigilum. Dio Cassius Romanis Vigilibus in vrbe videtur ea dare, cum scribit Augustum somnio monitum, Iouem Tonantem quasi *τοῦτον ἀνακτα*, procubitorē Iouis Capitolini fecisse, eoq; tintinnabulum ei appendisse. οἱ γὰρ, addit, τὰς σιωπίας νύκτες φύλασσοι τε, καὶ δὲν γρηγοῦνται, ὅπως σημαίνεν σῆμα, ὅπως βουλῆς δώσι, δυνάμει: qui enim vicos noctu custodiunt, campanulā videntur, vt significare inter se, cum voluerint, possint. Et si haud prorsus eadem ibi caussa.

*In καὶ αὐτῶν τοῦ φεγγαρίου.* Sed Suidas de illo ritu: Οἱ δὲ πολλοὶ οἱ τὰς φυλακὰς ἀποποιούμενοι καὶ ἀποποιούμενοι ἐρχόμενοι ἐπὶ τοῖς φυλακαῖς καὶ δύνανται εἶχον, καὶ τοῖς ἐξ ἑβδόμου περὶ ἐλπίδας πρὸς καθύπερθε, καὶ ἵνα οἱ φυλάσσοιτες ἀποφύγῃσι: Circuitores, qui vigilias circuibant & explorabant, euntes ad Vigiles, tintinnabula habebant, atque ea concutiebant explorantes si quis dormiret, & vt vigilantes voce responderent. Quod nec hodie prorsus exoleuit, & in arcibus plerisque ad campanulam Vigilias excitantur. Satis de istis: addo aliquid & de Ignibus, quos reperio crebro. In Propertio:

*Lib. 1111.* Ignem castrorum, & Tatiae pratoria turma.

*Lib. 1111.* In Statio: — noctisq; per umbras

*1. Annal.* Nunciat excubias vigilas arsisse plateas.

*Lib. 21.* In Tacito: Apud Romanos inualidi ignes. In Liuiio: Pluribus ignibus, quā pro numero manentium, in speciem factis. Ac possis ad ignes referre, quibus cernae & corporum curandorum causā utebatur. quod Diodorus ducit, de Eumene: Iussisse suos luculentam flammam facere, per intervalla circiter viginti cubitorum, tamquam ad curam curamq; corporis secundā vigiliā minorem, tertiā minimam, vt procul spectantibus vera castra viderentur. Quos scilicet ignes ita structos, in noctem & Vigilias producebant, donec paulatim exstinguerentur. Et si tamen de Facibus propriē ad Vigili-

*Tamen & Faces alia.* gias, aliquid ex Dionysio suspicere, qui suprà *φῆγην λαμπτήρων* signanter dixit, id est Facium lumina. Item Statio, qui & ipse verbo Facium usus:

*Lib. VII.* Incertaeq; faces, & iam male pervigil ignis.

de languidis excubiis & remissis, vt Tacitus inualidos ignes. Atque idem Statius, vbi crebras excubias & densas notat,

*Lib. XII.* Contractaeq; vices, & crebrior excubat ignis.

Quin & in Columnā Traiani, vbi Vigiles ponuntur, video super eos in turris fenestrā exsertam facem: quid? ad illucendum, & vt accedentes noscerent? opinor. Neque abnuam, ipsos Vigiles etiam Faces manu tenuisse, aut apud se fixisse.

Sed





Sed de Turri, alio etiam fine ignes in turribus aut speculis fuisse, probè scio: nempe ad indicandum aliquid aut significandum Cæsar: Ignibus significatione factâ, ex proximis castellis eò concursus est. Tale hoc genus Græci dicunt *φρυκτίου*. Suidas inter alios: *Φρυγέτι*, faces quædam è ligno factæ, quas super muros ferentes significant vicinis aut sociis cum vident hostes aduentantes. Atque etiam cum socios vel auxilium vident: sed cum istos, gestant faces quietas, cum hostes, quatunt & mouent. Talia Scholiastes Thucydidis: & res ab ipso Thucydide aliquoties memorata, & crebrò alibi in Græcorum actis. Conuenit quod Polybius *ἡ τῶν πυρσῶν σημαίειν*, per faces significare dicit: & varium vsum eius rei explicat, & posse pro litteris etiam esse. Cur hodie ignorant aut neglegunt? & alia vsurpant magis molesta, & minùs certa. Sed ille scriptor diffusè exsequitur Decimi libri fine, quem vide. Inuentum hoc Sinoni adtribuit Plinius: Specularem significationem Troiano bello Sinon inuenit. An verius de Palamede? cui plerique Græci. vt Sophocles:

*φρυκτίου*  
Græcorum.

*Εὐρῆν ὡς  
pro litteris.*

*Quæ in-  
uenerit  
Lib. vii.*

— *ὁ δὲ βασιλεὺς φρυκτικῶν,  
τῶν πυρσῶν, τὰ δὲ σημαίειν  
Εὐρῆν.*

n

Vt



Vt Alcidas Oratione in Palamedem: Πυρρὸς αὖ ἐσθλόναιτο, ἀλλ' ἐπ' ἡμετέρῳ κακῷ: *Faces inuenit, sed in nostrum malum.* Ipse Palamedes apud Gorgiam ait, Ἐξ ἀρρηκνῶν πυρρὸς, κατ' ἴσους καὶ ταχίσους ἀγγέλοις: *inuenisse faces, optimos & celerissimos nuncios.* Et quod tamen Plinius de Sinone, causam habet, quod illum volunt sustulisse faciem quā Græcos aduocabat. Q. Calaber:

Δὴ τότ' ἄρ' αἰδουλόετα σφῶν ἀνὰ πυρρὸν δέει:

Δεικνὺς ἀργείοισι πνεοῖ σέλας:

*Tunc Sino flagrantem faculam sublime leuauit,*

*Ostendens Græcis ignis decus.*

Romani  
int. rāum  
vñ.

In Iberic.

11. Gallic.

Romani etiam vsurparunt. vt Scipio apud Numantiam, quem Appianus scribit diuississe castra & per partes assignasse Tribunis, cum praecepto, *ut si impeterentur ab hoste, de die panno rubro in hastā sublato significarent, de nocte igne.* Vt Cæsar: *Celeriter, ut antè imperauerat, ignibus significatione factā, ex proximis castellis eò concursum est.* Vegetius inter vñtata refert: *Si diuisa sint copia, per noctem flammis, per diem fumo significari sociis.*

## DIALOG. X.

*De imperiis castrorum, & administratione in his talibus. Tribuni per vices faciunt. Et Salutationes dicunt.*

**T**ANDEM, tandem, de Vigiliis absoluiamus, & ad *Exercitia* imus.

A V D. Nec nunc quidem plenè. L I P S. Quid autem abest? A V D.

De Tribuno siue Tribunis, quos crebrò Polybius & tu nominastis, & ferè duos, aut vnum. Quis igitur iste? certus, an quem casus dabat?

L I P S. Ille verò certus, & nihil hic à casu. Commodè autem petis: & dabo. quia facit non ad dicta solūm, sed dicenda. Ordo in hac administratione certus fuit, nec omnes Tribuni simul imperitarunt, nequa

\* Multorum  
imperium  
non utile.

confusio aut dissensio etiam, esset. Scis illud vetus, Οὐκ ἀγαθὸν πολλοκοιραν. Quā serie & discretionē, ista Polybij verba dicent: recita.

POLYB.

Τὴν δὲ καθόλου δοκιμασίαν τῶν Vniuersam lateris proba-  
πλευρῶν, δύο τῶν χιλιάρχων. ὁ- tionē duo Tribuni faciunt.  
μοίως δὲ καὶ τῶν λοιπῶν τῶν καὶ Similiter aliam etiam ca-  
τὸ στρατόπεδον ἑπιμέλεισιν ἔτι strensem curam hi sunt qui  
ποιοῦνται. καὶ δύο γὰρ σφῶν gerunt. Nam in binos &  
αὐτοὶ διελόντες διὰ μέρεθ' τῆς binos se diuidētes, semestris  
ἐκ μὲν τῶν δὲ μὲν ἀρχου- spatij duos menses impe-  
σι, καὶ πάσης ἐλαχόντες τῆς rant, & quos ea fors tagit,  
ἐν τοῖς παιδείαις περιγίγνεται vniuersa administrationi  
castrēsi



χρείας. ὁ δ' αὐτὸς πρὸς τὸν ἀρχι- *castrensi tunc præsunt. Idem*  
 χης μὲν ἐπὶ τῶν περὶ φέκτων περὶ *imperitandi modus* Προφε-  
 ρὸν συμμαχοῖς. οἱ δ' ἰππεῖς καὶ *etorum in socios. Equites*  
 ταξίαρχοι, πρῶτες αἶμα τὰ φω- *verò & Centuriones cum*  
 τὶ ὠδραγίνον) πρὸς τὰς πᾶν *primâ luce veniunt ad tento-*  
 χλιαρχῶν σκηπτάς. οἱ δ' ἀρχι- *ria Tribunorum, Tribuni*  
 χοι πρὸς τὸν ὑπάτον, καὶ κένον *ad Consulis: atque ille quid-*  
 μὲν ὁ κατεπεῖστον αἰὲν ὠδραγί- *quid agendum Tribunis edi-*  
 λει τοῖς χλιαρχοῖς, οἱ δὲ ἀρχι- *cit: Tribuni equitibus Cen-*  
 αρχοι τοῖς ἰππεδοῖς καὶ ταξιαρ- *turionibusq̃: isti vulgo mili-*  
 χοι. οὗτοι δὲ τοῖς πολλοῖς, ὅταν *tum, cum tempus cuique*  
 ἐκάστων ὁ καιρὸς ἦ. *rei venit.*

» *Vniuersam lateris probationem.]* Hoc ad castrorum munitionem spectat, de quâ dictum.

» *Duo Tribuni.]* E quaque legione vnus, vt iam audies.

» *Aliam etiam castrensem curam.]* Nempe vigilias disponere, circu- *Funera*  
 ire; tesseras & signum dare; denique, quidquid ad vsum, imperare. *Tribunorū.*  
 Sed inprimis etiam ius dicebant, & causas siue lites militares cognosce-  
 bant. Linius: *Tribunos & iura reddere in principiis sinebant, & signum ab* Lib. xxviii  
*eis petebant.* Imò puniebant etiam, & de capite cognoscebant. in Po-  
 lybio infra.

» *In binos & binos se diuidentes.]* Totum hoc ita exaudio, vt velit  
 vnus legionis sex Tribunos in tres se partes diuisisse, & binos imperasse *Diuisio*  
 per binos menses. Ita, cū duæ legiones in castris, quattuor erant qui *Tribunorū*  
 imperabant: sed nec ij continuò, diebusq̃, nisi fallor, alternis. Id à Con-  
 sulibus quoque factum, cū vterque in vnīs castris, vt imperia in dies *A Consulū*  
 demutarent. Causa sic censendi non vno loco Polybius (in totâ hac re *exemplo.*  
 castrensi:) qui ferè ad vnum Tribunal omnia refert. Ad vnum dico,  
 cū de vnâ legione, ad duos, cū de duabus. Nisi obseruas, hærebis sæ-  
 pè in eius verbis. Ista diuisio commoda fuit & prudens: commoda ad  
 alternam requiem; prudens ad concordiam. Quisque enim suis diebus *Vnus in die*  
 & mensibus, in suâ legione, imperium inhibebat. Ad hanc diuisionem *imperabat.*  
 spectauit Linius: *Secunda legionis Fuluius Tribunus militum erat, is suis* Lib. xxxiv  
*mensibus dimisit legionem.* Disertè ait menses, multitudinis numero: & *Alia diui-*  
 Polybius hic *duos menses.* Alioqui potuisset diuisio institui, vt è quaque *so reiecta.*  
 legione vnus in mensem. Sed non est ita. & quæ ratio in Centurionibus  
 duobus valuit, ea hic: vt altero agro aut impedito, alter nihilominus  
 munia obiret. Libet etiam quærere, cur in *semestre tantum?* cur non dis- *Cur seme-*  
 creti sic in totum annum? Ratio fuit, quòd annus actionibus & negotiis *stris ea fue-*  
*rit?*



inæqualis. Æstas tota in expeditione & opere; hiems pigra & otiosa. Ne- quis ergo queri posset, aut honoratum se parum, aut nimis oneratum; omnes ad res aut otium admittebant, prout tempora erant. Cogitan- dum etiam, an non hæc semestris diuisio occasionem dederit *Tribunis Semestribus*, de quibus dixi.

\*Lib. II.  
Dial. IX.

» *Idem imperitandi modus Præfectorum in socios.*] Qui Præfecti Tri- bunis vbique adæquantur.

Equitum  
nomine  
Decurio-  
nes.

» *Equites verò & Centuriones.*] Omnesne equites? indefinite dicit: sed Decuriones intellegi tantum, ratio & exemplum dictare videntur: vt iuerint modò ij, qui in imperio. Certè alius ille numerus prægrandis.

Centurio-  
nes & De-  
curiones ad  
Tribunos.

» *Cum primâ luce veniunt ad tentoria Tribunorum.*] Ita me Deus, hoc pulchrum. Ecce sexaginta Centuriones, triginta decuriones (in vnâ le- gione supputo.) veniunt agmine, & compositè, ad Tribunos: (omnesne Tribunos? an eos modò, quorum illis mensibus imperium? hoc verius.) veniunt, inquam, ad Tribunos, per speciem officij, vt saluent & vt de- ducant.

Tribuni ad  
Imperato-  
rem.

Quid tum? ipsi Tribuni cum hoc comitatu ad Imperatorem summum. Nonne decorè omnia & vtiliter, ad dignitatem imperantium augendam? ad imprimendam subditis venerationem? Iosephus de totâ istâ re: Ὅτι δὲ τῶν ἐκ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὸ στρατόπεδον μὲν οἱ πρῶτοι ἡγετὸν τὰς ἀρχαίας, οὗτοι δὲ τοὺς χιλιάρχους ἔτι συνίασιν ἀπασθύνοντες, μετ' οὗτοι οὗτοι τὸν ἡγεμόνα τῶν ὅλων οἱ ἑξαρχαὶ πάντες: Ἀνατὸν δὲ sub auroram, milites quidem singuli ad Cen- turiones, ad Tribunos porro isti conueniunt salutaturi: cum quibus ad Du- cem primarium omnes deinde ordinum ductores. Eadem dicit quæ Poly- bius: sed hoc amplius de militibus, quòd ij quoque venerint è suâ quis- que centuriâ salutatum Centuriones. Iam addit noster:

Lib. III.  
Excid.

» *Ille quidquid agendum, Tribunis edicit.*] Non otiosa hæc aut hono- raria tantum salutatio, sed visio, *Namquid vellent?* Itaque Imperator tunc iis *Signum* dabat, atque alia pro tempore edicebat agenda. De Signo, clare ita Iosephus: Ὅτι δὲ αὐτοῖς τὸ τε εἶδος σημεῖον, καὶ τὰ ἄλλα παρρηγί, ἐλ- μύα δὲ δίδωσι διαφέρειν εἰς τοὺς ὑποπταζόμενους: Ipse verò (Imp.) tunc illis ex more *Signum* dat & alia mandata perferenda ad subiectos. Cur tamen tam

Signi ma-  
ne datum  
Tribunis.  
Lib. III.

manè signum? nam illud \* nocturnum opinor intellegi, & vigiliarum. Ideò, quia & Tribuni plerumque diem occupati; & ipse Imperator huc illuc distrahi poterat, & abire. Prouidè igitur & mature: atque ipsi tamen apud se habebant, donec promendi tempus, & vespere peterent Centu- riones. Sed vide mihi etiam pulcherrimum imperandi modum. Impe- rator Tribunis edicit; isti Centurionibus; Centuriones suis. Qui ipse apud Spartanos, vt scribit Thucydides: βασιλέως ἄγοντος ὁπ' ἐκείνου πάν- τα ἀρχεται. καὶ τοῖς μὲν πολέμαρχοις αὐτὸς φερίζει τὸ δέον, οἱ δὲ τοῖς λοχαγοῖς, ἐκεῖνοι δὲ τοῖς πεντηκονταρχοῖς, αὐτὸς δὲ ἔτι τοῖς ἐνωμοταρχοῖς, καὶ οἱ τῇ ἐνω- μοσίᾳ: Rex cum ducit, ab eo omne imperium. & ipse quidem Polemarchis (velut Tribuni sunt) quod opus est edicit; isti Centurionibus; hi Quinqua- genariis; hi Decanis; hi Decurie. Profsus idem ordo, nisi quod plûsculum etiam sectus. At in illo Romano leuiter innouasse Paulus Æmilius vi- detur,

\*Nisi &  
in diuinis  
excubiis  
velimus  
fuisse.

Ordo in  
imperio.

Lib. V.



detur, de quo ita Liuius: *Ut ordine ac sine tumultu omnia in agmine, ad nutum imperiumque Ducis fierent, prouidit. Vbi omnibus simul pronunciaretur quid fieret, neque omnes exaudirent, incerto imperio accepto, alios ab se adicientes plus eo quod imperatum sit, alios minus facere. clamores deinde dissonos oriri omnibus locis, & prius hostes quam ipsos quid paretur scire. Placere igitur Tribunum militum Primopilo legionis secretum edere imperium, illū & dein singulos proximo cuique in ordine Centurioni dicere quid opus factū sit: siue à primis signis ad nouissimum agmen, siue ab extremis ad primos perferendum sit.* Seneca huc spectauit, Epist. LX. *Quod in exercitiis his, quos magni Imperatores ordinant, fieri videmus, ut imperium ducis simul omnes copie sentiant, sic disposita ut signum ab uno datum peditem simul equitemque percurrat: hoc aliquanto magis necessarium esse nobis.* Othonis etiam illud apud Tacitum huc refero: *Ita se Ducum auctoritas, & sic rigor disciplina habet, ut multa Centuriones Tribunosque tantum iuberi expediat.* Sic enim recte scripsimus, cum antea vulgatum esset; multa per Centuriones. Quis nescit autem per Centuriones omnia iuberi? sed hoc Otho ait, quædam secreta imperia esse, & ipsis tantum Tribunis Centurionibusque edita: qui cum opus, promant.

i. H. A.  
Tacitus  
explicat.

## DIALOG. XI.

*Ad Exercitia transitum. Ea diuisa, & primò dictum de Oneris exercitiis. Tulisse cibos, vallos, sarcinas, præter arma.*

**S**ED heus, vel nunc denique Labyrinthum hunc euasimus, & ventum ad Exercitia, alteram Disciplinæ partem. Pergimus, an proferimus? longiuscula enim est, & licebit Augurum verbo, *Alio die.* Hoc magis, quod dum castra & Vigiliis ambimus, urbem ambuiamus, & ad locum venimus vnde digressi. Ergone domum? quid rides? **A** V D. Nam tu mihi facere, quod famina in amantes, videris. **L** I P S. Quâ causâ? **A** V D. Subducere te paullum, ut magis incites. Quid autem opus? famem meam vides, quæ ipsâ auditione crescit. Res enim magis magisque allicit. & ut in puteis quò plus sumitur, melior dulciorque aqua euadit: sic in hac militari re, ad meum quidem gustum. Perge, & suggere. **L** I P S. Sed enim ipse puteus noster deficit, Polybius inquam: nec ille de Exercitiis verbum. **A** V D. Tu Polybius esto, & è pectore isto prome. Ibi quoque Musarum fontes saliant. **L** I P S. Theatrum hoc, ut video, iterum referandum est, & fabella tota pergenda. Ergo porro ambulemus paulum, vel extra hanc urbem. De exercitiis autem ut ordine dicam, triplicia ea facio: *Oneris, Operis, Armorum.* De primis, succurrit M. Tullium aliquid scripsisse, quod vsui erit, & pro Polybio vicarium hunc dabo. Verba sunt è Tusculanâ secundâ, cum laborem dilaudat & commendat ab exemplo militari.

*Nostri exercitus primùm, unde nomen habeant, vides.* CICERO



» deinde quis labor & quantus Agminis? Ferre plus dimi-  
 » diati mensis cibaria, ferre siquid ad usum velint, ferre  
 » vallum. Nam scutum, gladium, galeam nostri milites  
 » in onere non plus numerant, quàm humeros, lacertos, ma-  
 » nus. Arma enim membra esse militis dicunt, quæ quidem  
 » ita geruntur aptè, ut si usus foret, abiectis oneribus, ex-  
 » peditis armis ut membris pugnare possint.

Romani la-  
 boriosissimi

Facti tole-  
 rare.

In Mario.

Lib. II.

cap. I.

Fructus

exercitij.

Lib. II.

de Dign.

Ibid.

III. Geor.

Lib. XI.

cap. III.

Onera in

Falces.

Cibor fe-

rant.

Lib. XLIII.

Lib. LVI.

II. Civil.

Pleraque hinc omnia, quæ ad Oneris exercitia spectant, usurpata Romanis præter & supra plerasque gentes. Quid simile usquam, quale hic legis, & audies? Atque eius rei fructus, indurescere, & corpus habere cuique labori ferendo Plutarchus quidem de Romanis nostris tradidit, eos sic fuisse laboribus suetos factosq; (ἵνα πένοντι vno verbo) ut nec sudantem, nec suspirantem quemquam cerneret: idq; in diurnâ illâ pugna cum Cimbris magno aestu & acri concursu, & Casulum notasse, & ad Senatum sic scripsisse.

» Nostri exercitus unde nomen. ] Clarum, quod ab exercendo. Vegetius: Exercitus ex re ipsâ atque opere exercitij nomen accepit. Varro: Exercitus, quod exercitando sit melior. Planè melior, fortiorque. Hippocrates: οἱ γὰρ ἀγόμενοι τῶν ἀνδρῶν πένοντι πᾶσι τὰς κοινὰς πένοντι: Inexercitati homines ab omni labore fatigantur. Et idem generatim prolocutus: Παρὰ τὴν ὑγιάνει, καὶ ἀδυνάτει τὸ σώματι πένοντι. πένοντι δὲ ἐρεαίνετο, τὸ σώματι ἰσχυρὸν ποιεῖν: Desidia humectat, & imbecillum corpus fluidumq; reddit, labor siccit, & robustum strictumq; corpus facit.

» Qui labor & quantus agminis. ] Alia enim exercitia omittit, illa sola agminis, id est Oneris diducit. Quæ profectò magna, & Virgilij verbo, panè iniusta. Ille sic de istâ re:

Non secus ac patriis acer Romanus in armis  
 Iniuncto sub fasce viam dum carpit, & ante  
 Hosti expectatum positus stat in ordine castris.

Eius exemplo Fabius: Assueta gymnasiis & oleo corpora, quamlibet sint in suis certaminibus speciosa atque robusta, si militare iter fascessq; & vigiliis imperes, deficiant & querant victores suos. Falces & ipse dixit, quia sic alligatas ferebant velut in fascem sarcinas: & malè atque imperitè, qui hic Falces.

» Ferre plus dimidiati mensis cibaria. ] Quattuor Oneris genera militibus imponit, Cibum, Utensilia, Vallum, Arma. De cibo, ait, Ferre plus dimidiati mensis. Omnino plus: & sepe etiam totius mensis. Livijs: Prætorè dimisso Consul, menstruum iussu milite secum ferre, profectus est. Idem in Epitoma, de Scipione Numantino: Attilitem triginta dierum frumentum ferre cogeat. Paullo minus in Cæsare de Afranijs: Frumenti copiam legionarij nonnullam habebant, quod dierum vigintiduum ab Herdâ frumen-



frumentum iussi erant efferre: cetrati auxiliaresq. nullam, quorum erant & facultates ad parandam exiguae, & corpora insueta ad onera portanda. Tot dierum portasse legionarios vides, sed solos: auxiliares, inquit, insoliti erant & rudes ferendi. Mansit hæc durities etiam molliore æuo, & in Principum inferiorum rebus onera ista legis. In Alexandro Lampridij: *Milites expeditionis tempore sic disposuit, ut in mansionibus annonas acciperent, nec portarent cibaria decem & septem, ut solent, dierum, nisi in barbarico: quamvis & illis mulis eos & camelis adiungeret.* En illo quoque æuo septemdecim dierum (id est, plus dimidiati mensis, ut in Cicerone) cibaria ferebant: idque etiam inter socios & amicos. nili quod remisit & laxauit paullum Alexander. Remisit, sed non dissoluit. nam & postea dierum hunc numerum reperio in Ammiano: *Tutum ex annonâ decem & septem dierum, quam in expeditionem pergens vehebat cernicibus miles.* Sed an isto æuo frumentum ipsum datum & latum, an verò panis excoctus, quem Buccellatum (quia sectus in buceas) vocabant, ambigo: imò potius iste. Spartianus in Pescennio: *Pistores sequi expeditionem prohibuit, buccellato iubens milites, & omnes, contentos esse.* Dat intelligi, Buccellatum communem cibum fuisse: sed deliciores quosdam asperitatem illam aut siccitatem refugisse, & habuisse in exercitu pistores ad panem recentem. Ille vetuit, & iussit milites, imò & omnes (Legatos, Duces, honestiores) eo cum aliis uti. Ammianus in Iuliani rebus: *Viginti dierum frumentum ad usus diuturnitatem excoctum, Buccellatum, ut vulgò appellant, humeris imposuit libentium militum.* Atque ut verum fatear, posterior ista ratio veteri vtilior & prior: quia ponderis minus, in mensurâ & modo eodem frumenti. Procopius de Iohanne quodam Præfecto Prætorij sub Iustiniano: *Panem qui in exercitu fertur, bis est consuetudo in clibanum ponere, ut diligenter coctus diu duret, neu citò corrumpi posset: verum eundem pondere à primo desiccare, pro quartâ minimâ parte, necessum est.* Addit deinde, varum & vafum illum Iohannem, ut pondus hoc lucri sibi faceret, nec sumptus tamen ad ignem adderet, panem hunc in balneis iussisse siccari, ut in speciem coctus videretur: sed eundem in naues illatum (maritima tunc forte expeditio erat) statim in farinam solutum, eamque olidam & rancidam, cuius esu milites inciderunt in morbos. Sed panis igitur talis, bis inquam coctus: quod nomen hodie retinet, atque ita olim Græcis. *Διπλοῦς* enim dicebant, *bis ignitum.* Suidas: *Διπλοῦς ἄρτος, ὁ ὡς δὲ πρῶτα βρασθεὶς παλιν ἅλῃ βράσθῃ παράγεται:* Biscoctus panis, qui Romanis dicitur Paxamas. Intellegit Greculos illos Romanos in imperio Byzantino, qui sic dixerunt: siue Paxamadium, ut in Leone Imp. lego: *Commeatus paxamadij siue biscocti habeas viginti aut triginta libras.* Fragmentum super hoc pane in eodem Suidâ est incerti scriptoris: *Σιγὰ πὰρ ἐκ τῶν αὐτῶν φέρεται, ἐν αἷς δὲ ἄλλοι οὐδὲν, ὅτι μὴ διπλοῦς ἄρτος, οὐκ ὡς δὲ ἐκ τῶν ἑλληνιστῶν ἀφ' ὧν:* Saccos pelliceos in humeris ferentes, in quibus nihil aliud quam panes biscoctos domi imposuerant, abibant. Simile olim, quod ad faccos, quas *πίπας*, peras Polybius appellat. Eius quoque hoc fragmentum:

*Auxiliares non ferunt.*

Lib. xvi.

*Buccellatâ ferunt.*

Lib. i. Bel. Vandal.

*Bis coctus panis.*

Cap. x.

*Cibi in peris aut facco.*

Mild.



Μὴδ' ἐπὶ ὑποζυγίων, ἀλλ' ἐν πρήναις δέχ' ἡμερῶν ἔχειν ἐφόδην: *Neque in iumentis, sed in saccis decem dierum habere cibaria.* Atque habes de onere frumenti. A V D. Quaro. ipsius olim frumenti an farina? L I P S. De frumento memini legere tantum. A V D. Vnde igitur panis, cum opus, & qui comminuebant? L I P S. Aut tundeant pinsebantque, aut molis manuariis frangebant. Certè istas quoque inter instrumenta militaria fuisse, & comitatas castra, dicas ex Livio. apud quem varij Italiae populi Scipioni ituro in Africam conferunt, *scuta, galeas, hastas, secures, rutra, falces, alveolos, molas.* Sed & Plutarchus auctor, Antonij exercitum è Parthià reducem, fame tentatum, quod agrè frumentari liceret, & deficerentur molis: quæ relieta omiſſæq; fuerant, iumentis partim mortuis, partim ad agros ferendos translatis. Ergo & in Iumentis hæc ferebantur.

*Mola in  
exercitu.*

Lib. xxix.

*Vtensilia  
Romanorū*

» *Ferre siquid ad usum velint.* ] Hæc sunt, quæ Vtensilia dixi. quæ illa? Partem eorum Iosephus dat: *Ferunt, inquit, Romani pedites hastam & scutum: Πέος δὲ πύστις, σπίαρα καὶ κόρυμβον, ἀμύλον τε καὶ πέλεκυν. Ὠρεὶ δὲ, ἰσχυρὰ καὶ σπένδαρον καὶ ἄλυσον:* Præter ista, *serram, & corbæ, rutrum, & securim; amplius, lorum, falcem, & catenam.* Multa sanè hæc onera, & pertinent pleraque ad lignandum, pabulandum, muniendum: postremum, id est *Catena*, ad captiuos vinciendos. Sed tu me respicis, & vultu rogas an hæc tulerint omnia? Ista, & plura etiam. nam ubi olla, veru, & talia ad victum? Atqui tulisse ista cum Appianus in Ibericis dicit, tum ipsa res vult, & monumenta antiqua ostendunt. In columnâ Traiani militem sic videas:





29. Ferre vallum.] Tertium id onus. Sed vallum, an vallos tulere? Sæpe & plurimum vallos. In Livio de septenis, ubi Scipio disciplinam reformavit ad Numantiam: *Triginta dierum frumentum ac septenos vallos ferre cogebat.* In eodem de duodenis. *Armati cum cibariis in quinque dies, vallosq; duodenis Martio in campo adessent.* Sed hæc rariora: ex usu & more fuit, ferre ternos aut quaternos. Ipse Polybius, ubi ex professo de Vallis, libro xxv. *Εἰς αὐτὸν οἱ περὶ τῆς κατὰ τὴν ἑρμῆα καὶ τοὺς δεξιῶν ἀδελφῶν: ὅνους οὐκ ἑστὶν ἑστὶν τρεῖς ἢ τετράρεις, ἀλλὰ ὅσοι ἐκαστος.* *Unus vir fert tres aut quatuor, simul eos componens.* Isti autem forebantur, ut statim liceret vallare se & munire, si castra subito locanda, aut alia necessitas esset. Cogita numerum militum, qui fuere in Consulari exercitu supra *sedecim millia*: ter aut quater tot vallos: profectò densa & firma munitio statim strui potuit, contra equitem peditemq;. Ita nec in agmine facile fuit eos opprimere aut dissipare.

» Nam scutum, galeam.] Quartum onus, Arma. Imò non onus, ait Arma pro  
Cicero, & habent milites quasi sua membra. Tale de Annibalis vetera-  
no milite Silius, aspectu & imitatione non dubiâ Ciceronis: membra.

Ac ne nocte quidem clypeus ense fere reposti,

*Non pharetra aut iacula, & pro membris arma fuere.*

Simile Hegesippus, apud quem sic Romani: *Aliis arma oneri sunt, nobis integumento, quia vsu leuantur.* Sed addit Cicero, *apud gesta fuisse.* quod videre est in imagine supra positâ è columnâ Traiani. Pendet galea ab dextro humero ad pectus; scutum in sinistra; in eadem, pertica cum sarcinis. Polybius tamen ait, *scutum ab humeris loro reuinctum pependisse,* *manibus tulisse pila & vallos.* Sed Galea cur non in capite? id quoque ad duritiem, vt incederent eo nudo. Sed tu quid ad ista? files? A v d. Stupore quidem defixus. Tot & talia vt vir vnus tulerit? mihi non vir, sed iumentum. L i p s. Rectissime dicis. & sic Iosephus comparat, qui scribit *ὁλιγοὶ περὶ αὐτὸν ἦ ἀχθοφόροι ὄντες ἢ πεζοὶ:* Parum abesse à mulis sarcinariis *peditem* Romanum. Itaque & *Mulos* ioco etiam vocabant, an ipsos milites, an Furculas eorum? Festus: *Muli Mariani dici solebant* C. Marij instituto, cuius milites in furcâ interpositâ tabellâ, varicosius onera sua portare adsueuerant. Frontinus: C. Marius *recidendorum* impeditorum gratiâ, quibus maximè agmen oneratur, *vasa & cibaria militum* in fasciculos aptata furcis imposuit, sub quibus & *habile onus & facilis* requies esset. Vnde & in prouerbum tractum est, *Muli Mariani.* Tales istas Furculas appellarunt *Aerummulas*: quod Festus in eâ voce notat. Et sic quidem onusti milites, quod admirationem tuam intendat, iter grande saepe conficiebant. Vegetius tirones suos adsuefacit, *pondus baiulare* usque ad sexaginta libras, & iter facere gradu militari: quibus in arduis expeditionibus, *neccitas* imminet, annonam pariter & arma portâdi. Ait *gradu militari*: qui scilicet grandior. atque ita quasi prouerbialiter Plautus:

Quin hinc metimur gradibus militariis?

Sed quod istud iter & quantum, dignum sit inquiri. Vegetius ita definit: *Horis quinque est, viginti millia passuum, militari gradu confici. Et sunt*



Caesari  
lib. 1.

pro hoc modo, aut supra eum (ubi celeritate opus) exempla: Vt in Hir-  
tio, de Caesare, bello Africo: *Tertiâ vigiliâ egressus ab Agar, sedecim millia  
passuum nocte progressus, ad Thapsum castra ponit.* En totilla millia confici-  
cit cum toto exercitu, nec sex totis horis, idque nocturnis, & (quod no-  
tes) æstiuis. Ex autem sanè noctu breuiiores, pro more Romano: atque  
hæc Aprili mense gesta. In ipso Caesare, ad Gergouiani nuncio accepto  
de Æduorum defectione, post mediam noctem *legiones quattuor expe-  
ditas, & equitatum educit: passuum millia xxv. progressus, agmen Æduo-  
rum conspicit, moratur, in deditionem accipit: Tribusq; horis nocturnis  
exercitui ad quietem datus, summo studio militum, ante ortum solis, in castra  
redit.* Ita quinquaginta millia conficit à mediâ nocte ad dici alterius ini-  
tium: sed, quod sanè mirum, rebus gerendis & hoste impeditus. Sed &  
idem Cæsar, periclitante Q. Cicerone, cum M. Crassus horâ tertiâ diei  
aduenisset, *eo die circiter viginti millia passuum progreditur.* Nec longè

Macedones  
ad Romanam  
militiam.

aliter Macedones, de quibus Polyænus: *Philippus exercebat unâ cum ar-  
mis trecenta sepe stadia ambulare, ferentes galeas, peltas, ocreas, sarissas, &  
præterea commeatum, & quaecumque vasa cottidiani usus.* Reddidi fideliter  
ipsa verba: & nonne hæc sunt milliaria triginta septem amplius? Vide  
& sarcinas, & arma, haud longè abeunt à duritiâ Romanâ. Imò verò in  
frumenti modo paria fecisse etiam lego, & menstruum tulisse. Fronti-

Lib. 1. 11.  
cap. 1.

nus: *Philippus cum primum exercitum constitueret, vehiculorum usum om-  
nibus interdixit, equitibus non amplius quàm singulos calones habere per-*

\* Nota de  
moli, vt  
suprà.

*misit, peditibus autem denis singulas, qui molas & funes ferrent. In æstiuâ  
exercentibus triginta dierum farinam collo portari imperauit.* O eximium  
regem, & dignum filio Alexandro! cuius felicitas tamen & magnitudo  
fuit à virtute & seminibus paternis. Nec Macedones ista solum, sed de

Etiam Cat-  
ti præci.

Cæcis Tacitus: *Omne robur in peditibus, quem super arma ferramentis quo-  
que & copiis onerant. Quin & Turcas hodie, ollam aneam, scutellam, se-  
curim, igniarium, sacculum cum annonâ, & talia quædam ferre, scimus per  
eos qui videre. Quid nostra ad hæc ignauia refragatur, aut ridet: & tan-  
tùm ab onere ferendo absunt, vt vix sua arma, quid arma? imò vix sese*

Turpe mi-  
litem in e-  
quo vehi.

*ferant, & pedites etiam videas in equo vehi. Quam malè memores dicti  
illius Scipionis! qui tales quosdam ignauos cum in agmine suo vidisset,  
equis iussit dextrahi, & addidit: Nihil ab eo milite boni expectandum, qui  
pedibus suis ambulare non possit.* Appianus in Ibericis. A v d. Quidquid  
adfers, non desino admirationis, nec video qui tot onera is lata. L i p s.  
Commodè & facilè, sed doctore usu. Nam à primo tirocinio condiscer-  
bant, & assiduò deinde usurpabant. *Nihil autem est, ait verè Vegetius,  
quod non assidua meditatio facillimum reddat.* A v d. Sed quæro tamen,  
an non Seruiiis & Iumenta? Si hæc fuerunt, quid opus illa ipsos ferre?

Calante  
cio pauci.

L i p s. Respondebo distinctè. Habuere seruos, sed nec multos, nec vul-  
gò. Tribuni, Centuriones, & digniores militum habebant: gregarij non  
habebant. Sallustius, de Metello: *Ne lixa exercitum sequerentur, ne miles  
gregarius in castris, nève in agmine, seruum aut iumentum haberet.* Vides  
ampu-

In Iuz.



amputata hæc adiumenta inertix, & neutrum gregariis licuisse. Sed addit idem etiam Sallustius: ceteris arctè modum statuisse. id est, dignioribus quoque præstinisse, ultra quos & quot non haberent. Nec aliter in veteri militiâ: in sequenti, hoc & alia solutiora. Tacitus de Vitelliano exercitu: Sexaginta millia armatorum sequebantur licentiâ corrupta. *Postea increbuerunt.* Calonum numerus amplior. Grandis numerus, & supra ipsum militum: quod probo nostro Censori non probum, & inter corruptelas militiæ habet. Iosephus tamen aliter, qui de numerosis istis calonibus recenset, & parte aliquâ probat. Erant, inquit, Vespasiano ad sexaginta millia militum, præter calones, qui multi admodum sequebamur, usu & peritiâ militari vix infra dominos ponendi. Nam & in pace, assidue exercitiis eorum interfunt, & in bello cum iis versantur & periclitantur. adeo ut nec peritiâ nec robore a quonquam, nisi a solis dominis vincantur. In quo admirari est Romanorum prudentiam, qui famulos ita assuefaciunt & instituunt, ut non solum ad vitæ officia, sed ad belli munia sint apti. Discis ex eo Calones istos grandiores fuisse, & bello quoque bonos. quod Iosephus laudat & prudentiæ ascribit; me dissentiente, qui puto turbam hanc semper corrumpendæ disciplinæ esse. Sed de seruis tantum est: a quibus *Lixæ* diuersi, qui velut negotiatores, questus sui causâ castra sequebantur. De quibus aliâs. Nunc de iumentis. dico, ea quoque in castris plura fuisse, sed gregariis militibus non nisi ad usum communem: nempe ut tentoria, ut molas, & siquid tale ferrêt. Digniores, sibi quædam habuere & ad proprium usum. Reperies & his & vehiculis modum etiam positum: imò rarenter vehiculis eos usos, quia hæc scilicet impediunt aut morantur iter, præsertim per angusta aut confragosa. Mei iudicij siquid est, malim & in nostrâ militiâ frequentiora iumenta Sagmaria esse, quam currus: excipio quod ad Tormentorum vecturam. *Calones illi militares plandi.* *Iumenta multa publica.*

## DIALOG. XII.

De Agmine toto, tum de metatione castrorum, & metatoribus.

SEd illud etiam opportunè hic monebo (non enim ad lancem aut dimensum verba damus) compositos & ordinatos sub his oneribus iuisse, nec viæ tantum sed pugnæ aptos. Mira eorum hic prouidentia & dispositio, quam licet Polybio cognoscas. Puer librum reddito, & tu legito: ego paullum hic confido.

Τὰς δ' ἐκ τῆς παρεμβολῆς *E castris suis discedunt* POLYB.  
 ὁρᾶς ἐκ τῶν πεδῆσας ποιοῦνται τὴν *hunc in modum.* Cum pri-  
 τέρῳ πονεῖτον. ὅταν τὸ πρῶτον ση- *num signum datum est, ta-*  
 μὴν, καταλύουσι τὰς σκηνὰς, *bernacula sua detendunt, &*  
 ὅσιν πῆσαι τὰ φορτία πάντες. *sarcinas componunt omnes.*



οὔτε δὲ καθελεῖν ἔξεστιν, οὔτ' *Sed nec detrahere, nec consti-*  
*deras huiusmodi praeterquam si id sit tuere cuiquam tabernaculum*  
*πάντων χιλιάρχων καὶ τοῦ στρατοῦ fas, priusquam Tribunorum*  
*σκηπτοῦς.* ὅταν δὲ τὸ δεύτερον, ἀνα- *Et Imperatoris erigatur de-*  
*πθέσσι τὰ σκαιοφόρα τοῖς ὑπο-* *ponatur.* *Cum vero secun-*  
*ζυγίοις.* ἐπὶ δὲ τὸ τρίτον ση- *dum signum sonuit, imponunt*  
*μύθη, ἀεγὰς δὲ σὺν πρῶτοις, sarcinas iumentis.* *Cum ter-*  
*καὶ κινεῖν τὸ ὅλον παρεμβό-* *tium, procedere oportet pri-*  
*λῶ.* εἰς μὲν οὖν τὸ πρῶτον πο- *mos et mouere tota castra.*  
*ρεῖαν, ὡς ἔπαιον, τάθησι σὺν* *Ad primum autem agmen ple-*  
*ἐπὶ πλείοις.* τοῖς δὲ τὸ πάν- *rumque ponunt Extraordina-*  
*συμμάχων δεξιὸν ἐπὶ ἀλλοι-* *rios. his succedit sociorum cor-*  
*κέρας.* ἐξῆς δὲ τοῖς ἐπὶ τῷ *nu Dextrum. Post istos se-*  
*πάντων ἀεγερμένων ὑποζύγια.* τῇ *quuntur iumenta praedictorum.*  
*δὲ τούτων πορεῖα τὸ πρῶτον πάντων* *Horum agmini succedit et*  
*Ῥωμαίων ἀκολουθεῖ στρατὸς* *consequitur Romana prima*  
*δὸν, ἔχον ὀπίσθεν τὸν ἰδίαν δὸ-* *legio, à tergo habens vasa*  
*σκαυλῶν.* ἐπειτα κατὰ ἀκολουθεῖ τὸ *sua et impedimenta: tum se-*  
*δὲ δεύτερον στρατόπεδον, ἐπομένων* *cunda legio, cui subsequuntur*  
*αὐτὰ τῶν ἰδίων ὑποζύγια, καὶ τὰ* *iumenta sua, et sociorum item*  
*πάντων συμμάχων ἀποσκαυλῶν, τὰν* *impedimenta, qui ad tergium*  
*δὸν τὸν οὐραγίαν τεταγμένων.* τε- *locati sunt. Vltimum enim*  
*ἀσκαυλῶν γὰρ ἐν τῇ πορείᾳ τῆς* *in agmine est sociorum cornu*  
*τὸ πάντων συμμάχων δὲ ὠνυμον* *Sinistrum. Equites porro*  
*εἰς οἱ δ' ἰππεῖς πρὸς τὸν δὸ-* *interdum à tergo sunt quis-*  
*εἰς τοῖς αὐτῶν ἑκάστος μέρος,* *que sua parti, interdum ad*  
*πρὸς τὸν ὁπλῶν τὰ ὑποζύγια πλά-* *latera iumentis adequitant,*  
*καὶ ἀεγὰς πορεύοντες,* *συνέχοντες* *et coercentes ea*  
*ταῦτα, ὥς τὴν ἀσφάλειαν τοῖς* *et securitatem item praestan-*  
*ἀσκαυλῶν ὅλως προσδοκίας δ'* *tes. Cum autem suspicio à*  
*ἔσθης καὶ τὴν ἑρασίαν, τὰ μὲν ἄλλα* *tergo est, reliqua quidem*  
*eodem*



παρ' αὐτοῖς τὸν αὐτὸν ἔχει τρέ- eodem modo atq; ordine ma-  
 πόν. αὐτοὶ δ' ὁπλῶν συμμάχων nent, ipsi tantum Extraodi-  
 Πίλεκτοι, τὴν οὐρεγίαν δὲ τὴν narij pro fronte tergum curāt,  
 τῆς πρῶτοιορίας μετ' αὐτὰμ- eoque traducuntur: alternis  
 ἐσθίουσι. ὡς δ' ἡ μίαν ἡμέραν ἰα autem diebus altera legio ὅ-  
 μων ἡγεῖται τῶν στρατῶν καὶ alterum cornu pracedunt, ea-  
 τῶν κερμάτων, τὰ δ' αὐτὰ πᾶ- demq; rursus sequuntur. ut  
 λιν ἔπει) ταῦτα κατόπιν, ἵνα, commodi scilicet, quod ex  
 τ' ὡς τὰς ὑδρείας καὶ σὺ- aquatione aut pabulatione  
 λογίας ἀκεραῖοι πᾶσι πᾶσι integrā ὅτι illibatā euenit,  
 Πίθιν κοινῶσι, μετ' αὐτὰμ- equaliter omnes participes  
 νοντες αἱ τὴν Πίθιν τ' πρῶτοιο- fiant, mutantēs semper ordi-  
 ρείας ἐναλλάξ τάξιν. ἡ δὲ) nem, ut alternatim primi  
 δὲ καὶ ἐτέρω ἡμίσει πορείας ἐν incedant. Vtūtur ὅτι alioge-  
 τοῖς Πίθιν καὶ τῶν κερμάτων, nere agminis tēporibus intu-  
 ἐδὴ δὴ ἀπεπλάμυνται ἔχουσιν tis, cūm patentes habēt locos.  
 τόποις, ἄγουσι γὰρ τριπλάσι- Ducunt enim triplicem pha-  
 γίδω ὡς ἀλλήλων τῶν ἀσάτων langē siue aciem equidistan-  
 καὶ περικίπων καὶ τεταρτίων, tem, Hastatorum, Princi-  
 τάθροντες τὰ τῶν ἡγουμένων pum, Triariorum, iumenta  
 σημαίων ὑποζύγια πρὸ πᾶσιν. primorum manipulorū om-  
 Πίθιν δὲ ταῖς πρώταις σημαίαις τὰ nibus praponētes, post autem  
 τῶν δευτέρων, Πίθιν δὲ ταῖς δευτέ- primos manipulos, iumenta  
 ραῖς τὰ τῶν τρίτων. ὅτι γὰρ λόγον secundorū, post secundos, ter-  
 οὕτως ἐναλλάξ αἱ πᾶσι πᾶσι tiorum: atque hoc modo sem-  
 τὰ ὑποζύγια ταῖς σημαίαις ἐ- per alternatim iumenta col-  
 τῶ ὅτι σιωπάζαντες τὴν πορείαν, locantes. Ita agmine consti-  
 ἐπὶ δὲ ἀνὰ πρῶτον πᾶσι τῶν δυνά- tuto, siquid hostile incidit, a-  
 ποτε μὲν παρ' ἀσπίδα κλίνουσιν liās ad scutum inclinantes,  
 τες, ποτε δ' ὅτι Πίθιν δὲ πρῶτον aliās ad hastam, produciunt  
 τὰς σημαίας ἐν τῶν ὑποζύ- manipulos ex iumentis ὅτι im-



In Græ-  
collego:  
i. h. n.

γίων πρὸς τὴν τὰν πολεμίων ἐπι- pedimentis in hostium aspe-  
φαιδαι. λοιπὸν ἐν ἐρεχέῃ χροία ctum. Ceterum breui tempo-  
εμῖα κινήσῃ τὸ μὲν τὰν ὀπλιτῶν re armatorum corpus accipit  
σύσημα λαμβάνει ἀσφαλίξεως pugna ordinem: nisi quod e-  
διάθεσιν, ἐδὴ μὴ ποτε ἀεσσεξε: uoluerit Hastatos oporteat,  
λίξαι δὲν ἐδὴ ἀσάτις, τότε τὰν εἰς iumenta ac subsequentem  
ἐπιζυγίων ἐ τὰν παρεπομείων iis multitudinem \* habere  
τύρις πληθῶν ἐπὶ τοὺς ἀσφα- conuenientem locum ad dis-  
λετὰ μείνας ὑπεσάλκος ἐχθρῶν crimen. Cum uero appropin-  
καθ' ἡκούσθω χώραν πρὸς τὸν quauerint ubi castra ponē-  
κίνδυνον. ὅταν ὅ κ' εἰς τὰς πορείας da, praeunt Tribuni &  
ἐγείζωσι στρατοπέδους, ἀεσπο- Centurionum illi, qui ad hoc  
ρῶν) χιλίαρχος καὶ τὰν ὁξί- munus semper electi sunt.  
ἀρχῶν οἱ πρὸς τὰς τὸ μέρους αἰ. Hi cum totum locum conspe-  
ἀεσχειριδέντες. οἱ ἄνδρες ἐπὶ δὴν xerint ubi metari oportet, in  
συνθεάσων) τὸν ὅλον τόπον, ἔδῃ eo primum capiunt & desi-  
σεσπατοπέδους, ἐν αὐτῇ τῇ πρῶ- gnant Praetoriū, ubi id pone-  
τον μὲν διέλασον τὴν εἰς εἰρησέ re oportebit iuxta ea que di-  
σκηνην, ἔδῃ σε θῆναι κ' τὸν ἀρπ ximus: & ad quod latus as-  
λότον, ἐπὶ ποίαν ὁπλοδύειαν pectumq, loci Praetorio adia-  
ἐπὶ θορῶν ἔπῃ τὴν σκηνην πε- centis ponere legiones. His  
εἰς αἰεὶς παρῆμβαλὲν τὰ στρα- electis & captis, dimetiunt-  
τόπεδα. τῶν ὅ προκρινόντων, tur Praetorii ambitum: dein-  
διαμετρεῖν τὴν περίσασιν τὴν σκη- de lineam rectam, ad quam  
ἡς. μὲν τὰ τὰ τὴν εὐθείαν, ἐφ' ἧς tabernacula Tribunorum  
αἰσκηναὶ τῶν) τὰν χιλίαρχων. locantur: tum aliam lineam  
ἐξ ἧς δὲ τὴν ταύτης παράλληλον, equidistantem, à quā inci-  
ἀφ' ἧς ἀρχέ) τὰ στρατόπεδα πα- piunt metari legiones. Consi-  
σεμβαλὲν. ὁμοίως δὲ ἐ τὰ ὁπ- militer & latera utrimque  
δάτεσθαι μέση ταῖς τὴν σκηνης κα- ad Praetorium dimetiuntur  
τεμετρήσαντο γραμμαῖς, περιών & describunt lineis, de qui-  
bus



ὅτε δείξαμεν ἂν διὰ πλείονων κτ' *bis diximus ubertim* ἔ-  
 μέρος. ἡρομεν ὅτι τέτιν ἐστ' ἐρα- *distinētē. His in breui ab-*  
 χεῖ χεῖω, διὰ τὸ ῥαδίον εἶναι τὸ *solutis, quoniam facilis di-*  
 καταμέτρησιν, ὡς ἀπὸ δότων ἄρισ- *mensio, omnibus interuallis*  
 μενών κ' συνήθων ἐν τῶν διασημά- *definitis iamantē* ἔσ' *con-*  
 των. μὲν δὲ ταύτα σημαῖαν ἐπηξῶ *suetis : tum Vexillum defi-*  
 μίδω μὲν ἔσ' πρῶτην, ἐν ᾧ δειτόπω *gunt, unum quidem* ἔσ' *pri-*  
 ἡθεῶς τὴν ἔσ' ἐρατῆς σκηνῶν, δδ- *imum in loco ubi Pratorium*  
 τέραν δὲ τὴν ἔσ' πρῶτην, ἐν ᾧ δειτόπω *ponendum, secundum in la-*  
 πλευρᾷ, ἡρίῳ ἐπὶ μέσης τ' ἔσ' ἡμ- *tere electo, tertium in mediā*  
 μῆς, ἐφ' ἧς οἱ χιλιάρχοι σκηνῶσι, *lineā ubi Tribuni tendunt;*  
 τετάρτην παροντίθον τὰς ἐρα- *quartum, ubi legiones. Et*  
 τόπεδα. ἔσ' ταύτας μὲν ποιεῖσι φοι- *hac quidem faciunt puni-*  
 νικᾷς, τὴν δὲ ἔσ' ἐρατῆς λυκῶν, *cea, illud autem Imperato-*  
 τὰ δὲ ἔσ' ἡμέτερα ποτὲ μὲν ψιλὰ *ris album : ad latera porrò*  
 δόρατα πηλύνουσι, ποτὲ δὲ σημαίας *interdum tenues hastas de-*  
 ἐκ τῶν ἄλλων χρωμάτων. ἡρομέ- *figunt, interdum vexilla co-*  
 νων δὲ τούτων, ἐξ ἧς τὰς ῥύμας διε- *loris alterius. His factis,*  
 μέτρησαν, καὶ δόρατα κατέπηξον *Strigas dimetiūtur, et ha-*  
 ἐφ' ἐκάστης ῥύμης, ἔξ ὧν εἰκότως ὁ- *stas in quaque eā desigunt:*  
 ταν ἐγγίτη τὰς ἐρατῆς πεδα κτ' τὰς *equibus, cum appropinqua-*  
 πορείας, καὶ γίνετ' ὁ δυνόπος ὁ τ' *runt copiae et in conspectu*  
 πος τ' παρεμβολῆς, διότις ἅπαν *habent castra, statim om-*  
 τα γίνετ' ἅπαν γινώριμα, τεκμαι- *nia omnibus innotescunt,*  
 ραμφοῖς κ' πολλοῖς ἡρομοῖς διὰ τὸ *indicio et ratiocinio ut sis à*  
 ἔσ' ἐρατῆς σημαίας. λοιπὸν ἐκά- *Pratorij signo. Et cum quis-*  
 σου σαφῶς γινώσκοντες ἐν ποίᾳ *que sciat in quā Strigā, et*  
 ῥύμη, καὶ ποίᾳ τῇ ῥύμης σκη- *quā parte tendat, (semper*  
 νοῖ, διὰ τὸ πᾶν αἰετὸν αὐτὸν τ' *enim in eadem : ) sit quid-*  
 πον ἐπέχειν τὴν ἐρατῆς πεδείας. γί- *dam simile, ut si exerci-*  
 νεται ἢ πᾶσι πᾶσι οἷον ὅταν εἰς *tus in notam et suam*  
 urbem



πέλιν εἰσὶν στρατὸν ἐσχωρόν. *urbem ingreditur. Illi e-*  
 καὶ γὰρ ἐκεῖ διακλίνας ἀπὸ τῶν *nim statim à portis decli-*  
 πυλῶν, διθέως ἕκαστοι πορεύονται, *nantes procedunt, Et quisq;*  
 (ὡς ἀγνοῖ) πρὸς τὰς ἰδίας οἰ- *veniunt ad suas ades sine*  
 κήσεις ἀδιαπίστως, διὰ τὸ καθόλου *ambage aut errore: quoniā*  
 (ὡς) μὲν γινώσκουσιν, πᾶσι πό- *Et univèrsè Et in parte*  
 λεώς ἐστὶν αὐτοῖς ἢ κατάλυσιν. τὸ δὲ *cognoscunt, qua regione*  
 ἀδιαπίστων τούτοις καὶ πρὸς τὰς *urbis iis diuertendum. Si-*  
 ρωμαϊκὰς συμβαίνει στρατὸν πεδε- *mile igitur Et in Romanis*  
 ας, ἢ (ὡς) δοκῶσι ρωμαῖοι κατὰ διώ- *metationibus euenit: eoq;*  
 κοντες τὴν ἐν ταῖς διχέρειαν, τὴν *videntur Romani facilita-*  
 ἐνδοτίαν ὁδὸν πορεύεσθαι τοῖς ἑλ- *tem hanc spectantes, cōtra-*  
 λησι καὶ ἑῷ τὸ μέρος. οἱ μὲν γὰρ *riam Græcis hac in parte*  
 ἑλλήνες ἐν τῇ στρατὸν πεδὸν ἡδὲν- *viam institisse. Græci enim*  
 ται κυριότατον τὸ κατὰκολουθεῖν *in metatione præcipuum*  
 ταῖς ἑαυτῶν τῶν τόπων ὀχυρότη- *censent, sequi Et captare ex*  
 σιν, ἅμα μὲν ἐκκλίνοντες τὴν πρὸς *ipsis locis firmitatem: simul*  
 τὰς ταφείας ταλαιπωρίαν, ἅ- *Et laborem muniendi de-*  
 μα δὲ νομίζοντες ἐχὼς ὁμοίας εἶναι *tractantes, tum Et censē-*  
 τὰς χρονοποιίας ἀσφαλείας, ταῖς *tes haud pares esse natura-*  
 ἑαυτῆς τὴν φύσεως ἰπὶ τῶν τό- *libus manufactas munitio-*  
 πων ὑπαρχούσαις ὀχυρότησιν. διὸ *nes. Itaque Et in univèrsā*  
 καὶ κατὰ τε τὴν τὴν ὅλην παρεμβο- *castrorum positurā, quam-*  
 λῆς θέσιν, πᾶσι δὲ ἀκρίτως) χῆμα *libet formam assumunt,*  
 μεταλαμβάνειν, ἐπὶ ὁμοίᾳ τοῖς *necessariò, locis obsequen-*  
 τοῖς, τὰ τε μέρη μεταλλάττειν *tes, Et partes ipsas commu-*  
 ἄλλο τε πρὸς ἀλλήλους καὶ κα- *tant aliter atque aliter pro*  
 ταλλήλας τόπους. ἑξ ὧν ἀνάστατον *situ. E quibus incertum*  
 ὑπάρχειν συμβαίνει καὶ τὸν κατ' *accidit locum esse Et pri-*  
 ἰδίαν, καὶ τὸν καὶ μέρος ἕκαστον τ- *uatim cuique Et in parti-*  
 πον τὴν στρατὸν πεδείας. ρωμαῖοι *bis assignandum. Romani*  
 vero



Διὲ τὴν περὶ τὰς τάφρους τα- *Verò illam quæ circa fossas est*  
 λαιπωρίαν, καὶ τὰ μακρὰ *arumnam & laborem, quæq;*  
 παρετόμιστα τοῖς ὑπομέ- *alia adherent, subire eligunt,*  
 νειν αἰργῶνται χάριν τῷ ὅχι- *causâ facilitatis & aptitudi-*  
 ρείας, καὶ τοῦ γνώριμον καὶ *nis, & ut notam atque uni-*  
 μίαν ἔχειν καὶ τὴν αὐτὴν αἰ- *cam eandemque semper ha-*  
 παρὲν βολὴν. *beant metationem.*

Pluscula hæc verba sunt, & idè in plerisque clara. Summa eorum est (vtiliter enim contraham:) duplex genus agminis esse. Prius commune, *Duplex*  
 & cum sine motu incedunt: quod est tale. Præeunt & exeunt *agmen.*  
*ordinarij*, & agmen ducunt. Cur illi? quia portæ Prætorie vicini, per  
 quam ferè egressus: atque etiam quia ordine pænè illo exeunt, quo me-  
 tati. Secundi, *Cornu Dextrum* Sociorum: tertij, *prima legio*: quarti, *se-*  
*cunda*; vltimi, *leuym cornu*. Ad latera equites, aut quisque post suorum  
 agmen: id est, Sociorum post socios, Romani post legiones. Habet  
 enim quæque legio suam Alam, & item Cornu. Media his singulis or-  
 dinibus sunt impedimenta. Si consideras, pulcher est, & pænè idem qui  
 castrorum ordo: præsertim cum equites medij incedunt. Alterum ge-  
 nus non ita commune, & cum in hostico, & vicino periculo incedunt.  
 Id tale. Præeunt impedimenta Hastatorum, ipsi sequuntur: tum iterum  
 impedimenta Principum, & mox ipsi: idem in Triariis. Est igitur tum  
 quasi composita ad pugnam acies, nisi quod euoluere se oportet ab im-  
 pedimentis: quod fit, ad latus alterum declinando, & in hostem eundo,  
 illis (impedimenta dico) subsistentibus, aut retrò subductis. Summatim  
 hæc sententia: nisi quod adtexit de ratione metandi & delineandi ca-  
 stra. Nunc verba lustremus. Ait:

» *Cum primum signum datum est.* Id Itinerarium sonare Ammianus  
 dixit: *Extrahâ quiete nocturnâ, itinerarium sonare lituos iubet.* Ad pri-  
 mum autem hoc signum vasa colligantur, & ad secundum mulis impo-  
 nuntur, vt mox in Iosepho. Inde serui apud Plautum dictio: *Cor colliga-*  
*tis vasis expectat meum.* *Classicum*  
*ad iter.*  
*Lib. xxiu*

» *Cum tertium.* Nota ergo ter sonuisse signum, vt nihil trepidè aut *Ter signum*  
 confusè: & cuique signo actionem suam adnexam. Iosephus ita prorsus: *sonuit.*  
 Εξείπαι δὲ πρὸς τὰς τάφρους, ὑποσημαίνοντες ἡ σάλπιγξ, ἡρακεῖ δὲ ἐνδεῖς, ἀλλὰ  
 ἀμαρτὸν μὲν τὰς τάφρους ἀναιρῶν, πάντας δὲ ἐξαρτῶνται πρὸς τὴν ἐξο-  
 δόν. πάλιν δὲ αἱ σάλπιγγες ὑποσημαίνουσιν παρεκδιᾶσθαι. οἱ δὲ ἐν ταῖς χεῖρεσι  
 ὄρῳσι καὶ τοῖς ὑποσημαίνουσιν ἐπιπιδίαι τὴν ὑποσημαίνουσαν, ἐπὶ τῇ αὐτῇ ὁδῷ  
 πρὸς ἐξοδὸν ἵσταται, ὑποσημαίνοντες ἡ δὲ τὴν παρεμβολὴν, ὡς αὐτοῖς μὲν ῥῆδον  
 ἐκεῖ παλιν ταχίσαι, μὴ ἴκνυνται δὲ ἐκεῖνο ποτὶ τοῖς πολεμίοις ῥήσιμον. ἔτι  
 τὴν δὲ ὁμοῦ αἱ σάλπιγγες πρὸς τὴν αὐτὴν τὴν ἐξοδόν, ἐπὶ τῇ ὁδῷ τὴν δὲ αὐ-



τίαν πρὸ βραδύωντας, ὥς μὴ τις ἀπολειφθεῖν τάξει. ὅτε κήρυξ δειγὸς τῶν πο-  
 λευάρχων ᾤφασται, εἰ πρὸς πόλεμον εἰσέλτοιμοι τῇ παύσῃ γλώσῃ (sic ἀνα-  
 πνέσαντες), καὶ κείνοι πσῶνται ἀντιβοῶσι μέγα π καὶ πρὸς θυμὸν, εἰτοιμοὶ λίγοι-  
 τε. ὁ δ' ἀνέστη τὸ ἐπὶ ὀφθαλμοῖς, καὶ πρὸς κρήνην τοῦ ὀνόματος ὑποπλάττοντο, τῇ  
 βοῇ συνεισάγουσι τὰς δειξιάς. ἔπειτα πρὸς ὁδὸν τῆς ἐξόδου ἡσυχῇ, καὶ μετὰ κόσμῳ  
 πᾶσι τῶν, ὡς ἐν πολέμῳ τὴν ἰδίαν τάξιν ἔχοντος φυλάσσαν: Cum castris egre-  
 diendum est, significat quidem id Tuba, nemo autem quiescit, sed vel solo  
 nutu moniti (fortasse in Græco melius ἀμα συνδύμαν, quod esset, una  
 cum tuba statu & spiritu) tabernacula tollunt, atque omnia ad exitum aptan-  
 tur. Iterum verò tuba significant paratos esse. atque illi mulis & vehiculis  
 imponentes impedimenta, stant velut in carceribus exire parati & auditi: in-  
 cendant verò tunc sua castra, ut quibus facile est iterum ea construere, & ne  
 hostibus quandoque ea visui sint. Et simul tertio tuba dant signum, quæ urgēt  
 & excitant ob causam aliquam tardantes, nequis ordinem deserat. At præco  
 dexter Imperatori adstipens, an ad bellum parati sint, patrio sermone ter per-  
 cunctatur: atque illi toties contrā acclamant altā & alacri voce, paratos se  
 esse. Occupant autem & præveniunt interrogantem, & Martiali quodam spi-  
 ritu repleti una cum voce dextras attollunt. Tum progredientes viā faciunt,  
 silentio & quietē, decenter omnes, tamquam in bello, proprium ordinem as-  
 servantes. Pulchrè ista narrat & explicat, ut pleraque ille scriptor, men-  
 te & iudicio bonus. Sed ait in primo signo τάλπη γα siue Tubam singu-  
 lariter sonuisse: in altero tertioque, τάλπη γα, Tubas. Et credo sic fuisse:  
 ac secundò tertioque, classicum cecinisse. Nam et in Iosepho τάλπη γα  
 dicuntur siue tubæ, totum genus tamen intellegit: ut & Ammianus in  
 verbis datis *Liciorum* voce. *Liuius* 11. *Classico signum profectiois dedit.*

Mos singu-  
 larii.

Singulare autem hoc, quod adnotat *Præconem* ter interrogasse, *An para-  
 ti ad bellum?* mos quem non alibi ego lægi: sed nec temere de *Præcone* in  
 Romanis castris. Sed et in κήρυξ illi est, tamen licet intellegere & vertere,  
*Accensum*, aut *Apparitorem*: & de ipso ritu, cenſeo rogasse, *An in pro-  
 cinctu essent?* Et fortassis hic ille clamor est respondentium, quem Cæſar  
 aliique tangunt, cum *Vasa* aiunt *clamari*: & id inter sollemnia ponunt.  
 Signum nempe alacritatis ac fiduciæ erat, nec clam se subducentium.  
 Cæſar 111. *Civil. Scipio, ne conclamatis quidē vasis flumen transit.* Idem:  
 Cæſar legiones præmiſit, paruoque, intermiſſo ſpatio, ut & militare inſtitutum  
 ſervaretur, & ne citiſſimè eius profectio cognosceretur, conclamari iuſſit.  
 Porro quod ad tria ſigna, ſimile à Clearcho factum iuſſumque Græcis,  
 11. *Anab.* cum iret in Perſas, de quo Xenophon: Επειδὴ δὲ σὺν ἡντι τὸ κέρας ὡς ἀνα-  
 πνέσσει, συνδύασι δὲ. ἐπειδὴ δὲ τὸ δόρυ τε, ἀνὰ τὴν ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ  
 δὲ τὸ ξίφος, ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ ἡγουμένῳ: Cum ſignum cornu datum fuerit, ut ſolet  
 ad quietem, tum vaſa colligite; cum ſecundo, imponite iumentis; cum ter-  
 tiò, ſequimini veſtrum Ducem.

Ad ſcutum  
 inclinare.

Ad ſcutum » *Aliàs ad ſcutum inclinantes.* Id verò non aliud eſt, militari Græ-  
 canicā phraſi, quàm ad ſiniſtram deſceſcere & ſeſe obuertere: ſicut con-  
 trà, ad haſtam, valet ad dextram. Ratio ſermonis, quia in alterutā eā  
 manu



manu Scutum vel Hasta. Phrasis, quâ creberrimè Polybius, Diodorus Xenophon vsi. qui etiam dicunt *ἐπὶ τῇ αὐτῇ δόρυ, καὶ ἀπὸ τῇ δόρυ*: itē *ἐν δόρυ καὶ παρὰ δόρυ*, & talia quæ nihil opus subtiliùs hîc explicare.

» Romana prima legio, à tergo habens vasa sua & impedimenta.] Hæc est consuetudo, de quâ Cæsar i. i. Gallic. *Quidam ex Belgis, eorum dierum consuetudine itineris nostri exercitus perspectâ, nocte ad Nervios peruennerunt, atque his demonstrarunt, inter singulas legiones impedimentorum magnum numerum intercedere: neque esse quidquam negotij, cum prima legio in castra venisset, reliquæq; legiones magnum spatium abessent, hanc sub sarcinis adoriri.* Hæc ita Belgæ haud vanè obseruabant, & retulerant: sed fefellerat, quod Cæsar mox mutauit, vicinus hosti: & Agmen instituit alterum, de quo Polybius addit.

» *Euoluere Hastatos oporteat.*] Ita accipio (etsi obscura vel ambigua) ut velit nihil rei aut operæ esse; nisi ut conspecto hoste, subsistant impedimenta, & ad latus explicent se, & libero loco statuunt Hastati: quod idem Principes deinde ac Triarii: & sic pugna legitima instructa. Sed ubi, inquires, Velites? ego verò miror Polybium in neutro genere Agmi-

*Euolutio quid?*

*Velites à Polybio neglecti.*

nis meminisse. Credibile est locum iis fuisse qui in Acie, id est in fronte aut lateribus iuxta equites ipsos. Malim tamen nunc in fronte, & præmissos ad explorandum hostem: quod factitatum aliàs legi. Ad hæc porro duplicia Agmina pertinet, quod Seruius ex Varrone notat: *Duo sunt genera agminum: Quadratum, quod immixtis etiam iumentis incedit, ut ubiuis possit considerare: Pilatum alterum, quod sine iumentis incedit, sed inter se densum est, quò facilius per iniqua loca tramittatur.* Scaurus de vitâ suâ: *In agrum hostium veni, pilatim exercitum duxi, id est, strictim & dense.* Ita quidem Seruius. & videtur in altero genere nulla prorsus in-

*Seruii locus ad Agmina.*

*Dubitatio super eo.*

terponere iumenta: quod haud video quî verum esse possit. Nam ut Polybius quidem describit, non immixta iumenta fuerunt, sed tamen interfusa: sic ut ordines non turbarent, & triplex modò agmen omnium copiarum esset: haud aliter quàm in acie structâ suprâ à me est ostensum. Nam cum dixit Hastatos præiuisse, capere non Legionarios tantum, sed & Socios debes: idemque in Principibus & Triariis: Imperatorem deinde & Extraordinarios cum Ablectis agmen clausisse, aut loco suo (si manis) ante Triarios incesisse. Vera igitur hæc acies, nisi quòd interposita iumenta, in fronte & grandioribus illis transuersis intervallis. Amoueantur: ad manus imus. Habet me & hoc dubium, quòd idem Seruius prius agmen *Quadratum* appellat: non magis alterum? imò hoc verius. Certè de isto in hostili agro Sallustius sensit, cum de Mario scripsit: *Neque tamen victoriâ secors aut insolens factus, sed pariter atque in conspectu hostium, quadrato agmine incedere.* Item Seneca epist. lx. *Ire quadrato agmine exercitum, ubi hostis ab omni parte suspectus est, pugna paratum.* Prius quidem illud quadrum est, sed in longum magis magisque extensum. Itaque Appianus cum laterculo comparat, in Iberico: Lucullus, inquit, metu hostium, *τὴν αὐτὴν ἐν πύλαις τὸν στρατὸν ἄγων*: qua-

*Quadratum agmen.*



Variatū in  
Agmine.

Iuliani  
agmen.  
Lib. xxiii.

Iosephior  
do diuersus  
à dictū.  
Lib. vi.  
Excid.

Hic enim  
Vrugi cā  
notione.

Tribuni ad  
castra me-  
tanda:  
Vel Legati.

v. Silu.

Metatores.  
Metari.

Groma  
quid.

*dratum, in formam laterculi, agmen ducens.* Monco etiam, etsi hæc sola duo Seruius cum Polybio commemorat: tamen aliter atque aliter agmina sæpe incessisse. A lectione & obseruatione res pendet, ad quam te remitto. Vnde omnia mihi prompta sic ambulanti & fabulanti? Occurrit tamen Ammiani de Iuliano Imperatore, qui in Perside, haud malo consilio, *sarcinas & calones & apparitionem imbellem, impedimentorumq; genus omne, inter utrumque latus instituit procedentium ordinum, nequā vi subitā raperentur, ut sæpe contigit, improtecta.* Quæ dispositio fuit, ut utrimque à lateribus miles esset, in mediā serie atque ordine iumenta. At verò in Iosepho ordo totus alius, quem ille bis, ut sollennem, pariformiter describit. Breuius de Tito, qui Hierosolyma ibat: *Progredientem in hostilem terram Titum præibant regia auxilia & omnes sociales copie: post quos Munitores viarum, & metatores castrorum: deinde Ducum iumenta: ac post eorum armatos ipse Titus, cum alios selectos tum lancearios (siue Speculatores) habens. Post ipsum equites legionum, qui machinas antebant: & post has, vnā cum selectis Tribuni & cohortium Præfecti. Secundum istos, circa Aquilam signa, & ante eam Aeneatores. Post istos ipsa phalanx (siue legionum agmen) senum virorum ordinibus dilatata. Seruitia autem & calones cuiusque legionis retro eam, & ante ipsa iumenta. Vltimi verò omnium, Mercenarij, eorumq; custodes.* Vrugi, siue agminis coactores. Diffusiùs de Vespasiano: sed quid verba adnumerem? quin tu è libro tertio eius pete. Ego pergo in reliquis quæ Polybius addit. Nam in occasione redit ad figenda castra, quod solet scilicet post iter: atque ita dicit vtiliter quædam, antea non dicta.

» *Præeunt Tribuni & Centuriones.* ] Vnūne Tribunus, an duo? ex quaque scilicet legione vnus, ut antè dictum in administratione totā castris? istud opinor. Hoc etiam, Legatum aliquando aut tales adiunctos, cum periculum maius esset & diligentius ponenda castra. Ita Statius in Bolani laudibus ponit, qui Legatus, quod cum Corbulo sæpe dilegerit ad hanc curam:

— Bolanus iter prænosse timendum,  
Bolanus tutis iuga commoda querere castris,  
Metari Bolanus agros.

» *Centurionum illi, qui ad hoc munus electi sunt.* ] Ostendit munus fuisse in hominibus certis, quod & Vegetius ostendit: qui appellat eos *Metatores*. Sed credo eius æuo distinctos à Centurionibus fuisse. Ipse describit *Metatores*, qui *præcedentes locum castris idoneum eligunt.* Metari sanè non aliud, quàm diuidere, secare suis finibus & metis, *Vincas metari*, in Columellâ: *agros metari* in Virgilio leges, ad sationem: *Metata porticus* in Horatio, *mensurata, disposita* explicatur à Scholiaste. Tertullianus ita vocat *Tempus, arbitrum & metatorem initij & finis.* Separat enim & abiungit. Ipse *metator agrorum*, Cicroni in Agrariâ est *Finitor*. Huic rei *Groma & Decempeda* seruiebat. Vnde in Luciliano versu veteri: — *viamq; Vis degrumari, ut castris mensor facit olim.*

In Glossis:



Glossis: *Gruma* (nam & sic scribitur) *γρόμα*, βασιλικὴ γρόμα, δρόμος. Eadem: *Grumat*, *μῆτρει*, *ἔξισι*: metitur, exequat. Festus: *Groma*, genus machinulae quā regiones agri cuiusque cognosci possunt, quod Græci dicunt *γρόματα*. Est scilicet ὀπίσθεν τελευτῶν, quadratum duabus rectis se interfecantibus sectum: cuius forma supra, in Prætoriā sede. At Decempedam Cicero etiam huc aduocat: *Peritus metator & callidus decempedā suā saxa diuiserat*. Inde pro Metatore *Decempedator*, in eodem: *Sequissimus agri priuati & publici decempedator*. Porro Metandi vox, vt solet, fusa latius, & à castris in urbem iit. Hospitia, mansiones, & quidquid tale adsignatum, *Metari* dicunt, & *Metata*. Primò quidem ipsorum militum, aut Palatinorum: sed mox & aliorum. In libris legum hæc extant, & iam olim tibi innotuere. In Cedreno est, *Theodosij milites turbasse Thessalonica & μετατά, ob\* metata*. Latinam ipsam vocem Græculus non insolens vsurpat. Sic in Suidā, *μετατά, ὁ μεταποστέλλων, ὁ ἀγγελλος, ὁ ἐπὶ τῇ ἀρχῇ*: Metator, præmissus nuncius à Principe, nempe ad loca designanda: *Forrerius* nostro verbo. Cyprianus honeste transtulit, ad Martyres: *Hospitium vobis in carcere preparauit, & metator quodammodo vester nunc quoque vos antecedit*. Et Sidonius: *Metatoriam paginam, quasi cum Musā præuiā, misi*. In Isidoro est vniuersè: *Hospitium, ubi quis ad tempus inhabitat, unde & Metatum, quia mutatur*. In re nihil peccat, in etymo pueriliter, vt sæpe. Tertullianus: *Nostri metatio, totum versiforme est*. Id est, mundus in quo hospita mur assidue mutat. Sic *Metatura* Nouatiano: *Eius metatura regio ad meridianam respicit plagam*. *Metatorium* in Ecclesiæ historiis, pro domo aduentoribus paratā. *Metacula deorum*, Marciano Capellæ, domicilia & sedes ab Astrologis datæ. Simili sensu, idem, *Apollinem Zodiaci hospitia præmetari*, id est Solem. In eadem cælesti re Ouidius:

*Nos quoque sub ducibus calum metabimur illis.*

Diuidemus, & domos suas diis adtribuemus. Obscurius in Ammiano. qui de mollibus & ad ostentationem diuitibus, cum anulis depositis in balneo, eosdem abituri resumunt, scribit: *digitis vt metatis abire*. Quāne loca sua & sedes cuique anulo in digitis certæ? Sed ad rem meam redeo. Metator in militiā, qui vel castra vel hospitia designat. Ille apud Lucanum ferox ad Cæsarem:

*Signa super Thusci si ponere Tibridos undas,  
Audax Hesperios veniam metator in agros.*

Si in ipsā Italiā, imò ad urbem matrem ponere me, inquit, signa iubeas & castra: en ego metator. Optatus Mileuitanus: *Cum ante venturos milites, metatores, vt fieri solet, mitterentur*.

» *Vexillum vnum statuunt.* Græcè est *σημαῖον*: sed ita verti, quia vela quædam & pannulos paruos fuisse diuersicolores ad indicium, ex Polybio ipso discis. In militum tamen metaturis, nudæ Hastæ. Sūntne hæc quæ *Metas* vocat Festus? *Metari* dicuntur castra, quia metis diriguntur. Et si ad lineas aliasque partitiones potes ducere.



» *Quartum in eâ, ad quam ponunt legiones.* ] Hoc obscure, imò prauè in Græco, nec Lascaris expediuit. Emendo: Παρ' ὧν τίθενται τὰ σκῆπτρα: sensu quem Latine expressi, & res ipsa præfert.

Lib. i.  
cap. xxi.  
Castrâ in  
sunt urbis.

Lib. vi. i.  
p. ed.

» *Ut si exercitus in notam & patriam urbem ingrediatur.* ] Pulchra imago & apta, quæ sic etiam in Vegetio: *Si rectè constituta sunt castra, quasi ciuitatem muratam videntur secum portare.* Et res ipsa est. Adeste omnes non periti solum, sed sapientes: nego aliquid aptius, & per omnes partes effectius, cogitari à vobis posse. Xenophon vt magnum in Cyri castris laudat, quod ἱερὰ καὶ σινία πάντα οἱ ἀρχόντες ὄντα ταῖς σινιαῖς, habebant signa quædam omnes Duces in suis tabernaculis. Ex quo efficiebatur, inquit, vt quemadmodum in opidis industriosi magis serui variorum domicilia norunt, & eorum maximè quorum opera crebra aut opportuna: ita in Cyri castris ministri eius & signa Ducum nossent, & si quo eorum conuento opus esset, nihil quærent, sed rectà statim ad eum irent. At enim hic non Duces solum noti aut nobiles, & perpetuæ eorum sedes: sed singuli pænè milites, in quâ classe aut manipulo quisque esset. Polybij igitur comparatio verissima. Sunt hic portæ, sunt directæ viæ, sunt fora, sunt omnia dimensa & disposita, vt in ordinatissimâ ciuitate solent.

### DIALOG. XIII.

*De Exercitio Operis. Exempla aliquot eiusmodi illustra.*

Lib. ix.

Macedo-  
nes, oper-  
rij.  
Lib. v.

**E**t de Agmine quidem ista in occasione, vtiliter an necessariò, dicta sunt: ad Opera vocatur, secundam Exercitij partem. Quis ea quoque suggeret? quis Theseus filium sermonis huius dirigeret non reperio, nisi quod sparsum tangunt & vniuersè. Vniuersè quidem ita Liuius: *Iam in Opere quis par Romano miles? quis ad tolerandum laborem melior?* Atque hoc ille, vbi Romanos cum Macedonibus comparat, & hac parte longè anteuissè adfirmat. Tamen & illi profectò hic laudabiles. & Polybius eos describit ἀσχυροὺς, καὶ τὰς τεφρείας καὶ χαερκομίτας, καὶ πᾶσαι τὴν πεινυλίαν παλαιωμένην φιλοπονικώτατοι: operarios, & circa fossiones & castrorum munitiones, & omnem eiusmodi arumnam, laboriosissimos. Sed haud dubiè superarunt Romani: nec fuerunt, aut erunt, istà re iis milites comparandi. Horrescit mihi animus (vero verbo vtor) cum opera illorum video, nec à magnâ manu, nec in magno tempore facta. Gigantes fabulata est vetustas, & Perlicos quosdam reges, qui montes struxerunt, aut complanarunt: hic veros eos habes. Isti patrarunt, quidquid fidem superat, & fieri humanâ manu vix posse videatur. Longus aut superfluens sim, si omnia colligam: rem asseram in paucis & illustribus exemplis. Cæsar dum in Galliâ est, præter alia, Atuaticorum opidum obsidens, vallis pedum duodecim, in circuitu quindecim millium passuum, crebrisque castris circummunivit. Vide & spatium, quod est quindecim miliarium, & valli continui altitudinem pedum x i i. & pro ratâ latitudinem: amplius tot turres ligneas in ambitu exstructas: admiratio te tanger in pau-

Cæsar  
opus in  
Atuaticis.

cis



cis diebus, solâ militari manu hæc confecta. Quid idem Cæsar, ingressu <sup>Eiusdem in Helvetiorum.</sup> Heluetiorum in Prouinciâ excitatus? is verò cum unâ legione quam se- <sup>1. Gallie.</sup> cum habebat, militibusque qui ex prouinciâ conuenerant, à lacu Lemano ad montem Iuram, millia passuum nouemdecim, murum in altitudinem pedum sedecim, fossamque perduxit. Eo opere perfectò, presidia disponit, castella com-  
munit, quò facilius, si se inuito transire conarentur, prohibere posset. Id quo-  
que opus non multis diebus confecit, & Heluetios consilio & aditu de-  
iecit. Grande mehercules spatium nouemdecim milliarium: non tam  
grandis munitio quæ ad Alethiam eiusdem Cæsaris, sed operosa magis <sup>Item ad Alethiam.</sup> & multiplex. Ipsa enim in circuitu undecim millia passuum tenebat: sed <sup>1. Gallie.</sup>  
(postea addit) fossa fuit pedum viginti directis lateribus ducta. Iterum  
ab eâ fossâ pedes quadringentos recedens, reliquas munitiones instruxit. Eæ  
erant, duæ fossæ quindecim pedes latæ, eadem altitudine: quarum anteriorem  
aquâ ex flumine deriuatâ impleuit. Post istas, aggerem & vallum pedum duo-  
decim exstruxit: siue loricam pinnasque, adiecit, grandibus ceruis eminentibus,  
qui adscensum hostium tardarent. Et turres toto opere circumdedit, quæ pe-  
des octoginta inter se distarent. Adde iam alias minores fossas, Cippis con-  
fitas; & serobes Stimulis repletas. Quid amplius? certè amplius. Nam  
iterum, his rebus perfectis, pro loci naturâ, quattuordecim millia passuum  
complexus, pares eiusdem generis munitiones, diuersas ab his contra exte-  
riorem hostem fecit. Vides duplicatum totum opus, & post tot illas moles  
contra opidanos, alteras tantas adiectas contra externum hostem si ad-  
ueniret. Ita inclusus vtriusque Cæsar opidum clausit, & viam sustinuit  
ducentorum quadraginta millium peditum, equitum octo millium, qui sub-  
sidio veniebant: & erant in ipso opido hominum millia ad octoginta. Ad-  
do eiusdem Cæsaris munitionem, quâ Pompeium ad Dyrrhachium <sup>Item ad Dyrrhachium.</sup>  
clausit, omnia omnium opera superantem: quâ millia passuum octodecim <sup>1. Gallie.</sup>  
in circuitu erat complexus. Ita enim in Cæsare ipso scribitur, etsi in Floro  
paullo minus, & sedecim millia reperies. Sed fas mihi dubitare in his nu-  
meris, & ex Appiano valde etiam augere. Nam ille de hac re: Cæsar, in-  
quit, aggressus est difficile & inopinatum opus, ut vno muro omnes Pompeij  
copias circumplexus, à mari ad mare eum duceret: etiam si capitis excideret,  
magnam apud posteros super hac audaciâ gloriam laturus. Erant enim stadia  
ducenta & mille. Hæc ita verbatim ex Appiano. Quæ si vera, abesse non  
potest quin ambitus operis fuerit, non octodecim aut sedecim, sed centum <sup>Luci ex Appiano.</sup>  
quingenta circiter milliaria. O rem incredibilem! sed vix mihi, præ-  
sertim cum verba Appiani attendo, æquum, magnum facinus: itemque  
δυσχερὲς καὶ ἀδόκητος, arduum & supra fidem atque opinionem: denique  
tanta gloriæ apud posteros appellantis & asserentis. Quorum nihil est, si  
non nisi inuulgata illa magnitudo: quæ in eodem Cæsare, & ab eodem,  
alibi maior. Lucanum etiam qui inspicit, (poëtam in his talibus non  
poëtam, fideliter agit.) iudicabit pro numero illo maiore. Nam ipse  
grandi ore hoc opus attollit:

Franguntur montes, planumque per ardua Cæsar

Ducis



Ducit opus, pandit fossas, turratq; summis  
 Disponit castella iugis, magnosq; recessu  
 Amplexus fines, saltus nemorososq; tesqua,  
 Et silvas, vastaq; feras indagine claudit.  
 Non desunt campi, non desunt pabula Magno,  
 Castraq; Caesareo circumdatus aggere mutat.  
 Flumina tot cursus illic exorta fatigant,  
 Illic mersa suos: operumq; ut summa reusit,  
 Desessus Caesar, mediis intermanet agris.  
 Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,  
 Adscribatq; Deis: fragili circumdata testâ  
 Mania mirentur refugii Babylonia Parthi:  
 En, quantum Tigris, quantum celer ambit Orontes,  
 Assyriis quantum populis telluris Eöæ  
 Sufficit in regnum, subitum belliq; tumultu  
 Raptum clausit opus. quanti perire labores!

Et alia etiam præmit & subierit, eiusdem admirationis & magnificentiæ, frustra, si non nisi vulgare aliquod in obsidiis opidorum opus. Considera verò quod ait, *magno recessu saltus, tesqua, silvas* inclusisse: & Magnum sic clausum *castra* tamen *mutasse*, pabuli copiam habuisse. Qui potuerunt hæc à tot legionibus, in vulgato illo spatio? Amplius, *Flumina* in eo spatio *oriri & desinere* dicit: ridiculè, in eo minuto. Etiam Cæsar vno die extrema & *summa operis* sui non videt: mansio nocturna interponi debet: nec id potest, nisi in numeris Appiani. Denique extra controuersiam, comparat hoc spatium cum terris quas Orontes aut Tigris ambit: quâ non dicam fide, sed fronte, si tam exiguum? Imò tota regna, inquit, in Oriente vix sunt maiora. Hæc nisi ad vastum illud spatium refers, non ineptè solùm dicta, sed stultè. A v d. Heu, res miras & nouas! alia iudicia induere cogor & sensus. L i p s. Quidni in rebus veteribus? quas ab ignauia aut impotentia nostra metiri, desipere est. Sed tu iam Appiano accedis? A v d. Pedes timido, & Orosius etiam retinet, in quo (si commemini) *quindecim milliaria* legi, L i p s. Ut voles, non te ultra impello: sed hoc superaddo, nihil magni miri in istis vulgatis octodecim fore, cum Licinius Crassus opus struxerit altero tãto maius, Leges in Plutarcho, bello Spartaco, cum fugitini peninsulam Brutiorum insedissent qua circa Regium, Crassum insecutum assedisse, & eum in breui tempore (verba & hæc nota) fossam à mari ad mare duxisse, per cernicem peninsula, stadiorum trecentorum, latitudine & altitudine quindecim pedum. Super fossam verò vallum struxisse altitudine & firmitate mirandum. Sunt totidem in Græco panè Plutarcho verba. Atque ecce, si hæc fossa trecentorum stadiorum: ergo milliarius triginta septem cum dimidio: duplo maius Cæsariano illo opus, præsertim cum vallo tam firmo & alto. A v d. Eia, iam credo, manum tollo. Sed addoce, postea etiam in usu hæc Opera? L i p s. Postea. Augustus certè aut eius Legati vsurparunt: ut bello

\* Vide A-  
 nalcæta.

Crassii opus  
 in Spartaco.



vt bello in Cantabros Florus auctor, *Medullum montem perpetuâ quindecim miliarium fossâ obsidione cinctum*. Magis magna Appianus de eodem isto Octauiano, ciuili bello ad Perusiam. Facit eam urbem circumuallatam ab eo primum *quinquaginta sex stadiorum spatio*, nec longiore, ob tumulos qui impediébant: sed brachia inde ducta ad Tiberim, quæ vsum fluminis eriperent: postea alias fossas vallumque structum, *additis mille quingentis ligneis turribus, quæ sexaginta pedes inter se distarent*. Ex hac turrium distantia, valli vtriusque (duplex enim fuit) magnitudinem dimetiare. Quid Hadrianus Imp. & Seuerus, qui vallo & fossâ Britannos, per multa miliaria, à barbaris seiunxerunt? Plura etiam exempla: atque ea operæ & structuræ melioris: vt pontium, basilicarum, theatrorum, aquæ ductuum: & quæ talia peritè & adfabrè facta. Non quia olim in ipsis legionibus seorsum fabri: sed quia ipsi milites, aut aliqui inter eos, longo vsu sic docti, & mixti fortassis aliqui ex professio tales, denique præerat & dirigebat Præfectus fabrum. At tempore Vegetij & supra, quæque iam legio habebat *fabros lignarios, structores carpentarios, ferrarios, reliquosque artifices* ad hos vsus. Itaque etiam in pace & otio, sed contra otium, militari manu mansura multa struebant. Flaminius Consul apud Lium, *ne in otio militem haberet, viam à Bononiâ perduxit Arretium*. Apud Frontinum: *P. Nasica in hibernis, quamuis classis vsus necessarius non esset, ne tamen disidia miles corrumpetur, naues adificare instituit*. Augustus in Suetonio, *Fossas Nili manu militari deterfit*. Domitius Corbulo apud Tacitum, *ne segnem militem attineret, inchoatum à Druso aggerem, Rheno cœercendo, absoluit*. Vopiscus de Probo Imp. *Milites otiosos esse numquam est passus. Exstant apud Aegyptum eius opera, quæ per milites struxit in plurimis ciuitatibus. Pontes, templa, porticus, basilicas, labore militum struxit, ora fluminum multa patefecit, paludes multas siccauit, atque in his segetes agrosque constituit*. Varia, imò omnis generis, opera vides à manu militum: quid si opida etiam tota? Dio Cassius Lugdunum illud, hodie nobile, à militibus structum in otio testatur: & quid si pleraque coloniarum ab iis, qui in eas deductæ? ego nihil ambigo. O pulchras, o salutare has curas! & quibus haud vanè adscripserim cultum & politum nostrum hunc orbem. Maiores nostri imitari in bello cœperant. & de Neruii Cæsar: *Vallo pedum undecim, & fossâ pedum quindecim, hiberna cingunt. hæc superiorum annorum consuetudine à nostris didicerant*. Sed mox desierunt, & nostro æuo quod specimen? Guicciardinus, prudens ille ab Italiâ historicus, pro magno & mirando refert, *Prosperum Columnam, obsidione arcis Mediolanensis, fossas duas duxisse, ad intercludendum hostem, spatio miliaris vnius*. Rideo. & quid hic noui? certum est, Romana castra cottidie latius & operosius munita.

Lib. I. tit. cap. vii.

Octauiani opera.

Et varia p. i. m.

Falvi in legionibus. Lib. II. cap. xi.

Lib. xxix

Lib. II. tit. cap. i.

III. Ann.

v. Gallic.



## DIALOG. XIII.

*Armorum exercitia, quàm crebra, & quàm passim? Tum ordine quadam data.*

Lib. III.  
Excid.

**A**t de Operibus satis esto: ego exsurgo, & porrò ambulo, & simul ad Exercitia venio *A armorum*. Diligenter hæc quoque pars ab iis habita: & est sanè proprium militis, arma peritè tractare & habere, ad defendendum aut offendendum. Quid in hac re Romani, memoriâ teneo Iosephum, & narrare & laudare. Eius sensus, & fortasse verba:

IOSEPH.

*Quòd si quis alium Romanorum ordinem in militiâ inspexerit, videbit hoc grande imperium eos habere virtutis meritum, non fortune beneficium. Non enim initium illis armorum ipsum bellum est, nec solum cum usus aut necessitas est manus mouent, in pace seriatim: sed tamquam congeniti armis, numquam pausam Exercitij faciunt, nec expectant occasiones. Meditationes autem illis siue exercitia nihil à vero usu fortitudinis & audaciæ abeunt, sed quisque cottidie miles omni alacritate tamquam à bello exercetur. Quo fit ut facillimè & penè sine laboris sensu pugnas tolerant. Neque enim vel confusio eos à consueti ordine amouet & dissipat, vel metus reddit attonitos, vel labor fatigatos. Sequitur verò victoria semper eos, cum in hos pugnent qui non pariter confirmati. Nec sanè errauerit qui dixerit, Exercitia eorum pugnas sine sanguine, Pugnas exercitia cum sanguine esse.*

Primum magnificat Romanos, & iudicat eos Orbem terræ habere non Fortune beneficium, sed Virtutis meritum. idque maxime docet ab exercitiis, quæ tam assidua, ut necessariò robur & peritia, ideoque & Victoriam, iis adsint. Dicit:

In pace  
exercitia.  
Epist.  
XVIII.

*Non enim illis initium armorum, bellum est.] Non hercules, sed ante bellum cogitant & preparantur ad bellum. Pulchrè Seneca: In ipsâ securitate animus ad difficilia se preparat, & contra iniurias fortune, inter beneficia firmetur. Miles in mediâ pace sine ullo hoste decurrit, vallum iacit, & superuacuo labore lassatur, ut sufficere necessario possit. Quem in ipsâ re trepidare nolueris, ante rem exerceas. Ita sapiens noster scriptor, quem supra omnes Socrates veneror & miror. A V D. Indignantibus multis,*



multis, & Agellios aut Diones tibi opponentibus. **L I P S.** Nunc ista & istos mitte. ego ex animo ita censeo, qui eum scriptorem non amat, non ipsam Virtutem. De nostrâ re, Theodericus rex apud Cassiodorum: *Disceat miles in otio, quod proficere possit in bello. Animos subito ad arma non erigunt, nisi qui se ad ipsa idoneos, præmissâ exercitatione confidunt.* Hæc mera oracula sunt. & miror acutum illum doctorem ab Etruriâ noluisse artem esse militiam, idque ob causas quasdam: sed leues aut nullas, præut est utilitas ab usu, & per eum arte.

» *Numquam pausam exercitij faciunt.*] Omni die exercentur, omni ætate exercentur. Vegetius: *Iuniores & noui milites, manè & post meridiem, ad omne genus exercebantur armorum: veteres autem & eruditi, semel in die exercebantur.* En discrimen. Tirones bis die, Veterani semel. Quid de militibus dicam? Ipsi duces faciebant, vt scientiam osteterent, & in exemplum. Talis Scipio, qui post Africanus, describitur à Silio:

*Ipse inter medios ventura ingentia landis  
Signa dabat, vibrare sudem, transmittere saltu  
Murales fossas, vndosum frangere nando  
Indutus thoraca vadum, spectacula tante  
Ante acies virtutis erant. sæpe alite plani:  
Ilia perfossum & campi per aperta volentem  
Ipse pedes præuertit equum. sæpe arduus idem  
Castrorum spatium & saxo transmisit, & hastâ.*

*Iuniores  
semelq; ex-  
ercentur.*

*Ipsi Impe-  
ratoris.*

*Lib. vii.*

Laudat & P. Valerium Consulem Liuius: *Non alius militi familiarior  
dux fuit, omnia inter infimos militum munia haud grauatè obeundo. In lu-  
do præterea militari, cum velocitatis viriumq; inter se æquales certami-  
na ineunt, comiter facili, vincere ac vinci vultu eodem, nec quemquam  
aspernari parem, qui se offerret.* Et de Pompeio Sallustius: *Cum alacri-  
bus saltu, cum velocibus cursu, cum validis vecte certabat.* De eodem Plu-  
tarchus: *in bello ciuili iam senem & duodesexaginta annos natum, pedi-  
tem atque equitem, se inter suos assidue exercuisse.* Ipsi Imperatores po-  
stea fecerunt, & de Traiano Plinius: *Quid apud milites? quam admira-  
tionem, quemadmodum comparasti? cum tecum in ediam, tecum ferrent si-  
sim, cum in illâ meditatione campestri militaribus turmis Imperatorium  
puluerem sudoremq; misceres, nihil à ceteris nisi robore ac præstantiâ disse-  
rens. cum libero Marte nunc cominus tela vibrares, tunc vibrata suscipe es;  
alacer virtute militum, & latus quoties aut cassidi tue aut clypeo grauior  
ictus incideret. Laudabas quippe ferientes, hortabarisque vt auderent: &  
iam audebant. Cum spectator moderatôrque ineuntium certamina virorum,  
arma componeres, tela tentares, ac si quod durius accipienti videretur, ip-  
se vibrares. Ergo omnes exercebantur, atque etiam in dies. Quo sensu  
additur,*

*vt Valo-  
rius.  
Lib. vii.*

*vt Pom-  
peius.*

*In Pom-  
peio.*

*Et Traia-  
nus.  
In Pano-  
gyt.*

» *Quisque cottidie miles.*] Iam diximus, quod in dies. sed addo, quod  
id maxime in Statiuis aut Hibernis, cum quies scilicet à vero certamine  
& ab hoste. Ideo in Plinio ad Traianum: *Cum die Statuorum proximum*

*In quiete  
exercitia  
maximè.*



Lib. II.  
Cap. XXIII

Sub tota  
hiema:  
Sermo in  
campo.  
Campido-  
mor.

*campum alacritate, discursu, pulvere attolleret.* Vegetius notat, nec plu-  
uiis & hiemantibus diebus cessasse: sed ei rei porticus quasdam & basi-  
licas leuiter cannâ aut stramine tectas habuisse, in quibus equites pedites-  
que exercerentur. Aliâs, in campo. Inde *Campestres exercitationes* in Suc-  
tonio: *Meditatio campestris* supra in Plinio: *Campidoctor* ipse *inde didax-  
it* (ita Glossæ reddunt) siue *Doctar armorum*, vt Vegetius. Certum hoc  
officium inferiore æuo: non certum veteri. sed tunc Centurio aliquis  
aut miles annorum armorumque vetus docebat. Plinius Panegyrico:  
*Postquam exercitationibus nostris non veteranorum aliquis, cui decus mura-  
lis aut ciuica, sed Græculus magister adfuit.* Ego verò talem elegissem, præ  
omnibus iis qui officio doctores. Vniuersè de Exercitio dictum: licuisset  
& decuisset forsitan partitè adiungere eius species & genera, sed quæ  
sermonum finis: & vt ij qui opido aut metæ accedunt quam destinant,  
magis propere properant: sic ego, mi Auditor, præceptâ iam quiete festi-  
no. A v d. At ne nimis. Ego ex meo & militari vsu censeo, paulum te  
illa saltem libare. L i p s. Libare igitur. cape. Exercitia pleraque omnia  
Vegetius suppeditat, et si haud vno loco. Ex ipso aliisque colligam, & dis-  
posita (ita amo) subiecta oculis tuis sunt. Primum, ad Ordinem facit,  
& gradum sub figuris: dicebatur

Lib. I.  
cap. XI.

*AMBVLATIO.* Vegetius: *Nihil magis in itinere vel in acie custodien-  
dum est, quam vt omnes milites incedendi ordinem seruent. Quod aliter non  
potest, nisi vt assiduo exercitio Ambulare celeriter & aequaliter discant.* Ec-  
ce, duo in hoc Exercitio spectantur, *Celeritas* in ordinato incesu, sub fi-  
guris & sub armis; tum etiam *Aequalitas*, vt suis iustisq; intervallis. Idem

Lib. I.  
cap. XXV

alibi ostendit curâ hanc rem fuisse bonis Imperatoribus: & *Petus*, inquit,  
*consuetudo permansit, & D. Augusti atque Hadriani constitutionibus præ-  
cæuer, vt ter in mense, tam equites quam pedites educantur Ambulatum.*  
hoc enim verbo hoc exercitij genus nominant. Decem millia passuum armati

Vegetius  
illustrat.

*instruuntq; omnibus telis pedites, militari gradu ire, ac redire in castra inbe-  
bantur. ita vt aliquam itineris partem cursu alacriore conficerent.* Insigne

& vtile factum. & in quo notes *decem millia passuum*: quæ tamen ve-  
reor vt accipienda sint *viginti*. A v d. Corrigas igitur? L i p s. Minime.  
non dixi: sed accipienda, nec inuitis Vegetij verbis, vt ego distinxî. Sic  
enim sonare ea volo, vt iuerint decem millia, eademque redierint: sunt  
*viginti*. A v d. Nam quo argumento? valde ad laborem addis. L i p s.  
Ex ipso Vegetio, qui libro primo, capite illo ipso de Ambulatione: *Mi-  
litari gradu viginti millia passuum horis quinque, dumtaxat æstiuis, confi-  
cienda sunt. Pleno autem gradu, qui citatior est, totidem horis vigintiquat-  
tuor.* Hæc serio notanda, vt scias quid in Cæsare aliisque sit, *Eo die in-  
stum iter confectum*: quod est, quantum militari gradu vulgò solet, aut

Insumitur  
diurnam

certe circa: sic tamen, vt horas semper aliquot sumas ad quietem. Ad  
Ambulationem hanc pertinet Spartiani locus in Hadriano: *Exemplo  
virtutis suæ ceteros adhortatus, cum etiam vicena millia pedibus armatus  
Ambularet.* Vtitur enim & Ambulandi verbo, & totidem illa millia vi-  
cena



cena exprimit. In Tertulliano item obseruo: *In pace labore & incommo-* Ad mart.  
*dis bellum pati iam ediscunt, in armis Deambulando, campum Decurrendo,* cap. 111.  
*fossam moliendo, testudinem desudando. Legerim hoc vltimum, desudando.* In Tertul-  
quia is habitus multorum in testudine, inclinantium sc & subsidetium, liano notu-  
la.  
vt fiat imbricatum illud decliue tectum. Alibi explicandum. Nunc se-  
cundum inter exercitia,

DECURSIO. Haud longè ab Ambulatione est, & fit in armis, &  
sub signis. Finem & fructum Vegetius pandit: *Ad cursum prapipue assue-* Lib. 1.  
*faciendi sunt milites, vt maiore impetu in hostem procurrant, vt loca oppor-* cap. 12.  
*tuna celeriter occupent, vt ad explorandum alacriter pergant, vt fugientium* Ep. stol.  
*terga facilius comprehendant.* Nominauit Tertullianus suprà: & Seneca: xvii. 1.  
*Miles in mediâ pace decurrit sine vlllo hoste, & vallum tacit, & superuacuo*  
*labore lassatur, vt sufficere necessario possit.* Item Liuius inter militaria ex-  
ercitia ludosque quos Scipio instituit: *Primo die Legiones in armis quat-* Lib. 11. 1.  
*tuor millium spatio decurrerunt.* Spatium & illic habes, grande profectò si  
attendis cursum non itum fuisse. Capitolinus de hac ipsâ, in Maximinis:  
*Quintâ quaque die iubebat milites decurrere.* Suetonius Nerone: *Indictâ*  
*decurfione Pratorianis, scutum suâ manu prætulit.* Idem in Galbâ: *Ipsè ma-* Cap. vii.  
*ximè insignis, quod campefrem decurfionem scuto moderatus, etiam ad esse-*  
*dum Imperatoris per viginti millia passuum cucurrit.* Notanda hæc exem-  
pla, & rimanda vt admiremur. Cucurrit, inquit, viginti miliaria ad esse-  
dum, nempe incitatus: idque cum iam prælato scuto etiam decurrisset.  
Magnum robur, & spiritus Galbæ, fateri oportet: sed quid de scuto ibi  
laudatur? Puto tale esse, quod viri Principes & Duces, armigeros habe-  
rent, qui scuta ferrent: & quamquam in exemplum decurrerent, ta-  
men plerumque sine onere scuti. At Nero & Galba contrâ: & vterque  
scutum suâ manu prætulit, sic extensum. Hæc Decursio ad Tubam fa-  
cta, & ad eandem reuocata. quod Vegetio scriptum libro 11. cap. 21. 1.  
Tertium

SALTUS. Eius utilitas in Vegetio: *Ad saltum etiam exercendus est* Lib. 1.  
*miles, quo vel fossæ transiliuntur, vel impediens aliqua altitudo superatur.* cap. 12.  
*vt cum eiusmodi difficultates venerint, possit sine labore transire.* Silius su-  
prâ de Scipione: — *transcendere saltu Murales fossas.* Et Sallustius de  
Pompeio: *Cum alacribus saltu certare.* Quartum

NATATIO. Aperta utilitas. Vegetius de ipsâ re: *Seu mare seu flu-* Lib. 111.  
*uius vicinus est sedibus, æstiuo tempore ad natandum cogendi sunt omnes.* cap. 123.  
In ipsâ vrbe, aut ad urbem, hoc olim factum. & *Romani veteres* aitalio  
loco idem Vegetius) *Campum Martium vicinum Tiberi* idèò delegerunt, 1. 1. 1. 1.  
*in quo inuentus post exercitium armorum, sudorem pulueremque dilueret,* In Tiberi  
*ac cursus lassitudinem natandi labore deponeret.* natabant.  
*An non leuore deponeret?*  
*nec labor sanè lassitudinem sedet.* Fuit & Piscina huic rei, in Festo: *Pisci-* In Piscinâ.  
*na publice hodièque nomen manet, ipsa non exstat, ad quam & natatum &*  
*exercitationis alioqui causâ veniebat populus.* Cum curâ res habita, imò  
parentes quidam ipsi liberos suos docebant. vt Cato Priscus apud Plu-  
tarchum,



In Caton. tarchum, *Filium suum praeiit & docuit ipse, non solum iaculari, aut armis depugnare, & equitare, sed & pugillatum exercere, & aestum ac frigus ferre, ac fluminum vorticosa aut rapida nataudo superare ac transmittere.* Ergo iam fero in Suetonio legi, de Augusto: *Nepotes & litteras, & natare, & alia rudimenta per se pleraque docuit.* Etli notare ibi aliquando arripit: nec nunc sanè aspernor. Cogito enim Augustum splendore & æstimatione sui supra Catonem fuisse, & vix illum iam senem ad hæc externa se demisisse. Tamen esto. errauerim: quid noui aut mali in his talibus? Peruicacia aut assertio odio esto; aberratio risui, aut veniæ. Vetus est:

Αὐ πολλὰ βάλλῃς, ἄλλοι δ' ἄλλοις βάλλε.  
Si multa iacias, aliter aliàs ieceris.

Quintum in exercitiis.

PALARIA. Ampliter de his Vegetius lib. i. cap. xi. quem lege. Quid fuere? non aliud quàm armorum exercitium & pugnae, quæ in manibus esset. Statuebatur palus in terram rectus & fixus, qui lex pedes emineret ad modum hominis: eumque hinc illinc tyro assiliebat, & variis ictibus, astante magistro, petebat. In qua exercitatione, ait Vegetius, *seruabatur illa cautela, ut ita tiro ad inscendendum vulnus insurgeret, nequæ ex parte ipse pareretur ab plagam.* Meminit huius exercitij Seneca: *Exerceamur ad palum, & ne fortuna imparatos deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris.* In Spartiani Hadriano legitur: *Equitauit ambulansque (nota de Ambulatione) plurimum, armisque & pilo se semper exercuit.* At ego verò palo mauelim: & duplex genus exercitij intellegi, *Armaturam, & Palaria.* Est tamen iterum in Vopisei Aureliano: *Nullum pratermisit diem, quamuis festum, quamuis vacantem, quo non se pilo & sagittis ceterisque armorum exerceret officiis.* Sed nec ibi religio mihi sit in vicinam vocem *Pali* demutare. Sanè Pilum & Iacula aliorum pertinuerè, nempe ad id quod subiungam. Nunc de Palo, etiam in Iuuenali (ô Venus spectata & ride) cum de faminis:

Quis nescit aut quis non vidit vulnera pali?  
Quem cauat assiduus sudibus scutoq; laceffit.

Pro Sudibus, Rudes ibi mallem, & mecum vetus interpres, qui *Ferulas* interpretatur. Quæ in Saturnalibus scripsi, huc adtexe. Sextum,

Lib. i. cap. xiii. ARMATURA. quod leuium fuit, uti Palaria grauium. De eo Vegetius: *Illo exercitij genere quod Armaturam vocant, & à Campidoctoribus traditur, imbucendus est tiro.* Adde sequentia capita: discas. non aliud quàm hastilium, iaculorum pilorum, sagittarum missionem sub hoc nomen venisse. Causa, quod ipsi leues milites dicti tunc *Armatura*. Olim quidem, iuncto nomine altero *Leues armatura*, Liiuo atque aliis: sed compendio postea, sic ut posui. Vegetius: *Post hos erant ferentarii & leues armatura*, quos nunc *Excultatores & Armaturas* dicimus. Aliæ sunt ab istis, de quibus Græcorum scholia: *Ὀπλισταί, & ἑλαφὴν ἀρµατέραι, οἱ περὶ τοὺς οἰµίδας ὀπλίζοντες*: *Armistatæ, quos dicunt Armaturas, quales sunt*



sunt qui cum armis saltant. Credo hoc intellegi ab Artemidoro, & ὁπλον simpliciter dici: Τὸ δὲ ὁπλον τὸ λεγόμενον, περιλαβὲς σημαίνει. πάλαιον γὰρ καὶ ὅτι πᾶσι τὸ ἄρμα: Quod Arma dicunt, dilationes & moras significat, est enim ultimum & post alia premium. Inter Agones ponit, siue ludos Gymnicos: & Plato recenset lib. viii. De Legibus. Non id ad nos, & est Pyrrhica quædam, aliena à feriâ militiâ: ad nostram Seneca: Iuuentutem maiores nostri rectam exercuerunt, hastilia iacere, sudem torquere, equum agitare, arma tractare. In Silio supra: — vibrare sudem. Fortasse & hoc Festi: Sub vineam iacere dicuntur milites, cùm adstantibus Centurionibus iacere coguntur sudes. Item istud priori explicando: Sub vitem hastas iacere dicitur velles, cùm eas sub manu sursum mittit. Nota autem & hic adfuisse Centuriones (in Festi verbis) quasi arbitros & doctores. An non huc proprie faciunt Iuuenalis versus isti?

*Tu scabie frueris mali, quod in aggere rodit  
Qui tegitur parmâ & galeâ, metuensq; flagelli  
Discit ab hisfuta iaculum torquere capellâ.*

De Iuue-  
nalis ver-  
sus disca-  
ptatio.

Quidam, imò plerique volunt etsi iam diu litigatur super germanâ sententiâ in Senatu nostro litteratorum. Nuper consularis vnus censuit, legendum in postremo versu, *hisfuta Capellâ*: vt viri nomen sit, nempe Centurionis alicuius aut armorum doctoris. Ille hisfutus & pilosus, vt solent fortes & minimè molles. Fundus & auctor huic sententiæ Scholiastes vetus, in quo est: *Capellâ, sene magistro, campi doctore*. Sed nulla inuidia sit censere aut sapere aliquid etiam præter veteres: ego hic facio, & aliorum totam rem traho. Primum, si de tirone ij versus: cur illum maximè in exemplum aduocat vilium ciborum? cur parmâ tegit, quæ iam desierat? cur poma in castra transfert, quæ ibi rarissima? Sed respondent de pomis è Plinio, & stabiliunt sententiam eo fulcro. Nam ille sic de Ziziphis & Tuberibus: *Sex. Papinius, quem Consulem vidimus, primus utraque attulit (in Italiam) Diui Augusti temporibus, in castrorum aggeribus sata, baccis similia quàm malis, sed aggeribus præcipuè decora, quoniam & in tecta iam silua scandunt. Vbi nihil equidem pro hac re video, imò contrâ. Plinius ait feri iam & arbores in aggeribus castrorum: sed quas? peregrinas, & quæ in deliciis: atque ipse in eâ re indignatur. Quid censes igitur vilia illa poma hic intellegi à poëtâ? Imò in pretio fuerunt: etsi reuera vix poma, & similia baccis, vt ait Plinius: sed exotica erant, & umbræ ac decori magis causâ in castris hibernis sata. Quin istæ aut similes erant *Trichile* & umbracula castrorum, de quibus postea monebo. Tamen demus etiam de vilibus ibi pomis: an quod sequitur cadere in Tironem potest? Ait, *metuentem flagelli*. Nemo libere ei subiectus, aut eius metuens, nedum miles. Vitis aut fustis eos punit, non flagrum. Quid ergo est? pro meo sensu, Venator hic describitur & bestiarum, qui feras iaculâ condiscit in capellâ. Quod talis, omnia addocent. Tegitur parmâ & galeâ, vt solent iaculatores isti & leues. metuit flagellû; sub eo enim arenarij & totum hoc genus erat, infimæ conditionis serui.*

Docui

Lib. xv.  
cap. xii.

Dial. xvi.



Docui in Saturnalibus nostris: & addedis propriè de Venatoribus locum  
 Ad Mart. Tertulliani: *Alij inter venatorum taureas patientissimis scapulis inambu-*  
*lauerunt.* De Christianis loquitur, qui damnati ad bestias, fortes & ala-  
 cres sustinuerant verberari taurinis istis tergis, id est flagellis. Claudianus  
 etiam de hisce ludis:

— insonuit cum verbere signa magister.

& noti sunt Mastigophori, Græcis in hac re dicti. Iam de vilitate cibi, in  
 Agger tenues istos & inopes conuenit, famelicos semper, nec in gladiatoria sa-  
 ginà. Leue enim hoc genus & strictum esse debebat. Denique in Aggere  
 conuenit. quo? non illo castrensi, ne errent: sed urbano, & qui Romæ.  
 Nam fuit à Tarquinio rege structus agger, opere imprimis mirabili, ait  
 Lib. 12. Plinius. quem magis explicat Dionysius: *Vrbs, inquit, ab Esquilinâ portâ*  
*Collinam usque opere munita est. nam fossâ cingitur latâ centum pedes, &*  
*supra fossam muro siue aggere alto & lato.* Strabo item libro v. in descri-  
 ptione Romæ: vbi Aggerem hunc in sex stadia producit. Scholiastes  
 Iuuenalis nominat: *Iuxta Aggerem primus castra posuit Setanus, id est*  
*iuxta Diocletianas.* Ipse Iuuenalis alibi:

Sat. vi. *Plebeium in Circo positum est & in Aggere satum.*

Sat. x. *Iterumq;: Aut quæ ventoso conductâ sub Aggere texit.*

Vtrobique ostendit viliores & paupertines illic egisse. Nominat & Vi-  
 ctor, ac ponit, *Campum Viminalem sub Aggere.* Plures alij, sed signan-  
 ter Horatius:

\* Suet. in  
 Calig.  
 I. amprid.  
 in Eligab.  
 Lib. 1.  
 Sat. viii. *Nunc licet Esquilis habitare salubribus, atque*  
*Aggere in aprico spatari.*

Et ostendit ambulationes illic & circulos fuisse. Idem Fabius de Voce:  
*Adducit animos naturali voluptate vox omnis, neque aliunde illi per fora*  
*atque Aggerem circuli.* Scito igitur & iuniores nouitiosque Bestiarios il-  
 lic exercitos & à magistris doctos. A v d. Mihi verò in fronte sententia  
 tua ridet: à tergo est quod displicet. Quomodo enim didicit à Capellâ  
 iaculari? nisi tu explicas. L i p s. Iam explicaui, sed breuiter, & te fugit.  
 Ecce, discere debebat rectâ ferire feram aut bestiam currentem, emissio  
 iaculo. itaque discebat & experiebatur in capellâ. Nam in leone aut vrsò  
 periculum facere: id verò periculum. nec aut soluere feras istas expedie-  
 bat, aut lædere, imò nec laceßere: denique integræ seruabantur ad ipsos  
 ludos. Ne ultra de istis, tepidi iecoris es, si hæc non capis. A v d. Capiò.  
 sed de Capellâ argutum est, fateor: etiãne omnibus probandum?  
 L i p s. Vt volet quisque. & si *hirsutum Capellam* aliquis mauult, facito:  
 sed cum sensu illo tamen à me dicto. Superest inter Exercitia.

SALITIO. Ea ad equites spectat: discebantque celeriter & expe-  
 ditè, ab vtriusque parte, gladiis etiam strictis, aut contum tenentes saltare  
 in ligneum equum. Res tota descripta Vegetio lib. 1. cap. xvi i i. quem  
 vide. Necessarium hoc illi æuo, quod adiumenta ad scandendum in  
 equis nulla habuit. A v d. Non aliud in exercitio equitum? L i p s. Imò  
 verò, cursus, flexus, orbes, aliaque didicere: etsi scorsim Vegetius non  
 dixit.



dixit. Nostri equites tenuere concursus quosdam ludicros, quos *Torneamenta* & *Giostra* vocant: sed ij ad delicias ferè versì & oblectamenta aulae. Si vis de iis iam ante saecula aliquot videre quid fuerit, lege Nicephorum Gregoram, & Nicetam Choniatem in Graecorum rebus. sed hunc maxime, qui floride & vbertim descripsit, an depinxit?

\* Otho  
Frisling.  
Tirocinia  
vocat.

## DIALOG. XV.

*Ad leges itum, ac primò de eà quæ Furta tangit, tum quæ prædam.*

**M**E seria nostra vocant, & veni ad vltimam Disciplinæ partem **LEGES**. Euge, recreor, aura à terrâ adflat. Dico Leges, *instituta militia scripta aut non scripta*. Ea multa & varia fuisse scio, sed pauca Polybius suppeditat, quæ persequamur. Primum est, quod *Furta* tangit. Eorum quia magna occasio & materies in castris, vbi pleraque aperta & incustodita; placuit seuerè cohibere & punire. Verba in hanc rem Polybij habes:

Μετὰ δὲ τὴν στρατοπέδειαν *Post metationem castrorum* POLYB.  
 συναθροισάμενοι οἱ χιλιάρχοι, *rum*, Tribuni conuocantes  
 ὅθεν ἐκ τῆς στρατοπέδου πόλεις *omnem copiam, tam liberos*  
 ἐλευθέρους ὅμοι καὶ δούλους *quàm seruos, iuramento adi-*  
 ὀγκίζουσι. καὶ ἕνα ποιούμενοι *gunt viritim, quod tale est:*  
 τὸν ὀγκισμόν. ὁ δ' ὅρκος ἐστίν, *Nihil è castris furto tolle-*  
 μηδὲν ἐκ τῆ παρεμβολῆς κλέ- *re*, imò si quis inuenerit  
 ψεῖν, ἀλλὰ καὶ ὅρη τις τούτ' *quidpiam, id ad Tribunal*  
 αἰτίσειν Ἰππὶ δὲ χιλιάρχους. *relatuos.*

» *Post metationem castrorum.*] Intellege, primam: & statim vt Dilectus habitus est, & educti sunt in campos.

» *Tam liberos quàm seruos.*] Valde notandum, hoc iuramentum calones & seruitia etiam astrinxisse, & quidquid humanorum capitum in castris.

» *Adigunt viritim.*] Quò maior religio & firmior, nec per centurias aut manipulos hic iuratur.

» *Quod tale est.*] An ipsa igitur illa verba quæ ponit? Sed Cincius Lib. xvi. cap. 1111.  
 apud Agellium plenius & distinctius reponit, quæ antiquæ prouidentia  
 emissâ opus est recitari: *Cum dilectus*, inquit, *antiqui us fieret, & milites*  
*scriberentur, insurandum eos Tribunus militaris adigebat in verba hæc:*  
**IN MAGI TRATV C. Lelij C. F. Consulis, L. Cornelij P. F. Consulis,**  
*in exercitu decem quæ milia passuum prope, furium non facies dolo malo, so-*  
*bis neque cum pluribus, plaris nummi argentei in dies singulos, extraq, ha-*  
*stam,*



stam, hastile, ligna, pomum, pabulum, utrem, follem, faculam, siquid ibi inueneris sustuler. siue quod tuum non erit, quod pluris nummi argentei erit, vii tu ad C. Lulium C. F. Consulē, L. ue Cornelium P. F. Consulem, siue quem ad virum eorum ius erit, proferes aut proficere in triduo proximo, quidquid inueneris sustuleri siue sine dolo malo, aut domino suo, cuius id esse censebis, reddes, uti quod rectum factum esse voles. Accurata & pulchra formula, digna examinari, si otium nunc esset. Sed ad Polybium me recipio. & quæ autem pœna, si quis in hac culpâ? neuter hic expressit: sed Polybius infra clare dicit, *Fuste percussus qui furto aliquid abstulisset e castris*. Hem! non hic quadrupli, aut alia mitior pœna? nulla, sed abscondita omnia, ut in cetero delicto militari. Exemplum hercules etiam posteriore æuo reperio. ut in Suetonii Tiberio: *Is, inquit, militem Prætorianum ob surreptum e viridario pavonem, capite puniuit*. Esto de Pavone, quid in vili vno gallinaceo? Spartianus auctor, *Pescennium Nigrum ob vnius gallinacei dirceptionem, decem commanipulones, qui raptum ab vno comederant, securi percuti iussisse*. Ista nostris moribus miracula & mera mōstra sunt, sed, Deus bone, pulchra: & laudare liceat, si non lubet imitari. A v d. Ista profectō sunt *παλαιὸν νόμον*, ut Græci dicunt: eiusmodi nummos non cudit nostra Moneta. Sed aueo quærere. furta si sic vetita, an etiam in hostico? non licuit prædari, rapere, res hostiles? L. i. p. s. Dubito, an sic passim, & sparsim. In Sallustio lego inter flagitia militiæ relatum, quod Albiniani milites *ab signis aberant, lixa permisti cum militibus diu noctūque vagabantur, & palantes, agros vastarent, villas expugnarent, pecoris & mancipiorum prædas certantes agerent*. Hæc, inquam, inter turpia & dedecora, quæque adueniens Metellus recidit. Non ergo liberum ius sic prædari: sed credo per manipulos, cohortes, legiones sæpe missos milites, ut agerent ex hostili terrâ & ferrent: sed cum lege, quam ex Polybio iam dicam, ut communis nempe ea præda esset. Sæpe dico, non semper: nec istud studium bonos vmquam milites aut fecerit, aut seruarit. Romani igitur auaritiæ huic, & quæ assita est, iniustitiæ coërcendæ, Prædam omnem in publicum ferè vindicabant, & ad

*Furta ferre puniunt.*

Cap. ix. *In Pestennio.*

\*Nota tot in Contubernio fuisse, ut dixi.

\*antiqua moneta.

Prædatio non libera. In Iug.

*Præda publica erat.*

Lib. vii.

*Præda aqualiter diuisa.*

Quæstorem iubebant deferri. Plautus alludens. *Nunc hanc prædam omnem iam ad Quæstorem deferam*. Atque is diuendebat, & ex pecuniâ militi persoluebat. Decius quidam in accusatione M. Coriolani, apud Dionysium hoc sic exprimit: *Scitis omnes, quod spolia & præda ex hostibus, quamcumque nostrâ virtute adipiscimur, eam lex iubet publicam omnem esse. Nec solum gregarius miles aut priuatus aliquis ius in hanc non habet, imò nec ipse Imperator. Sed Quæstor eam accipiens diuendit, & pecuniam in ærarium publicum refert. Quam legem, ex quo urbem hanc incolimus, nemo non dicam soluit, sed nec culpauit*. Pulchrè & clarè Dionysius: & in eius verba passim in historiis sunt exempla. Præda igitur plurimum relata in publicum: & siquando militi concessa, ad excitandum eum in re aliquâ arduâ, id quoque sub lege & diuisionis normâ. Si qua res, prudenter & hæc à Romanis aduersa, prudentissimè cauta. Quot victores exercitus



citus prædæ sectatio hæc afflixit: illâ & victoriâ simul exiit: nota & afflicta exempla sunt. Cauertur Romani hac lege vel instituto, quod ipſis Polybij verbis dicam. Ille in libro Hiſtoriæ ſuæ decimo, cùm Carthago Noua capta à Scipione eſſet, & in eâ magna præda.

*Eſt Romanis eiufmodi mos & adminiſtratio in expu- gnationibus opidorum. Aliàs enim ſingulis diebus diuidunt copias iuxta vrbis magnitudinem; aliàs per manipulos distribuunt. ſed ſic, vt nũquam plus dimidiâ parte ad hanc rem adſumant. Reliqui in ordinibus ſuis manentes ſunt in ſubſidiis, interdum extra urbem, interdum in ipſâ, ita vt ſemper tamen ſe oſtendât. Copiis verò plurimum diuiſis in duas legiones Romanas, in duas alas Sociales (rarò enim omnes quattuor legiones ſimul conueniunt) omnes qui ad prædam & raptus deſtinati ſunt, ferunt quiſque ea quæ ceperint ad ſuas Legiones vel Alas. Quo factò, Tribuni equaliter omnibus diuidunt, non ſolum iis qui in præſidiis aut ſubſidiis fuerunt, ſed & qui caſtra ſeruauerunt: itemq; egris, ſauciis, aut ad munus aliquod aliò miſſis. Quòd verò nihil fraudaturi ſint aut ſubducturi è prædâ, id omnes iurant cumprimùm in caſtra veniunt ituri ad bellum. quâ de re pluribus dictum eſt nobis in iis quæ De republicâ ſcripſimus. Ceterùm, cùm ſic dimidia militum pars ad prædam diſcurrit; dimidia ſeruatis ordinibus, iis curat & ſubſidiatur; numquam euenit periclitari Romanos de ſummâ rerum. Spe enim lucri certâ inter omnes, ſiue maneant ſiue prædas agant, nemo locum ordinemq; deſerit. quæ res ſæpe noxæ aliis ſolet eſſe.*

Vides Romanum laudabile inſtitutum, perpetuum in omni prædâ. Imò verba paullùm ſcrutemur. Ait:

„ Aliàs ſingulis diebus diuidunt copias. ] Id eſt, interdum cottidie permutari milites qui mancant, qui rapiant: interdum minimè, ſed ſemel per manipulos ſeponi & ſecerni. Puta, ex quaque legione vel alâ, quinque cohortes mitti, quinque ad ſigna retineri.



» *Numquam plus dimidiâ parte.*] Provide & ex tuto. in hostem profligatum quidni dimidia pars victorum sufficiat? abundè.

Socij æquas  
partes capiunt.

Lib. vi.

» *Copius plurimum diuisis in duas legiones Romanas.*] Sententia est. cum duæ sint partes totius exercitus, Ciues & Socij: horum iterum duæ, Legio duplex, Ala duplex: seruari, vt qui ad raptus missi, quisque sua ad suos ferat, ciues ad ciues, socij ad socios. nec id tantum, sed ad talem legionem suam, ad talem alam: omnia confusione vitandæ, & vt noti veniant ad notos. Cui verò Socij æqualiter sic mixti? quia pars eorum æqualis. Dimidium prædæ in omni diuisione habebant, idque ex veteri inter ipsos pacto. Dionysius promittit in scedere isto anno Urbis CCLXI. *Auxilia inuicem sibi ferunt* (Romani & Latini) *siqui bello petantur, totis viribus. Spoliorum & prædæ ex bello æquam partem sorte utrique accipiunt.* Nota etiam de sorte; quam interuenisse vbi res diuidebant intellegimus, non vbi manubias siue pecuniam ipsam. Hæc res vna est inter præcipuas, quæ socios tot sæculis tenuit in fide, lucellum, & gloria, ex assiduus & felicibus bellis.

Lib. ii. 17  
cap. 111.  
Mira ab-  
sinentia  
Romanorum

» *Quod verò nihil fraudaturi sint.*] Memorat iuramentum nunc contra subtractiones aut fraudes: iuramentum illud ipsum, quod iam explicatum. Et nota, quod hoc scriptum suum (quod nunc cōmentamur) aduocat, & germanum suum ostendit. De Furtis satis esto. à quibus quàm casti Romani, & quàm inanus eorum continentes, exemplo illius tri docuerit Frontinus; *Vniuersi quoque exercitus notabilis saepe fuit continentia: sicuti eius qui sub. M. Scauro meruit. Nam memoria tradidit Scaurus pomiferam arborem, quam in pede castrorum amplexa fuerat metatio, postero die abeunte exercitu, intactis fructibus relictam.* Iusticia vbi es? ride e celo, & si terras iterum inhabites, non aliter fiat.

## DIALOG. XVI.

*De stipendio militum, eius origine & auctu. De Frumenti modo, & hordei. de iis quæ ad victum.*

**A**VD. Stipes sit, qui non stupeat, fateor: sed tamen, si hic ita continentes, an igitur aliunde lucra magna quæ implerent? an non stipendium pingue & largum? L. I. S. Ducis me quod iter affectabam. Nam id quoque mirabile, quàm exiguo ære meruerint, etiam tunc cum publice diuites, priuatim in re angustâ. Et ego Philosophis ferio hoc assentior, opes esse quæ vitiant, quæ effeminant, de quarum capite semina malorum orta. Vide igitur de Stipendiis, quod doctor noster ita dicit:

POLYB. ΟΨώνιον δ' ὁ μὲν πηζαὶ *Stipendium pedites acci-*  
λαμβάνουσι ἥ μέρους δύο πῦναι *in diem duos obulos,*  
ὁ δὲ οὐκ οἱ τὰ ξίλαρχοι διπλοῦν, *ductores Ordinum duplum,*  
equites



ὁ δ' ἰππεὺς δραχμὴν σίτουμε- equites drachmam, id est tri-  
 τρουῶται δ' ὁ μὲν πεζοὶ πυ- plum Frumenti modū acci-  
 ρῶν Ἀττικῶς μεδίμνου δύο μέτρα, pedites Attici medimni  
 μάλιστα πῶς. ὁ δ' ἰππεὺς κρι- duas partes admodum; equi-  
 τῶν μὲν ἑπταμεδίμνοις εἰς τὸν tes hordei septem medimnos  
 μῶνα, πυρῶν δὲ δύο. τῶν δὲ in mensem, frumenti duos.  
 συμμάχων οἱ μὲν πεζοὶ τὸν, Socij, pedites capiunt par  
 ὁ δ' ἰππεὺς πυρῶν μὲν μέδιμ- Romanis, equites verò fru-  
 νον ἓνα καὶ τετάρτου μέρους, κρι- menti medimnium unum &  
 τῶν δ' ἑπτα. δίδονται δὲ τοῖς trientem, hordei quinque.  
 μὲν συμμάχοις τῶν ἐν ὁρωρεῶ, Datur hoc autem sociis mu-  
 τοῖς δὲ Ῥωμαῖς τοῦ τε σίτου καὶ neri, Romanis verò & fru-  
 τῆς ἐστὶν ὅ, καὶ τὸ ὅπλου menti & vestium, & si qui-  
 ὡς τὸ ἐν ἡδὲ π, πρῶτων τούτων bus armis egeant, omnium  
 ὁ ταμίας τῶν τεταρτέων π- horum nomine. Quæstor cer-  
 μῶν ἐκ τῶν ὀφεισίων ἑκατολο- tam definitamq. pecuniam,  
 γίζεται. de Stipendio deducit.

Stipendium triplex, in Pecuniâ, Frumento, Vestē: quæ omnia aut tractat, aut tangit. Primum de Pecuniâ, Accipiunt, inquit,

21. Stipendium pedites in diem duos obolos.] Quod nos Stipendium, ipse  
 ὀφεισίων dixit. Sed certum est pecuniam tamen hic signari, sicut à Thu- ὀφεισίων  
 cydide aliquoties & Dionysio Halicarnassæo, qui & ὀφεισίων μὲν appellat. pro merce-  
 credo, idē, quod velut in obsonium pecuniæ ea primò data. Est etiam in de Gratia.  
 laudatissimis illis Glossis: Stipendium, ὀφεισίων ὁφεισίων. Simile quod  
 Latini inferiores dixerē Annonas. nec enim ipsum quod esui modò, sed  
 mercedem militarem & pecuniam intellexerunt. Video Græcos infi-  
 mos ῥόγας, rogas appellare: an ab erogando? Nam & ipsam rem ῥόγας Rega.  
 etiam dicunt. Leges in Cedreno plus semel, atque etiam Suidâ: qui ta-  
 men pro Donatino Principis capit & interpretatur.

22. In diem duos obolos.] Modum habes diurni stipendij antiqui, de cu-  
 ius origine & progressu in Electis scripti. Scis me non amare τὸν ὀφεισίων:  
 addam aliquid non ibi scriptum, aut non sic scriptum. Olim certum est Sine stipen-  
 Romanos nullo publico ære militasse, idēq. annis plus trecentis. Festus dio olim  
 ita adnotat: Privato sumtu se alebant milites Romani, panē ad id tempus Romani.  
 quo Roma capta est à Gallis. Aut panē, & iure addit, quia Stipendium Quando  
 institutum septendecim circiter annis ante urbem captam. Liuius hoc caperit



An non  
ante frum-  
mentum?  
Lib. v.

Lib. ix.

Modus  
præmi sti-  
pendij.  
• Aut ut  
iustus,  
et triente.

Vetus re-  
stri-ctio et  
frugalitas.

Lib. i.  
initio.

Cæsar sti-  
pendium  
auxit.  
Cap. xxi.

Item Au-  
gustus.  
cap. xlix.

Vel potius  
premiunt.

docet libro quarto, statim post Anxur captum: *Additum*, inquit, *ut sti-  
pendium miles de publico acciperet, cum ante id tempus de suo quisque fun-  
ctus eo munere esset*. Liuius dicit de suo militasse, Festus priuato sumptu:  
quid clarius? Et tamen hic quæro & iniicio, an igitur nihil e publico?  
non arma, non frumentum? Ambigo, & sunt quæ inducunt accepisse.  
Dionysij ista in bello cum Sabinis: *τοῦτοι δὲ περὶ τῶν διμυσία, τὰς  
κατ' ἀνδρα ὑποθήκας εἰς ποσὴν αἰεὶ ἐπαιδαν τοῖς στρατιώταις, ἀπαιτεῖς ἐκονίσαν-  
το*: *his diuenditis* (prædâ scilicet) publice, collationes quæ viris: *salte erant  
in milites, eas omnes receperunt*. Nōne clarè satis collatum aliquid in  
milites dicit? & quo finè aliâs tributa, quæ Romani ex censu dabant?  
Amplius, in eodem Dionysio, cum Veientes pacem peterent, scribitur  
*frumentum eos obtulisse exercitui in duos menses, pecuniam in stipendium  
sex mensium, vii victor imperarat*. Hic verò & frumentum in menses da-  
tum habes, sed & pecuniam in stipendium (Græcè *ζήτημα* τὰ ἐκ ὀφειωμένων  
νδρ) definitam. Et si de pecuniâ, non opinor sed scio, oblatam eam non  
ad modum stipendij viris capti (nullum enim fuit) sed in belli sum-  
ptus & militum singulorum, pro æstimatione victoris. Atque hæc talia  
aliquoties in Dionysio leges, sed benignè semper & æquiter capienda,  
stipendio nondum constituto. Idipsum cum fuit, sanè exiguum, & *duo  
oboli* etiam Polybiano æuo: id est *tres asses*. Haud aliter Latine extule-  
ris: cum duo oboli sint tertia pars Drachmæ. At Drachma vincitur le-  
uiter à Denario Romano: et si alternant hæc & confundunt scriptores.  
Quantulum istud est: in mensem *decem denarij*, id est Philippæus noster.  
En lucrum, quo obiecto tanto opere gauisi milites (in Liuiio habes) &  
visi rem suam stabiliuisse. Sed ita tunc scilicet parcimonia & mores, qui-  
bus magis quàm opibus res Romana stetit. Lûbet Liuianum elogium  
opportunè addere. *Nulla umquam respublica nec maior* (quàm Romana)  
*nec sanctior, nec bonis exemplis ditior fuit, nec inquam tam fera auaritia  
luxuriâque immigrauerint, nec ubi tantus ac tam diu paupertati ac parci-  
monia honos fuerit*. Bene & verè Liuius: ista res docet, & in tot victoriis  
ac triumphis, imperio tam latè propagato, nihil additum ad stipendij  
modum reperio, ante Iulianum æuum. Quis non miretur? ubi tot Tri-  
buni populares, & per publica damna ad priuam gratiam aut commo-  
da grassantes, nullum ex iis auxisse, aut (quod proditum exstet) cona-  
tum augere? Iulius ille fuit, qui per milites magnus, hic quoque leges  
fregit, & *legionibus stipendium*, ait Suetonius, *in perpetuum duplicauit*. Res  
semel mota non hic stetit, sed magis Augustus auxit, qui *omnes ubique  
milites ad certam stipendiorum præmiorumque formulam adstrinxit*, ut in  
vitâ eius Tranquillus, Eum modum fuisse, *decem diurnos asses*, ex Tac-  
ito liquet. Hæc ita scripta: et si suspicio mihi est, per bella illa diuturna  
ciuilia, magis etiam auxisse stipendia: sed recisa, rebus iam tranquillis,  
ab Augusto, & in summam eam firmiter redacta. Mansit tamen non  
diu, sed siue Nero siue Claudius, siue potius Otho aut Vitellius, aliquid  
imò multum addidere: & iam Domitiani æuo, stipendium mensuum  
erant



erant aurei terni. Ij essent in diem vigintiquinque asses: quibus ipse Do-  
 mitianus iterum addidit menstruum aureum unum, id est denarios vi-  
 ginti quinque. Tanti enim Romanus aureus, & res hæc tota è Iohanne  
 Zonarà ad liquidum à nobis reducta. Ille sic de Domitiano: Καὶ οὕτως  
 οὐκ ὀλίγους τὴν μισθοφορὰν ἐπέβησεν τάχα δὲ τὴν ἑκάστην ἡμέραν  
 δίδοντα δαχμὰς ἑκάστου λαμβάνοντος, ἕκαστον δὲ ἑκάστην δίδοσθαι. μετα-  
 ληθεὶς δὲ, τὴν ποσότητα οὐκ ἐμείωσε, τὸ δὲ πλεονέκτην ἑξαπλοῦν συνετί-  
 λε: Militibus stipendium auxit, scilicet ob victoriam. nam cum septuagin-  
 ta quinque drachmas singuli acciperent, ipse iussit centenae dari. Penitens  
 verò postea summam non imminuit, sed multitudinem militantium recu-  
 dit. Ex quibus certum, in Suetonio rectè nos olim emendasse: Addidit  
 & quartum stipendium militi, aureis ternis. Inferiore ævo quid fuerit,  
 non ultra repperi, nec dicam. A v p. Ista quidem Domitiani summa  
 pinguiuscula, sed & Augusti tolerabilis: illa Polybiana quid habuit Cur  
 quisquam caput vnctius referret? vt iocer cum poetà. Nam certè exigua:  
 & cur tam multi tamen ad militiam prompti? L i p s. Ipsa illa summa  
 exigua, non nego: sed frumentum additum exiguo pretio cogita, tum  
 crebras etiam in triumphis donationes. Liuius hoc te docuerit, quoties  
 & in quo modo, donati. Amplius, cogita promotiones, & quòd per vir-  
 tutem ad altiores ordines venirent, ergo & ad stipendia meliora. Multi  
 enim duplicarij, vt audiemus: & addit,

Domit.  
cap. vii.  
• Aut si ve-  
lis, inferiā  
vociā  
ad aureos  
ternos.

Domit.  
cap. vii.  
• Aut si ve-  
lis, inferiā  
vociā  
ad aureos  
ternos.

Alia com-  
moda mili-  
tia.

» Ductores ordinum duplum. ] Ταξιάρχαι sunt in Græco, quos licet  
 Centuriones etiam reddere: sed hic cōspectè Ductores magis feci. Non  
 enim solos Centuriones opinor intellegi, sed & Succenturiones siue op-  
 tiones, fortasse & Signiferos ipsos. In Liuiο quidem lego, cum Appius  
 in fugacem suum exercitum animaduertit: Ad hoc Centuriones duplica-  
 riosque, qui reliquerant ordines, virgis cascos securi percussit. Ergo duplica-  
 rij aliqui præter ipsos Centuriones, vt palàm vides. Sed vnde, inquires,  
 iam tum illo ævo, haud longè à regibus exactis: cum stipendium non-  
 dum institutum esset. Ergo memento quorum diximus, frumentum vi-  
 deri è publico militibus iam olim datum. Varronem aduoco: Duplicarij,  
 quibus ob virtutem duplicia cibaria vt darentur institutum. Ostēdit quos-  
 dam etiam è grege milites fuisse, sic honestatos ob egregia facta. Et tale  
 in Liuiο: Milites qui in presidio simul fuerant, duplici frumento in perpe-  
 tuum, in presentiā singulis bobus donati. Quod factum etiam diu post sti-  
 pendium pecuniæ institutum. Mansit hic vsus, & in Cæsare legas: Co-  
 hortem postea duplici stipendio frumentis, speciaris, militaribus donis, am-  
 plissime donauit. In Vegetio: Armatura duplares, quæ binas consequuntur  
 annonas. Sed & Sesquiplares in eodem, qui vnā semis.

Duplicarij.

Lib. ii.

Notas in  
Liuiο exso-  
luta  
111. de  
L. L.

Lib. vii.

111. Ciuil.

Lib. ii.  
cap. vii.

» Equites drachmam. ] Id est, stipendium triplex. Itaque super Centu-  
 riones erant; tum quia genere digniores, tum quia onerum plus fere-  
 bant. Ipse hic modus in Liuiο: Aequè impudens postulatum fuit, vt de  
 stipendio equitum (merebant autem ea tempestate triplex) ara demerentur.  
 Hoc ille aliquot annis post stipendia instituta: & vides vulgò inuidio-  
 sam

Equiti tri-  
plex in sti-  
pendio.  
Lib. vii.



Penſitata  
linj verba  
Tribunorū  
ſtipendia.  
ſam hanc ſummam fuiſſe. Poſtularunt igitur minui, ſed non impetra-  
runt: an non factum poſtea? ſed diu, inquam, poſtea? Ex Liuij comma-  
tio ſuſpicionis, quod hic inferit, eā tempeſtate meruiſſe: non ergo tuo æuo?  
Apparet: fruſtra alioqui ſubmonuiſſet. Et hercules cum recogito, ſti-  
pendia à Julio & ab alijs auſta; ingens hæc ſumma & prægradis in equi-  
tum fuiſſet, ſi pariter creuiſſent. Accedit, quod dignitas equitum non  
iam tanta, poſt Socios ciuitate donatos. Illi enim cum equitatu abun-  
darent, fere ad bellum ibant, paucioribus paullatim è digniori & ciuili  
illâ ſtirpe. Sed ſuſpiciuncula eſt, quam ſperni tam facile à te volo, quam  
à me prodi. Iſta Polybius de diſcrimine ſtipendiorum. Sed heus in Tri-  
bunis quid fuit? cur ij omiſſi? Magna eorum ſalaria, ut video, & ſic cele-  
brantur à Iuuenali:

— alter enim quantum in legione Tribuni  
Accipiunt, donat Caluina vel Catiena.

Lib. xxxiv.  
cap. iii.

iv. Ciuil.

Græcorum  
ſtipendia.  
vi. Ana-  
baſ.

Ibid. infra.

A Romanis

vi. diuer-

ſa.

Lib. vi. i.

Lib. ii. i.

A Plinio: Nec pudet Tribunorum militarium ſalariis emere. Vterque de  
productioſe ſummâ, & velut per adagionem uſurpat. Quanta igitur?  
Appiani locus eſt, niſi erro, qui ſcitiores nos eius faciat, iſte. De Caſare  
ſcribit, cuiſque triumpho quadruplici. καὶ διέειπε, inquit, ὁ βασιλεὺς ὁ  
αὐτὸς περὶ τῆς ἀξίας δόξα καὶ ἀντιμαρτυρίας, λοχαγῶ δὲ αὐτῶν διὰ δόξαν, ἢ γὰρ ἡ  
ἐν ἑαυτοῖς τοῖς ἀνδράσι. Diuiſit deditq; militi ſuper quinque mille drach-  
mas; Duſtori ordinum eius duplum; Tribuno militum & Præfecto equitum,  
uerum eius duplum. Ex analogiâ hæc donorum, iuſte & probabiliter in-  
feras de Stipendiorum tali modo. Ergo Tribunus & Præfectus alæ qua-  
druplum ſalarij vulgaris habuit, & alia vberiora in veſte, frumento, ſpe-  
ciebus. Hæc talia in Lampridio, Capitolino, Voſiſco videre tibi ſas: ubi  
epiſtolæ aliquot Principum ad litteram poſitæ, cum Tribunicis iſtis  
commodis aut donis. Haud diſſimile apud Græcos. & ſcribit Xeno-  
phon, Seuthen regem Thraciæ, cum Græcos mercede iungere ſibi vellet, obtu-  
liſſe & pollicitum, τὰς μὲν ὁ βασιλεὺς καὶ ἑαυτοῦ, τὰς δὲ λοχαγῶν διμοιρίας, τὰς  
δὲ σφαιρῶν τετραμορίας: militi Cyzicenum, Centurioni duplū, Prætori qua-  
druplum. Hi Prætores, velut Tribuni Romanorum erant, aut noſtri Co-  
lonelli. Fecerunt idem Lacedæmonij in iſdem copijs (quarum laus in-  
clyta, & propagata per inclytum ſcriptorem) alliciendis, & inter pro-  
miſſa, hæc ſunt: Δαρειδὸν ἑκατὸς δίδουσι τὸ μισθὸς ὑμῶν, λοχαγῶ δὲ δέ το διὰ δόξαν,  
ὁ βασιλεὺς δὲ τὸ τετραμύριον: Darius feret quiſque veſtrum in menſem, Cen-  
turio duplum, Prætor quadruplum. Vbi pariter obſerues, in ipſo ſtipendio  
haud longè à Romanis abire, præſertim ſub Auguſti æuum. Nam etſi  
Darius nō niſi viginti drachmīs æſtimabatur, tamen alibi lego pluſcu-  
lum etiam accepiſſe, & Drachmam habuiſſe diurnam. Thucydides de  
Athenienſibus: Δραχμὴν γὰρ τῆς ἡμέρας ἑκατὸς ἐλάμβανον: Drachmam in  
diem quiſque accipiebat. Iterum idem: διδράχμου ὀπάδισαι nominat in cu-  
ſtodia Poſidææ: qui binas drachmas ferrent, ſed (ne diſſimulem) extra  
ordinem & ſolitum morem. Idem cenſeo ſuprà. Paullum igitur infra  
drachmam meruerunt vulgò. A. v. d. Contra te cenſero Demothe-  
nes me



me hîc iubet. Ille in Philippicarum primâ definit quæ opus sunt militi: *Σεπτάταις διχίλοις τετραράκοντα τάλαντα, ἢ αὖ δὴ καὶ ἑκάστον μὲν οὐδὲ ὁ σὺ ἀ-  
νώτης δεσχεύει στήριον λαμβάνη. τοῖς δὲ ἰππεύσι δ/σχοσίαις ἕσι, ἐν ᾧ δὴ καὶ  
τα δραχμαὶ ἑκάστοι λαμβάνη τὸ μὲν οὐδὲ, δ' ὅδε καὶ τὰ ἄλλα:* Bis mille militibus  
talenta sunt quadraginta, ita ut quisque decem drachmas in mensem acci-  
piat: equitibus verò ducentis talenta duodecim, si quisque triginta accipiat  
in mensem. Alia hîc definitio, minor tuo dicto. L. I. P. S. Particulam ver-  
borum affers, plura inspexisse oportuit. Redco autem in memoriam, Oratorem illic suadere & dicere, ut dumtaxat in annonam (Græcè στή-  
ριον) tot talenta & menstruas drachmas dent: at reliquam pecuniam  
in stipendium, bellum ipsum suppeditaturum. Hæc ibi postea, atque ita  
nihil dissentit. Imo, quod valde notes, in triplici equitum Annonâ cum  
Romanis consentit.

Demos-  
tenu explicat-  
us.

„ *Frumenti modum accipiunt.* ] Cuius distributi sæpè mentio. ut in *Frumentâ*  
Cæsare: *Diem in stare, quo die militibus frumentum metiri oporteret.* Ite- *datio.*  
rùm: *Post diem septimum se reuersurum confirmat, quam ad diem legioni,* *I. Gallie.*  
*quam in presidio relinquebat, deberi frumentum sciebat.* Ac vides etiam *vii. Gall.*  
certo die datum, & cum cuiâ ne is laberetur. Bonum & vtile institutum, *Ea lauda-*  
militi semper victum esse, nec inopiâ cogi ad rapiendum, aut deserend- *ta.*  
um. Si pecunia in hunc usum, potuisset ire in alium usum: igitur ma-  
luerunt rem dare ipsam. Atque ita, ut nefas etiam haberetur vendere. *Non ven-*  
Sallustius inter militaria probra recenset: *Frumentum publicè datum ven-*  
*dere, panem in dies mercari.* Itane culpa mercari, aut vendere? hodie nec *debant.*  
rapere, & Vis aut Iniuria ferè est quæ militem alat. Sed quis finis, si nostra  
incomposita cum illo ordine componam? & verbo fortasse lædam, qui  
ferro possunt. At in ipsâ re, exemplum severitatis quâ Galba usus, apud  
Suetonium: *Milites, inquit, qui per expeditionem annonâ artificissimâ, resi-* *Cap. vii.*  
*duam cibariorum tritici modium centum denariis vendidisse arguebatur,*  
*vetuit simulatque indigere cibo cœpisset, à quoquam opem ferri. atque is fa-*  
*me extabuit.*

„ *Attici medimni duas partes.* ] Suidas, & Nepos vitâ Attici, sex mo-  
dios in Medimno ponunt: & ita est: ergo nunc militi, Romano modo & *utilitâ di-*  
sermone, damus Modios quaternos. Quidni tantum, cum ipsi serui eos *mensum.*  
acceperint in Dimenso? Donatus in Terentium: *Servi quaternos modios* *vi servit.*  
*accipiebant frumenti in mensem, & id Dimensum dicebatur.* Liceret & de  
quinis suspicari ex Senecâ: *Seruus est, quinque modios accipit, & quinque* *Epistol.*  
*denarios.* Sed arbitror hoc ita ibi in vtiliore & honestiore seruo fuisse, *LXXX.*  
nempe actore scænico: cui & pecuniola præter morem accessit. Aut si  
modij etiam quini dati? Sallustius tangere videtur Oratione Marcij  
Tribuniplexis: *Nisi fortè Frumentariâ istâ lege munia vestra pensantur,*  
*cum tamen quinis modis libertatem omnium aestimare.* Dicis alludere  
ad servile dimensum, & ideò indignari libertatem sic taxatam. Sed hoc  
incertum: de militibus nostris, è Polybio firmum. Magno & multo igitur  
frumento opus ad plures legiones: & unde hæc copia? Nam eguisse

Roma-



Unde Frum-  
menta Ro-  
manis.

Romanos, aut per hanc inopiam ab incepto aliquo destituisse, tardè aut non leges. Censio è prouincialibus frumenta hæc coacta, & è Decimis quas hoc fine aratoribus imponebant. Quid si ergo in hostili? etiam tum è vicinis prouinciis, aut ex ipso hostico: sed sic, vt non in priuatum & sibi miles raperet, sed defecta aut inuenta frumenta deferret ad Quæstorem. In publicum omnia seposita, & tum cum modo & ordine distributa. Magnæ considerationis res, & summi ad bellum vsus, de quo Politici vidento.

Frumentū  
triplex  
equiti.

» *Equites hordei septem medimnos, frumenti duos.*] De hordeo, peculiare hoc equiti ad iumenta: pro quo & æs aliquando accepere, quod *Hordearium* appellat Festus. Sed in frumento, inquires, cur tanto plus? Nam duo medimni sunt modij duodeni. Triplo igitur peditem excedit: quid miraris? fit idem quod in pecuniâ, quod in donatiuis. & triplum vbique capit. Neque ambigo in Ordinum ductoribus simile fuisse, & semel dictâ analogiâ duplum quoque frumenti eos cepisse. Cui tamen vsui equites tantum? vñe venderent? negauimus. vt absumerent? quî potuere soli? Ne censeas: non enim soli. Seruum aut seruos potius habuere, & istum est hoc dimensum in capita terna. De hordeo, satis etiam largiter: sed certum est, præter equum militarem, iumenta alia habuisse. Est in Plutarchi Catone Censório, quod huc faciat, & illustretur aut illustret. Narrat in ceterâ abstinentiâ eius, *οτι ο βασις, ὡς ἐλάμει, αὐτὸς ἐαυτὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν, ἢ πλείονας τοῦ μὲν ἀπὸ τοῦ βασιλῆως, ἢ περὶ αὐτοῦ μεδίωνας, εἰς δὲ τὴν ἡμέραν καὶ τὰς τοῖς ἐποχυσίοις ἐλαττωθεῖσιν ἡνὸς μεδίωνος*: quod etiam in imperiis & Præturis accipiebat sibi, & iis qui apud se, frumenti in mensem non plus tribus medimnis Atticis, in diem verò hordei iumentis suis minus sesquimedimno. Si constaret de numero familiæ Catonianæ, facile esset aptare modum. etli panè etiam constet, & in eodem Plutarcho lego quinque cum seruos in Hispaniam duxisse. Ipse ergo sextus: & habuere singuli modios non nisi ternos. Hoc ad astruendam frugalitatem Catonis recenset: & idè certum, accepisse eum intra legitimum modum. Sed, inquires, licitoribus suis & apparitoribus nihil accepit? Discas hinc eos tibi, & in capita seorsim, è publico accepisse. Addo, quosdam Imperatores laxius hic se gessisse. quod de Cæsare quidem lego: qui (ait Suetonius) *frumentum quoties copia esset, etiam sine modo mensurâ, præbuit militibus, & singula interdum mancipia & prædia viritim dedit.* O virum magni benigniq; animi, sed non nati ad priscam & strictam Disciplinam: quæ ab illo profectò magis magisque est lapsa.

Cæsarex  
tra disci-  
plinam.

» *Socij pedites capiunt par Romanis.*] Meritissimò. nam & tantum capiebat eorum venter. At non tamen equites, de quibus subdit:

» *Equites verò frumenti medimnum unum & trientem.*] Isti enim uerò minus quàm Romani, ab hac causâ, quod minus digni aut opulenti: eoq; nec à familiâ sic instructi. Singulis ergo famulus vñ suffecerit: & est mensura hæc in duo capita, modiorum scilicet octo. Simile in hordeo,



deo, & habuere pauciora impedimenta. A v d. Delectantia verò ista, & mihi non nisi cōfusse adhuc audita aut nota. Sed voluo tamen in animo, an frumento tantum ad cibos vsus? Nihil adiungis obsoniorum, aut alius alimentis? L i p s. Adiungam, etsi Polybius non fecit. Primum dico, sale & leguminum aliquid militibus etiam datum. In Plutarchi Crasso *Legumina* huic rei scriptum, inter omina tristia: *Συνέπεσε μετὰ τὴν ἡμέραν μὲν οὐ μόνον τὰ ἐπιτηδεύματα τοῖς στρατιώταις, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ δοθέντα φακὲς καὶ ἀλάς, ἀνέμισαν πρὸς τὴν ἑσπέρην: Simul euenit, ut post transitum fluminis, cum emetirentur necessaria exercitui, primum omnium darent lentem & salem, quæ Romani habent funebria. De sale quidem vix ambigi potest, sine quo vita non est. Sed & legumina aut pisa reperio. ut in Cæsare: Non illi hordeum cum daretur, non legumina recusabant: quæ tunc scilicet pro frumento, in illâ necessitate. Alias, pro obsonio. ut in Synesio, de Caro Imp. militariter canante: Τὸ δὲ δειπνῶν λόγος, πρὸς τὸν ἐπὶ τοῦ ἐν τῷ αὐτοῦ περὶ τοῦ χαρτῆος τοῦ καὶ τὸν δειπνῶν λόγον: Cena autem erat, è pisces pulmentum pridianum, & in ipso frustra aliquot salita suilla carnis. Atque amplius, in eodem habes & Suillam: an ex vsu castrensi? prorsus, illius quidem, & superioris *Suilla militibus.* etiam, æui. Nam Spartianus de Hadriano ita scribit: *Cibus etiam castrensi-bus in propatulo libenter utens, hoc est larido, caseo, & poscâ.* Nominat & Vulcatius in Auidio, inter legitimos cibos: *Præter laridum, ac buccellatum, atque acetum, militem in expeditione quodquæ portare prohibuit.* Vbi acetum scilicet ad potum militare conficiendum, & iam dictam poscam. At de larido, mirum ni Polybij etiam tempore fuerit in hos vsus. Scribit certè inter Galliæ Cisalpinæ laudes, *glandes & porcos in eâ abundare, & dat argumentum: quod cum plurimi in Italiâ cadantur, tum ad vsus* Lib. 11. *vitæque priuatæ, tum ad ea quæ in exercitus legionesque præbentur, his tamen omnibus sufficere Galliæ illam regionem.* Quid aliud intellegas, τὰς εἰς τὰ στρατιωτικά (ita verba eius sunt) ὧς δὲ εἴπῃ: quàm reposita & salita in militares vsus? Atque hi tales sunt, quos *Militares cibos* scriptores ap- *Militares* pellunt. Ut Spartianus in Pescennio: *In omni expeditione militarem ci-* *cibi, viles.* *bium sumpsit ante papilionem.* Lampridius de Alexandro: *Aperitis papilionibus prandit atque canauit, cum militarem cibum cunctis videntibus atque gaudentibus sumeret.* En vitum, dignum titulo & loco Principali! Et oblerua indidem, bis eos die cibum sumpsisse, suâ horâ quemque, & addo etiam suo cibo. Prandium enim tenuius, & sine vllò apparatu. Didici è Polyæno, qui partitè describit restitutam disciplinam militarem à Scipione ad Numantiam, atque inter alia: *ἐν ἡμέτρῳ ἀριστῶν ὁρῶν ἀπὸ τοῦ ὄψου, δειπνοῦντας δὲ δεσπορεύσθαι καὶ κρεῖας ὅπλον καὶ ἐσθλόν: Inssit prandere* *stantes* *prandent.* *stantes sine igne cibum (id est, incoctum,) in cenam verò proferre & adde-* *Considera-* *ta Polyæno* *scripsit.* *re carnem assam vel elixam.* A v d. Heus tu, mira hæc correctio, & satis equidem benigna, cum delicias etiam præscribit carnis assæ aut elixæ. Atquin ego longè secius opinabar, & in Sallustio legeram Metellum edixisse, *Ne quisquam castris panem, aut quem alium cibum coctum venderet.* Ecce, alius iste Censor, qui arceat ab omni cibo cocto. L i p s. Adolef-*



Ne prope-  
ra, neque  
enim igni  
tangeretur.

Cibus co-  
ctus vendi  
non fas.

Lib. III.  
cap. I.

Frontinus  
forsitan  
correctus.

Militi ve-  
ru & olla.  
Lib. VIII.

In Iberic.

Miles ipse  
pistor sibi.

Panis mili-  
tarius  
Lib. XVIII.  
cap. IX.

cens, cum Theocrito : \* μὴ ἀπειδ' οὐ γὰρ τοι πνεὶ θάλαπται. Aliorsum & mea & Sallustiana illa trahis. Intellege. Iussit Scipio in prandio leuiter stantes cibum capere : at in carnâ indulgit (non sanè iussit, ne sic accipe) si copia esset, carnem assam addere aut elixam. Metellus non in hæc, sed pro his, pugnat. Nam ipse lixas, coquos, & totum id genus castris eiecit : vetuitque, non *sumere* cibum coctum (verba notabis) sed *vendere*. Hoc nempe fuit, noluit prostare cibos tales, & facilitate parandi gulam irritari : sed si quis haberet, è prædâ aut pecuniâ, ipse pararet & vesceretur. Germana ea sententia. eoque intentius Frontini hæc considerata super eadem re & viro : *Metellus bello Iugurthino similiter lapsam disciplinam pari seueritate restituit, cum insuper prohibuisset aliâ carne, quàm assâ elixâve, milites vii.* O risu rem dignam! & ô cumulum seueritatis, si insuper prohibiti aliâ quàm assâ aut elixâ carne vii! Quid, malum, igitur crudis antea vfi? Considerare te iussi, imò nunc emendare (nec aliter euoluo) : *aliâ carne quàm à se assâ elixâve.* Vox aut vocolæ duæ inferendæ, quas eduxi è consimili verbo. Id planè iam consonat vero, & Sallustianis item illis : *Nequis cibum coctum venderet.* Itaque coctis vii licuit, vendere aut emere non licuit. Hoc fine, inter instrumenta militis *Verua & ollas* inuenio. vt in Polyæno, de eodem Scipione : *Προσέταξε δὲ δοῦναι πέντε δραχμαὶ καὶ πέντε δραχμαὶ, ἐκ πώματα καὶ σκεῦη πάντα, πλὴν χυφῶν καὶ ὀρελίσκου καὶ ποτηρίου :* Iussit amplius, amoueri nouas mensas, scyphos & vasa omnia, præter ollam, & veru, & pocillum. Atque ipsum est, quod Appianus de hoc Scipione : *καὶ σκεῦος ἢ ἐξελὼν ἐς δόξαν εἶχε ἐδόναι, πλὴν ὀρελίσκου καὶ χυφῶν χαλκῆς, καὶ ἐκ πώματος ἐνός :* Et vasum non licuit militi vllum habere ad victum, præter veru, & ollam aneam, & poculum vnum. Et iam hæc credo tenes. A v d. Non elabentur. adde, sodes, de Pane etiam quem vetuit Metellus vendi coctum. Quid ergo? singuli ipsi pistores, & è profapiâ atque artificio Plauri? L i p s. Ita verò, & hic sua ratio. Nolebant curiosè & ab professio opifice panem coctum sumi, sed subitarium & quem suâ manu miles parasset. Scio me omnia mira loqui : sed quid faciam, si in tantum mores nostri & prisce diuertunt? Suâ manu, dico, coquebant illi ingenui, illi ciues. quid? imò ipse aliquis Imperator, nec ex Curiis aut Fabriciis, sed nouitiis Antoninis. Herodianus nobis auctor, Antoninum Caracallam, cum duritiem & robur præferret, omnia militatiter egisse. atq; etiam, inquit, *ἀπὸν πωροσεφείτω αὐτοχέδιον. σίτην γὰρ ἀλῆσας τῇ ἑαυτοῦ χεὶρ, ὅ ἥρκει μόνω, καὶ ἄν τε ποιήσας καὶ ἐπ' ἀνδράκων ὀπλήτας, ἰσιπτεῖτο :* Panem addebat subitarium & neglegenter factum. Triticum enim suâ manu molens, quod ipsi satis esset, massamq; ex eo conficiens & in carbonibus coquens, eo vesceretur. Singularem huic rei locum, & ad molendum & ad coquendum, sæpe apud me quæsitum. Ergo manuiarias quasdam molas circumferebant, vt tetigi antea, aut in lapide tundeabant : denique sine furni aut clibani operâ, subito sic in carbonibus aut sub cinere coquebant. Panis igitur ille grauis, madidus, ideoq; Plinio scriptum : *Legem certam naturæ esse, vt in quocumque genere, panis militari tertia por-*



rio ad grani pondus accedat. Militarem, talem subitum & subcineritium  
 appellar, nec bene aut diu excoctum. Sed & sine pane, frumento suo sæ-  
 pe vñ in pulte. Notum à Plauto *pultifagos* Romanos appellari: & in  
 Ammiano est, de Iuliano Imperatore, iam in castris: *Et Imperatori non* Lib. xxv.  
*cupedia ciborum ex regio more, sed sub columellis tabernaculi canaturo pul-*  
*tis portio parabatur exigua, etiam munifici fastidienda gregario.* Ita ille  
 Imperator militariter canatus, inter bonos aut potius optimos, si non  
 abiisset à pietate. Et dic tu meus, iam expleui te tam lautis epulis? A v d.  
 Propemodum, sed lubet interbibere. Sine potu hoc conuiuium: quis is  
 fuit? L i r s. Tetigi verò antea. & quid censes, vinum aliquod Chium  
 aut Falernum edentulum fuisse? Imò is pro cibo reliquo fuit, Aqua. *Aqua mi-*  
 Spartianus de Pescennio: *Cum apud Aegyptum ab eo limitanei milites vi-* *litibus.*  
*num peterent, respondit, Nilum habetis, & vinum quaritis?* Plutarchus de  
 Catone Cenforio: *Ἵ δ' αὖτ' ἐπὶ πινυ ἐπὶ τῷ σβατίᾳ, πάλιν εἰ ποτε διψήσας πε-*  
*ειπλεῖται, ὅς τις ἦτορ, ἢ ἰσχυρὸς ἐν διδουσίᾳ ἐπαλάβοι μὲν οὐδέ τι:* *Aquam*  
*bibit in militiâ, nisi si in acris siti & calore acetum posceret, aut viribus defe-*  
*ctus exiguum aliquod villum sumeret.* Hæc Cato, inter equites, inter no-  
 biles, inter duces. Benè, quod signatis tabulis ago; vt vultus tuus est, vix  
 nunc mihi habes fidem. Sed Cato igitur aquâ merà vulgò vsus; inter-  
 dum aceto, non solo, sed cum aquâ scilicet mixto, quod suprà diximus  
*Poscam*, vel vt quidam scribunt *Puscam*. Eâ sententiâ Spartianus iterum, *Aut posca.*  
 in Pescennio: *Iussit vinum in expeditione neminem bibere, sed aceto uni-*  
*uersos esse contentos.* Vniuersos, inquit, etiam igitur ipsos Duces. Seruo- *Exemplo*  
 rum hic potus olim, vt id quoque commune cum iis habeant, sicut Di- *seruorum.*  
 mensum. Plautus:

*Sed hic rex cum aceto pransurus est & sale.*

Rudente.

Iocosè, vt assolet. cum rex diceretur seruus; ô bone, inquit, hic rex po-  
 scam bibit, & salem pro obsonio delinger. In eodem Plauto reponen-  
 dum hoc verbi, olim mihi visum:

*Alij ebrj sunt, alij poscam potitant.*

Milite.

Constat ita versus, & sententia. Alij seruorum, ait, vino ebrj, alij miscelli  
 poscam bibunt. A v d. Fateri volo, non ad meum gustum hic Romani:  
 & si ego Imperator, vinum non exsulet è meis castris. Nónne viribus &  
 animo addit? L i r s. Nouitium sapis. alia mens iis, à quibus cottidie  
 discimus sapere. Aristoteles te reformat: *Καὶ ἐπειδὴ ἡ τῷ οἶνου πόσις καὶ* I. Oecon.  
*τοῖς ἐλαδὶ θέρεσι βέλτοταί ποιεῖ, καὶ πολλὰ ἐθνη ἀπέχετ' ἢ τὰν ἐλαδὶ θέρον· οἷον* cap. v.  
*καρχηδόνιοι ἐπὶ σβατίᾳ· φανερὸν δὲ τούτῳ ἢ μηδ' ἑ, ἢ ὀλίγον μεταδοτέον:* *Ac*  
*quoniam vini potio etiam liberos homines ad ferociam & iniuriam propel-*  
*lit, & multa gentes etiam libera eo abstinent (vt belli tempore Carthagi-*  
*nienses) palam est, quod eius nihil aut parum seruis dandum.* Vini mali-  
 tiam vniuersè notes; & propriè ad rem nostram, Carthaginienses, bo-  
 nam & compositam olim rempublicam, eo per militiam abstinuissè.  
 Habes cibos, habes potus: vis instrumentum fortasse & apparatus  
 mensalem? condigna omnia epulis. Mensæ an fuerint, vix scio. imò in



Cespites  
pro mensis.

Polyani verbis supra, ubi est Scipionem remouisse *novas Fanélas*, *novas mensas*: aliter ac verius scribitur, *novas Fanélas*, ut mensas dicat prorsus remotas e castris. Nam *nova* illæ quæ essent? & pro mensis plerumque iis elatior cespes. Lucanus, cum Afranij & Cæsaris milites colloqui & concanare facit:

Lib. I. 111.

*Pax erat, & castris miles permixtus utrisque  
Errabat, duro concordēs cespite mensas  
Instituunt.*

Cap. XVIII.

III. de  
L. L.

Suetonius de Tiberio, exercitus ductore: *Trans Rhenum cum ordinem vita tenuit, ut sedens, in cespite nudo cibum caperet.* Ad has mensas Varro respicit: *Mensam escariam Cibillam appellabant. ea erat quadrata, ut etiam nunc in castris* Cespes enim iste aut cespites, quadri. Sed est etiam in Suetonio, *sedentem cum cibum cepisse.* Non scilicet iacentem delicate aut recubantem, ciuili illo promiscuo ritu. Imò stetisse, præsertim in prandio, supra adnotauimus. & ita de Iuliano Principe Ammianus: *Stans interdum, more militiæ, cibum breuem vilem, sumere visabatur.* Mamertinus in Panegyrico, quem Iuliano dixit: *Qui sapius statarium prandium ad necessitatem humani corporis capiat, gaudens castrensi cibo, ministro obuius, & poculo fortuito.* Nullæ igitur hic mensæ meliores, aut triclinia, atque ita Hadrianus Imp. cum iam irrupissent (narrante Spartiano: ) *Triclinia de castris, & porticus & cryptas, & topta diruit.* Quæ scilicet ille ferre nec in Hibernis castris voluit: de quibus hic sermo. Est & in Cæsare, cum exprobratione Pompeianæ luxuriæ, scriptum: *In castris Pompeij videre licuit triclinia strata, magnum argenti pondus expositum, recentibus cespitibus tabernacula constrata.* Et veteres ibi libri (inter hos Torrentij) *trichilas stratas* habent. Ac sunt Latinis Trichilæ, vmbrosæ istæ pergulæ, Græcis *αἶμα δὲ*. in Virgilianâ Copâ:

III. Ciuil.

Trichila.

*Et trichila vmbriſeris frigida arundinibus,*

Vfus & Columella sic eâ voce:

*At qui sub trichilâ manantem repit in undam,*

Significabit ergo tunc Cæsar passim vmbacula ista (æstiuo tempore) ad canationem instrata fuisse, lectos dispositos, argentum expositum; omnia cum certâ victoriæ fiduciâ, & quasi in reditum dominorum. Est ibidem, *tabernacula cespitibus constrata*: quod refer ad dicta supra, de pauimentando. Nec id damnat Cæsar (in vsu fuit) sed quod *recentibus cespitibus*, quasi in latum & festum apparatus. Carpit etiam *argentum expositum*, id meritissimò, nec olim admittebat frugalitas castrensis, certè non copiosum. In Liuiio pro hac re, de Annibale spolia & prædæ Canensem colligente: *Præter equos virosq;, & siquid argenti, quod plurimum in phaleris equorum erat (nam ad vestiendum factò perexiguo, utique militantes, utebantur) omnis cetera præda diripiēda militi data est.* Legito cum libris, *ad vescendum factò.* & notat Liuius, iis temporibus & moribus rarum fuisse mensarium argentum, præsertim in castris. Scipionem sanè edixisse ad Numantiam video, *ἀργυρῶν ἐκ τῶν μὲν* (Polyani verba) *μὲν ἐξ ἑαυτῶν*

Argentum  
rarum in  
castris.

Lib. XXI.

Liuius e.  
mendat.

Lib. VIII.

74109



πλέον διχοτύλου, καὶ λούεσθαι μηδέν: *argenteum vas maius duabus coeulis neminem habere, itemq; neminem lauare, siue balneis uti.* Pescennius simile, apud Spartianum: *Cum milites quosdam in caueo argenteo, expeditionis tempore, bibere vidisset, iussit omne argentum submoueri de castris, addito eo ut ligneis vasis uterentur.* Sed & Plinius de Spartaco, *interdixisse castris suis nequis aurum haberet vel argentum.* additque: *Tanto plus animi fuit fugitiuis nostris: significans iam irrupisse, & à diuitibus ac molli- bus illis haberi.* Quæ igitur vulgò pocula? lignea, quod ex Spartiano iam obseruaueris. & ex Herodiano, qui de Caracallâ Antonino, militem imitante: *Τεράπειαν τε ὡς πρὶν περιτίθειτο, ἔτι δ' ὅππῃ καὶ ξυλίνους ἐς πότον καὶ ἐδῆματα χρωόμενος σκώδισεν: Mensam vilem apponebat. atque etiam interdum ligneis vasis ad potum cibumque utebatur.* Omnia ad victum dedi: pro clausulâ, etiam de Horâ. Nemini fas prandium aut cœnam sumere, nisi ad signum. Iosephus: *Ὅτε δὲ τινὲς ἠγάθον ὅποτε συνέλειπον, ἀντιθέουσιν ἐκείνῃ. πᾶσι δὲ δίδωκε: Nec cœna aut prandium, cùm visum, cuique libera; sed omnibus ea simul.* Sed nos libero pede vagari per stipendia sumus, & per hæc frumenta: in quibus tamen pars etiam lustranda in agro Polybiano. Addebat:

Lib. xx xiii  
cap. vii.Pocula &  
ligna.

Lib. iiii.

Cibi tem-  
pora certa.  
Lib. i xi.

» *Datur autem hoc sociis muneri.*] Benè & ratione factum. Cùm enim pecuniâ stipendium à suis acciperent, quid minus à Romanis debuere quam victum? illorum cerrè viui & gloriæ militabant.

» *Romanis verò & frumenti, & vestium, & si quibus armis egeant.*] Contra ait fuisse in Romanis, & iis nec muneri frumentum quidem datum: minus arma aut vestem. Sed pro his omnibus, inquit, certa aliqua pecunia de stipendio detracta. In quo ego relisto leuiter, & miror. Miror, an & vicem militum indignor? Nam age, stipendij exiguum aliquid in diem mihi porrigis, pretium sanguinis & forsitan vitæ: de eo ipso in victum, vestitum, arma, detrahis: dic sodes, quid apud me reliquum? Ludis, & ianuâ datum, quod dicitur, postico ad te redit. Non ita est, & placat nos Polybius consideratè lectus. nam scribit *certum definitumq; pretium deductum.* Certus igitur esto, pauxillum aliquid, nec pro arbitrio

Dubitatio  
in Polybio.

Exsulatio.

Quæstorum, aut gravitate annonæ, sed semper idem & semel definitum decessisse. In exemplum. Ecce vel Romæ & apud otiosos, plebs frumentum habuit aliàs *in modios assibus æstimatum*; aliàs (ut Gracchi lege) *semisse & tridente*: cur non magis simile in laborioso milite? Omnino hoc fuit: nec aliter in veste aut armis, quæ ipsa elementi pretio addicta. Ego arbitror, militem vix diei vnus stipendium, in menstruum frumentum impendisse. At de veste, fortasse iam nec impendisse: & miror à Polybio sic scriptum. Nónne tu, ó noster, Gracchorum æuo vixisti? imò sub illud ipsum tempus & annos scripsisti? certum est. Atqui C. Gracchus legem tulit, quâ iussit *ἐσθῆτα τοῖς δημοσίοις χορηγεῖσθαι. ἢ μὴ εἰς τὸ τοῦ αὐτοφθογοῦς ὑποπέσθαι ἢ σὺν ταπεινότητι: vestem è publico suppeditari, & nihil hoc nomine de stipendio militantium deducti.* Ita Plutarchus in Gracchis: palàm contra hæc à te scripta. Quid

Iterum dubitatio.

Responsa  
ergo



2. Annal.

Plutarchi  
locus ad  
stipendia.

ergo est? an nondum tulerat legem hanc Gracchus? an iam lata, sublata iterum fuit? Alterum dicendum est, & fortasse posterius, præsertim cum in Tacito milites querantur, de stipendio suo & *decem asibus, vestem, arma, tentoria redimenda esse*. Quæ consentanea sunt iam dictis. De Frumento tamen inibi non queruntur, & dixeris publicè datum postea, ac verè datum: utique post institutas etiam in vrbe Frumentationes, de quibus nos in Electis. A V D. Multa hercules & varia à te dicta, atque etiam recondita: Plutarchi locum tamen cur omisisti, qui eximiè huc facit. L I P S. Quis is est? prome. nec ego profectò omnia habeo in numero. A V D. Est in eius Pompeio, hac sententià & pænè verbis: *Pompeius duas provincias habebat, Hispaniam & Africam, quas absens gubernabat, mittens eò Legatos, & Legiones inibi alens. quibus accipiebat è publico ærario mille talenta quotannis*. L I P S. Quid efficis? obscurus is locus est huic rei, & inualidus. A V D. Clarissimus. Numerum dumtaxat legionum quas Pompeius habuit si inuenio & addo; nōne palàm impensa annua in quamque vnam legionem? L I P S. Eia, rectè hoc insistis: perge. A V D. Atquin decretæ tunc Pompeio (eodem Plutarcho auctore) legiones *quattuor*: absumpta igitur in singulas talenta *ducenta quinquaginta*. L I P S. Iustissimè. & ij essent nostrates Philippici *centum quinquaginta millia*. Cum examino, magna sit hæc summa in militaria nuda stipendia: sed frumenti & vestis nomine aliquid detrahatur, & armorum: tum in Tribunos, Legatos, ipsum Imperatorem satis largiter: denique in mulos, vasa, & talia quæ exercitui adhærebant. Benè profectò monuisti, opportunus locus est: & o nostri Reges, quanto plus impenditis in legiunculas incompositas vestras? Sed vestra hæc cura, mea nec monitio: & in re pergo.

## D I A L O G. X V I I.

*Premia militaria, Hastæ, Armillæ, Torques, Phalææ, Spolia.*

**D**E Stipendiis peregrinus, consequenter de Præmiis subtexam. Nam hæc pars quæ omnem vitam & societatem continet, vinculum & coagulum rerum publicarum, inprimis studiosè à Romanis habitata fuit: *Premia* dico & *Pænæ*. Sed de illis lætioribus præmitto, & adhærent, vt lacinia, Stipendiis: quia & hæc militiæ aliqua commoda aut honos. Polybius sic exsequitur:

POLYB.

Καλῶς δὲ καὶ οὖν *Pulchrè autem iuuenes ex-  
νέοις ἐκκαλουῦνται πρὸς τὸ citant ac prouocant ad pericula  
κινδυνόειν. ἐπειδὴν γὰρ γέ- subeunda. Cum enim occasio  
ἦται τις χρεία, καὶ ἄνεις se dat, & aliqui eorum forti-  
αὐτῶν ἀνδραγαθήσων, ter aut strenuè fecerunt,*  
conuo-



συναγαγὼν ὁ στρατηγὸς ἐκκλη- conuocans Imperator in con-  
 σίαν ἔστρεψε πόδον, καὶ ᾤδρασε- cionem omnes copias, ἔς cir-  
 σάμεν. ὅν δὲ δόξαντας πε- cumponens sibi eos qui aucto-  
 ραχίαι διαφέρον, πρῶτον μὲν res egregij facinoris, primum  
 ἐγκώμιον ὑπὲρ ἐκάστου λέγει, quidem laudes eorum edisse-  
 πει τε τὸ δόξαγαθίας, καὶ πῆ rit, ἔς super hoc facto, ἔς si-  
 κῶ τὸν βίον αὐτοῖς ἄλλο σων- quid aliud in omni vitā ges-  
 παρῆν τῆς ἐπ' ἀγαθῇ μνήμης serint, laude ἔς memoria di-  
 ἀξιον. μετὰ δὲ ταῦτα, τῷ μὲν πρῶ- gnum. Posthac ei quidem qui  
 σάντι πολέμιον γαῖον δωρεῖται. hostem percussit, hastam  
 τῷ δὲ κατὰ βάλλοντι, καὶ σφυλδί- donat; qui verò deiecerit ἔς  
 σφυγι, τῷ μὲν πεζῷ φιάλῳ, τῷ σπολίου, pediti quidem  
 δὲ ἵππεϊ φάλαρα. ἔς ἀρχῆς δὲ phialam, equiti phaleras,  
 γαῖον μόνον. τυγχάνει δὲ του- olim autem hastam tantum.  
 των οὐκ ἐστὶ ἐν ᾧ δατάζει πῆ ἢ ἴστα verò consequitur, nō qui  
 πόλεως κατὰ λήψει τρώσῃ πινᾶς, iustā acie, aut urbis expugna-  
 ἢ σφυλδίσει τῶν πολεμίων, ἀλλ' tione percussit aut spoliante-  
 ἐστὶ ἐν ἀκροβολισμοῖς, ἢ πιν rit hostem, sed qui in excur-  
 ἄλλοις τοιούτοις καιροῖς, ἐν οἷς μη- sione aut velitatione, aut tali  
 δεμιάς δατάγῃ οὐσης κατ' αὐ- tempore in quo nulla necessi-  
 δρα κινδυνεύειν, αὐτοῖς πινᾶς ἐκου- tas fuerit viri in periclitan-  
 σίως καὶ κῶ ᾧ δαίρεσιν αὐτοῦ εἰς di, qui tunc, inquam, se spon-  
 τούτῳ δατάσιν. τὸ δὲ πόλεως κατὰ- te ἔς ultrò eò dederint. Urbe  
 λαμβανομένης, πρῶτος ἐπὶ τὸ autem captā, primis qui mu-  
 τεῖχ' ὁ δατάσιν, χεῖνται δὲ δίδωσι rum conscenderint, donāt au-  
 σέφθον. ὁμοίως ἔς καὶ ὅν ὑπε- ream coronam. Similiter ἔς  
 ῥα πινᾶς καὶ σώσαντας π- qui ciuē aut socium defende-  
 νας τῶν πολιτῶν, ἢ συμμάχων, rit ac seruauerit, cum ἔς Im-  
 ὅτε στρατηγὸς ἐπισημαίνεται perator donis honestat, ἔς  
 δατάσιν. οἷ τε χιλιάρχ' ὅν ὅν- Tribuni cogunt seruatos (ni-  
 δατάσιν, ἐστὶ μὲν ἐκόντες ποιεῖν, si id quidem ultrò faciant.)  
 τ

serua-



εἰδὲ μὴ, καὶ μὴ ὄντες σωαναγκα- *seruatorem suum coronare.*  
 ζουσι τὸν σώσαντα σεφανού. τέ- *Colit autem hunc qui serua-*  
 (εἰ) δὲ ἔστι καὶ παρ' ὅλον τὸν βίον *tus est per omnem vitam, ut*  
 ὁ σωθεὶς, ὡς πατέρα, καὶ πάλιν *parentem, & omnia ei con-*  
 δαί τούτω ποιεῖν αὐτόν, ὡς πάλιν *ferre ac deferre debet ut si*  
 νεῖ. ἐν ᾧ τὸ τοιαύτης παρορμήσεως, *genuisset. Hac tali incitatio-*  
 οὐ μόνον εἶναι ἀκούοντας ἐπαρόν- *ne porro non solum presentes*  
 τας ἐγκαλεῖνται πρὸς τὴν ἐν *coram audientes prouo-*  
 τοῖς κινδύοις ἀμιλλᾶν ἐξ ἑλόν, *cant ad certamen & amula-*  
 ἀλλὰ καὶ εἶναι οἰκωμένοντας. οἱ *tionem in periculis, sed & eos*  
 ὅτι τυχόντες τῶν τοιούτων δωρεῶν, *qui domi harent. Nam qui*  
 χρεὶς τῆς ἐν τοῖς στρατοπέδοις *adepti eiusmodi dona, pre-*  
 δοκλείας, καὶ τὸ ἐν οἴκῳ ἀνταρ- *ter gloriam in exercitu &*  
 μα φήμης, καὶ μὴ ἐπ' αὐτόν τῇ *domi etiam famam, cum re-*  
 εἰς τὴν πατρίδα, τὰς τε πομπὰς *dierint in patriam, ludos*  
 ἡρώδους πομπῶν, διὰ τὸ *pompasque conspici in-  
 μόνους ἔξαινα ἀντιβῆναι κόσ-*  
 μόν τοῖς ὑπὸ τῶν στρατηγῶν ἐπ' *quoniam solis iis licet orna-  
 δόδρα γὰρ τὰ εὐμενέοις ἐν τε*  
 ταῖς οἰκίαις καὶ εἶναι ἡρώδους *nere, qui ab Imperatore, vir-*  
 τῶν οἰκίαις καὶ εἶναι ἡρώδους *tutis causā, donati sunt. In*  
 τοῖς ἑσπέραις πρὸς τὰ σπύλα, *adibus vero, conspectissimā*  
 μεῖα ποιούμενοι καὶ μαρτύρια *earum parte, ponunt Spolia,*  
 τῆς ἐαυτῶν ἀρετῆς. Τοιαύτης δ' *indicia & testimonia sua*  
 ἡμελείας ὥσης καὶ σπουδῆς, *virtutis. Itaque tali curā &*  
 πρὸς τε τὰς ἡμέρας καὶ νυκτὶας *diligentiā cum circa premia,*  
 τὰς ἐν τοῖς στρατοπέδοις, εἰκότως *tum circa pœnas in castris,*  
 καὶ τὰ τέλη τῶν πολεμικῶν *merito etiam successus mili-*  
 προέξουσιν ἡπιοχῇ καὶ λαμπρῇ *tie apud eos felices & illis*  
 γίνεσθαι αὐτῶν. *stres existunt.*

Ista Polybius. & diuidit, si attendisti, Præmia in duo genera, *Minora &*  
*maiora. Minora* sunt, quæ præmitit, ob læsum aut deiectum hostem, *Hastæ,*  
*Phalære,* & talia: *Maiores,* ob seruatum ciuem, ut *Corona,* & quæ in  
 sermo-



sermone dilatabo. Noster enim, ut solet, carpit, & res velut per transennam ostendit. Ait:

„ Pulchrè iuuenes excitant. ] Nulla res magis quàm isthæc, & vis bonum, fortem, ex voto militem præmiare: sed & eundem, cum opus, <sup>Premium & Poena opus.</sup> puni. Ut in equo regendo calcaribus vtendum, sed & freno: sic in milite, imò omni ciue, præmiis ad virtutem incitandi, pœnis à vitiis reuocandi. Lycurgus hoc pulchrè, Oratione in Leocratem: *Δύο γὰρ ὁδοὶ τὰς ἀρετὰς διδόνται τοῖς πολέταις, ἡ τὴν τιμὴν ἀδικοῦντων τιμωρεῖσθαι, καὶ ἡ τοῖς ἀδικοῦσι τῆς ἀρετῆς διδόντων δωρεὰν, καὶ τὴν τιμὴν ἐκείνων τιμωρεῖσθαι, καὶ τὴν τιμὴν ἐκείνων τιμωρεῖσθαι.* Duo sunt quæ iuuentutem instruunt ac formant, delinquentium castigatio, & bonorum præmiatio. Ad utrumque enim horum asspicientes, illam quidem ob metum fugiunt: hanc ob gloriæ studium concupiscunt.

„ Conuocans Imperator in concionem omnes copias. ] Et quidem re diuinâ prius factâ. Hirtius bello Africo: *Postero die, diuinâ re factâ, concione aduocatâ, milites collaudat, totumque exercitum veteranorum donauit præmiis, ac fortissimo cuique & bene merenti pro suggestu tribuit.* Ea conuocatio classico fiebat. Liuius: *Luce ortâ, vocatis classico ad concilium militibus, Manlius primum ob virtutem laudatus donatusque.* Iam cogita cum animo tuo ipsam hanc scenam rerum. stare Imperatorem in tribunali, loco edito, te iuxta illum, à tergo, à latere, duces; antè & circâ immensam multitudinem, notos ignotosq; vnun te illic conspicuum voce Imperatoriâ laudari, mox donari: cuius animus non crescat? cuius pectus ad virtutem non incalescat, cui modò scintilla sit à meliori igne? Hæc igitur ita fiebant, & in historiis exempla leges.

„ Ei quidem qui hostem percusserit, hastam donat. ] Quid? omnibus, qui hostem? infinitum sit. Sed statim restringit, & addit, hæc talia non dari ob facinus in legitimâ & communi pugna (cuius manus ibi torpeant?) sed si quis extra ordinem, aut in singulari pugna eiusmodi facinus ediderit, cum donari hastâ. *Hastâ dico, & verto: etsi in Græco est ἄσπερ, quod iaculi genus esse scimus: sed hic communiter sumit pro Hastâ.* Latini quidem præmium hoc non aliter efferunt. ut Festus: *Romani viros fortes sæpè hastâ donarunt.* Caro apud eundem: *Hastas donaticas, aliosq; honores.* Istæ sine ferro erant, eoque *Pura* Latinis dictæ: sicut *Argentum purum*, cui nihil insculptum; *Vestis pura*, cui nihil è purpurâ adtextum. Suetonius Claudio: *Quem Britannico triumpho inter militares viros hastâ purâ donauit.* Propertius:

*Sed tua sic, domitis Parthæ telluris alumni,*

*Pura triumphantes hasta sequatur equos.*

Virgilius: *Ille, vides, purâ iuuenis qui nititur hastâ.*

Ibi Seruius: *sine ferro.* Zonaras: *ὁ βέλτερος τοῦ δόξα. rectè conuertit.*

„ Qui verò dei, cerit & spoliauerit. ] Obserua gradus in rebus, & præmiis. Qui læserit, Hastâ donatur: qui hoc amplius, deiecerit & spolia legerit, duplex iam hic præmium, diuersum pro genere militiæ. Nam



*Phiala in  
præmio.*

pediti, inquit, *Phiala* datur, equiti *Phalera*. Sed de *phialâ* siue *paterâ*, etsi palam ita scriptum, dubium animi & assensus me esse non nego. Confutolo te & tuam memoriam, sicubi inter omnia dona militaria de *Pateris* legisti: Exstat eorum longus & multiplex index in Valerio & Plinio, de his quæ Sicinio Dentato olim data. Omnia ille vir meruit, verus non fabulosus Hercules, & pleraque iteratò & sæpè. At in eâ omni congerie non est *patella* una. Dumtaxat inferiore ævo in Probo Vopisci lego, donatum eum post alia dona, *paterâ sacrificali quinquelibri unâ*. Sed hoc & semel legas, & inter grandiora atque Imperatoria illa dona, non hæc

*Diuinatio  
in nostro.  
\* Scribenda:  
& *φάλαξ*.  
Armilla in  
præmio.*

tralaticia & minora. Quid igitur adfero? audaciam, & telum quo multa concutimus aut euertimus, Correctionem. Vide num legendum: \* *φάλαξ*, quod esset *Armillum*. Valdè mihi placet (sic solent nouitiæ inuentiunculae) & est sanè pro re ipsâ, & creberrima hæc inter dona. Festus: *Armillas ex auro, quas viri militares ab Imperatoribus donati gerunt, dictas esse existimant, quod antiqui humeros cum brachiis Armis vocabant*. Tertullianus: *Armillas ex virorum fortium donis*. Plinius: *Armillas ciuibus dedere, quas non habent externi*: & nota ciuibus proprium fuisse hoc donum. Denique aureas & argenteas armillas reperies passim. Siste tamen leuiter & coërcet, quod in Polybio hic est, *peditis proprium fuisse*: at ego etiam equiti reperio. vt in Liuius: *Equites omnes, ob insignem pluribus locis operam, corniculis armillisque argenteis donat*. Sed sistit, vt dixi, leuiter, quia Polybius quod plurimum factum, id inspexit: negatum non voluit, quin aliter liceret aut soleret. Ipsum quod de Phaleris subiungit, equiti tantum: falsum rigidè ita sit. cum *L. Sicinius*, vel *Sicinius* in Dionysio, simul vtrâque acceperit, & *phaleras, & armillas*. Et sæpe misceri deprehendes. vt in lapide prisco: C. GAVIO. L. F. DONATO. A. DIVO. CLAUDIO. BELLO. BRITANNICO. TORQVIBVS. ARMILLIS. PHALERIS. CORONA. AVREA. Nec puto militiam tamen mutasse, aut à peditibus ad equitem transisse, aut contrâ. Sed pergo:

*Obex aliqui.*

*Lib. x.  
Sed ut re-  
motus.*

*Phalera in  
donis.  
Lib. xv.*

*Equiti phaleras.* Silius inter dona Scipionis:

*Phaleris hic pectora fulget,  
Hic torque aurato circumdat bellica colla.*

*Sat. vi.  
Distincta  
à Torqui-  
bus.  
Lib. x.*

Iuuenalis: *Vt lati phaleris omnes, & torquibus omnes.*

Et distinguit vterque à Torquibus: sicut & Dionysius in Siccij donis discretè posuit, *τὸν ποικίλον καὶ τὴν φάλαγα: torques & phalera*. Quod ergo discrimen? nam Polybius miscuisse videtur, & de Torque certè non fecit verbum. Sed discrimen aliquod, è Silij suprâ versibus hauriendum: quod phalerae demissæ ad pectus pendebant, Torques stringebant magis & ambibant ipsum collum. Diuersitas etiam in formâ, quod illæ planiores & magis iacentes, istæ contortæ (vox Latina & Græca indicat) & ex anulis aut catellis plexæ. An non ipsæ, *Catellæ* dictæ? In Liuius est: *C. Calpurnium donasse equites suos phaleris, Quinctium alterum Prætozem, suos catellis ac fibulis*. Postponit Catellas Phaleris, & minoris habet: quia, quod

*\* *φάλαξ* vide Suidam in  
*φάλαγα*.  
Catella.  
Lib. xxii.*



quod ex narratione videas, minus laudabilis opera Quinctianorum. Idem iudicium de Torque, si tamen est idem. Frequens eius mentio. ut Torquet. in Tacito, Flavius Arminij frater, iactat *aucta stipendia, torque, & corona*. 1. Annal. nam, aliisque militaria dona. In Hirtio: *Cesar ob virtutem turmae Cassianae donauit millia tredecim, & Praefecto torques aureos duos*. Credo hunc inter ciues fuisse. etsi tamen Plinius prodidit, *Auxiliares & externos* Lib. xxxiii. *torquibus aureis donatos, at ciues non nisi argenteis*. Aliter Augustus, qui C. Asprenatem (in Suetonio) lapsu equi debilitatum aureo torque donauit. cap. 11. Ille verò ciuis. In Vegetio etiam: *Torquati simplares, quibus torquis aureus solidus virtutis premium fuit*. Mansit ad infimum æuum hoc premium, & in Suida scriptor, de Belisario, sub Iustiniano: Εξ υδρ. τοῖς σφέ- Belisarij landatio. πώτας φιλοδωροῖς ἐργάζοντο ἀπὸ πάντων τῶν τε καὶ ἐν ἑμβολῇ ἦν. χρημάτων μεγάλους παρεμύθετο τὰ φαύματα, καὶ τοῖς δοκιμαῖταισι φέλια τὰ καὶ σφέπτες ἀδελὰ παρίζοντο: In milites omnium mortalium beneficentissimus fuit. nam & eorum, qui infelicitè pugnaverant, vulnera multis pecuniis solabatur, & qui prospere, armillas & torques premia donabat. Et quamquam non nesciam, Torques Gallorum iam olim gestamina propria & patria fuisse, tamen ab hoc militiæ ritu mansisse magis arbitror, quod hodie nobilitas Europæa tam passim sibi vindicat torques. Nec aliud de Minoribus donis Polybius: qui filuit etiam de Vexillis. Quid? an veteri illo æuo non fuerunt? in Siceij profectò donis non recensentur, qui vir tamen omnia adeptus quæ mereri virtus potuit. At ipsius Polybij æuo fuisse, vincam ex ipso. qui apud Suidam scribit: τοῖς δὲ ἐτίμους γευ- In voce σὺν ὑφάσμασιν καὶ λόγχοις, βυλδοῦρος ἀκόλουθον εἶναι τοῖς ἐργοῖς τὸν δὲ καὶ λό- ἀνέλ. 234. γον ἐπαγγελίας: Istos verò donauit aureis Vexillis & Hastis, cum vellet facta respondere promissioni verbis concepta. Sed & Marius apud Sallustium inter vilitata recenset: Hastas, vexillum, phaleras, & se ea accepisse. Mar- In Jug. mor antiquum: DONATO. HASTIS. PURIS. V. VEXILLIS. VI II. In Vo- piscio dantur Aureliano: *Hasta pura decem, vexilla bicolora quattuor*. In In Aurel. eodem, Probus bello Sarmatico, donatur vexillis puris quattuor, armillis In Probo. aureis duabus. Pura appellat, quæ vniufmodi coloris, nec tincta. At illa Aureliani bicolora fuerunt: vtra honestiora? Augustus verò, Agrippæ post naualem victoriam, ceruleum vexillum donauit, ait Suetonius: qui color maris. Fuisse autem vulgò argenteis vel aureis filis & textu dixerim, ex Polybio, qui ὑφάσματα χρυσὰ expressit: *vexilla aurea*. Item ex Asconio. Quedam, inquit, premia & honori & lucro sunt, ut hasta, vexilla, phalera, corona cinica; at anuli aurei ingenuitatis signa. Nisi & hoc pro lucro deputat, quod sic donati, stipendiis etiam fuerint aucti. quod sæpe euenisse scio, nec puto tamen semper.

„ Similiter ei qui ciuem aut socium defenderit. ] Tangit Maiora dona, sed verè tangit. Ea sunt coronæ, atque hæ plures, ob plures causas. Ipse duas modò nominat Muralem & Ciuicam: ego & has, & alias, breuiter recensebo & illustrabo. Sit prima Cinica: quæ data illi, qui ciuem serua- Corona ci- nerat, & eodem tempore etiam hostem occiderat. Quod ita ex Massurij sen- tenciâ



Lib. v.  
cap. vi.

tentiâ Agellius putat addendum. E quercu siue ilice fuisse idem notat, & Festus: *Ciuiam coronam ciuis salutis sue causâ seruatus in prælio dabat, quæ erat iligneâ frondem habens perennem.* Claudianus:

De laul.  
Stilic. 111.

*Mos erat in veterum castris, ut tempora quercu  
Velaret, validis fuso qui viribus hoste,  
Casurum potuit morti subducere ciuem.*

Lib. vi.

Inde Augusti iocus apud Fabium: *Cum ei Galli torque aureum centum pondo dedissent, & Dolabella per iocum, tentans tamen ioci sui euentum dixisset, Imperator torque me dona, Malo te, inquit, ciuicâ donare.* Cetera quæ ad coronam hanc pertinent, in Polybio habes, Causas cur è quercu, apud Plutarchum etiam, si lubet, vide. Plinius cetera quæ ad hanc coronam suppeditabit, qui exequitur curiosè. Sed ait: *Auxilia, quamuis rege seruato, decus hoc non dant.* Quippini ciuica est, & dicitur, ab ciue non ab

Quæst.  
Rom. xxi.  
Lib. xvi.  
cap. 1111.

extero seruato. Tamen Polybius comprehendit *ποδῖτρας & στυμὰ χοῖς, ciues & socios*: sed nempe priscos illos Latini nominis, qui cum ciuibus tunc æquati. Plinius autem non de hisce Sociis, sed de *Auxiliaribus* exterisque definit. Iam altera vel potius prima est (superat enim dignitate Ciuiam) *Obsidionalis. quam ij qui liberati sunt, ait Agellius, dant ei duci qui liberauit.* Nulla est hac nobilior, ut inquit Plinius: & meritò, cum non vnus, sed plures ciuium morte crepti. E gramine hæc fuit, decerpto è loco intra quem obsidebantur: *quia iunium victoriæ indicium erat, herbam porrigere victos.* Causam eam dat Plinius: & Festus etymon

Corona ob-  
sidionalis.Lib. xxi.  
cap. 1111.

Gradiui quosdam ait petere, *quia gramine sit ortus. quod interpretantur, quia corona graminea in re militari maxima est honorationis.* Hanc ipsi quoque dant qui seruati sunt, ut in Ciuicâ factum: *Liuius de P. Decio Tribunomilitum: Legiones gramineam coronam obsidionalem, clamore donum approbantes, Decio imponunt.* Eadem Q. Fabio Maximo à Senatu populoq; data, & aliis paucis quos in Plinio vide. Non omitto, abusum, aut nouiter vsum, hoc nomine Ammianum. qui cum opidum quoddam Persicum captum à Romanis scribit, addit deinde, *cos qui fecere fortissimè, obsidionalibus coronis donatos, & pro concione laudatos veterum more.* Nouiter hoc profectò, nec ista *Obsidionalis* sed *Muralis* fuit, de quâ in Polybio hic, nec est ignota. Agellius: *Muralis est, quâ donatur ab Imperatore, qui primus murum subiit, inq; opidum hostium per vim ascendit.* In Silio Miloni cuidam datur, lib. xiii.

Obsidionalis, aliter in  
Ammiano.  
Lib. xxi.Muralis  
corona.

— cape victor honorem,

*Tempora murali cinctus turrata coronâ.*

Castrin.

Vicina est *Castrensis*, quæ eius, qui primus hostium castra pugnans introiuit. Vtraque hæc aurea fuit. & de illâ Polybius, cum Scipio suos adhortatur ad oppugnandam Carthaginem Hispanicam: *Αὐρεὰν ἄνθεσσις σφαιροειδὴν ἔχουσαν τοῖς ἀποτάταις ὅμι τοῖς ἰσχυροῖς ἀνὰ κράτος*: Deinde coronas aureas pollicitus est iis, qui primum murum conscendissent. Festus de alterâ: *Castrensi coronâ donabatur, qui primus hostium castra pugnando introisset. cui insigne erat ex auro vallum.* Vallis igitur distincta ista fuit, & ided

Lib. x.

Vallis



Vallaris quoque dicta: sicut illa prior habuit & prætulit murorum pin-  
nas aut turres. Adfirmat de auro etiam Agellius: *Et Muralis autem, & idem.*  
*Castrensis, & Navalis, fieri ex auro solent.* Eo mirum, quid Suetonius sibi  
velit in his verbis, de Augusto: *Dona militaria aliquanto facilius, phale- Cap. xxv.*  
*ras & torques, quidquid auro argenti que constaret, quam vallares ac mura-*  
*les coronas, que honore præcellerent, dabat.* Nam omnia hæc profecto au-  
ro constabant: quid ergo mirum minus indulgisse, quod & pretio &  
honore anteibat? Haud facile expedio, nisi si sic: *quidquid auro argen-*  
*ti, constaret, vallares ac murales coronas, quam que honore præcellerent,*  
*dabat.* Retrahenda particula illa videtur, & antithesis facienda ubi posui.  
Libentius dabat, inquit, inter minora præmia phaleras & torques &  
quidquid è metallo; itemq; inter maiora coronas vallares ac murales,  
quàm ciuicas, aut si forte oblidionales. Sed, inquires, ergo Imperator  
etiam istas? \* antea dictum, seruatum seruatori imposuisse. Imposuisse,  
an obtulisse? nec id sine cognitione & decreto Imperatoris. Atque adeo  
in Tacito lego, ne Proconsulem quidem ius sibi vindicasse donandi, sed  
Principi (vt vnico & summo tunc Imperatori) seruasse. *Rufus Heluius*  
*gregarius miles seruati ciuis decus rettulit, donatusq; est ab Apronio tor-*  
*quibus & hastâ. Caesar addidit ciuicam coronam, quod non eam quoque*  
*Apronius iure Proconsulis tribuisset, questus magis quàm offensus.* Spectat  
huc illud Suetonij in Tiberio: *Corripuit Consulares exercitiis præposi-*  
*tos, quòd de tribuendis quibusdam militariis donis ad se referrent, quasi*  
*non omnium tribuendorum ius ipsi haberent.* Fortassis autem inter eas, que  
honore præcellerent, Suetonius etiam oleagineas intellexit: quas, inter  
magna præmia, comperio illo æuo datas. Nam et si Agellius scripserit:  
*Postremam coronam esse Oleagineam, quâ vi solent, qui in prælio non fue-*  
*runt, sed triumphum procurant: etsi inquam ille (quos auctores aut quod*  
*æuum aspiciens, nescio: ) tamen contra, virtutis causâ inuenio militi-*  
*bus donatam.* Dio Cassius de Augusto præmia tribuente in Sicilia, Sex.  
Pompeio victo: *Καὶ πᾶσι τοῖς περὶ τὴν νίκην δεικνύουσιν, τοῖς δὲ δι' αὐτὴν νικῶσι*  
*ὁ σέφαρον ἰδαίαι ἐδωκε:* Et omnibus quidem (militibus) quingentas drach-  
mas, iis verò qui nauali certamine viciissent, etiam coronam oleagineam de-  
dit. Et antè à Senatu ipso id factum tradit, bello & victoriâ Mutinensi:  
qui cùm nollet omnes milites Octauiani præmiis afficere, ne essent  
superbiâ, nec omnes prætermittere posset, auderet: *ὁ δὲ μέγας, in-*  
*quit, ἐποίησε, τοῖς μὲν ἐπὶ νῆσιν ὄντες αὐτῶν, τοῖς δὲ ἐν τῇ μὲν σέφαρον ἰδαίαι*  
*ἐν τοῖς πανηγύρεσσι φορέειν ὄντες, τοῖς δὲ ἐν μέσῃ νῆϊ ἰνδρῆσι, τοῖς δὲ ἐν μέσῃ νῆϊ ἰνδρῆσι*  
*ἐν τῇ μὲν σέφαρον ἰδαίαι ἐδωκε:* mediâ vi ingressi sunt, hos lau-  
dantes, illos minimè hos coronis olea donantes vt per ludos ferrent, illos  
nequaquam. Hæc de Oleagineâ: cui tamen quis locus aut pretium fue-  
rit, non assigno: & suspicor in locum Aurearum communium venisse, de  
quibus mox addam. Sed est & Navalis corona ex auro, vt tetigi eius, qui  
primus in hostium nauem armatus vi transfiliuit. Re igitur & materie non  
abit à Murali aut Castrensi. Nominatur in Vopisci Aureliano, quem  
facit accepisse duas coronas nauales. Rostris nauium hanc distinctam non  
equidem







napeizero: Et is qui triumphaturus erat, cum laudasset communiter, & vir-  
ritim quosdam, dabat iis pecunias. Honestabat etiam ornamentis & donis; &  
Armillas quibusdam, & Hastas puras dabat, & Coronas aliis aureas, aliis ar-  
genteas, nomen cuiusque & strenui facti specimen atque imaginem referen-  
tes. Si enim murum aliquis primus ascendit, & muri speciem corona ferebat.  
Siquid expugnasset, (puta castrum aut vallum) id quoque corona asimila-  
batur. Si mari vicisset, aut naui scandisset, nauius corona ornabatur. Si  
equo vicisset, equestre aliquid insculpebatur. Qui vero ciuem in praelio, aut  
alio periculo, siue & obsidione liberasset, maximam in laude erat, donabaturq;  
corona à quercu facta, quæ longè & aureis & argenteis honoratior digniorq;  
habebatur. Atque hæc non singillatim modo & viritum conferebant, sed in  
manipulos aut legiones totas. Hæc ista Zonaras. qui tamen Ciuicam largè  
satis donat, & qui ciuem non solum in praelio, sed & alio periculo aut ob-  
sidione seruasset: præter alios, qui de solo praelio adfirmant, & leges ad-  
dunt satis arctas, Ciuem seruare, hostem occidere: utq; eum locum, in quo sit  
actum, hostis obtineat eo die: utq; seruatus fateatur, alias testes nihil pro-  
sunt. Quæ sic in Plinio scripta, & confimilia in Agellio quædam. Osten-  
dit amplius Zonaras, imaginem facti insculptam fuisse, aut expressam  
coronis. Expressam interdum ipsam formam, ut in Vallari, Murali, Rostra-  
tâ: interdum in auro ipso insculptum aliquid & depictum, sicuti siquis  
in equo strenuum aliquid fecisset (quod hic ait) equestre aliquid exsi-  
gnatum. Sed & addit Zonaras, hæc præmia totis manipulis aut legioni-  
bus etiam data. Præter alia, vetus in Liuiio exemplum de Papirio Cur-  
sore. qui quattuor Centuriones, manipulumq; hastatorum, armillis aureisq;  
coronis donat. Armillas ad totum manipulum, coronas ad Centuriones  
putem referendas. Atque hic mihi nota Armillas disertè peditibus da-  
tas, ad superiorem nostram emendationem, an coniecturam?

Lib. xvi.  
cap. lxxi.

Lib. x.

» Ludos pompasq; conspicui ineunt.] Commoda sunt adiuncta his do-  
nis, sed quæ honore ferè constant. Ut primum istud, quod ludos ita in-  
eunt. quo exemplo, Pompeio etiam lege concessum, ut is ludis Circen-  
sibus (Velleius tradidit) coronam lauream & omni cultu triumphantium ute-  
retur. Et supra in Dionis verbis, aliquid in hanc rem dictum. Secundum,  
(quod tempore tamen primum) ut in triumpho ornati sic incedant. Li-  
uius de Papirij triumpho: *Pedites equitesq; insignes donis transire, ac  
transueti sunt: multæ ciuicæ coronæ, vallaresq; ac murales conspectæ.* Idem  
de triumpho Manlij: *Multi omnium ordinum, donati militaribus donis,  
currum secuti sunt.* Quod si plures etiam aliquis coronas aut dona me-  
ruisset, tulissetque: capsa præferri moris fuisse videtur. Valerius de Sic-  
cio, vel Sicinio (varie scribunt:) *Novem triumphales Imperatorum currus  
secutus, totius ciuitatis oculos in se numerosam donorum pompam conuertit.*  
*Præferebantur enim aurea corona octo, ciuicæ quattuordecim, murales tres,  
obsidionalis una, torques centum octoginta tres, armilla centum sexagin-  
ta, hasta octodecim, phalera viginti quinque: ornamenta etiam legioni,  
nedum militi satis multa.* Tertiò, equites equo publico in Transfucatio-

Ludos spe-  
ctat cum  
coronæ.  
Lib. i.

In trium-  
pho transf-  
eunt.  
Lib. x.  
Lib. xxx x.

Lib. lxxi.  
cap. lxxi.

In transf-  
ucatione.



ne annuâ donis istis vfi: in verbis Dionysij, suo loco datis. Quartò, solent in iudicium quoque aut discrimen hæc introducere interdum, virtuti ostentandæ. Linius de Manlio Capitolino: *Decora quoque belli non commemorasse tantum, sed protulisse etiam conspicienda, spolia hostium exforum ad triginta, dona Imperatorum ad quadraginta, in quibus insignes duas murales coronas, cinicis octo.* Opportune ibi de spoliis, de quibus iam Polybius:

» *In ædibus verò, conspectissimâ earum parte, ponunt Spolia.* Appellant Spolia, arma & exuias detractas caeso hosti. Nam id iam olim, apud Græcos etiam solent, & ostendere monumentum virtutis. Honori ea res apud Romanos & apud Valerium legas, de militibus ignominia notatis: *Recursum autem eis ad pristinum militia ordinem proposuerunt, si quis bina spolia ex hostibus tulisset.* Apud Lium, cum Senatam legeret & suppleret M. Fabius Dictator: *legit qui ædiles, Tribuni, Quæstoresque fuerant, tum ex iis qui spolia ex hoste fixa domi haberent, aut cinicam coronam acceperant.* Aduerte, panè pro magistratu hæc decora fuisse, & lectos è priuatis, quique honorem nullum cepissent, eos eximie quibus spolia, aut corona. Ait autem domi fixa. Recte. nam solent postibus ipsis & foribus suspendi, in transeuntium aspectum. Id est, quod Polybius dicit, *in conspectissimo ædium loco posita*: et si poëta Silius in attus etiam locat:

— vos atria raptum  
Nudate, & clypeos in bella refigite captos.

Sed in postibus magis, & exempla euincunt. Festus: *Antipagmenta, valuarum ornamenta, quæ antis adpanguntur, id est adfiguntur.* Antas autem idem explicat latera ostiorum. Linius: *Spolia eius urbis ante currum laturus, & fixurus in postibus suis.* Vides triumphales quoque usurpasse, atque eos in primis. Silius de Regulo:

Affixi clypei, currusq; & spicula nota  
Ædibus in paruis, magni monumenta triumph.

Tibullus ira ad Messallam:

Lib. 2.  
Te bellare decet terrâ Messalla mariq;,  
Vt domus hostiles præferat exuias.

Propertius ad Mæcenatem:

Lib. 111.  
Cum tibi Romano dominas in honore secures,  
Et liceat medio ponere iura foro,  
Vel tibi Medorum pugnaces ire per hostes,  
Atque onerare tuam fixa per arma domum.

Virgilius asperxit:

Barbarico postes auro spoliisq; superbi.

Iterum:

Mulcæque præterea sacris in postibus arma,  
Captiui pendunt currus, curuq; secures,  
Et crista caput, & portarum ingentia claustra,  
Spiculæque, clypei, creptæque rostra carinis.

Nec



Nec aliter Senecam interpretabere: *Præter istos gradus diuitum, & magno aggestu suspensa vestibula.* Vides etiam in Virgilij postremis versibus *Rostra suspensa fuisse, id est spolia marina.* Quod facit hoc Tullij in Antonium: *An tu illa in vestibulo rostra & hostium spolia cum aspexisti, domum tuam introire te putas?* Pompeij enim domum ille possidebat, in quâ hæc insignia purgati maris. Ipsa illa est, quam Capitolinus in Gordianis intellegit: *Exstat silua eius memorabilis, quæ picta est in domo rostrata Cn. Pompeij, quæ ipsius, & patris eius, & proauis fuit.* Nam Gordiani ex Antonis, & habuere à M. illo Antonio. Nacta autem nomen à Rostreis, quæ etiam tunc extitisse si dicam, quid mirum? Certe ex ære fuerunt, quod fert ætatem: & illa lex in Spoliis, quam Plinius memorat, *ut nec ædibus abalienatis, liceret emptoribus resigere ea, aut tollere.* Tempore labi debebant. iterumque alia lex, siue observatio, ut nefas censeretur sic collapsa reficere, aut instaurare. Plutarchus hoc docebit in Causis. Hic Spoliorum honos. & quia magnus, multi ambitiosè, nec meriti affectabant. Cautum Cato Priscus olim iuit, & Orationem scripsit cui titulus, *De spoliis, ne figerentur nisi quæ de hoste capta essent.* In Festo reperies, verbo *Resignare.*

Epistol.  
LXXV.  
Rostra in  
ædibus.

Spolia non  
sue reuel-  
re.  
Lib. XXXV.  
cap. 1.

Quæst.  
XXXVII.

## DIALOG. XVIII.

De Panis, quis inflixerit, & quas: tum etiam de variis Ignominis.

**A** PRÆMIIS ad Panas ordo ducit, & quia hæc una semper in bonâ rep. etsi in diuersos. De iis Polybij ista leguntur:

Δεῖ δὲ προσέχειν εἶναι μὲν *Oportet attendere & au* POLYB.  
στρατιώταις τοῖς χιλιάρχοις, τοῖς δ' ἐν τοῖς ὑπαταῖς. κὺ- *scultare milites Tribunis,*  
Tribunos Consulibus. Τα- *Tribunos Consulibus.* Τα-  
ει δὲ μὲν καὶ ζήμιων ἡ χ- *men & Tribunus ius habet*  
λιάρχος, καὶ ἐνεχυρίαζων *potensq; est mulctandi, pi-*  
καὶ μαστιγῶν. εἶναι δὲ συμμά- *gnoris capiendi, & verberan-*  
χοις ὁ πραιποσίτου. *di. Idem in socios Præfecti.*  
παι τοῖς δὲ καὶ ὁ κλέψας ἐν τῶν *Fuste autē percussitur, & is*  
ἐν τῷ στρατοῦ. καὶ μὲν ὁ *qui furto aliquid abstulit è*  
μαρτυρήσας ψευδῆ, ἀπαπ- *castris, & qui falsum testi-*  
σίας. καὶ ἐπὶ τῶν ἐν ἀκ- *monium dixit, et qui in flore*  
μῇ ἀπαχρησάμενος ὁρεθῇ *etatis, corpore suo deprehen-*  
τῆ σώματος. αὐτὸς δὲ τῶν, ὁ τῶν *ditur abusus, itemq; qui ter*



περὶ αὐτῆς αἰτίας ζημιωθείς. ob eandem culpam mulctata-  
 ταῦτα μὲν οὕτως ἀδικήματα. tus fuerit. Hæc talia ut  
 κολλάζουσιν. εἰς δὲ δυνάμειαν π- crimina puniunt : at igna-  
 θῆασι καὶ στρατιωτικῶν αἰχμῶν uia est militari probro ad-  
 τὰ τοιαῦτα τῶν ἐγκλημάτων. scribunt ista. Siqui falsò  
 ἐκ τῶν ψευδῶν περὶ αὐτῶν strenuum aliquod factum,  
 δυνάσταθι ἐπαγγείλωσι suum referunt ad Tribu-  
 τοῖς χιλιάρχοις, εὐκλειστῶν nos, honoris præmiique  
 λαβεῖν. ὁμοίως δὲ τινες ἐς ἐφε- causâ. Siqui in præsidio  
 θρεῖσθαι ταχθέντες, φόβου χά- aut statione positi, per me-  
 ειν λίπωσι τὸν δυνάστην τόπον. tum deseruerunt locum. Si-  
 ὡς ἀπλησίως ἐκ τῶν δυνάστην quis abiecerit armorum ali-  
 τὶ τῶν ὀπλῶν κατ' αὐτὸν τὸν κίν- quid in ipso discrimine per-  
 δυνον διὰ φόβον. διὸ καὶ τινες metum. Eoq̄, fit, ut quidam  
 μὲν ἐν ταῖς ἐφεθρεῖαις περὶ δὴ in præsiis certò pereant,  
 λως δυνάμειται, πολλὰ πλά- pluribus ingruentibus, dum  
 σίων αὐτοῖς ἀπηνόμοιων, ἐθέ- locum verentur deserere  
 λοντες λιπεῖν τὴν τάξιν, δειδιό- metu huiusce pænæ. Qui-  
 τες τὴν οἰκείαν ἡμερίαν. οἱ δὲ dam etiam in ipso confli-  
 κατ' αὐτὸν τὸν κίνδυνον, ἐμβα- ctu, excusso scuto aut gla-  
 λόντες θυρεὸν, ἢ μάχαιραν, ἢ ἡ- dio, aliòve ex armis, casu  
 τῶν ἄλλων ὀπλῶν ὡς ἀλόγως, fortuito, iaciunt se ipsi in  
 ῥίπτουσιν ἑαυτοὺς εἰς τοὺς πολε- hostes certi aut recuperare  
 μίους, ἢ κυριεύειν ἐλπίζοντες ὧν quod amiserint, aut occum-  
 ἀπέβαλον, ἢ παθόντες ἢ, τὴν bentes effugere manifestam  
 περὶ δὴ τῶν αἰχμῶν διαφύ- ignominiam est opprobria  
 ξεσθαι, ὅτι τὴν οἰκείαν ὕβριν. suorum.

Pœnas dicturus præmittit de iis qui irrogant, & ostendit Tribunorum id fuisse.

Tribunus ius  
 castigandi.

» Tribunus ius habet, potensque est mulctandi. ] Tria recenset quæ im-  
 perij eorum & iuris. quod mulctam dicunt, quod pignus capiunt, quod  
 verberibus castigant. An & capite puniunt? non hic addit. Suprà tamen,  
 ubi de



vbi de Vigiliis, scribit: *Si nihil tale factum, redi in circitorum culpa, statimq; aduocato consilio à Tribuno causa cognoscitur, & si damnatus fuerit, fustuarium subit.* Ex quo dixeris, etiam capitis causas Tribunum cognouisse, atque adeò in equites Romanos (tales Circitores) animaduertisse, si ij in culpâ. Neque nimis id negauerim, cum lege, si Consilium adiunctum, & vnâ cognoscant. At ea quæ hîc recenset, videntur fuisse in arbitrio Tribuni vnus. Tamen, cum res capitis, sapius legas ipsum Ducem cognouisse, damnasse. Sallustius ita de Turpilio, qui opidi Praefectus turpiter amiserat: *Iussus à Metello causam dicere, postquam sese parum expurgat, condemnatus, verberatus, atque capite pœnas soluit.* Metellus ibi Consul, & primus Dux, cui etiam sine causâ dictione (nempe vbi res liquida) fas condemnare. Dionysius me docuit, & exempla. Ille sic: *Ο, τὸ νόμος ἐδωκεν ἀποκτείναν τοῖς ἡγεύουσιν ἔθνοισιν, τοῖς ἀπειθεύουσιν, ἢ τὰ σπυρίαι καταλιπόντας, ἀκρίτους.* Lex dedit Ducibus facultatem interficiendi eos qui non obediunt, aut signa deserunt, idq; causâ indictâ. Exempla etiam, vt in Floro de Atilio Regulo: *Nec decrant qui ipso Punici maris nomine deficerent, augente insuper metum Tribuno Nannio. in quem, nisi paruisset, securi districtâ Imperator, metu mortis, nauigandi fecit audaciam.* In Lilio de Papirio Curfore, qui in Praetorem Prænestinum: *Lictorem expedire secum inuisit, sed metu ultimi supplicij persusum, multâ dictâ, dimisit.* Sed & Torquatus Imp. apud eundem, filium suum, qui inter equites merebat, statim & sine consilij aduocatione vllâ, capite punit. Plura exempla, atque adeò rigidum hîc ius, vt prouocatio etiam nulla esset. Cicero: *Militia, ab eo qui imperabit, prouocatio ne esto: quodque is qui bellum gerit imperasset, ius ratumque esto.* E more veteri lex, vt eius pleræque, quem morem & Liuius tangit: *Neque enim prouocationem esse longius ab vrbe mille passuum.* Significat in vrbe, etiam militem lectum, prouocare potuisse, & Tribunos auxilio fuisse: at tanto illo spatio extra urbem, minime, & fuisse omnia in manu imperantis. Hoc tam liberum ius valdè submisit militem, & ad omnia promptum volentemq; fecit. Sed tamen ambigi potest, an post legem Porciam non aliquâ id imminutum, nec capite sed exilio in ciuem animaduersum. Constat legem sic fuisse: sed an militiæ etiam valuerit, quæro. Valuisse, argumentum aliquod è Sallustio. qui post damnationem illam Turpilij, & cum verberatum & capite pœnas dedisse scripsisset, statim addidit: *Nam is ciuis ex Latia erat, quasi in veteres verosq; ciues non idem ius.* Sed Polybij tamen tempore aliter fuisse videmus, & de morte hîc passim, atque alij etiam scriptores. Illud fateor, à Principibus hîc nouatum, quibus non ex vsu aut dignitate suâ visa tam libera hæc potestas, & circumciderunt. Gregales puniri à Ducibus permiserunt, Centuriones aliósque primores sibi adseruarunt. Dio Cassius Mæcenatem ita suadere facit Augusto: *Legatum Prætorium militibus præficio, exceptis iis quæ mortem aut ignominiam spectant. Hæc enim ad solum Consulare Legatum pertinebunt, exceptis etiam Centurionibus & primariis militibus alijs.* Hos enim utrosque nulli permittere

Quatuor  
capite punit.

Dux summus  
capitis  
inquitit.  
Lu. iug.

Etiam  
solus.  
Lib. xi.

Lib. ii.  
cap. ii.

Lib. viii.

Et sine  
prouocatione.

iii. de  
legibus.

Lib. i. ii.

An idem  
post legem  
Porciam?

Principes  
minuerunt.

Lib. l. ii.



tere debet puniendos, ne quemquam istorum sic metuant, ut & contra te aliquid ausint. Rem, & una causam, habes. Duplices Legati exercituum illo auro, Prætorij & Consulares. Illi ius in vitam non habent; isti habent, sed cum exceptione, ut ne in digniores. Iterat hoc ipsum in fine Suasionis: De his causis, & equitum, Centurionumq; à legionibus, & privatorum primariorum, tu ipse cognoscas, ubi caput aut infamia agitur. nam hæc ad te solum debent referri, ac nemo alius de iis iudicare. Quin idem scriptor postea tradit, Legatis Cæsareis concessum, ut plus quam annum in imperio essent, & militarem habitum (Paludamentum) gestaret gladii, & ius capitaliter animaduertendi militis haberent. Neque enim aliter ulli Proconsuli aut Præsidi gladio se accingere licebat, quo ipso ius necandi militis negabatur. Atque hæc haud dubie valuerunt. eoque exemplo ad Tiberium missus fuit Præfectus alicuius de vi & rapinis reus: quem tamen ille, ut quasi maiestatem Curie attolleret, causam in Senatu dicere coegit. Sic Centurio adulterij reus apud Plinium memoratur, in vxore Tribuni. qui Legato Consulari, ille Cæsari scripserat. Cæsar excusis probationibus centurionem exautorauit, atque etiam relegauit. Cæsar & nomen Centurionis, & commemorationem disciplina militaris sententiæ adiecit, ne omnes eiusmodi causas reuocare ad se videretur. Considera. Adulterij causa erat, apud ordinarium tribunal merito disceptanda: sed reus Centurio erat. accusatus ergo apud Legatum Consularem, sed ille gnarus suæ potestatis, Cæsaris sententiam exposcit. Hic damnat, & adiecit in sententiâ diserte, Centurionem, & memorat institutum militia: nec de gregariis aut talibus velle cognoscere. Sed ut ad Polybium redeamus, dat igitur ille Tribunis ipsis potestatem Mulctandi, &

» Pignoris capiendi. Nisi mulctam scilicet soluerent. An facit eò hoc Festus? Censio hastaria dicebatur, cum militi mulctæ nomine, ob delictum militare, indicebatur, quod hastas daret. Priuabatur igitur parte armorum, eaque pecuniâ debebat luere.

» Verberandi. Ad castigationem, vitibus aut virgis. Sed & ad mortem, fuste: de consilij tamen sententiâ.

» Fuste autem percutitur. Intellegit Fustuarium, Latinis ita dictum, quod ipse Polybius paullo ante descripsit. Nam vigiliis aut circuectioni neglectæ poenam fuisse tradidit Polybius, fustuarium: & addit, Ea poena est talis. Fustem capiens Tribunus condemnatum lentiter iargit & delibet. quo facto, omnes qui in castris sunt, ferientes alius fustibus, alius lapidibus, plerosque in ipsis castris (nota ibi supplicium sumptum, & opinor in ipsis Principibus) occidunt. Quod si quis euaserit, nec sic saluus erit. quomodo enim cui nec in patriam reditus, nec quisquam è necessariis secundo eum receperis. Itaque plausissime pereunt, quos ea calamitas attingit. Vides modum sumpti eius supplicij, & effectum. Neque hic lictores ulli ad ministri, aut carnifex, sed Tribunus signum modò dat, & obicit multitudini militari. An quia honestior illa mors? an quia tristior, & magis in animos penetrabat id exemplum? Profecto enim triste, commilitonum & com-

mani-







Lib. x.  
cap. viii.

ita in Agellio legitur: *Fuit hac quoque antiquitus militaris animaduorsio, iubere ignominia causâ militi venam solui & sanguinem dimitti. cuius rei ratio in litteris veteribus, quas quidem inuenire potui, non exstat: sed opinor factum hoc primitus in militibus stupentis animi, & à naturali habitu declinatis, ut non tam pœna, quàm medicina videretur. Postea tamen ob pleraque alia delicta idem factitatum esse credo per consuetudinem, quasi minus sani viderentur omnes qui delinquerent.* Ita Agellius, cum causâ subtilius quæsitâ, & quæ M. Antonio Mureto non proba. Ipse magis censet factum, ut sanguinem quem cum gloriâ fundere pro patriâ noluerant, eum cum ignominia amitterent. Sed rogo te Marce, in furto sic castigato (Caro dixit) quis sanguis pro patriâ fundendus fuit? Quin ego etiam seorsum censeo, id fuisse notam meritæ summæ & ultimæ animaduersionis, quâ cum clementia remisisset, speciem tamen eius usurpabat in pauculo sanguine fundendo.

Lib. xii.  
Var. cap.  
vlt.Falsum testimonium  
fuisse puni-  
tum.

» *Qui falsum testimonium dixit.* Amo vos Romani ob cultam etiam inter arma pietatem. Cur hoc capitale? quia religio mixta, & læsum aut spretum potius (lædere quis potest?) periurio supremum numen. Suprema igitur pœnâ luant.

Corruptela  
iuuenis  
capitalis.

» *Qui in flore ætatis corpore suo abusus.* Nec id crimen olim capitale in rogâ ante Scantinium: fuit tamen in castris. Quid ita? quia occasio eius magna, nullo femineo sexu, & multis iuuenibus in ipso vigore formæ, sub annum decimumseptimum. Cauent igitur, puniunt: sed in liberis maxime, vix arbitror in seruis. Notum illud sub Mario factum. cum Tribunus militum blanditiâ & mixto imperio iuniorem militem tentasset, ille generosi sanguinis, Tribunum stricto gladio interfecit, *Virum, inquit, me scito.* Causâ dictâ & probatâ, Marius iuuenem colaudatum absoluit. A v d. Moram tibi inieciisti vno alteroque verbo, quod non demitto. Peto? annuis. Dixi *nullum femineum sexum* in castris fuisse: possum credere? L. i. p. s. Debes. poetam Vmbrum non meministi scribere?

Femine ex-  
sules à ca-  
stris.

*Romanis utinam patuissent castra puellis.*

Atqui non patebant. nec de amicis aut scortis loquor: apage has turpitudines: nego ius fuisse habendi ibi vel vxores. idque etiam primariis viris. Tacito nostro volo te hoc accredere, apud quem Seuerus Cæcina censuit, *Ne quem magistratum, cui prouincia obuénisset, vxor comitaretur.* Veteres mores aduocat, & ait, *Haud frustra placitum olim ne femine in socios aut gentes externas traherentur.* Dat & rationem mihi probissimam: *in esse enim mulierum comitatu, quæ pacem luxu, bellum formidine morentur, & Romanum agmen ad similitudinem barbari incessus conuertant.* Oracula ille vir loquitur, nec ultra opus firmari. A v d. Non de vxoribus, id fateor: sed de scortis etiamnum hæreo, & en Liuium in Epitoma, qui admiscet. Nam scribit Scipionem ad Numantiam, *duo millia scortorum è castris reieciisse.* Simile in Floro hac in re & viro: *Scorta, calones, sarcine nisi ad usum necessaria amputantur.* Ut ergo dixeris in strictâ

Etiam  
scorta.Epit. lvi.  
Lib. ii.  
cap. xviii.

Disce.



Disciplinā non fuisse; tamen vides in laxiore, nec tam nouum id crimen. *LIX.* Nouum, nouum, inauditum. nec patior ultra te errare (et si pudor prohibet) illa scorta, non mulieres sed mulierosi fuerunt. Nec ultra reuelo. Enimuerō non Romani solum hic ita casti, sed Macedones & Græci: ac de Philippo rege proditum, quod is bello in Thebanos, cum duo iuuenes psalteriam mercede conductam in castra induxissent, re cognita, ambos extra fines regni sui relegarit. Totidem hæc pene verbis reperire est in Polyæno. Iterum ad nostra iudicia & mores pronocabis: quis vetat? non imitari hoc licet, non licet negare. Et si qui hic mores: nuperi, & non ante multa sæcula ipsa Germanorum natio, quæ maximè nunc istic peccat, morem aut legem hanc habuit in castris. Exstat in Ligurino Guntheri poetæ, qui tum vixit, inter res Friderici primi Imperatoris in Italiā gestis, exstat inquam ista lex:

*Simile in  
Græciæ.*

*Friderici  
Imp. in  
hinc re lex.*

*Nomen in nostris nobiscum famina castris,  
Qui reus exstiterit spoliis nudatus abibit  
Turpiter, & naso mutilabitur illa resecto.*

Eadem in Radeuico, lib. 1. ipsis verbis: *Nemo aliquam mulierem habeat in hospitio. qui verò habere præsumpserit, auferetur ei omne suū barnascha, & excommunicatus habebitur, & mulieri nasus abscindetur.* Abi nunc, & mores prætende. *AVD.* Silco. nec ultra iam liidorum subsanno aut rideo, qui *Castra dicta vult quasi casta, quod castraretur in eis libido.* Olim verum, nunc exserto cachinno rideamus. *LIX.* Sequitur in Polybio:

„ *Qui ter ob eandem culpam mulctatus.* ] Videtis & nota. Etiam leuiores & pecuniarie culpe, capitales sunt, si iter repetitæ. Causa. quod talem prauo ingenio censebant, & factum ad peccandum. Fortasse & contumacia iis vitæ puniendæ, & quod quasi per contemptum ludibriumq; legis peccaret. Hæc & talia sunt illa leuia, de quibus Iosephus: *Πεποισ-  
κουσι*) δὲ καὶ τὰς πόδας. οἱ περὶ νόμοι παρ' αὐτοῖς ἐ μόνον λευποταξίου, ἀλλὰ καὶ  
πρὸς ὧν οἱ ἱπὸς διατακτοί: *Prædocentur & metu.* nam leges apud eos non solum desertionis, sed etiam leuicula negligentie capitales sunt. Benè factum. nihil satis adstricti aut seueri inter armatos, & terrent nisi timent.

*Tergemina  
puna capi-  
talis.*

„ *Hæc talia ut crimina puniunt.* ] Videatur alicui hæc à sequentibus pœnâ distinguere: quod non ita est, sed genere & colore. Quæ nunc dixi, inquit, crimina apud omnes sunt, et si non sic punita: quæ addâ, propria militiæ, atque illi adhærent. Omnia tamen pariter capite sancita. Est ipsa distinctio, quæ in Arrio Menandro *I.C.* 10: *Militum delicta siue  
admissa, aut propria sunt, aut cum ceteris communia. Proprium militare de-  
lictum est, quod quis vi miles admittit.* Hæc igitur posteriora nunc adiun-  
git, & enumerat quattuor. Primum,

*Culpe mi-  
litares, pro-  
priæ.*

*l. 1. De re  
milit.*

„ *Siqui falso strenuum aliquod factum referunt.* ] Cūr hoc iterat, & an non ante in Falso testimonio dictum? Non. discrimen aliquod: quia illuc periurium & impietas est; hic non nisi mendacium & praua ambitio, quam tamen morte castigant. Ratio fuit. quod in militiâ eorum varia & multa præmia virtuti posita (audiuisti:) ad quæ ne indigni aspirarent

*Premiū fal-  
sa petitiō.*

x

& decus



Lib. xxvi. & decus hoc polluerent, rigide fraus punita. Ed magis hoc factum, quod nuda professio premium capiebat. Exemplum illustre in Livio, cuius hic sensus, si non verba. Scipio Carthaginem novam ceperat, sua fortuna pariter, & militum virtute. Sedit pro tribunali, ut mos, premia cuiusque operæ daturus. Coronam muralem proposuit ei, qui primus murum ascendisset. *Duo professi sunt, Q. Trebellius Centurio, & Sex. Digitius socius navalis.* Magno certamine res gerebatur, cum sui cuique corporis fautores & suffragatores adgregarentur. Scipio ut litem decideret, tres recuperatores dedit, qui testibus auditis cognoscerent statuerentque. Id verò non remedium, sed augmentum motus fuit. Stabant utrimque per omnes deos parati iurare, magis quæ mallent, quam qua scirent vera esse, per signa, per aquilas, & per quidquid esset religionis. Lælius ille Sapiens, mali exempli rem censens, & non longè à seditione: ad Scipionem venit, prospicere monuit & temperare. Ille igitur pro tribunali sic pronunciat, *Se satis compertum habere, Q. Trebellium & Sex. Digitium pariter in murum ascendisse, seq. eos ambos, virtutis causâ, coronis muralibus donare.* Ita finem ea res habuit, & dissimulata alterius fraus siue error (nam & is potuit) pacis causâ.

\* Dial. viii.  
huius libri.  
Presidium  
deserere,  
capitale.

» *Siqui in presidio aut statione possit.* \* Suprà huic rei aliquid dictum, & quàm nefas deserere stationem, ordinem, locum. Licet addere hoc Suidæ: *Ἡ στάσις ἐστὶν ὁ ἐν τῇ ἀσπίδι τῶν στρατιωτῶν ὁρμητήριον. καὶ ἐν τῇ ἀσπίδι τῶν στρατιωτῶν ὁρμητήριον. καὶ ἐν τῇ ἀσπίδι τῶν στρατιωτῶν ὁρμητήριον.* Statio, ordo est per vices ante castra stantium in armis. Et fœdera in eo lex est Romanorum, ut moriatur qui causâ quacumque excesserit. At illi præoptantes per virtutem, quàm per supplicium mori, persistunt. In quo tamen est, quacumque causâ desertentes puniri: in Polybio arctius, qui ob metum. Arctius, & nisi fallor, verius. Quid enim si impetus hostilis pepulit, & vis violenta? omnis ratio est ignosci.

Arma a-  
mittere, ca-  
pitale.  
Lib. i.

» *Siquis abiecerit armorum aliquid in ipso discrimine, per metum.* Miles vitam amittit, si sua arma: cum duplici restrictione, si in acie, si per metum. Idem in Signiferis, qui signa. Livius de Appio: *Vbi arma, vbi signa essent? singulos rogans, inermes milites, signo amisso signiferos, virgis caesos securi percussit.* Modestinus: *Miles qui in bello arma amisit vel alienavit, capite punitur humane, militiam mutat.* Huc spectat factum Scævæ, qui contra Britannos in scopulo solus relictus, diu uniuerlis resistens, ad extremum impar, galeâ discussâ, scuto absumpto, profundo se credidit, & (verba Valerii) *visâ Imperatore, armis non amissis, sed bonè impensis, cum laudem mereretur, ventam petiit: legem scilicet hanc in oculis habens militarem.* Quæ ipsa, aut similis, apud quasdam gentes. Græcis *πρὸς τὸν θάνατον* &c. prouelio infames sunt: & apud Germanos, ait Tacitus, *scutum reliquisse præcipuum flagitium, nec aut sacris adesse, aut concilium inire ignominioso fas.*

Lib. lxi.  
cap. ii.  
\* Scuto.

De mor.  
Ge. iii.

» *Quidam in ipso conflictu.* Credo inter hos intellegi Catonis Cen-

forij



forij filium. qui in prælio cum Perse Macedonum, equo delapsus, dum se recolligit, gladium amisit: ad quem recipiendum inter medios mucrones hostium se immerisit, & multis vulncribus acceptis ad suos rettulit. Hoc Plutarchus, Valerius, Iustinus, Frontinus inter insignia facta prodiderunt. Hactenus de singulorum pœnis Polybius, & quæ ad eas culpæ: nunc adiungit, de plurium peccatis, & quæ ratio puniendi, si exercitus aut pars eius deliquisset. Vide verba:

Catonis filij  
virtutis.

Εἰ ἀνδὲ ποτε τὰ αὐτὰ ταῦτα  
περί πλείοις συμβῇ γινέσθαι, καὶ  
σημαίει· ἵνα αὐτοὶ χερσὶ περὶ  
σας λιπεῖν οὐδὲ τόποις, τὸ μὲν  
ἅπαντας ξυλοκοπεῖν ἢ φονδέειν  
δοποδοκιμάζουσιν· λῦσιν ὃ δὲ πρᾶ-  
ματος δόριστον, συμφέρονται  
αἶμα ἑκατέρωθεν κληκκῶ, συνα-  
θροίσας ὃ τὸ στρατόπεδον ὁ χ-  
λάρχος, καὶ προαγαλὼν εἰς οὐ-  
λετοίπας, καὶ πορεῖ πικρῶς, καὶ  
τὸ τέλος, ποτὲ μὲν περὶ, ποτὲ  
ὀκτώ, ποτὲ δὲ εἴκοσι, τὸ δὲ ὅλον  
πρὸς τὸ πλῆθος αἰὲς εὐχαζόμε-  
νος, ὥστε δέκατον μάλιστα γινέσθαι  
τῶν ἡμαρτηκότων· ταῖς ἐκ πάν-  
των κληκκῶ τῶν δοποδεδειλακό-  
των, καὶ οὐ μὲν λαχόντας ξυ-  
λοκοπεῖ καὶ τὸν ἀρπὶ ρηθέντα  
λόγον ἀποδραστήως· τοῖς δὲ λοι-  
ποῖς τὸ μέγεθος κελεύει δὲς δὴ  
τὶ πυρῶν, ἐξωκελεύει δὲ χάρακος  
καὶ τὴν ἀσφαλείας ποιεῖται τὴν  
παρεμβολήν· λοιπὸν δὲ μὲν κιν-  
δυνὸν ἑὸ φόβον, δὲ καὶ τὸν κληκκόν,  
ἐπ' ἴσον ἐπικρεμαμόνους πάντας,  
Quod si plures peccasse  
contingat, & manipulos  
aliquot simul locum dese-  
rere: omnes quidem fuste  
percutere aut occidere  
nolunt, modum autem ra-  
tionemque reppererunt &  
commodam pariter, &  
terribilem. Exercitum  
nim aduocans Tribunus,  
& in medium noxiis pro-  
ductis, acriter eos incusat,  
& interdum quinque, aliàs  
octo aut viginti, & ut se-  
mel dicam, ad multitudi-  
nem semper respiciens, ut  
decima ferè pars delin-  
quentium sit, hos ex om-  
nibus ignavis sortitur: &  
in quos ea fors cecidit, si-  
ne ullà deprecatione, fu-  
ste percutit ad modum iam  
dictum. Reliquis hordeum  
pro tritico admetiens, iu-  
bet extra vallum tende-  
re & tutelam castrorum.



ὡς δὲ ἀδύλου συμπίωματ' ἵτα periculo & metu à for-  
 ὑπάρχοντες, & ὁ ὁμοῦ μαπο- te equaliter omnibus im-  
 μού μ' τὴν κριθοφαγίαν ὁμοίως pendente, & exemplo item  
 συμβαίνοντες περὶ πρότας, τὸ dati hordei ad omnes per-  
 δωματὸν ἐκ τὰν ἐπισμῶν εἰ- ueniente, plurimum ex eo  
 ληπία, & πρὸς κατάπληξιν, ἢ more capitur & terroris  
 διόρθωσιν τὰν συμπίωματων. & correctionis.

Decimatio  
vestis.

Lib. II.

Patrium  
institutum.  
Lib. IX.

Correctus  
Appianus.

Vicesima-  
tio.  
Centesima-  
tio.

Seditiosi  
puniti.

Rationem reppererunt & commodam pariter & terribilem. Pulcher-  
 rimum non dubie inuentum, quicumque eius auctor. Verustum ego  
 video, & an non ab regibus ipsis? enimvero statim post exactos eos in  
 Liuiο lego (nec antea) de Appio Consule, cuius exercitus cum fugisset,  
 capita capite punit, sed cetera, inquit, multitudo sorte decimus quisque ad  
 supplicium lecti. Propria Romanis ista lex, & Patria à Dionysio dicta. Ex  
 δὲ τῇ ἀλλοτρίᾳ τοῦ ἀπὸ δικαίου ἐκείνης εἰς αὐτὸν λαχὼν κληρῶ πρὸς τὴν ἀλλοτρίαν  
 ἀπίθνησκε, αὐτὴν ῥωμαῖοις πατρίος ὄντι καὶ τὴν λιπὼντων ταῖς τάξεις ἢ ποσειδωνίων  
 ταῖς σημείας ἢ κόλασις: Ex alià multitudine, cuiusque decuria vir unus quem  
 fors designasset, ante ceteros perit. Ea Romanis patria quedam punitio est  
 in eos, qui ordines reliquerunt aut signa deseruerunt. Etiam ab Appiano,  
 ut ego velim scribi. cum Caesarem alloquentem turbidos milites facit:  
 ῥησομαι τῷ πατρίῳ νόμῳ, καὶ τῷ ἐναυτο τέλει, ἐπεὶ δὴ μέγιστα τὸ πάθος κα-  
 τήρξει, τὸν δίκαιον ἐξαληρώσω θανεῖν: Utar lege patriā, & Nonae legionis,  
 quoniam ea seditionem maximè capit, decimum quemque sorte ad mortem  
 ducam. Vulgò tamen ibi, τῷ πετρίῳ νόμῳ: quasi Petreius aliquis eius au-  
 ctor, veteri illo xuo nusquam notus. Sed & Plutarchus in Crasso: πα-  
 τριὸν πὶ κόλασις, patriam punitioem hoc ipsum appellat. Vides rationem  
 totam, & decimum quemque sorte captum. decimum dico: nec fal-  
 lent Polybij mox verba, qui ait interdum quinque, alias octo aut viginti  
 periisse. non quasi quintus aut octauus interfecti: sed pro numero de-  
 linquentium, vult ex iis interdum tot & tot occisos. Pone quinque de-  
 curias peccasse: quinque punientur, pone octo, octo; viginti, viginti: at-  
 que hic est sensus. Non tamen nego etiam Vicesimationem interdum  
 adhibitam, imò & Centesimationem: cuius vtriusque rei in posteriore  
 historia exemplum. Capitolinus in Opilio Macrinò: Cum seditiones mi-  
 litares pateretur, multo saepius decimauit, aliquando etiam centesimauit,  
 quod verbum proprium ipsius est, cum selementem diceret, quando eos cen-  
 tesimaret, qui digni essent decimatione atque vicesimatione. Discis & ex  
 Macrim, & supra ex Caesaris facto, sic quoque de more punitos qui tur-  
 bidi aut seditiosi in ducem essent. Quid si hodie? an hæc fierent, quæ  
 videmus: Sed profectò perit ducum auctoritas, quia seueritas: nec alia  
 res militem in turbas & scelestas soluit, quam solutæ leges. In sanguine  
 & cæde



& eadē qui versantur, ferociam & contemptum induunt; nec nisi sanguine & eadē coercantur.

» Ita periculo & metu à sorte aequaliter omnibus impendente.] utilitatem huius supplicij, & quæ eò duxit rationem, exponit. Periculum, inquit, omnibus super caput est, atque imminet. ob incertam sortem: atque inde metus. qui ferè inhaerere solet iis, qui semel serio ad moti ad extremam illam metam. Cicero causam hanc ipsam expressit: *Statuerunt maiores nostri, ut si à multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animadverteretur, ut metus videlicet ad omnes, pena ad paucos perveniret.* Plutarchus, præter hoc, considerat & scenam ipsam faciemque terribilem, cum ignominia adiuncta. *Kai γὰρ, inquit, αἰχμήν τε θανάτου φόβον ποιεῖται, καὶ δὴ πολλὰ περὶ τῆς αὐτοῦ πᾶσι τοῖς τὰν νόλων ἀπάντων διουμένων: Nam & dedecus tali morti inest, & sunt multa, quæ terrorem & tristitiam gignant, circa ipsam punitionem, in omnium aspectu.* Indubiè ita est. Stant sub ictu mortis omnes, suspensi & anxij, quæ tamen paucos tangit & excipit: atque ij mox ipsi manibus suorum perituri. Adde increpationem ducis, & publicam maiestatem, & nihil solatii, vix miserationis. imò occulti aliquid gaudij, dum quæ sibi quisque timuit, conuersa vident in capita paucorum. Nec plura de Poenis Polybius. A v d. Non tu etiam? L i p s. Non ego. A v d. Sed certum & obuium est plura esse, & Vites, Fustes, Ignominias passim legi. L i p s. Si obuia & passim, quid me pascis aut aspicias? à te & industriâ tuâ pete. A v d. Imò dum in sermone es, exsequere. Mihi colligenda, tibi collecta: & valet in te illud veros:

\* Οὐ γὰρ περὶ τῆς αὐτοῦ οὐδ' ἄλλου ἔχει.

L i p s. In fine haud difficilem aut tenacem me præstabo, ne priorum etiam beneficiorum (ita homines sumus) gratia pereat. Accipe, & aperisum. Duo sunt hic etiam consideranda, *Castigatio & Ignominia.* Illa verberibus facta, & Polybio quoque tacta cum scripsit Tribunum ius habuisse verberandi. Ipse *μαστούω* dixit, quod etiam *flagellare* reddas: sed caue nunc feceris, nec seruilis Flagella admoueris ad corpus ingenuum & militare. Fuerunt in hac re *Fustes* aut *Virga*: illi honestiores, istæ acerbiores. Sed Fustes iterum duplices, è Vite aut aliâ materie. E vitibus, ciuibus reseruati. & hac mente Plinius: *Vitis in delictis penam ipsam honorat.* Liuius discrimen apertius ingerit, aut eius epitoma de Scipione ad Numantiam: *Quem militem extra ordinem deprehendit, si Romanus esset, viribus, si extraneus, fustibus cecidit.* Sic Catilina apud Q. Tullium militariter: *M. Marium, inspectante populo Romano, per totam urbem viribus cecidit.* Ita enim libri vetustiores, non vt editi, *virgæ*. Ex hoc ritu Tacitus: *Centurio Lucillius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum, Cedo alteram, inluderant. quia fractâ vite in tergo militis, alteram & alteram pascobat.* Et Iuuenalis de Mario:

*Nodisam posthac frangebatur vertice vitem.*

Significat gregalem fuisse, & vite Centurionis inter operandum sæpè percus-

Utilitas decimationis.

Pro Cluēt.

In Crasso.

\* Nam qui bene sapit, omnia in collecto habet.

Vitis in castigatione. Lib. xlvii. cap. i.

Lib. xvii.

Libello de pet. conf.

i. Annal.



- percutsum. Appellat inibi *nodosum*: quia talem eligebant ad validiorem ictum. Apuleius: *Miles è legione obuius, in uersa vite, denasore nodulo cerebrum diffindere conatus*. Militem appellat, sed oportuit aut Centurionem fuisse, aut Euocatam, quorum hoc gestamen & insigne. Eusebius in Ecclesiastica historia: *Τὴν τὴν ἐστὶν ὡς τὸ ρωμαίοις τὸ κλῆμα, ἢ τὴν τὸν ὕψους παρὰ τὴν ἐκ τὸν ὅπου: Honos quidam Romanis est gestare vitam; & qui adepti dicunt Centuriones*. A Libero patre Scholiastes vetus Iuuenalis hoc petit, in versum — aut vitam posce libello. *Ut Centurio fias*, inquit. *Vitis nam insigne Centurionum est, à Libero patre inuentum, qui primus triumphauit, & inuentor vitis est*. Plura de hac vite exempla: atque adeò in lapidibus passim Centurionum dignitas notatur bifurcatà aut incuruà vite. Addo, Græcorum quoque ducibus baculum in manu (sed de vite non arbitror) gestamen & insigne fuisse. Clearchus à Xenophonte ita describitur, *ἐν δεξιᾷ τῇ ἀριστερᾷ χεὶρὶ δ' ὅπου ἔχει, ἐν δὲ τῇ δεξιᾷ βραχίονας: in manu sinistra hastam tenens, in dextrâ scipionem*. Astyochus etiam dux apud Thucydidem, dum Hermocrati minatur, *ἐπαγγέλλομαι τὸν βραχίονα: sustulerat scipionem*. De Vite tantum de communibus Fustibus, Hidorus: *Fustes quibus iuuenes pro criminibus feruntur, dicti ab eo quod præfixi in fosis stent, quos palos rustici vocant*. Iuuenes, sæculi illius more, appellat milites ipsos. Lampridius in Alexandro: *Siquis militum de viâ in alicuius possessionem deflexisset, pro qualitate loci, aut fustibus subiiciebatur, aut virgis, aut condemnationi*. Vbi Fustium pœna (per gradus enim scandit) leuior illâ Virgarum. Valerius quidem appellat, *Virgarum contumeliosa verbera*: & rarò etiam in militiâ legas: rarò inquam, nisi ubi mors à securi consecuta, & hæc sollenniter tunc præuerunt. Tamen in eodem Valerio est, de P. Aurelio: quem C. Cotta *virgis casum, gregalis militia munere inter pedites fungi cœgit*: sed hoc ob atrocem & capitalem panem culpam, atque inibi vide. Fustes crebriores, & inferiore æuo ubique leges. Retinuerunt & nunc Turcæ ac plerique Orientales, in publicâ cottidianâ castigatione. Transeo ad *Ignominias*, quibus boni honestique animi haud minus coërciti, quàm pœnis. Eæ multiplices Romanis fuere, & ordine dabo. Primum, quod in Polybio hic est, *πονο, Hordeum pro tritico datum*. In Liuiio exemplum: *Cohortibus quæ signa amiserant, hordeum Marcellus dari iussit*. In Dione: *Antonius legionibus suis, cum Partho cecissent, καὶ δὲ τὸν ἀπὸ τοῦ ὅπου, ἢ ἐδιδόμει σὲ πῶς: hordeum pro frumento dedit, & quosdam decimauit*. Suetonius de Augusto: *Cohortes si qua cecissent loco, decimatas hordeo pavit*. Quod vsurpasse eum bello Dalmatico, in Dione leges. Sed & Vegetius notat, *uiranes si parum in prolusione & exercitio profecissent, pro frumento hordeum coactos accipere*. Causa huic rei, ut indigni viderentur communi militum cibo, sed reuicerentur potius iungerenturque cum iumentis. Alterum, cum ere priuantur, & stipendium non procedit, Valerius: *Age, quàm grauer Senatus tulit, quòd Q. Perillium Consulem fortissimè aduersus Ligures pugnantem occidere milites passi essent! Legioni enim neque stipendium*



pendium anni procedere, neque ara dari voluit. Duplex hic ignominia, quod annum cum militiæ nolunt in numerum venire, ad emeritum; & quod æs dari vetant. Festus: *Resignatum æs* dicitur militi, cum ob delictum aliquod iussu Tribunum militum, ne stipendium ei detur, in tabulas refertur. *Resignare* enim antiqui pro rescribere interdum dicebant. Varro in Fragmentis: Stipendium appellatur, quod æs militi, semestrem aut annum datur, cui datum non sit propter ignominiam, *Ære dirutus* est. Ad Varronis mentem Aufonius: *Procedere mihi inter frequentes stipendium iubebis, sin aliter, Ære dirutum facies.* Bene, inter frequentes, nam qui Infrequens notabatur, patiebatur hanc poenam. Frontinus: *Decreuit Senatus vii ea legio tota infrequens reserretur, stipendium ei annum non daretur, æræque rescinderentur.* Latinus Pacatus in Panegyrico ad Theodosium: *Gothus ille & Hunnus, & Alanus, respondebat ad nomen, & alternabat excubias, & notari infrequens ferebat. Seu potius, ut Cuspianus edidit, notari infrequens verebatur.* Quam sententiam ipsam, versibus ita Sidonius expressit:

*Ibant pellitæ per classica Romula Turma,*

*Ad nomen currente Geræ, timet Ære vocari*

*Dirutus, opprobrium non damnum barbarus horrens.*

Infrequens autem, ait Festus, appellabatur miles, qui abest abfuitne à signis. Cornificius ad Herennium: *Prætereo quod militiæ te infrequentem tradidisti.* Plautus alibi: *Hunc pro infrequente mittas militiâ domum.* Tertium, cum extra vallum & castra iubenter tendere. Causam habuit, quasi indigni essent qui inter verè milites agerent, proiecti & obiecti hosti: idque interdum sine tentoriis. Liuius: *Cohortes, quæ signa amiserant, extra vallum sine tentoriis destitutas inuenit.* Valerius de iis qui capti, remissi à Pyrrho fuerant: *Decreuerunt ne quis eorum intra castra tenderet, neve locum extra assignatum vallo aut fossâ cingeret, neve tentorium ex pellibus haberet.* Recursum autem iis ad pristinum militiæ ordinem proposuerunt, si quis bina spolia ex hostibus tulisset. Fecit & Corbulo apud Tacitum, xlii. Annal. qui *Pactium & Præfectos, militisque tendere omnes extra vallum iussit: quia fugerant hostem.* Quartum, *Discinctos & turpi habitu prostrui*, nempe ut parum viros. Liuius de Marcello: *Centuriones manipulorum, quorum signa amissa fuerant, discinctis gladiis, discinctos destituit.* Suetonius de Augusto: *Pro cetero delictorum genere variis ignominis affecit, ut stare per totum diem iuberet ante Prætorium, interdum tunicatos, discinctosq.* Valerius de Calpurnio Pisone, qui iussit Titium togâ laciniis abscissis amittum, decinctaq. tunicâ indutum, à mane in noctem usque ad Principia adesse. Plutarchus de Lucullo: *quosdam notauit, ut discincti fossam foderent, reliquo exercitu spectante.* Zosimus denique de Iuliano Cesare: *Amictos veste muliebri per castra duxit, ratus militibus, qui viri essent, eam poenam grauiorem morte futuram.* Quintum, *Mutare militiam*, quod est ab honestiore genere in humiliori transferri. Valerius de capriui à Pyrrho redditis: *Decreuerunt ut ex iis qui equo meruerant, peditum numero militarent; qui pedites fuerant, in funditorum auxilia transcriberentur.*

In Cento-  
nis Præfat.

Lib. l. l. l.  
cap. i.

Panegy.  
ad Socer.

Infrequens  
miles.  
Lib. l. l. l.

Extra ca-  
stra tendere.

Lib. x.

Lib. l. l.  
cap. vii.  
Licuit  
igitur &  
cannis aut  
stramine.  
Pulo hoc  
ipsum in  
Velut us  
fuisse.  
Discingi.  
Lib. xxvii.  
Cap. xlii.

Lib. l. l.  
cap. vii.

Lib. l. l.  
Militiam  
mutare.

Lib. l. l.



rentur. Ad hoc ipsum factum fugitivi Cannenses respexerunt, oratione  
 Lib. xiv. ad Marcellum (in Livio: ) *Nunc deteriore conditione sumus, quam apud  
 patres nostros fuerant captivi: quippe illis arma tantum, atque ordo militan-  
 di, locusque, in quo tenderent in castris est mutatus. Iterum Valerius de Pifo-  
 ne, qui turmas equitum adeptis equis, in funditorum alas transcripsit.  
 longius etiam eos abiciens, quam ad ordinem secundum. Tale in Am-  
 Lib. xxiii. miano: Reliquos ex ea cohorte ad pedestrem compegit militiam, quae onero-  
 Lib. xxix. sior est, dignitatibus imminutis. Iterumque: Equites quarta Sagittariorum  
 cohortis, omnes contrusit ad infimum militiae gradum. Imò aliquando ex-  
 Lib. xxv. tra omnem ordinem proiecti. ut Iulianus (in Ammiano) *Tertiaceorum  
 equestrem numerum, adeptis signis hastisque, diffractis, inter impedimenta  
 & sarcinas & captivos agere iter impasuit.* Sunt & alia quaedam minora,  
 Lib. xxiii. ut *Stantes cibum porumque, capere: quod de cena intelleges. nam in prani-  
 dio (ut supra monui) vitatum.* Exemplum in Livio, de Volonibus: &  
 haec aut similia per te notabis. Ista de pomis in Romano ritu, similia  
 quaedam in Graeco: Charonda lex, de iis qui arma pro patria non ce-  
 pissent, aut in bello ordines deseruissent: *ὁμοῖα ἔστι τοῖς ῥωμαίοις ἐν τῇ ἀ-  
 γορᾷ ἐν ἡμέραις πέντε καὶ ἑξήκοντα ἐπὶ ἐδμοὶ τιμωμένη:* statuit hos tales in foro  
 per tres dies sedere in vestibulis muliebribus. Diodorus Siculus hoc tradi-  
 dit, & subiunxit: *humaniorem eam legem alii, quae mortem inferunt, sed  
 occultā vi penē validiorem esse, cum metu tanta infamia viros absterret,  
 quibus mors optatur.* Et qui scimus an non à vicino populo mutuati  
 hoc Romani? Iam Spartani eos qui ignavia in bellis comperti essent,  
 variè notabant. *ἔχθρὸν μόνον* (ait Plutarchus in Agesilao) *ἀρχὴν ἀπειροῦνται  
 τῷ νόμῳ, ἀλλὰ καὶ δουλοῦνται τοῖς πότεσιν ἡμαῖνα καὶ λαβεῖν ἃ δόξαν ἔστι. παῖδες δὲ ὁ  
 ἐκλόμῳ ὡς ἂν τοῖς ἑρτοῦ γὰρ ὅτι οἱ δὲ καρτεροὶ περὶ ὅτις ἀρχῆς καὶ ἑ-  
 παροὶ. εἰς ὧν δὲ τὰ ποσειδάων ἐαυτοῖς χροῖματις ἐκπῆν φορεῖται. καὶ ἑρτοῦ  
 εἰς ὧν δὲ ὡς πῶν, ὡς ἐστὶ δὲ ἑρτοῦ:* Non enim solum arcetur omni magistratu &  
 imperio, sed & dare alicui horum uxorem, aut ab eo accipere, infame est. Per-  
 cutit autem & cedit eos, si quis vult, obutorum: at illi ferunt, squalidi & humi-  
 les, palliāq; gestant colore aliquo nincta & inscripta. Partem etiam barbae,  
 quae est ad labrum superius, sine mustaca, radunt, partem verò alunt. Ecce  
 hi & tales stimuli, apud varias gentes, excitandae Virtuti, Secordiae com-  
 primendae. A v d. Multi, & duri quidem apud Romanos: & quae pa-  
 tientia ferre potuit? L i p s. Semper tu mirator, & plures, credo, tecum.  
 quia reuera multa in tota hac militia, de quibus cum Mercurio Ter-  
 maximo dixerim: *ταῦτα μὲν ἀνθρώπων ἀληθινὰ δόξαν, ἀνθρώπων δὲ ἀμείν:*  
*Hec scienti quidem vera videantur, ignorantī incredibilia.* Sed tu iam scis,  
 & paullatim ad fidem te ipse forma.*

Græcorum  
 ignominia.

\*Tocren-  
 sium qui-  
 bus ille de  
 du leges.  
 Spartano-  
 rum nota.

DIALOG.



## DIALOG. XIX.

*De Missione quadruplici, Honestâ, Caussariâ, Gratiâ, Ignominiosâ: & de Commodis missorum.*

NAM ego quidem te dimitto, & vnâ meos milites. *Quirites*, quod lubet, abite. A V D. Quid autem facis? L I P S. Quod res iam poscit, finem sermoni toti impono, & ad *Missionem* venio; quæ labore militem & me soluet, ad quietem ducet humanarum actionum finem. Nam post confecta stipendia, mittebatur miles, liber deinceps & immunis. Dixi *confecta stipendia*, quia lege certus annorum numerus definitus, nec sumere aut ponere militiam volentibus erat. *Ea legitima stipendia* Legitima stipendia. Lib. xxiii. vocat *Liuius*, de milite ex *Cannensi* fugâ: *Nullo praestituto militie tempore, nisi quod legitimorum stipendiorum esset.* Ea viginti annorum in pedite fuisse, decem in equite, suprâ in *Dilectu* verè definiui. Perpetuum id mansit: exiti sub bellum *Cimbricum* aliquid immutatum (credo per *Tribunos*) sed mox antiquatum. *Cicero* tetigit in eâ pro *Cornelio*: *Ut C. Cæcilio M. Iunio Consulibus, quæ leges rem militarem impedirent, ut abrogarentur.* Ad ea verba *Asconius*: *Ipse quoque hic Iunius aduersus Cimbro male rem gessit, ac plures leges quæ per eos annos, quibus hæc sic gerebantur, populo latae erant, quibus militia stipendia minuebantur, abrogauit.* Sanè viginti isti anni ad Imperatores vique venerunt, & sub iis quoque (excipio *Prætorianos*, quibus sedecim) manserunt. *Nauticos* etiam milites deteriore conditione fuisse, & annos viginti quinque militasse, è lapidibus *Domitiani* auro dicas. Atque his confectis mittebantur: si quis aliter se subduxisset, mors aut seruitus poena. In *Liuij* epitomâ: *C. Martienus, quod exercitum in Hispaniâ deseruisset, damnatus, sub furcâ diu virgis casus est, & sestertio nummo venit.* Ad hoc ipsum factum, fragmentum refero (*Polybij*, nisi fallor) in *Suidâ*: *Εμμενέου το πάριδι, εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔλθοντα, δειλὸν καὶ ἀποδεδωκὸς τὸν πολεμικόν, δούλος ἐγένετο: Virgis casus est, deinde sub educationis lege (id est, ut foris seruiret) venit, timoris & fugæ poenam hanc ferens, ut seruus esset.* Nec dubium quin pro *Desertore* puniretur, si quis sine iustâ missione recessisset. De quâ ipsâ *Censores* etiam *Romæ* cognoscebant, ex *Liui*o: *In censu accipiendo populi, milites ex Macedonico exercitu, qui quàm multi abessent ab signis census docuit, in provinciam cogeant, causas stipendii missorum cognoscebant, & cuius nondum iusta missio visa esset, ita iniurandum adigebant: Ex tui animi sententiâ, ex edicto C. Claudij, Ti. Sempronij Censorum, in provinciam Macedoniam redibis, quod sine dolo malo facere poteris?* Iusta autem *Missio* duplex: *Honestâ, Caussariâ.* *Honestâ*, quæ emeritis stipendiis datur: *Honestâ missio. Caussariâ.* *Caussariâ*, quæ ob vitium, defectum, morbum. Puta aliquem manu truncatum, oculis captum, valetudine aut aliter inutilem militiæ factum, mittebatur. Suprà tetigi. & *Apuleius* ad hanc aspexit: *Rebar enim me iam prorsus exanimatum ac debilem mereri caussariam missionem.* Lib. iiii.

y

quia



Lib. vii.  
cod. Th.  
tit. xx.

Gratiosa.

Lib. xlii.

Ignominio-  
sa.

Exauctoratio.

cap. xlii.

1. Annal.

cap. xlix.

Commoda  
missionum.  
Lib. i. de  
arte.

quia iustam causam habebat, etiam præmiis interdum *Honestæ æquata*. Ut in lege Valentiniani & Valentis: *Alij verò qui honestas missiones siue causarias consequuntur, singula paria bouum & quinquaginta modios vtriusque frugis accipiant*. In aliâ Constantini: *Intra viginti etiam stipendia dimissus, quoniam imbecilli & debiles censibus non dedicantur, eodẽ beneficio utantur*. Iniusta item missio duplex: *Gratiosa, & Ignominiosa*. Gratiosa, quam Liuius ita nominat, per gratiam aut ambitum ab Imperatoribus impetrata: sed sæpe inualida, & Censores rescindebant. Liuius: *Missorum quoque causas sese cognituros esse, & quorum ante emerita stipendia gratiosa missio sibi visa esset, eos milites fieri iussuros*. At Ignominiosa est, quã ob delictum aut crimen militiã quis solutus. Et ideo sic dicta, quia nominis notam & infamiam adferebat. Iurisconsulti quoque hoc testati: & exemplum huius elegans, atque ipsa formula, in Hirtij, de bello Africano: *Cæsar postero die de suggestu, conuocatis omnium legionũ Tribunis, Centurionibusq; C. Auicne, inquit, quod in Italiã milites populi R. contra remp. instigasti, rapinasq; per municipia fecisti, quodq; mihi rei q; publica inutilis fuisti: ob eas res, ignominia causã, ab exercitu meo te remoueo, hodiẽque ex Africã abesse, & quantum potest, proficisci iubeo. itemq; te A. Fonteij, quod Tribunus militum seditiosus, malusq; ciuis fuisti, ab exercitu dimitto*. Ipsa verba sic cum dignitate in aspectu omnium de Tribunali prolata, æterno vulnere eos sauciabant. Atque hæc ita olim: sub Augusto duplex Missionis genus factum, *Exauctoratio & Missio*. Illa fuit, cum expletis stipendiis soluebantur onere omni militiã, nisi pugnae in hostem. Nec iam sub signis aut aquilis erant, ut alij milites, sed sub vno Vexillo habebantur scorsim: dicebanturq; Veterani. Id repertum, quia plena Missio commoda & præmia sua habebat, instituta ab Augusto, quæ non statim solui & representari à rep. poterant: atque ideo expectabant ea sub Vexillis, unde & *Vexillarij* dicti. Sed fraus sæpe in hac re, & de industriã protrahebantur. Ita Suetonius de Tiberio: *Missiones veteranorum rarissimas fecit, ex senio mortem, ex morte compendium captans*. Bono enim fisci id fiebat. & inde querelæ sub eodem Tiberio ipsorum militum, apud Tacitum: *Quod tricena aut quadragena stipendia senes tolerant*. Item: *Ne dimissis quidem finem esse militiã, sed alio vocabulo eosdem labores perferre*. Ideoq; petunt à Principe: *Ne ultra sub vexillis tenerentur, sed ipsæ in castris præmium pecuniã solueretur*. Volunt in pecuniã præmium, quia specie agrorum, & ut ij assignarentur, eludebantur. Tota hæc ratio, ut dixi, ab Augusto. & docet Suetonius: *Quidquid ubique militum esset, ad certam stipendiorum præmiorumq; formulam adstrinxit: definitis, pro gradu cuiusque, & temporibus militiã, & commodis missionum: ne aut etate aut inopiã, post missionem solitari ad res nouas passent*. Ecce duo instituit, & Stipendia, & Præmia: atque hoc de præmiis, ostendit missioni ad hæc illis, alioque verbo *commoda missionum* dicit. Ita Ouidius:

*Romule militibus scisti dare commoda solus,  
Hæc mihi si dederis commoda, miles ero.*

Sucto-



Suetonius Nerone: Ita exhaustus & egens, ut stipendia quoque militum, Cap. XXXI.  
 & commoda veteranorum protrahi ac differri necesse esset. In libris legum,  
 Commoda principum. & alibi pluries. Miror quid ita in Suidâ: Κόμωδα, δό-  
 αις ἐν τῇ σείσει τοῦ παρρηγοῦν: Commoda, donatio in terræmotu facta. Equi-  
 dem scio, & memini, liberalitate Principum opida quassa interdum sus-  
 tentata: sed id Commoda dictum peculiariter, haud legi. Vide an non  
 aptius: ἐν τῇ σείσει τοῦ, in annonâ: & ut huc trahamus. Ista Commoda  
 quanta fuerint, expressum à Dione: Quoniam, inquit, milites agrè tunc Lib. LV.  
 ob premiorum paruitatem ad bella irent, extra tempus definitum: factum Quanta  
 decretum à Senatu, ut Prætoriani post sedecim annos quinque millia drach- ea fuerint.  
 marum caperent, alij post viginti annos, tria millia. Id sub Augusto institu-  
 tum. & conatus minuere Caligula: qui, ut Suetonius ait, Commoda eme- Cap. XLIV.  
 ritæ militiæ ad sexcentorum millium summam recidit. Sed immanis & falsa  
 illa sexcentorum millium summa, recidatur, fiatque senum millium: quæ Correctus  
 scriptio fortassis errori fuit. Id verissimum, & conuenienter ad Dionem, Suetonium.  
 qui vult Commoda sub Augusto trium millium drachmarum fuisse, siue  
 duodecim mille sesterium: at à Caligulâ accisa & ad medium reducta.  
 Medietas autem quam dixi, sena millia. Nec plura de omni Militiâ, in  
 eius fine esto finis.

## DIALOG. XX.

Conclusio sermonum quinque, & militia veteris cum nostrâ bre-  
 uis comparatio.

**A**VD. O quæ gratia condigna tibi à me erit? nisi ut olim Socrati  
 Æschines, me tibi donem. L I P S. Accipio, & æternum meus esto.  
 Nunc in urbem rectâ & domum. Sol deserit. AVD. Inter eundem hoc  
 vnum, nisi graue est, sermonis totius fastigium & culmen. L I P S. Quid  
 amplius? AVD. Summatim ut conferas, veterem illam cum hac nostrâ,  
 & vtra atque vbi præponderet, dicas. L I P S. Ἀρχαῖον μὲν αἰτίς. Egone?  
 ab umbrâ & rogâ?

Οὐκ ἔστι μὲν τὸ ἀρχαῖον, πολλὰ χειρῆς:

Non est meum negotium, faceat hinc.

Sagati nostri non ferant, & vocibus aut manibus me tangant. AVD. Me-  
 liora non sic perit pudor. Atque ego commemini, quod Michael Mon-  
 tanus ille, quem æstimas, de Hadriano Turnebo scripsit: virum fuisse  
 rerum civilium aut militarium, tractatione & usu rudem, tamen boni-  
 tate quadam & rectitudine iudicij de his quoque optimè & peritissimè  
 censuisse. Cur non idem de te sperem, qui instituto & professione iuxta  
 Turnebum es? L I P S. O bone, sed aliis impar. In illum conuenit:

ἄνθρωπος ἀειδίᾳ εἰδὼς,

Οὐδὲν μὲν ἔστιν ἀρχαῖον ἐν τῇ φύσει πλάτων:

in nos, quid nisi optimarum rerum amor & studium? AVD. Imò. L I P S.  
 Sile, sile. tu, quod dicitur, claudus pilam retines: & mos tibi iterum ge-  
 rendus,

\* Arcadium  
 me possit,  
 id est, dis-  
 ficilia.

\* -- vir qui  
 compluria  
 nouit, Et  
 qui diuitias  
 mentis con-  
 gesserat  
 amplas.  
 Empedocl.  
 d: Pythag.



rendus, nec aliter eludam. Ergo audi à capite, sed calculus albus aut niger penes milites aut duces potius esto. Quinque in Militiâ Romanâ, totidem diebus, confideravi: *Dilectam, Ordinem, Arma, Aciem, Disciplinam*.

De Dilectu  
iudicium.  
Vix reusca-  
ri possit.

De Dilectu, non videtur ambigendum quin optimus ille ex optimis honestissimisque apud eos fuerit: hodie tamen, ut mores & instituta sunt, ægrè imitandus. Nisi si fortè in aliquâ republicâ. Sed apud nos ea paucæ, aut impotentes: & vna Venetorum quæ potest polletque, ob causas quasdam suas, à militiâ ferè suos arcet. excipio naualem. Principes aut reges, ad hanc Romanam formulam ægrè adstringantur: ij quoque ob causas. Difficile sit, non aliâ descriptione aut censu: vix etiam tutum, promiscua sic esse arma. Sed hæc talia in Politicis. Nunc

Nisi in sele-  
ctâ aliquâ  
& perpetuâ  
manu.

illud tamen teneo, vtiliter à quocunque Principe rationem aliquam Dilectum instituendam, aliam à vulgatâ. Quid Turca in Ianizaris suis faciat, non est ignotum: ego velim legiones plures aut paucas; (ut opes cuiusque sunt aut regna) conscribi ex idoneis, & ab adolescentiâ in certum tempus Militiæ obstringi & formari. Ars quædam est tractandorum armorum, nec professio nominis, & vultus aut cultus immutata, militem statim reddunt. Sed iterum remitto te ad Politica nostra, & quas

De Ordine  
iudicium.

dabo Notas. Alterum est *Ordo*: ô ille bonus in re Romanâ, quacunque consideres! Sectio partium apta, corpus legionum grandius, membra cohortes, artus manipuli ipsi. Vide Duces & Centuriones dispositos, Signiferos, Optiones: nihil abest, nihil superat: sic ut vsui omnia, non ut oneri sint aut pompæ. Considerentur quæ dixi: multa cum bono totius militiæ, cum bono etiam ærarij usurpanda. Tertium *Arma*: & hic,

Yesset mul-  
tu vilitate  
assanti.  
• Ne Duces  
& Duplica-  
ri sic re-  
dondent.  
De armis  
iudicium.

inquiunt, iacemus. Irrident eum ventum est ad hos sermones, & Fundas, iacula, Sagittas pedibus calcant & trahunt, præ vnis nostris Bombardis. Hoc fulmen & tonitru nullam Romanam aciem sustinere potuisse: utique si grandiora illa accederent, & quassatoria tormenta. Hæc & plura ita disserunt: quid rerum veterum aliquis benè gnarus? Habeat

Vulgi sensu  
reiecit ve-  
tera.  
Nostris, as-  
serta & de-  
fensa.  
Fundorum  
vso.

fortasse quod reponat, & quo refellat. Primum, quod mililia illa omnia eleuant, vereor ut vim eorum benè norint. Fundæ, quantulum à nostris bombardis vi & effectû (nam forma diuersissima) abierunt? Ridiculum hoc in primo auditu: sed mecum examina. E plumbo vtrumque telum est, nec magnitudine aut modo glandes valde dispares: nec impetu aut violentiâ valde vincantur Fundæ. Credere me iis oportet, qui viderunt, qui interfuerunt militiæ præcæ, & eum hæc arte & vsu valebant: ij ergo scribunt, quæ componant cum bombardis eas, aut anteponan. De impetu, is tantus in emissâ peritè fundâ, ut glans sæpe liquefceret in medio cursu, concepto igne. Lucretius:

Impetu ad-  
similes bom-  
bardis.

Lib. vi.

— plumbea verò

*Glans etiam longo cursu voluenda liquefcit.*

Quidius: *Non secus exarsit, quam cum Balearica plumbum  
Funda incit. volat illud, & incandescit cundo,  
Et quos non habuit, sub nubibus inuenit ignes.*

Luca-



Lucanus: *Inde faces & saxa volant, spatioq. soluta  
Aëris, & calido liquefacta pondere glandes.*

Statius: — *arsuras cali per inania glandes.*

Imò idem cum fulmine comparat:

— *volucres imitantur fulgura glandes.*

Poëtis fortasse fidem non habes? Philosophus accedat, noster Seneca: *Nat. quæst.*  
*Aëra motus extenuat, & extenuatio accendit. Sic liquefcit excussa glans* *11. cap. lvi.*  
*fundâ, & attritu aëris velut igne distillat.* Et tale in Aristotele alibi scri-  
ptum. Nec id tamen perdit vim teli, sed sic igneum veniebat in cor-*Vu Funde.*  
pus. Virgilius:

*Et media aduersi liquefacto tempora plumbo  
Diffidit, ac multâ porrectum extendit arenâ.*

Vno ictu ecce, interficit. nec miror de Dauide, qui iuuenis & inter fun-  
ditores, hoc telo immanem Goliathum deiecit. Atque vt semel & ple-  
nè vim eius noris, accipe Diodori Siculi ista, de Balearibus: *Βάλλουσι λί-  
θοις πολὺ μάλιστα τ' ἄλλων, ὥστε οὐτόνως, ὥστε δοκεῖν τὸ ἐλπίδ' ἐν δότ' πνοῦ κα-  
ταπύλου φέρεσθαι:* *Iaciunt lapides* (sicis enim & hos, nec solum plumbum *Instar tor-  
menti venit.*  
*fundâ missum) multo maiores quàm alij, ita intentè & robustè, vt videat-*  
*tur ictus à catapultâ quapiam deferri.* Cum tormento, vt vides, comparat.  
atque addit: *Τὰς τε θυρίδας καὶ τὰ κένη καὶ πᾶν σκεπαστήριον ὅπου γ' ὦν τεύ-* *Arma om-  
εσσι:* *Et scuta, & galeas, & omne armorum tegumentum persfringunt.* Ne- *nia rumpit.*  
go, nego bombardis his nostris maiore vim esse posse, fortasse nec tan-  
tam: excipio *Musquetta* quæ vocant. Iam parte vnâ certò vincunt Fun-  
dæ, quod multò longinquius ferantur & lædant. Quæ nostra bomba *Curfusius  
longinquus*  
vltà ducentos aut trecentos pedes tenorem & vim seruat? languescit aut  
aberrat, si protendis. At Fundæ telum ad sexcentos pedes vim pertulit  
& permisit. quod ita in Vegetio clarè scriptum. *Sagittarij vel funditores,* *Lib. 11.*  
inquit, *scopas hoc est fruticum vel graminum fascies pro signo ponebant, ita* *cap. xxiii.*  
*vt sexcentos pedes remouerentur à signo, vt sagittis vel certè lapidibus ex*  
*fustibalo destinatis signum sapius tangerent.* Iungit hîc cum sagittis, & *vel sagitta  
superat.*  
spatium vtriusque dat, quod dixi: at alij ante sagittas etiam ponunt, &  
longius volunt permeare. In Strabone leges, *μακροβόλωτέραν τὴν σφεν-  
δόβω τὴν τόξῳ:* *Longinquius iacere fundam, quàm arcum.* In Dione: *οἱ σφεν-  
δόνη μακροτέρῳ τ' τόξῳ ἵκνται, πάντες δ' ἢ κατὰ φρεσὶν ἰχυρῶς ἐλυσσάνοντο:* *Lib. viii.*  
*Funditores longius quàm sagittarij iaculantes, omnes etiam cataphractos* *Lib. xlii.*  
*lædebant.* Hoc ille in rebus M. Antonij contra Parthos: quos tamen  
benè armatos fuisse cõstat, & eosdem sagittis scientissimè vsos. Sed præ-  
ualebant tamen iis fundæ, quod & Xenophon disertè scribit in Græco-  
rum suorum rebus: *μακρότερον γὰρ οἱ περὶ τοὺς ἰσθμὸς ἐσθ' ἐδόνουν, καὶ ἤδη* *Lib. v.*  
*παύσαντες τὸ ἔργον:* *Longius enim Rhodij quàm Persæ funditores eiiculaban-* *Anab.*  
*tur, atque adeò quàm plerique sagittariorum.* Longè igitur iaculantur: an *certissimè  
iacit.*  
& certò? Omnes adfirmant, præsertim de Balearibus, & ab infantiâ di-  
dicisse destinatos istos ictus. Quinetiam in Bibliis sacris lectum: *Habita-* *Lib. Iudic.  
tores Gabaa ad septingentas, sic fundis lapides ad certum iecisse, vt capillum* *cap. xx.*  
*quoque*



quoque possent percutere. De fundis satis, & tu nobis credis? A v d. Debeo, quæ frons contra tot talesque testes? tamen præter fidem opinionemque meam hæcenus id esse nõ nego. At terrore nihilominus & sonitu Bombardæ vincunt. L i p s. Hoc damus. quid? ut aues terreant? Nam veros milites aut sono aut aspectu illo igneo motum iri, non opinamur: nisi fortè in nouitate. Et sanè existimo, si Romani primò cum nostris confliscent, terrendos sub initia specie & strepitu fuisse: sed sub initia dumtaxat. re perspectâ, futuros qui fuissent. Præsertim qui sic armati, scuto proiecto, leues aut vanos reddidissent istos ictus. A v d. Quid tamen de maioribus tormentis? totas legiones nõne prosternimus? L i p s. Scilicet ut hodie. & periti narrant, nullam aciem vidisse hoc telo solutam. Leuis colliculus, agger aut margo fossæ interiacens, vim elidit aut directionem terribilis machinamenti. Nota hæc militaribus: & excipio oppugnationes oppidorum; plus in speciem quàm in summam belli confert hoc tormentum. Incommoda autem quæ adiuncta, omitto: nec machinas Romanorum parte alterâ oppono aut libro: longior sit ille sermo, & aliò reservatur. Transco ad iacula, quæ item elidunt. Atqui bonitas in iis hæc, quòd faciliè & citò mitterentur, quòd in omni tempore & loco. Non ita in Bombardis, quæ & moram aliquam habent ut impleantur; trepidationem ut emittantur; impedimentum, à pluuiâ aut quo alio casu. An non & iacula longius permeant? Obseruo sagittarum cursui æquari ab Homero, apud quem de se Vlysses:

Tormenta  
nostra sepe  
inutilia.

In iaculis  
& missilibus  
quid  
boni.

Longe eunt.

Odyss. 9.

Διὰ δ' ἀκοντίω, ὅσον ἐκ ἀλλοσσιπ ὄϊς ᾖ:

Hastâ autem iaculor, quantum vel nemo sagittâ.

Et si hoc in Vlyse dictum, non communiter tamen verum, & præuolabat Sagitta. Quanto? ipse modus expressus in Statio:

Quam  
longè?  
Lib. vi.

Quale quater iaculo spatium, ter arundine vincas.

Circum metitur ad ludos & describit. & is fuit tantus, inquit, quantum vel quater iaculo transmittas, vel ter sagittâ. Ergo parte cursus quartâ Sagitta vincebat. & si illa sexcentos pedes ibat, ut vidimus: ista suprà quadringentos. Ut ridere meritò debeam in affirmatione scriptoris Itali, harum rerum tamen periti, qui constanter negat, lacertum vllum tam validum, ut saxum aut telum aliud iaciat, ad quadraginta passus. Desine homo, & in vulgatâ tunc re veteribus crede. Atqui iacula ista vim etiam habuerunt? vidisti in Pilo, de quo \* diximus: vis & in alio? Tragula in vsu fuit Hispanis & Gallis, & aliquando Romanis. De eâ sic in Suidâ scriptor aliquis: Κόττας ἐχέοντα πρὸ ὀπλῶν ἑξαγόμεναι λέγεται, μὲν ἔπειτα εἰσάγει ἀφ' ἑκείνων, ὥστε τὸ βληθέντα διὰ τοῦ τῆς χειρὸς καὶ τῆς πλάτης διὰ πύργου καὶ τῆς γῆς περὶ πλάτους: Costa utebatur telo quod Tragula dicitur. quo ille tam validam plagam infligebat, uti eo percussus per loricam, per latera, terra velus clano affigeret. Sed & in Plutarcho scriptum, Philopamenem per utrumque femur simul, iaculo amentato transfixum. Per Deum, quæ istæ manus? aut viribus aut peritiâ validæ, quam assiduum exercitum dabat. Aliquid de Sagittis dicam? & patrum æuo in pretiò fuerunt, & fortasse

\* Lib. i. 11.  
Cap. pro-  
prio.  
Vt iaculo-  
rum.



fortasse non bono consilio prorsus sic omisse. Reperio Parthorum sagittas arma omnia penetrasse, in Plutarchi Crasso. In Agathia Historico, *Aligerni Gothi manu sagittas emissas, statim totum hominem per scutum & lorica[m] traieciisse.* & quod mireris, si in saxum aut aliud quiddam durum fractuque difficile incidissent, totum illud impetus violentia diffregisse. Quæ Procopius de sui æui Sagittariis diffusè scribat, apud ipsum, si vis, vide. hoc tantum excerpo, *tanta vi emissam sagittam, ut ei neque thorax ullus neque scutum posset resistere.* Satis de leuibus armis: quæ tamen præcipua in nostrâ militiâ sunt: & quàm rarò aliter pugnatur? Illa pugnam omnem decernunt, capiunt victoriam statim, aut cedunt: veræ & statariæ pugnae, tantum nunc leguntur. A v d. Sed tuo iudicio igitur, vetera illa tela meliora, aut vsurpanda? L i p s. Meo, non spernenda prorsus: imò & quædam assumenda, ac cum nostris istis miscenda. Pulchrè & vtiliter fieret, sed à præexercitatis. Alioqui tela futilia. Iam grauis armatura Romanorum, quid dici potest quin optima? Homo à capite ad calcem in armis, ipsa crura non intacta: & præcipuum munimentum, pediti atque equiti prægrande scutum. Aio vtilius non esse inter arma: sed nostra ignauia, an audacia, è militiâ omni eiecit. Vicini aliquot retinent, vt Pannonij equites, & Turcæ: nos, vt dixi, ignauè remisimus, vel etiam confidenter, quasi vel sic tuti. Nec hîc insisto: video qui nostro æuo de Militiâ scripsere, culpam agnoscere, & hortari ad emendandum. Certè nostri isti plerique omnes inermes, & quid nisi cum Velitari manu componendi? expoliti ad ictus, & idèò trepidi, quod natura sui anxia cogit. A v d. Mi doctor, bonæ fidei esto, vt soles. Nostri omnes Velites? quid ergo Hastati aut Sarissophori, quos laudabili Macedonum ritu habemus? L i p s. Paucos habemus, nos quidem Belgæ aut Galli. Plures Hispani, fateor, qui *Hastam* etiam proverbio appellant, *reginam armorum*: plurimos Heluetij, qui olim hac pugna clari, & veri phalangitæ. Sed & nunc cœperunt rarefcere, & alia arma leuia miscere. Quæ autem nostra hîc sententia? omisi, quia Polybius pro me adfatim dixerat, vbi Romana arma cum Macedonicis ex professo confert. Quid prudentius aut firmitus illo possim? Tamen sententia mea hæc est. Romanos, etli bonos & faciles bona imitari, non vsurpasse Hastas, imò quas Triarij olim habuerint, sub Marij & Cæsaris æuum omisisse. Causæ. quòd non conueniens hoc telum distinctæ & diuisæ per manipulos aciei. Grande & cohærens debet esse corpus, vbi vim hastæ habeant: sparsæ sunt inutiles. Item. pauci in magno corpore qui habent vtilis: cum primi modò ordines eas possint exferere, reliqui non nisi nixu & corporibus iuuare. Amplius. immobilis ferè & vniformis est talis acies, in frontem valida: subito vertere se & stabilire, ægrè potest. Postremò. qui habet eam, vnū modò id telum efficax ferè habet (etli Macedones tamen iaculatoriam etiam hastam:) & in primis scutum grandius gestare aut vti apè non potest. Hæc, & forsan plura, Romani considerauere. & quamquam sæpè phalangis periculum fecissent, atq; etiam cum suo inter-

*vt sagittarium.*  
Lib. 1.

Lib. 1.  
Bell. Pers.

*Teuer p'e-  
reque no-  
stra pugna.*

*Panoplia  
Romanorū.*

*Scutum  
optimū  
armorum.*

*Contrà he-  
die.*

*De Sarissa  
iulianus.*

Lib. xvii.  
v d.

*Romani  
Præterunt*

*Ob causâs.*



A Plutar-  
cho in Ae-  
milio.

Lib. 12.

Bona tamē  
in equitem.

Romanis  
huic rei  
Pila.

\* Imō soli  
ipſi equitē  
pellebant.  
vt Cæſaris  
pugna cum  
Pompeio,  
ſex illi co-  
horre.

Concluſio  
diſſerta-  
tiuncula.  
\* Is eſt Mar-  
chianellus.

De Acie in-  
dicium.

Romanis  
adproba.

Intervalla  
laudatiſſi-  
ma.

Accuſa &  
reſpoſus per  
ea.

interdum periculo (vti Paullus Æmilius ſcribitur *exhoruiſſe ad confer-  
tam & haſtis protentis irruentem phalangem*;) tamen ſua pluris fecere, &  
putarunt in totam rationem belli meliora. Ipſi enim quocumque loco  
pugnare viles, quacumque formā, à fronte, à lateribus, à tergo: & om-  
nes viles, cum res ferret. Vt in corpore hoc optimum, omnia membra  
agilia eſſe & implere ſuum munus: ſic in acie. Enimvero, ait Liuius,  
*illa phalanx immobilis, & vnius generis; Romana acies diſtinctior, ex pluri-  
bus partibus conſtans, facilis partienti quacumque opus eſſet, facilis iungēti.*  
Adde, quod in locis ſalebrosiſ aut inæqualibus, inſtruere ſe Romanus  
potest: phalanx cum fructu vix poteſt. quæ denſitate & cōnexionē con-  
ſtat: eoquæ ſi foſſa, cliuſ, ſepes, aut aliud medium ſit, facile diducitur,  
& manipularis illa acies inſinuat ſe per abrupta. Tum actum. Nec ta-  
men negem, noſtris moribus & pugnis peritiles eſſe haſtas, præſertim  
contra equitem, cuius vim & impetum ſiſtunt egregiè aut repellunt. At  
in Romanā armaturā quid opus? cum Velites in fronte ſerè procurre-  
rent, & telis ſuis equitem arcerent: ac ſi non ipſi, legionarius facile tar-  
daret aut fugaret coniectis pilis. Graue & efficax hoc telum, & quod  
ſinguli duplex geſtabant, vt vel incurrentē etiam equitem obiectu ſcuti  
maioris, itemque protenſione pili alterius facile (vt meus eſt ſenſus) re-  
ſutarent: præſertim firmi ſic & denſati. Illud quidem certè ſcio, rarò ab  
incurſu\* equitis ſolius Romanam aciem diſſipatam, quod hodie eſt  
crebrum. An non, inquires, à Parthiſ? Ita, ſed obſerua quod *incurſu* dixi:  
Parthi autem ſagittis eminus ſerè obruebant Romanos, in manus aut  
propius non ſuccedebant. Itaque non proterebant eos, ſed lentè confi-  
ciebant & vulnerabant, more ſuo ſcilicet refugientes & accedentes.  
Idem Sarifſophoriſ noſtris accideret per Bombardarios, ſi à ſimili auxi-  
lio aut equite deſtituerentur. De Haſtis igitur ſic ſentio. Romanis non  
neceſſarias, nobis haud inutiles eſſe, nec fore, etiam ſi Romana in parte  
arma aſſumantur. Vidi qui\* miſceri veller, & manipulos partim gla-  
diis ſcutiſq; inſtrui, partim Haſtis. Ipſi Duces, & vſu callidi, talia viden-  
to. Quartum in Militiā *Acies*. quam ſi vndique tutam & compoſitam  
in Romanā inſtructione dixero, ratio mihi addicer. In fronte Haſtati,  
imbecilliores, poſt Principes, robuſtiores; tum Triarii, robuſtiſſimi. vt  
per gradus fatigaretur hoſtis. Iam ad latera equites, qui circumueniri  
vetent aut cingi: & ſi à fronte hoſtium equites inuadant, ipſi ab aperto  
latere eos incurrant. Multa, quæ ex prioribus meis haurire liceat, nec  
opus repetere: ſed illud pulcherrimum, & victoriæ patranda: quod di-  
uiſi per intervalla, & in iis aut ante ea Veles. ita vt ſtatarius miles recep-  
tui iis ſit, & ipſi ſecurè aut deſinant pugnam, aut reſumant. Age, proſli-  
gata aut inutilis iam omnis Velitum manus: quid mali? Conſtant ordi-  
nes: & callido conſilio, cum mixti aut inſerti iis non ſunt, nihil iſti pu-  
tant ſibi periſſe. Itaque quaſi integri pugnam incunt, animis & corpo-  
ribus nihil imminuti: denique cum tuto & certo ſemper receptu in ſua  
intervalla. Conſiderate Duces, magnum hoc arcanum eſt, fidere mili-  
tem,



tem, pugnare cum spe victoriæ, cedere sine metu ignominia aut periculi, si res cogat. In Romanis ita factum, triplici ista acie per Hastatos, Principes, & Triarios: qui vltimi, molem totam excipiebant, & sustinebant validis præsidis fulti. Ibi Duces, ibi Signa præcipua, ibi veteranus miles: & in summâ, ibi Victoria quia Virtus. Abite Turcæ, cum Ianizaris vestris: qui imaginem aliquam vsurpatis militiæ præcæ, sed falsam. vera illa si sit, nos iam non sumus. Nam illud pro certo habeo, si cum nostris istis nouitis armis vetera iungantur, & simul Ordo & Acies: orbis vetus & nouus eat breui sub vnus leges. Sed diuina illa dispositio supra nostram est, & aut non dici hæc vult aut non credi, cum intempestuum. O arcanum verè cæleste! quod suspicamur magis homines, quàm intellegimus, & quod miræ temperie mundum hunc gubernas! Franas impios, aut prouehis: & bonos attollis, deiecis, vt ad te, aut à te iuerunt. Non pando penas propius ad hunc Solem, ne liquecam aut amburatur: sed libero ore clamo, qui gloriam aut imperium vult, flectendum ad antiqua. Enimuero si nostri isti Leues (Bombardarios sic appello) mixti per manipulos & ante manipulos grauium sint, cum interuallis & receptu: idque contra equitem, contra grauiorem peditem: quæ acies inuadat, imò quæ resistat? Nam nostri aptissimi sic impetere, & resilire ad iterum impetendum: quæ omnia tamen consuetudine & longo exercitio facienda sunt, ne in re turbent. Vos, vos appello Duces, me vera dicere: per Fidem imitami, sed contra eos, qui oppugnant Fidem. Iam in particulari instructione multa sunt, sed gustum dare potuimus, præcepta non potuimus, & pendent ab ingenio verè Martiali, id est igneo & excelsio. Qui capit, capiat; qui non, succumbat & vapulet. Illud moneo, Stratagematum hic latum campum esse: & non alia re plures victorias aut trophæa parta. Quidquid inopinatum est, hostem turbat: modò tale sit, vt non tuos turbet. Ea sit cautio: nec qualibet inuentiuncula fructuosa statim aut efficax est, sed cui circumspèctio & lustratio adiuncta. Argum esse oportet, qui Dux est, in tergo, in fronte, in capite, in pedibus oculos habere: & tamen omnia facilia dispositu, vbi semel proba communis illa dispositio præcessit. Da cohortes, da manipulos, sic subditos, sic dislitos, sic solitos iungi aut disiungi: præstabo tibi in omni occasione velut corpus Aciei, quale tu aut res volet. Vltimum, *Disciplina*. Me miserum, quid componam/utinam color aut species sit, quâ possim! Sed qualisqualis illa veterum, hodie nulla est, & fatebuntur ipsi qui militiæ se dederunt. O pudor, ô dedecus! Barbari & Seythæ hac parte nos superant, & leges ij aliquas habent, nos nullas. Quid ergo comparem? Disciplinam Romanam laudem, aut suadeam? illa verò non bona, sed optima est, quot fuerunt, quot erunt: data diuinitus in exemplum. Conueniant & consideant aliquot sapientes, mente & scripto non concipient plenior, melior. Hanc igitur suadeo? vt nostri mores & homines sunt, vix ausim. Satis si vniuersè Disciplinam aliquam, sine quâ Militiæ non dicam bonitas aut felicitas non constat, sed vix nomen.

*Temperantia militiæ utraq. prouidentia hæc dirigit.*

*Mixtio utriusque armaturæ.*

*Stratagemata præcipua ad victoriam.*

*De Disciplina indicium.*

*Inditum.*

*Disciplina necessitas.*



Latrocinia ista sunt, quæ sine lege, iure, modo exercentur: nec velini appellare equidem talia hæc nostra (nec debeo, causâ cum bona est:) sed bonâ fide, lineam eorum tangunt. Medere, medere tu aliquis Princeps, tu qui in animo mihi es, quem magnum & ad magna genuit Deus. Exemplo aliis præi, qui opibus præes. Nec plura de Disciplinâ, in quâ perdidisse me censeo hæc pauca ipsa verba. A V D. Siccine desperas? an ars hæc tua est, vt sermonem facias compendi? Quin tu exsequere, de effectu in aliorum manu esto. L I P S. Quid si offendam, aut vapulem? tu succidaneum tuum tergum dabis? A V D. \* *Δέστας δ' ἐὼς αὐδ' ἔσς*, vt cum Græcis hoc dicam. Noui modestiam & prouidentiam tuam. Denique esto, aliquid quod improbetur dixeris: quis mali consilij pœnas vniquam luit, si ipse non malus? Fides vbi constat, caligo & imbecillitas ingenij excusanda sunt. L I P S. Impellis, permittam me vel cum me: tu lapsus. Tres igitur partes fecimus Disciplinæ veteris, *Munia, Exercitia, Leges*. Singulæ videndæ sunt, & siquid in iis nobis boni. *Munia* sunt, *Excubie, Ministeria, Opera*, & hæc quæ diffusè sum exsecutus. Et de

\* *Times in-  
ancam timo-  
rem.*

*Resumptū  
hoc iudiciū.*

*Imitanda  
quidam in  
excubiis  
vtrisque.  
\* Ex his que  
prædicta.  
Ministeria  
commendan-  
ta.*

*Opera ma-  
ximè.  
Castra mu-  
nida.*

*Obiectum  
eius nostrum  
est.*

*Opiniū vili-  
tatis detra-  
henda.*

*Homoper-  
tigax, aut  
fatuus.*

*Excubiis* quidem, aliqua nec improba apud nos species: credo tamen quædam meliora aut tutiora olim fuisse. Vt de Stationibus ante portas, vt de Tesseris, de Circuitione assiduâ, de interpolatis Vigiliis & discrimine horarum: & talia, quæ industrius Dux animaduertat & \* excerp-  
pat. *Ministeria* aut cessant apud nos, aut voluntaria sunt, & sine lege. Tamen decorè (quis neget?) Tribunis & Ducibus talia quædam præstentur, sine incommodo aut vexatione militum, cum res it in orbem.

At *Opera* præcipua & utilissima, imò necessaria pars, nec ad victoriam solum, sed ad salutem. Castrorum tamen munitio cur tota omissa est? aperti confidemus, & sine certo ordine: ac siquando cautiorebus esse visum est, *Carrago* vsurpatur re & voce Barbarorum. At vide mihi illa Romana castra sic digesta, sic composita: quàm pulchra aspectui, apta vsui, tuta ab incurso omni & vi hostili? Quot exercitus nostri aut alieni, per hanc incuriam cæsi aut fugati sunt? & iam nunc pulcherrimus ille ad Danubium, cum inopinato transitu superuenisset immanis ille hostis. Dic sodes, si Romana ibi castra & custodiæ, hæc euenissent? At-

qui non lubet, imò pudet, operariis esse. Miles manum ad ligonem? ignominia sit, apage, mercede conducantur qui id præstent. Hæ voces: & quorum? credas regali stemmate & opibus esse: tamen inspicie, mendicabula ferè hominum sunt, quos inopia & desperatio ad militiam redegit. Homuncio, te pudeat facere, quod tot inelyti olim viri, imò Senatores? Opiniuncula est quâ ignauiam suam tegunt, depellenda vnâ admonitiunculâ Principis aut edicto. Nemo turpe habebit, quod in commune fiet, quod à melioribus fiet, & interdum à Ducibus ipsis in exemplum. Polybius mihi in mente est, qui alibi scripsit, *Hominem censerî prudentissimum animalium, at sibi stultissimum videri*. quid ita? Nam ceteræ animantes vbi semel offenderint, cauent; non vulpes ad laqueum, lupus ad foueam, canis ad fustem temerè redibunt: solus ho-

mo



mo ab æuo in æuum peccat ferè in iisdem. Ad nos & nostra hæc nunc accommodem. quæ clarior quàm operum hæc utilitas? quid magis expositum in scriptis & libris? Neglegimus, & salutem abiicere malumus, quàm opinionem. Atqui ea ipsa Opera, quàm extra castra utilia etiam sunt? ad oppugnandum è tuto, contra nostra hæc Tormenta vnicum <sup>utilitas operum.</sup> remedium & certum. Ad opida ipsa claudenda, ad hostem à nobis, ab illis arcendum, Opera eximia sunt, & quibus præstes quod nec magnâ manu militari. Iam in ipsâ Acie iis locus. vel ut parte aliquâ subito munias te contra hostem, vel ut ipsum inducas, aut te subducas. Fof-<sup>\*Decipias, palis fixis, vallo cæco structo, aut, talibus.</sup> fas à Sullâ contra Mithridatis copias & amplissimum equitatum subito ductas leges, ne circumueniri posset: & simile à Cæsare in aliâ occasio-<sup>Nota.</sup> ne aut re factum. Quid verbis opus? Domitij Corbulonis dictum res probabit: *Delabrâ (id est operibus) vincendum hostem esse. Vtinam animus sit experiundi, & militem leuiter huc ducendi, nec alij alienæ igna- uiz exemplo peccemus! Sed alterum in Disciplinâ, Exercitium: id quo-*<sup>Exercitij hodie neglectum.</sup> que neglectum nobis. Vbi campidoctores nostri sunt? vbi cottidianæ meditationes armorum? Quin cum nemo artem profiteatur quam non didicerit, sola hæc militaris est, quam vnâ sumere & scire se arbitrantur. Tympanum sonuit, concurrunt: nomen apud scribam professi sunt, in veste aliquid mutant, ferocius incedunt, bacchantur, potitant: ecce iam miles. Hæc ridenda, an miseranda sunt? sed fiunt. Ito, ito, qui sapis, ad illos veteres, & eorum exemplo milites tuos in omni genere armorum forma. & assiduâ forma. *Neque enim, ut ait Vegetius, longitudo ætatis, aut annorum numerus, artem bellicam tradit, sed continua exercitationis meditatio. Post quanta voluerit stipendia, inexercitatus miles semper est tiro.* Vltimum, *Leges.* Adeste mei Duces, date vestras: examinem paullum cuiusmodi sint, & componam cum Romanis. Quid mussatis? an nullæ, an paucae sunt? illæ ipsæ quæ sunt, irritæ & pro nullis? Profectò ita viuitur: libido pro lege est, — *iurisq. locum sibi vindicat ensis.* Furta quis hodie punit? imò quis raptus? imò quis cædes? Nam stupra & adulteria, iam inter facinora militaria censentur, & quæ poscant aliquam coronam. Scilicet de abstinentiâ aut frugalitate in victu agam: exertis linguis irridebor. de iuramento aut periurio: manibus propellar. O pudor, ô honos, quò iuistis! quàm exsules facti estis militiae pleræque in Europâ! Iterum testor, querela aut accusatio mea in bonos non conuenit: gaudeant hæc dici, qui non sunt tales. Vos flagitia hominum insequor, vos maculæ & vibices generosi Martis: qui scele-<sup>De Legibus iudicium. Nobis pauca, & breuia. Scelerum im- punita.</sup> rum confugium & asylum bella habetis. Quàm aliter apud Romanos nostros, satis dixi. vbi Iustitia, Castitas, Innocentia habitabat in castris: & nusquam violenti aut feroces, nisi in hostem, erant. Non deduco quæ in recenti memoriâ habes: sed profectò sunt talia, quæ in animo suo tacitus laudet, qui linguâ etiam culpet. Quis tamen ille furiosus, qui vel hoc ausit? Non dicunt. sed abiisse illa tempora, alios mores aliud hoc æuum velle. O boni & iuues! quasi alij nunc homines, aut alia



quæ gubernet ratio : & non omni ævo iustum, iustum sit; tale iniustum.

*Virtus vo-  
lenti faci-  
la.  
Ratio ad-  
seruandi  
stipendia.  
Lib. i r.  
cap. xx.*

Nempe ad difficilia vocantur. abstinere à vi & vitiis; manus in hostes, non in ciues vertere; vires non Veneri sed Marti referuare: denique stipendia sua non prodigere, aleâ, pene, ventre. De quibus sanè stipendiis incidit opportunè hic monendum. veteribus cautionem fuisse, ne tota ea essent in manu militari. sed, vt ait Vegetius, *diuinitus hoc institutum, vt dimidia pars sequestraretur apud Signa, & ibidem ipsis militibus seruaretur, ne per luxum aut inanium rerum comparisonem à contubernalibus posset absumi.* O verè præclarum, & vt ipse vult, diuinum institutum! cum duplici eoque aperto fructu. vt & continentior astrictiorque miles esset,

*Dupliciter  
utilis.*

minus in lasciuia, epulas, & deniq; turbas pronus: & vt maiore animo pro Signis suis dimicet, *more humani ingenij*, ait idem scriptor, *vt pro illis habeat maximam curâ, in quibus suam videt positam esse substantiam.* Quod equidem à Græco etiam Imperatore vsurpatû video, Iphicrate. De illo Polyænus: *Εν τῇ δ' ὥσει τὰ μισθὸς καὶ ἕκαστον μὴνα ὑφαίρων τὸ τέτταρτον μέρος, ὡς περὶ ἐξέρεον ἐκείνου κατέχον, ἵνα μὴ λίποιεν τὸ σβατόπαιδον, ὥστε ἄρα τὰ πολ-  
λοῖς εἶναι αἰετὶ τοῦ σβατινοῦ φύου, καὶ ὁ πρόεδρος: In mercedis ac stipendij solutio-  
ne, quoque mense subducens quartam partem, velut pignus militum retine-  
bat, ne facile desererent exercitum. atque ita & multos semper frequentesq;*

*Iphicratis  
factum.  
Lib. i i.*

*habuit milites, & eosdem diuites.* Quis non videt hoc etiam in solutis istis moribus posse, aut potius debere fieri? cùm alioqui miles, velut per gloriam prodigus, post quantauis stipendia pauper & egenus semper est? imò, nisi raptò viuatur, victus diurni expers? Talia atque alia quàm facile, quàm laudabile imitari, si mens altior nobis sit, & vt poëta loquitur,

*De Præmiis  
& Poenis.*

*incoltum generoso pectus honesto?* Iam *Premia & Poena* notum est quàm excitent, aut reprimant: per malam secordiam & indulgentiam omnia

*Promotio  
renouanda.*

nunc omissa. Præmia Promotionum si repetantur, bonum mirificè sit, & sine ærarij vllò sumptu. Ea dico, cùm miles gradatim per virtutem ascendit, & in ipsis ordinibus Centurionum (id enim quoque debet) est discrimen. Exiguum aliquod lucellum ad hos locos adiunctum, quàm inferiores milites inflammet? ista perueniendi spes, quàm multos tra-

*Insignia  
virtutis  
vsurpada.  
Poena im-  
primis.*

hat ad militiam, & in eâ libentes teneat? Denique ipsæ coronæ, aut torques, & à me singillatim dicta, cum laudationibus publicis, ingenuos animos non ad discrimina solum impellant, sed ad ipsas mortes. Poenas tamen etiam adiungo. Virtus assurgere non potest, vbi vitium libero passu comitatur: & absciso ac seверо castigationis genere turba militaris coërcenda. Vnde tot rebelliones hodie ac tumultus? minæ aut arma in

*Licentia  
militi  
corruptrix.*

suos duces? ab impunitate & licentiâ: & quamquam aliæ causæ prætexantur, istæ veræ & intimæ sunt. Coërceantur, & vno verbo, plus ducem suum miles timeat quàm hostem. Satis composui, præsertim tam inæqualia. iterum hortor, vt adsumantur? quem? vanam adsit & audiat, cuius interest, quem animi istis oculis iamdiu designo. Sed in cælesti Prouidentia hoc est: audiat non audiat, Ius Fasque hæc audiet, & comprobabit in iis qui facient, vindicabit qui contemnent. At ecce mea do-

mus,



mus, intro, & iam spatium omne de Militiâ decurri. Non quin aliquid supersit dicendum alibi, sed in FACE HISTORICA, si Deus vollet, hoc fiet. Omnia simul, nec potuit, nec oportuit, vitandæ confusioni.

A V D. O illa Fax quando lucebis! \* ἐξελ' ὡς φάλαγγες L I P S. Breui. & si \* Exorere  
non toto vultu & corpore, at per partes & velut radios emicabit. Sed & care Sol.  
quod dicebam, De militiâ ad Polybium iam decurri: in quo salebras aut cliuos complures fuisse, vt cum Platone loquar, \* ἀκ' ὁλομαι, ἀλλ' ὅς ᾔδει. \* Non puto.  
Si peruasi aut complanavi pleraque, gratia mihi esto: si quædam mini- sed scio.  
me, venia. & illud vetus cogitetur,

\* Καλὸς δεικνύτω, ὡς ὁ μὲν ἀν' ἑρῶντων ὄρεται:

Sed nec omnia videt. & ided si quis post me aliquid (nec dubito) mon-  
near, vel ipse diuulget. Nihil amulor aut inuideo, imò vltro excoito &  
adhortor. Quid sibi volunt ij, qui velut locum in balneis, sic scripto-  
rem aliquem occupant? iniuriam suam putant, ab alio tangi? Abire.  
mihi alia mens: & quicumque es, doce, dirige, corrige, audis auribus  
& supinis manibus accipiam facientem. Liur tantum aut conuicia  
absint, ad quæ ferri video hodie scribentium mentes. Pudet, pndet, &  
Senecam nostrum sæpè ruminor, qui dictum hoc protulit, *Postquam do-  
cti prodierunt, boni esse desierunt*: hætenus dictum, vereor vt mox ora-  
culum, vti sunt mores. At ipsi viderint. ego de me testor, pacis mihi in-  
genium esse, & cum Hesiodo,

\* Μηδὲ κακὰν ἔτασεν, μηδ' ἐσθλὰν νικητῆρα.

& in hoc ipso sermone bellico, nihil tamen spirare bellicum. Tu Deus,  
qui Pax & amor es, da consentire & conspirare in commune bonum, da  
te, virtutes, honesta studia amare, & hæc iuuare pro viribus & copiâ,  
quam dedisti: aut dabis. Nos quid sumus? humiles, imò humus: tu su-  
per omnes, tu omnia; & à te, quidquid boni est, Summo bono. Hoc  
ama, me dilige, mi A V D I T O R, & vale. A V D. O tu quoque longum  
mi doctor, mi parens, nec aliter te appellem.

\* Vulcher  
Theocritus  
haud solus  
hominum  
videt.

\* Nec pra-  
uis socium  
obtrusato-  
remve bo-  
norum.



# B R E V I A R I U M

## LIBRI VLTIMI

DISCIPLINÆ sedes sunt	{	CASTRÆ. Ea disposita, & dimensa: Prætoris, Quæstoris, Legatorum, Tribunorum, & Militum metaturæ. Valli & Portarum descriptio, & enumeratio.
		MYNIA. quæ continent Ministeria, Excubias, Circui- tiones, & alia in castris.
Partes sunt	{	EXERCITIA. quæ sunt Oneris, vt in Agmine (& per occasionem Agmen descriptum:) aut Operis, aut denti- que Armorum.
		LEGES. quæ varia sunt. nos à Polybio explicauimus eas quæ tangunt Furta, Stipendia, Præmia, Pœnas, Mis- sionem.
	{	In clausulâ, Comparata militia nostrâ cum præcæ.

FINIS.













IUSTI LIPSI  
ANALECTA

siue  
OBSERVATIONES

DE RELIQUÆ

AD MILITIAM  
ET HOSCE LIBROS.



ANTVERPIÆ,  
EX OFFICINA PLANTINIANA,  
Apud Ioannem Moretum.

MDCII.

*Cum Privilegijs Cæsareo & Regio.*



IN NOVAM EDITIONEM LIBB.  
DE MILITIA ROMANA  
I V S T I L I P S I V. C.

**Q**uid tibi cum Sophiâ (querit vulgaria turba)  
Qui veterem calles tam benè Militiam?  
Antiquam Sophiam qui calles tam benè, L I P S I,  
Quid tibi cum veteri (quero ego) Militiâ?  
Cur, meditabaris qui dogmata prisca Sophorum,  
Misches Socraticam, Militis arte, domum?  
Olim Demochares fieri quod posse negabat,  
Nempe Duces SOPHIAM, MILITIAMq; doces.  
Esse putant frustrâ te quidam: munera (dicunt)  
Non benè conueniunt, Militis, atque Sophi.  
Lancea Thymbra foret citiùs, quàm è Socrate quisquam,  
Iudicio vulgi, Dux bonus esse queat.  
Nónne modum scribis, fieri quí possit, ut unus,  
Sit Rex egregius, de grege Socratico?  
Inunc Demochares, túque ô vulgaria turba.  
Sitis vos frustrâ, L I P S I V s efficiet.

Antonius Vacquerius.



# AD LECTOREM.



DIVINXIMVS etiam, Lector, reliqua  
 Observationum quædam, & vt verè  
 appellamus, ANALECTA. Cur autem  
 recolligo? cur non in Opere ipso dedi?  
 Causæ sunt, quas boni æquique con-  
 sules, quisquis est talis. Primum, verebar ne nimis à re  
 interdum abirem, aut certè diutiùs in eâ sisterem; si  
 quidquid eò facit, concinnarem. Polybius quæ non  
 tetigit, aut quibus ansam non dedit vt apprehende-  
 rem, passus sum abire paullulum, mox reprehenden-  
 da. Ordo etiam ita visus melior, nec in omni occa-  
 sione mens abducenda lectoris. Fit cum noxâ eius,  
 adeò non cum fructu. & vt oculus qui variè se infle-  
 ctit, intentè nihil videt: sic mens, quæ auocatur.  
 Denique & tertio, curiosa quibusdam quædam ex his  
 visum iri censcbam, & velut *πάρεργα*. qui igitur sic  
 affecti, prioribus illis contenti, ad hæc ne veniant: &  
 qui aliter, quibusque cupido est scitè aliquid scire, leui  
 diuerticulo huc deflectant. An & quartam causam  
 addam à meâ fortassis incuriâ? prodam, nec dissimu-  
 labo. quædam mihi ex dictis illustranda magis visa,  
 quædam firmanda, fortasse & alibi adducenda & re-  
 stringenda. Ea omnia decorè mihi facturus videbar  
 in hoc adtextu. Siquid etiam nunc neglexi, aut non  
 correxi: veniam da, quisquis memor es tuæ & meæ  
 conditionis. Quid ambo sumus? homines, id est  
 labi faciles. quid ego seorsim? æger, & in decen-  
 nali amplius languore. Ah, quoties per eum in cali-



gine esse me sentio, & velut nube ? quàm quæ volo, non volo; quæ possum, non possum ? Sed prorsus, ut ij qui vincti & impediti sunt, membra habent ad usum, nec vtuntur : sic mens, lingua, stilus, adstricta ad morbi hanc catenam. Solue me eâ Deus, cum tibi visum : aut potius his totis vinculis solue, si visum; ut liber & solutus te, apud te, fruam, in æternâ illâ luce despector aut irrisor eorum quæ nunc miramur. Interea dum hoc fit, in statione maneo, & nec saucius eam defero : ut si manu & operâ haud multum, animo tamen iuuem & exemplo. Interpretare sic Lector, & hæc accipe, quædam etiam eius generis opportunè in FACE nostrâ habiturus.





# IVSTI LIPSI ANALECTA

siue

## OBSERVATIONES

LIB. I. DIAL. II



**D**E Dilectu.] Dilectus Græcis est, *εγχειρίδιον*, itemq; *κατάλογος*, & *κατα-  
γεγραμμένος*. Dicunt passim *κατάλογον* ποιῆσαι, *καταγεγραμμένον* τινος: legere mi-  
litem, scribere militem: sicut & Romani. De scriptura idem, quia sic lecti in  
tabulis & codice: referebantur, ut memoria nominum & stipendiorum publi-  
cæ exstaret. Itaque *κατάλογος* etiam pro ipso tali indice. ut in Suidâ: *Κατάλο-  
γος*, ἢ *πῆλξ* ἢ *ἐγχειρίδιον* ἢ *εγχειρομένην* τὰ *ὀνόματα*: Catalogus, liber  
aut brevis, in quo militantium nomina scribebant. Dio Cassius peculiari quodam sensu  
vsurpat, pro civilibus tantum & legionariis copiis. ut libro LII. *ἐκπαιτάριος* ἢ *τὸν κατάλογον*:  
Centurio è catalogo, siue è legione. Iterum libro LV. *τὰ τὴν πῆλξ* ἢ *τὸν κατάλογον* *εγχειρομένην*:  
legiones eorum qui ex catalogo & dilectu militant. Opponit auxilium, & copias non  
perpetuis ac firmis. Tertio idem, libro XL. de Crasso Diuite: quæ scribit ut pauperes miserari  
solutum, *τὸν μὴ διαμένοντα ἐν τῷ κατάλογῳ* *ἐκπαιδῆναι* *ἐπὶ τῇ πῆλξ*: eos qui non possent legio-  
nem catalogi à se & domesticis copiis alere. Quod dictum Plinio effertur, libro XXXI. c.  
cap. x. M. Crassus negabat locupletem esse, nisi qui redditu annuo legionem tueri  
posset. Haud dissimiliter in Basilio, de quadraginta martyribus: *Εἰς τὸν εγχειρίδιον* ἢ *τὸν κατάλογον*:  
In militares legiones relati sunt. Eoq; sensu reperies in Iustiniani Nonellio. Vox  
etiam alia huic rei, aucto illo sequenti, Adnumium, vel Adnumius. In Suidâ: *Ἀννίμιος*, *ἐπὶ τοῦ  
ἐγχειρίδιον* *πομπῆς* *τῶν ῥωμαίων*, οἱ δὲ *ἀδνίμιος* *φασί*: Annunius, descriptio nominū apud Ro-  
manos; alij autem Adnumium dicunt. Est in Cedreno ea vox, rebus Iohannis Comneni: &  
interpres vir industrius & doctus fateatur ignorare quid vocis esset. Est & in Leone, Cap. VI.  
Tempore roge & adnomij, id est descriptionis nominum. Sed ne dissimulem, non tam  
in Dilectu fortasse locum habet, quàm in recensu & adnumeratione militum sub tempus stipen-  
dij aut largitionis. Ad hanc ipsam rem reperies, Pittacia, Breues, Laterculum, Matriculam.  
Sicut autem scribebantur iam milites, ita debebantur non milites & reiecti. Plautus affert:

Polchrè miles centuriatus ibit expuncto in manipulo.

Et explicabit Scholiastes vetus in hoc Persij: Proximus expungam.] Tractum à militibus,  
qui expuncti dicuntur, dum foras à militiâ emittuntur. Solent & mortuos ibi notare,  
& Theta suum adfigere. Rufinus in Hieronymum: Quod tale esset, quale si quis accepto  
breuiculo in quo militum nomina continentur, nitatur inspicere quanti ex militi-  
bus super sint, quanti in bello ceciderint: & requirens, qui inspicere missus est, pro-  
prium notam, verbi causâ, ut dici solet. & ad vniuscuiusque defuncti nomen ad-  
scribat, & propriâ rursus notâ superstitem signet.

„ Tenuiores ad militiam non vocari.] De bonâ illâ & compositâ rep. verum est: etsi  
postea remissum. Aded, ut non libertini solum, sed serui etiam adscripti: sed ferè per civilia bella,  
cum Virtus & Honorius suum agrè seruiant. Exemplum tamen ab aucto Annibali, cum necesse sit as-  
id expresse. Tunc enim nō solum octo millia feruorum in militiam empta, quod Lilius aliq;  
produnt: sed etiam p. flores aliquot ferociores in equites adscripti. Docet Valerius quod alij si-  
lent libro VI. Ex Apul. à quoque & Fidiculis septuaginta atque ducenti ad supple-  
mentum equitatus sunt empti. Atque hos ipsos statim appellat à pastoralibus calis col-

Pagina 18.  
linea 21.

Pagina 19.  
linea 5.



lecta mancipia. Sanè multi in Apulia & feroces pastores. ac Pompeius etiam bello in Casave, eodem illo tractu, seruos pastores armat, atque his equos adtribuit: quod ita in Casave scriptum Cuiusmodi primo. Repetit & occulte obicit idem Commentario tertio: cum in equitibus Pompeij recenset octingentos, quos ex seruis suis pastorumque suorum coëgerat. Qui tamen locus vitij suspectus: nec pastorum serui conscripti videntur (id verò vile & ridiculum, seruorum seruos) sed ipsi pastores. Itaque vide num scribendum: quos ex seruitiis pastorumque suorum coëgerat. Ita in eodem Casave, libro eodem, M. Caelius Milonem in Thurinum, ad sollicitandos pastores, misit. Ita & Domitius colonis pastoribusque, quos secum adduxerat, naues Massiliensium complet, Commentario primo.

## DIALOG. III.

Pagina 34.  
linea 11.

„ L. Atilius Tribunus primus. ] Per honorem ita dicitur, qui crevit, si Primus in Legione primâ. Est in Festo: Primanus Tribunus, qui primæ legioni tributum scribebat. Sed non de istis legionum, ne erres: de Tribunis araris id capiendum.

## DIALOG. VII.

Pagina 39.  
linea 23.

„ Eorum vicem Auxilia fuisse, quæ variis gentibus solent imperare. ] Plena huius rei Principum historia, & Socias cohortes Hispanorû, Germanorû, Tungrorum, Batavorum, aliarum gentium, ubique leges. Creberrime item, Auxiliares, & Auxilia. Isti verò omnes è provincialibus, & certis quibusdam bellicosissis gentibus, non aliud loco tributi, quam militiam & viros imperabant: quod de Batavis scriptum Tacitus reliquit. Sed alij diffusiores populi & ditiores, utriusque sæpe dabant, & Pecuniam & Militem: adeoque robur in his & numerus, ut idem Tacitus audeat dicere: Nihil validum in exercitiis, nisi quod externum. Sed & alibi idem scribit: Prouinciæ sanguine prouincias vincit. Etsi autem milites è subditis, non tamen dilecti eorû aut arbitrio capiendus. Romani, Centuriones aut tales aliquos peritos legendi, mittebant: qui sæpe vsui suo & compendio, magis quam publico seruiebant. Tacitus fraudes & questum hac in re indicat, & inter causas ponit rebellionis Batavica: Inssu Vitellij Batavorum iuuentus ad dilectum vocabatur. quem suapte naturâ grauem, onerabant ministri auaritiæ ac luxu: senes aut inualidos conquirendo, quos pretio dimitterent, rursus impuberes, sed formâ conspicui & est plerisque proceræ pueritiæ ad stuprum trahebantur. Sed & cum hac aberant, dilectus ille per se grauius, quod idem Batavi ibi apud Tacitum essant: Inscare dilectum, quo liberi à parentibus, fratres à fratribus, velut supremum diuidantur. Trahebantur enim in diuersas terras, ut magnitudo Imperij erat; atque illuc longâ militiâ ferè consumebantur. Gaius Britannorum Dux apud Tacitum, inter grauissima Romani dominij ponit: Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit, hi per dilectus alibi seruituri auferuntur.

Pagina 40.  
linea 19.

„ Habuisse eos proprios suos Tribunos ærarios. ] Tangit hoc Cicero, cum Verri obicit questum eum fecisse in classe contra prædones comparandâ: & ait, cum antiquitus institutum esset, ut ipsi socij pecuniam hanc tractarent, eum ad se transfussisse, & prædatum esse. Verba sunt quinto in Verrem: Cognoscite nunc nouam prædandi rationem, ab hoc primum excogitam. Sumptum omnem in classem, frumento, stipendio, ceterisque rebus, nauarcho suo quæque ciuitas dare solebat. is neque ut accusaretur à nautis committere audebat, & ciuibus suis rationem referre debebat. Erat hoc, ut dico, factitatum semper, nec solum in Sicilia, sed in omnibus prouinciis, etiam in Sociorum & Latinorum stipendio ac sumptu, tum cum illorum auxiliis uti solebamus. Postrema hæc proprie factum, & notabis mihi socios iam ante Ciceronem defuisse.

## DIALOG. VIII.

Pagina 41.  
linea 10.

„ Ex beneficiariis superiorum exercituum. ] Casari verba sunt, & dat intellegi plerisque e Euocatorum & Beneficiariis solere esse. Quod hoc genus eorum qui beneficio Imperatoris ad prælatus aut commodæ promoti. Casar apud Hirtium in bello Africo: Ordines in meo

cxcr-



exercitu, beneficio non virtute consecuti. Suetonius Tiberij cap. XII. Venit in suspicio-  
nem per quosdam beneficij sui Centuriones. Vegetius lib. II. cap. VII. Beneficiarij ab  
eo appellati, quod promouentur beneficio Tribunorum. In lapidibus præcis: BENEF.  
TRIBVN. Meminit Cicero libro V. epist. XX. & ostendit etiam in pecunia Beneficia hac fuisse.  
de quibus & in Synodo Nicaenâ, can. XLIII. damnaturij, qui militiam & zonas deponen-  
tes, postea ad vomitum redeunt, & hereticos & hæreticos idcirco, ut benefici-  
ciis feliciter militiam resumant & instaurent. Festus ad eos quoque refert, qui munere in  
militiâ vacabant, beneficio Imperatoris. In provinciis etiam Beneficia in eos qui agris  
aut immunitate donati. Ita Casar Pompeij magna beneficia & clientelas in citeriore  
provincia commemorat: Hirtius, maiores Numidarum vltos beneficio C. Marij.

## DIALOG. IX.

„ Suspiciortamen nomen Imperatoris.] Inuicem panè scio. Is qui orationem su- Pagina 49.  
linea 10.  
nebrem scripsit (D. Ambrosium auctorem faciunt) Valentiano Imperatori: Charactere do-  
mini inscribuntur & seruuli, & nomine Imperatoris signantur milites. Duplex ritus,  
& de seruis, qui compungi solent dominico nomine, ut agnoscerentur; & de militibus, qui præ-  
ferre Imperatorem. Locus hic in scidis meis delitescens commodum se nunc obtulit.

## ANALECTA

## LIB. II. DIAL. II.

„ Etsi rarò tamen in agmine aut acie sic incessere.] Id verum est, & in agmi- Pagina 51.  
linea 16.  
ne ferè præmitti solent ad incerta aut occulta viarum exploranda. In acie quoque aliter locari,  
& abungi à grauioribus, in loco dictum. Sed addo, distributionem hanc, de qua Polybius, videri  
ad Cohortes maximè pertinere: in quas certum est Velites fuisse relatos centum viginti: id  
est ter quadraginta, quot in singulis manipulis colligimus fuisse. Cohors igitur si alibi in præsi-  
dio, aut diuisa; habuit suos Velites, & huic rei adtributio illa seruit.

„ Ab eo quod iunctis manibus pariter dimicabant.] Hinc aliquis colligat, in Pagina 52.  
linea 16.  
acie stetisse ferè per Decurias in quaque centuriâ: & quia tales in vno cõubernio etiam erant,  
Vegetius voluit Manipulum ab eâ ratione simul pugnandi dictum. Etsi de etymo tamen aliter  
est, sed res notetur.

## DIALOG. III.

„ Etsi habuit suas causas.] Suspicionem, quæ dominantibus ferè innata: & ne turbare Pagina 53.  
linea 7.  
Latini possent, putauit Tarquinius melius misceri eos ac confundi cum Romanis. Posteri aliter.

„ Ut in vno Ordine duo sint Centuriones.] Id nego factum; & rectè, si pro more Pagina 54.  
linea 25.  
& vero loquaris. Cum tamen in omnia me verso, nequid frustra aut temerè mutem; succurrit  
posse excusari fortassis, si Optiones etiam & Succenturiones venire velimus in hoc principale  
nomen. Fecisse videtur Linius lib. X. Quattuor Centuriones manipulumque hastato-  
rum armillis aureisque coronis donauit, quia primi portam murumque Aquiloniæ  
ceperant. Vnus enim manipuli facinus hoc facit, nec credo admixtor Centuriones ex alijs  
fuisse. Et sine argumentum, nec numerus fortasse, satis certa.

„ Earum vnâquamque primam, pilum vocabant.] Est nostra ita correctio, Pagina 56.  
linea 40.  
& multa suadere videmur: tamen Turnebus, alijs, Earum vnâ, quam Primumpilum  
vocabant: voluntque totum illum ordinem Primumpilum dici. Sed abiit, quod Pilani di-  
cantur, quod ante eos positi, Antepilani. Tamen iudicia in re dubiâ libera sunt.

## DIALOG. V.

„ Legio.] Quæ varijs nominibus Græci Latiniq; etiam postmodum dicta. Græci veteres, Pagina 58.  
linea 33.  
región, & στρατός, & creberrimè τάγμα dixerunt: nouelli etiâ Σίμα, scilicet quod in loco &  
limits



limite certe solent poni. In Glosis illis bonus: Legio, Τάξις, Δίμα. In Cedreno Διματὸς, ipsi Legionary: & Constantini Porphyrogenetæ libellus est titulo, τὰς Διματῶν, de Legionibus, ut illo ævo erant. Produxit Cedrenus etiam ad equites, & Δίμαται ἵππων apud in eo sunt Equitum alæ. Idem Græci dixere & τάται: vti Plutarchus & Appianus, quo sensu fortasse Dio (verba dedim in Transfectione equitū, libro primo) ἵππαι καὶ τάται: legionarij aut ordinarij equites: etsi paullo aliter id fuit. Reperio & ταῖξες, pro legione: nec audiam viros doctos qui vertunt in Hos. Ita enim Dio lib. I. III. post recensum legionum: Τοιαῦτα ταῖξαι ἦν ὁ καταλόγος γεγονυσιών: Tot legiones sunt, quæ ex ordinario catalogo & dilectu militant. Item in Eclogis, quas vulgavit vtiuter Fulvius Ursinus, Eclogæ ultimæ: τὰ τεταρτά τὰ σκεδὰ καὶ ταῖξα legionis quartæ cognomento Schyriæ. Et infra: πελεμακώτα τῶν ταῖξες: bellicosissima legio: Cur verò abhorream? nam & Latini posteriores Murum sic vsurpant. Vegetius: Antiquos murum dixisse pedestrem exercitum: & alibi in eodem. Notabis & Numeros pro legionibus, quod exemplis ad Tacitum firmavi. Item Ordines: imitatione scilicet Græcorum, quibus sunt τάγματα. Hegesippus ita: Connexis ordinibus Quinto & Decimo: & plures idem, ne cumalem & supernuacuo verba. Virtutes etiam in Paulo Diacono legi; sed communius, pro copiis & robore militari.

Pagina 61.  
 Linea 28.

„ Variatum in occasionibus ostendit.] Instabili omnino hic numerus, cum Patres sub initium anni provincias & exercitus ornarent: id est, legiones describerent, quot quantisque bellum geri ex usu videretur. Sæpe ad eos magistratus hoc referunt, apud Livium. vi lib. xxii. De bello de que rep. Dictator retulit, quibus quotque legionibus victori hosti obuiam eundum esse censerent patres. Idem libro xxvi. Consul Senatu in Capitolium vocato, de administratione belli, de provinciis exercitibusque Patres consuluerunt. tibi obiter nota locum, in quem vocati: nempe Capitolium, vbi de bello sæpe actum monimus libro 1. ex Appiano Nunc pro nostra re etiam Claudianus, qui Stiliconem docet imaginem præci & desiti ritus retulisse.

Neglectum Stilico tot iam per sæcula morem  
Rettit, vindexibus mandarent prælia Patres,  
Decretoque togæ felix legionibus irer  
Tessera.

Tessera, nimirum ad iter, & quod copia dirigenda.

Vagina 61.  
Anca 4.

„ Quadratam dictam. ] Infra, in Aere, de causâ huius cognominis. Sed liber alia quoque agnomina legionum exsequi, quæ in scriptoribus prompta. Si curiositas videbitur, transi cui sic videtur, tu lege, cui aliter. & ut pessimè, quid nisi iactura atri liquoris alienum & chartæ? Vtinam meum illum omnem hic effundam. Communis igitur & receptissima agnominatio legionum a numeris fuit, idq; discretionis causâ. Si enim Legio tantum; de quâ intellegam; & interest sæpe ob facinus aliquod egregium, aut aliam notitiam, ferri. Ergo a numeris, Prima, Secunda, Tertia, usque ad Vigessimam, Trigessimam, & quot fuerit. Id ab ordine temporis & dilectus, quo conscripta. Dio Cassius libro xxxviii. Τα πολιτικά ἐστὶν οὗτοι τῶν ἡγεταῶν τὰ ἐν ἀντομάζῳ, ὅθεν τὰ ἑνὶ ὁμοίως τὰ μὲν ὄντα ἐπικλήσι; ἐστὶ; Ciuiles legiones iuxta ordinem dilectuum appellabantur, sicut & nunc ea quæ exstant agnominations habent. Quod autem quo eius, utiq; Augusti extiterint, & quibus cognominibus (nam & alia, præter numeralia illa, ex occasione dabant) ipse fusè ita scribit libro l v.

11 Tres tunc (*Augusti ævo*) & viginti legiones, aut vtrajq; volunt, quinque & viginti  
12 alebantur. Nunc verò nostro ævo, nouemdecim modò ex iis supersunt. Legio Se-  
13 cunda Augusta, quæ in Britannia superiore hibernat: & tres Tertiæ, quarum vna in  
14 Phœnice Gallica cognomento, altera in Arabia, Cyrenaica; tertia in Numidia. Au-  
15 gusta. Iam Quarta Scythica in Syria agit, Quinta Macedonica in Dacia. Sunt &  
16 Sextæ duæ, quarum vna in Britannia inferiore, cognomento Victrix; altera in lu-  
17 dia, Ferrata. Est & Septima in Mysia superiore, quæ plurimum Claudia dicitur.  
18 Octaua Augusta, in Germania superiore. Decima in Pannonia superiore, dicta  
19 Gemina.



Gemina, atque altera Decima in Iudæâ. Undecima in Myfiâ inferiore, Claudia dicta. Ita enim hæc duæ legiones à Claudio cognominatæ, quoniam in rebellione Camilli contra eum non steterunt. Duodecima in Cappadociâ, Fulminatrix. Ter- tiadecima Gemina, in Daciâ. Decimaquarta Gemina in Pannoniâ. Decimaquinta Apollinaris in Cappadociâ. Et Vigesima, Valēs & Victrix dicta, in Britannîâ superiore, quam ipsam, ut mihi videtur, cum eâ quæ & ipsa Vigesima nomen habet & in Germaniâ superiore hiemat (etsi etiam, nec tamen ab omnibus, Valens appelle- tur: neque nunc eo cognomine utitur) accipere oportet. Hæ ex Augusti legionibus saluæ sunt. Reliquarum aliæ prorsus extinctæ, aliæ aliis quibusdam vel ab ipso Augusto vel à secutis Imperatoribus sunt permixtæ: unde & Gemina cognomen sol- lemne habent. Quoniam verò semel in hunc sermonem de legionibus veni, etiam alias quæ deinceps à Principibus conscriptæ sunt edisseram, ut promptum sit vo- lenti in vno loco hæc videre & discere. Nero igitur primam Italicam dictam scri- psit, quæ in Myfiâ inferiore hibernat. Galba Primam Adiutricem, quæ in Panno- niâ inferiore; & Septimam, quæ in Hispaniâ. Vespasianus Secundam Adiutricem, quæ in Pannoniâ inferiore; & Quartam Flauiam, in Syriâ. Domitianus Primam Mineruiam, quæ in Germaniâ inferiore. Traianus Secundam Aegyptiacam, & Trigessimam Germanicam, quas & à seipso agnominavit. M. Antonius Secun- dam, in Norico.

*Ecce hic habes & numerum legionum, quæ sub Principibus ordinaria, & cognomina, & loca earum sine castra. Percurrant ipsa verba, & inserant (quia opus) alibi nostram faciem. At: Ut alij volunt, quinque & viginti.] Dissensum inter scriptores tangit, quorum alij vigintivires Augusti auro legiones faciunt; alij viginti quinque. Inter hos posteriores Tacitus est, inquisitionis & fidei nota scriptor. In rebus enim Tiberij, cum ex occasione vires & copias imperij recenset, ita in- fit; Italiam utroque mari duæ classes, Misenum apud & Ravennam, proximamque Gallia lictus rostratæ naues præsidebant, quas Actiacâ victoriâ captas Augustus in opidum Foro-Julienſe miserat, valido cum remige. Sed præcipuum robur, Rhenum iuxta, commune in Germanos Gallosque subsidium, octo legiones erant. Hispaniæ recens perdomitæ tribus habebantur. Mauros Iuba rex acceperat, domum populi Romani: cetera Africæ per duas legiones, pari que numero Aegyptus. Dehinc, initio ab Syriâ vsque ad flumen Euphratem, quâ tum ingenti terrarum sinu ambitur, quatuor legionibus coercitum: accolis Hybero, Albanoque, & aliis regibus, qui magnitudine nostrâ proteguntur aduersum externa imperia. At Thraciam Rhæmetalces & liberi Corys; ripamque Danubij legionum duæ in Pannoniâ, duæ in Mæsiâ attinebant totidem apud Dalmatiam locatis, quæ positi regionis à tergo illis, & si repens auxilium Italia posceret, haud procul acciterentur. Quamquam insideret urbem proprius miles tres urbanae, novem prætoriae cohortes. At apud idonea provinciarum loca triremes, aliæque & auxilia cohortium. neque multo secus in iis virium, sed persequi incertum fuit, cum ex usu temporis huc illuc mearent, gliscerent numero & aliquando minuerentur. Insignis & delectabilis locus, in quâ qui animo intueri & concipere non solum magnitudinem viresq; Romani imperij, sed & ordinem dispositionemq; voluit. Habes igitur viginti quinque legiones hic in provinciis adnumera: præter cohortes alasq; sociales, & classes. Habes in ipsâ Italia legiones duas classicas Ravennatem & Misinatem, præter copias Foro-Julienſes: & in ipsâ urbe duodecim cohortes, ferè millenarias, id est legionum item instar duarum. Sed de Sociis, excusat quod non numeret, quia aliquando, inquit, hic illicque erant, & numero maiores aut minores. Tam certum est, haud infra civiles copias fuisse, ex prisco illo & perpetuo ritu quo Socij aquabant; & ex Taciti hic assertione, haud multo secus in iis virium fuisse: quod est, haud minus. Fuerant igitur tunc civiles copiae legionum circiter triginta: quæ essent (in legionem quinque millia sumendo) centum quinquaginta millia hominum. Adde Socios tantundem. Is modus tunc virium, n. e. aliter ferè Dionysio auro, & hic verbis. Nam*



numerat superfuiffe nouemdecim ex Augustis, & alias deinde nouem accenfer. At, quod mire-  
tu, Agathias Scholasticus copias istas immensum auget. Nam cum Hunnorum irruptiones, Iusti-  
niani auct. in Thraciam Graciamq; denarrat & deplorat: culpam conicit in copiarum pauci-  
tatem, quas Principes tunc alebant. Ταῦτα (inquit libro quinto Historiae) ἡ ῥωμαίων στρατιώ-  
ματα ἡ ποσὺν διαμεινόντα ὅπου τῶν ἀρχῶν ὑπὸ τῆς βασιλείας ἐξέρχεται, ἐς ἐλαχίστην  
δὲ πρὸς μισράς μεινδόντα, ἢ ἐπὶ τῶν μεγάλων τῆς πολιτείας ἐξέρχων. Διὸς γὰρ οἱ τῶν καὶ παλαι-  
όρων καὶ ἐξακοσίας χιλιάδας μαχημένων ἀνδρῶν τῶν ὅλων ἀνέμελλε δύναμις, μόλις ἐν τῷ τότε εἰς  
σεντίκων ἢ καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα. καὶ τῶν αἰ μὲν ἐν ἰταλίᾳ ἐπὶ τὰ χατὰ, αἱ δὲ κατὰ τῶν λιβύων, ἐπι-  
ρεῖ δὲ ἐν σπαρτίᾳ καὶ ἄλλαι περὶ τὰς κόλχας, καὶ ἄλλαι κατὰ τῶν ἀλεξάνδρου καὶ θήβων τῶν αἰγυπτίας.  
ἐν ἀδύλτο δὲ ἐλπίς καὶ ὡς τὰ ἰῶα τῶν προῶν ὄντων, ἢ γὰρ δὴ οὐκ ἐπὶ οὐκίαν κλειόμεν, διὰ τὰς σπαρ-  
δὰς: Romanorum enim copiae non tantae iam permanferant; quanta sub prioribus  
olim Principibus fuerant, sed ad minimam quandam partem redactae, non iam vl-  
trā magnitudini imperij sufficiebant. Cum enim ad sexcenta & quadragintaquin-  
que millia virorum militarium, vniuersas copias colligere oporteret; vix tunc in  
centum quinquaginta millibus constabant. Atque harum aliae in Italiā locatę erant,  
quaedam in Libyā, item in Hispaniā; aliaeque circa Colchos, & aliae circa Alexan-  
driam & Theben Aegyptiacam. Considebant & paucae ad Orientales Persarum li-  
mitēs: quia pluribus nondum opus ibi erat, ob foedera & pacem. En tibi & hic breui-  
ter statum imperij, cuiusmodi sub Iustiniano, & circa, fuit. Sed quod ait de tam immensis olim  
copijs: quando id fuit? non Augusti, aut Dionis etiam auct., id est sub Alexandro Seuero: imo nec  
Traiani, cum florentissima (quod ad militiam) videtur fuisse res Romana. Nam columella in  
Italia Roma exstat in ipso Capitolio, vbi nomina & numerus tunc legionum. Sunt in vniuer-  
sum vigintinouem, sic descriptae.

NOMINA LEG

II. AVG.	II. ADIVT	III. SCYTH
VI. VICTR	III. FLAV	XVI. FLAV
XX. VICTR	VII. CLAVD	VI. FERR
VIII. AVG	I. ITALIC	X. FRETE
XXII. PRIM	V. MACED.	III. CYREN
I. MINER	XI. CLAVD	II. TRAI
XXX. VLP	XIII. GEM	III. AVG.
I. ADIVT	XII. FVLM	VII. GEM
XIII. GEM	III. GALLIC	III. ITALIC
I. PARTH	II. PARTH	III. PARTH

Sic Capitolinus cippus: cui ad similes alter apud Masses, nisi quod ver si antepenultimo tres istas  
etiam inserit:

X. GEM	XV. ATOL	I. ITALIC
--------	----------	-----------

Sed nec sic longē supra triginta. quem numerum velut sollemnem etiam Eanorinus ioco vsurpat  
apud Spartianum in Hadriano: arguentibus amicis, malē eum cedere Hadriano de ver-  
bo, quod idonei auctores vsurpassent, Non rectē, inquit, suadetis amici, qui non  
patimini illum me doctiorem omnibus credere, qui habet triginta legiones. Nec  
aliter reperio, nisi quod in lapide quodam prisco: L. SERGIVS. L. P. LEPIDVS. AD-  
TR. MIL. LEG. XXXX. Vbi quadragesima legio exprimitur, non sine mendii suspitione,  
nisi si per bella civilia sic fuit. Sed in Dione iam pergamus. Ait amplius:

„ Legio secunda Augusta. ] Sic dicta quod ipse eam legisset; siue etiam per honorem,  
quasi eo digna. Lego in Dione eodem, Legionem totam Augustam vetitam hoc cogno-  
mine amplius vti, quod ignauiter se gessisset. Ita in rebus Augusti, libro LVII. Sed cum tres  
fuerint hoc cognomine: de quā, ignoro. Amplius: „ Gallica cognomento. ] Dio hic  
ζαλατικὴν dixit: at ipsā Latinā voce τὸ τῶν ἐγγύθεν ζαλατῶν, in Eclogis Fulutianis. Ha tales  
autem agnominata videntur a locis Hibernorum. „ Quinta Macedonica. ] Ita & in

NIATINO-



marmoribus aliquoties reperio. tamen et in Tacito est Quarta. Lib. III. Hist. acie Vitelliana, Quartam Macedonicam dextro cornu locat: sed rescribendum forte Quintam.

„ Cognomento Victrix.] in Græco est, Victorum, *ἡ νικητορ*: & est in Anniano Legio Victorum, sed nouella magis: atque illa vetus cognomen Victricis, habuit, quod lapides docent. „ Ferrata.] Dicta, ut videtur, ab armorum præstantia, & quæ tota est ferro. Fuit & FRETENSIS, freto asita, in lapidibus. „ Ita enim hæ duæ legiones à Claudio.] Nec Claudia solum dicta, sed Pia, Felices. quod ipse Dio in Claudio ita scribit: Iussit duas legiones, Septimam & Vndecimam, Claudias, & Fideles, & Pias, etiam à Senatu agnominari. Sed postremis his cognominibus video & alias gaudere. ut in lapide:

SCHOLA. SPECVLATORVM. LEGIONVM. I. ET II. AD VICTRICVM. PIARVM. FIDELIVM. SEVERIANARVM. In alio: PRIMIP. LEG. X. GEM. PIÆ. FIDELIS. Ratio collaudandi prisca, & in Liny XXV. Viginti millia armatorum fortia, fidelia. „ Duodecima Fulminatrix.] Itaque vetus hoc cognomen, & ab insigni fortasse scutorum sumptum. Valerius Flaccus de Bisaltis, lib. VI.

Cuncta phalanx insigne Iouis, cælataque gestat

Tegmina, dispersos trifidis ardoribus ignes.

Nec primus radios miles Romane corusci

Fulminis, & rutilas scutis diffuderis alas.

Fortasse dixi, quia vulgò videntur fulmen sic per scuta diffudisse, quod monumenta prisca ostendunt. Magis igitur ab impetu, & quod fulminis in morem rueret, prosterneret. Nam Christiani scriptores, etsi consensu tradunt, dictam legionem Fulminatricem vel Fulmineam, quæ præcibus suis fulmen & nimbos sub Marco Imp. impetrauerit: tamen constat diu ante cognomen hoc fuisse, sed in legione scilicet aliâ, & ob aliam causam. Solent autem & alia quadam insignia scutis inscribere, ut elephantes in Appiano: ut leones in Claudiano, de Bello Getico:

Neruius insequitur, meritisque vocabula Felix,

Dictaque ab Augusto legio, nomenque probantes

Inuicti, clypeoque animosi teste leones.

Atque ibi quod est de Felice, in Aureliano Vopisci Tertia sic cognominatur: Tecum habebis legionem tertiam Felicem. Amplius: „ Valens & Victrix dicta.] Sic verti: etsi in Græco est, *ἡ ἀνίκητος* & *ἡ νικητορ*: Valerij & Victores. Sed certum est ita Latinis appellatam, vel ex lapidibus, ut illo, qui Parma visitur: PRÆF. LEG. XX. VALEN. VICTR. Item in Faliscis: LEG. XX. V. V. interpretari sic postrema hæc oportet. „ Quam ipsam, ut mihi videtur.] Hæc confusa valde in Græco, imò & corrupta sunt. Verba nunc sonant, eandem illam Viginti esse cum superiore: quod falsum est, nec sic nouemdecim legiones Augustas feceris, Diuina antea assertum, sed octodecim tantum. Adde, quod hibernis diuersa cum fuerint, ipsas oportuit diuertisse. Græci igitur negatio immittenda est, si quis id curat.

„ Primam Minerviam.] Græcè *ἡ ἀνίκητος* & *ἡ νικητορ*. Errauerat Xylander, qui Atheniensem fecerat: & columella supra docent. Dicta est ab ipsâ illâ Deâ, quam Domitianus eximie coluit, & nomine eius legionem honestauit. Simile ante de Apollineâ: quam ab Augusto, cui peculiari ille Deus post pugnam Actiacam, probabile sic dictam. Satis de istis: quæ passim in Tacito, Spartiano, Capitolino occurrunt, pleraque hic consona: interdum cum dissensu. Ut in Vopiscâ Aureliano, Tribunus ille scribitur legionis sextæ Gallicanæ, apud Maguntiacum: quæ aut diuersa est à Tertiâ hîc Gallicanâ; aut in hæc reformanda. Talia per te, cui studium, indagaueris: ego modum seruo.

## DIALOG. VII.

„ Ea est, Ala.] Dico cornu Sociorum Alam appellatam: & quamquam satis docui, tamen accedat Vegetij imitatio, qui non semel Alam pro Cornu dixit. ut lib. III. Dextram alam tuam sinistram illius alæ iunge: & ibidem iterat.

„ Nam Vegetius longè in aliam mentem.] Cuius verba & sensum super Centurionum



tionum numero atque ordine opera est ponere: quia & diuersa valde à priscis, & in ipso imitata. Verba sunt hæc, lib. 11. cap. VIII.

Centurio Primipili non solum Aquilæ præerat, sed etiam quattuor centurias, hoc est quadringentos milites in primâ acie gubernabat. Item primus Hastatus duas centurias ducebat in acie secundâ, quem nunc Ducenarium vocant. Princeps autem primæ cohortis centuriam semis gubernabat. Item secundus Hastatus centuriam semis, id est, centum quinquaginta homines. Triarius prior centum homines gubernabat. Sic decem centuriæ cohortis primæ à quinque Ordinariis regebantur, quibus magnæ utilitates & magnus honor est à veteribus constitutus. Erant & centuriones, qui singulas centurias curabant, qui nunc Centenarij vocantur. Secunda cohors habebat Ceteriones quinque, similiter tertia, & quarta vsque ad Decimam cohortem. In totâ autem legione erant Centuriones quinquagintaquinque.

Ista Vegetius. & ponit in singulis cohortibus Centuriones quinque: ergo quinquaginta in vniuersum. At enim quinquagintaquinque in sine numerantur. Falso, & induxit Modestus qui decem in primâ cohorte recensuit, sed præter verum & Vegetij claram mentem. Sunt igitur pauciores denis, quam olim: hoc idcirco quia non iam manipuli, vt olim: & in quoque binis: sed centuriæ, & cohortes: & in quaque cohortium, quini centuriones. Prima autem cohors plenior: sed tamen idem numerus, sed plures centuriæ vni. Ipsa verba iam perlustro. Ait:

Quattuor Centurias in primâ acie gubernabat. ] Planè præter morem veterem, idq; dupliciter. Quod & quattuor, cum olim non nisi vnâ, & quod in primâ acie, cum ille in extremâ.

Primus Hastatus duas centurias. ] Iste Primipilo subiungitur, & dignior habetur Principe primo. Non aliter ex Vegetio dixeris, vel claro indicio, quod duas centurias etiam habeat, cum aliter non nisi vnâ semis. Itaque comparatur eum Hastato secundo. Omnia hæc nouitia, & ab ordine atque armis immutata nata. Nam Hastati iam inter firmos, & qui contis pugnabant.

Triarius prior. ] Ecce hic inter vltimos sua cohortis, re & nomine dignitatis nouo.

A quinque ordinariis regebantur. ] Hoc mihi nota, sic vocatos communiter quinque illos primæ cohortis centuriones. Vegetius Capite anteriore: Ordinarij dicuntur, qui in prælio primos ordines ducunt. Vopiscum an non sic intellegam in Bonoso? Militauit primùm inter ordinarios, deinde inter equites. Et magis certè Capitolinum in Clodio Albino: Sæpè & ordinarios Centuriones in crucem tulit. Alio sensu ista vox in Festo, & Catonis ibi verbis: In eâ oratione quam scribit de suis virtutibus, contra Thermum. Quid mihi fieret, si non ego stipendia in ordine omnia, ordinarius meruissem semper? Sunt quidam qui manipuletem, eum qui infimi ordinis sit, appellatum credant Ordinarium. Non ego Feste, & puto mentem Catonis, sese nullâ ambitione aut gratiâ in contuberniis Imperatorum, extra ordinem & immunem, militasse: sed semper inter alios. Frontinus ita. Q. Metellus Consul, quamuis nulla lege impediretur, quia filium contubernalem haberet, maluit eum in ordine merere.

## DIALOG. XII.

Pag. 94.  
lin. 7.

Color in Imperatorio eximius, è cocco. ] Huc traho Casarianum illud, Commentario septimo: Accelerat Cæsar, vt prælio inter sit. eius aduentu ex colore vestitus cognito, quo insigni in præliis vt consueuerat, hostes committunt prælium. Etsi an germana illa Casari, quis cui nasus est, non dubitet? Quid enim opus monere insigni colore vsu in præliis, cum id fuerit vulgarissimi moris? Sed hoc & alia pro Celsi ingenio diffusa aut mixta sunt, & parum in totis illis Commentariis meri.



## ANALECTA

## LIB. III. DIAL. I.

„ **Rorarij, Accensi.** ] *Lubet hoc semel aperire, quia postea etiam iteramus. Est igitur* Pag. 100.  
*commune nomen levis armaturæ, Ferentarij. Sallustius usurpauit in Iugurthino: Postquam* linea 25.  
 eò venum est unde à ferentariis prælium committi posset. *Explicat Festus: Ferenta-*  
 rij in bello auxiliares, à ferendo auxilio dicti; vel quia fundis & lapidibus pugna-  
 bant, quæ tela feruntur, non tenentur. *Posterior etymon verum videtur, & est Varronis:*  
 Ferentarij, inquit, equites dicti qui ea modò habebant arma quæ ferrentur, ut iacu-  
 lum. Huiusmodi equites pictos vidi in Æsculapij æde vetere, & Ferentarios ad-  
 scriptos. Sunt igitur Varroni leuioribus equites & iaculatores, etiam Ferentarij: etsi alij ad pedi-  
 tes ferè adstringunt. Id genus olim in Romanâ militiâ duplex, Rorarij & Accensi. *Liuius*  
*virosque sic recenset, & locis etiam ordinibusq; distinguat in pugna cum Latinis. Festus de priori-*  
*bus: Rorarij qui è leui armatura primi prælium committebant, quòd ut ante im-*  
*brem ferè rorare solet, sic illi ante grauem armaturam prodibant. Et ait disertim,*  
*prodissè ante graues: quòd etiam Liuius indicat, dum ait inter Antepilanos procurrisse,*  
*& vires addidisse Hastatis Principibusq;.* Moneo sedulo, quia idem Liuius (loco dicto, id  
 est libro octauo) in fine & tergo agminis utrumque genus collocauerat, sed cum hoc sensu, ut ibi  
 starent, donec pugna coepit, tum procurrerent, & eminens inter ordines pugnarent. Ad eum ip-  
 sum situm Lucilius spectasse videtur:

Ponè paludatus stabat rorarius velox.

*Male veles reponunt: & est distinctum hoc genus. Ponè igitur stabant, id est post Triarios. Hac*  
*vox corrupta leuiter in Symmacho, qui amat Plautina & vetera inspergere, epistola XLV 11.*  
*lib. VIII. Soles in scribendo esse prolixus, pro ingenij tui viribus. Postquam te ho-*  
*norauit in procinctum vocauit, tu quoque verba succingis. Tanquam levis ar-*  
*matuæ miles rurarius emularis. Scribo, rorarios, & explico: facis quòd Rorarij olim, pauca*  
*quasi verborum tela iacis & lacepsis, mox te subducit & post Triarios sistis. De hisdem Glosse:*  
*Rorarij, à roratores. Genus alterum, Accensi: quos Plautus quoque à Rorariis discernit, in*  
*fragmento apud Varronem:*

Vbi rorarij estis? en sunt. vbi accensi? ecce.

*Festus diffusè satis explicat, & nonnihil confusè: Adscripticij velut quidam scripti dice-*  
*bantur, qui supplendis legionibus adiciebantur. hos & Accensos dicebant, quòd*  
*ad legionum censum essent adscripti. quidam Velatos, quòd vestiti inermes seque-*  
*rentur exercitum. nonnulli Ferentarios, quòd fundis lapidibusque præliaturi, ea*  
*modò ferrent quæ in hostes iacerentur. alij Rorarios, quòd id genus hominum,*  
*priusquam acies coirent, in modum rorantis tempestatis dimicarent. Varia promit,*  
*vera aut iuxta verum. Vera, de Adscriptiuis & Accensi, qui idem videntur, aut similes: de Ve-*  
*latis & Ferentariis, conuenit etiam in alios: de Rorariis, fallit, nec sunt idem. Sanè de Adscri-*  
*ptiuis etiam Varro: Adscriptiui dicti, quòd olim adscribebantur inermes, qui succe-*  
*derent armatis militibus siqui deperissent. Simile Festus loco alio: Accensi, qui in lo-*  
*cum mortuorum militum subito subrogabantur, dicti ita quia ad censum adicie-*  
*bantur. Et Plautus: — extra numerum es mihi. PEN. Idem istuc aliis adscriptiuis ad*  
*legionem fieri solet. Itaque horum sententiâ supernumerarij sint & extraordinarij, quòd ta-*  
*mè Liuius minime dixeris, qui & Ordines dat, & numero certo legionibus miscet. Vidi qui vel-*  
*lent eos armatos pariter ut Graues fuisse, hoc argumèto: quòd in Liuius scribitur, Manlium ac-*  
*ensos ab nouissimâ acie ante signa procedere iussisse. Qui vbi subicere, extemplo*  
*Latini, tanquam idem aduersarij fecissent, Triarios suos excitauerunt. Qui enim, in-*  
*quint, impositum ita Latinis, nisi armorum & aspectus paritas fuisset? At negamus ita esse, &*



Vegetius mecum libro III. Quibus scuta decrant, siue lapidibus manu iactis, siue missilibus, in hoc ordine dimicabant: quos Accensos, tanquam iuniores & postea additos vocabant. Vides ne Scuta quidem habuisse, & fundis aut iaculis modo pugnasse. Sed & Festus supra inermes posuit, & veste solâ velatos. Quid ipse Livius? minimâ fiduciâ hanc manum appellat, & infra ipsos Roarios ponit. Apage igitur de Armis. Nec ea cõspecta Latinis imposuerit à similitudine aliquâ; sed ipse motus & progressus noua manus, ut oculi & sensus faciliè salûtur in puluere illo campestri. Adde, quòd iacula forsasse primi prætenderint, velut Triariorum hastas. Ista de vtroque genere: quod de sisse natis iam Velitibus dixi, sed postea tamè iterum in Funditoribus & Sagittariis quasi resurrexisse. Nam Romani, promoti iam imperio, socii in ciuitatem acceptis, prouincijs varijs subiectis, Velites è suis scribere omiserunt: eorû loco vsi funditoribus, sagittariis, iaculatoribus, quos Baleares, Creteses, Numidæ, & id genus nationes subministrarent. Itaque postea crebra horum iterum mentio: qui tamen inermes fuere plurimum, ut illi prisca, Suidas hoc adspetu verè scripsit: Οἱ πεζοὶ λεῖοι ἐσσι τοῖς ἰσχυροῖς, καὶ ζώοντα ποδὶ καὶ μαστῶν: Romanorum leues milites sagula habebant, & cingula super femora. Talem ego descriptum aut desculptum potius Funditorem adnoro, in monumento vetere: qui sagullo aut chlamydulâ reductâ, lapides sinu præfert. Tamen & alium etiam diligentius paullo ornatum, cui Galea, Scutum lunatum, & Ocrea. Raros fuisse tales credo: etsi tamen in Suidâ etiam scriptor aliquis: Οἱ πεζοὶ λεῖοι ἐσσι τοῖς ἰσχυροῖς, καὶ ἀνυλὸς τε καὶ ἀνυδὸς, καὶ ἀνυδὸς

*Sic & in al. nov. dicitur: Romanorum leues sagula habebant quisque, & ocream  
terti figuram (nota singulari<sup>u</sup> ynam) & lanceam, & iaculum totum è ferro. Sed id aut inferiore alio aeo  
fuisse debuit, aut in facinore aliquo & expeditione semel sic vsurpatum. De Sagulo quidem,  
quæ de O- etiam Lucilius supra docuerit, ubi paludatus rorarius dicitur, sic ornatu.*

creis.  
Pag. 101.  
lib. 35.

” An & Cæsaris, atque illo ævo.] *Noto Cæsarem discrimen ponere inter Leues, itemq; Sagittarios & Funditores. VI III. Civil. Primum sagittariis funditoribusque circumiectis, postea leuis armaturæ magnâ multitudine miscâ. Iterû alibi: Magnum numerum leuis armaturæ & sagittariorum. Sunt ergo Leues ei, nisi fallor, Iaculatores.*





5 Afrorum pleraque scuta sic fuisse.] *Quae dicebant Cetras, aut Citras: vtram-* Pag. 103.  
*que enim scripturam inuenio. Virgilium:* lin. 31.

Laevas cetra tegit, falcati cominus enses.

Et in Appiani Lybico, Masaniffa rex gestat *ἑσπέρην*, id est scutum è corio elephanti: quod haud dubie firmum, nec facile penetrari. Quid hodie Mauri nomine usum seruant, & habent lorea ista scuta, sed masculula & formata fere in cor humanum. Atque ea calare aut pingerè varie solent, quod etiam olim scutatorum Silius indicat, libro 1.

Versicolor contra cetra, & falcatus ab arte

Ensis Adymachidae.

Versicolore enim appellat, à variante hac picturâ. Britannis etiam Tacitus hac scuta tribuit, & pugnare eos facit ingentibus gladiis, breuibz cetriz. Ostendit paruas fuisse: cuiusmodi & Hispanorum, qui vel maxime usi. Strabo de Lusitanis: *Ἀσπίδες δὲ αὐτῶν εἰς τὴν ἑσπέρην καὶ διὰ μέτρον οὐκ ὀλίγον εἰς τὸ σφῆν, πλατύνον ἐξ ἑνὸς ἑνὸς*. Clypeolum eos habere dicunt bipedali diametro, cauum antrorsus, loris suspensum. Sed & in Diodoro Siculo etiâ paruas expresse valde ingeritur, de iis ipsis: *Ἄσπίδες δὲ ἐκ τοῦ πελίου πλάτος μὲν πᾶσι πᾶσι δὲ πᾶσι*. Feròt peltas in bellis omnino paruas, nervis intertextas. Atque has addit scute eos, contra scutis aut tela in idètia, circumferre: quod idem in Velite nostro est suspicandum. Itaque leuitatem iisdem Curtius inire tribuit, libro 111. Armati bipennibus leuibzque scutis, cetrae maximè speciem reddentibus. Et in Suidâ legas: *Ὁ δὲ Δούριος ἑσπέρην ἑσπέρην*. At scutum Hispanorum gestatu facile. Sed erat etiam in Diodori verbis, è nervis eas textas: quod hodie fieri didici in Hispaniâ, minimè satis firmo. Simile, quod Strabo quosdam Lusitanorum, *νυμφῶν καὶ γυναικῶν*, Neruinis galeis vti scribit. Capimus Tacitum igitur, qui de Germanis, eorundem arma abiciet: Ne scuta quidem ferro nervoq; firmata: & ostendit nervos solere intexi aut adtexi, tortos & duratos in idètia. Hispani itaque cetriz usi, nec tamen omnes. Caesar quidem distinguit Commentario 1. Civilium: Prætereà scutati citerioris prouinciæ, & cetratæ vltioris Hispaniæ cohortes. Pro iam diètis distinguit, & Lusitanis finitimiq; dat cetras, alii, qui Galli vltiores, scuta. Enipsa, fute etiam Gallicana, ex Lino, libro 221. Gallis Hispanisque scuta eiusdem formæ ferre erant, dispares gladij. Idem Polybius, libro 111. *Τῶν δὲ ἑσπέρων καὶ καὶ ἐκ τῶν Δούριος καὶ γυναικῶν*. Hispanorum & Gallorum scutum quidem adsimile. Sed hoc vniuersè haud verum (qui potest? Gallorum scuta longa, Lusitanorum cetra breues:) sed dumtaxat de Celtiberis, & consinibus eorum. Vltiores, inquam, cetriz; citiores magis usi scutu. Dixerat clarè Caesar, pestea renouat: & eodem libro sequitur: Hos leuis armaturæ Lusitani, peritiq; eatum regionum cetrati citerioris Hispaniæ confectabantur. Quid de summa mutare, si astiti, & scribere: cetrati vltioris. Nisi si alio adpectu citiorem ibi dicit, quod potest. Addo, Hispanos qui cetriz usi, pulsasse eas rhythmicè & cum cantu saltatq; hostem sic inuasisse. Mira & laudanda alacritas in periculo, viribusq; attolendis. Silius 111.

— misit diues Gallæcia pubem,

Barbara nunc patriis vlulantiem carmina linguis,  
Nunc pedis alterno percussâ verberare terrâ,  
Ad numerum resonans gaudentem plaudere cetras.

Idem x.

— ac ritu moris Iberi

Carmina pulsata fundentem barbara cetra  
Inuadit.

Diodorus pariter: *Ἐκ δὲ τοῦ πελίου καὶ ἐκ τῶν Δούριος καὶ γυναικῶν*. In præliis ad rhythmos incedunt, & pæanas cantant, cum inuasurunt oppositos. Nonne pæne Laconi ritui responderet, qui ad tibiam & numeros ingredit & congregat? Et de cantu ac saltatione, etiam Gallos Germanosq; scito adhibuisse. Hac de Cetra, quæ paullo aliter in Glossis optimis explicatur: *Ἀπὸ τοῦ ἑσπέρων*, cetra. Ita enim scribitur, quasi velint Latronum fuisse id scutum. Pro Peltâ passim etiam sumunt, & pro eâ Latini reddunt. vt Linius, libro 331. Nocte cetratos, quos peltastas vocant, in insidiis abdiderat. Vt contra

Plutar.







Et Seneca Tragicus: — lunatâ latus Protecta peltâ. Isidorus: Pelta, scutum brevissimum in modum lunæ mediæ. Nota in eo parvitatem obicer: & speciem, quæ est dimidiata lunæ. Satin' certò nec aliud discrimen? Imò est, nec leuiter debebat sic defungi. Poëta, qui lunatas dicunt, excusandi sunt si non magis exprimunt, nec commodè possunt. Ego faciam, & didici ex lapidibus aut monumentis præcis, bilunem fuisse hanc Peltam: id est, duplici semilunâ insignem. Hoc cum marmor quoddam in Pontifici hortis docet, ubi Amazonum pugna expressa, & cum eiusmodi scutis: tum clarè Marcianus Capella, libro vi. qui partem Italia extremam, quæ Brutios habet, latusum se flectere scribit; & duobus promuntoriis peltæ Amazonicæ formam reddere: dextro autem cornu Leucopetram tendere, latio Lacinium. Adisofes, vel Ptolomæi vel alias tabulas, videbis duplicem ibi sinum reddi, cum medio discrimine & eminentiâ, uti in formis subiectis reddo. Dicit quidem ibidem paulo antè Capella, Italiam lunatam & quodam hemicyclo in promuntorium memoratum (Brutiorum) circumferri. Sed ne imponat, semicirculi igitur simplicis formâ Peltam esse: alius enim ibi adspicitur, & sinum totum respicit qui Brutios à Salentinis seungit, siue etiam extremum Brutiorum litus. Verumque est tale: at nostra hæc Pelta, sic in dicto marmore expressa. Item altera supra pariformis, sed paulò magis diffusa, in Funditore quem dedimus: demique & pluscula in Notitiâ imperij, inter insignia quibus numeri aut cohortes vsq. vi VESONTES, MENAPPI, aliq. Nec plura nunc de Peltis, nisi quodam moneo è collo pependisse loris: quod etiam Strabo in Cetrus dixerat supra. Plutarchus in Emilio: Τὰν μακρόν τὰς πέλτας δὲ ὅπως περιπαρούτων: Macedonibus peltas ex humero detrahentibus, & demittentibus, quod fiebat, cum aptarent se pugna. Talia & Xenophon de Thracibus fugientibus, lib. vii. reiecit Peltas in dorsum.



## DIALOG. II.

„ Ansa remanserat sola. ] Vnam Ansam nominat, Pagina 109, linea 9,

atque dua plerumque fuere in scuto grandiore. Græci ὄχλων dicunt, à tenendo. Eustathius: ὄχλων, τὸ τῆς ἀσπίδος κράτημα. Herodorus id inuentum Caribus assignat lib. i. Καὶ ὄχλων ἀσπίδος τοῖς οἰκιστάσι τοῦ ποταμοῦ ὁνομασθέντος. τῶν δὲ ἀπὸ ὄχλων ἐπορευομένων τῶν ἀσπίδων, τελευτῶντων ἐν τῇ οἰκιστικῇ πόλει τῶν ἀνθρώπων, καὶ τῶν ἀποπορευομένων ἀπὸ τῆς πόλεως. Ansa scutorum hi sunt qui primi fecerunt. Eousque enim sine ansis ferebant clypeos, vinculis è loro suspendentes circa collam, & humeris sinistris circumponentes. E ferro illas facit Suidas: Πόρπαξ, ἡ διαφοράς τῆς ἀσπίδος. ὅς δὲ πῶς τὸ δῖον μέγεθος τῆς ἀσπίδος πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐπὶ τῶν ἀσπίδων ἐστὶν ὁνομασμένη: Porpax, lorum quo scutum sustollitur, ut alij dicunt, ferrum paruum quod scutum medium trāsit, & quo tenet ipsum miles.

„ Germani habuere. ] Quorum scuta grandia, vii & Gallorum. Tacitus: Immensa Pagina 109, linea 15, scuta, enormes hastæ. Sed de longitudine id maxime capiendum, ut de Gallis Diodorus: Σκοτεινὸν ἔχον τὰς ἀσπίδας περικαλὲς ἰσομήτους: Scutis videntur ad hominis longitudinem, pro cuiusque ingenio pictis. Virgilius de hisdem:

— scutis protecti corpora longis.

Et Ovidius vi. Fastorum:

Iacta super galeas scutaque longa sonant.

Strabo: Σκοτεινὸν ἔχον τὰς ἀσπίδας περικαλὲς ἰσομήτους: Scuta longa, & lanceas ad proportionem: Sed longa tamen magis, quàm lata ex Lino clarè, lib. xxxv. Scuta longa, ceterum ad amplitudinem corporum parum lata, & caipsa plana, malè tegebant Gallos. Polybius hoc ipsum libro. Τὰς γὰρ ἀσπίδας σκοτεινὰς ἰσομήτους τὸν ἀνδρα περιέχουσιν: Scutum Gallicanum, parum apertum, hominè totum tegere. Tacitus & alterum illud de planicie

C C

indicat,







Orientis & Occidentis: & si fuisset, non militi priuatim congruebat. Puto indicari, è legione gemella fuisse: quoniam due velut aquila in vnam sic mixta. Hæc insignia aliis etiam gentibus nota. Silius de Saguntino quodam, libro primo:

Centum angues idem cælaturum insigne gerebat  
In clypeo.

Idem libro 1111. de Chryxo quodam, Gallo:

— in titulos Capitolia capta trahebat,  
Tarpeioque iugo, demens, & vertice sacro  
Penantes aurum Celtas vmbone ferebat.

De iisdem quidem Gallis etiam Diodorus supra scribebat, scuta habuisse ποικιλίστα ἰδρυμένα: variegata insigni aliquo proprio. Bene, de proprio. nam & communia quadam gentibus, legionibus, cohortibus erant: quod in Noritia imperij discas. Item è Vegetio, libro 11. cap. xviii. Ne milites in tumultu prælii à suis contubernaliis aberrarent, diuersis cohortibus diuersa in scutis signa pingebant, vt ipsi vocant, *σηματα*, sicut etiam nunc moris est fieri. Porro ab illis peculiaribus nata insignia & argumenta hæc familiarum, quæ in usu esse dicant, in abusu? Ignauissimi vsurpant. & quos meliore iure increpes, quam suum illum Africanus Scipio, qui cum ornatum scutum (verba Frontini) elegantius cuiusdam vidisset, dixit non se mirari, quod tantâ curâ ornasset, in quo plus præsidij, quam in gladio haberet. Ista de Insignibus: addo de Inscriptionibus. Nam & ea Romanis fuit, & soliti se id nomina quadam in eis scribere. Primum Imperatorum, sub quibus merebant. Hirtius de bello Alexandrino: Cn. Pompeio se provinciam recuperare velle præ se ferebat. Id quâ mente fecerit, coniecturâ sciri non potest. Certè hoc præ se Thorius ferebat: milites aded futebantur, vt Cn. Pompeij nomen in scutis inscriptum haberent. Atque ita Dio Cassius vt rem nouam scribit, Antonium aded additum nexumq; Cleopatra fuisse, vt milites Romanos in satellitio haberet, omnesque in suis scutis nomen eius inscripserint. Hoc libro I. scribit, & alibi (libro XLVIII.) eundem ritum tangit, de M. Titio. Secundò, Centurionum etiam nomina inscribebant, atque aded & sua. Vegetius loco dicto: Præterea in aduerso scuto, vniuscuiusque militis, literis nomen erat adscriptum, addito ex quâ esset cohorte, quâue centuriâ. Dio in Domitiano: Ἰουλιανὸς τὰ ἀλλὰ τὰ περισκαυόμενα ἐν τοῖς σκεπημασὶν ὅτι ἐκαστὸν ὀνόματα ἔχοντα τὰ τῶν ἰσχυρτέρων ἐπὶ τὰς ἀσπίδας ἀπαραίτητον ἐκείλευτο, ἵνα ἐκαστὸν ἴσῃ οἱ τὸ ἐχόντων αὐτῶν ἢ καὶ ποσὶν τῶν γινώσκαι: Iulianus cum alia bene instituit, tum & milites iussit sua & Centurionum nomina scutis inscribere, vt nobiliores essent qui strenuum aut ignauum aliquid fecissent. Talia igitur & insignia, & indicia, cum in scutis; non mirum ea curiose cauteq; habita, & contra nimbos, puluerem, talesq; iniurias tecta. Id Caesar nos docet, Commentario 11. Hostiumque tam paratus ad dimicandum animus, vt non modò ad insignia accommodanda, sed etiam ad galeas induendas, scutisq; tegmenta detrahenda tempus defuerit. Vbi Insignia acceperim quis miles à Centurione, aut inter se, distinguitur, & maxime Cristas. Ita enim idem Caesar Comment. VII. Cæsar tectis insignibus suorum, occultatisque signis militaribus. Insignia à Signis disparat, & commodè acceperit illa eminentia & conspecta. Sed ad tegmenta (Caesar palam sic appellat) vt redeam: idem Plutarchus clarissime, in Lucullo. qui cum exiguis copiis in Tigranem ieni, cum rex ille fastu cæcus fugere eum putaret & iter ingredi, Taxiles quidam, quatuor Romane militia, Ἀνδρῶν βραχυτέρων, ἰσχυρῶν, ἔχοντων λαμπρότητα οἰστροῦ λαμπρότητα οἰστροῦ περὶ τοὺς, ὅτι διαφανέστερα ἔσονται, καὶ κρᾶνται γυνώσκαι, ὡς περὶ τοὺς, τὰ σκεπήματα ὅσα ὀπίσθεν σκεπημάτων ταπεινότερα εἰσιν. ἀλλὰ μαχημένων ἐστὶν ἢ λαμπρότητα αὐτῶν, καὶ βραχυτέρων ἢ δὲ περὶ τοὺς πολέμους: At ô rex, inquit, neque vestem nitidam viri isti capiunt iter ingredientibus, neque scutis splendentibus, & nudis galeis vtuntur, vii nunc, cum coriacea detraxerint armorum tegmenta, sed reuera pugnaturientium hic splendor est, & in hostes iam euutium. En clarè tibi totum ritum, & cuiusmodi etiam quâque materie illa tegmenta. Tangit Frontinus 1111. Stratag. cap. 1. de Manio Curio: Quattuor legiones eduxit armatas, & consistere, omnibus detectis armis, velut in acie, iussit. Ante aciem igitur, siue in viâ,



sive in castris tegebant. Iosephus libro v. Excidij, cum Romani, iussu Titi Vespasiani, lustrentur, ut pecuniam acciperent: Oī dī, inquit, ἀπολαύετε τὰ ὅσα ἔχετε ἰσχυρὰ μὲν ἔσονται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις: Illi verò, ut mos est, arma sua detegentes, thecis hæcenus inclusa & reecta, undique armati prodibant. Sed nescias, an illic nō tam viatoria hæc innoluerat, quàm Armamentarium aut similia repositoria intelligat in castris: quia nominat dēxas. In Casare 11. Civiliū similis ambiguitas. Cū, inquit, alius discessisset, alius ex diutino labore quieti se dedisset, arma verò omnia reposita contectaque essent: portis se foras hostes erumpunt. Et sanè in Tacito etiam lego, in castris Prætorio reposita arma, nec nisi iussu capta. De Othone, 1. Historiarū: Aperire deinde armamentariū iussit, capta statim arma sine more & ordine militiæ, ut prætorianus aut legionarius insignibus suis distingueretur. Nota hic quoque de insignibus, quod prædixi. Cum autem sic reposita in vno loco arma, etsi per centurias manipulosq., opinor, digesta, non tamē frustra militum nomina inscripta scitis, nequa fraus vel error in recipiendis. Nam potuit & hæc ritus eius esse causa. Sed de tegminibus istis, breuiter etiam Cicero lib. 11. De naturâ deorum: Scitè autem Chrysippus,

ut clypei causâ inuoluerum, vaginam autem gladij; sic, præter mūdum, cetera omnia aliorum esse causâ generata. Quod cum è Chrysippo sumpserit, liquet Græcis fuisse quoque talem morem. In Curcio quidem lego, cum in viâ milites essent, Patronem, Græcorum ducem, præcepisse suis, ut arma quæ in sarcinis antea ferebantur, induerent, ad omne imperium suum parati.

## DIALOG. III.

„Minorem alium, quem Pugionem Latinâ voce Tacitus.] Taciti verba x1. Annalium: Ferunt militem, quia vallum non accinctus, atque alium quia pugione tantum accinctus foderet, morte punitos. Hunc minorem gladium ad sinistram latum video in imaginibus quibusdam, aliter ac Iosepho dictum: more scilicet toto eo, ut monui, variante. Sed en militem è columnâ Antonini, utrinque sic cinctum. Hunc gladiolum Græci μαχαιρὸν vocant, quia pendulus sic ad femur. Leo Imperator: Hæbeant spathas Romano more ab humeris pendentes, & parameria. In Glossis: μαχαιρὰ, μαχαιρὸν;



lica. Iunctim hoc malum, & rescribi: μαχαιρὰ μαχαιρὸν. Nam de omni macharâ, falsum sit: Ita in iisdem vestigiis, μαχαιρὸν μαχαιρὸν, sica. Sozomenus in Ecclesiasticâ historiâ, de Germanio quodam Romano: μαχαιρὸν τὸ ἔργον ἐκείνου: distringens gladiolum, qui ad femur. Et nostri aliquot hodie pugionculos ita ferunt. Idem Græci μαχαιρὸν dicunt, quia ad zonam, & ab eâ pendet. In Martiali Lemma est, Parazonium, & subscriptum:

Militiæ



Militiæ decus hoc & grati nomen honoris,

Arma Tribunitium cingere digna latus.

Cui non is sensus, quasi soli Tribuni gestassent (errant qui arbitrati sunt:) sed laudat illud suum Parazonium, & ita fabrum cultumq; vult, ut vel Tribuno sit dignum: Ornare enim auro & argento solent, qui que pro fortuna Herodianus de Severi militibus: Τὰ τε ἔπιθια μετὰ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου: Et gladiolos iis (Iuliani militibus, Prætorianis) abstulerunt, quos suspensos gestabant auro & argento cultos. Abstulerunt, inquam, tamquam militiâ iam exaudirent, disingerentq;. Idem παρὰ τὸν ἑρπετὸν Ἡερῶν: παρὰ τὸν ἑρπετὸν, ἡμῶν χαίρα: Parazostris, parua machæra. Vegeto hoc ipsum est Semispatha. Habebant (inquit lib. 1. cap. xv.) gladios maiores, quos Spathas vocabant, & alios minores quos Semispathas. Nec verò Romani sic tantum, sed veteres etiam Græci. In Homero est, de Agamemnone, *Ἰλιάδ. γ.*

ἑρπετὸν μὲν & χερσὶν ἡμῶν χαίρα,  
ἢ οἱ παρ' ἑρπετοῦ μὲν καὶ ἐν αὐτῷ ἀσπίδι:

manibus strinxitque machæram,

Quæ iuxta gladij vaginam dependebat.

Eustathius pro nostra te explicat, & vult intelligi Παρὰ τὸν ἑρπετὸν, sive ἐν χερσὶν, Herodotum ad-  
ducit: καὶ ἐν χερσὶν ἑρπετὸν & ἀσπίδι μὲν: Et pugiones ad dextrum femur. Nam & Persæ  
vsi, estq; eorum Acinaces. Iulius Pollux ita docet: Ἀκινάκης, πρὸς τὸν ἑρπετὸν πρὸ τοῦ ποσὶ τοῦ  
μῖκρος: Acinaces, Perſicus gladiolus quidam, femori adaptatus. Moschopolus item, in vo-  
cibus Atticis: Ἀκινάκης, ἐν χερσὶν τοῦ ποσὶ τοῦ μῖκρος, ὁ ἐστὶν οἱ Ἕλληες παρὰ τὸν ἑρπετὸν: Acinaces,  
pugio barbaricus, quem Græci dicunt Paramachæridium. Denique in Suidâ exponi-  
tur, ἡμῶν δὲ ποσὶ πρὸς τὸν ἑρπετὸν: est male. Non ergo magnus ille gladius, quo Turcæ atque Orientales  
hodie vtuntur, ex istorum quidem mente. Hispani ipsæ etiam vsi, ut monet Diodorus lib. vi.  
Ἐστὶν δὲ ἀκινάκης, καὶ ἐν ἑρπετῷ ποσὶ τοῦ μῖκρος ποσὶν, ὅστις ἐστὶν ἀκινάκης παρὰ τὸν ἑρπετὸν,  
αἷς χερσὶν καὶ τὰ ἰσθμὸς ἐν τῷ μῖκρῳ ποσὶν: Gladios ferunt ancipites & utrimque in-  
cidentes, ferro præstantissimo factos, habentes & gladiolos duodecim digitorum  
adiunctos, quibus vtuntur iunctâ pugnâ & in complexu. Et an non Romani, ut maio-  
rem gladium, sic minorem ab Hispanis? maxime cum & modus ille Spithama utrobique sit,  
quem Iosephus dixit. Ab illis, an a Gallis: cum & hi vsi. Clandium Quadrizarium sic ex audio,  
apud Agellium libro ix. Gallus quidâ nudus, præter scutum & gladios duos. Nam duos  
tribuit, & puto alterum minorem. De Germanis quidem (& mores plerique tunc iidem) Dio-  
clavius hoc asserit pugnâ Cæsaris in Ariovistum: Aded autē cum impetu Romani eos in-  
uaserunt, ut nec contis, nec gladiis illis longioribus uti possent. imò multi etiam vsu  
breuiorū gladiorum (ἑρπετὸν καὶ τὸν ἑρπετὸν) priuati, manibus & decibus depugnarent.  
,, Ab humero, non à medio cingulo pendebant. ] Veteri & heroico ritu. Ho-  
merus:

Ἀμείδ' ἄρ' ἄμειπεν βέλτε ἑρπετὸν ἀρπυρίων:

Circum humeros iecit clauis gladium argentatis.

Virgilius:

Tum lateri atque humeris Tegæum accommodat enses.

Ideo Festus Arma dicit appellata, quod ex armis, id est humeris pendērent, ut gla-  
dius. Sed & vetera monumenta passim ostendunt, & procaciores militum hodie vsurpant. Lo-  
ris autem latioribus dependebant, & id Baltei, vel Baltea. Virgilius:

— humero cum apparuit alto

Balteus, & notis fulserunt cingula bullis.

Sidonius libro iiii. epist. xx. Penduli ex humero baltei. Silius libro x.

— tergo quā balteus imo

Sinuatur, coxæque sedet munimen utraque.

Qui versus tamen indicat cingulum etiam commune, & quo in orbem ambimur, Balteum  
item appellari, quod verum est: & de utroque Isidorus: Balteus dicitur nō tantum quo cin-  
gimur, sed etiam à quo arma dependent. Ab hac similitudine Zona illa caelestis, Balteus  
Manilius:

Sed nitet ingenti stellatus balteus orbe.

C C 3

Ilamp.

Pagina 225.  
linea 7.



Hunc autem singulari milites ornabant, eoque velut militia precipuo insigni superiebant. Bullis honestari plerumque solet, ex argento, auro, interdum & gemmis. Inde Varro Balteum format, quodd cingulum è corio habebant bullatum. Virgilius de illo Pallantis: — notis fulserunt cingula bullis. Calpurnius in Bucolicis:

Alternat vitreas lateralis cingula bullas.

Cingulam dicit, nouo genere, vt & Glossæ: ζώνη, cingula, balteum, cingulum. Bulla autem ista quid, ex Isidoro discas: Bullæ, inquit, quod similes sint rotunditate bullis, quæ in aqua vento inflantur. Et tales Plauto sunt: Iustin' bullas has foribus dari in splendorem? Item Ciceroni in Verrè. Sed ille forium ex ære, & vt capit a clauorum: ha meliore, vt dixi, metallo. Liuius de Samnitibus: Auratæ vaginæ, aurata baltea illis erant. Plinius: Capuli militum, ebore fastidito, cælantur argento, vaginæ bacillis, baltei laminis crepitantes Virgilius: — phaleras Rhamnetis, & aurea bullis Cingula.

Ausonius in Cupidine suo: — auratâ fulgentia cingula bullâ. Trebellius Pollio in Salonino: Cùm cingula sua plerique militantium ponerent horâ conuiuij, Saloninus puer his auratos constellatosque balteos rapuisse perhibetur: atque hinc tractum, vt deinceps cum Imperatore cincti discumberent. Constellatos ibi accipio, stellulis, aut stellarum in modum lineis decussatis sparsos. Simile autem furtum in Taciti Historiarum 11. Incutiosos milites, vernaculâ vrbaniatate, quidam spoliare, abscissis furtim balteis, An accincti forent? rogantes. De hisdem Bullis & Flori hoc potest accipi, lib. 11. cap. vi. Opes suas Senatus libens in medium contulit, nec præter quod in bullis, singulisq. anu-

lis erat, quidquam sibi auri reliquere. Esi non abnuo ad pueriles quoque posse duci. Dixi & gemmis ornari. En Trebellius de Gallieno: Gemmato balteo est vsus. Tertullianum sic accipe, De habitu virginum: Latent in cingulis smaragdi, & cylindros vaginæ suæ solus gladius sub sinu nouit. Parthi maxime sic luxuriati, Claudianus, libro 11. de raptu.

Parthica quæ tantis variantur cingula gemmis,

Regales vinctura sinus?

Tertullianus, De cultu feminarum: Vt ex auribus grana nescio quæ pendèrent, quæ Parthi planè per omnia quæq. sua bullarum vice inserunt. Atque tales ornatior baltei, ornatiorum militum. Ideo in Suidâ: Μονόζωνι, οἱ ἴσταντο ἑστῶτος, οἱ μὴ τὸν ἀπὸ τοῦ τοῦ ἀλλοῦ ζώνος ποῦντες: Monozoni (singulariter cincti,) digniores militum dicuntur, qui non eundem aliis balteum gestant. „ Ad Oriëntalem aut Turcicam formam. ] Conspiciuntur ita in columnâ Antonini, atque alibi, sed omnino variis. Vide militem, qui indidem efficitur, An non Graci









milites habere debere: sed cum ad pila, ut appellant, venit, & manu ad manum gladiis pugnat, tunc dextros. Pila missilibus opponit, & in pugna statim usurpat. Quia te traho? credo hastas tunc sic dictas. Vide quae noto infra libro IIII. Dial. I. pag. xxvj. & adde Panegyricum Iuliano dictum: Iuvenes cum gladiis atque pilis, non custodire corporis sunt, sed quidam Imperatorius ornatus. Illi vero custodes Caesares, non pila sed hastas ferebant, ex Suetonio aliisque. Moneo hodie tamen perserverare apud nos Belgas vocem Pili, qui sagittam sic vocamus.

## D I A L O G. V.

Pagin. 124.  
lin. 5.

„ Argentialiquid mixti in cristis, vel auri.] Ita Silius de Chryxo Celtâ, lib. IIII.  
Auro virgatæ veltes, manicæque rigeant  
Ex auro, & simili rutilabat cristæ metallo.

Pagin. 125.  
lin. 42.

„ Maiores nostri studiosè.] Ita est. & galea ista quæ scutis imponuntur, familiarum antiqua dignata, originem habent à multisariis istis cristis. Mira enim lascivia, & alius cornua sumebat, quasi ad impetendum & terrendum: ut de Pyrrho rege in textu rettuli. Adde & de Philippo Macedone: de quo Livius lib. xxvii. In arborem illatus impetu equi, alterum cornu galeæ ad eminentem ramum perfregit. De cornu isto, pro insigni, capio, sicut Afri cuiusdam, in honorem Ammonis, ornatus describitur à Silio libro xv.

Casside cornigerâ dependens infula.

Sed & in Virgilio est, libro x i i.

Ensemque, clypeumque, & rubræ cornua cristæ.

aliâ tamen fortassis mente, & cristæ ipsæ plumæ sectæ & diuisæ intelligantur velut in cornua. Suidas tale: Κλέγς αἰπυλάτοι τῶν περὶ τὸν κράνην. Cornu, veteres capillos aut iugas vocabant. At in nostris hodie Galeas quàm euebra cornua? alia animalium partes? sæpè capita? Quæ omnia olim in Gallorum & Germanorum cottidiano ritu. Diodorus de Gallis: Κράνη γὰρ καλὰ περικλυταί, μεγάλας ἔχοντες ἐξ αὐτῶν ἔχοντα, περιεγύθησαν φανταστικὰς ἐπιτέρεσσιν τοῖς θεοῖσι. τοῖς μὲν γὰρ προσκείμεται σμυρὴν κίετρα, τοῖς δὲ ἐπὶ τῶν ὀπίσθων ἡ τετραπύδα ἔχον ἐκτετυπομένην περὶ τοὺς κράνην. Galeas areas capiti circumponunt, quæ magnas eminentias verticesque habent, & magnificam opinionem spectantibus obiciunt. Aliis enim naturalia cornua apposita sunt, aliis avium aut quadrupedum animalium expressæ effigies. Plutarchus de Germanis, in Mario: Κράνη μὲν εἰς σχομὴν ἀνθρώπων πολεμικῶν χάσμασι καὶ περὶ τοὺς ἰσχυροὺς ἔχοντες, αἱ ἐπὶ τῶν ὀπίσθων ὀφθαλμοῖς τετραπύδα εἰς ὕψος, ἐκτετυπομένην. Galeas habentes quæ assimilarent terribiliū ferarum rictus, aut alias peculiare facies, easque cristis pennatis exstruentes, maiores, quàm erant, apparebant. Est hoc paullo diuersum est à Diodoro. & vult iste, ut verba sunt, galeas ipsas fuisse aut è feris, aut in eas formatas. Id enim quoque solent, detractas ita exuuias ferinas, ipsosque, hiantes rictus capiti imponere. Apud Suidam scriptor: Οἱ δὲ παράδοι τὰς κεφαλὰς ἑστῶν ἀνθρώπων τοῖς κράνεσιν, ἔχοντι τοῖς ὀπίσθων ὀφθαλμοῖς χάσμασι: Parthi capita ipsa ferarum galeis adaptantes, utebantur earum rictibus. Statius libro II I.

ore ferarum

Et rictu horrificant galeas.

Pagin. 126.  
lin. 7.

„ Cristas aliquotè monumentis vide.] Non tamen hic Polybiana illa expressa, nec triplices. Polybij verba si quis attendit, dixerit magis pennas erectas fuisse, altas sesquipedem: cuiusmodi & Turca hodie gestant.

## D I A L O G. VI.

Pagin. 126.  
lin. 2.

„ A Dousâ nostro emendatus, arato.] Nec aurato tamen sperno: quoniam & loricas auratas lege, & Parthia metalli eius diues.

„ Exstat





„ Descriptio plena in li- Pagin. 134.  
bello qui Notitiæ. ] Ne petere lin. 16.  
græue sit; eni repræsentio.

„ Librarum vitraque, an Pagin. 135.  
vitalibet? ] Ambiguum enim lin. 16.  
Plutarchi verbum, *ισότητος*. Sed  
magis est, de vitraque accipi, ut sin-  
gula pepererint libras vicenas. Scri-  
bitur ibidem, solum Alcimum  
quemdam, valentissimum vi-  
rum, centum viginti pondo ar-  
morum tulisse, cum alij non  
nisi sexaginta. Hæc ita interpretes,  
cum in Græco sit: *στρατὶς τοῦ πονο-  
μήτη ἐχρήστο, ὅς ἀλλαν χρυσίου  
ταλάντων*; duorum talentorum  
armaturâ utebatur, cum alij  
non nisi vnius talenti. Et sanè  
minus talentum sexaginta mina-  
rum aut librarum est: sed Hesychius,  
Vitruvius, alij, in re ponderali ta-  
lentum fere accipiunt, pondo cen-  
tum viginti, de quo cogitetur. Est  
enim grande hoc pondus: tamen  
exemplum singularis roboris est, tum  
& Romani militis cotidiana onera  
haud longè infra istæ.

## DIALOG. VII.

„ Dextris cruribus. ] Non Pagin. 137.  
vana sunt hæc Vegetij, nec mea que- lin. 6.  
stio. Sanè pro eius mente funditor,  
quem expressi supra (in Dial. I. lib.

III.) sinistrum crus tectum palam habet: contra Legionarius, quem item expressi (Dialog. III.  
lib. III.) dextrum modò crus ferro tegit.

„ Sellarum equestrium fulcra. ] Tale in Panegyrico Nazarij quem Constantino di- Pagin. 141.  
xit, ubi de Cataphractis equitibus ab eo cæsis: Tunc ire præcipientes, labi reclines, semineces lin. 13.  
vacillare, aut moribundi sedilibus attineri.

„ Velitares istas hastas plures donat. ] Lapis quoque antiquus est, quem ex- Pagin. 145.  
scriptum misit ad me Ioannes Viuianus, vir elegantissimi ingenij & doctrinæ, qui positus est lin. 23.

ALBANO-VITALI. EQ. ALÆ INDIANÆ: & in eo ipse miles expressus; dextrâ  
equum frano retinens, in læuâ colligata hastilia, adiacente scuto. Rara aliqui, quod sciam, spe-  
ctationes eiusmodi aut exempla.

DD

ANA-



# ANALECTA

## LIB. IIII. DIAL. I.

Pagina 151.  
linea 26. „ **Extrema verò Triariorum.]** Nihil hoc more notius aut certius. imò servabant & in navali certamine, quod ex eodem Polybio dicas. Ille enim libro 1. cum pugnam Romanorum classicam in Panos describit, ait exercitum diuisisse in quattuor partes. Tò δὲ, inquit, μίρος ἕκαστον διπλᾶς ἔχει πρὸς τὸν ἑαυτοῦ. πρῶτον μὲν γὰρ ἑκατέρωθεν ἑκατέρωθεν, ὡς πρῶτος ὁλόος, καὶ τὰ λοιπὰ κατὰ λόγον. τὸ δὲ τέταρτον καὶ τρίτον ἐπὶ πρὸς ἑαυτοῦ ἐπὶ τὴν ἑκατέρωθεν. τελευτῶν γὰρ ἀνομιᾶς οὐκ ἔστι, κατὰ τὴν ἐν τοῖς πρῶτοις ἑκατέρωθεν συνήθειαν: Quæque autem pars duplicem agnominatorem habebat. Dicebatur enim Prima legio, & Prima classis, & sic deinceps. Quarta autem & tertia pars, agnominatorem non habebant: sed Triarij dicebantur, iuxta consuetudinem in pedestribus copiis. Sciendum igitur, copias ita diuisas locatasq; fuisse, ut duæ postrema partes ad latera sibi iunctæ fuerint, eorūq; Triarij dicti: non autem Tertia illa in medio ponenda. Sic Polybii locus tenebras aliqui habeat.

Pagina 152.  
linea 14. „ **Eoque hic rescribendum, infirmis.]** Nisi quis Amintani mentem tamen hanc elicit: Præstitutos, id est prepositos firmos pedes ante mediani aciem: quod esset in principio ipso. Sed quid tamen hoc ad Homerum? qui equites inibi ponit.

Pagina 154.  
linea 14. „ **Liuius mirificè obscurat.]** Vide an & sic intelligas. Cohortis signum in extremo manipulo Triariorum fuisse: atque ita dici instructam quamq; ante suum signum.

### DIALOG. II.

Pagina 157.  
linea 14. „ **Rorarij procurrebant inter Antepilanos.]** Simile Vegetii in sua dispositione notat, libro 111. cap. x 1111. Sciendum ergo est, stantibus duobus primis ordinibus, tertium & quartum ordinem, ad prouocandum, cum missilibus & sagittis, primo loco semper exire. Qui si hostes in fugam vertere potuerint, ipsi cum equitibus persequuntur: sin verò ab hostibus pulsi fuerint, redeunt ad primam & secundam aciem, & inter ipsas recipiunt se ad loca sua. Ita illo auctore videtur penè fuisse ad priscum & diu desitum morem.

### DIALOG. V.

Pagina 167.  
linea 6. „ **Defigi in terra solere.]** Ita olim saltum, & ipsa hasta sic solo infixæ. At postea (ad custodiam, an ad delicias?) non ipsa hasta, ne macularetur aut absumeretur, sed loculi aut ibecæ ferreæ in terram defixæ, & in eas immixta ima hasta cuspi. Conspicitur ita clarè & describitur in lapide marmoreo, adibus quæ Castorum sunt Romæ: ubi quadrati isti loculi ferrei, in acutis desinentes, introrsum vacui, efformantur, & aquila ac cohortium Prætoriarum signa imponuntur. Lapis inscriptus est M. POMPEIO. PRIMOPLEG. III. & pluribus titulis.

Pagina 170.  
linea 14. „ **E purpura fuisse.]** Trabant huc & Ciceronis locum quidam è 11. de Legib. Color albus præcipuè decorus deo est, maximè in textili: Tincta verò absumunt, nisi à bellicis insignibus. Sed Ciceronis sermo de templorum cultu deorumq; est: idcirco verius, hoc ad Martem & eiusmodi Deos, eorumq; insignia referri.

### DIALOG. VI.

Pagina 176.  
linea 10. „ **Dextraque ut laeuum teneat.]** Alij legunt, Dexterque v.l. teneat, dextrumque sinister miles: sed consimile est mihi sensus.

### DIALOG. VII.

Pagina 181.  
linea 11. „ **Vt in genua primi subdicerent.]** Simile in Silco, effectus non modo, lib. 11.

Quæis



Quis altare loco dederat fortuna secundo,  
Contorum longo & proceræ cuspidis ictu,  
Ceu primas agitent acies, certamina miscent.  
At quos deinde tenet retroisum inglorius ordo,  
Milibus certant pugnas æquare suorum.

Quod planè est pro locatione Vegetij, de quâ dixi, cum Hastatis & Sagittarij secundo tertioq;  
ordine consistunt. Itaque à suo auctore hoc Silius (ut solent poëta) ad priscum traxit.

„ Acies erat Afraniana duplex. ] Correctionem nostram vides, facilem nec longinquam, si per notas (ut solet, & editur vulgò) numeros istas scribas. Subit tamen nunc propius re-  
viusq; fortasse legere: legionum II. & III. id est, duarum & tertium. Ita velis aciem dupli-  
cem fuisse, id est in duo cornua diuisam: vno stetisse duas legiones Petreij, cum ipso; altero, tres  
Afrani, item cum ipso. Tot enim quisque eorum legiones proprias habebat, ut ex Cesare supra  
clarum. Tum post eas, subsidia cohortium.

„ Ex ternâ acie singulas cohortes. ] Maniâ legendum senas cohortes: sed hoc am-  
plius alij, ex tertiâ acie volunt, nec malè, si duas subsidarias etiam acies facis. Sanè Cesar ipse  
Tertiam aciem & Quartam nominare videtur pro hoc situ.

## D I A L O G. X I.

„ Quis autem clamor ille, aut in quâ verba. ] Addo, reperire me etiam gentis aut  
Patriæ nomē acclamatum, ut nunc à quibusdam solet. Nam Hispani, Hispaniam ingeminant in  
concertatione aut rixâ, & cum auxilium cient. Plutarchus in Mario, hoc scribit: Ambrones,  
cùm pugnam cum Romanis inceptarent, siue quò sese cohortarentur, siue ut ho-  
stes terrent, nomen suum identidem intonasce AMBRONES. In eodem lego, Roma-  
nos etiam vsurpasse crebrò illud, Feri, in acie, & cum sese mutuo adhortarentur: unde etiâ, in-  
quit, (in Marcello) quidâ Feretrij Iouis nomen deriuant. Sed hoc in ipsâ acie, non ante eam.

„ Videntur cum cantu aut rythmo quodam fuisse. ] Idem ex Paulo Diacono  
dicat libro XVII. de Heraclo Imp. qui is ones exercebat opere & arte militari: Clamorem  
bellicum, & carmina & iubilum, & impetum in alterutrum surgendi habere hos  
docebat: ut reperti in bellis nil mirarentur, sed fidenter proficiscerentur in hostem.

## A N A L E C T A

## L I B. V. D I A L. I.

„ Locus, qui Gnoma appellabatur. ] Hoc de Foro ipso Suidas. Et Gnoma ac Gro-  
ma sane idem, quod vel ex Glossis liquet: dixerisq; totum illud spatium vti Gromâ primum se-  
cuerunt (id in Pratorio) Gromam dictum, Kar' i' Eo xlv. Imò & locum aditum, ut Forum.

## D I A L O G. V.

„ In tentoniorum scilicet vsum, & si fortè scutorum. ] Verumque fuit, atque  
Cicero L. Pisoni obicit, Proconsuli Macedonia: Quid? illam armorum officinam ec-  
quid recordaris, cùm omni totius prouinciæ pecore compulso, pellium nomine,  
omnem quæstum illum domesticum paternumque renouasti? Videras enim gran-  
dis iam puer bello Italico, repleti quæsta vestram domum, cùm pater armis facien-  
dis tuus præfuisset.

## D I A L O G. VII.

„ Sitres sub vno Consule legiones. ] Quod Polybij quidem auctore haud crebrum; in-  
crebuit sub Principibus, atque etiam antè, cum socij iam remoti. Tum igitur metatio latior, &  
Principia per vias suas magis diuisa. Tacitum sic interpretor II. Annalium, de Germanico qui



cum copiis ad infelicem locum venit ubi Varus caesus: Prima Vari castra, lato ambitu, & dimensis principiis, trium legionum manus ostentabant. Id est, cum principia dimensi essent, reppererunt tribus legionibus locum.

## DIALOG. IX.

Pagina 174. *linca 19.* „ Fraxare, vigiliam circuire. ] Dubitabat Claudius Dausquius, vir viriusque lingua bene sciens, an non à Græco ductum esset, *καὶ τὸ γράζω*: quia sic munimur Vigilia. Prudentius eā formā ex τὸ γράζω, fecit Charaxare. Idem Claudius supra, ubi in Græco est *καὶ τὸ γράζω* impeditur, de Velitibus suspicabatur *καὶ τὸ γράζω* vti Polybius in hac ipsa re loquitur.

Pagina 176. *linca 11.* „ Aliud est in Ausonij versu, & nisi quis explicat, muto. ] Atque iam repperi, ecce, qui explicaret, & vellet referri ad triplicem noctis sectionem, quæ apud Græcos fuisse videtur, ex Homero & Theocrito. Notavit, & me quoque in sermone monuit, vir pietate, doctrinā, & amore in me singulari M. Antonius Delius, ad Senecam.

Pagina 180. *linca 11.* „ De Ignibus, quos reperio crebrò. ] Et palam accerò in Casare, 111. Civilium: Cum animaduertissent ex ignibus, nocte cohortes nostras ad munitiones excubare, vniuersi in multitudinem sagittas coniciebant, & se confestim ad suos recipiebant. Quibus rebus nostri hæc reperiebant remedia, ut alio loco ignes facerent, alio excubaret. Nota obiter, & incommodum quod oriri ex ignibus iis potest, & in facili remedium.

## DIALOG. XII.

Pagina 198. *linca 16.* „ An parati ad bellum? ] Verè dixi rarum in scriptis morem, & in re tamen asiduum. An non tamen odoror in Paulo Diacono, libro xv 11? Philippicus, inquit, egressus è regiâ vrbe, hostili sumpto apparatu, ad ciuitatem Amidam properat. Et collectis armatis percontabatur, Si in promptu haberent properandi ad bellum? Simile profecto est, an tamen tunc sollemniter ita factum ignoro. Suspiceretur etiam aliquis lasciuos vernulas eo respexisse in Tacito (111. Hist.) cum milites absque furtim baltheis spoliatos, interrogarent, An accincti forent? quasi Imperatorium illud imitantes.

Pagina 100. *linca 1.* „ Aliter atque aliter agmina sæpe incessisse. ] Ut in Casare scilicet & diuiso Agminum fere sit per legiones ipsas, non per Hastatos, Principes, Triarios: quod obserues. Hirtius in viii. Gallicor. Agminis ordinem ita constituit, ut legio vii. viii. ix. ante omnia irent impedimenta: deinde omnium impedimentorum agmen cogeret xi. Hac ratione parènt *QUADRATO* Agmine instructo, in conspectum eorum venit. Simile ipse Casar 11. Gallie. Sed ratio ordoque Agminis aliter se habebat, ac Belgæ ad Nervios detulerant, nam quod hosti appropinquabat, *CONSUEVDINE SVA* Cesar, sex legiones expeditas ducebat: post eas totius exercitus impedimenta colloca- bar: inde duæ legiones totum agmen claudebant, impedimentis que presidio erant. Itaque consuetudo hæc Cesaris erat, ut ipse ait, impedimenta in medium recipi, tunc asseruan- da: & legionum maximam partem expeditam præire, aliam sequi. Adem factum à se in re subita ostendit, vii. Gallie. Pugnatur vnâ omnibus in partibus, consistit agmen, impedi- menta inter legiones recipiuntur.

## DIALOG. XIII.

Pagina 104. *linca 14.* „ Denique extra controuersiam. ] Hæc ita è Lucano, & Appiano: sed finem controuersie, quid si ita ipse Casar dicit & præt? Mibi aperte, cum notat: Pompeium territum hoc cepto Cesaris, cum tamen neque prohibere posset, nisi pralio vellet decertare: nec à Dyrrhachio aut mari discedere, ubi apparatu omnem belli habebat: relinquebatur, inquit, ut extremam rationem belli sequens, quamplurimos colles occuparet, Cesaris que copias quàm maximè distineret. Idque accidit. Castellis enim \* *xx 111.* effectis, quindecim milia passuum in circuitu amplexus, hoc spatio pabulabatur. Obserua verò, ipsum Pompeium xv. M. passuum in spatio interiore amplexum, quanto igitur amplius, & longè amplius oportuit esse spatium atque ambitum: Iulianum, quo is cingebatur? Analogia clamat, & aperta est. Hoc autem de Pompeio, Lucanus ita ex fide narrat, ut solet

\* Credo plu-  
ra fuisse in  
tanto spa-  
tio.



Ac tantum septi vallo sibi vindicat agri,  
Parua Micenæ quantum sacra Diana;  
Distat ab excelsâ nemoralis Aricia Româ.

*Sunt ipsa quindecim milliaria, quæ posuit Caesar. At virum doctum, & alia tantum, (iam nunc legi) hæc referre ad ipsum Caesaris vallum, supinitas est & aberratio larga in legendo. Lucanus videatur. Quod etiam idem Strabonem aduocat, & vult Ariciam distare Româ viginti milliaria: non ita est, & Strabonis scriptura falsa imposuit, nec ibi stadia centum sexaginta legenda, sed centum viginti. Nota altera immutetur in Græcis. Vult Caesar hic, cum Lucano compositus: vult palam Dionysius libro sexto, qui centum viginti stadiis, sine vllâ notâ numerali, distare Ariciam à Româ scripsit. Idem cum eo Philostratus in vitâ Apollonij libro 1111. Idem denique in Antonini Itinerario: nisi tamen quod illic vntas additur, & xvi. m. p. leguntur.*

DIALOG. XIII.

„ Palus in terram rectus & fixus. ] *Quem palum more & Latinitate sui aui Diaconus lanceam dixit, in his verbis libri xvi. Focas Macrobius Scribonium iussit sagittari apud Septimium, pendentem in lanceâ, in quâ tirones exercebantur.*

„ A Tarquinio rege structus Agger. ] *Addit ad dictos auctores Strabonem libro v. in descriptione vrbi, vbi Aggerem hunc in sex stadia protendit.*

DIALOG. XVI.

„ Pro donatino Principis. ] *Ita Diaconus: Anastasius timens rogâ multam inciderit in populum. Idem etiam pro Stipendio: Mauricius Imperator iussit Petro Prætori, ut tertiam portionem rogæ in auro Romanus acciperet, & tertiam in armis, & aliam tertiam in vestimentis diuersis.*

„ Tribunus & Præfectus alæ quadruplum. ] *Hoc probabilius puto, quàm quod Hermolaus Barbarus, vir summus, censuit talentum esse. Induxit cum Strabonis locus, scribens libro xii. Tigranem regem Pompeio & militibus varia dona largitum, & Tribunis talentum. Atqui non pro Stipendiorum modo id fuit, sed ex regiâ & liberâ benignitate. Si ad stipendia trahis: quid ergo Centurioni stipendium erit decem minæ, siue mille drachmæ? milui dimidiata mina, siue quinquaginta drachmæ? Ita enim diuisit eadem illâ donatione Tigranes, ex Plutarcho & Appiano. Fallax aut nullum hoc argumentum est.*

„ Aristoteleste reformat. ] *Ante eum Plato, qui & hoc de Carthaginiensibus notauit, & lege complexus est, Nequis in militiâ vinum gustet, sed aquam omni eo tempore bibat. Vide librum 11. De Legib.*

APPROBATIO.

I. Lipsij, clarissimi Louaniensis Academiae Professoris, de Romana militia libros quinque, quos ad priscam illustrandam historiam eruditè conscripsit, probo, & prælo dignos censeo. Louanij, Idibus Martiis 1594.

Henricus Cuyckius D. Petri Louanij  
Decanus, & Pontificius ac Regius  
librorum Censor.



# INDEX DIALOGISMORVM

## LIBRI PRIM.

**P**REFATIVNCULA & occasio dicendi, tum laus aliqua Militia Romana, Dial. 1. folio 11  
Modus & Ordo dicendorum, tum de Dilectu, de Tribunis, de Stipendiis. Dial. 11. fol. 13  
Ratio & modus legendi. Signa proposita, dies editus. Tribuni per legiones distributi. Sortitio tribuum, & alia. Dial. 111. fol. 20  
Quadam Polybio non dicta. Subitarij milites, poena & coercitio non parentium. Item de Vacationibus. Dial. 14. fol. 27  
Equitum dilectus, genera & discrimen, d. equo publico accurate differtur, & transuentione. Dial. 14. fol. 31  
Sacramentum militie. Qui exegerint: quomodo datum aut dictum: quibus verbis. Dial. 14. fol. 35  
Sociorum electio. Discrimen inter auxilia. Praefectus eorum, & quaestor. Dial. 111. fol. 38  
Additum de Emocatis. Cur ita dicti: & quid, & quam multi fuerint. Dignitas eorum, & paritas cum centurionibus. Dial. 111. fol. 41  
Conquistores ad Dilectum. Tirones possessoribus inditi. In cute puncti. Dial. 11. fol. 43

## LIBRI SECVNDI

De Ordine, & is quatuorplex, tum de quattuor generibus militum, Velitibus, Hastatis, Principibus, Triariis. Dial. 1. fol. 47  
De manipulis militum: Eorum numerus, & Graeca nomina. Dial. 11. fol. 50  
Inuoluta quadam Linea super Ordine euoluta, partim emendata. Dial. 111. fol. 53  
Cohors, Numeri, Spira, Cohors prima, Cohors praetoria. Dial. 111. fol. 58  
Egrogio & paulatim eius augmenta. Dial. 14. fol. 60  
Equitum diuisio, Turma, & eorum in legione numerus. Dial. 14. fol. 62  
Sociorum diuisio, & numerus. Extraordinarij,

Ablecti, Alares, & Ala. Dial. 111. fol. 64  
De Centurionum numero, ordine, prerogatiua, de Optionibus, Primopila, omnia accurate. Dial. 111. fol. 70  
De Tribunis militum. eorum electio. item discrimina, munia, insignia. Dial. 11. fol. 83  
Sociorum Duces & Praefecti. Dial. 11. fol. 87  
De Legatis, qui Imperatoribus attributi. Dial. 11. fol. 90  
De Imperatore ipso: Dilectu & Auspiciis. Lictores, Paludamenta, Equi eius, Dial. 11. fol. 92

## LIBRI TERTII

Ad Arma ventum. de Velitibus praedictum, eorumq; origine. tum Hastis eorum, Parma, Galea. Dial. 1. fol. 99  
De Scuto accurate. Discrimen à Clypeo. Magnitudo eius, Circulus, Vmbro, Origo, & exemplum. Dial. 11. fol. 106  
Gladius Hispaniensis, Origo, Vsur, Bonitas. Dial. 111. fol. 114  
Pilum totum descriptum. magnitudo, forma, violentia: & siquid mutatum. Dial. 111. fol. 117  
De Galea, & multiplici cristâ. Dial. 1. fol. 122  
De Loricâ, & variâ eius specie. Dial. 11. fol. 126  
De Ocreis obiter. tum ex professo & plenè de Equitum armis. Dial. 111. fol. 137  
Numide equites, & Tarentini. Dial. 111. fol. 146

## LIBRI QVARTI.

Dispositio Aciei & communis ordo, tum via & intervalla: perq; ista accessio & recessio. Dial. 1. fol. 150  
Velites ubi olim, & postea locati. Item Equites & Socj. Dial. 11. fol. 157  
Signa quot, & ubi fuerint. Antesignani & Postsignani. Dial. 111. fol. 159  
Ducum militumq; locatio distinctè: & poena qui ordinem liquisset. Dial. 111. fol. 162



In occasione de Signis dictum, de formâ eorum  
singulatim, de cultu & religione. Dial. v.  
fol. 164

Duplex, triplexq; acies, & aliquot eius forma.  
Dial. vi. fol. 175

Alia quadam acierum forma. Cuneus, Glo-  
bus, Forfex, Turris, Seria. Dial. vii. fol. 178

Exempla aliquot pugarum: Crassi, Manlij,  
Casaris cum Afranio, Casari cum Pom-  
peio. Dial. viii. fol. 180

Allocutio exercitus ante pugnam, de suffragio  
& refragio militari. Dialog. ix. fol. 190

De Clasio, de Tuba, Lituo, Cornibus, Buccinâ,  
seorsimitem de Tympanis. Dialog. x. fol. 195

Clamor militum sub pugnam & Baritus: con-  
cussio item armorum. Dialog. xi. fol. 203

Signum pugne, Tunica punicea: signum pu-  
gne, vox & tessera. Dial. xii. fol. 206

## LIBRI QVINTI.

Ad Disciplinam transitum, ac primò de sede  
eius, Castris. Ea laudata, diuisa, partes re-  
censita. Dial. i. fol. 210

Pratorij positura, eius magnitudo & partes.  
Dial. ii. fol. 214

Tribunorum metatura, Quaestoris, Enocato-  
rum, Ablectorum, Extraordinariorum.  
Dial. iii. fol. 218

Inferior castrorum pars explicata, & deinde  
cum Declaratione & Podisimis fuit propo-  
sita. Dial. iiii. fol. 226

De Tentoriis, Fossâ, Vallo, Portis. Dial. v.  
fol. 240

De operibus, qui Immanes in iis, qui Munifices.  
Socordia posterioris aui. Dial. vi. fol. 248

De castris auxiliis aut geminatis. Dialog. vii.  
fol. 252

De Ministeriis, qua Tribunis & Equitibus &  
alibi prestantur, item de Excubiis & Sta-  
tionibus. Dial. viii. fol. 255

De Vigiliis, Tessera in iis, Tessera, & diuisio,  
& Circuitio, omnia distincte. Dial. ix.  
fol. 263

De imperiis castrorum, & administratione in  
his talibus, Tribuni per vices faciunt, & Sa-  
lutationes ducum. Dial. x. fol. 282

Ad Exercitia transitum. Ea diuisa, & primò  
dictum de Oneris exercitum. Tulisse cibos,  
vallos, sarcinas, prater arma. Dial. xi.  
fol. 285

De Agmine toto. tum de metatione castro-  
rum, & metatoribus. Dial. xii. fol. 291

De exercitio Operis. Exempla aliquot eiusmo-  
di illustra. Dialog. xiii. fol. 302

Armorum exercitia, quam crebra, & quam  
paucis? Tum ordine quadam data. Dia-  
log. xiiii. fol. 306

Ad Leges itum, ac primò de eâ que Furta  
tangit, tum que Pradam. Dial. xv. fol. 313

De Stipendio militum, eius origine & auxilio. De  
Frum aut modo, & hordei. de iis que ad vi-  
tum. Dial. xvi. fol. 316

Premia militaria, Hastæ, Armille, Torques,  
Phaleræ, Spolia. Dial. xvii. fol. 328

De Penis, qui inflexerit, & quas: tum etiam  
de variis ignominie. Dialog. xviii. fol. 339

De missione quadruplici, Honesta, Causaria,  
Gratiola, Ignominiosa: & de Commodis  
missorum. Dial. xix. fol. 353

Conclusio sermonum quinque, & militia vete-  
ris cum nostrâ breui comparatio. Dial. xx.  
fol. 355





## PRIVILEGIUM CÆSAREVM.

**R**UDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Nostro & Sacri Imperij fidei dilecto **IUSTO LIPSIO** gratiam nostram Cæsaream. Postquam inter alia, quæ DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illustria inprimis illa & quasi diuina sunt, quæ in literis liberalibusque disciplinis consistunt, quibus scilicet homines non tantum ab animalibus ceteris rationis expertibus, sed à rudibus etiam & imperito hominum vulgo ita distinguuntur, ut tanquam Dij quidam splendescere in terris videantur: rem sanè præclaram seque dignam illi præstant, qui diligentem iis ipsis in literis ac disciplinis operam ponunt, præclarissimam verò & Reipub. vtilissimam, qui eas ita excolunt, ut aliorum menti docendo, scribendo lumina præferant, eosque ex ignorantia tenebris quasi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare ad dignitatis nostræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio, concessuque sumus, inprimis pertinere existimamus. Cum itaque ab iis, quorum nobis spectata fides, quique iudicare de Literis possint, acceperimus, insignes te animi ingenuique tui dotes tibi à natura insitas à primis temporibus ætatis tuæ ita literarum ac disciplinarum studiis excoluisse atque exornasse, ut olim iuuenilibus adhuc annis præclara florentis minimeque vulgaris eruditionis specimina præbueris, dum obscura in antiquis scriptoribus loca, quæ quædam tanquam lustra erant, illustrasti, quæque in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, restituisi, dum vetusta Latiniæ antiquitatis rudera in nouam subinde structuram singulari artificio eleganter conuertisti: ad exquisitam adeò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quosque viros opinionem excitaret, peruenisse, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio scriptis atque in lucem editis ostendisse, ut in eo quod tam feliciter tractes scriptiois genere paucos tibi pares hodie reperire sit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magisque digna, & viris doctis grata ac Reipub. vtilia scribere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus scripta fuerunt, à mendis purgare, & lectissimos quosque ex Musarum hortis, in quibus assidue verseris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haudquaquam prætermittere volumus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, causa, Cæsareo te nostro elogio decorandum, & quamuis per te satis ipse animatus sis, animadum magis patrociniòque nostro defendendum pro benigna nostra in te susciperemus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc nostro priuilegioque te & Typographum tuum aduersus quorumcunque fraudem, qui lucri causa, quod fieri solet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate nostra Cæsarea decernimus, statuimus, veramusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum,

aut



tut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, caractere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra sacri Romani Imperij, Regnorumq. ac Dominiorum nostrorum hæreditariorum fines triginta annis proximis à primo editionis die computandis, absque tuo tuorumve hæredum consensu audeat: Hac autem lege addita, uti tria ut minimum cuiusque libri exemplaria, quemadmodum moris est, ad Imperialem nostram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehensus fuerit, eum non solum eiusmodi libris, tibi, hæredibusve tuis, auxilio Magistratus, ubicunq. reperti fuerint, vendicandis, priuari, sed triginta etiam Marcharum auri puri multa, cuius semissis quidem Fiscus nostri Procuratori, fraudis vindici: alter verò semissis, tibi hæredibusve tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis quam Politicis, cuiuscunque status, gradus aut ordinis extiterint, præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti, vel suo vel superiorum suorum loco aut nomine, ius dicunt, iustitiãve exercent, ne quemquam hoc Privilegium nostrum impunè violare, spernere aut negligere patiantur: Sed, si quos contumaces compererint, constituta à nobis multa, eos puniri & quibuscunque modis coerceri curent, ni & ipsimet grauissimam nostram in se conuètere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu nostra subscripto, & Cæsarei nostri sigilli impressione munito, confirmamus. Datum in arce nostra Regia Pragæ, die prima mensis Augusti. Anno Domini Millesimo, Quingentesimo Nonagesimo secundo. Regnorum nostrorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo, & Bohemici itidem decimo septimo.

*Subsign.*

R V D O L P H V S.

Iacobus Curtius à Senfftenaw.

*Ad mandatum sacra Cæsarea M<sup>ti</sup> proprium.*

Io. Baruitius.

*Additum sigillum Cas. M<sup>ti</sup> in cerâ rubrâ.*

**T**ibi IOANNES MORETE, pro amicitia quæ mihi cum Plantino (ben- quondam meo) & Plantinianis est ac fuit, tibi, inquam, permitto, uti hos libros DE MILITIA & ad eos ANALECTA typis tuis excudas ac diuulges. Nequis alibi alius præter te, cupio siue iubeo, ex lege quam magnus Cæsar dixit.

Iustus Lipsius,



SVMMA PRIVILEGII REGII.

**R**EGIÆ Maiestatis Priuilegio cautum est, Ne quis *Iusti Lipsi de Militiâ Romanâ Libros quinque, unâ cum Analectis siue Observationibus*, citra voluntatem Ioannis Moreti Typographi Antuerpiensis, vlllo modo imprimat, vel alibi impressos importet, distrahât, venalê siue habeat per omnes ditionum eius fines; qui secus faxit, confiscatione librorum, & graui poena mulctabitur: vt latius patet in litteris datis Bruxellæ, xvi. Maij. M. D. xciii.

Signat.

I. de Buschere.

&  
D'Enghien.







